

50024

D

182

+

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

OSZTROVSZKI GYÖRGY
FŐTITKÁR

1954 JANUÁR—FEBRUÁR—MÁRCIUS

LXI. KÖTET — 503. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST 1954

an

AKADÉMIAI ÉRTESITŐ

SZERKESZTI: OSZTROVSZKI GYÖRGY

LXI. KÖTET, 1954

AZ AGRÁRTUDOMÁNY FELADATAI A MEZŐGAZDASÁG FEJLESZTÉSÉBEN

A Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományi osztálya 1954. január 14-én tájékoztató ülést tartott a magyar és külföldi sajtó számára.

A sajtótájékoztatón az agrártudományi osztály vezetőségének tagjai, Manninger Rezső akadémikus elnökletével beszámoltak az agrártudósok legfontosabb feladatairól a kormány mezőgazdasági határozatával kapcsolatban.

Bevezetőjében Somos András lev. tag, a IV. osztály titkára, a következőket mondotta :

»A közelmúltban megjelent párt- és kormányhatározat felbecsülhetetlen segítséget nyújt mindazoknak, akik a mezőgazdaság bármely területén dolgoznak.

A határozat egyes fejezetei pontosan rámutatnak a mezőgazdaság fejlesztését biztosító népgazdasági feladatokra.

A népgazdasági feladatok megismerése viszont teljes mértékben elegendő a tudományos kutatás feladatainak pontos megállapításához is. A határozat tehát ilyen módon világosan meghatározza a kutatások irányát. Ezenkívül külön is megállapítja a Tudományos Akadémia, a Földművelésügyi Minisztérium és a többi tárca alá tartozó kutatóintézetek kutatási feladatait. Így pl. a növénytermesztés színvonalának gyökeres megjavítása céljából feladatul adja a legfontosabb termelési tájakon olyan vetésforgó, trágyázási, talajművelési rendszerek kidolgozását, amelyek száraz években is állandó és bő terméseket biztosítanak. Meg kell továbbá találnunk a módját annak, hogy hogyan lehet aránylag kis területről az ország gabonaszükségletét fedezni. Olyan takarmánynövénytermesztési módszereket kell kidolgoznunk, amelyekkel biztosítani tudjuk állatállományunk egész évi folyamatos takarmányellátását. A burgonya-, zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermelés elmaradottságának gyors felszámolása céljából ki kell dolgozni a burgonya tájankénti komplex agrotechnikáját, a nagyüzemi öntözéses zöldségtermelés módszereit, továbbá a gyümölcs a szőlő korszerű termesztési eljárásait. Ezenkívül természetesen a többi kutatási terület is megtalálja saját tudományos feladatait. A magyar mezőgazdasági kutatás még sohasem állott ilyen hatalmas, megtisztelő feladatok előtt. A munka nem könnyű, de pártunk és kormányunk, továbbá az élenjáró szovjet agrobiológia segítségével jól megvalósítható.

Mostani beszámolómban nem célok a mezőgazdasági kutatás összes feladatait ismertetni, csupán néhány példát kívánok kiragadni az osztály munkájából arra, hogy mit kívánunk tenni a párt- és kormányhatározat megvalósítása érdekében.

Miben látja osztályunk a maga feladatait a párt- és kormányhatározat végrehajtásával kapcsolatban?

a) *A tudománytervezés és szervezés terén* legfontosabb feladatunk a legközelebbi évek főbb kutatási feladatainak kijelölése. Meg kell állapítanunk, melyek azok a legfontosabb kutatási feladatok, amelyek megoldása döntő módon befolyásolja az egész mezőgazdaságfejlesztési kormányprogram célkitűzéseinek megvalósítását.

Tekintettel a megoldásra váró feladatok zömének bonyolultságára, fokozott mértékben gondoskodnunk kell az ilyen komplex témákhoz szükséges kutató kollektívák alakításáról. Minden ilyen téma megoldásához a legkülönbözőbb területeken dolgozó kutatók segítségére lesz szükségünk. Elegendő e téren csak a talajok termékenységének hatékony fokozása céljából végzendő tudományos feladatok sokféleségére gondolnunk és máris látjuk, hogy egy ilyen kérdéskomplexum megoldásában a talajtanos és növénytermesztési szakemberektől kezdve az erdész, meliorációs szakemberekig bezárólag a legkülönbözőbb szakembereknek kell közreműködniök. De nem sokkal egyszerűbb a helyzet az állattenyésztés fejlesztésével, vagy a gabonakérdés megoldásával kapcsolatos határozatokból eredő feladatok megoldásánál sem.

b) *A tudományos kutatás terén elvégzendő feladatokat* illetően Osztályunk teljes mértékben tudatában van annak, hogy a legnehezebb feladatok megoldását, illetve az azokkal kapcsolatos tudományos kutatás irányítását neki kell végeznie. Ezért úgy tervezzük, hogy ezeket a feladatokat kiemelt akadémiai témáknak minősítjük. Előreláthatólag ilyenek lesznek: a talaj termőerejének fokozását biztosító feladatok megoldása, a legfontosabb termőtájak vetésforgó, talajművelési és trágyázási rendszereinek kidolgozása, a nagyüzemi öntözéses zöldségtermesztési módszerek kidolgozása, a hazai piros tarkamarha megjavítására irányuló kutatások stb.

Nagy jelentőséget tulajdonítunk a micsurini biológia alapvető elméleti kérdéseinek továbbfejlesztésében való közreműködésnek. Ezért osztályunk feltétlenül fontosnak tartja, hogy tudósaink a nálunk termesztett növényfajták nagyrésznél tisztázzák a stádiumos fejlődés törvényszerűségeit. Hasonlóképpen ki kell terjesztenünk az irányított neveléssel kapcsolatos kérdések tanulmányozását. Kutatnunk kell azokat a törvényszerűségeket, amelyek alapján megváltoztatják a fellazított tulajdonságú hibrideket a környezeti tényezők. Igen nagy népgazdasági érdekek fűződnek a növények szárazság- és hidegtűrőképességének fokozására alkalmas módszerek kidolgozásához. Ha sikerül javítanunk termesztett növényeink szárazságtűrését, továbbá egyes melegigényes növények hidegtűrőképességét, akkor ezzel növénytermesztésünk biztonságossága lényegesen megjavul. A betegségek és kártevők elleni védekezés hatékonysága nagymértékben növelhető megfelelő rezisztens fajtákkal. Tekintettel arra, hogy a rezisztencianemesítés egyik legnehezebb feladat, osztályunknak a jövőben behatóan kell foglalkoznia a rezisztencianemesítés tudományos problémáival.

c) *Feladataink az ideológiai harc irányítása terén.* A Párt- és Kormányhatározatból eredő kutatási feladatok eredményes megoldása a haladó szovjet agrobiológiai módszerek alkalmazása nélkül nem lehetséges. Ezért úgy gondoljuk, hogy osztályunk akkor végzi jól munkáját a mezőgazdaság fejlesztéséről szóló párt- és kormányhatározat végrehajtása terén, ha minden eszközzel segíti a micsurini biológia elterjedését mezőgazdasági kutatásunkban. Nem

kétséges, hogy a micsurini biológia egyre mélyebb gyökereket ereszt hazánkban a mezőgazdasági tudományos munka területén. Mindig nagyobb lesz azoknak a kutatóknak a száma, akik magukévá teszik és kutató munkájukban eredményesen alkalmazzák a micsurini biológiát. (Így pl. Sedlmayr, Kreybig, Schandl, Lellei, Rajháthy, Kurnik stb. kutatási eredményei a szakemberek előtt jól ismertek.)

Osztályunk további feladata e téren az, hogy a borzsoá ideológia maradványait nyilvános vitaüléseken, sajtótermékek útján, tudományos értekezések kiadásával leleplezze. Ezért már most megkezdjük az előkészületeket a folyó évben rendezendő akadémiai nagyheti előadásokra, kongresszusokra és nagyobb vitaüléseinkre. Rövidesen kiadjuk Liszenkónak »A növények szakszoros fejlődéséről« szóló könyvét, továbbá Micsurin Válogatott Műveit. Nyomdában vannak Ljascsenko szovjet professzor előadásai a micsurini biológia köréből. Fordítatjuk Makszimovnak »Az orosz agronómia klasszikusai a szárazság elleni harcról« c. könyvét. Megkezdjük a fontosabb mezőgazdasági növényekről szóló monográfiák kiadását. Még ebben az évben megjelenik Surányi János—Papp Endre : »A kukorica« és Lellei János—Rajháthy Tibor : »A búza« c. monográfiája. Az említett könyvek kiadásával lehetőséget nyújtunk a kutatóknak, hogy minél behatóbban tanulmányozhassák a micsurini biológia törvényszerűségeit. Talajtani főbizottságunk rövidesen megvitatja a hazai talajtani tudományos munkában fel-felbukkanó idealista megnyilvánulásokat.

Ezenkívül tervbevetjük a vegetatív hibridizálással kapcsolatban egy nagy vita rendezését. Ugy látjuk, hogy e téren elég sok vitaanyag gyűlt össze, amelyet meg lehet és meg is kell vitatnunk.

Végül szükségesnek tartjuk, hogy a mezőgazdaságfejlesztési határozat egy-egy nagy horderejű kérdéséről is vitákat rendezzünk.

A mezőgazdasági tudomány fejlődésének irányítója és útmutatója a Tudományos Akadémia agrártudományok osztálya kell hogy legyen. Feladatunknak minden erőnkkel lehet akarunk tenni. Munkánk eredményes végzéséhez azonban feltétlenül szükségünk van a mezőgazdaság valamennyi kutatójának és dolgozójának teljes támogatására. E helyről is kérjük őket, hogy tudásuk és erejük teljes latbavetésével legyenek segítségünkre ezeknek a nagyszabású, népgazdaságunk további fejlődése szempontjából döntő jelentőségű feladatoknak eredményes megoldásában.»

Somos András felszólalása után az agrártudomány egyes szakmáinak képviselői adtak tájékoztatót szakterületük speciális kérdéseiről.

Kreybig Lajos lev. tag a talaj termelőerejének fokozásáról és a növénytermesztés kérdéséről, Schandl József lev. tag a szarvasmarha-, ló-, sertés-, juh- és baromfityesztés tudományos problémáiról, az itatásos borjúnevelés és gépi fejés kérdéséről, Sedlmayr Kurt akadémikus a növénynevelés problémáiról, Mócsy János és Kotlán Sándor akadémikusok az állategészségügyi kérdésekről, Erdei Ferenc lev. tag a mezőgazdaság gépesítéséről és a termelés megszervezéséről, Soó Rezső lev. tag a botanikusok előtt álló feladatokról számoltak be.

Manninger Rezső akadémikus zárszavában kérte a sajtó képviselőit, gondoskodjanak arról, hogy a széles közvélemény értesüljön és tisztában legyen azzal, hogy az Akadémia milyen erőfeszítéseket tesz a mezőgazdaság fejlesztése terén.

AZ AKADÉMIA 1953. ÉVI KÖNYVKIADÁSÁRÓL

ALEXITS GYÖRGY akadémikus,
a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság titkára

Az 1953-as esztendő volt hazánk felszabadulása után megindult akadémiai könyvkiadásunk harmadik éve. Az 1953-ban megjelent művek világosan megmutatják, hogy a tudományos munka a felszabadulás előtti időhöz képest összehasonlíthatatlanul megerősödött, megnövekedett. Míg 1920—1945 között évi átlagban csupán 12 mű jelent meg az Akadémia kiadásában, addig 1953-ban 94 tudományos könyv, 12 szótár, 19 különböző Acta és 7 (illetőleg az első félévben 8) Osztályközleményt jelentettünk meg. Ezek a számadatok annyira világosan beszélnek, hogy minden további kommentár felesleges szöszaporítás volna. Megerősödött tudományos irodalmunk fejlődésének harmadik lezárt éve után azonban már nem elégedhetünk meg azzal, hogy önelégülten tekintünk a hatalmas mennyiségi növekedésre, hanem azt is meg kell vizsgálnunk: *elérte-e könyvkiadásunk azt a minőséget, amelyet Népköztársaságunk dolgozó népe az ország legelső tudományos szervétől méltán elvár?*

Tavaly megjelent könyveink legjobbjá kétségkívül Riesz—Szókefalvi—Nagy: „Leçons d'analyse fonctionnelle” című könyve volt, amely néhány hónap alatt második kiadásban is megjelent. Jelenleg oroszra fordítják a Szovjetunióban, németre a Német Demokratikus Köztársaságban és egy amerikai kiadó is érdeklődött az angolnyelvű fordítás joga iránt. Ezen a különösen kiemelkedő könyvön kívül a tudományos közvélemény még számos tavaly megjelent könyvünket is értékesnek és tudományos életünket jelentősen fejlesztő műnek tartja. Erre mutat az is, hogy Fogarasi Logikáját németre fordítják az NDK-ban, Manninger és Mócsy Belgyógyászatát pedig szlovákra fordítják Csehszlovákiában. Ezenfelül még néhány könyvünk idegennyelvű fordításáról folynak tárgyalások. Az itthoni tudományos közvélemény tavalyi könyveink közül — úgy látszik — különösen a következőket tartja nagyra: Népenetár II. kötet, Pálóczi—Horváth: Ötödfélszáz énekek, Arany János Népdalgyűjteménye, Fogarasi: Logika II. kiadás, Turán Pál: Az analízis egy új módszeréről (németül is megjelent), Kreybig: Az agrotechnika tényezői és irányelvei, Rubasevskij: Micsurin elméleti hagyatékának filozófiai jelentősége, Sztoletov: Harcba a reakciós mendelizmus—morganizmus ellen, Kovács—Zsebők: A tüdő röntgenanatómiája, Veró: Általános metallográfia, Vadász: Magyarország földtana, Ramm: Abszorpciós eljárások a vegyiparban, Horváth János: A reformáció jegyében, Csatkai: Sopron és környéke műemlékei. De folytathatnánk ezt a felsorolást még tovább is, mert a kiadásunkban megjelent könyvek javarészeről elmondhatjuk: *határozott segítséget jelentenek a magyar tudományos kutatás további fejlődése számára.*

Ezzel az általános jó képpel szemben nem hallgathatjuk el, hogy tavaly kiadott könyveink között gyengébbek is akadnak s ennek a ténynek fel kell

hívnia figyelmünket arra, hogy *könyvkiadásunk módszerein bizony még sok és alapos javítanivaló van*. Az eddig leszűrődött véleményekből úgy látszik, nem találtak egyértelműen kedvező fogadtatásra a következő művek: Ubrizsy Nővénykörtana, amelyet ugyan általában jónak tartanak, de vannak benne egyes hibás részek is. Nem akadémiai nivójú Fekete—Farkas: A havi-vérzés elmélete és klinikuma című munkája, mert nem tartalmaz önálló kutatáson alapuló új eredményeket, hanem ismert tények gyűjteménye. Színtelennek tartják Comenius Nagy Oktatástanához írt bevezető tanulmányt s ugyancsak keveset mondanak tartják Koch: Az ásványtan története, Rapaics: A magyar biológia története című tudománytörténeti munkákat is. Gortvai: Az újabbkori magyar orvosi művelődés és egészségtörténet című tudománytörténeti könyvről pedig megállapították a történészek, hogy elhibázott történelmi szemléleten alapul.

Miindezt összegezve, ha figyelembe vesszük, hogy megjelent könyveink túlnyomó többsége jónak, sőt némelyike egyenesen kiemelkedő jelentőségűnek mondható, ha figyelembe vesszük továbbá, hogy Actánk iránt napról-napra növekedik az érdeklődés, sőt némelyik Actánk ma már a nemzetközi tudományos irodalom egyik értékének mondható, akkor bátran levonhatjuk a következőt: *az akadémiai könyv- és folyóiratkiadás az egyes tudományágak kívánalmi szempontjából elég jónak, és az egyes tudományágak fejlődését előmozdítónak mondható*.

Nem lehet azonban a tudományos szempontokat társadalmi környezetükből kiragadva, az ország közvéleményétől elszakadva, pusztán a tudomány elefantsonttornyába zárkóztak szempontjából megítélni! Azt is meg kell kérdeznünk magunktól, hogy *kiadott műveink mindegyikére szükségünk van-e fejlődésünk mai fokán?* Mindegyik olyan-e, hogy az általános tudományos fejlődés szempontjából megítélve is minden józanul gondolkodó embernek azt kell mondania: erre szükség volt, ezt már régen ki kellett volna adni?

E tekintetben már nincs okunk ugyanilyen elégedettséggel tekinteni kiadott könyveinkre, mint amennyire meg lehetünk elégedve velük, ha csupán a tudós specialista szempontjából vizsgáljuk az Akadémia könyveit. Tagadhatatlan hibája könyvkiadásunknak, hogy *még mindig sok az olyan adatközlő munka, amely az adatok összegyűjtésén túl egyáltalában nem, vagy csak alig foglal állást*. Természetes, hogy ilyen jellegű művekre is szükség van, ezek nélkül számos tudományág képtelen volna fejlődni. De nem lehet azt állítani, hogy mindig az éppen megjelent adatgyűjtő jellegű munkák a *legsükségesebbek* voltak, s az objektív szemlélő gyakran kénytelen azt gyanítani, hogy némelyik könyv megjelenésének döntő oka az volt, hogy a szerző kézírata félig-meddig már készen állt s így azt könnyű volt a tervek közé felvenni. Alig látszik mással magyarázhatónak, hogy például Wagner: Raublungenschnecken, vagy Kumorovitz: Veszprémi regeszták, vagy Király Péter: A keletiszlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei éppen 1953-ban az eredetileg rendelkezésünkre állt papírmennyiség kétszeri megszorítása idején került kiadásra. Aligha lehet a tudomány ugrásszerű fejlesztésének nevezni az olyan újonnan készült művet sem, mint "Bátorliget élővilága", amelynek szerzői megelégedtek a tények egyszerű regisztrálásával anélkül, hogy azokból bármilyen következtetést igyekeztek volna levonni.

A kevésbé sikerült könyvek hiányai részben a lektorálás hibáira vezethetők vissza. Lektorálásra éppen azért van szükség, mert a szerzőt a lektorok olyan részletek kijavítására figyelmeztethetik, amelyeknek a hiányait munka

közben nem vette észre. De nem helyes egy könyvet annyira »agyonlektorálni«, hogy az végül is minden lehetséges véleményt kiegyenlítő, teljesen szürke írássá váljék s az sem helyes, hogy a lektorálás néhány esetben szinte formalitásnak mondható, mert a lektorok a szerző esetleges érzékenységétől tartva, csupán a kézirat apró részleteire mertek megjegyzést tenni.

Könyvkiadásunk hibái közé kell sorolnunk azt is, hogy az Akadémia kiadásában megjelent egy-két — egyébként kifogástalan tartalmú — könyv is, amelyet *nem az Akadémiának kellett volna kiadnia*. Grasselly: Ásvány- és ércelemezési módszerek című könyve például olyan jellegű, hogy — az előszó szerint — »egyetemeink hallgatói, kutató és ipari laboratóriumaink vegyészei sikerrel fogják e művet használni«. Már ebből az idézetből is látható, hogy ezt az egyébként jó könyvet nem az Akadémiának kellett volna kiadnia. Hiszen a viszonylag kis példányszámban megjelent könyvnek elég magas az ára ahhoz, hogy az egyetemi hallgatók és a laboratóriumi dolgozók közül csak kevesen vegyék meg. Babko—Pilipenko: Kolorimetriás analízis című könyve szintén elsősorban üzemek és laboratóriumok számára készült, s ha e célra igen alkalmas mű is, de nem a kémiai analízis tudományát fejleszti tovább, ezért nem az akadémiai könyvek között kellene szerepelnie. Sótér István: Eötvös József című könyvének is elsősorban az irodalomszakos egyetemi és főiskolai hallgatók körében kellene elterjednie. Helytelen volt tehát ezt a könyvet az Akadémia kiadásában megjelentetni, mert így a kis példányszám és a magas ár lehetetlenné teszi a könyv széleskörű elterjesztését.

Könyvkiadásunk kirívó hibája, hogy a fordítások, különösen az orosz fordítások gyakran gyengék, sőt néha csapnivalóan rosszak. Túrhetetlen, hogy Bjelinszkij Válogatott pedagógiai munkáinak fordításában zagyvaságok fordulhassanak elő! Bjelinszkij az eredeti szövegben például azt mondja, hogy a vadállat képes saját kölykeit is felfalni, amit a szegedi fordítói munkaközösség a következő módon ültetett át magyarra: »A vadállat... feláldozza saját magát a kölykeiért.« Az eredeti szöveg szerint Bjelinszkij tevékenysége *első* szakaszában vonzódott ugyan az idealista rendszerekhez, de *később* eljutott a materializmusig és a forradalmi demokratizmusig. A fordítói munkaközösség szerint »Bjelinszkij már irodalmi tevékenységének elején megtette az idealista rendszerektől a materializmusig vezető utat.« Az ilyen szöveghamisításszámba menő fordítói torzítások mellett, amelyekből még tucatszámra lehetne idézni, már szinte fel sem tűnik, hogy Puskin »Sellő«-jét »Tündér«-nek keresztelték át, Kock nevét pedig a 23-ik oldalon »Coque«, a 242-ik oldalon »Knock«, a 297-ik oldalon »Cocque« alakban írták. Ha nem is ilyen képtelen hibákat tartalmazó, de gyenge Blagovescsenszkij: A növények evolúciós folyamatának biokémiai alapjai, vagy Domanszkij: Bevezetés az automatika és telemechanika elméletébe című könyvek fordítása is. A fordításokban elkövetett szarvashibák láttán már szinte említeni is alig merjük, hogy a szakmailag jó fordításokban is hemzsegnek a magyartalanságok és ezeket olvasva csak rezignációval lehet gondolni arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémiát valaha a magyar nyelv művelésére alapították...

Nem volna helyes, ha e helyen könyv- és folyóiratkiadásunk számos kisebb-nagyobb hibáján lovagolnánk, különösen ha figyelembe vesszük azokat a kétségtelen értékeket, amelyeket akadémiai könyvkiadásunk már eddig is felszínre hozott. Nem volna helyes pedig azért, mert ezek — divatos kifejezéssel élve — »menetközben« kijavíthatók. Nem lehet azonban napirendre térnünk a könyvtervezés jelenlegi módszere felett, mert lényegében ez az *elvileg*

helytelen módszer az oka könyvkiadásunk legtöbb hibájának. Könyvterveink összeállításának ugyanis van egy súlyos külső, nem az Akadémia életéből fakadó és egy belső, az akadémikusok szemléletéből származó hibája. Mindkettő elég veszélyes ahhoz, hogy könyvkiadásunk minőségi fejlődését illuzóriussá tehesse.

A külső hiba abból a furcsaságból származik, hogy az Akadémia terveit a valóságban nem tudománypolitikai megfontolások alapján, hanem több hatóság szinte egymástól függetlenül és több ütemben végzett munkájának nyomása alatt állítja össze. A tervezés jelenlegi menete ugyanis a következő : 1. Az Akadémia összeállítja a maga tervét, amelyet a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság véleménye után az Elnökség jóváhagy. 2. A Kiadói Tanács tematikai szempontból megbírálja a tervet. 4. Időközben megkapjuk az illető évre engedélyezett papírmennyiségről szóló értesítést, aminek alapján ismét át kell dolgozni a már egyszer átdolgozott tervet s az így átdolgozott terv pénzügyi szükségleteit kiszámítja a Kiadó. 5. Ezekután állapítják meg a pénzügyi szervek a Kiadói Tanáccsal karöltve, mennyi szubvenciót engedélyeznek az Akadémiának, aminek következtében a már két, sőt három ízben véglegesen remélt tervet gyökerestől fel kell forgatni, mégpedig úgy, hogy az új terv pénzügyi kihatásai a megadott keretben megvalósíthatók legyenek. 6. Mindezek után az Állami Könyvterjesztő Vállalat közli, hogy üzleti szempontból mely könyvek azok, amelyeket nem hajlandó, vagy csak kevesebb példányszámban hajlandó átvenni, aminek következtében a legutolsó terv is felborul — pénzügyi szempontból is — s az egészet szinte előlről kell kezdeni. Könnyű elképzelni, hogy ennyi átdolgozás után mi marad az eredeti tudománypolitikai megfontolások alapján készült tervből és azon sem lehet csodálkozni, ha az ilyen módon készülő »terv« még a végrehajtás során is folyékony állapotban van! Az 1954-es terv elkészítését például már tavaly februárban megkezdjük, de még ma, 11 havi munka után sem mondhatjuk, hogy az végleges. Nyilvánvaló, hogy *a tervezésnek ez a módja helytelen, feloldhatatlan ellentmondásokra vezet és nem szolgálja a tervegazdálkodás elvét.*

A tervezés belső hibája abban áll, hogy a tervek elkészítésében tevékenyen résztvevő tudósok inkább kívánságokat fejeznek ki, mintsem reálisan kivihető terveket. E tényt világosan illusztrálják a következő adatok :

1953. évben

	Az osztályok által 1953-ra tervezett művek száma	1953-ban megjelent	Az előző évi tervekéből 1953-ban megjelent	Összesen
I. Osztály	26	6	11	17
II. Osztály	55	9	14	23
III. Osztály	17	—	10	10
IV. Osztály	27	6	9	15
V. Osztály	23	3	8	11
VI. Osztály	40	8	7	15
VII. Osztály	28	1	2	3
Összesen :	216	33	61	94

Az 1953-ban megjelent 94 könyvünkéből tehát csupán 33-at terveztünk 1953-ban, 61 az előző évi tervek maradványa. Az osztályok által eleinte tervezett 216 műből pedig csupán 33, vagyis a tervezett művek 15%-a jelenhetett meg 1953-ban. Hiba volna azonban ezt a különös jelenséget csupán az osztályok irreális könyvkiadási vágyainak túltengésével magyarázni. Létrejöttéhez igen nagy mértékben hozzájárult a fent vázolt tervezési módszer és a papírmennyiség évközben történt leszállítása is. De tagadhatatlan, hogy a tervezés lazaságából az osztályok bőségesen kiveszik a maguk részét, amint ez abból is látható, hogy 1953. évben módosításként 24 új mű került a tervbe, töröltünk 27 művet, 3-ról pedig megállapítást nyert, hogy kiadásra nem alkalmas. Az osztályok tehát maguk is gondoskodnak arról, hogy a terv »folyékony« maradjon! A határidők be nem tartása már szinte katasztrofális. Érdemes egy-két elriasztó példát is megemlíteni: A Helyesírási szabályzat új kiadásának kézirat-benyújtási határidejei a következők voltak: 1952. február 28., május 1., június 1., szeptember 30., 1953. szeptember 30. Jelenleg 1954 május 1. a legújabb határidő. Lucretius: De rerum natura kéziratának elfogadott benyújtási határidejei: 1952. október 15., december 15., 1953. szeptember 30., legújabb határidő 1954. július 1. Szabó Imre: A magyar burzsoá jogbölcselet kéziratának elfogadott benyújtási határidejei: 1951. szeptember 15., 1952. december 1., 1953. február 1., június 30., jelenleg határidő nélkül, mint remélhetőleg elkészülő művet tartják számon. Ha mindezekhez még hozzáteszük, hogy *szinte mindegyik* könyv kézírata több-kevesebb idővel a vállalt határidő után készült el s a lektorálás is gyakran hónapokig elhúzódik, akkor képet alkothatunk magunknak arról, mennyire veszik komolyan akadémikusaink az akadémiai könyvkiadást. Ennek a lazaságnak egyik kézzelfogható következménye, hogy a Nyomdának gyakran kell kötbért fizetnünk s ezzel elherdálódik a könyvkiadásra szánt összeg egy része. Ami a tervezett művek ívszámát illető elképzelések bizonytalanságát illeti, említsük meg a következő adatokat: az 1953 folyamán megjelent 94 könyv közül 18-nál feltűnő nagy mértékben növekedett meg a tervezett ívterjedelem. Genkeil—Gluscsenko—Szukcsev: A botanika problémáit eredetileg 25 ívre tervezték, valójában 42 ív lett. Az Alkalmazott Matematikai Intézet Közleményeit 21 ívre tervezték, megjelent csaknem 37 ív terjedelemben. Moravcsik: Bizánc és a magyarság 5 tervezett ívről 9 ívre, Barta István: Kossuth Lajos 1848/49-ben 56 ívről csaknem 100 ívre, Pálóczi—Horváth: Ötödfélszáz énekek 56 ívről 85 ívre növekedett meg. Ezenkívül még 13 könyv ívterjedelme 45—80%-kal nőtt az eredetileg tervezetthez képest. Nem kell-e némi felelőtlenséggel is vádolni az osztályokat, ha még *nagyjából sem* tudják megmondani, mekkora terjedelmű lesz könyvük? Mindezen felül még az is az osztályok tervezési eljárásának nagyfokú lazaságára mutat, hogy 17 olyan könyv kiadását vették fel a tervbe, amely *megvalósíthatatlan*, mert a szerző elfoglaltsága miatt, vagy más okból *nem akar szerződést kötni*, vagy pedig olyan idegennyelvű könyvet »terveztek« kiadni, amelynek egyetlen példánya sincs meg Magyarországon, sőt előfordult az is, hogy egy művet (Bach: Kinetika és katalízis problémái) az osztály könyvtervébe vették fel, ezzel szemben utólag kiderült, hogy a »tervben« szereplő mű nem is könyv, hanem cikk. A »tervezés« tehát ez esetben az illető munka teljes ismerete nélkül, pusztán a cím vagy valamilyen recenzió alapján történt.

Valljuk be, hogy tervezésünk belső hibája súlyosabb mint a külső! Ma már elég fejlett tudományunk ahhoz, hogy minden akadémikusunk felelősséget

vállaljon az *összes* és nem csupán a saját tudományához tartozó akadémiai kiadványért. Ne kezeljük a könyvterv összeállítását mellékes, »adminisztratív jellegű« tevékenységnek! Ha továbbra is hatra-vakra javasolnak vagy elfogadnak egyes akadémikusaink szerzőket és műveket anélkül, hogy eleve meggyőződnének a javaslat helytálló voltáról, akkor sohasem fogjuk elérni könyvkiadásunk *minőségi* megjavulását! Nem volna szabad olyasminnek előfordulnia, hogy 4 könyv benyújtott kézírata ne legyen elfogadható : Balogh : Torziós lengések kézírata nem jó, Mauritz : Leíró közzetnanából csak egy fejezet üti meg az akadémiai nívót, Erdélyi : Kristályszerkesztés és kristálysámítása még a kézirat átdolgozása után is inkább tankönyv, mint akadémiai nívójú tudományos mű, Faller : A magyar érc- és kőszénbányászat fejlődéstörténete című munka szerzője pedig csak a szerződés megkötése *után* jött rá arra, hogy könyvét nem tudja megírni, mert ahhoz gyakorlatilag hozzáférhetetlen adatokat kellene összegyűjtenie.

Lehetetlen ezek után fel nem vetni a kérdést: nem éreznek-e az osztályvezetőségek felelősséget a tervezés hibáiért? Nem volna-e helyesebb, ha az osztályok nem harcolnának körömszakadtig egy-egy műnek az amúgy is folyton módosuló tervbe való felvételéért, hanem megelégednének kevesebb, de jobb könyvvel?

Nyilvánvaló, hogy a könyvkiadás tervezésének súlyos hibáiért e sósorban az osztályvezetőségek felelősek, de felelősség terheli a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottságot is, amely nem képes kellő erővel harcolni az osztályok maximalista törekvései ellen, nem tudja elhárítani a minden oldalról ránehezedő nyomást s ezért ma még nem játszik az akadémiai könyvkiadásban olyan irányító szerepet, mint az kívánatos volna.

Az előadottakból úgy hisszük, eléggé kiviláglott az akadémiai könyvkiadás jelenlegi helyzete. Kétségtelen, hogy az Akadémia kiadványaival jelentősen segítette a hazai tudományok fejlődését, kétségtelen, hogy e kiadványok zöme legalább is hasznos az illető tudományág számára, sok közülük határozottan jó, egy-kettő pedig a legmagasabb tudományos mértékkel mérve is kiemelkedő. Ugyanakkor azonban vannak a kiadásnak gyengéi még a kiadott művek tudományos értéke, de különösen szükségessége tekintetében is. Ami pedig a könyvtervek elkészítésénél jelenleg mutatkozó lazaságot illeti, az Elnökségnek akár a legkeményebb eszközöket is igénybe kell vennie ennek megszüntetésére, de lépéseket kell tennie abba az irányba is, hogy a tudományos könyvkiadás ne szenvedjen kárt különböző hatóságok koordinálatlan intézkedései következtében. Úgy hisszük, hogyha ezeken a hibáinkon sikerül úrrá lenni, könyvkiadásunk is méltóvá válik ahhoz a megbecsüléshez, amelyet az Akadémiai Acták a nemzetközi tudományos világban élveznek.

AZ 1954. ÉVI KOSSUTH-DÍJAK

1954. március 15-én osztották ki ünnepélyes keretek között a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának határozata szerint az ezévi Kossuth-díjakat.

Az alábbiakban ismertetjük az akadémiai osztályok sorrendjében a tudományok, valamint a szocialista építőmunka terén elért kiváló eredményekért a Magyar Tudományos Akadémia tagjainak és levelező tagjainak, valamint a tudományos fokozattal rendelkező kutatóknak kiosztott Kossuth-díjak indokolását és a díjazottak tevékenységének ismertetését.

I. OSZTÁLY

Társadalomtudományok terén :

20 000 forintos ezüsfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Sótér István, az irodalomtudományok doktora 1953-ban megjelent »Eötvös József« című munkájáért.

SÓTÉR ISTVÁN
az irodalomtudományok doktora

Sótér Istvánnak a felszabadulás után, 1946-ban két irodalomtörténeti vonatkozású könyve jelent meg : az egyikben a francia eszmeáramlatok hazai jelentkezéseit, hatásait dolgozza fel, a másik : Játék és valóság című tanulmánykötete nagyobb tanulmányokat

tartalmaz (Krudy Gyuláról, Babits Mihályról, Halász Gáborról stb.), 1950-ben jelen meg a Magyar Klasszikusok sorozatában a Falu Jegyzője elé írt bevezető tanulmánya. 1952-ben pedig Eötvös Józsefről szóló kismonográfiája. 1953-ban akadémiai előadást tartott »Magyarország 1514-ben« címmel.

»Eötvös József« című monográfiáját a Tudományos Minősítő Bizottság doktori disszertációként elfogadta. Műve (Budapest 1953. Akadémiai Kiadó 418. l.) új fejezetet nyit az Eötvös-kutatásban: Eötvös életének és életművének első marxista elemzése és értékelése, az utóbbi esztendők egyik legnagyobb igényű irodalomtörténeti alkotása. Nem jelentéktelen mértékben eddig fel nem tárt forrásanyagra is támaszkodik. Eötvös József alakját a korabeli világirodalom távlataiban mutatja be s kora nagy történelmi eseményeinek mélyreható elemzése alapján rajzolja meg. Könyvének filozófiai megalapozottsága, esztétikai igényessége irodalomtörténészeink és kritikusaink számára is irány-mutató és ösztönző hatású. Egyik főerénye, hogy Eötvös József életművét nem elszigetelten tárgyalja az élő irodalom kérdéseitől, hanem Eötvösben mai kultúrforradalmunk előfutárát látja, s életpályájának tanulságait a ma számára is gyümölcsözteti.

II. OSZTÁLY

Társadalomtudományok terén:

10 000 forintos bronzfokozatú Kossuth-díjat kapott:

Nemes Dezső, a történelemtudomány kandidátusa, a Szikra Könyvkiadó igazgatója az »Általános Munkásegylet« című munkájáért, valamint »Az ellenforradalom hatalomra-jutása és rémuralma Magyarországon« című dokumentumkötet bevezető tanulmányáért.

NEMES DEZSŐ

a történelemtudomány kandidátusa

Az Általános Munkásegylet története a magyar munkásmozgalom kezdeti korszakának történetét tárja fel. Minden ország munkásmozgalmának fejlődésében rendkívül nagy jelentőségű a szocialista munkásmozgalom kibontakozásának időszaka. Ebben az időszakban kerül kapcsolatba a munkásság a tudományos szocializmus tanításaival, ekkor indul meg a harc a munkásság politikai követeléseiről és ekkor jönnek létre az első munkásszervezetek. A szocialista mozgalom kialakulása a legjelentősebb állomás a munkásság osztályra szerveződésének útján.

Az a tény, hogy a polgári történetírás elhallgatta és meghamisította a munkásmozgalom történetét, nem utolsósorban vonatkozik a munkásmozgalom kezdeti idő-

szakára. A magyar polgári történetírás úgyszólván nem is érintette a munkásmozgalom kialakulásának kérdését. Az utóbbi években megjelent marxista munkák és dokumentumkötetek utaltak már ugyan az Általános Munkásegylet történetére, történetírásunk azonban a magyarországi munkásmozgalom kezdeteinek beható elemzésével — Nemes Dezső könyvének megjelenéséig — adós maradt.

Nemes Dezső kifejti a magyarországi szocialista mozgalom kialakulásának sajátos körülményeit, a munkásmozgalom történetét a magyar nemzeti történelemmel és a nemzetközi munkásmozgalom történetével szoros kapcsolatban tárgyalja. Kimutatja a nemzetközi munkásmozgalom különböző irányzatainak magyarországi hatását és meggyőzően bizonyítja, hogy a magyarországi szocialista mozgalom a nemzetközi munkásmozgalom szerves részeként indult útjára.

Különösen jelentős a Marx vezetése alatt álló I. Internacionálé és a magyarországi munkásmozgalom kapcsolatának vizsgálata. Ez vezet a szerzőt arra az értékes megállapításra, hogy az Általános Munkásegylet az Internacionálénak, annak pesti szekciójának a segítségével lényegében sikerrel vívta meg egyrészt a liberális »védnökösökösés«, másrészt a politikai és gazdasági küzdelem lassaleanus szembeállítására elleni harcot. Helyesen mutat rá Nemes a munkásság politikai követeléseiért folytatott harc fontosságára, kimutatja annak jelentőségét a proletariátus osztállyá szerveződése szempontjából. Ugyanakkor hangsúlyozza azt is, hogy a munkásosztály az egész dolgozó nép érdekében harcolt a politikai követelésekért.

Az Általános Munkásegylet értékelése szempontjából nagyjelentőségű Nemes Dezsőnek az a kifejtett és bebizonyított állítása, hogy az egylet »felismerte és hirdette az osztályharc szükségességét, a munkásság osztállyá szerveződésének szükségességét, a bérmunka-rendszer eltörlésének szükségességét«, továbbá, hogy »a munkásosztály gazdasági felszabadítása megköveteli a politikai harcot és feltételezi a politikai felszabadulást«.

Nemes helyesen állapítja meg, hogy az Általános Munkásegylet tevékenységének fogyatékoságai »a kezdeti mozgalom elkerülhetetlen fogyatékoságai« és egyetérthetünk azzal a megállapításával is, hogy az eredményeket nemcsak és nem is elsősorban azon mérjük, hogy mit nyújtott az adott mozgalom jelene számára, hanem sokkal inkább azon mit jelentett a mozgalom jövője számára.

Nagyjelentőségű része Nemes Dezső munkájának az Általános Munkásegylet ideológiájával foglalkozó fejezet. Történetírásunkban Nemes ad először átfogó képet a Magyarországon terjesztett szocialista irodalomról. A nemzeti kérdéssel foglalkozva, Nemes — annak okait elemezve — mutat rá az Általános Munkásegylet magatartásának korlátaira, megállapításaiban azonban — igen helyesen — arra helyezte a hangsúlyt, hogy a soknemzetiségű, az Internacionáléval szoros kapcsolatban álló egylet tevékenységét a proletár nemzetköziség eszméi vezették. Ezzel kapcsolatban jelentős a Párizsi Kommun magyarországi hatásának beható elemzése is. Megállapításai egyúttal tisztázzák Táncsics és az Általános Munkásegylet kapcsolatának eddig sokat vitatott kérdését is.

Nemes Dezső munkája a maga teljes egészében új eredményekkel gazdagította történettudományunkat. Mint könyve végén a szerző megállapítja, az Általános Munkásegylet, illetőleg a Munkásképző Egylet az Internacionálé segítségével az »országos munkáspárt megalakításának közvetlen küszöbéig« vezette el a magyarországi munkásmozgalmat. Nemes Dezső alapvető érdeme az, hogy tisztázta a magyarországi munkáspárt megalakításához vezető fejlődés legfontosabb kérdéseit.

»Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon 1919—1921« c. dokumentumkötet bevezető tanulmánya mind az anyaggyűjtést, mind a feldolgozás színvonalát, mind a feltárt adatok jelentőségét tekintve, az 1919. augusztus 1-től 1921. áprilisig terjedő időszak magyar történetének eddig legalaposabb feldolgozása.

A tanulmány — a kötetben közölt dokumentumok alapján — részletes képet ad a fehérterror dühöngéséről, és bemutatja a vérengző ellenforradalom egymást követő kormányainak tevékenységét a kapitalizmus visszaállítására, a dolgozó osztályok béklyóba verése, a fehérterror intézményesítése, a nyugati imperialisták kiszolgálása érdekében. Nagy mértékben gazdagítják erre a korszakra vonatkozó ismereteinket a bevezető tanulmánynak azok a részei, melyek az úgynevezett »szakszervezeti« kormány néhány napos történetét leplezik le, melyek bemutatják, hogy milyen nagy mértékben támogatták az amerikai és angol imperialisták magyarországi képviselői Horthynak és vérengző különítményeinek terrorcselekményeit. Különösen értékes része a tanulmánynak az 1920—21-es magyar-francia tárgyalásokat bemutató fejezet. E tárgyalások alkalmával a magyar kormányzati körök egy szovjetellenes háborúhoz adandó segítség fejében hajlandók voltak az ország jelentős erőforrásait — köztük a teljes vasúti hálózatot — eladni a

Schneider—Creusot cégnek, amely a francia külügyminisztérium közvetítésével tárgyalta a magyar kormánnyal. Külön figyelmet érdemelnek a tanulmányban azok a részek is, melyek a külpolitikai vonatkozású iratokat elemzik: ezek között is elsősorban Horthy külpolitikai emlékiratának bemutatása, mely már ekkor, a kezdet kezdetén is bizonyítja a Horthy-fasizmus külpolitikájának sovíniszta, agresszív jellegét.

Nemes Dezső tanulmányának nagy jelentőséget ad az is, hogy legújabbkori történetünk egy eddig tisztázatlan korszakát veszi vizsgálat alá, oly módon, hogy példát mutat arra, miképpen lehet elmélyült, sokoldalú kutatás alapján feltárni olyan kérdéseket, melyeknek megvilágítására régebben történetíróink nem akartak és nem mertek vállalkozni.

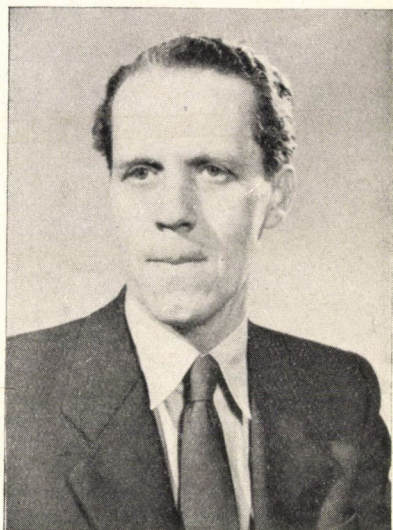
10 000 forintos bronzfokozatú Kossuth-díjat kaptak:

Csatkai Endre és *Dercsényi* Dezső a művészettörténeti tudomány kandidátusai, az 1953-ban megjelent »Sopron és környéke műemlékei« című közösen írt munkájukért.

CATKAI ENDRE

a művészettörténeti tudomány kandidátusa

DERCSÉNYI DEZSŐ

a művészettörténeti tudomány kandidátusa

Magyarország műemlékei, műkincsei aránylag épebben, hiánytalanabban maradtak meg azon a vidéken, melyet a szerzők feldolgoztak. Sopron városa és a körülötte fekvő, közel száz község művészeti emlékei nem pusztultak el oly nagy mértékben, mint az ország többi, háborúktól pusztított, török hódoltság alá tartozó területén. Az őskori társadalmak, a római kultúrának számos és jelentős emléke után a magyar középkorból, főként a gótikus stílus idejéből maradtak itt országszerte egyedülálló egyházi és világi műemlékek. De a város haladó, feltörő polgársága, a késő renaissance és a barokk stílus idején többszöri tűzvész és pusztulás után újból építette városát, melynek ma ezek az emlékek adják jellegzetes arcát. A munka valamennyi e területen fekvő műemléket, műkincset számbavett és feldolgozott. A szerzők és munkatársaik összegyűjtötték a műemlékekre vonatkozó legfontosabb történeti, leltári adatokat, s a leírás, a művészettörténeti elemzés és meghatározás mellett műszaki és fényképfelvételekben a legjelentősebbeket meg is örökítették.

A magyar műemlékeknek ez a nagy gyűjteménye a hasonló külföldi munkáktól eltérően mégsem egyszerű leltár csupán. Régészeti, történeti, művészettörténeti tanulmányok tárják fel azt a társadalmi-történeti keretet, melyben ezek a műemlékek keletkeztek és mutatják meg, helyi sajátosságaik mellett, az ország művészetével való kapcsolataikat. Legjobban régészeink, történészeink, építészeink és művészettörténészeink

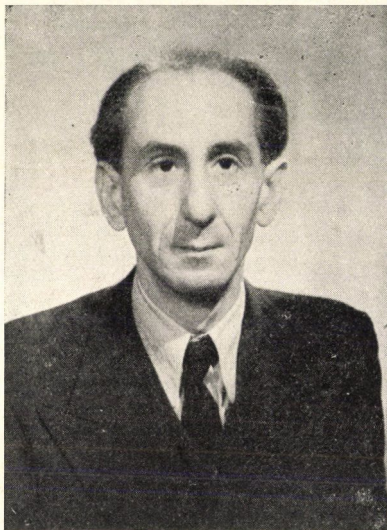
működtek közre a munka megalkotásánál, nem is szólva a technikai felvételeket készítő légiójáról.

Ezzel a kötettel a magyar műemlékek rendszeres feldolgozása indult meg, s a tervek szerint gyors egymásutánban húsz hasonló kötetben fogják közzétenni a magyar nép művészi alkotókészségének, maradandó történeti, népi emlékeinek egész gazdagságát.

Szocialista építőmunka terén:

10 000 forintos bronzfokozatú Kossuth-díjat kapott:

Gerevich László a művészettörténeti tudomány kandidátusa a Budapesti Történeti Múzeum igazgatója, a Budapesti Történeti Múzeum fejlesztése, a Budavári ásások vezetése, valamint a kiállítás-rendezés terén végzett eredményes munkájáért.

GEREVICH LÁSZLÓ
a művészettörténeti tudomány
kandidátusa

A Budapesti Történeti Múzeum középkori gyűjteménye volt a legfejletlenebb, anyaga jóformán csak néhány száz köemlékből állott, mely a Halászbástya északi tornyában volt elhelyezve. A felszabadulás után Gerevich László az igen megsérült és alig lakott budai vár területén építészeti kutatásokat kezdett el. Kitűnt, hogy a házak barokk átépítése alatt igen sok esetben meg lehetett állapítani a középkori házak falait, sőt díszesen faragott építészeti részleteit is. Ezek a munkák alapot nyújtottak a házak helyes műemléki helyreállítására is. Az építészeti vizsgálatoknak ezt a módját ma a tervezőintézetek országgszerte használják. Ezekből a kutatásokból származó anyag vetette meg a középkori múzeum alapjait. Evvel majdnem egyidőben 1946-ban a budai várban is előzetes ásások indultak meg.

Népi demokráciánk áldozatkészsége tette lehetővé, hogy 1949—52-ig Magyarország történelmének legfontosabb központjában eddig Magyarországon soha nem látott arányokban végezhesse a feltárásokat Gerevich László. A szovjet tapasztalatok felhasználásával az ásások új módszere új eredményeket hozott létre, melynek lényege az, hogy mintegy 3000 ládából, 6000 köemlékből álló teljes anyag régészeti tanulságait figyelembe lehetett venni. A kutatások nemesak a királyi udvar pompájának és művészetének, hanem az egyszerű várnépek és műhelyek anyagi kulturájának rekonstruálását is lehetővé tették. A munka jelentőségét emelte az is, hogy ezen a területen a multban ásások nem folyhattak.

A nehéz feladatok megoldása közben az egyetemről kikerült fiatal kutatók egész gárdáját képezték ki. Az ásátások eredménye és egyéb kutatásokból felgyülemlett óriási műtárgyanyagis szükségessé tette, hogy Gerevich László ezekben az években új múzeumot, Vármúzeumot szervezzen meg a régi budai Városháza újjáépített épületében, mely bemutatja az új anyagon keresztül a kutatások új eredményeit, művészettörténeti és társadalomtörténeti tanulságait. A több mint 10 000 új műtárgy egészen új oldalról világítja meg a feudalizmus korának udvari, városi kultúráját és anyagi műveltségét, melynek teljes tudományos feldolgoása is folyamatban van.

III. Osztály

30 000 forintos aranyfokozatú Kossuth-díjat kapott a természettudományok terén:

Rényi Alfréd, az Akadémia levelezőtagja a Határeloszlás-tétel finomítása, a rendezett minták elmélete, a valószínűségszámítás újabb axiomatikus alapokra való helyezése és gyakorlati alkalmazása terén az utóbbi években elért eredményeiért.

RÉNYI ALFRÉD

a Magyar Tudományos Akadémia
levelező tagja

Rényi Alfrédot első ízben 1949-ben tüntették ki Kossuth-díjjal a számelmélet terén elért újabb eredményeiért.

Rényi Alfréd a legfiatalabb tudósgenerációhoz tartozik. Akadémiai székfoglaló előadása, amelyet 1950-ben tartott »A valószínűségszámítás központi határértéktételének egy új általánosításáról« már igen jelentős valószínűségszámítási eredményt tartalmaz. A valószínűségszámításban — fontosságukat is kifejezésre juttatván — központi határértéktételnek nevezik azokat a tételeket, amelyek azt mondják ki, hogy igen általános feltételek mellett független valószínűségi változók összege határértékben Gauss-féle eloszlást követ. Rényi Alfréd vizsgálatai azon alapulnak, hogy az eredeti valószínűség-eloszlást, amelyre vonatkozóan a tekintetbe vett változók függetlenek, egy másik, az előbbire vonatkozó abszolút folytonos eloszlással helyettesíti. Ezáltal a változók általában már megszűnnek függetlenek lenni, de a változók sok határérték-tulajdonsága változatlan marad az új eloszlásra vonatkozóan is. Rényi Alfréd ezen vizsgálatai új utat nyitottak meg a valószínűségszámítási kutatások számára. Nemsokára ezen eredmények közzététele után A. N. Kolmogorov az I. Magyar Matematikai Kongresszuson tartott előadásában már Rényi Alfréd munkájához kapcsolódik és annak általánosítását adja meg.

Rényi Alfréd munkássága igen sokoldalú, kiterjed a matematika számos fontos területére. Így a számelméletre, analízisre, függvénytanra, mértékelméletre, geometriára, algebrára és a valószínűségszámításra. A valószínűségszámítás terén végzett munkássága elvi kérdések tisztázása mellett számos a gyakorlat számára nagyjelentőségű probléma megoldását tartalmazza. Mint az Alkalmazott Matematikai Intézet igazgatója, jelentős szerepet visz a matematika elterjesztésében a gyakorlati élet különböző területein. Az egyetemen magas színvonalú valószínűségszámítás-előadások tartásával végez hézagpótló munkát. Jelentősen hozzájárul a szovjet matematikai eredmények hazai elterjesztéséhez. Eddig közel 70 dolgozata jelent meg, amelyek legnagyobb része önálló tudományos eredményt tartalmaz. Ezenkívül most van megjelenőben valószínűségszámításról szóló egyetemi tankönyve, amely az első ilyenirányú magyar nyelvű könyv. Munkásságával hazánkban ennek a multban elhanyagolt területnek eredményesen működő iskoláját teremtette meg.

A valószínűségszámítás statisztikai alkalmazása terén fontos szerepet tölt be »A rendezett minták elméletéről« szóló dolgozata. Ennek a kérdéskörnek azért van nagy jelentősége, mert tételei általános eloszlásra érvényesek. Erre vonatkozó klasszikus eredmények A. N. Kolmogorov és N. V. Szmirnov nevéhez fűződnek, akik egy folytonos statisztikai sokaságból vett n -elemű minta empirikus és elméleti eloszlásának eltérése felső határának határeloszlását állapították meg. Rényi Alfréd az eloszlások viszonylagos eltérése felső határának határeloszlását állította elő, miáltal Kolmogorov és Szmirnov módszerét jelentősen finomította, és a gyakorlat számára fontos kérdést tisztázva elősegítette a rendstatisztika további gyakorlati alkalmazásait.

»A valószínűségszámítás axiómarendszerének általánosítása« című dolgozatában olyan új axiómarendszert épít ki, amelyben a feltételes eloszlásosság régi definíciója most az axiómák között szerepel. Ezzel lehetővé teszi, hogy a valószínűségszámítás alkalmazási körét jelentősen kibővítsük és természetes esetként tárgyaljunk olyan problémákat, amelyek a régi axiómarendszer segítségével csak kerülő úton voltak lehetségesek. Emellett az új axiómarendszer többek között a nem független valószínűségi változók természetének mélyebb megismerését teszi lehetővé.

Gazdasági életünkben felvetődött problémát old meg »Kompresszorok és légtartályok méretezése üzemek sűrített levegővel való ellátására« című dolgozatában. Itt azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy ha egy üzemben több sűrített levegővel működő gép működik és a gépek véletlenszerűen lesznek be- illetve kikapcsolva, hogyan kell méretezni a sűrített levegőt szolgáltató kompresszor teljesítőképességét ahhoz, hogy a fogyasztást kiegyenlítő tartályban a nyomás nagy biztonsággal ne süllyedjen bizonyos küszöbérték alá. Az eredmények grafikus alakban is ábrázolva vannak, úgy hogy a gyakorlati alkalmazásban számítás nélkül leolvashatók a kívánt adatok.

További valószínűségszámítási dolgozatai az iterált logaritmus-tételről, független valószínűségi változókról, valószínűségi módszerek alkalmazásáról a számelméletben, az aprítás matematikai elméletéről, a Poisson-eloszlás problémaköréről, az összetett Poisson-eloszlásokról, sztochasztikus függetlenség- és teljes függvényrendszerekről, Steinhaus egy sejtéséről, valószínűségeloszlások vetületeiről, gépalkatrészek tartalékolási tervéről, gépipari üzemek egyidejűségi tényezőjének vizsgálatáról, valószínűségeloszlások algebrájáról, a Wilcoxon-féle kritériumról, bimolekuláris reakciókkal kapcsolatos kérdésekről stb. szólnak.

IV. Osztály

Természettudományok terén :

30 000 forintos aranyfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Kreybig Lajos, az Akadémia levelező tagja, az 1953-ban megjelent »Az agrotechnika tényezői és irányelvei« című munkájáért.

»Az agrotechnika tényezői és irányelvei« című legújabb nagy munkája rendkívül eredeti, számos haladó megállapítást tartalmaz, amelynek irányelveit és biológiai szemléletét nem találjuk meg az eddig megjelent növénytermelési munkákban. Könyve az élet keletkezésén és a tájak meteorológiai adottságain és hidrológiai viszonyain keresztül eljut a növénytermelés leggyakorlatibb mindennapi problémáig. Az elmélyült tudományos megalapozás és közvetlen gyakorlati használhatóság egyaránt jellemző művére. Dokucsajev és Viljamsz munkásságát, Sekera, Görbing stb. eredményeit több évtizedes

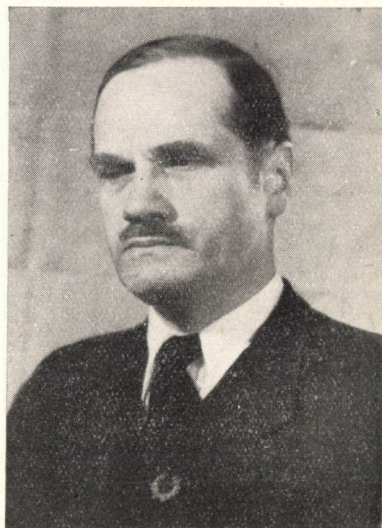
saját kutatási eredményével és tapasztalataival kitűnően összehangolja. Ugyanakkor megalkotta a viljamszi gyakorlati agrotechnika és a biológiai alapokon álló hazai talajműveléstani kutatások szintézisét is. Mindezt nem elszigetelten, hanem a magyar tájak különleges éghajlati, vízrajzi és talajviszonyai függvényében tárgyalja, gyakorlati példákkal gazdagon kiegészítve.

Munkájának helyes megállapításai egyben a korszerű gyakorlati gazdálkodás számára is rendkívül fontosak, miszerint nemcsak a további kutatások alapvető forrás-munkája, hanem a gyakorlati agronómus nélkülözhetetlen segítőtársa is ez a mű.

A nyers ásványi foszfátok biológiai feltárása és gyakorlati alkalmazása terén végzett munkája úgy tudományos, mint népgazdasági nézőpontból is rendkívüli értéket képvisel. A kolafoszfátnak a szerves, majd pedig a növények által felvehetővé válásának feltételeit alapvetően sikerült megállapítania. A gyakorlati kísérletek eredményei — nagyüzemiek is — elméletének helyességét bizonyítják.

KREYBIG LAJOS
a Magyar Tudományos Akadémia
levelező tagja

SOÓ REZSŐ
akadémikus

Az új mezőgazdasági kormányprogram kidolgozásában jelentős szerepet játszott Kreybig átfogó elméleti és gyakorlati tudása, mely különösen érvényre jutott a talajtermőképesség fokozása, valamint a trágyázás alapvető irányvonalának kidolgozásánál.

20 000 forintos ezüsfokozatú Kossuth-díjat kapott:

Soó Rezső akadémikus 1953-ban megjelent »Fejlődéstörténeti növényrendszertan« című munkájáért.

Ebben a munkájában a növények legkorszerűbb rendszerét adja, amely a botanika területén igen jelentős előrehaladást jelent. Munkájában következetesen a természetes rendszer legteljesebb megalkotására törekszik, és nemcsak az eddig ismert növényi rokoni kapcsolatokra alapoz, hanem saját tudományos kutatásai során is részletesen elemzi a növények rokonsági viszonyait, új kapcsolatokat fedez fel, mindenkor figyelembe veszi a fejlődéstörténeti változásokat, a növényföldrajzi vonatkozásokat és így jut el arra a nagy tudományos értékű szintézisre, amelyet kimagasló munkája képvisel. A természetes fejlődés törvényeinek feltárása tudományos és világnézeti szempontból a növényrendszertanban mindig a leghaladóbb tudósok törekvése, s ez Soó akadémikus könyvének olyan értéke, amely nemcsak hazai, hanem nemzetközi viszonylatban is naggyá teszi.

20 000 forintos ezüsfokozatú Kossuth-díjat kapott:

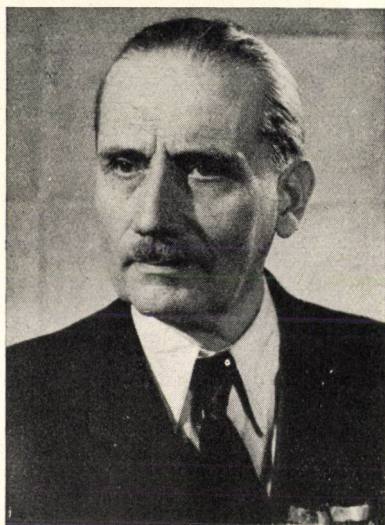
Csukás Zoltán, a mezőgazdasági tudományok doktora, 1953-ban megjelent »Takarmányozástan« című munkájáért.

Csukás Zoltán az állattenyésztéstan tudományának legjelentősebb művelői közé tartozik. Kísérleti munkásságában legfontosabb a hosszú élettartamú tehéncsaládok kitenyésztése a magyar-tarkamarha állomány konszolidálására és további nemesítésére. Alkattani megállapításai világviszonylatban is egyedülállóak, különösen a szervezeti szilárdság szempontjából. A küllem bírálókat eddigi rendszerét éppen kísérletei alapján más alapokra helyezi. Népgazdaságilag kísérletei igen hasznosak, mert bőven tejlő, termékeny és hosszú élettartamú tehénállományt akar kiépíteni hazánkban.

1953-ban jelent meg »Takarmányozástan« című könyve. E munka a legjobb és legkorszerűbb takarmányozástan, amely a szerző saját értékes tapasztalatait és kísér-

CSUKÁS ZOLTÁN
a mezőgazdasági tudományok
doktora

KEMENESSY ERNŐ
a mezőgazdasági tudományok
kandidátusa

leteit adja. Új alapokra helyezi az általános és részletes takarmányozástan elvi alapjait és e tudományág legújabb törekvéseit korszerűen ismerteti. Iránytmutató megállapításai a gyakorlat részére igen fontosak. Nagy érdeme a könyvnek, hogy a nagyüzemi gazdálkodás térhódításaival kapcsolatos takarmányozási kérdéseket, amelyeknek megoldásához úgy gazdasági, mint állategészségügyi szempontból is rendkívül fontos érdekek fűződnek, igen behatóan és részletesen tárgyalja. Eltér a régi energetikai iskola merev szabályaitól és inkább a takarmányozás biológiai hatásaira hívja fel a figyelmet. Elméleti vonatkozásain kívül hasznos gyakorlati adatokat is tartalmaz, amelyet az ország összes szakemberei mindennapi munkájukban jól felhasználhatnak. Végül nem becsülendő le az a szempont sem, hogy a felsőbb tanulmányokat folytató ifjúság részére alapos szakismereteket nyújt.

20 000 forintos ezüsfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Kemenessy Ernő, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa, a nyugatbalatoni lápterületek mezőgazdasági hasznosításának és a tőzegtalajok vízrendezése kérdéseinek megoldásában elért eredményeiért.

A legmegfelelőbb telkesítő szántás, a gyomosodás és a humusz-fúvás elleni védekezés, továbbá a talajhasználat, trágyázás, a megfelelő növények és növényfajták kiválasztása, a vetésgörök kidolgozása, a fenti terület hasznosításában úttörő tudományos

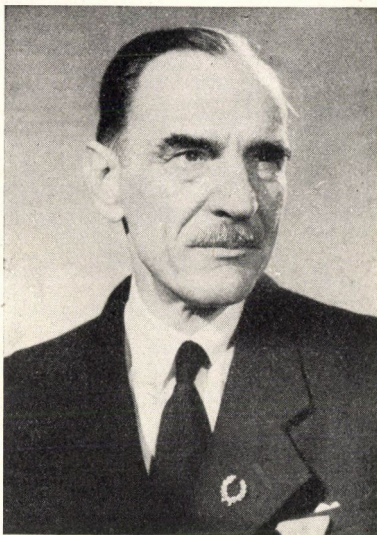
és gyakorlati érdemeket szerzett. A lárterületek mezőgazdasági hasznosításában a gyakorlat máris számos kutatási eredményét sikeresen alkalmazza. Ezzel mintegy 40 000 kat. hold területet kapcsolt be a mezőgazdasági termelésbe.

A Viljamsz-féle fűves-vetésforgó-rendszer hazai meghonosítása terén úttörő munkát végzett és behozonyította annak fölényét a tiszta vetésű pillangós takarmánynövényekkel szemben.

Kísérleteit tudományos tárgyilagossággal végzi és annak eredményeit a dialektikus módszer megfelelő felhasználásával nagy területeken is sikeresen alkalmazza komplex megoldásokkal. A kiváló mezőgazdasági szakemberek tanácskozásán kiemelkedően jó munkát végzett.

10,000 forintos bronzfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Koltai György, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa, a nyárfák hazai széleskörű alkalmazásában és azok nevelése kérdéseinek tisztázásában kifejtett tevékenységéért és az 1953-ban megjelent »Nyárfa« című munkájáért.

KOLTAI GYÖRGY

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Koltay György a hullámtéri erdőgazdálkodás, a nyárnemesítés és a nyárfajok ültetési hálózatának, ápolásának és művelésének fontos kérdéseiben külföldön is elismert igen jelentős kutatási eredményeket ért el. A nyár-szelektálás és hibridizálás terén hazánkban úttörő munkát végzett és munkásságának köszönhető, hogy ma már e téren számos, a gyakorlatnak is átadható eredménnyel, kinemesített klónokkal rendelkezünk. Nyártelepítési megállapításait, útmutatásait ma már a magyar erdőművelésben általánosan és jó eredménnyel alkalmazzák. A magyar nyárfakutatás és nemesítés alapjait ő vetette meg, hullámtéri erdőművelésünk helyes irányba fordítása és irányítása terén az erdészet elsősorban az ő tapasztalataira és tudományosan is kidolgozott módszereire támaszkodik.

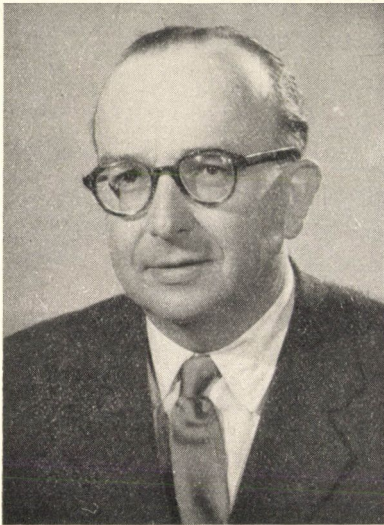
Koltai György szerkesztésében jelent meg 1953-ban a »Nyárfa« című tudományos, de a gyakorlat számára is nélkülözhetetlen kézikönyv, mely a nyárok valamennyi botanikai, nemesítési, erdőművelési, patológiai, fatermelési és felhasználási kérdéseivel igen alaposan foglalkozik és ezért mint tankönyv is kiváló. A nyárfa-könyv megszerkesztésével és erdőművelési részének megírásával Koltai György a magyar erdészeti kutatásnak és erdőművelésnek nemcsak hazai, hanem külföldi szakkörök részéről is komoly elismerést és megbecsülést szerzett.

Szocialista építőmunka terén:

20 000 forintos ezüsth fokozatú Kossuth-díjat kapott:

Sedlmayr Kurt akadémikus, a K—90-es cukorrépa fajta kitermesztéséért.

Nemzetközi viszonylatban is jelentősek *Sedlmayr Kurt* répa-stádiumos vizsgálatait, amelyeknek eredményeiről 1952. decemberében akadémiai székfoglaló előadásában számolt be. Meggyőződésből, a saját kutatási és gyakorlati tapasztalatai alapján fogadta el a szovjet agrobiológiát kutatásai alapjául. 1951 őszén a magyar tudományos delegációval a Szovjetunióban járt, ahol fellépésével nagymértékben hozzájárult a magyar mezőgazdasági tudományok fokozott megbecsüléséhez. Visszatérve, tanulmányi tapasztalatairól széles körben számos előadásban, cikkben számolt be. Szoros kapcsolatot épített ki a gyakorlattal, elsősorban neki és az irányítása alatt működő Kísérleti Gazdaság kollektívájának köszönhető a 200 mázsás cukorrépa-termelés mozgalmának 1953. évi sikere.

SEDLMAYR KURT
akadémikus

SCHANDL JÓZSEF
a Magyar Tudományos Akadémia
levelező tagja

20 000 forintos ezüsth fokozatú Kossuth-díjat kapott:

Schandl József, levelező tag, a magyar állattenyésztés és elsősorban a juhtenyésztés fejlesztése terén elért kiemelkedő eredményeiért.

Három évtizedes kutatói munkásságával, az utóbbi két évben elsősorban a juhtenyésztés fejlesztése érdekében kifejtett munkájával ért el kiemelkedő eredményeket.

Azt, hogy a magyar juhtenyésztés termelékenysége a mélypontról a felszabadulás után olyan jelentősen felemelkedett, elsősorban *Schandl* kutatásainak, a gyakorlattal való szoros kapcsolatának, oktató és irányító munkásságának köszönhetjük.

Schandl József irányította rá a figyelmet a merinók fejésének jelentőségére. Kidolgozta és széleskörben elterjesztette ezt a módszert. A haladó zootechnika alapelveit átültette a juhtenyésztésre. Kutatómunkásságáról számos tanulmányban, összefoglaló értekezésben és egyetemi tankönyvben számolt be. Kiemelkedő eredményt ért el az állattenyésztők nevelésében, oktatásában.

20.000 forintos ezüsth fokozatú Kossuth-díjat kapott:

Manninger G. Adolf, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa, az előrejelzés — rovarprognózis — kidolgozásáért, amely lehetővé tette, hogy a mezőgazdaság felkészüljön a rovarkártevők elleni harcra.

Manninger G. Adolf tudományos munkásságában a gyakorlattal állandó szoros kapcsolatot tart fenn.

A rovatkártevők elleni védekezésnél az általa kidolgozott előrejelzés — rovarprognózis — segítségével előre felkészülhet a mezőgazdaság a nagytömegben fellépő kártevők elleni hatásos védekezésre. Így pl. már 1951-ben kidolgozta a répabarkó elleni védekezési eljárást 1952. évre. Megállapította, hogy az ország mely helyén kell végrehajtani a répabarkó elleni költségés permetezést, hol nem kell és hol kell fokozottabban felkészülni ellene. A népgazdaság részére ezen egyetlen megállapítása mintegy egy millió forint megtakarítást jelentett. 1952-ben tökéletesítette az 1953. évi rovarprognózist. Mint tanszékvezető egyetemi tanár és mint dékán is igen eredményesen dolgozik. A hallgatók a rovartant az előadásán keresztül szeretik meg és ezáltal tanulmányi eredménye mindig a legkiválóbb. Kutatásaiba szorosabb munkatársain kívül bevonja az egyetemi hallgatókat is.

MANNINGER G. ADOLF

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

BÉKÉSI MIKLÓS

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

10.000 forintos bronzfokozatú Kossuth díjat kapott :

Békési Miklós, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa, az anyarozs mesterséges természetének megoldásáért, amely lehetővé tette, hogy a népgazdaság 1953-ban 100 százalékosan túlteljesítse az anyarozs fertőzési tervét.

Két évtizedes munkássága során világviszonylatban elsőnek oldotta meg az anyarozs mesterséges természetének módszerét. Megállapította a fertőzés időpontját, megoldotta a fertőző anyag elszaporításának módját. Szerkesztett kézi és traktorral szerelhető motoros fertőzőgépet. Eljárása alapján hazánkban 1951-ben megindult az anyarozs üzemi termesztése. 1953-ban 50 motoros fertőzőgéppel és 500 kézi fertőzőgéppel 3000 kh-as területesen a gyakorlattal való legszorosabb együttműködésben elérte a termelési tervszám mintegy 100%-os túlteljesítését. A hazánkban így előállított összes anyarozs mennyisége a világ termelésének mintegy 25%-át teszi ki. Az anyarozs minőségének megjavítása érdekében kidolgozta »1 szem analysis« módszerét, melynek segítségével egyetlen szelekcióból meg tudta állapítani a hatóanyag tartalmát. Szelekciós munkájával elérte, hogy az 1953. évi termelésű anyarozs világviszonylatban is egyedülálló minőségű, magas alkaloida tartalmú. Kutatómunkája a népgazdaságnak már eddig mintegy 11 millió forint többletbevételt eredményezett. Az anyarozsfertőzés gyakorlati megvalósítása gyógyszeriparunkat függetleníti a vadon begyűjthető anyarozs mennyiségétől.

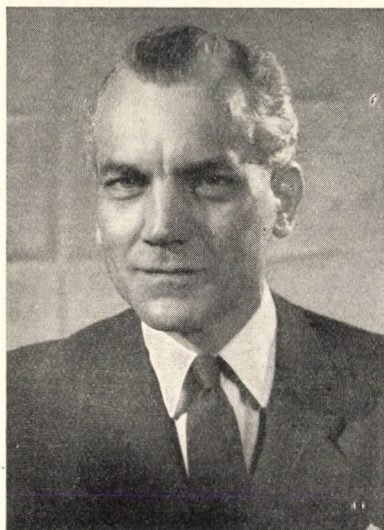
V. Osztály

Természettudományok terén

20.000 forintos ezüstfokozatú Kossuth-díjat kapott:

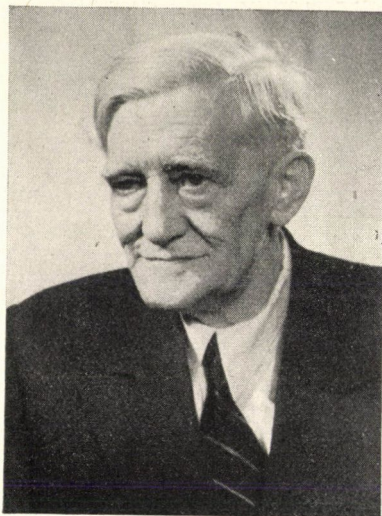
Lissák Kálmán levelező tag, a magasabb idegtevékenység kutatására szolgáló első korszerű laboratórium megszerzéséért, az agykéreg és a mélyebb agyvelői központok kapcsolatának vizsgálatában elért eredményeiért.

Lissák Kálmán az elmúlt években a pécsi Élettani intézetet ideglettani kutató-intézetévé építette ki. Bevezette a feltételes reflex-kutatások klasszikus módszerét, ezenkívül pedig az intézetben folyó elektro-neurofiziológiai kutatásokat összekapcsolta a pavlovi kutató módszerekkel. Munkatársaival főleg a középagy és az agykéreg összeköttetéseivel foglalkozik.

LISSÁK KÁLMÁN

a Magyar Tudományos Akadémia
levelező tagja

MAUCHA REZSŐ

a Magyar Tudományos Akadémia
levelező tagja

20.000 forintos ezüstfokozatú Kossuth díjat kapott :

Maucha Rezső, levelező tag, az új vízmintavételi eljárások kidolgozásában, limnológiai vizsgálataiban elért eredményeiért.

Maucha Rezső úttörő kutatómunkát végez a limnológia területén: Mintegy három évtizede energetikai alapon vizsgálja a termelésbiológiai kérdéseket. Eredeti módszerei és a vizeservezetek produktions biológiai vizsgálata közben kialakított elméleti következtetései világviszonylatban a szakterület egyik legkiválóbb tudósává tették. A legelvontabb törvényszerűségek megfogalmazása után azokat azonnal alkalmazza a gyakorlatban is. A biológiai történések fogalmából kiindulva — a fényintenzitás és fotoszintézis összefüggéseinek tisztázása után rámutat a tógazdaságok gyakorlati problémájára: az optimális halhúshozam kérdéseire. Kidolgozta a vízanalízisek legmodernebb módszereit, vizsgálta az élelmi láncok energiaszintjeit és azok összefüggéseit s az anyag és energiacsere kérdéseire vonatkozóan általános érvényű természeti törvényeket ismert fel.

Szűkebb szakterületén világviszonylatban is az elsők közé sorolják. Tudományos kutatásairól és vizsgálatainak eredményeiről számos cikk jelent meg, mind hazai, mind a külföldi folyóiratokban. Jelenleg az Akadémia kiadásában megjelenő könyv írásával foglalkozik, amely a szennyvízkutatás elméletét és a vele kapcsolatos tudományos kutatásokat tárgyalja.

Szocialista építőmunka terén :

30.000 forintos aranyfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Littmann Imre az orvostudományok kandidátusa, a szívsebészet és általában a nagyerek sebészete terén elért kiemelkedő eredményeiért.

Littmann Imre az utóbbi néhány év alatt komoly eredményeket ért el a hazai szívsebészet egyik főbázisának kiépítésében. Több műtéti eljárást sikerrel vezetett be, amelyeket eddig nálunk még nem alkalmaztak. Eddig már számos sikeres műtétet végzett munkatársaival együtt, veleszületett fejlődési rendellenességek és szerzett szívbetegségek gyógyítására. Klinikai munkásságával egyidejűleg intézetében vezetése alatt kísérleti munka folyik újabb műtéti lehetőségek kidolgozására.

LITTMANN IMRE

az orvostudományok kandidátusa

RUBÁNYI PÁL

az orvostudományok kandidátusa

20.000 forintos ezüsfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Rubányi Pál, az orvostudományok kandidátusa, a baleseti sebészeti eljárás megszerzése és új műtéti eljárások széles körben való bevezetése terén elért eredményeiért.

Rubányi Pál, a III. számú sebészeti klinika igazgatója, egyike a hazai sebészet eredményes továbbfejlesztőinek. Munkatársaival együtt különböző operatív módszerek bevezetésével, a klinika mintaszerű irányításával járul hozzá a magyar orvostudomány színvonalának emelkedéséhez.

VI. Osztály

Természettudományok terén :

10.000 forintos bronzfokozatú Kossuth-díjat kapott:

Csonka Pál, a műszaki tudományok doktora, a képlékeny kihajlásra és a rugalmas körhengerhéjra vonatkozó vizsgálataiban elért eredményeiért.

Csonka Pál a szilárdságtani és statikai problémák megoldásán évtizedek óta dolgozik. Kitüntetését a magasépítési statika e területén végzett eddigi munkásságáért, különösen a karcsú vasoszlopok és a vékony hengeres vasbeton tetőhéjak erőtérképére vonatkozó elméleti vizsgálataiért kapta.

Gyakorlatilag és gazdaságilag is igen nagyjelentőségű két, 1953-ban megjelent cikksorozata, melyek egyike a rácsos vasbeton vezetékoszlopok gyakorlati felhasználása szempontjából való méretezésre, a másik cikksorozat a mindeddig megoldatlan kibicsaklási esetekre ad megoldást.

Szocialista építőmunka terén:

30.000 forintos aranyfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Ács Ernő, a műszaki tudományok kandidátusa, a Távközlési Kutató Intézet igazgatója, az új mechano-elektronikus automata telefonközpont elkészítéséért.

Ács Ernő 1952-ben kapta első Kossuth-díját a 24 csatornás szeizmikus mérőberendezés kidolgozásáért. Másodszor kapott ezévből Kossuth-díjat az újrendszerű ezres

CSÓNKA PÁL

a műszaki tudományok doktora

ÁCS ERNŐ

a műszaki tudományok kandidátusa

mechano-elektronikus telefonközpont elkészítéséért, mely elektronikus elemekkel dolgozik. Foglalkozott még távmérőrendszerek hazai kialakításával és építésével is. Jelenleg a gravitáció, a tehetetlenség és a relativitás elméleti összefüggéseinek kutatásával foglalkozik.

20.000 forintos ezüsfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Renner János, a műszaki tudományok kandidátusa, aki az országos gravitációs alaphálózat-mérésn kezdeményezésével és folytatásával igen jelentős munkát fejtett ki.

A Magyar Tudományos Akadémia Geodéziai-Geofizikai Főbizottsága támogatásával az ELTE Geofizikai Intézet Renner János vezetésével elkészítette az ország gravitációs alaphálózatát. Ez lehetővé teszi az izostatikus vizsgálatok kiterjesztését és a gravitációs anomáliák összehasonlító szemléletét. Kezdeményezés és nemzetközi tárgyalások indultak meg egy országok közötti gravitációs hálózat elkészítése érdekében.

20.000 forintos ezüsfokozatú Kossuth-díjat kapott:

Liska József, a műszaki tudományok doktora, a budapesti Műszaki Egyetem tanára, kiemelkedő oktató-nevelő munkájáért, valamint példamutató tankönyvírói tevékenységéért.

Tudományos tevékenysége keretében többek között foglalkozott a szénkefék és azok szikrafeszültsége kérdéseivel, a transzformátorok elméletével, a villamosvasutak egyes problémáival, a vasvesztés mérésével stb. Vizsgálatairól számos közlemény jelent meg hazai és külföldi folyóiratokban, amelyek szakkörökben igen nagy elismerést váltottak ki. Tudományos tapasztalatait oktatómunkája keretében átadja a fiatal mérnököknek és eredményeit magasszínvonalú tankönyveiben teszi hozzáférhetővé.

RENNER JÁNOS

a műszaki tudományok kandidátusa

LISKA JÓZSEF

a műszaki tudományok doktora

VAJTA MIKLÓS

a műszaki tudományok doktora

10.000 forintos bronzfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Vajta Miklós a műszaki tudományok doktora, a NIM villamosenergia igazgatósága hálózati főosztályának főmérnöke, az országos kooperációs hálózat és állomásrendszer kifejlesztésében végzett irányító munkájáért.

Vajta Miklós évek óta foglalkozik a váltakozóáramú villamosenergia-átvitel kérdéseivel és vizsgálatainak eredményét az 1951-ben megjelent »A váltakozóáramú villamosenergia-átvitel feszültsége és vesztesége« című magasszínvonalú tanulmányában tette közzé. Széleskörű tudományos ismereteit az ipar terén az országos kooperációs hálózat kifejlesztésénél hasznosította. Tapasztalatait szakcikkek és előadások formájában adja tovább mérnöktársai részére.

10.000 forintos bronzfokozatú Kossuth-díjat kapott :

MILLNER TIVADAR
a műszaki tudományok doktora

Millner Tivadar, a műszaki tudományok doktora, az Egyesült Izzó vegyész-mérnöke, példamutató újítási tevékenységéért. Millner Tivadar 1945 óta 22 újítást és szabadalmat nyújtott be, illetőleg publikációt írt részben önálló, részben társújítások formájában.

VII. Osztály

Természettudományok terén :

30.000 forintos aranyfokozatú Kossuth-díjat kapott :

Buzágh Aladár akadémikus, az agyagásványok kolloidkémiai sajátságainak vizsgálatában mind gyakorlati, mind elméleti síkon 1953-ban elért eredményeiért.

Az anyagok fizikai sajátságainak és azok változásának karakterét általában az alkotó agyagásványok minősége szabja meg. A bentonitok jellegzetes agyagásványa a montmorillonit. A természetes bentonitok jellegzetes tulajdonságai legkifejezettebben a tiszta montmorilloniton észlelhetők.

Buzágh Aladár a természetes bentonitokon számos olyan tulajdonságot állapított meg, amelyek később a tiszta montmorillonit jellegzetes tulajdonságainak bizonyultak. Vizsgálta a bentonit duzzadóképeségét, szuszpenzióinak, illetve szoljainak állandóságát és állapotváltozásait, híg géljeinek tixotrópiáját és tömény géljeinek szinerézisét. Megál-

lapította, hogy a sajátságok szoros kapcsolatban vannak a bentonit kicserélhető kationjainak minőségével, illetve a kicserélő kationok minőségével. Rámutatott arra, hogy a domináló kation minőségétől függően a bentonitok két főtípusa, az alkáli és alkáliföld-fémbentonit fordul elő a természetben és hogy ezek a kolloidkéimiai sajátságokban jellegzetesen különböző bentonitok a zeolitok módjára egymássá alakíthatók.

Ezek a kísérleti megállapítások képezték alapját a későbbi saját és többi munkatársával végzett kutatásoknak. Ezek során a bentonitokban előforduló főbb agyagásványok, elsősorban a montmorillonit tisztán való előállítására és kolloid sajátságainak (többek között viszkozitás, tixotrópia, hártvaszilárdság, ioncsere) felderítésére törekedett.

Gyakorlati szempontból igen jelentősek a közelmúltban Szepesi Károly munkatársával végzett kísérletei. A montmorillonit tartalom meghatározással és a kalcium bentonit átalakítását célzó eljárással Buzágh és Szepesi olyan módszert bocsátott a magyar ipar rendelkezésére, amelynek segítségével magyar nyersanyagból a külföldi bentonitokkal nemcsak egyenértékű, de egységességük és irányítható összetételük révén azoknál különb bentonitot állíthatnak elő.

BUZÁGH ALADÁR
akadémikus

FODOR GÁBOR
a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja

A bentonitok az ipar igen sok területén alkalmazhatók. Legfontosabbak a következők: a vasöntés, ahol a formázóhomok alkotórésze, a textilipar, ahol irezésre és nyomósűrítőként alkalmazzák, továbbá az olajbányászat, ahol fűrőiszapnak használgják fel.

20.000 forintos ezüstfokozatú Kossuth-díjat kapott:

Fodor Gábor levelező tag, a tropánvázas alkaloidokra vonatkozó stereokémiai kutatásaiban elért eredményeiért.

A tropánvázas alkaloidák térszerkezeti kutatása egyrészt a vegyületsoport biológiai hatása és térszerkezete közötti összefüggés, másrészt az ilyen típusú alkaloidák gazdaságos szintézise szempontjából jelentős kérdés.

Fodor Gábor az elmúlt két évben ezen vegyületsoport valamennyi fontos képviselőjének (tropin-pseudo-tropin, cocain-pseudo-cocain, scopolamin, valeroidin, oscin) térszerkezeti kérdését tisztázta. A kérdést részben a már előző években kidolgozott $N \rightarrow O$ és $O \rightarrow N$ acilvándorlási módszerrel, részben pedig újabb stereokémiai módszer alkalmazásával oldotta meg.

A tropánvázas alkaloidák térszerkezeti vizsgálatával kapcsolatban kiderült, hogy a két vegyértékével gyűrűrendszerben mereven rögzített nitrogén harmadik szubsztituense is határozott térorientációjú. Az utóbbi jelenség hasonló módon rögzített nitrogén atomot tartalmazó modellvegyületeken is megfigyelhető, általánosítható törvényszerűség, amely a háromértékű N atom stereokémiájának jelentős továbbfejlesztése.

KITÜNTETÉSEK

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. január 7-én

Lyka Károly Kossuth-díjas művészettörténésznek, a művészettudományok doktorának a művészettörténet terén végzett sok évtizedes eredményes munkája elismeréseként, 85. születésnapja alkalmából a

MUNKA ÉRDEMRENDET

adományozta.

*

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. január 26-án

Beke Ödön levelező tagnak, 70. életévének betöltése és tudományos munkásságának 50. évfordulója alkalmából a

MUNKA ÉRDEMREND

kitüntetését adományozta.

*

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. február 9-én

Rusznják István akadémikusnak, a Magyar Tudományos Akadémia elnökének tudományos munkássága, valamint a Magyar Tudományos Akadémia újjászervezett Akadémia működésének irányításában végzett kiemelkedő munkája elismeréséül a

MUNKA VÖRÖS ZÁSzlÓ ÉRDEMRENDJE

kitüntetését adományozta.

*

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a mezőgazdasági termelés fejlesztése határozatainak kidolgozásában résztvevő kutatók és mezőgazdasági szakemberek eredményes munkájának elismeréséül;

Sedlmayr Kurt akadémikusnak, a Sopronhorpácsi Kísérleti Gazdaság igazgatójának,

Mohácsi Mátyás kandidátusnak, az Agráregyetem Szőlő- és Gyümölcs-gazdaságtudományi kar volt dékánjának,

Schandler József levelező tagnak, az Állattenyésztési Kutató Intézet igazgatójának,

Kemenessy Ernő kandidátusnak, a Keszthelyi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet igazgatójának,

Kolbay Károlynak, a mezőgazdasági tudományok doktorának,

Somos András levelező tagnak,

Manninger Rezső akadémikusnak,

A MUNKA VÖRÖS ZÁSzlÓ ÉRDEMRENDJE

kitüntetés adományozta.

*

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. január 30-án a mezőgazdasági termelés fejlesztése határozatainak kidolgozásában résztvevő kutatók és mezőgazdasági szakemberek eredményes munkája elismeréséül:
Mészöly Gyulának, a mezőgazdasági tudományok kandidátusának, a Kecskeméti Kísérleti Gazdaság igazgatójának,
Manninger G. Adolfnak, a mezőgazdasági tudományok kandidátusának,
Kurnik Ernőnek, a mezőgazdasági tudományok kandidátusának, a Kísérleti és Propaganda Igazgatóság igazgatójának,
Lelley Jánosnak, a mezőgazdasági tudományok kandidátusának, a Kompolti Kísérleti Gazdaság igazgatójának,
Kadosa Gyulának, a mezőgazdasági tudományok kandidátusának,
Rázsó Imre levelező tagnak, a Gépkísérleti Intézet igazgatójának,
Örösi Pál Zoltánnak, az állatorvosi tudományok doktorának, a Kisállattenyésztő Kutató Intézet osztályvezetőjének

A MUNKA ÉRDEMREND,

Friedrich Bélának, a mezőgazdasági tudományok kandidátusának, a Martonvásári Növénykutató Intézet osztályvezetőjének,
Surányi Jánosnak, a mezőgazdasági tudományok doktorának, a Martonvásári Növénykutató Intézet kutatójának,

A SZOCIALISTA MUNKÁÉRT ÉRDEMÉREM

kitüntetés adományozta.

*

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa 1954. március 4-én *Novobátzky* Károly akadémikusnak a fizikai tudományok terén valamint a fiatal fizikusok nevelésében kifejtett kiváló munkássága elismeréséül a

MUNKA ÉRDEMREND

kitüntetés adományozta.

*

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. március 10-én az V. Magyar Gyógyszerkönyv szerkesztésében végzett kiváló munkájuk elismeréséül *Schulek* Elemér akadémikusnak, a Tudományos Minősítő Bizottság és a Magyar Tudományos Akadémia VII. Osztálya elnökének a

MUNKA ÉRDEMREND,

Végh Antal docensnek, a kémiai tudományok kandidátusának a

SZOCIALISTA MUNKÁÉRT ÉRDEMÉREM

kitüntetés adományozta.

AZ 1954. ÉVI LIPCSEI PAVLOV-NAPOK

(1954. január 15—17-ig)

HETÉNYI GÉZA akadémikus beszámolója

A pavlovi tanok és ezeknek a keretén belül a nervizmus eszméje Kelet-Németországban is csupán a második világháború befejezése után hatoltak be az orvostudományba. Minél szélesebb körben való elterjesztésüket az ottani vezető körök minden eszközzel igyekeztek előmozdítani és ezt szovjet könyvek fordításán, tudósok meghívásán és a felsőbb idegtevékenység vizsgálatára alkalmas berendezések létesítésén kívül évente rendezett nemzetközi találkozón kívánják elérni. Az első ilyen, munkaértekezletnek nevezett összejövetelt egy évvel ezelőtt rendezte Lipcsében a keletnémetországi Állami Pavlov-Bizottság. Ez az értekezlet elsősorban élettani tárgyú volt és a feltételes reflexkutatás jegyében zajlott le. Nagy számmal vettek rajta részt nyugatnémetországi kutatók is és képviselve volt a Szovjetunió, valamint a népi demokráciák is. Az értekezleten elhangzott előadásokat és hozzászólásokat szép kiállítású kötetben jelentették meg. Magyarország ezen a munkaértekezleten nem vett részt.

Ezt a hiányt óhajtotta pótolni a Magyar Tudományos Akadémia elnöksége, amikor az Akadémiai Pavlov-bizottság elnökét : e sorok íróját, és két tagját : Lissák Kálmán akadémikust és Nyíró Gyula egyetemi tanárt, valamint Madarász Györgyöt, a pécsi élettani intézetnek a felsőbb idegtevékenység vizsgálatával foglalkozó aspiránsát küldte ki az összejövetelre.

Szemben a tavalyi munkaértekezlettel, az ezidei főtémájával a cortico-viscerális szabályozást választotta. Ezáltal a gyűlés színezeete inkább klinikai jellegűvé vált. A tudományos vezetőség a következőkből állott : Jung professzorból, aki a berlini egyetemi gyógyszerintézet igazgatója, Kleinsorge professzorból, a jeni egyetemi belgyógyászati poliklinika igazgatójából és Müller-Hegemann docensből, aki jelenleg a lipcsei egyetemi ideg- és elmeklinika megbízott előadója. A gyűlés színhelye a lipcsei egyetemi nőgyógyászati klinika tanterme volt, amely modern berendezésével és technikai felszerelésével e célnak megfelelt, kb. 400 hallgatót fogadott magába. Az ülések látogatottsága igen jó volt.

Az értekezlet két és fél napig tartott. Programjára 27 előadás volt kitűzve, de mivel ebben a számban nem foglaltattak a külföldi vendégek előadásai, a német előadások közül néhány elmaradt és azok csupán az elhangzott előadásokat összefoglaló kiadványban fognak megjelenni.

A külföldieket a következő delegációk képviselték : Szovjetunió (4 taggal) Kína (4 taggal), Csehszlovákia (2 taggal), Románia (2 taggal), Lengyelország (2 taggal) és Magyarország (4 taggal). A nyugatnémetországi kutatókat 1 orvos képviselte. A külföldiek közül előadásokat tartottak : 3 szovjetuniói, 1 kínai, 2 csehszlovák, 2 román, 1 lengyel és 2 magyar kutató. A nyugat-

németországiak 7 előadást tartottak. A szovjet delegációt Birjukov akadémikus vezette, aki Magyarországon is jól ismert. Tagjai voltak rajta kívül: Nyesjevskij, az elmeorvos professzora, Szárkiszov neuropathologus professor és egy aspiráns. Előadásai inkább átfogó, összefoglaló jellegűek voltak és az alapvető problémákkal foglalkoztak. Románia részéről Benetato, a kolozsvári egyetem élettani professzora ismertette kísérleteit, amelyeket az izolált fej-módszerrel végzett a hormonális és immunológiai szabályozás vizsgálatára. A lengyel delegáció tagjai közül Hausmanova asszony adott elő; fejtegetései általános síkon mozogtak. A csehszlovák delegáció mindkét tagja előadást tartott: egyikük az altatásos gyógyomódról, Servit, prágai physiologus pedig az elektronarkózis kérdéseiről. Általános jellegű volt a kínai delegáció vezetőjének előadása is. A magyar delegáció részéről Hetényi Géza »Über die vegetativen Krankheiten« címen, Lissák Kálmán pedig »Über Ergebnisse der Forschung der höheren Nervenfunktionen im Physiologischen Institut in Pécs« tartottak előadást.

A három nap fő témái a következők voltak:

1. a vegetatív szabályozási zavarok és a vegetatív dystonia fogalmának meghatározása;
2. az altatásos gyógyomód és
3. klinikai és kísérleti vizsgálatok a cortico-visceralis összefüggésekről.

A német előadások színvonala — kevés kivétellel — úgy methodikai, mint problematikai síkon nem elégitette ki várakozásunkat. Így a vegetatív dystonia kérdésében kialakult álláspontjuk magyar orvosi körökben már régóta általánosan elfogadott és újat számunkra nem nyújthatott. Az altatásos terápiát illetően az előadott tapasztalatok nagyjából a mieinknek feleltek meg a magasvérnyomás-betegség és a fekélybetegség terén. Újat jelentettek számunkra azok a kedvező tapasztalatok, amelyeket a Basedow-kór, valamint a labilis és nehezen beállítható cukorbetegség gyógyításában szereztek. Leginkább a feltételes reflexes alvásgyógyomódnak vannak a németek között hívei, a jövőt pedig az elektronarkózis módszerének további fejlesztésében látják. Technikai természetű új eredményeik közül egyesek nálunk is hasznosíthatók volnának, mint pl. az igen olcsó Tonband-apparátus, amely az altatásterápián kívül az oktatást is kitűnően szolgálja, nyugatnémet előadók új hypnotikumnak, a megaphennek az alkalmazásáról számoltak be, amelynek eredményei hasonlóak az elektroshock eredményeihez, utóbbinak durva beavatkozás-jellege nélkül. Am a harmadik napon elnöklő Jung pharmacologus-professor a megaphen tekintetében a végleges álláspont kialakítása előtt még óvatosságot ajánl. Sok tért foglalt el a psychotherapia jelentőségének hangsúlyozása és mind az elmeorvos, mind a belgyógyászat terén való kissé túlbecsült alkalmazása. A nyugatnémet szerzők közül egyesek az analtikus therapia híveinek mutatkoztak. A cortico-visceralis összefüggéseket tárgyaló német előadások sokszor veszedelmesen a psychosomatica határán mozogtak. Anakronisztikusan hatott az előadás, amely Kretschmer professor tübingeni klinikájáról hangzott el és amely a Kretschmer-féle alkattan, illetve típus-tan nálunk már feledésbe merült elvei alapján épült fel.

Az előadásokat általában kevés vita követte és csak a harmadik napon vált a vita élénkebbé. Delegációnk tagjai közül e sorok írója három ízben szólalt fel a vitákban az elhízás, valamint a rheumatoid arthritis nervista felfogását ismertetve.

A munkaértekezlet befejezése után a Szovjet-Német Társaság bankettet adott, amelyen a külföldi delegációk tagjai és a gyűlés vezetősége vett részt. A bankett után azzal a kéréssel fordultak a külföldi delegációkhoz, hogy mondják el az értekezletről kialakult benyomásaikat és őszintén tárják föl azokat a hiányokat és visszasságokat, amelyek a gyűléssel kapcsolatban netán előfordultak. Birjukov felszólalásában megállapította, hogy benyomása szerint a keletnémet orvosok túljutottak a pavlovi kutatások kezdeti nehézségein, amelyek a tavalyi munkaértekezleten még erősen kiütköztek. Kifogásolta, hogy a keletnémetek a Pavlov Journal-ban foglalt közleményeket szőszerű fordításban, külön folyóiratban adják ki és ehelyett azt ajánlotta, hogy inkább referáló jellegű lapok kiadására törekedjenek. Servit hiányolta, hogy a keletnémet physiologusok teljesen távolmaradtak a kongresszustól. Hausmanova asszony örömmel állapította meg, hogy — szemben az előző évi gyűléssel — az értekezlet munkájában nagy számban vettek részt fiatalok, kifogásolta azonban, hogy az előadók sorában mindössze egy nő akadt. E sorok írója főleg a vitaszellem hiányát, a nemzetközi irodalom ismeretének elégtelen voltát kifogásolta és az elhangzott előadások jelentős értékbeli egyenetlenségére utalt, ugyanakkor azonban örömmel állapította meg a keletnémet orvostudomány fokozatos előrehaladását. A felszólalásokra válaszolva a Szovjet-Német Társaság elnöke hálásan megköszönte a kritikát, majd utalt azokra a nehézségekre, amelyek abból az áldatlan helyzetből adódnak, amely Nyugat- és Kelet-Németország természetellenes szétszakításából következik és amelyek az elvi kérdések tisztázását és keresztülvitelét rendkívül nagy mértékben megnehezítik és lassítják.

Rendkívül hasznosaknak bizonyultak számunkra azok a különböző szakmai megbeszélések és intézeti látogatások, amelyeket németországi tartózkodásunk alatt végeztünk. Meglátogattunk egyes orvosi intézményeket Lipcsében, Jenában és Prágában, és így alkalmunk volt bepillantani a német egyetemi intézmények munkamódszereibe, tudományos tematikájába, felszerelésébe, és az oktatás menetébe. Megtekintettük Jenában a Zeiss-gyárat is és örömmel állapíthattuk meg, hogy a világhírű gyár ismét teljes kapacitással dolgozik. Az egyetemi intézetek felszerelése általában igen jónak mondható. Fő nehézségeik az orvosi ellátottság terén vannak. A keletnémet orvosok száma még mindig kicsiny és így számos egyetemi intézetben nem képesek betölteni az engedélyezett állásokat. Tudományos munkát mindenütt végeznek, bár az oktatás és — klinikákon — a betegellátás erősen igénybeveszi az orvosok idejét. A prágai intézetek közül e sorok írója Charvát professzor belgyógyászati klinikáját és Weber professzor vezetése alatt álló keringés-pathologiai intézetét látogatta meg. Mindkét helyen, de főleg az utóbbi intézet kórélettani kísérleti osztályán, amelyet a nálunk is járt Brod docens vezet, igen szép és tartalmas munka folyik. Örömmel láttuk a fiatal kutatók lelkeségét, önállóságát és methodikai készségét. A lipcsei egyetemi poliklinikán annak meghívására e sorok írója ismertette felfogását a rheumás betegségek pathogenesiséről és terapiájáról. A lipcsei rádióban Lissák Kálmán adott tájékoztatást a magyarországi pavlovi physiologiai kutatás eredményeiről.

Fontosnak tartjuk kiemelni végül, hogy mind a Német Demokratikus Köztársaság egészségügyi miniszterével, mind a különböző szakmai vezetőkkel folytatott személyes megbeszélések során döntően előtérbe nyomult annak a szükségessége, hogy a tudományos személyi kapcsolatokat az eddiginél jóval szorosabbra fűzzük. Hasonló kívánságok hangzottak el Csehszlovákiában is.

Felmerült a professzor-cserék és asszisztens-cserék lehetősége olymódon, hogy a professzorok néhány hétre, a tanszéki segédszemélyzet tagjai pedig 2—3 hónapra cseréljenek munkahelyet. Különösen az NDK-ban volt érezhető a külföldi kapcsolatok hiánya, valamint a vágy, hogy a magyar orvostudománnyal szorosabb kapcsolatot tarthassanak fenn. Sok esetben volt alkalmunk megállapítani, hogy a mai magyar orvostudományt nagyon megbecsülik és az akadémiai Acták révén jól ismerik is. Az egészségügyi minisztérium a kölcsönös tanulmányutak irányában a közeljövőben kezdeményező lépéseket fog tenni.

A fogadtatás és az ellátás végig a legkifogástalanabb volt. Rendelkezésünkre állott egész utunk alatt az egészségügyi minisztérium egyik tagja, ezenkívül a berlini, majd Csehszlovákiában a prágai magyar nagykövetség egyik képviselője. Látogatásaink alatt mindenütt a legnagyobb szívéllyességgel találkoztunk. Különösen kiemeljük a német egészségügyi minisztériumnak azt az előzékenységét, amellyel lehetővé tette, hogy a gyűlés befejezése után néhány német várost: Weimart, Jenát és Drezdát meglátogathassuk. Az egyik estélyen megjelent Luidpold Steindle egészségügyi miniszter is, akivel hosszú és tartalmas beszélgetést folytattunk egészségügyi szervezési és tudománypolitikai kérdésekről.

Végeredményben megállapíthatjuk, hogy utunk számunkra igen tanulságos volt, azok a személyes kapcsolatok pedig, amelyeket megteremtettünk, — reméljük elő fogják mozdítani a német, csehszlovák és magyar orvosi kapcsolatok olyannyira kívánatos elmélyülését.

TUDOMÁNY ÉS HAZAFISÁG

Részletek CSEN PO-TA akadémikus, a Kínai Akadémia és a pekingi Marxista-Leninista Intézet alelnöke előadásából

A Kínai Akadémia széleskörű tevékenységének fel kell ölelnie a nép sürgős szükségleteinek, az állam pillanatnyi feladatainak és a népgazdaság tervezésének megoldását. A tudós feladata, hogy ezeket a szempontokat a gyakorlatban a legalaposabban és a legnagyobb mértékben megvalósítsa. Ez a gyakorlati megvalósítás valóságos kapcsolatot jelent a nép széles rétegeivel. Világos, hogy csakis a nép jólétéért folytatott munka és a tömegekkel való gyakorlati kapcsolat fogja a tudományt hazánkban nagy léptekkel előrevinni. A multban hazánk néhány lelkiismeretes természettudósa gyakorlati és kemény munkát végzett. Ennek ellenére nem tudtak kimagasló eredményt elérni. A modern Kínában még egyetlen élvonalbeli, világhírű természettudós sem tűnt fel és nem tudtunk egyetlen világszerte jelentős alkotással sem hozzájárulni a természettudományok fejlődéséhez. Azért van ez, mert különösen tehetségtelenek vagyunk? Semmiesetre sem. Ez azért van, mert a reakciós kormányzat és imperialista uralom alatt lehetetlen volt iparunkat kifejleszteni és a nép szükségleteit kielégíteni. Ha néhányan mégis a tudomány művelésének szentelték magukat, nem találkoztak kellő elismeréssel. Éppen ezért közülük sokan abbahagyták erőfeszítéseiket, míg mások bezárkóztak szűk szobáikba és minden munkát egyedül végeztek, a legcsekélyebb segítség nélkül. Ilyen időkből hogyan fejlődhetett volna a tudomány és hogyan érhetett volna el nagy eredményeket? Világos, hogy mindezekért a hibákért nem a régi tudósokat terheli a felelősség. Az okok a társadalom történelmi viszonyai-ban rejlenek. Most azonban korszakalkotó fordulat következett be Kínában. Valósággá lett országunk iparosítása. Hogyan valósítható meg az iparosítás? A nép ereje mellett szükség van a tudósok erőfeszítéseire is. A tudósok szent kötelessége, hogy segítsenek az iparosításban. Itt minden út a tudományhoz vezet és minden út korlátlan lehetőségeket nyit meg a tudomány fejlődése előtt. Ha egy tudósnak van szeme és nem látja, van füle és nem hallja a korszakalkotó változásokat és a gigantikus iparosítást, ha most is úgy tekinti a tudományt, mint egyéni szórakozást és még mindig úgy érzi, hogy jobb bezárkózni szobájába és egyedül dolgozni, az ilyen tudós határozottan elzárkózik a legalapvetőbb realitások elől és csak sajátmagának árt. Nem tudom elképzelni, hogy egy tudós, akit nem érdekel a nemzet jóléte és a nép életszínvonala, bármi rendkívülit is tudjon véghezvinni a tudományban. Említsük olyan tudósok példáját, mint Ivan Petrovics Pavlov és I. V. Micsurin, akik mindketten nagy hazafiak voltak. Áthatotta őket a nemzet jóléte és a nép jobb élete iránti lelkesedés. Eredményeik éppen ezért nem voltak véletlenek.

Amit Mao Ce-tung elvtárs mondott a néppel való kapcsolat szükségességéről, az a nép szükségleteinek kielégítését jelenti. Ma a nép szükségletei a következők: kiváló gazdasági szervezet segítségével erősíteni a haza védelmét

és a békét, szüntelenül emelni a tömegek anyagi és kulturális életszínvonalát és meggyorsítani országunk haladását az új demokráciától a szocializmus és a kommunizmus felé. Ha tudósaink Kínában a tudományok színvonalának emelését akarják elérni és olyan magaslatokra akarnak eljutni, amilyenekre külföldön már eljutottak, akkor a nép szükségleteinek kielégítését kell szem előtt tartaniok. Ez az Akadémia munkájának alapvető célkitűzése. Nincs és nem is lehet ettől eltérő irányvonal.

Miután megjelöltem a célkitűzést, még néhány kérdésre próbálok válaszolni :

1. Mindenekelőtt ellenezzük az elmélet és gyakorlat összekapcsolásának egyoldalú értelmezését. Sokan azt hiszik, hogy az elméletnek a gyakorlattal való összekapcsolásáról beszélve, mi csak a gyakorlatot keressük elmélet nélkül. Nem ez a helyzet. Ha mi »elmélet és gyakorlat összekapcsolásáról« beszélünk, határozottan belefoglaljuk mind a két oldalt. Ha csak az egyik oldalt nézzük, nem beszélhetünk egyiknek a másikkal való összekapcsolásáról. Hangsúlyozzuk, hogy egyiket sem szabad elszigetelten tekinteni, hanem össze kell kötni egyiket a másikkal. Elmélet gyakorlat nélkül és gyakorlat elmélet nélkül — mindkettő helytelen. Sztálin mondotta : »Az elmélet természetesen tárgytalanná válik, ha nem kapcsolódik egybe a forradalmi gyakorlattal éppúgy, mint ahogy a gyakorlat is vakká lesz, ha nem világítja meg útját a forradalmi elmélettel.«* Mao Ce-tung gyakran használta fel ezt az idézetet, hogy szembeszálljon az egyoldalúság két végétével : az elmélet nélküli gyakorlattal és a gyakorlat nélküli elmélettel.

Az elmélet összekapcsolása a gyakorlattal a marxizmus-leninizmus követelménye a tudomány minden ágában. Sztálin mondotta : »Az elmélet valamennyi ország munkásmozgalmának általánosított tapasztalata.«** Ez a szocialista forradalom elméletére vonatkozik. Magától értetődik, hogy a természettudomány terén az elmélet hasonlóan az ember megfigyeléseiből származó általánosított tapasztalat, mely a dolgoknak a természet birodalmában történő mozgásából és az embereknek a természet megnyilvánulásaival kapcsolatos pozitív gyakorlati tevékenységéből szűrődik le. A marxizmus-leninizmus szerint az elmélet megmagyarázza a mozgás törvényeit, a dolgok sokféle és bonyolult összefüggését. Ez éppen úgy igaz a társadalomtudományra, mint a természettudományra vonatkozólag. Az elmélet nem méltó az elmélet névre, ha nem képes megmagyarázni magát a tárgyat, vagy annak összefüggését más tárgyakkal. Képtelenség volna, ha a tárgyak mozgásának és egymás közötti összefüggéseinek törvényét magyarázva nem törekednénk egyúttal a valóságos tárgyak tanulmányozására és nem támaszkodnánk gyakorlati tapasztalatokra és az adatok nagy tömegére. Mao Ce-tung elvtárs mindezeket a kérdéseket tisztázta »A gyakorlatról« és »Az ellentmondásról« című írásaiban. Állandóan hangsúlyozta, különösen »Tanulmányi reformunk« c. művében, hogy részletes adatokat kell gyűjtenünk és rendszeresen, aprólékosan kell azokat elemeznünk. Ez azért szükséges, mert az elmélet a tények tömegének analizéséből és szintéziséből áll, a dolgok belső és külső összefüggéseinek analizéséből és szintéziséből, ahogyan az a tények sokaságából következik, nem pedig adattöredékekből és egyes elszigetelt jelenségekből. Adatok töredékére és elszigetelt jelenségekre nem lehet elméletet felépíteni, mint ahogy nem lehet

* Sztálin : A leninizmus kérdései. Szikra, 1952. 24. l.

** U. o.

elméletet alkotni különálló, jelentéktelen tényekből sem. Ezek szerint világos, hogy a gyakorlattal való kapcsolat nem a gyakorlat egyetlen oldalával való kapcsolatot jelent, hanem a gyakorlat minden oldalával való kapcsolatot, annak megtestesítését és összefüggéseit. Egy különleges tudományág tanulmányozásának tárgya annak a különleges területnek az anyaga. De a tanulmány tárgyának belső és külső összefüggései sokoldalúak. Helytelen volna végleges következtetést levonni egy tárgyról, ha annak csak egy bizonyos oldalát tanulmányoztuk. Több oldalt kell megfigyelnünk a gyakorlatban és a tárgyat a maga egészében kell vizsgálnunk. Tehát elmélet és gyakorlat összekapcsolása azt jelenti, hogy a fennálló összefüggések összességét sokoldalúan kell megragadnunk. Schase feledkezzünk meg Mao Ce-tung elvtárs az egyoldalúságra vonatkozó intelméről.

Nyomatékosan ismételtnünk kell, hogy nem szabad elszakadnunk a gyakorlattól és attól függetlenül fecsegni az elméletről; éppígy nem szabad egyoldalúan és a való élet sokszínűségétől és gazdagságától elszigetelten tanulmányozni a gyakorlati életet. Kiragadni egy dolgot önmagában, a környezet feltételeinek és körülményeinek, más dolgokkal való összefüggéseinek figyelembevétele nélkül és egyoldalú laboratóriumi kísérleteket végezni vele, annyi, mintha a gyakorlatot a való élet egészétől elszigetelve akarnánk tanulmányozni.

Például híre jár, hogy egy tudós műtrágya-vizsgálatokat végez függetlenül a talaj problémájától. Attól tartok, hogy ez az erőfeszítés nem lesz alkalmas a gyakorlati probléma teljes megoldására. És noha sajátos dolgot tanulmányoz különleges tárgykörből, mégis, mivel a tanulmány tárgyát elszakítja a környezeti feltételektől, nagyon nehezen fog alkalmazható eredményre jutni, mert az elmélet a tárgyak mozgástörvényét magyarázza és a tárgyak összes mozgástörvényei összefüggésben vannak a környezeti feltételekkel.

Az elmélet és gyakorlat összeköttetésének kérdésében egyesek kételkednek abban, hogy valóban szükség van a természettudományokban olyan elméleti munkára, amely a termelés mai gyakorlatával nem közvetlen, hanem csak közvetett kapcsolatban van. Például elképzelhető, hogy egy csillagászati és matematikai kutatómunka nincs közvetlen kapcsolatban korunk termelésének gyakorlati problémáival, mégis számos csillagászati és matematikai kérdés tanulmányozása, felfedezése és megmagyarázása sok más területen segítségére lehet a tudományos kutatómunka haladásának és fejlődésének, tágíthatja a tudományos látókört és ezáltal hozhat eredményt a mezőgazdaság és ipar fejlődésében is. Ugyanez áll a természettudomány egyéb ágaiban végzett kutatómunkára is. Így tehát egyes elméleti tudományos művek közvetlen kapcsolatban állhatnak a mai termelés gyakorlati problémáival, míg mások csak közvetett kapcsolatban, vagy pillanatnyilag semmiféle kapcsolatban nincsenek vele. Minthogy számos kutatómunka csak most vette kezdetét, nem várhatjuk, hogy azonnal kihassanak a termelés valamennyi gyakorlati területére és a nép életszínvonalára. A valóságban a tudományos kutatómunka összefüggése a nép nagy tömegeinek szükségleteivel állandóan fokozódik: jelentéktelenből jelentékennyé válik. Magatartásunk valamennyi effajta tudományos munkával szemben legyen tisztelettudó és aktív segítő. Helytelen volna nem nyújtani nekik közvetlen segítséget és így teljesen magukra hagyni őket.

Az a kérdés is felmerült, hogy a társadalomtudományokban végzett kutatómunka (mint pl. a régi korok történelmének és az archeológiának tanulmányozása) milyen összefüggésben van a mai termelési gyakorlattal. Az a

véleményem, hogy az ilyen kutatómunka nincsen összefüggésben a jelenlegi termelés fejlődésével. Mindazonáltal az ilyen természetű kutatás segítséget jelent történelmi események megértéséhez és hasznos a tudományos látókör kiszélesítése szempontjából. Ezt is szükséges segítségnak kell tehát minősítenünk.

2. Fontos, hogy tudományos kutatómunkánkat széles síkban végezzük s ne korlátozzuk elcsépelet mellékszempontokra. Hallottam, hogy egyes tudósok bizonyos jelentéktelen tételek felállításával szeretnék elérni és felülmúlni a világ tudományos szintjét és furcsa, szűkkörű kis témákból akarnak valami »szenzációs« eredményt kihozni. Véleményem szerint nem a mi feladatunk, hogy e tudósok ilyenfajta próbálkozásainak gátat vessünk, vagy durván ezt mondjuk nekik: »Ilyen kutatásokat ne végezzetek!« Magatartásunk velük szemben csak az lehet, hogy igyekszünk őket meggyőzni. Ha nem hajlanak a tanácsra, ám próbálkozzanak tovább. Ha váratlan akadályokkal találkoznak és nem tudnak eredményt elérni, idővel rájönnek majd, hogy a mi véleményünk a helyes és helyrehozzák tévedéseiket. Fő irányelvként, mint már előbb is mondtuk, azt vegyék figyelembe, hogy a tudományos munka a nép szükségletei és az országépítés szolgálatában álljon. A tudósnak tehát azt kell kutatnia, amire a népnek van szüksége, ami fontos és tömegjellegű a tudomány megfelelő ágazatában. Másszóval a kutatómunka szolgáljon meghatározott célokat és vezessen fontos, tömegjellegű problémák megoldásához. Ne törekedj jelentéktelen mellékcélokra és ne végezz kutatómunkát pusztán a kutatás kedvéért. A marxisták bírálták az opportunistá Bernsteint, a német szociáldemokrata párt egyik vezetőjét, aki Lenin szavaival élve »notóriussá« vált a marxizmus gyalázásában. Bernstein azt mondta: »A mozgalom minden, a cél semmi.« Marx szerint a mi proletárforradalmi mozgalmunk célja a burzsoá uralom megdöntése, a proletárdiktatúra kivívása és a szocializmus és kommunizmus megteremtése, de Bernstein abszurd módon »céltalan«-nak nevezte ezt a mozgalmat. Ha mi marxisták bármilyen munkát végzünk, az tisztán körvonalazott célt kell, hogy szolgáljon, mert a céltalan munka haszontalan. Ne végezz kutatómunkát a kutatás kedvéért, hanem a nép javáért, a tudomány fontos problémáinak kedvéért. Némely kutató azt mondhatja: »Ez az, ami engem személy szerint érdekel!« Mi marxisták azt mondjuk, hogy nem dobjuk félre a személyes kívánságokat, személyes célokat és személyes érdekeket, de azt kívánjuk, hogy a személyes kívánságok egészítsék ki a tömegek kívánságait, a személyes célok a tömegek céljait. Határozott irányelvünk van annak megítélésére, hogy meddig vehetők tekintetbe a személyes vágyak, személyes célok és személyes érdekek és pedig az, hogy ezeket alá kell rendelni a tömeg mint egész érdekeinek. Teljesen helytelen különválasztani a személyes vágyakat, személyes célokat és személyes érdekeket a tömegekéitől. Gyakran előfordult hogy egyes keményen dolgozó tudósok rengeteg kutatómunkája teljesen kárba veszett, mert pusztán saját kedvükre végezték azt. Ha egy történelemszakos diák valamely család családfájával kapcsolatban kíván kutatást végezni, ez úgy tekinthető, mint aki meghatározott irányban dolgozik és megteheti ezt egész életén keresztül. De mi haszna van ennek? Nem lesz hasznára sem az illető családnak, sem Kína népének. Ezért ne végezz kutatást cél nélkül, ha nem tudsz értelmet adni munkádnak. Ez egyszerűen energiapazarlás volna.

Szükségesnek tartom azt is kifejtetni, hogy bizonyos témák, amelyek senkinek a figyelmét nem keltik fel és eleinte jelentéktelennek tűnnek, mégis felkelthetik egy tudós érdeklődését, aki felismeri a lehetőségét annak, hogy

e tárgykörben végzett kutatások eredményei segítségével fontos problémák oldhatók meg és fontos következtetések vonhatók le. Az ilyen kutatásokat végző tudósokat ne nevéssük ki és ne mondjunk nekik ellent. Ellenkezőleg, tartsuk őket tiszteltetben. Könnyen lehetséges, hogy kutatómunkájuk kimagasló eredményeket ér majd el. Azt kívánjuk tudósainktól, hogy módjukban legyen számot adni kutatási terveikről és kutatásaik céljáról.

3. Marx a Tőke francia kiadásához írt előszavában azt mondja : »A tudomány nem ismer széles országutat s csak azok remélik, hogy napsütötte ormaint elérik, akik nem riadnak vissza attól, hogy meredek ösvényeinek megmászása fáradságos.« Marx a történelem legkimagaslóbb lángelméje, de tudományos munkásságában elszánt erőfeszítésekre kényszerült. Senki sem képes nagy eredményeket elérni, ha nem tanult megfeszített erővel és hosszú időn keresztül. Ez vonatkozik Marxra, Engelsre, Leninre és Sztálinra, valamint Kínában Mao Ce-tung elvtársra. Mindannyian tanulhatunk Marxtól. Azt hiszem, hogy tudósaink jól teszik, ha megtanulják, hogyan járt el Marx tudományos munkásságában. Hivatkozásképpen elolvashatjuk Lafargue és Liebknecht »Emlékezéseit Marx Károlyról«. Ezekből az emlékezésekből meg fogjuk érteni, hogy a »lángelme — szorgalom«. A lángelme nem az égből pottyán le, hanem földi jelenség. Hogyan válhatik valaki lángelmévé? Ha igen megbízható és szilárd alapokon áll a földön. A repülőgép a levegőben repül, de a földről száll fel. A földről száll fel és a földön köt ki. A levegőben nincs légi kikötő. Kínában igen sok tehetség virágzott ki kora fiatalságában gyönyörűen, de közülük csak kevesen hoztak mostanáig gyümölcsöket. Ennek oka a társadalmi feltételektől eltekintve abban keresendő hogy ezek az emberek azt hitték, hogy a lángelme a fellegekben jár és nem találtak megbízható alapot a földön. Ezért ha buknak, darabokra zúzva érnek földet. Egy régi kínai közmondás szerint »a tehetséges gyermek tehetségtelenné válhatik, ha felnő.« Miért van az, hogy a tehetséges gyermek nem marad tehetséges, mire felnő? Egyszerűen azért, mert alighogy egy kis tudományt felszedett, önteltté lesz, abbahagyja a kemény munkát és így képessége fiatalon elsorvad. Tudományos munkásságunkban ezért törekedjünk a legegyszerűbb stílusra és erőink teljes megfeszítésével haladjunk előre. Ez az, amit Mao Ce-tung elvtárs kíván tőlünk.

De a stílus egyszerűsége, a megfeszített előrehaladás, a soha meg nem torpanó, céltudatos kemény munka nem választható külön az állandó önkritika módszerétől. Ha a tudós nem látja be hibáit és időről-időre nem helyesbíti tévedéseit, stílusa nem mondható egyszerűnek és nem is számíthat semmiféle tudományos eredményre. Gondoljunk Marxra. Engels azt mondta : »Marxnak az volt a véleménye, hogy legjobb munkái még mindig nem elég jók a munkások részére és bűnnek tekintette valamit a munkásság kezébe adni, ami a legjobbnál valamivel gyengébb.«*

Lafargue, »Emlékezéseiben Marx Károlyról« ugyancsak azt mondja : »Ő (Marx) sohasem bízott olyan dolgokban, amelyekben nem volt teljesen biztos és sohasem tárgyalt olyan problémákról, amelyekkel kapcsolatban alapos tanulmányokat nem végzett. Nem volt hajlandó valamit közzétenni, mielőtt újból és újból át nem nézte, egészen addig, míg formai szempontból is kielégítőnek nem találta. Sohasem tárt volna félig kész elgondolást a nyilvánosság elé. Nagyon kényelmetlenül érezte volna magát, ha kéziratát meg kellett volna mutatnia másoknak, mielőtt elvégezhette rajta a végső simításokat.«

* Engels : Levele Schmidthez

Amint látjuk Marx kiegészítette a gyakorlati realizmus módszerét az önkritika módszerével. Nagyon fontos, hogy ilyen marxista módszert vigyünk a mi Akadémiánk munkájába is. Világosan meg kell érteni, hogy a tudományos munkában a legkisebb gondatlanság is elkerülhetetlen tévedésekre vezet. A tudósoknak gyakorlati realizmussal, fáradhatatlan erőfeszítéssel és nagy körültekintéssel kell dolgoznia. Ne ijedjünk meg saját hibáink kijavításától. Fogadjuk szívesen mások kritikáját és egyúttal gyakoroljunk szigorú önkritikát.

4. Tekintsük az Akadémián folyó tudományos munkát a néppel közös vállalkozásnak és egyben a tudósok közös vállalkozásának. Munkánkat építsük a kölcsönös segítség alapjára. Fokozatosan meg kell teremtenünk a kollektív kutatás módszerét. Ne dolgozzunk elszigetelve, önmagunkban és önmagunkért, anélkül, hogy másoknak segítenénk. A régi munkamódszert, amely szerint mindenki a saját dolgával törődött csak, ebben az új korszakban el kell vetni. Kapcsolatot kell teremteni a kutatás különböző ágai és a kutatóintézetek között, és ki kell dolgozni a kölcsönös segítség konkrét módszereit. A tudósoknak egységre és együttműködésre van szükségük, de szükségük van kritikára és önkritikára is. Ez a két szempont szorosan összefügg egymással.

A fent említett célkitűzés és a fent kifejtett különféle problémák alapján kutatási terveket kell kidolgoznunk. Az egyes személyek és intézmények állítsák össze munkatervüket és terjesszék azokat betekintésre az Akadémia vezetősége elé. Az Akadémia vezetősége azután meg fogja vitatni a terveket a különböző intézetekkel, ki fog dolgozni egy összefoglaló tervet és az Akadémia nevében a kormányzat elé terjeszti azt. E tervezetek előkészítése közben kérjük ki az ipar egyes ágazatainak, a mezőgazdaságnak, közlekedésnek, vízellátásnak és a központi népi kormányzat egyéb ágazatainak véleményét, kérjük segítségüket, javasoljanak újabb feladatokat, úgy, hogy terveink viszonylag gyakorlati tervek legyenek és megfeleljenek az állam követelményeinek. Természetes, hogy az ilyen tervezeteket a mindenkori körülmények változásainak megfelelően felülvizsgálatnak vetik alá. Li Sze-kuang urnak igen jó ötlete volt. Azt javasolta, hogy az Akadémia vezetősége segítse hozzá az egyes intézeteket kutatási témák kidolgozásához. Azt hiszem ez lehetne az Akadémián a vezetőség munkájának gerince.

*

A tudósok legyenek hazafiak és szolgálják hazájukat és népüket. Mi a hazafiságot összekapcsoljuk a nemzetköziséggel.

Általában elismert dolog, hogy Kína civilizációjának hosszú története van és fontos találmányokkal járult hozzá a világ fejlődéséhez, így a könyvnyomtatás, lőpor, iránytű, stb. mind kínai találmány. De ostobaság lenne ezekkel az eredményekkel önhittent büszkélkednünk. Annál kevésbé van okunk erre, mert ezeket az eredményeket őseink érték el és nem mi. Természetesen hiba volna megfélemedkezünk történelmi szemléletünkben őseinkről, de még nagyobb hiba volna őseink tekintélyén élőskdőnünk, megfélemedkezve saját munkánkról. Elveszítjük a távlatot, ha megfélemedkezünk arról, hogy Kínában a legújabb korban visszaesés tapasztalható tudományos téren. Be kell látnunk, hogy ma elmaradtunk és utól kell érnünk azokat, akik elhagytak bennünket. Hogy pedig utolérhessük őket, nem elégedhetünk meg kérkedéssel, hanem kitartó erőfeszítéseket kell tennünk.

Kell, hogy önbizalmunk legyen az alkotáshoz. Az idegen imperialista támadás és a hazai ellenforradalmi kormányzat Kínát sötét mélységbe taszí-

totta. Ezért a nép egy részében hiányzott az önbizalom, azt hitték, hogy Kína ügye reménytelen. Némelyik komprádor típusú értelmiségi egyenesen az vallotta, hogy »az Amerikai Egyesült Államok fölött fényesebb a hold«. Ilyen típusú emberek vannak a tudósok között is. Ezek azt hiszik, hogy az USA-ban és Nagy-Britanniában minden jó, míg Kínában semmi se jó. Ez a nemzeti alacsonyabbrendűségi tudat az imperialista elnyomatás következménye. A kínai nép most felkelt és lerázta a világimperializmus bilincseit. Forradalmunk ügye egy időben nagy veszélyben forgott, a Kínai Kommunista Párt és Mao Ce-tung elvtárs vezetése alatt hosszú küzdelmek után végre győzelmet arattunk, igazolva Sztálin megállapítását, aki már régen rámutatott arra, hogy »a forradalmi mozgalom ereje Kínában kiszámíthatatlan.* Az a körülmény, hogy a kínai népben ilyen hatalmas és kiszámíthatatlan erők rejlenek, megmagyarázza, hogy miért vannak korlátlan lehetőségeink a jövőre. A mi tudósaink a nagy kínai nép szülöttei és Mao Ce-tung elvtárs vezeti őket. Ezért képesek arra, hogy óriási szolgálatokat tegyenek a hazának és a népnek. Ezért képesek arra, hogy nagy dolgokat alkossanak a hazáért és a népért. Igaz, hogy tudományunk általában még fiatal, de a fiatalságnak vannak előnyei is : nem kötik a régi tradíciók, tehát alkalmasabb új dolgok befogadására. Mindenütt kiaknázatlan, szűztalajra található a tudományban. Mindenki, aki hajlandó erejét megfeszítve minden energiáját latba vetni, eredményt fog elérni a tudományban és az eredmények elérésének tárgyi feltételei ténylegesen adva vannak. 1945-ben Mao Ce-tung elvtárs ezt írta »A koalíciós kormányzatról« című könyvében : »Kína iparosítása elképzelhetetlen, mielőtt megteremtjük a független, szabad, demokratikus és egyesített Kínát. A japán agresszorok megsemmisítése egyenlő a függetlenség kivívásával. A Kuomintang egy-párt diktatúrájának megsemmisítése, demokratikus koalíciós kormány megalakítása, a nép szabadságának megvalósítása, a nép egységének megteremtése, a népi hadsereg megszervezése, az agrárreform létrehozása és a parasztság felszabadítása — mindez egyértelmű a szabadság, a demokrácia és az egység megteremtésével. Függetlenség, szabadság, demokrácia és egység nélkül nincs széleskörű, nemzeti jelentőségű ipar. És ipar nélkül a nemzetvédelmet nem lehet megszervezni, sem a népjólétet előmozdítani, sem a nemzet virágzását és hatalmát biztosítani.

Ez a fontos tény világossá vált a kínai nép előtt az utolsó százötven év története nyomán, az 1840-es ópiumháború óta, de különösen azóta, mikor 18 évvel ezelőtt a Kuomintang jutott hatalomra. Csak az a Kína lehet virágzó és erős, nem pedig koldus és gyenge, amely független és nem gyarmati vagy félgyarmati ország, amely szabad és demokratikus, nem pedig félféudális, amely egységes, nem pedig darabokra szaggatott.

Hosszú éveken át sok ember álma volt az ipar fejlesztése, a honvédelem megszervezése, a népjólét előmozdítása és a félféudális, félgyarmati és felosztott Kína átalakítása virágzó és hatalmas országgá. De ezek az álmok nem váltak valóra és az illúziók szertefoszlottak. Sok jószándékú nevelő, tudós és diák, aki távol állt a politikától, és arról álmódzott, hogy tudásával segítségére lehet hazájának, hasonlóképpen kiábrándult. Ez jó jel, mert az ilyen gyerekes álmokból való felébredés virágzó és erős Kína születését jelenti.

A kínai nép sokat tanult a japán támadás elleni védelmi háborúban. Rájött arra, hogy a japán támadók megsemmisítése után szükségessé válik

* Sztálin : Az SzK(b)P Központi Bizottság politikai beszámolója a XIV. pártkongresszuson.

az új Kína felépítése, amely független és szabad, demokratikus és egységes, virágzó és hatalmas. És tudja, hogy ezek a feltételek összefüggnek egymással és egyik sem nélkülözhető. Minthogy így áll a dolog, Kína számára van remény. A kínai nép termelőerőit fel lehet szabadítani és teljes mértékben ki lehet fejleszteni, ha az új demokrácia politikai előfeltételei egész Kínában megvalósulnak.«

Az előbb elmondottuk, hogyan ábrándultak ki sokan azok közül, akik iparfejlesztésről és virágzó, hatalmas állam felépítéséről álmodoztak a feudalizmus idején, az idegen imperializmus uralma alatt. Igazolást nyert, hogy az imperialisták és a Kuomintang-uralom letörése nélkül, demokratikus diktatúra nélkül nem létezhetne iparosított Kína. Ma már fennállnak a megfelelő politikai előfeltételek egy iparosított, hatalmas ország felépítésére. Ez már nem álom, hanem kézzelfogható valóság. Tudósaink szerencsések, mert hazánk igen nagy ország és bőséges alkalmuk lesz tudományos téren a kutatásra. Valóban nagy dolgok várnak tudósainkra.

A Kínai Népköztársaság megalapítása óta tudományos köreinkben nem tapasztalható nagyobb méretű megmozdulás érdemlegesebb eredmények elérésére. Elértek bizonyos eredményeket, de ezek érdemben elég jelentéktelenek. Mostantól kezdve nagyobb eréllyel kell szolgálnunk a népet és a hazát és valóban alkotnunk kell. Egyes tudósaink passzív, óvatos magatartást tanúsítanak, nem akarnak érdemeket szerezni, csupán hibák elkerülésére szorítkoznak. Ez nem helyes. Lehet, sőt kell is érdemleges szolgálatokat teljesíteniök. Ha valaki nem igyekszik érdemeket szerezni, ez már egymagában is hiba. Hogyan lehetne valaki hibátlan, ha nem törekszik elismerésre? Igaz, hogy ha valaki elismerésre törekszik, elkerülhetetlen, hogy hibákat is kövessen el. Ezért szükséges, hogy a kritika és önkritika szellemében mindent megtegyünk, hogy a hibákat elkerüljük, csökkentjük és kijavítsuk.

Nagyon fontos a szovjet tudomány tanulmányozása, amely a nagy Lenin és Sztálin lobogója alatt a világ minden tudományának élén jár és számos nagy eredményt adott az emberiségnek. A szovjet tudósok eredményeit és munkamódszereit meg kell tanulnunk. Kuo Mo-zso elnök felszólít, hogy tanuljunk oroszul. Véleményem szerint ez a gyors útja a szovjet tudomány megismerésének. Hallgatóságom nagy része tud angolul, franciául és németül. Nagyon gyorsan megtanulhatnak oroszul. Persze, ha a szovjet tudomány tanulmányozását tanácsoljuk, ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy angol és amerikai tudósok munkáit ne használjuk fel tájékoztatásul. Lehet, sőt fel is kell használnunk. De általánosságban a brit és amerikai tudomány legjavát a szovjet tudósok már átvették; tehát a leggyorsabb és legjobb módszer a Szovjetuniótól tanulni.

Pártunk Központi Bizottsága és Mao Ce-tung elvtárs nagy jelentőséget tulajdonítanak az Akadémia munkájának és behatóan foglalkoznak vele. Az elmúlt három évben a sokrétű, megoldásra váró államügyek miatt Pártunk és a központi népi kormány nem voltak abban a helyzetben, hogy az Akadémia működését kellő figyelemmel kísérhessék. De előreláthatólag a jövőben Pártunk és a népi kormány fokozatosan több figyelmet fog szentelni az Akadémia munkájának, mert a népnek erre szüksége van. Átfogó és hosszú időre tervezett gazdasági szervezet megteremtésében az államnak támaszkodnia kell a tudósok erőfeszítésére.

Befejezésül teljes mértékben magamévá teszem Kuo Mo-zso elnöknek az ideológiai átnevelésre vonatkozó szavait. Mindannyian tisztán látjuk ennek

az átnevelésnek a fontosságát. Kétségtől hosszú folyamat a tudomány művelőinek ideológiai átnevelése. Sőt, mi több, amint Lenin mondta, a tudósok lépésről-lépésre, saját munkájukon keresztül lesznek hívei a kommunizmusnak. Mégis az ideológiai átnevelés fokozottabb üteme képezzé fogja tenni tudósainkat arra, hogy sokkal gyorsabban vessék ki magukból a veszélyes és dekadens eszméket, és ezzel közelebb fognak kerülni a tudósok a néphez. Bízom benne, hogy a jelenleg folyó ideológiai átnevelési kampány lezárásával új légkör lesz érezhető az Akadémián és munkánk fokozatosan eljut a helyes útra.

A BOLGÁR NYELVTUDOMÁNY HELYZETÉRŐL

VLAGYIMIR GEORGIJEV bolgár akadémikus

1953 végén Magyarországon járt Vlagyimir Georgijev akadémikus, a szófiai egyetem rektora, a Bolgár Nyelvtudományi Intézet igazgatója. Georgijev akadémikus tudományos munkásságáról, a bolgár nyelvtudomány helyzetéről és a bolgár tudomány nemzetközi kapcsolatairól a következőket mondotta el az Akadémiai Értesítő számára :

Tudományos munkásságom a felszabadulás előtt és után

Az általános, indoeurópai, balkáni és bolgár nyelvtudomány területén dolgozom. Különösen érdekelnek a földközítengeri népek nyelvével és ethnogenezisével kapcsolatos kérdések. A felszabadulás után felvettem nyelvünk helyesírási reformjának kérdését, abból a célból, hogy a széles néptömegek számára könnyebben elsajátíthatóvá váljék. Egyik legfontosabb feladatnak a marxizmus-leninizmus elméletének a nyelvtudományba való bevezetését tartom : ezen a téren döntő szerepe volt Sztálin »Marxizmus és nyelvtudomány« című művének, amely segítségemre volt a nyelvtudomány általános elméleti kérdéseinek tisztázásában. Körülbelül 100 tudományos munkám jelent meg, valamint nagyszámú népszerű cikk napilapjainkban és folyóiratainkban. Kiadott műveim közül a legfontosabbak a következők :

A görögök előtti nyelvtudomány (Vorgriechische Sprachwissenschaft), 1941/5).

Az etruszkok nyelvi hovatartozása (Die sprachliche Zugehörigkeit der Etrusker), (1943).

A nyelvről szóló sztálini tudomány és a bolgár nyelvtudomány feladatai. (1951).

Az összehasonlító történeti módszer és Marr négyelemes analízise (1951).

Az ábécé eredete. (1952).

A minoszi nyelv problémái (1953).

Milyen hatása volt Sztálin munkájának a nyelvtudomány fejlődésére Bulgáriában?

1944. szeptember 9-ig a bolgár nyelvtudósok nem voltak világosan tudatában annak, hogy a nyelvtudományi kutatásokhoz helyes módszertani alapokra van szükség. A nyelvi kutatások csaknem kivétel nélkül a tények halmozásában és rendszerezésében merültek ki. Nyugati hatás alatt az eklektizmus és az empirizmus uralkodott.

Szeptember kilencedike a bolgár nyelvészek előtt élesen felvetette annak szükségességét, hogy elsajátítsák a marxista-leninista ideológiát. Élenjáró nyelvtudósaink többsége ezt Marr »tanításával« azonosította, amelyet különösen 1948-tól kezdtek népszerűsíteni.

A régi munkamódszerek már nem voltak kielégítőek és jogos kritikában részesültek. De azok a kísérletek, amelyek arra irányultak, hogy a bolgár nyelv-tudósok munkájába bevigyék Marr »tanítását« eredménytelenek maradtak. Nyelvtudósaink ideológiai felkészültsége nem volt kielégítő. A bolgár nyelv-tudomány zsákutcába jutott. Ennek vetett véget a nyelvtudomány kérdéseivel foglalkozó sztálini mű.

1950. június 20, az a nap, amikor J. V. Sztálin közvetlenül résztvett a nyelvtudomány kérdéseiről nyitott vitában, emlékezetes marad minden nyelvtudós számára. Sztálin fényt vetett a nyelvtudomány alapvető problémáira s ez a fény megmutatta Marr és »tanítványai« vulgarizáló és leegyszerűsítő »tanításának« teljes tarthatatlanságát. Igaz, hogy még Sztálin művének megjelenése előtt egyes nyelvészek, köztük e sorok írója is, tagadólag foglalt állást a »nyelvről szóló új tanítással« kapcsolatban. Ámde egyedül Sztálin volt az, aki nemcsak fel tudta tární e bonyolult »tannak« egész tarthatatlanságát, hanem zseniális egyszerűséggel meg is tudta oldani a nyelv fejlődésének, valamint társadalmi funkciójának problémáját. Sztálin megvédte a nyelvtudományt a »talmudisták« merényleteivel szemben s megmutatta annak terjedelmét, feladatait és helyét a többi tudományok közt, kiemelte hatalmas jelentőségét az általános emberi megismerés fejlődésének folyamatában.

Sztálinnak ez a műve, amely megvetette a marxista nyelvtudomány alapját, fordulatot idézett elő a bolgár nyelvtudományban. Gyakoribbá váltak a tudományos ülésszakok, előadások, megbeszélések, az újságokban és folyóiratokban számos cikk jelent meg, ezenkívül megjelentek különálló brosrák és könyvek is.

Egyik legelső feladatunk az volt, hogy gyökeresen átszervezzük a Bolgár Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetét. Az Intézet új felépítése visszatükrözi azokat a legfontosabb feladatokat, amelyek megoldása a bolgár nyelvtudósokra vár.

Mi, bolgár nyelvészek ma tisztában vagyunk azzal, hogy milyen óriás jelentősége van a marxizmus-leninizmus bevezetésének a nyelvtudományba. Látjuk, hogy munkánk alapvető gyengeségei abban rejlenek, hogy nem sajátítottuk el kellő mértékben a marxizmus-leninizmus elméletét s ezért minden erőfeszítésünk arra irányul, hogy elsajátítsuk a marxizmus-leninizmust és elmélyítsük tudományos kutatómunkánkban.

A Bolgár Tudományos Akadémia eredményei a felszabadulás után

A hazánkban megindult és ma is folyó gyökeres fordulatnak egyik legékezőbb bizonyítéka a Bolgár Tudományos Akadémia fejlődése a felszabadulás után. 1944. szeptember 9-ig a Bolgár Tudományos Akadémia majdnem csak közönséges könyvkiadó társulat volt, három osztállyal, egy intézettel, 62 munkatárssal, akiknek fő munkája évi 4—5 kiadvány előkészítésében merült ki.

A szocializmus építése a tudomány legnagyobb lendületű fejlesztését kívánja. Ezért népi hatalmunk, a párt és a kormány gondoskodott a Tudomá-

nyos Akadémia gyökeres átszervezéséről, s valóban vezető tudományos intézménnyé kívánta kiépíteni. A Bolgár Tudományos Akadémiának ma 8 osztálya és 33 intézete van, amelyekben kb. száz akadémikus és levelező tag, több mint 300 tudományos és technikai munkatárs, valamint nagyszámú külső tudományos munkatárs dolgozik. Ehhez hozzászámítandó több mint 500 főnyi kiegészítő személyzet az Akadémia intézeteiben és központi osztályain. A népi hatalom ma pontosan 150-szer nagyobb összeget biztosít költségvetéssel az Akadémiának, mint a múltban. 1944 szeptember 9-e óta Akadémiánk kiadásában 220 könyv és folyóirat jelent meg, összesen több, mint 3000 ív terjedelmében.

Hatalmas a különbség a tudományos munka tartalmában is. A tudomány megszabadult a miszticizmus és idealizmus láncaitól. Kapcsolatot teremtett az étellel, a szocialista építéssel, a jövő feladataival s kizárólag a népet szolgálja.

1944. szeptember 9-e új korszakot nyitott tudományunk, Akadémiánk munkájának történetében. A szovjet tapasztalat felhasználásával és népi kormányunk és pártunk sokoldalú támogatását élvezve, a Bolgár Tudományos Akadémiának rövid néhány év alatt sikerült véghezvinnie gyökeres átszervezését s folytatnia új, szocialista típusú akadémiaivá való fejlődését.

A bolgár tudomány nemzetközi kapcsolatai ; a bolgár tudósok szerepe a békeharcban

A szocialista társadalom — tudományos alapra épült társadalom. Ebből folyik a tudományos intézmények munkájának hallatlanul nagy történelmi fontossága és történelmi felelőssége. Következőleg megtízszereződött a tudományos dolgozók felelőssége is, de ugyanakkor népünk egyre növekvő megbecsüléssel és gondoskodással vesz bennünket körül.

Mi, bolgár tudósok szoros kapcsolatot tartunk fenn a szovjet tudósokkal. A szovjet tudomány a példaképünk, amelytől már sokat tanultunk s tanulunk továbbra is. Kapcsolatot tartunk a népi demokratikus országok tudósaival, valamint a világ minden országának jószándékú tudósaival is. Őszintén kívánjuk, hogy ezek a kapcsolatok még tartósabbakká váljanak s még jobban elmélyüljenek.

De sohasem feledkezünk meg arról, hogy a minden erejével a szocializmus, a kommunizmus építését segítő tudomány mellett van még egy másik tudomány« is — az atomfegyver tudománya.

Míg a Szovjetunió és a népi demokratikus országok népei a leghumanisztikusabb, életigenlőbb ideológiától lelkesítve a történelemben még sohasem látott lendülettel dolgoznak azért, hogy a jelen és a jövő nemzedékek élete még jobb és szebb legyen, a Wall-Street monopolistái a népek háta mögött barbár eszközöket alkalmaznak az emberi élet, valamint az emberi munka és az emberi lángelme alkotásainak elpusztítására.

Ezért minden becsületes embernek, különösen a tudományos dolgozóknak legegyszerűbb, de egyben legnemesebb feladata, hogy harcoljon a békéért. A tudomány műveléséhez békére van szükség. A háború összeegyeztethetetlen a békés, alkotó tudományos munkával.

Tőlünk, sokszázmillió becsületes, nemes munkát végző embertől függ, hogy meg tudjuk-e akadályozni az újabb háborút, meg tudjuk-e hiúsítani az imperialisták terveit. Mi, bolgár tudósok, sok időt szenteltünk annak, hogy szívünk egész lelkesedésével s a nemzedékek előtt való történelmi felelőségünk

teljes tudatában segítsük öntudatlan testvéreinket, hogy megértsék az egyszerű igazságot : »a békét nem várni kell, hanem ki kell harcolni, hogy meg tudjuk fékezni és meg kell, hogy fékezzük a háború tüzevel játszó örült gonosztevőket.«

Bízunk erónkben, a béke híveinek legyőzhetetlen világmozgalmában. Nem lehet olyan akadály, amelyet az erős békefront ne tudna elhárítani.

Eltölt bennünket az a tudat, hogy a tudományban aratott győzelmeink megerősítik a béke és a szocializmus tábora harcosainak pozícióit s hozzájárulnak a világ boldogságáért és jólétéért folytatott küzdelem sikeréhez.

Magyarországi benyomásaim

Mi, bolgár és magyar tudományos dolgozók, közös célért dolgozunk. Találkozásaink célja nem konvencionális udvariasságok kicserélése, hanem az, hogy átadjuk egymásnak tapasztalatainkat, eredményeinket népeink közös kincsévé tegyük, közös erővel találjuk meg a nehézségek és hibák elhárításának eszközeit.

Már kilenc éve vannak köztünk új, azelőtt soha nem ismert kapcsolatok, a szocializmust építő országok között a barátság, testvéri együttműködés és kölcsönös segítség kapcsolatai.

Mi, bolgárok, szívből örülünk a magyar tudomány fejlődésének — eredményeinek.

Személyesen lehetőségem nyílt, hogy megismerkedjem a Magyar Tudományos Akadémia, közelebbről a MTA Nyelvtudományi Intézetének munkájával. A Magyar Tudományos Akadémia jó alapokkal rendelkezik ; sok magyar tudós sikerrel dolgozza fel a tudomány problémáit a marxizmus-leninizmus szellemében.

Bulgáriába való visszatérésem után első dolgom lesz, hogy a bolgár nyelvtudósoknak beszámoljak a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének munkájáról, szervezetéről és a Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi kezdeményezéseiről. Kétségtelen, hogy ezen a téren sokat tanulhatunk önöktől.

Rövid ideig tartó látogatásom során meggyőződtem arról, hogy a magyar nép milyen ragyogó eredményeket ért el gyönyörű országában a szocializmus építésében. Mély benyomást keltett bennem Sztálinváros — a magyar ifjúság városának — meglátogatása. Amellett, hogy Sztálinváros az ötéves terv legnagyobb létesítménye, nagyszerű iskolája a fiatal káderek nevelésének az új Magyarországon.

A MÉRÉSTECHNIKAI ÉS MŰSZERÜGYI INTÉZETRŐL

A hazánkban folyó tudományos kutató munka fellendülésének újabb bizonyítéka a Méréstechnikai és Műszerügyi Intézet létesítése. Az Intézetet a Minisztertanács határozata alapján 1952 őszén állította fel a Magyar Tudományos Akadémia. Ezzel a lépéssel megindult a műszaki tudományokkal foglalkozó akadémiai intézetek létesítése.

A Méréstechnikai és Műszerügyi Intézet feladatköre meglehetősen szétágazó, sokrétű. Az Akadémia elképzelése az, hogy a továbbiak során, amikor az Intézet egyes részei megerősödtek, azokból újabb, önálló tudományos kutató szervek fejleszthetők majd ki (pl. az automatizálás területén).

Szervezetét illetően az Intézet három tudományos, egy operatív és egy gazdasági osztályra tagozódik.

Az első osztály, az *Elektronmikroszkópiai Osztály* lényegében az Akadémia eddigi Elektronmikroszkóp laboratóriumát foglalja magában. Ennek az osztálynak egyik feladata az, hogy összegyűjtse a maga területén azokat a ritka és nagyértékű műszereket, amelyek az országban csak kis mennyiségben szükségesek. Az osztály már elég bőven rendelkezik ilyen műszerekkel. Ezek közül, hogy csak a fontosabbakat említsük: elektronmikroszkóp, ultracentrifuga, adszorpciós készülék, diffúziós készülék, elektroforetikus ú. n. Thiselius-készülékek nagyrészt a makromolekulák jellemző adatainak vizsgálatára, mérésére szolgálnak. Az osztály tervének leglényegesebb része, hogy ezekkel a berendezésekkel a maga kutatási problémáin kívül más kutatóintézetek számára, főként a műszaki és természettudományok területén felmerülő problémákat megoldja. Az új gazdasági politikának megfelelően szükségessé válik az osztály munkaterületének kiterjesztése illetve megerősítése a könnyűipar, élelmiszeripar és mezőgazdaság vonatkozó tudományos kérdésével kapcsolatban.

A külső megbízásokon túlmenően e részleg a rendelkezésre álló berendezések és káderek figyelembevételével a makromolekulák szerkezetének és kialakulásának kérdéséhez kapcsolódó néhány kutatási feladattal foglalkozik. A fejlődés perspektívája, hogy további berendezésekkel kiegészülve, mind fokozottabb mértékben legyen alkalmas a kutatóintézetek ebbe a témakörbe vágó feladatainak megoldására.

Az Elektronmikroszkópiai Osztály részletesen foglalkozott a rendelkezésre álló berendezésekkel egyes nagymolekulák pl. szilikagél, elasztin szerkezeti felépítésének vizsgálatával. A munka során részeredményeket sikerült elérni a különböző részecske-meghatározó módszerek egybevetése terén is.

Az Osztály munkája során kapcsolatba került a legfontosabb ipari, vegyészeti és orvosi intézményekkel és azok számára rendszeresen végez vizsgálatokat, pl. vas-szén ötvözetek felületi struktúrája, vörösiszap szemcse-nagyság vizsgálata, katalizátorok szerkezete, építőipari anyagok elektronmikroszkópos és röntgendiffrakciós vizsgálata, molekulásúly meghatározások, pamutfelületek, festékek stb. terén.

Az Intézet II. Osztálya a *Méréstechnikai Osztály*, amely jelenleg a kohászat roncsolásmentes anyagvizsgálási módszereivel foglalkozik, mérési módszereket dolgoz ki kohászati termékek belső anyaghibáinak (záródmányok, repedések) kimutatására, továbbá a metallográfiai tulajdonságok, mint a rétegvastagság, hengerlési hibák stb. észlelésére. Foglalkozik az osztály ezen túlmenően egyes mechanikai igénybevételek, nyomatékok, és azok változásának mérésével. Az osztály munkája ilyen módon az ipari minőségjavítás egyik fontos tényezőjévé kell, hogy váljék.

A III. az *Automatizálási Osztály*ból a szovjet fejlődés tapasztalatai alapján idővel ki fogjuk fejleszteni az Akadémia önálló automatizálási intézetét. Az osztály feladata, hogy hazánkban a különböző termelési folyamatok önműködő ellenőrzésének és irányításának rendszeres tudományos alapjait kifejlessze. Az első időszakban az osztály főfeladata, hogy feldolgozza és elsajátítsa az eddig — elsősorban a Szovjetunióban — elért eredményeket és azokat a hazai viszonyokra és lehetőségekre alkalmazza. Eredetileg az osztály munkáját a nehézipar (kohászat, energiatermelés, gépipar) területeire irányítottuk, azonban az új kormányprogram hatása alatt megkezdtük munkájának a könnyűipar és az élelmiszeripar területeire való kiterjesztését is.

Az Intézet IV. osztálya a *Műszerügyi Szolgálat*. Feladata, hogy a tudományos intézetek műszerellátása terén mutakozó nehézségeket enyhítse. A Műszerügyi Szolgálat keretében jelentős kölcsönműszer-készletet szerveztünk meg, nagyrészt ritka műszerekből, amelyeket a tudományos intézeteknek rövidebb időszakokra munkájukhoz kölcsönadunk. A kölcsönzési rendszer az eddigi tapasztalatok szerint nagyon jól bevált, és a tudományos intézetek számára jelentős segítséget adtunk. Elkészítettük az Intézetben a tudományos intézetek műszerkataszterét, amelyben a ritka, és drágább műszerek szerepelnek. A nyilvántartás alapján nagyarányokban sikerült kifejleszteni az intézetek közötti műszerkooperációt. Ennek a munkának nyomán nemcsak egyes nehezen megszerezhető műszerekkel segítettük a kutatóintézeteket, hanem a legkülönbözőbb intézetek tudományos együttműködését is előmozdítja az intézet. A műszerkataszterre támaszkodva megkezdtük a meghibásodott műszerek javításának megszervezését is.

Egészében megállapítható, hogy a Műszerügyi Szolgálat munkája igen eredményes és hasznos, és a következő időszakban még fokozottabb mértékben szükséges fejleszteni.

Az intézet ma még munkájának kezdetén van és a szervezés időszakának igen sok nehézségét kell leküzdenie, de az indulás biztató és meg van a remény, hogy az Intézet rövid időn belül tudományos életünk jelentős tényezőjévé lesz.

A MAGYAR JOGÁSZOK SZERVEZETE ÉS MUNKAMÓDSZEREI*

Dr. Alfons Steiniger, a berlini Humboldt-egyetem dékánja, az államjog professzora tudományos tapasztalatcsere keretében 1953. március-áprilisában néhány hetet töltött Budapesten a Magyar Tudományos Akadémia vendégként. Itteni tapasztalatairól rendkívül megleghangú cikkben számolt be a Berlinben megjelenő Staat und Recht c. jogtudományi folyóirat 1953. évi 4. számában.

Cikkében egyebek között részletesen foglalkozik a II. osztály Állam- és jogtudományi Állandó Bizottságának rendezésében tartott vitauléssel, amelynek során előadásra került »A történeti iskola szerepe Marx Károly kritikai megvilágításában« c. tanulmánya. Kifejti, hogy a magyar hallgatóságban e téma rendkívüli érdeklődést váltott ki, mert a történeti iskola különösen tartós hatással volt a magyar jogtudományra és a feudális reakció uralmát támogatva gátolta a modern nemzeti jog kodifikációjára irányuló törekvéseket. Leírja az ülés előkészítését és lefolyását. »Az ülés vezetője a polgári jogász Nizsalovszky Endre akadémikus volt, a régi iskola képviselője, aki képes volt a marxizmus-leninizmus fegyverzetét olyan mértékben elsajátítani, hogy ezért éppen olyan irigylésreméltó, mint azért, hogy a számára új tudományos alapot azzal az átfogó, konkrét szaktudással képes egyesíteni, amelyet évtizedes tudományos munkássága alapján szerzett. Ez a pártonkívüli tudós fenntartás nélküli elvtársias, baráti kapcsolatban áll a magyarországi osztályharc iskolájában, vagy a politikai emigráció nehéz éveiben nevelkedett kollégáival, és ez a viszony rendkívül jellemző. Ez természetesen nem zárja ki a kritikai vitákat, ellenkezőleg, feltételezi azokat és egyformán biztosítja a régi iskolához tartozó tudós gazdag tapasztalatainak tiszteletét, mint a párt vezetésének feltétlen elismerését, a forradalmi munkásosztály uralmát, amely az ország részére oly áldásos és ezért minden hazafi számára drága.

A hallgatóság nemcsak néhány akadémikusból, hanem elméleti jogászokból, néhány vezető gyakorlati szakemberből is állott, akik — természetesen nemcsak erre az előadásra — egész Magyarországról jöttek össze. A tudományos utánpótlás tagjai is a hallgatóság soraiban ültek a magyar jogtudomány nesztora, Szladits Károly professor mellett, akit egész élete munkásságáért 1953. március 15-én a legnagyobb magyar tudományos kitüntetéssel, a Kossuth-díjjal tüntettek ki... A vita előkészítésének komolyságára jellemző az egyik hozzászóló megjegyzése, aki Savigny-nak Schelling reakciós filozófiájával való kapcsolatára történt utalásomat megerősítette és pontosan megmagyarázta azzal, hogy Savigny Schelling hallgatója volt... Szerfelett tanulságosan reagáltak az elvtársak egyes kollégáik megjegyzéseire, akikben a

* Dr. Alfons Steiniger professor cikke a »Staat und Recht«-ben.

feudalizmus elleni közös harcra való nyilvánvalóan jogosult emlékezés elhomályosította azt a tényt, hogy a harc egy modern kizsákmányoló jog szolgáltatásban egy elmaradottal szemben csak relatíve tartalmazhat haladó elemeket és az imperializmus szakaszában még ilyeneket sem. Ezért a vendégtől tapintatos módon, de határozottan kérték Iheringnek a jogtudományban betöltött szerepének jellemzését. Amíg a német vendég előadásához az összes vitatársak a történelmi iskola ideológiájának a magyar jogtudományra gyakorolt hatásával kapcsolatban konkrét megjegyzéseket fűztek, pártszerű kritikában nem részesítették elég nagy mértékben...»

Bőven foglalkozik Steiniger professzor az Állam- és Jogtudományi Intézet munkájával. Leírja szervezetét, feladatait, munkáját. »Két ankétén vettem részt, — írja. Ugyanaznap tartották őket az Intézet két osztályán és tárgyüknek megfelelően különböző jellegűek voltak. Az egyik azokkal a problémákkal foglalkozott, amelyek a nemrég hatálybalépett és az Intézetben előzőleg megbeszélt családjogi törvénykönyv alkalmazásából keletkeztek, amelyek egyúttal az általános személyi jog néhány határkérdését érintették. Az ülés, amelyen túlnyomó részben gyakorlati jogászok vettek részt az egész országból és amelyet egy gyakorlati jogász vezetett, az én jelenlétemkor szenvedélyes vitában kulminált, és pedig arról, hogy megengedhető-e az általános személyi jog bevonása a családjogi törvénybe...»

A másik ankét a három magyar egyetem büntetőjogi professzoraiból alakult kollektíva által kidolgozott büntetőjogi tankönyvről folyt, amely felett — túlnyomó részben (mind idősebb, mind fiatalabb) tudósokból, de néhány bíróból, államügyészből és ügyvédből álló — kisebb kör ugyancsak élesen vitatkozott. A főtéma a részesség tana volt ...

Az Intézet feladatai közé tartozik az is, hogy a pártnak és az államnak saját munkaterületéről segítséget nyújtson. Így nemcsak a családjogi törvénykönyv megakításához vették igénybe az Intézetet, hanem bevonták az eljárási jog kodifikációjába is.« Foglalkozik továbbá Steiniger professzor az intézet által szerkesztett tanulmánykötetek kérdésével és az Intézet tudományos munkatársainak gyakorlati jogi munkában való időszakonkénti részvételével.

A továbbiakban Steiniger professzor a budapesti és pécsi állam- és jogtudományi karon szerzett tapasztalatairól számol be. Foglalkozik a tankönyvpótló jegyzetek kérdéseivel, a tanszékek kutatómunkájával, továbbá a karok munkamódszereivel. »A magyar fakultások haladó munkamódszerének jellegzetessége módszertani bizottságok szervezése a dékán által az előadások ideológiai-pedagógiai ellenőrzésére és felülvizsgálatára. Ez a kar legtapasztaltabb és nagy szakértelemmel bíró tagjaiból álló bizottság a dékánnak és a karnak kritikái jelentést tesz, amelyet a kari tanács alaposan megvitát. Világos, hogy ez a gyakorlat számunkra is szerfölött tanulságos és helyes volna, ha fakultásaink még az 1953-as Marx Károly esztendőben átvennék. Végül a karok minden hónapban elméleti konferenciákat tartanak, amelyen megvitatják az általános jelentőségű szakkérdéseket a marxizmus-leninizmus elvei alapján.«

Leírja beszélgetését a kari DISZ és pártszervezettel: »ez a motorja a tanulmányvágnak« — írja. »A közvetlen levélváltás, a tapasztalatok és anyagok kicserélése utáni vágy egyformán nagy az oktatóknál és a hallgatóknál. Általános a kívánság új német szakirodalom iránt és általános a német szakirodalom ismerete és nyílt kritikai értékelése. Nagy jelentőséget tulajdonítanak magyar

kollégáink az »Einheit« c. folyóiratnak. A »Staat und Recht« első két számáról, amelyek már közismertek voltak, csak elismerő véleményeket hallottam, ellenben bíralták a »Neue Justiz« eddigi munkáját és azt, hogy általában nálunk még a legutóbbi időkig teljesen hiányoztak a kemény tudományos viták.«

Elismeréssel ír a továbbiakban Steiniger professzor a Magyar Jogász Szövetség munkájáról és itt is a fejlett munkamódszereket emeli ki. »A Szövetség például — írja — Budapesten egy alkalommal a tagok szélesebb körét hívta meg, akik a legkülönbözőbb területen dolgoznak : az Igazságügyminisztériumból (a miniszterhelyettes az elnökség tagja volt), a Legfelsőbb Bíróságtól, a Legfőbb Ügyészségről, az állami vállalatok jogi osztályairól, a nőszervezetek vezetőségéből, a legjobbakat a tanulmányi versenyek soraiból stb. Néhány bevezető mondat után feladatom abból állott, hogy elméleti és gyakorlati életünk legkülönbözőbb területeire vonatkozólag (a Népi Kamara szerkezetétől egészen az állami szerződési bíróság működéséig, az általános ellenőrzés működésétől a nőknek az igazságszolgáltatásban betöltött szerepéig, a házasságfelbontás joganyagáról stb.) gyors és pontos válaszokat adjak. Arra a minden esetben megismételt kérdésemre, vajon válaszom kielégítő volt-e, két ízben határozott nem-mel válaszoltak, amit azután kellő kiegészítéssel módomban volt pótolni. Ugyanez játszódott le egy kis vidéki városban a Szövetség által összehívott ülésen is.«

A cikkben Steiniger professzor köszönetét fejezi ki egyéb szervek mellett mindenekelőtt a Tudományos Akadémiának, »amely a látogató előtt minden ajtót megnyitott és amely értett ahhoz is, hogy a NDK vendégének szűkebb szakterületén kívül a Magyar Népköztársaság életét is bemutassa.« Leírja, merre járt hazánkban, majd cikkét egy tanulmánygyűjtés szeptemberi munkással folytatott beszélgetésével fejezi be.

Eörsi Gyula
a jogtudományok kandidátusa

TÁJÉKOZTATÁS A SZOVJET KÖNYVEK ÉS FOLYÓIRATOK BESZERZÉSÉRŐL

A magyar tudományos kutatás szempontjából fontos szovjet kiadványok (könyvek, folyóiratok, újságok) rendelése, a rendelések lebonyolítása nem minden ezzel foglalkozó szerv előtt (intézet, intézeti könyvtár) világos. Éppen ezért rövid tájékoztatást adunk a szovjet könyv- és folyóiratrendelés jelenlegi rendjéről.

I. Folyóiratok és újságok rendelése

Szovjet folyóiratokat és újságokat általában a »Szovjet újságok és folyóiratok jegyzéke« című, évenként megjelenő kiadvány alapján lehet rendelni a Horizont vállalat útján. A jegyzékben fel nem sorolt folyóiratok rendelése ügyében a következő helyre kell fordulni: SzSzSzR — Moszkva. Sztarokonyusennij per. No. 16. Szovetszko-vengerszkaja Komisszija po naucsno tehnyicseszkomu szotrudnyicsesztvu.

II. Könyvrendelések

A szovjet könyvek többféle jegyzék alapján rendelhetők:

a) A »Szovetszkije Knyigi« azon könyvek címeit és leírásait tartalmazza, amelyek a közelebbi jövőben jelennek meg. A rendelést legajánlatosabb ennek az előzetes jegyzéknek alapján határidőre összeállítani úgy, hogy a rendelő megadja a jegyzék számát és sorszám szerint feltüntetni mindazokat a könyveket, amelyeket meg óhajt rendelni. A könyv szerzőjének és címének megadása nem okvetlenül szükséges. E rendelőlevél alapján a Horizont központilag minden könyvről külön cédulát készítet, amelyen már szerepel a könyv szerzője és címe is, valamint a jegyzék és sorszám. A rendelő e cédulák birtokában könnyen ellenőrizheti, hogy a megrendelt könyvek közül melyek érkeznek meg s szükség esetén reklamálhat.

b) A Horizont »Tájékoztató« címen periodikusan megjelenő jegyzéket ad ki a vállalathoz beérkezett szovjet könyvekről. Ezt a jegyzéket az érdekeltek azon a napon kapják meg, amelyen a Horizont a könyvkereskedéseknek szétküldi a könyveket. Itt megjegyzendő, hogy a jegyzékben *aláhúzással* jelölt könyvek igen kis példányszámban érkeznek meg s így nem kerülnek könyvtári forgalomba. Azonban a Gorkij Könyvtárban (Bp. VII., Gorkij-fasor 45.) ezek is megtalálhatók és betekintethők, mert a Gorkij Könyvtár gyűjti azokat a könyveket is, amelyek egyébként nem vásárolhatók.

c) »A hét könyvei« című nyomtatott jegyzék szakok szerint sorolja fel a vállalat könyvesboltjaiba beérkezett friss anyagot. A csillaggal jelölt, kis példányszámban kapható műveket is meg lehet rendelni.

d) »A Horizont tematikai katalógusa« — az előbbi kiadványhoz hasonlóan — tárgykörök szerint sorolja fel a Horizont könyvesboltokban kapható anyagot. Megjegyzendő, hogy a Horizont-könyvesboltok gazdag raktári anyagának időnkénti megtekintése igen hasznos, mert ezen az úton is sok hiányt tudunk pótolni.

e) »A Horizont idegennyelvű katalógusa« címen szintén nyomtatásban jelenik meg egy-egy időszak nem orosz nyelven, de szovjet kiadásban közrebocsátott műveinek tematikus jegyzéke. A rendeléseket legajánlatosabb Izsépy Dezső elvtárs címére küldeni: Bp. VII., Gorkij-fasor 45. Hozzá kell fordulni a reklamációkkal is. Telefonja: 224—445.

III. Mikrofilmrendelések

A Horizont legújabbban megszervezte mikrofilmszolgálatát is. Közvetlenül a vállalat központjától lehet szovjet folyóiratok vagy könyvek mikrofelvételeinek elkészítését igényelni.

A Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára

ÚJ KANDIDÁTUSOK ÉS DOKTOROK

1953. december 21-én védte meg Sós József, az orvostudományok kandidátusa »Kórokozás és gyógyító táplálkozás« című doktori disszertációját.

Opponensek voltak: Szörényi Imre akadémikus, Donhoffer Szilárd, az orvostudományok doktora és Haranghy László, az orvostudományok doktora.

Az elhangzott opponensi bírálatok és az azt követő vita alapján a Tudományos Minősítő Bizottság által kiküldött bírálóbizottság Sós József egyetemi tanár, az orvostudományok kandidátusa »Kórokozó és gyógyító táplálkozás« című doktori disszertációjáról megállapította, hogy igen sokoldalú, nagyon értékes anyagot tartalmaz a szerző és munkatársainak sok éves munkásságáról ad tanúságot. A kísérleti rész és az elméleti megfontolások és következtetések egyaránt értékesek.

A konkrét kísérleti rész és az igen sokoldalú elméleti részek között aránytalanság mutatkozott. Az anyagcsere és az idegrendszer kapcsolatára vonatkozó álláspontra pontosabb megfogalmazást kívánna.

Az elhangzottak alapján a bizottság egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Sós József egyetemi tanárt, az orvosi tudományok kandidátusát az orvosi tudományok doktorává nyilvánítsa.

* * *

1954. január 19-én d. e. zajlott le a Fizikai Intézetben Freud Géza »Tauber-típusú tételek maradéktaggal« című kandidátusi értekezésének nyilvános vitája. Opponensek Turán Pál akadémikus és Szókefalvi Nagy Béla lev. tag voltak.

A bírálóbizottságban helyetfoglaltak: Alexits György akadémikus, Riesz Frigyes akadémikus, Hajós György akadémikus, Egerváry Jenő akadémikus, Kalmár László lev. tag, Varga Ottó lev. tag, Fejes Tóth László, a matematikai tudományok doktora, Péter Rózsa, a matematikai tudományok doktora, Aczél János, a matematikai tudományok kandidátusa, Fenyő István, a matematikai tudományok kandidátusa.

A bírálóbizottság elnöke Fejér Lipót akadémikus volt.

Az elhangzott vita alapján a Tudományos Minősítő Bizottság által kiküldött bírálóbizottság Freud Géza: »Tauber-típusú tételek maradéktaggal« című kandidátusi disszertációjáról megállapította, hogy az irodalom széleskörű ismeretéről tanúskodik és értékes önálló eredményeket tartalmaz. Vizsgálatainak tárgya olyan témakör, amely a század eleje óta a kor kiváló matematikusait foglalkoztatta. A jelölt e témakörben lényegesen új eredményeket ért el. A dolgozat lényegét alkotó harmadik fejezet világosan mutatja a szerző kifinomult technikáját és analitikus erejét. Dolgozata — eredményei mellett — további érdekes kérdéseket is felvet.

A dolgozat két helyrehozható hibát tartalmaz : az egyik hiba egy szereplő függvényosztály nem elég szabatos körülhatárolása ; a másik pedig egy hézag a majoráns polinom megszerkesztésében. A jelölt az opponensek véleményének birtokában az előbbit a tétel szabatos megfogalmazásával, az utóbbit a bizonyítás módosításával, tudniillik alkalmas majoráns polinom megadásával a vita során helyrehozta.

A bizottság megállapítja, hogy a dolgozat értékes tartalmával éles ellentétben áll a gondatlan fogalmazás és külalak.

Mindezek figyelembevételével a bizottság úgy találta, hogy a jelölt dolgozatával a matematikai tudomány továbbfejlesztésére való alkalmasságát megmutatta.

A bizottság az elhangzott indokok alapján egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Freud Gézárt nyilvánítsa a matematikai tudományok kandidátusává.

* * *

1954. január 19-én délután *Tandori* Károly védte meg nyilvános vitában »Ortogonalis polinomsorok Cesaro-szummációja« című kandidátusi értekezését. Opponensek Turán Pál akadémikus és Szőkefalvi Nagy Béla lev. tag voltak.

A bírálóbizottság tagjai voltak : Fejér Lipót akadémikus, Alexits György akadémikus, Rényi Alfréd lev. tag, Kalmár László lev. tag, Péter Rózsa a matematikai tudományok doktora, Aczél János a matematikai tudományok kandidátusa, Császár Ákos a matematikai tudományok kandidátusa.

Elnökölt : *Riesz* Frigyes akadémikus.

A Tudományos Minősítő Bizottság által kiküldött bírálóbizottság *Tandori* Károly : »Ortogonalis polinomsorok Cesaro-szummációja« című kandidátusi disszertációjáról a vita megállapította, hogy alapos tanulmányozás és megfontolás alapján készült munka, amely lényeges új eredményeket tartalmaz. Ezzel a kandidátusi disszertációkhoz fűzött követelményeket a szükséges mértéket túlmenően kielégíti.

Míg az ortogonalis polinomsorok szummabilitására vonatkozó eddigi eredmények a súly-függvényre vagy a polinomokra is viszonylag erős kikötéseket tettek, addig *Tandori* Károlynak sikerült olyan módszert találnia, amely igen általános feltételek mellett is lehetővé teszi a nullmértékű halmaz kivételével való szummáció vizsgálatát.

A disszertáció fogalmazása tömör, világos és szabatos.

Mindezek alapján megállapította a bizottság, hogy a jelölt dolgozatával a matematikai tudomány fejlesztésére való képességét megmutatta.

A bizottság az elhangzott indokok alapján egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy *Tandori* Károlyt nyilvánítsa a matematikai tudományok kandidátusává.

* * *

1954. február 18-án *Elekes* Lajos védte meg nyilvános vitában »Hunyadi« című doktori értekezését. Opponensek : Ember Győző levelező tag, Léderer Emma, a történettudományok doktora, Domanovszky Sándor, a történettudományok doktora voltak.

A Bizottság elnöke Andics Erzsébet akadémikus, a Bizottság titkára Révész Imre akadémikus volt.

A bírálóbizottság tagjai voltak : Moravcsik Gyula akadémikus, Mátrai László levelező tag, Ortutay Gyula levelező tag, Kardos Tibor levelező tag, Kiss Lajos a történettudományok doktora.

A bírálóbizottság megállapította, hogy a »Hunyadi« című monográfia a magyar történettudomány és történetírás komoly kiemelkedő, sőt úttörő nyeresége. A könyv irodalmisága egészen magas, mondhatni művészi színvonalú, a tudományos kérdések legkisebb kára nélkül. Ennek alapján a bizottság egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy Elekes Lajost nyilvánítsa a történelemtudomány doktorává.

* * *

1954. február 26-án *Filipp Géza* védte meg nyilvános vitában »Neuroendokrin rendszer és anaphylaxia« című kandidátusi értekezését. Opponensek : Julesz Miklós az orvostudományok kandidátusa, Karádi István az orvostudományok kandidátusa voltak.

A bírálóbizottság elnöke Went István az orvostudományok doktora, titkára Gömöri Pál az orvostudományok doktora volt.

A bírálóbizottság tagjai voltak : Petényi Géza levelező tag, Gegessi Kis Pál levelező tag, Sós József az orvostudományok doktora, Fernet Béla az orvostudományok kandidátusa, Petrányi Gyula az orvostudományok kandidátusa.

A bizottság megállapította, hogy az értekezésnek több fogyatékosága van. Hiba, hogy az idevonatkozó magyar irodalom hiányos. A dokumentáció nem teljesen kielégítő. A bizottság megállapította a jelölt nagy irodalmi felkészültségét, önálló tudományos kutatómunkára és szakmájának fejlesztésére való alkalmasságát. Ennek alapján a bizottság egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy nevezettet nyilvánítsa az orvosi tudományok kandidátusává.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI
OSZTÁLYA VEZETŐSÉGÉNEK HATÁROZATA A LEGÚJABBKORI MAGYAR
IRODALOM KUTATÁSÁRÓL

A »Szabad Nép« 1954. évi március hó 15-i számában nagyjelentőségű cikk jelent meg »Az új magyar irodalom egyes kérdéseiről« címen. Jóllehet a cikk főként alkotó szépíróink és műkritikusaink számára ad útmutatást, a Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya kötelességének érzi, hogy a felvetett kérdésekkel kapcsolatban állást foglaljon s a maga munkaterületén olyan határozatokat hozzon, melyek előmozdítják új magyar irodalmunk helyes irányú fejlődését.

A Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya az Akadémia újjászervezése óta egyik legfőbb kötelességének érezte a magyar irodalom haladó hagyományainak feldolgozását, a marxista-leninista irodalomtudomány megteremtését. Megindult az akadémiai kritikai kiadások sorozata, és egymás után jelennek meg a legnagyobb íróink életművét feltáró és értékelő monográfiák. Megszervezte az osztály a magyar irodalom egyetemi tankönyvének előmunkálatait és ennek során az irodalomtörténészek legszélesebb rétegét mozgósította irodalmi multunk megoldatlan kérdéseinek tisztázására. Folyóiratainkban és az Akadémia I. osztálya, valamint a Magyar Irodalomtörténeti Társaság vitaülésein, tanulmányok és előadások hosszú sora segítette diadalra irodalomtudományunkban a marxizmus-leninizmus tanításait és szolgáltatata közoktatásunknak, íróinknak, egész dolgozó népünknek haladó irodalmi hagyományaink értékelésének számos helyes szempontját. A magyar helyesírás és a magyar irodalmi nyelv történetének kutatásával nyelvtudományunk is hozzájárult az irodalomtörténeti munka fellendítéséhez.

Az Akadémia I. osztálya tisztában volt azzal, hogy különös felelősség hárul reá az élő irodalom szempontjából fokozottan jelentős XX. századi magyar irodalom marxista-leninista feldolgozásakor. Ennek érdekében több megszabású munkát indított meg: Ady, József Attila és Juhász Gyula összes műveinek kritikai kiadását, valamint Ady, Móricz, József Attila, Juhász Gyula és Tóth Árpád életművének monografikus feldolgozását. A legújabb évtizedek irodalmának kutatását kívánta elősegíteni az osztály azzal is, hogy az irodalomtörténész aspiránsokat úgy választotta ki, hogy azoknak több mint fele XX. századi témán dolgozzék.

A vitathatatlan eredmények ellenére az I. osztály vezetősége a »Szabad Nép« cikke ébresztette önkritikával megállapítja, hogy a magyar irodalomtudományt nem állította eléggé élő irodalmunk fejlődésének szolgálatába. Az osztályt súlyos mulasztás terheli azért, hogy a mai irodalom kérdéseivel sem közvetlenül, sem közvetve nem foglalkozott, és az irodalmi vitákban nem hallatta a tudomány szavát. Az akadémiai és az Akadémia irányításával megjelenő szakfolyóiratoknak csak egyike-másika foglalkozott, szoros kivétellekppen, az élő irodalom kérdéseivel. A magyar irodalmi kritika hagyománya

— Gyulai Pál, Péterfy Jenő stb. életműve, — mindmáig feldolgozatlan. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság munkaközösségei közül — jöllehet ezeknek irányítása, támogatása és ellenőrzése az osztály feladata — éppen a XX. századi munkaközösség mutatja fel a legkevesebb aktivitást. Az osztály érdekörébe tartozó munkaterületen eddig főként olyan monográfiák születtek meg, melyek a XIX. századi s annál régebbi korok alkotóinak életművét elemzik; egyetlen kivétel Nagy Péter »Móricz Zsigmondról« szóló monográfiája, de nem-hogy élő irodalmunk mozgalmairól s alkotóiról, de még a XX. század felszabadulásunk előtti évtizedeiről sem születtek meg tudományos szakmunkák. A legfőbb mulasztás azonban azzal terheli az osztály munkáját, hogy irodalomelméleti és esztétikai problémákkal egyáltalán nem foglalkozott, jöllehet ezzel adhatná a legpozitívabb segítséget kritikánknak.

Ezekért a mulasztásokért annál súlyosabb az osztály felelőssége, mivel a saját munkáján kívül őt terheli a felelőség az irodalomtudományi kutatómunka egészéért, beleértve ebbe azt a szakmai nevelőmunkát és tudományos kutatómunkát, mely egyetemeinken folyik.

Mindezeket számbavéve a Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya az alábbi határozatot hozta s egyben elhatározta, hogy határozatait a legszélesebbkörű nyilvánosság elé tárja, alávetve magát ezzel a társadalmi ellenőrzésnek és kritikának.

1. Az osztály felülvizsgálja terveit s azokat kibővíti az alábbi témákkal :

- a) a munkásmozgalom hatása legújabb irodalmunk történetére ;
- b) a szocialista realizmus jegyeinek megjelenése és erősödése irodalmunkban ;
- c) az irodalmi műfajok átalakulása a felszabadulás után ;
- d) az irodalomtörténetírás és az irodalmi kritika legújabbkori történetének feldolgozása ;
- e) a felszabadulás előtti irodalmi irányok utóélete a mai magyar irodalomban és irodalmi kritikában.

2. Az osztály lépéseket tesz a Magyar Irodalomtörténeti Társaság XX. századi munkaközösségének újjászervezése és a munkaközösség szakmai vitáinak rendszeresítése érdekében. E szakmai viták középpontjában az előbbi pontban felsorolt kérdések álljanak. Az osztály fokozott támogatást nyújt — anyagi és káder szempontból egyaránt — a budapesti egyetem XX. századi magyar irodalommal foglalkozó tanszékének és előmozdítja, hogy a debreceni és szegedi egyetem magyar irodalomtörténeti intézetében a XX. századi magyar irodalom kérdései a kutatómunka középpontjába kerüljenek.

3. Az osztály gondoskodik arról, hogy mind az osztály kongresszusi, nagygyűlési tematikájában, mind az irodalomtörténeti fő- és albizottságok ülésein s végül a Magyar Irodalomtörténeti Társaság ülésein kellő, arányos helyet kapjanak élő irodalmunk kérdései.

4. Az osztály különös gondot fordít arra, hogy a XX. század irodalmáról szóló, a »Művelt Nép« kiadásában megjelenendő népszerűsítő munka és a készülő egyetemi tankönyv XX. századi kötete s a hozzá kapcsolódó szöveggyűjtemény mielőbb elkészüljön. A magyar irodalom teljes bibliográfiájának munkálatait úgy szervezi meg, hogy leghamarább a XX. századra vonatkozó kötet készüljön el.

5. Az osztály előmozdítja azt, hogy az »Irodalomtörténet« című folyóirat minden évben közöljön összefoglaló cikket az előző év szépirodalmi terméséről, értékelve az abban mutatkozó előhaladást s bírálva annak fogya-

tékosságait, másrészt szorgalmazza azt, hogy az »Irodalomtörténeti Közlemények« minél gazdagabb dokumentációs anyaggal világítsák meg legújabb irodalmunk fejlődését.

6. Kezdeményezi az osztály azt, hogy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tekintélyes összeggel hirdessen évente pályázatot élő írók munkásságának feldolgozására.

7. Az osztály megszervezi a XX. századi magyar irodalomtörténeti kutatás összehangolását a Történettudományi Intézet és a Munkásmozgalmi Intézet kutatómunkájával, valamint a Magyar Írók Szövetsége munkájával.

RAPAICS RAYMUND

1954 március 19-én elvesztettük Rapaics Raymundot, egyik legtermékenyebb munkásságú biológusunkat és ragyogó tollú népszerűsítő írókat. Rapaics Raymund az utolsó évtizedek természettudományi irodalmában azt a haladó szellemet képviselte és terjesztette szélesebb rétegek felé, amely ő előtte, az első világháború előtt a nagy Herman Ottó oktató munkáját tette oly emlékezetessé.

Rapaics Raymund élete pályája nem volt zökkenőmentes. 1884. február 15-én született Nagyenyeden. A Budapesti Tudományegyetemen tanult, 1906—1907-ben az Egyetem Növényteni Tanszékén demonstrátor, majd 1907—1911 között Kassán, később Kolozsvárott a Gazdasági Akadémián tanársegéd, 1911—1919 között pedig a debrecen-pallagi Gazdasági Akadémia tanára volt és a botanika terén kifejtett sokoldalú munkásságával már általános elismerést szerzett. Ekkor azonban a Tanácsköztársaság alatti baloldali magatartásáért állásvesztésre ítélték, csak később enyhítették az ítéletet nyugdíjazásra. Tehetségét mégsem tudták nélkülözni és a magára hagyott kartársat szaktársai közbenjárására a huszas években a Természettudományi Társulat könyvtárosi állásába helyezték, később pedig a Társulat Könyvkiadó Vállalatának is vezetője volt. A felszabadulás utáni években is egy ideig ő vezette a Természettudományi Társulat ügyeit. Teljes elégtételt azonban csak

a felszabadulás után juttatott neki Népköztársaságunk kormánya, Akadémiánk pedig 1948-ban választotta be levelező tagjai közé, ahol helyét az újjászervezett Akadémián is megtartotta.

Rapaics Raymund tudományos működése sok irányban indult. Első tanulmányai kritikus növénynevezések (Aconitum, Aquilegia, Ranunculus) rendszertani felépítését tárgyalják. Egyes eredményeit, így az Aconitum caracolicum Rpcs. felállítását a mai szovjet szakirodalom, a Flora Sz. Sz. Sz. R. is átvette. A botanika hazai története, növényföldrajzi problémák érdeklik. Ilyen tárgyú cikkei között a »Debrecen flórája«, »A Hortobágy növényföldrajza« jelentős nyeresége szakirodalmunknak. Lebilincselően érdekes, új gondolatokban gazdag, lendületes stílusban megírt nagyobb tanulmánya »Az Alföld növényföldrajzi jelleme« (1918). Debreceni tanár korábban még a növénykórtan is foglalkoztatta, ez időből való 6 dolgozata a gazdasági növények betegségével foglalkozik. A növények társulásáról írott eredeti felfogású munkája »A növények társadalma (1925)« az első ilyen tárgyú magyar munka, mely németül »Versuch einer Gesellschaftslehre der Pflanzen (1931)« címen jelent meg. A magyar »Kis Brehm«-et is ő dolgozta át.

A Természettudományi Társulatnál töltött munkaévei mindinkább a természettudományok népszerűsítése felé csábították Rapaics Raymundot, aki erre a fontos szerepre pompás stílusával, mindig az újszerűt és a mélyebb dialektikus összefüggéseket kereső eszmegazdagságával egyenesen elhivatva érezhette magát. Jóformán összes szaklapjaink és népszerűsítő lapjaink, valamint napilapjaink hozzájuk egyre-másra Rapaics cikkeit, melyek a tágabb biológia legkülönbözőbb ágainak problémáit világítják meg élvezetesen, mind több és több hívőt szerezve a természettudományoknak. Emellett pályája kezdetétől előszeretettel foglalkozik tudománytörténeti, illetve kultúrtörténeti problémákkal is. Legnagyobb sikert jelentettek e téren a Természettudományi Társulat kiadásában megjelent »A magyarság virágai« (1925), később a »Magyar kertek« és »Magyar gyümölcs« című önálló, gazdagon illusztrált kötetek, valamint »A kenyér és a táplálékot szolgáltató növényeink története« című füzet. Legutolsó ilyen tárgyú munkája az 1953-ban, Akadémiánk kiadásában megjelent »A magyar biológia története«. Ez a munka már a dialektikus materializmus szemszögéből értékeli a hazai biológia eseményeit és igen sok eddig alig ismert értékes adattal járult hozzá az állattan és növénytan hazai történetéhez.

Rapaics Raymund nevét, a haladó szellemű mozgalmak iránt mindig fogékony, harcoss egyéniségét a tágabb körű magyar biológia élenjáró, legnépszerűbb munkásai között fogjuk emlegetni.

Jávorka Sándor
akadémikus

A BARÁTI ORSZÁGOK TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁINAK HÍREI

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság tudományos dolgozóinak sikerei

A Koreai Tudományos Akadémia december 1-én ünnepelte fennállásának első évfordulóját.

Az ország tudományos dolgozói a Tudományos Akadémia vezetésével az elmúlt évben hatalmas tudományos kutatómunkát végeztek és komoly eredményeket értek el.

A koreai fegyverszünet megkötésével a tudományos dolgozók átállíthatták munkájukat az ország háborúpusztította népgazdasága helyreállításával és felépítésével kapcsolatos feladatoknak megfelelően.

A Köztársaság számos tudományos dolgozója, köztük Coj Szam Er, a Koreai Tudományos Akadémia alelnöke, Li Szi Gi, a műszaki tudományok doktora, Re Ken Gu, az Akadémia levelező tagja közvetlenül a legnagyobb üzemekben és bányákban dolgoznak s ott oldják meg a mindennapi élet által felvetett tudományos és műszaki problémákat, valamint a tudományos kutatás legfontosabb kérdéseit. A tudósok nagy műszaki segítséget nyújtanak a termelésnek.

A Koreai Tudományos Akadémia ma különösen nagy fontosságot tulajdonít azoknak a kérdéseknek, amelyek az ország helyreállításával és népgazdaságának továbbfejlesztésével függnek össze. A műszaki tudományok intézetében Kim In Szik igazgató vezetésével sikeres munka folyik az elektromos olvasztókemencék tervezésével és műszaki vizsgálatával kapcsolatban.

Számos, a legnagyobb bányákban dolgozó tudós kollektív kutatásokat folytat az ércbányászat élenjáró módszereinek kidolgozására. Rju Den Gin tudományos kutató a homokos ércek szállításának hidroenergetikai módszereit tanulmányozza. Goj Tha Hi, a Tudományos Akadémia intézetének munkatársa a téglagyártás technológiai folyamatának gépesítésén dolgozik. Szim Ju Szeb, Li Ben Gu és mások kollektíven dolgozzák ki a következő témát: »Korea vízi építményeinek állapota és a helyreállításukat célzó intézkedések«.

A tengeri halászat tudományos dolgozói, akiket az Akadémia Pjak Szan vezetésével az ország keleti és nyugati partvidékére küldött ki, a halászati ipar forrásait tanulmányozzák s kutatásokat végeznek a makrahál és más tengeri halak feldolgozásának módszereivel kapcsolatban.

Emellett a Koreai Tudományos Akadémián széleskörű mozgalom bontakozott ki a Szovjetunió és más baráti országok élenjáró tudományos módszereinek elsajátítására.

A természettudományi és műszaki, mezőgazdasági, valamint orvosi osztályon nagy arányokban folyik a szovjet tudományos és műszaki irodalom lefordítása koreai nyelvre, s rendszeresen hívnak össze tudományos konferenciákat.

Megjelent a Koreai Tudományos Akadémia sajtóorgánumának, »A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság Tudományos Akadémiája Közlönyé«-nek első száma. A második számot most rendezik sajtó alá.

Kim Szan Haj, Ten En Szik, Te Ir Ho és más közgazdászok »A népgazdaság értékmérlegének és anyagi-természetbeni mérlegének egyes kérdései«, »A népgazdaság tervezésének és a szerződések kötésének kérdései«, »A munka bérezési rendszere hazánk iparában« címmel írtak könyveket.

Meg kell említenünk még a következő munkákat: Kim Gvan Szun: »A szövetségi gazdaság jellege Köztársaságunkban« és Kim Szan Hak: »A munkaerő kihasználása a termelésben.«

A társadalmi tudományok terén első helyen áll J. V. Sztálin »A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban« című zseniális munkájának tanulmányozása.

A Román Népköztársaság Tudományos Akadémiája tagjainak névsora

Elnökség :

C. I. Parhon az R. N. K. Akadémiája tiszteleti elnöke
Traian Savulescu az R. N. K. Akadémiája elnöke
P. Constantinescu-Iasi alelnök, Nemzeti Díjas
Mihail Sadoveanu alelnök, Nemzeti Díjas
N. Profiri alelnök
Stefan Vencov főtitkár
Mihail Roller az R. N. K. Akadémiája Kiadóbizottsága alelnöke, Nemzeti Díjas
Barbu Lazareanu az R. N. K. Akadémiája Könyvtárának főigazgatója
Radu Cernatescu a Iassy-i Filiálé elnöke, Nemzeti Díjas
Emil Petrovici a Cluj-i Filiálé elnöke
Simion Stoilov osztálytitkár
Eugen Macovschi osztálytitkár
I. S. Gheorghiu osztálytitkár
Stefan S. Nicolau osztálytitkár

Matematikai és Fizikai Tudományok Osztálya

Rendes tagok :

Eugen Badarau
Moisil C. Grigore
Rompei Dimitrie
Stoilov Simon osztálytitkár
Vencov Stefan

Tiszteleti tagok :

Myller Alexandru
Simion Sanielevici
Popovici Constantin

Levelező tagok :

Atanasiu Gh.
Traian Gheorghiu
Ghica Alexandru
Haimovici Mendel
Nicolescu Miron
Popovici Tiberiu
Novacu Valeriu

Biológiai és Agrártudományok Osztálya

Rendes tagok :

Macovei Gheorghe
Macovschi Eugen osztálytitkár
Nyarady Erasmus
Savulescu Traian

Tiszteleti tag :

Caradja Aristide

Levelező tagok :

Codarcea Alexandru
Georgescu C. Constantin
Eliescu Grigore
Murgeanu Gheorghe
Pora Eugen
Priadcenco Alexandru
Radu Vasile
Radulescu Eugen
Salageanu Nicolae
Teodoreanu Nicolae
Savulescu Alice
Oeriu Simion

Műszaki és Kémiai Tudományok Osztálya

Profiri Nicolae
Gheorghiu I. S. osztálytitkár
Elie Carafoli
George Spacu
Ilie Murgeanu
Raluca Ripan
Radu Cernatescu

Levelező tagok :

Matei Marinescu
Costin D. Nenitescu
Constantin N. Ionescu
Martin Bercovici
Constantin Dinculescu
Ion Tanasescu
Paul Petrescu
Tudor Tanasescu

Orvosi Tudományok Osztálya

Rendes tagok :

Danielopolu Daniel
Hortolomei Nicolae
Kreindler Arthur
Lupu Gh. Nicolae
Marza Vasile
Nicolau S. Stefan osztálytitkár
Milcu M. Stefan
Parhon I. Constantin

Tiszteleti tagok :

Mihail Ciuca
Ionescu Mihaesti Constantin
Nicolau Gh. Stefan

Levelező tagok :

Adereanu Ilie
Benetato Grigore
Enescu Ion
Iagnov Simion
Lupascu Gh.
Menkes Benedict
Marius Nasta
Nitulescu Iulian
Sager Oscar

Történettudományi, filozófiai és közgazdaság-jogtudományi osztály

Rendes tagok :

Balmus Constantin
P. Constantinescu-Iasi osztálytitkár
Lazareanu Barbu
Radulescu Andrei
Ralea Mihail
Roller Mihail

Tiszteleti tag :

Moisil Constantin

Levelező tagok :

Emil Condurachi
Prodan David
Gheorghe Stefan

Nyelv-, Irodalom- és Művészettudományi Osztály

Rendes tagok :

Gheorghe Calinescu
Iorgu Irodan
Gaal Gábor
Camil Petrescu
Petrovici Emil
Alexandru Rosetti
Sadoveanu Mihail osztálytitkár
Toma Alexandru

Tiszteleti tagok :

Enescu Gheorghe
Gala Galaction
Gheorghe Murnu
Al. Jean Steriade
Gheorghe Oprescu
Victor Eftimiu

Levelező tagok :

Mihail Andricu
Geo Bogza
Alexandru Graus
Lucian Grigorescu
Emil Isaac
Ion Jalea
D. Panaitescu-Perpessicius
Krikor H. Zambaccian
Matei Socor

TARTALOMJEGYZÉK

Az agrártudomány feladatai a mezőgazdaság fejlesztésében	1
Alexits György akadémikus: Az Akadémia 1953. évi könyvkiadásáról	4
Az 1954. évi Kossuth-díjak	10
Kitüntetések	28
Hetényi Géza akadémikus: Az 1954. évi lipcsei Pavlov-napok	30
Csen Po-ta akadémikus: Tudomány és hazafiság	34
Vlagyimir Georgijev akadémikus: A bolgár nyelvtudomány helyzetéről	43
A Méréstechnikai és Műszerügyi Intézetéről	47
Eőrsi Gyula, a jogi tudományok kandidátusa: A magyar jogászok szervezete és munkamódszerei	49
Tájékoztató a szovjet könyvek és folyóiratok beszerzéséről	52
Új kandidátusok és doktorok	53
A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osz- tálya vezetőségének határozata a legújabbkori magyar irodalom kutatásáról	56
Rapaics Raymund	59
A baráti országok Tudományos Akadémiáinak hírei	61

СОДЕРЖАНИЕ

Задачи сельскохозяйственных Наук в развитии сельского хозяйства	1
Академик Дь. Алексич: Об издательской деятельности Академии Наук Венгрии за 1953 г.	4
Премии им. Кошута 1954 г.	10
Награждения	28
Академик Г. Хетеньи: Павловская сессия в Лейпциге в 1954 г. ...	30
Академик Чен По-Та: Наука и патриотизм.	34
Академик Вл. Георгиев: Состояние языкознания в Болгарии	43
Об Институте Измерения и Приборостроения	47
Кандидат юридических наук Дь. Эрши: Организация венгерских юристов и ее методы работы	49
Информация о приобретении советских книг и журналов	52
Новые кандидаты и доктора наук	53
Решение руководства Отделения Языкознания и Литературы Акаде- мии Наук Венгрии об исследовании венгерской литературы новейших времён	56
Академик Раймунд Рапаич	59
Новости академий наук дружеских стран	61

A kiadásért felel : Mestyán János

Műszaki felelős : Farkas Sándor

Kézirat beérkezett : 1954. V. 13. Terjedelem : 5¹/₈ (A/5) iv

31462/54 — Akadémiai Nyomda — Felelős vezető : ifj. Puskás Ferenc

Felelős szerkesztő : Osztrovszki György

Technikai szerkesztő : Görög Erzsébet

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia-u. 2. Távbeszélő: 113-841

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány-utca 21. Távbeszélő: 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 04-878-111-48

Hármas szám ára 9,— Ft

50024

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

OSZTROVSZKI GYÖRGY
FŐTITKÁR

1954 ÁPRILIS—MÁJUS—JÚNIUS

LXI. KÖTET — 504. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST 1954

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: OSZTROVSZKI GYÖRGY

LXI. KÖTET, 1954

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1954. ÉVI
CXIII. NAGYGYŰLÉSE

1954 június 14–19.

RUSZNYÁK ISTVÁN ELNÖK MEGNYITÓJA AZ 1954. ÉVI NAGYGYŰLÉSEN

(1954. JÚNIUS 14.)

Tisztelt Akadémia! Kedves Hallgatóim!

A Magyar Tudományos Akadémia idei nagygyűlését olyan időpontban tartja meg, amikor gondosan meg kell vizsgálnunk, hogy kell-e, illetve milyen változtatásokat kell tudománypolitikánkban végrehajtanunk, ha eleget kívánunk tenni Akadémiánk célkitűzéseinek, amit alapszabályaink úgy fogalmaznak meg, hogy az elméleti és alkalmazott tudományok fejlesztésével, művelésük megszervezésével és általában a tudomány minden eszközével, hozzájáruljon a szocialista társadalmat építő népek fejlődéséhez, különösen a Magyar Népköztársaság művelődési és népgazdasági feladatainak megvalósításához.

Azok a változások, amelyeket Pártunk és Kormányunk a szocializmus építésének jelenlegi új szakaszában a népgazdaság, a termelés fejlesztésének összehangolása és a széles népi egység megteremtése érdekében kitűzött, új feladatok elé állítják a magyar tudományt és Akadémiánkat is. Két hete ért véget a Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusa, amelynek határozatai évekre megszabják a követendő célokat és világosan előírják a tennivalókat.

Dolgozó népünk életszínvonalának állandó emelése a termelés vonalán a mezőgazdaságnak és a könnyűiparnak az eddiginél gyorsabb fejlesztését követeli meg, a nehéziparnak egyidejű, bizonyos mértékű lassabb fejlesztésével. Mit jelent ez a tudományos munka számára? Kétségtől azt a kötelezettséget, hogy az eddiginél fokozottabb mértékben foglalkozzunk a mezőgazdaság és a könnyűipar tudományos alapkérdéseivel és fokozottabb mértékben adjunk segítséget a termelés ezen ágainak. A mezőgazdaság terén máris jelentős eredmények születtek. Hála kormányunk kezdeményezésének, múlt év decemberében legkiválóbb mezőgazdasági szakembereink több-

hetes értekezletükön értékes tanácsokat tudtak adni a mezőgazdaság különböző ágainak fejlesztése terén.

Az életszínvonal emelése azonban nemcsak a mezőgazdaság és könnyűipar fokozott fejlesztése útján kell, hogy történjék. Nagyon fontos tényezők ugyanakkor a termelékenység fokozása, az önköltség csökkentése és a termelés minőségének növelése is. Ezen a téren tehát a magas műszaki kultúra megteremtése területén, még nagy feladatok várnak tudósainkra. Műszaki tudományunk, amely a múltban, amikor hazánkat az imperialista hatalmak gyarmatként kezelték, nem tudott kellőképpen kibontakozni, a kapitalista termelési viszonyok megdőlésével hatalmas fejlődésnek indult és most, a szocializmus építésének új szakaszában, igen nagy, új feladatok előtt áll, amelyek akkor jelentkeznek, amikor azokat tudományunk, meggyőződésünk szerint, megoldani is képes.

A dolgozó népet szolgáló tudomány tehát kell, hogy lépésről-lépésre tükrözze azokat a változásokat, amelyek a szocializmus építése közben adódnak. Amikor ennek teljes tudatában vagyunk és minden erőnkkel rajta leszünk, hogy kötelességeinket teljesítsük, nem szabad azt hinnünk, hogy most az egész tudományos kutatás a maga egészében, mintegy fordulatszerűen átáll a közvetlen gyakorlati célok megoldására. A tudományos kutatás olyan széles skála, amely az úgynevezett fundamentális kérdésekkel való foglalkozástól egészen a mindennapi feladatok megoldásáig terjed. Az alapvető problémák megoldásának eredményei sokszor csak évek múlva válnak a gyakorlat hasznára és nagy hiba volna, ha valaki azt gondolná, hogy Pártunk és Kormányunk útmutatását úgy kell értelmezni, mintha most csak a mezőgazdaság és a könnyűipar tudományos kérdéseivel kellene foglalkozni és a fundamentális kutatásokat egyelőre felfüggeszteni. Azok a lehetőségek, amiket a tudomány ma a termelésnek tud nyújtani, azokon az elméleti eredményeken nyugszanak, amelyeket nagyrészt elődeink dolgoztak ki és ha azt kívánjuk, hogy a jövőben is segíteni tudjunk, akkor mindent meg kell tennünk az elvi fundamentális problémák minél mélyebb tanulmányozása érdekében. Vonatkozik ez a társadalomtudományokra éppúgy, mint a természettudományok, műszaki és agrártudományokra egyaránt.

Akadémiánk egyik legnagyobb hiányossága, hogy éppen a fundamentális kutatás helyei, a kutatóintézetek, egyelőre még nem elegendő számúak és meglevő intézeteink egy része is még káder és felszerelési nehézségekkel küzdök. Ennek következtében Akadémiánk munkásságának legnagyobb része bizottságokban folyik és az alkotó tudományos munkát kénytelen más állami szervekhez tartozó intézményekben és tanszékeken végeztetni. A bizottsági munka pedig, kevés kivételtől eltekintve, természetesen inkább szakértői, tanácsadói jellegű, amire persze feltétlenül szükség van, de nem pótolja a tudományos kutatást.

Második ötéves tudományos tervünk egyik igen fontos része a megfelelő intézeti hálózat kiépítése kell, hogy legyen. Mint annyi területen, úgy ebben is a Szovjetunió tudományos akadémájának példáját kell követnünk, hogy lemaradásunkat behozzuk. Munkánkat nagyban meg fogja könnyíteni, ha tudományos téren is fokozzuk a kooperációt a Szovjetunióval és a baráti országokkal.

A magyar tudomány első ötéves terve nagy jelentőségű tett volt — minőségi ugrás — a múlt anarchikus, széteső, a gyakorlattól elszakadt, szervezetlen tudományos munkájával szemben. Ma már tudjuk azonban, hogy első ötéves

tervünkben sok hibát is követtünk el ; nem volt még gyakorlatunk a tervezésben, hiányos volt az elnökség iránymutatása és a terv inkább a kutatók javaslatainak összegezéséből állott. Igyekezni fogunk második ötéves tervünk megalkotásánál tanulni az elkövetett hibákból és helyesebb módszereket alkalmazni. Pártunk III. Kongresszusának az a határozata, hogy erre a munkára mintegy másfél évünk van, nagyban megkönnyíti a második ötéves terv széles alapokon való előkészítését, helyes kidolgozását. Akadémiánk elnöksége máris határozatot hozott, amelyben leszögezi, azokat a legfontosabb szempontokat és irányvonalakat, amelyeket a tudományos osztályoknak e munkában szem előtt kell tartaniok.

Mindent meg kell tennünk, hogy a Pártunk által követelt minőségi javítást ne csak az ipari és mezőgazdasági termelésre, hanem a tudományos munkára is vonatkoztassuk. Ehhez elsősorban ideológiai és szakmai tudásunk fejlesztése, a tudományos munka feltételeinek az eddiginél jobb megszervezése és a helyes tervezés szükséges. Reméljük, hogy most kezdődő idei nagygyűlésünk ennek az igyekezetnek egy jelentős része lesz.

Ezzel nagygyűlésünket megnyitom.

NAGY IMRE AKADÉMIKUS BEVEZETŐ ELŐADÁSA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1954. ÉVI NAGYGYŰLÉSÉNEK MEGNYITÓ ÜLÉSÉN

A magyar tudomány előtt álló feladatok

Alig két hete annak, hogy befejezte munkáját a Magyar Dolgozók Pártjának harmadik kongresszusa. Irányelvei, határozatai esztendőkre előre kijelölik a célokat, amiket el kell érünk, a feladatokat, amiket meg kell oldanunk gazdasági, politikai és kulturális életünk minden területén. Összegezve azokat a nagy és értékes tapasztalatokat, amelyeket a felszabadulás óta tíz esztendő munkája és küzdelmei során magunk szereztünk, s azokat is, amelyekkel a Szovjetunió és a baráti népi demokratikus országok gazdagították a szocializmus építőinek táborát, pártunk elvi és gyakorlati útmutatást, világos perspektívát adott a magyar népi demokrácia jövő fejlődése számára. Pártunk harmadik kongresszusa a marxizmus-leninizmus tudományos módszerével tisztázta az átmenet fontos elméleti kérdéseit, a szocializmus gazdasági törvényei működésének feltételeit, melynek alapján kitűzte a párt és a kormány fő feladatát: a lakosság anyagi jólétének és kulturális színvonalának állandó és következetes emelését. Ezek a fő szempontok érvényesülnek a második ötéves terv irányelveiben is, melyek megvalósításának eredményeként — mint a Központi Vezetőség beszámolója is megállapítja — a jelenleg elmaradt mezőgazdaság felzárkózik a szocialista iparhoz, a népgazdaság egészében uralkodóvá válik a termelés szocialista rendje, általánosan érvényre jut népgazdaságunkban a szocializmus gazdasági alaptörvénye. Mindezzel lerakjuk a szocializmus alapjait országunkban.

Nem kétséges, hogy a pártkongresszus célkitűzései és irányelvei a Magyar Tudományos Akadémia, egész tudományos életünk, valamennyi tudományág számára is perspektívát adtak, meghatározva azokat a közelebbi és távolabbi feladatokat, amelyekre a tudományos tevékenységet összpontosítani kell.

A pártkongresszus a tudományos tevékenységnek ilyen módon értékes eszmei tartalmat adott, melyet minél teljesebben kiaknázni és felhasználni, a határozatokat és irányelveket a tudományok területén alkalmazni, a Tudományos Akadémia feladata.

Ugyanakkor, amikor a pártkongresszus hatalmas lépést jelent a tudományos tevékenység eszmei tartalmának meghatározása és irányítása terén, a tudományos munka anyagi feltételeinek biztosítása terén is további lépéseket teszünk. Holnap kezdi tárgyalni az országgyűlés az 1954. évi állami költségvetést, melynek keretében a tudományos munka nagyobb súllyal szerepel, mint a megelőző években. Az anyagi eszközök, amelyeket a kormány a költségvetésben a tudományos kutatómunka számára rendelkezésre bocsát, s amely-

ben a Tudományos Akadémia a maga szerteágazó tevékenységével vezető helyet foglal el, biztosítja azoknak a nagyszerű feladatoknak a megvalósítását, amelyeket a szocializmus építése a tudomány különböző ágazatai előtt felvet.

Az első öt éves terv időszakában a kormány 1700 millió forintot fordított a tudományos kutatómunka céljaira, ebből 800 milliót beruházásokra. A Magyar Tudományos Akadémia költségvetése az 1950. évi 26 millióról 1954-ben 138 millió forintra emelkedett. Ebből a kutatóintézetek részesedése az utolsó négy év alatt három és fél millióról 51 millió forintra szökött fel.

Az Akadémia előtt álló fő feladatnak megfelelően a mezőgazdasági tudományos kutatómunka céljaira az 1953. évi 3,4 millió forinttal szemben az idén 8 millió forintot nyújt a költségvetés. Közel 4 millió forintos keret biztosítja a műszaki fejlesztéssel kapcsolatos tudományos kutatómunkát.

Az egyetemi tanszékeknél, klinikáknál és egyéb intézményeknél folyó kutatásokra az Akadémia költségvetésében első ízben az idén folyósítunk, mégpedig igen jelentős összeget, kerekén tízmillió forintot. Aspiránsképzés céljára 16,4 millió forintot, 11 és fél millió forintot az akadémikusok, valamint a doktori és kandidátusi fokozatok tiszteletdíjára, további 3,3 millió forintot jutalmakra és ösztöndíjakra fordít a kormány. Tények ezek, kézzelfogható bizonyítékai annak az áldozatkészségnek, amellyel dolgozó népünk a tudomány fejlesztésének anyagi alapjait megteremti. Nem kisebb figyelmet fordít a kormány tudósaink anyagi körülményeinek biztosítására, aminek legutóbb a tudósok és hozzátartozók nyugellátásának rendezésével adta újabb tanújelét. A tudományos alkotómunka nagy társadalmi megbecsülését és támogatását juttatja kifejezésre a Kossuth-díj, a legmagasabb elismerés, amelyet népköztársaságunk eddig 79 tudósra adományozott, akik közül tizenötön kétszeres Kossuth-díjasok. Az elismerés kifejezéséül, a kormány javaslatára a Népköztársaság Elnöki Tanácsa, a tudományok fejlesztése és a kutatómunka elősegítése terén kifejtett kiváló munkájukért különböző állami kitüntetésben részesíti a tudomány számos érdemes képviselőjét a Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlése alkalmából.

A pártkongresszus és az országgyűlés, a párt eszmei iránymutatása és a kormány anyagi támogatása mutatja, hogy tudományos életünk soha nem állt a társadalom figyelmének és gondoskodásának annyira központjában, a tudomány soha nem volt olyan nagy becsben, a tudományos munka soha nem játszott olyan kiemelkedő szerepet az ország társadalmi, gazdasági és kulturális életében, mint ma, a szocializmus építésének időszakában. Nagyszerű bizonyítékai ennek azok a kiváló tudományos eredmények, amelyek nemcsak országunkban, de a nagyvilágban is elismerést és megbecsülést szereztek a magyar tudománynak s kiváló képviselőinek, akik nagy tudósaink örökébe lépve, újabb értékes alkotásokkal öregbítik Tudományos Akadémiánk hírnevét.

A felszabadulás óta eltelt 10 esztendő folyamán tudományos életünk és annak szíve, a Tudományos Akadémia, valósággal megújodott. A népi demokrácia fejlődése megteremtette a lehetőségét annak, hogy felszámoljuk a tudománytalan dilettantizmus szellemét, amely a régi rendszer súlyos örökségeként nehezedett tudományos életünkre. Az újjászületett Akadémia, amely népköztársaságunk legfelsőbb tudományos intézménye és legkiválóbb tudósainkat öleli fel, tudományos tevékenységét új és nagyszerű célok szolgálatába állította, amikor alapszabályában lerögzítette, hogy a magyar tudósoknak legfőbb kötelességük, hogy a nép javára dolgozzanak.

Ezt szolgálja az elméleti és alkalmazott tudományok fejlesztése, valamint az a célkitűzés, hogy a tudomány minden eszközével hozzájáruljon a szocializmus építéséhez, az emberiség tudományos eredményeinek gyarapításához, a természettudományi és műszaki tudományos kutatás, a társadalmi tudományok, valamint az elméleti tudományos tevékenység minden területén.

Nagygyűlésünket felszabadulásunk tizedik esztendejében tartjuk. Bár ez történelmileg alig mérhető rövid idő, mégis elegendő ahhoz, hogy mérlegre tegyük népi demokratikus rendszerünk egy évtizedének tudományos eredményeit. Ezek az eredmények, melyekre joggal büszkék lehetünk, azt mutatják, hogy a magyar tudomány fejlődése merészen felfelé ívelő, és feladatának mindkét területén elismerésre méltó teljesítményt nyújtott: egyrészt sok tekintetben hathatósan közreműködött az ország gazdasági és kulturális fejlődésében, másrészt számos területen világviszonylatban is hozzájárult a tudományos ismeretek kiszélesítéséhez.

A magyar tudomány fejlődésében döntő fordulat akkor következett be, amikor a tudomány egyesült a demokráciával, a szocializmussal. A kibontakozó szocialista társadalom és a marxizmus-leninizmus a társadalmi és szellemi alapja a magyar tudomány felvirágzásának. Ennek felismerése határozza meg a Magyar Tudományos Akadémia egyik legfontosabb feladatát, azt, hogy a tudományos kutatómunkát a tudomány minden ágazatában a marxizmus-leninizmus, a dialektikus és a történelmi materializmus alapjaira helyezze. Ez a biztosítéka annak, hogy a tudomány fejlődése nem áll meg, hogy a tudomány élénjár és kezdeményez. A tudomány és a szocializmus egyesülése a záloga annak, hogy a tudomány a nép kezében van, a nép ügyét szolgálja, s ne fordulhasson többé elő az, hogy a tudomány a világ elpusztításának eszköze legyen, amivé a német fasizmus kezében lett, és ahogyan napjainkban az imperialista monopóliumok az atomenergiát az emberiség legigázásának eszközévé akarják változtatni. A tudomány az emberiség és a haladás ügyét csak akkor szolgálja, ha összeforr a szocializmus ügyével. Tudományos életünkben az elmúlt tíz esztendő legnagyobb eredménye az, hogy uralkodóvá lett a marxista szemlélet, és a tudomány, egyesülve a szocializmussal, a nép kezébe került.

Azok a fő irányelvek, amelyeket pártunk III. kongresszusa elfogadott, azt a követelményt támasztják a tudományos kutatómunkával szemben, hogy a lehető leggyorsabban álljon át azokra a feladatokra, amelyek az új szakaszból folynak. A pártkongresszus az elért tudományos eredmények méltatása mellett komoly hiányosságokat is feltárt, melyeknek kiküszöbölése nagy feladat elé állítja a Tudományos Akadémiát.

Az elmúlt esztendőök folyamán, főképpen az utolsó három-négy évben, tudományos életünk nagyarányú fellendülése és az elért komoly tudományos eredmények ellenére, az anyagi termelés és a tudomány fejlődése között egyre növekvő aránytalanság keletkezett. A tudományos kutatómunka fejlődése elmaradt az ipar, főképpen a nehézipar fejlődésének gyorsuló üteme mögött. Ez azt a veszélyt rejtette magában, hogy a tudomány számos területen egyre kevésbé tudta betölteni élenjáró szerepét, aminek az lett a következménye, hogy a termelés fejlesztése, sőt sok tekintetben egész iparosítási politikánk nélkülözötte a tudományos alapot, elszakadt tőle, s ezzel elvesztette azt az előrelátást, céltudatosságot és tervszerűséget, amit egyedül az iparosítás tudományos megalapozása biztosíthat. Az ipar fejlesztése terén elkövetett hibák gyökerei ide nyúlnak vissza. Hazai nyersanyagforrásaink, népgazda-

ságunk anyagi bázisa reális meghatározásának, tudományos felmérésének és kidolgozásának elmaradása kétségtelenül szerepet játszott a túlzott iparosításban és ezen belül főképpen a nehézipar túlzott fejlesztésében. Iparosításunk helyes méreteinek, ütemének és irányának meghatározását tudományos alapokra kell helyezni, ami megköveteli, hogy a Tudományos Akadémia nagyobb súlyt helyezzen a tudományos kutatómunka azon területeire, amelyek — mint hazai természeti kincseink, nyersanyagforrásaink tudományos felmérése — döntően meghatározzák népgazdaságunk egyes ágai fejlesztésének ütemét és irányát.

Az utóbbi évek során azonban nemcsak a termelés és a tudomány fejlődése között keletkezett aránytalanság, hanem a tudományon belül, az egyes tudományágak között is. E tekintetben jellegzetesen megmutatkozik, hogy azok a tudományágak szorultak háttérbe, amelyeknek a nagy népgazdasági összefüggéseket kellett volna vizsgálniuk, a gazdasági tervezés tudományos megalapozását kellett volna elvégezniük, a szocializmus gazdasági törvényeinek tudományos alkalmazását kellett volna biztosítaniuk. Ezzel kapcsolatban főképpen a közgazdaságtudomány nagyarányú elmaradására kell rámutatni, ami gazdaságpolitikánk és népgazdasági tervezésünk alól kihúzta a tudományos alapot. A politikai gazdaságtan az utóbbi években alig foglalkozott a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet problémáival, sem általában, sem a mi konkrét viszonyaink között, még kevésbé foglalkozott a szocializmus objektív gazdasági törvényei működésének kérdéseivel. Márpedig csak a szocializmus gazdasági törvényeinek ismerete nyújt lehetőséget arra, hogy tudományosan előrelássuk a gazdasági fejlődés menetét, csak a politikai gazdaságtan tárja fel, hogy a szocializmus gazdasági építése törvényszerű folyamat, amelyet objektív tényezők határoznak meg. A közgazdaságtudomány elmaradottsága miatt gazdaságpolitikánkban a szocialista építés törvényszerűségeit és objektív tényezőit nem vettük kellően figyelembe.

Nyilvánvalóan nem lenne helyes a közgazdaságtudománnyal és képviselőivel szemben olyan követelményeket támasztani, hogy pontos választ adjanak a szocializmus építésének minden konkrét gyakorlati kérdésére. De az építés fő irányát, mozgatóerőit, törvényszerűségeit, továbbá társadalmi, gazdasági és kulturális összefüggéseit a közgazdaságtudománynak kell feltárnia. Ha a közgazdaságtudomány ezt a feladatot nem tölti be, utat veszünk és hibát hibára halmozunk.

A Tudományos Akadémiának a közgazdaságtudomány fejlesztése terén komoly figyelmet kell fordítani az olyan káros jelenségekre, mint a dogmatizmus, az absztrakt sematizmus, amely a közgazdaságtudományban elég mély gyökeret vert, ami az elméletnek a gyakorlattól való elszakadásából fakad. A dogmatizmus ellen a legeredményesebb harc a tudomány és az élet kapcsolatainak mindenirányú fejlesztése. A marxizmus mindennemű dogmatizmus ellensége. Sztálin Marxizmus és nyelvtudomány c. munkájában különös élességgel száll szembe a dogmatizmus minden megnyilvánulásával:

»A bibliamagyarázók és talmudisták a marxizmust, a marxizmus egyes következtetéseit és tételeit olyan dogmák gyűjteményének tekintik, amelyek függetlenek a társadalmi fejlődés körülményeinek megváltozásától és »soha« nem változnak. Azt gondolják, hogy ha megtanulják kívülről ezeket a következtetéseket és tételeket s derűre-borúra idézgetik azokat, akkor meg tudnak majd oldani bármilyen kérdést, mert — gondolják — a betanult következtetéseket és tételeket alkalmazhatják minden időre és országra, az élet minden

esetére. Így azonban csak olyan emberek gondolkozhatnak, akik látják a marxizmus betűjét, de nem látják annak lényegét, bemagolják a marxizmus következtetéseinek és tételeinek szövegét, de nem értik azok tartalmát . . .

A marxizmus — mert tudomány — nem állhat egyhelyben, a marxizmus fejlődik és tökéletesedik. Lehetetlen, hogy a marxizmus a maga fejlődésében ne gazdagodjék újabb tapasztalatokkal, újabb ismeretekkel — egyes tételeinek és következtetéseinek tehát az idők folyamán feltétlenül meg kell változniok, azokat feltétlenül fel kell cserélni újabb tételekkel és következtetésekkel, amelyek megfelelnek az új történelmi feladatoknak. A marxizmus nem ismer el megváltoztathatatlan következtetéseket és tételeket, amelyek minden korra és időszakra kötelezők.¹

A dogmatizmus és absztrakt sematizmus kitér az eleven valóság elemzése elől, nem hatol a társadalom problémáinak mélységeibe, nem mer szembenézni velük, ami elsorvaszt minden tudományos kutatást. A Tudományos Akadémia fontos feladata, felvenni a harcot az ilyen káros jelenségek ellen, a közgazdasági problémák valóban alkotó, tudományos feldolgozásáért. Ebben nagy jelentősége van a tudományos bírálatnak, az elméleti kérdések széleskörű megvitatásának, a vélemények szabad harcának. Bár az utóbbi időben a közgazdaságtudomány terén felélénkült a munka és közgazdasaink hozzáfogtak a tudományos elmaradás felszámolásához és viták kezdeményezéséhez, ezek csupán az első kísérletek, amelyeket fel kell karolni és tovább kell fejleszteni, ami elsősorban a Tudományos Akadémia feladata. A kormány a közgazdaságtudomány elmaradottságának felszámolása érdekében a közeljövőben Közgazdaságtudományi Intézetet létesít, tudományos folyóiratot indít népgazdaságunk kérdéseinek széleskörű marxista elméleti feldolgozására. A Magyar Tudományos Akadémiának a közgazdaságtudomány felkarolását és mindenirányú fejlesztését központi feladatának kell tekinteni, annál inkább, mert a marxista közgazdaságtudomány széleskörű alkalmazása nélkül a többi tudományágban sem lehet az elméleti munkának marxista-materialista eszmei tartalmat, szilárd alapot adni.

A közgazdaságtudomány terén mutatkozó elmaradás a népgazdasági tervezés terén is komoly következményeket vont maga után. Ezzel magyarázható, hogy gazdaságpolitikánk leggyengébb területe a népgazdasági tervezés. A gazdaságpolitikánk terén elkövetett hibák gyökereit itt kell keresni. Pártunk Központi Vezetőségének a kongresszus elé terjesztett beszámolója is megállapítja, hogy tervezésünk nem nyugszik eléggé tudományos alapon, nem eléggé reális, nem tudja felmérni és összefogni fejlődésünk valamennyi számbajövő tényezőjét. Márpedig — mint ismeretes — a szocializmus építése nem mehet ösztönösen, csakis tervszerűen. Ehhez azonban meg kell teremteni tervezésünk tudományos alapját, ami a népgazdaság tervszerű, arányos fejlődésének törvényén nyugszik. E törvény működése meghatározott arányosságot követel, a társadalmi termelés különböző ágai fejlődésében összhangnak kell lenni, ami nélkül a szocialista termelés általában nem fejlődhet.

A népgazdaság tervszerű, arányos fejlődésének törvénye működése során a szocializmus gazdasági alaptörvényére támaszkodik, ennek követelményei határozzák meg az egyes népgazdasági ágak arányos fejlődését, azok ütemét és összhangját. A népgazdasági tervnek vissza kell tükröznie a nép-

¹ *Sztálin*, Marxizmus és nyelvtudomány. Szikra, 1950. Melléklet, 10—11. old

gazdaság tervszerű, arányos fejlődése törvényének követelményeit, és minden tekintetben összhangban kell lennie a szocializmus alaptörvényével.

Ma már világosan látjuk, hogy az utóbbi években népgazdaságunkban kialakult arányok a termelőeszközök és fogyasztási javak termelése között, továbbá az ipar és a mezőgazdaság fejlődése és annak üteme között, nem feleltek meg népgazdaságunk fejlődése, a szocializmus építése követelményeinek. Ebből logikusan következik, hogy a legközelebbi években fő erőfeszítéseinket arra kell irányítanunk, hogy a népgazdaságunk fejlődésében mutatkozó aránytalanságokat kiküszöböljük. Ennek azonban elengedhetetlen feltétele az objektív gazdasági törvények működésén nyugvó tudományos népgazdasági tervezés, ami csakis közgazdaságtudományunk széleskörű kifejlesztésével és magas elméleti színvonalra emelésével válik lehetségessé.

A marxista közgazdaságtudomány előtt nagy és jelentős feladat áll a társadalmi munka termelékenységére kérdésének tudományos feldolgozása és a szocialista építés mindennapi gyakorlatában való alkalmazása terén is. A vulgarizálással és általánosítással szemben a kérdés tudományos elemzését kell állítani. Enélkül az önköltségcsökkentésre, a gazdaságos termelésre irányuló erőfeszítéseink, amelyek pedig gazdaságpolitikánk középpontjában állanak, csak félsikert hozhatnak.

A társadalmi munka termelékenysége kérdésének a marxizmus klaszszikusai rendkívüli jelentőséget tulajdonítottak. Lenin szerint az új társadalmi rend győzelme szempontjából végeredményben ez a legfontosabb, a legfőbb dolog. »Miért győzheti le, miért kell, hogy legyőzze és miért fogja okvetlenül le is győzni a szocializmus a gazdaság kapitalista rendszerét? Mert a munka magasabbrendű formáit, a munka magasabb termelékenységét eredményezheti, mint a kapitalista gazdasági rendszer. Mert több terméket tud adni a társadalomnak és gazdagabbá tudja tenni a társadalmat, mint a gazdaság kapitalista rendszere«² — írja Sztálin.

A szocialista társadalom felépítéséhez tehát elengedhetetlenül szükséges a munka termelékenységének növelése. Csakis ezzel biztosítható mind a lakosság jólétének emelése, mind a gazdasági fejlődés üteme. Ez azt bizonyítja, hogy a szocializmus építésének feltételei között a társadalmi munka termelékenységének állandó növekedése — objektív gazdasági törvény, amelyre a népgazdaság arányos, tervszerű fejlődésének törvénye mellett, a szocializmus győzelme érdekében támaszkodnunk kell. Alapja a technika szakadatlan fejlődése, a munkások szakképzettségének emelése, a termelés szervezetének megjavítása és így tovább.

A munka termelékenységének kérdésével kapcsolatban a mérés tudományos módszereinek kidolgozására is irányt kell venni. Fel kell számolni az olyan nézeteket, amelyek a munkatermelékenység problémáját csupán az iparra korlátozzák. A tudományos kutatásnak e tekintetben fel kell ölelnie népgazdaságunk minden fontos ágát, nem utolsósorban a mezőgazdaságot, ahol a szocialista szövetkezeti gazdaságok fejlődése élesen felveti a munka termelékenységének kérdését, és megköveteli a tudományosan kidolgozott mérési módszereket, amelyek lényegesen különböznek az iparban alkalmazható módszerektől. Mivel a mezőgazdaságban a termelés ideje s a ráfordított munka ideje nem azonos, a termelékenység mérése nem mindig lehetséges. De

² Sztálin, A leninizmus kérdései. Szikra, 1953. 595. old.

vannak más sajátosságok is, amelyek az ipartól eltérő mérési módszerek alkalmazását teszik szükségessé, amiket tudományosan ki kell dolgozni.

E néhány, mind népi demokratikus rendszerünk, mind a szocializmus sikeres építése szempontjából döntő kérdés pusztá felvetése is meggyőzően bizonyítja, milyen fontos szerepe van tudományos életünkben a közgazdaságtudománynak, milyen döntő jelentősége van annak, hogy felszámolva az elmaradást, a marxista közgazdaságtudományt méltó helyére, a tudományok élvonalába állítsuk.

A ma kezdődő nagygyűlés programja még nem tükrözi ezt a nagyszerű feladatot. A nagygyűlés keretében egyetlen közgazdasági kérdés sem kerül megvitatásra, bizonyoságául annak, mennyire helyes pártunk III. kongresszusának megállapítása a közgazdaságtudomány elhanyagolásáról, és mily rendkívül szükségese azok az intézkedések, amelyek e döntően fontos tudományág fejlesztését célozzák. A feladatot a Tudományos Akadémia hathatós, az eddiginél tevékenyebb közreműködésével meg kell és meg is fogjuk oldani.

Hazánkban a szocializmus további építésének kulcskérdése és egész fejlődésünk döntő láncszeme a mezőgazdasági termelés fejlesztése. Az agrártudomány képviselői és a Tudományos Akadémia is nagy felkészültséggel és elismerésre méltó buzgalommal oldották meg a párt és a kormány által kitűzött hatalmas feladatot: a mezőgazdasági termelés fejlesztése többéves programjának és tudományos alapjának kidolgozását.

A munka azóta is folyik tovább, tudósaink és szakembereink a földművelésügyi tudományos tanácsban és a szakcsoportokban a program valóra váltásán és a kitűzött feladatok végrehajtásának ellenőrzésén tevékenyen dolgoznak. A nagygyűlés programja is arról tanúskodik, hogy az agrártudományok terén komoly munka folyik a Tudományos Akadémia keretében. A különböző osztályokon kilenc előadás foglalkozik a mezőgazdasági termelés fejlesztésével kapcsolatos problémákkal, ami azt mutatja, hogy a Tudományos Akadémia szocialista fejlődésünk kulcskérdését állította tudományos tevékenységének homlokterébe.

Mezőgazdasági termelésünk fellendítéséhez azonban eddig tulajdonképpen csak a kezdeti feltételeket teremtettük meg és ezeket sem teljes mértékben. Még nagy, sokoldalú, szívós és kemény munkát kell kifejteni annak érdekében, hogy a párt és a minisztertanács decemberi határozata a mezőgazdasági termelés fellendítéséről megvalósuljon és hogy mezőgazdaságunk termelése évről évre valóban gyors ütemben emelkedjék — állapítja meg a Központi Vezetőség kongresszusi beszámolója. Világos tehát, hogy nincs megállás, hogy a mezőgazdaság fellendítése programjának számos célkitűzését és elvi megállapítását tovább kell fejleszteni, az eddigi tapasztalatok figyelembevételével jobban ki kell dolgozni. Tovább kell fejleszteni a tudomány alkalmazását főképpen a talaj termőereje fokozásának, a vegyi anyagok nagyobb mérvű felhasználásának, a legmunkaigényesebb munkafolyamatok, főképpen a kapások művelése gépesítésének, a gyommentes gazdálkodás biztosításának kérdésében, ami a hozam emelésének nélkülözhetetlen feltétele. Mindezeket úgy kell megoldani, hogy a mezőgazdasági programban kitűzött és megoldandó tudományos feladatok le ne kerüljenek a napirendről, háttérbe ne szoruljanak.

Majd minden tudományág terén jelentős eredményekről számolnak be a nagygyűlés során. Komoly fejlődés tapasztalható az akadémiai fizikai intézetben. A biokémiai és a biológiai intézetekben folyó tudományos munka

világviszonylatban is az élvonalban halad. Az ipari kutatóintézetek munkája is fellendült. Kutatómunkájuk azonban számos esetben túlságosan közvetlenül kapcsolódik az ipari eljárásokhoz, ami azt a veszélyt rejti magában, hogy eltéríti ezeket az intézeteket fő feladatuktól. Munkájukat ezért sokkal erőteljesebben alá kell támasztani fundamentális kutatásokkal. Az ipari kutatóintézeteknek természetesen szorosan együtt kell működni az egyes iparágakkal, de ugyanakkor közeli kapcsolatokat kell teremteni azokkal a kutatóintézetekkel is, amelyek fundamentális kutatásokkal foglalkoznak. Ezen a téren fennállnak még bizonyos zavaró körülmények, amelyeket minél előbb ki kell küszöbölni, hogy az intézetek munkája szükségtelen nehézségekbe ne ütközzék.

Komoly feladatok hárulnak a Tudományos Akadémiára műszaki tudományos életünk fellendítése terén is. Az egyik legfontosabb feladat, hogy segítsen felszámolni azt a nagy elmaradást, ami a Szovjetuniótól és a népi demokratikus országoktól szerzett tapasztalatok hazai alkalmazása terén fennáll. Közre kell működnie a műszaki értelmiség tudományos színvonalának emelésében, a szocializmus építésének műszaki tudományos feladataira való felkészítésében, hogy lépést tartson a műszaki tudományok fejlődésével, a korszerű, fejlett eljárások alkalmazásával. Az eddigi formális kapcsolat helyett szorosabb tudományos együttműködést kell kialakítani a Tudományos Akadémia, annak illetékes osztályai és a műszaki értelmiség egyesületei között, széleskörű tapasztalatcsere és tudományos segítségnyújtás céljából.

A népi demokrácia, a szocializmus építése megteremti a tudományos munka tervszerű szervezésének a lehetőségét. A Tudományos Akadémia e téren úttörő munkát végzett, amikor első ötéves népgazdasági tervünk alapján kidolgozta az első ötéves tudományos tervet, amely tudományos életünk terén az első tervezési munka volt. Annak ellenére, hogy magán viselte a kezdeti nehézségek és hiányosságok jeleit, hogy módszere nem biztosította kellően az elméleti kérdések és a gyakorlati tevékenység szoros kapcsolatát, hogy ez a tudományos terv nem tükrözte kellőképpen a népgazdaság szükségleteit — mégis mindezen fogyatékoságok ellenére is hasznos munka volt, és nagy lépést jelentett előre a tervszerű tudományos tevékenység szervezése és irányítása terén.

Nyilvánvaló, hogy a Magyar Tudományos Akadémiának második ötéves tudományos terve összeállításánál feltétlenül figyelembe kell vennie és fel kell használnia az első tervekészítés tapasztalatait. A második ötéves tudományos terv konkrét tartalmát a népgazdasági terv feladatai határozzák meg. A tudományos terv kidolgozásához felbecsülhetetlen segítséget nyújtott a Tudományos Akadémiának pártunk III. kongresszusa, amely több mint másfél évvel a második ötéves terv megkezdése előtt kidolgozta és jóváhagyta azokat az irányelveket, amelyek minden téren meghatározzák tevékenységünket. Tudományos életünknek, a második ötéves tervünknek ezek az irányelvek képezik az alapját, ezek határozzák meg azokat a fő feladatokat, amelyeknek megoldásán valamennyi tudományágnak közre kell működnie, amelyeknek szolgálatába kell állítani egész tudományos felkészültségünket. Melyek ezek a fő irányelvek és célkitűzések? A második ötéves terv időszakában folytatni kell hazánkban — az előzőnél lényegesen lassúbb ütemben s az elkövetett hibák tanulságainak gondos figyelembevételével — a szocialista iparosítást, tovább kell folytatni a szocializmus építését nemcsak a városban,

hanem a falun is. A szocializmus gazdasági alaptörvénye fokozott érvényrejuttatásának elősegítésére és a népgazdaság tervszerű, arányos fejlődése törvényének a magyar népgazdaságban való következetes érvényesülése céljából, a második ötéves tervidőszakban mindenekelőtt biztosítani kell a mezőgazdasági termelés gyorsütemű fellendítését.

A második ötéves terv kidolgozásánál nagyobb mértékben kell számolni országunk sajátosságaival, természeti-gazdasági adottságaival, a népgazdaság különféle ágainak hagyományaival, a rendelkezésre álló szakképzett munkaerővel és műszaki káderekkel, mint ez az első ötéves tervnél történt: Mindenekelőtt a népgazdaság azon ágait kell fejleszteni, amelyekhez országunk megfelelő alapokkal rendelkezik nyersanyagban, tapasztalatban, szakképzett munkaerőben, és amely termelési ágaknak a fejlesztése leginkább megfelel népünk életérdekeinek. A második ötéves terv feladatait a rendelkezésre álló erőforrások pontos felmérésével oly módon kell megállapítani, hogy országunk felvirágzása, népünk felemelkedése érdekében kihasználjuk az összes lehetőségeket.

Második ötéves népgazdasági tervünk irányelvei kétségtelenül nagy igényeket támasztanak a tudomány valamennyi ágával szemben, egyben azonban hatalmas lehetőségeket is teremtenek, anyagi alapot és eszmei-ideológiai tartalmat adnak a tudományok fejlődésének, tudományos életünk felvirágzásának.

A párt útmutatásai és a III. kongresszus irányelvei alapján a Tudományos Akadémiának mielőbb tető alá kell hoznia az ötéves tudományos tervet, mely az Akadémiának programot, tudósaink jövő munkájának perspektívát ad.

Tudományos életünk legnagyobb ígérete a fiatal tudósgeneráció, amelynek nevelése az Akadémia legnemesebb feladata. Ez az aranyalap, amelyre biztosan építjük tudományunk jövőjét. A munkásosztály hatalomrajutásával megtörtük a volt uralkodó osztályok kultúrmonopóliumát, szélesre tártuk a tudomány kapuit a fiatalság előtt, és megteremtettük számukra a lehetőséget, hogy meghódítsák a tudomány magaslatait. Tudósaink, akik a haza javán dolgoznak, tapasztalataikat, tudásukat készséggel átadják a fiataloknak.

A tudományos káderképzés mind nagyobb helyet foglal el a Tudományos Akadémia munkájában és állami intézkedéseinkben egyaránt, amiről a rendelkezésre bocsátott anyagi eszközök ékesszólóan beszélnek. Ezt bizonyítják az aspiránsképzés adatai is. Jelenleg összesen 677 aspiráns képzése folyik, akik közül 232 levelező aspiráns. Nagy az érdeklődés a rövidített aspirantúra iránt, amire eddig 296 pályázat érkezett. Ez azt mutatja, hogy az idősebb tudósok mellé mind merészebben és nagyobb számban sorakoznak fel a fiatal tudós-nemzedék tehetséges képviselői.

A tudományos káderek nevelése és fejlődése terén kétségtelenül komoly eredmények vannak. Ugyanakkor látnunk kell azokat a komoly fogyatékos-ságokat is, amelyek e téren még fennállanak. A tudományos káderképzés nem mindenben felel meg a követelményeknek. Számos kutatóintézet lemaradt a tudományos káderek képzése terén. A fő hiányosság az, hogy a tudományos káderképzés nincs megfelelő összhangban a gyakorlati követelményekkel. Az aspirantúrára való kiválasztásnál nem veszik kellően figyelembe a népgazdaság a tudomány vagy a kultúra különböző ágazatainak szempontjait.

A fiatal tudósnemzedék kialakítása szakmai ágazatok szerint történik, ami helyes és szükséges. Van azonban egy tudományág, amelynek ismerete

a tudomány összes ágaiban kötelező — ez a társadalom fejlődésének törvényeiről szóló tudomány. »A leninista nem lehet csupán kedvelt tudományágának specialistája — hanem egyúttal politikusnak és közéleti embernek is kell lennie, élénken kell érdeklődni országa sorsa iránt, ismernie kell a társadalmi fejlődés törvényeit, tudnia kell alkalmazni ezeket a törvényeket, és arra kell törekednie, hogy az ország politikai vezetésében aktív része legyen«³ — mondotta Sztálin.

Ilyen tudományos kérdéseket kell képeznünk. E feladat megoldásában nagy szerepe van az aspiránsok tudományos irányításának. Tudósaink sok igyekezettel és fáradságot nem ismervé adják át tapasztalataikat és tudásukat a vezetésük alatt tanuló aspiránsoknak. Önálló munkájukra azonban nem minden esetben fordítanak kellő gondot, márpedig az aspiránsvezetőnek ügyelnie kell arra, hogy a tudományos vezetés ne jelentsen gyámokodást.

Az aspiránsok megfelelő önállóságának biztosítása a vezető részéről fokozottabb tudományos ellenőrzést követel. A legtöbb aspiráns lelkiismeretesen végzi munkáját. Nem feledkeznek meg arról, hogy a nép állama hatalmas anyagi és morális támogatást biztosít képzésükre. Vannak azonban megengedhetetlen lazaságok is: késnek a kandidátusi vizsgákkal, nem nyújtják be határidőre a disszertációkat stb.

A Tudományos Akadémiának a tudósképzés, az aspiránsmunka irányítása terén, az eddig szerzett tapasztalatok messzemenő felhasználásával és általánosításával, komoly feladatai vannak. Ügyelnie kell arra, hogy az aspirantúra ne specializálódjon túlságosan szűk körre. Fokozottabb figyelmet kell fordítani a disszertációk tematikájának megválasztására, és azt a lehetőséghez képest minél közelebb kell hozni a gyakorlati élet problémáihoz.

A disszertációknak azokat a célokat kell szolgálóknak, amiket a szocializmus építése során el kell érni, azokat a feladatokat, amiket meg kell oldani. A disszertáció tudományos tematikájának meghatározása szabja meg egyrészt az aspiráns kutatómunkájának irányát, másrészt a szocialista építés gyakorlati feladataiba való bekapcsolódását, ami mind az aspiráns, mind a népgazdaság, a tudomány vagy a kultúra számára nagy jelentőségű.

A disszertációk fontos feltétele az elmélyült elméleti kutatás, a tudomány és az élet egységének megértése, a jelenségek okainak és törvényszerűségeinek nem csak feltárása, de megmagyarázása, a dogmatizmus elleni bátor fellépés és harc. A haladó tudomány minden téren hadat üzen a bibliamagyarázásnak, a talmudizmusnak. Éltető eleme a vélemények harca, a kritika szabadsága, amely nélkül semmiféle tudomány nem fejlődhet. Az ilyen szellemben nevelt tudományos káderek lehetnek méltó képviselői tudományos életünknek.

Láthatjuk tehát, hogy akár az új tudósnemzedék neveléséről, akár tudományos életünkről, avagy azokról a nagyszerű feladatokról legyen is szó, amelyeket a pártkongresszus élénk állított, az épülő szocializmus fejlődésének olyan ragyogó távlatait tárja elénk, amelyekért érdemes dolgozni.

A nagy Lenin mondotta, hogy a tudomány az egész emberiség legnagyobb büszkesége. Dolgozzunk úgy, hogy Lenin szavai nyomán, emelkedett büszkeséggel tekinthessünk a Magyar Tudományos Akadémiára, annak termékeny munkásságára, és azokra, akik a magyar tudományt előreviszik újabb sikerek felé, akik a magyar tudományos gondolat fejlesztésével az egész emberiség büszkeségét, az egyetemes tudományt gazdagítják.

³ Sztálin, A leninizmus kérdései. Szikra, 1953. 710. old.

*AZ MTA 1954. ÉVI NAGYGYŰLÉSE EGYÜTTES ÜLÉSÉNEK
ELŐADÁSAI*

**A TUDOMÁNYOK OSZTÁLYOZÁSÁNAK ELMÉLETI
ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI**

FOGARASI BÉLA akadémikus

1. Kérdésfeltevés

A tudományok kialakulásával kapcsolatban már az ókori filozófia és tudomány számára szükségessé vált a tudományok osztályozása. Platon és Arisztotelész óta számos osztályozás merült fel, amelyeknek tanulmányozása történeti szempontból nem érdektelen, de amelyeket a jelen dolgozatban figyelmen kívül hagyhatunk, mert nem adnak segítséget a kérdés korszerű tárgyalásához.

A tudomány mai állása elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt szükségessé teszi, hogy korszerű kérdésfeltevés alapján hozzáfogjunk a kérdések tisztázásához. Ahhoz, hogy a tudomány tervezését magasabb fokra emeljük, hogy a tudományt fokozott mértékben állítsuk a szocializmus építésének szolgálatába, magunk előtt kell látnunk a tudomány egészét és az egészen belül a részek összefüggését, vagyis az egyes tudományok és tudománycsoportok összefüggését. Ebből a célból foglalkoznunk kell a modern természet-tudományok osztályozásával, a filozófia helyzetével a tudományokhoz való viszonyában, a marxista társadalomtudomány és a filozófia viszonyával, végül röviden a tudományok gyakorlati és szervezeti kérdéseivel.

Nem áll módomban teljesen kialakult választ adni az általam felvetett kérdésekre, de azt remélem, hogy a következő megfontolások alapot szolgáltatnak a tudomány művelőinek kollektív együttműködéséhez, amely végeredményben ebben a gyakorlatilag is fontos kérdésben elfogadható megoldásokhoz fog vezetni.

2. Idealisztikus és metafizikus osztályozásmódok

A marxizmus előtti osztályozások alapvető hibája : metafizikus, sztatikus jellegük. Megkülönböztették pl. a deduktív és a leíró vagy induktív tudományokat és nem vették tekintetbe, hogy a tudomány deduktív és induktív következtetések állandó összekapcsolásán át fejlődik (Stuart Mill). Megkülönböztettek ténytudományokat és törvénytudományokat (Neville), ami annyit jelentene, hogy bizonyos tudományoknál lemondhatnánk, vagy le kellene

mondanunk a törvények feltárásáról. Ez a nézet teljesen tudománytalan és tudományellenes. Jellemző a metafizikus módszerre Comte hierarchikus osztályozása, amely mereven elválasztja egymástól az egyes tudományokat (matematika, asztronómia, fizika, kémia, biológia, szociológia) és megtiltja a határátlépéseket. Közben Comte tilalma ellenére kialakult az asztrofizika, a fizikális kémia, és napjainkban a tudomány fejlődését éppen az ilyen határátlépések jellemzik.

Mindazonáltal Comte osztályozása annak idején bizonyos haladást jelentett, összefoglalta a tudományok újabb eredményeit és egységes rendszert igyekezett felállítani. Ezzel szemben a XIX. század végén fellépő kísérletek határozott visszaesést jelentenek. Ez áll elsősorban a Windelband és Rickert által kidolgozott módszertani dualizmusra, valamint a felszabadulás előtti Magyarországon különösen befolyásos Dilthey-féle szellemtörténetre. Mind a két irány szakadékot állít fel a természettudományok és a történettudományok között. Idealisztikus és reakciós jellegük kimutatásával úgy általános, mint hazai vonatkozásban már többször foglalkoztunk, és ezért erre e helyen nem térünk ki.

3. Engels gondolatai a tudományok osztályozásáról

A marxista irodalom azonban eddig nagyon keveset foglalkozott a tudományok osztályozásának és rendszerezésének kérdéseivel a *marxizmus szempontjából*.

Alapvető jelentőségűek Engels idevágó gondolatai.

Tervezett természetdialektikai művének vázlatában a 4. pont így hangzik: »A tudományok összefüggése. Matematika, mechanika, fizika, vegytan, biológia. Saint-Simon (Comte és Hegel)«. (Engels: A természet dialektikája, Szikra kiadás 29. l.) Ebből kitűnik, hogy Engels egy külön fejezetben szándékozott foglalkozni a kérdéssel. Hátramaradt formájában a mű csak vázlatos, de elvi szempontból igen fontos fejtegetéseket tartalmaz, amelyek a tudományok osztályozásának tárgyalásába először viszik bele a materialista dialektika felfogását. Engels főtételét így foglalja össze:

»A tudományok osztályozása, amelyek közül mindegyik egy bizonyos mozgásformát vagy az összetartozó és egymásba átmenő mozgásformák egy-egy sorát elemzi, ilyenformán maguknak a mozgásformáknak belső sorrendjük szerint való osztályozása, elrendezése és ebben rejlik a fontosságuk«. (Id. mű 259. l.)

A tudományok osztályozásának a természet szükségszerű összefüggései alapján meg kell mutatnia, hogy a különböző tudományok is szükségszerűen egymásból következnek. Engelist nem elégitik ki sem a régebbi osztályozások, amelyek csak külső egymásutániságban való felsorolást adnak, sem Hegel osztályozása, amely mesterséges dialektikus átmeneteket konstruál.

A Comte-ra vonatkozó rövid bíráló megjegyzés annyiban igen tanulságos, mert Comte enciklopédikus természettudományi rendszerezéséről megállapítja, hogy annak célja nála csupán a *tanítási eszközök* és a *tanmenet* elrendezése. Ez azért fontos, mert a marxista irodalomban és különösen az oktatásban a tudományok osztályozásánál ma is gyakori a tanmenet, az oktatási szempont előtérbehelyezése.

Engels szükségesnek tartja a *természettudományok* rendszerezését és maga felvázolja ennek a rendszerezésnek dialektikus menetét. Kora tuda-

mányát sok tekintetben megelőzve, a tudományok egymásba való átmenetét állítja előtérbe. Nagyon szépen fejti ki Engels, hogy a vegyi folyamatok egy ponton önmagukon túlmutatnak, a kémia a biológiába megy át.

Engels fejtegetései vázlatosak. Módszertani tekintetben azonban ma is példamutatók. A legfontosabb tanulság: a tudományok osztályozásában a mozgásformák dialektikájából kell kiindulni, amelyeket a tudományok visszatükröznek. A tudományok a visszatükrözés formái, legmagasabb formái, nem egyes jelenségek, hanem a *mozgásformák* és összefüggések visszatükrözései.

Engels óta a természettudományok területén óriási fejlődés ment végbe. A természettudományok osztályozásában azonban ez a fejlődés nem jut kifejezésre. Régimódi, elavult, sablonos osztályozások uralkodnak. A természettudományok és a műszaki tudományok viszonyának kérdése, amelyet a gyakorlat maga vet fel, elméleti alap nélkül a levegőben lóg.

Engels nem foglalkozott a tudományok osztályozásával és rendszerezésével kapcsolatban a *filozófiával*. Napjainkban ezt a kérdést is szükséges marxista szempontból vizsgálni.

Végül ki kell terjeszteni az osztályozást a társadalomtudományokra, mert amíg nem fejtjük ki precízen a marxizmus álláspontját, addig a régi burzsoá osztályozási szempontok és módszerek tovább alkalmazást nyernek.

4. Osztályozás és komplex kutatások

A tudományok osztályozásában tekintetbe kell vennünk az utolsó évtizedek eredményeit. Közös vonás e téren: a tudományok közötti merev elhatárolások, az egyes tudományok éles elhatároltságának feloldására irányuló tendencia. Ennek materiális alapja abban áll, hogy az anyagi világban állandóan új összefüggéseket fedezünk fel. A jelenségek tanulmányozásához ma már nem elég *egy* tudomány, hanem a tudományok összeműködése szükséges. Ennek többféle formája van. Egyrészt megmaradnak a szigorúan elhatárolt egyes szaktudományok, de összeműködésük fokozott mértékben nyilvánul meg, másrészt egészen új komplex tudományos diszciplínák, tudományágak alakulnak ki.

Mindennek az osztályozásban is kifejezést kell nyerni. Ez azonban még nem történt meg. Az élenjáró szovjet tudomány a gyakorlatban számos területen áttért és fokozatosan áttér a komplex tudományok kialakítására. Ez a folyamat nemcsak a szovjet tudományban megy végbe, de a szovjet tudomány tudatosítja ezt a fejlődési folyamatot. Fokozatos jelentőséget nyernek az ún. határterületek. Így jönnek létre olyan tudományok, tudományszakok, tudományágak, mint a rádiófizika, biofizika, kristályfizika, kristálykémia, rádióasztronómia, geofizika, geokémia, biogeokémia, kozmokémia.

A fizika és a műszaki tudományok »összeolvadása« jellemez olyan műszaki ágakat, mint az elektronika, telemechanika, automatika.

Ez a folyamat igen nagyjelentőségű mozzanat a tudomány legújabb fejlődésében. Jellemző a szovjet tudományra, hogy amikor az elmúlt évben a Szovjetunió Tudományos Akadémiája nagyszámú új tagot választott, különös figyelemben részesültek az újtípusú kutatók, a határterületeken kialakuló új komplex tudományszakok művelői.

Módszertani szempontból azonban a komplex kutatás, a határterületek, az új tudományágak stb. kérdéseit még kevésbé világitottuk meg. Nem történt

kísérlet arra, hogy az új jelenségeket a tudományok osztályozása szempontjából »elrendezzük«.

Mit jelentenek az új komplex kutatások, komplex tudományok? Két (vagy több) tudomány egyesülését, vagy egy tudomány — fizika, kémia, — kiterjesztését új területre? Mit jelent pl. a biokémia? Ez szigorúan véve kémia, vagy biológia vagy a kettőnek bizonyos összeolvadása, átmeneti tudomány? Ha igen, akkor nézetem szerint a természettudományok osztályozásába, rendszerezésébe a régi nagy hagyományos osztályok közé (mechanika, fizika, kémia, biológia) be kell iktatni ezeket az »átmeneti« jellegű új tudományokat!

Amint látjuk, a tudományok fejlődésének új mozzanataival kapcsolatban a tudományok osztályozása és összefoglalása előtt egészen új feladatok állanak. A régi elkülönült, élesen körvonalazott határok helyett sokkal rugalmasabb, hajlékonyabb, az átmeneteket tekintetbe vevő osztályozási módszerekre van szükség.

Természetes, hogy ezt a feladatot a filozófia egyedül nem oldhatja meg. Itt a természettudományok, illetve a társadalomtudományok és a dialektikus logika szoros együttműködésére van szükség.

5. Új szempontok a tudományok osztályozásához

A tudományok között a fejlődés magasabb fokain a kölcsönhatás egyre szorosabbá válik. A természettudományok rendkívüli differenciálódása új mozzanatokhoz hoz magával. Nemcsak az egyes tudományok közötti kapcsolatok, hanem az egyes tudományok belső élete, szerkezete, egész felépítése is átalakult és átalakulóban van.

Ennek a jelenségnek is először gyakorlati, mintegy külső formában való megnyilvánulásait tapasztaljuk. A szovjet tudományban meghonosodott felosztásokban nem matematikáról, hanem *matematikai tudományokról*, nem filozófiáról, hanem *filozófiai tudományokról*, történeti tudományokról, ökonómiai tudományokról stb. van szó. Így a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának osztályai a matematikai, fizikai stb. tudományok osztályai.

Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy a fejlődés folyamán egy-egy eredetileg többé-kevésbé egységes tudomány *tudományok csoportjává alakul át*, amelyek egy bizonyos egységet alkotnak, de ugyanakkor a tudomány differenciáltsága olyan fokot ér el, hogy egy bizonyos viszonylagos tárgyi önállósulás alapján külön tudományokról beszélhetünk a fenti értelemben. Ugyanakkor érvényben maradt és általában használatos a régi összefoglaló megnevezés is: matematika, biológia, filozófia, gazdaságtan stb. s ennek is megvan a maga jogosultsága.

A tudománytörténeti fejlődés egyrészt folytonos differenciálódás irányában mozog, ugyanakkor az elkülönült tudományok fentjellemezett, »összeolvadás«-szerű alakulása bizonyos integrálódáshoz vezet. S ez a kettős folyamat mutatkozik meg az egyes tudományokon, illetve tudománycsoportokon belül is.

A tudományok osztályozása, szisztematikája ezen a területen még kevésbé haladt magával a tudományok fejlődésével együtt. Az osztályozási rendszerek csak az egyes tudományok megkülönböztetésével foglalkoznak. Teljesen hiányzik az egyes tudományokon belül a belső felosztás, a belső osztályozás, illetőleg amennyiben ez az oktatási és szervezeti kívánalmak nyomása alatt létrejött, teljesen empirikus, esetleges jellegű. Ugyanakkor a kér-

désnek nagy elméleti és gyakorlati jelentősége van. Egy-egy modern természet-tudomány több, gyakran számos diszciplinát, ágazatot foglal magában, új diszciplinák alakulnak ki, régi osztályozások feleslegessé vagy értelmetlenné válnak. Vegyük például a matematikát. A régi osztályozás alapja az »alsóbb« (vagy elemi) matematika és a »felsőbb« matematika megkülönböztetése volt. Ma ez az osztályozás már nem felel meg a jelenkori matematika sokrétű problematikájának, ugyanakkor azonban még a pedagógiai gyakorlatban és a tankönyvirodalomban szelvében használatos. De ha feltesszük a kérdést: milyen belső osztályozást, milyen rendszerezést nyújt a modern matematika, hogyan helyezkednek el az új matematikai tudományok, pl. topológia, halmaz-elmélet a matematika rendszerében vagy »enciklopédiájában«, aligha kapnánk egyértelmű választ.

Hasonló a helyzet például a fizika területén. A fizika tankönyvek előadják a »klasszikus« fizikát és ezután a relativitás elméletét, (amely egyébként a klasszikus fizikához tartozik!) és ezután az atomfizikát, kvantum-mechanikát. Világos, hogy ez az elrendezés csak a fizikai ismeretek történeti fejlődésének felel meg, de nem az anyag szerkezetének, az anyag mozgásformáinak, azok összefüggésének. Elképzelhető tehát, hogy a jövő fizikai tudományában teljes átrendezés, átcsoportosítás fog végbemenni, amelyben az anyag mozgásformáinak tényleges összefüggése fog a rendszerezés alapjául szolgálni. Mi több, ez nemcsak elképzelhető, de szükséges is.

Hasonló a helyzet más tudományok területén is. A hagyományos osztályozások a tudomány meghaladott szakaszából származó terminológiát, sőt nézeteket tükröznek vissza. A kémiában pl. a mai napig elterjedt a »szerves« és »szervetlen« kémiára való felosztás, amely azonban már régen nem felel meg a tudomány szigorú követelményeinek.

Nagyon empirikus jellegű a biológiai tudományok osztályozása. Itt is összekeverik a biológiai tudományok történeti kialakulását és az osztályozást, a rendszerezést.

Az eddigieket összefoglalva úgy látjuk, hogy a tudományok osztályozását a következő módon kell felépíteni. Alapul, vezérfonalul szolgál Engels gondolata. Ezt úgy kell módosítani, hogy az anyagi mozgásformák nem egy-egy tudomány, hanem egy-egy tudománycsoport tárgyát alkotják. Maguk a tudománycsoportok egyes nagy átfogó csoportkomplexumokat alkotnak. Tehát:

1. Tudománycsoportkomplexumok (pl. természettudományok, társadalomtudományok).
2. Tudománycsoportok (»matematikai tudományok, történeti tudományok« stb).
3. Egyes tudományok ezen csoportokon belül.
4. Tudományos ágazatok, diszciplinák, egy-egy tudományon belül ágazati tudományok (pl. a közgazdaságtani ágazati tudományok).
5. Egyes elméletek, *teorémák*.

Ez volna a tudományok szerkezeti felosztásának alapvető sémája.

6. Az alkalmazott tudományok kérdései

A tudományok régi felfogásában és osztályozásában egyáltalán nem szerepeltek a *műszaki* tudományok. Technika volt, a technikai ismeretekre

szükség volt, nagy tudományos felfedezések szoros kapcsolatban állottak a technika szükségleteivel (Galilei, Kepler, etc.), de a műszaki tudomány fogalma igen újkeletű. Teljes jelentőségét, azt hiszem, csak a Szovjetunióban ismerik el. A Szovjetunió nyomán nálunk is a Tudományos Akadémia újjászervezésével kapcsolatban új osztály alakult, a műszaki tudományok osztálya. Itt is a gyakorlat megelőzte az elméletet.

Ma állandóan felmerül a kérdés: milyen tudomány a technikai tudomány? Hol kezdődik vagy végződik a tudomány és hol a szorosabb értelemben vett technika? A kérdés tulajdonképpen kettős: 1. a természettudományok viszonya a műszaki tudományokhoz; 2. a műszaki tudományok viszonya a műszaki gyakorlathoz.

Két tételt szeretnék előrebocsátani.

1. A műszaki tudományok természettudományok.

2. A természettudományok és a műszaki tudományok között nincsen elvi különbség.

A műszaki tudományokat mint alkalmazott tudományokat, meg kell különböztetni az ún. elméleti természettudományoktól: fizika, kémia. Ugyanígy vonatkozás áll fenn pl. a biológia és az agrotechnika között is. Igen fontos feladat szabatosan meghatározni az elméleti természettudományok tárgykörét és az alkalmazott tudományok tárgykörét. Kétségtől számos átmenet, számos határterület beiktatása szükséges ahhoz, hogy a felosztás teljes és ne mesterséges, erőszakos legyen. Nagyjában és egészében azonban az elhatárolás a gyakorlat alapján lehetséges. Eddig nem ismerjük a műszaki tudományoknak valamely rendszerezését, összefüggő elvi alapon végrehajtott osztályozását az irodalomban. Ezt a munkát a műszaki tudományok művelőinek el kell indítani.

A műszaki tudományok alatt rendszerint csak az iparban alkalmazott technika tudományait értik: ez a megszorítás azonban elvileg nem indokolt és szintén a kérdés tisztázatlanságának egyik jele, illetve következménye.

Meg kell vizsgálni, mi rejlik pontosan az alkalmazott tudományok kifejezés, mi rejlik a szembeállítás mögött, hiszen a tudomány, mint ilyen nem közvetlen alkalmazás, másrészt minden tudomány célja, hogy eredményeit a gyakorlat felhasználja. Indokolt-e azt a tételt felállítani, hogy a műszaki tudományok a technikai műszaki gyakorlat tapasztalatainak általánosítását jelentik? Milyen fokig, milyen értelemben állapítanak meg a műszaki tudományok *törvényszerűségeket*?

Részemről azt a nézetet kockáztatnám meg, hogy a mechanika, fizika, kémia, biológia és a műszaki tudományok között teljesen szigorú határvonalat meghúzni nem is lehet. A műszaki tudományok önállósulása gyakorlati szükségyszerűség, egy-egy óriási ismeretanyag általánosító összefoglalása. Minden exakt természettudományhoz megfelelő technológiai műszaki tudomány vagy tudományok tartoznak, mint annak alkalmazásai. Pl. a kémiához a technológia, a biológiához az agrotechnika.

Az uralkodó bizonytalanságra és a kérdés kidolgozatlanságára jellemző a Brockhaus kiadásában megjelent »ABC der Naturwissenschaften und Technik« c. lexikon bevezetésének következő helye: »Ausgenommen sind in erster Linie die Grundwissenschaften der Technik, die einen gemeinsamen Oberbegriff noch nicht gefunden haben«.

A műszaki tudományok alkalmazott tudományok, de nem minden alkalmazott tudomány műszaki tudomány. Így az orvosi tudományok alkalmazott

biológiai tudományok, de senki sem fogja ezért az orvosi tudományt műszaki tudománynak nevezni.

Az orvostudományok a gyógyítás céljait, az egészség fenntartását és helyreállítását szolgáló biológiai tudományok.

Alkalmazott tudományokkal találkozunk a társadalomtudomány területén is és itt még kevésbé lehet műszaki tudományról beszélni. A kérdés helyes tárgyalásához nézetem szerint nem elegendő az elméleti és alkalmazott tudományok viszonyára szorítkozni, hanem egy *hármás vonatkozás, hármás összefüggés* keretében kell azt tekinteni. Ez a hármás vonatkozás a következő :

Elméleti természettudományok — alkalmazott természettudományok (műszaki tudományok) — gyakorlati technika. Hogyan viszonylik e hármás vonatkozásban a második és harmadik tag egymáshoz? Ezt a kérdést gyakran felvetik a műszaki tudományok képviselői. Emögött a műszaki tudomány jellege körüli módszertani-logikai zűrzavar rejlik.

Nézetem : műszaki tudomány és műszaki gyakorlat között a *különbség nem tárgyi jellegű*. Egy műszaki akadémikus akadémiai intézetében éppúgy az elektrohegesztéssel foglalkozik, mint a gyárban, ahová kimegy konzultálni. Tudományos jellegűvé a foglalkozást az intézetben az általánosítás olyan foka, a *közvetlen alkalmazásra nem kötelezett kísérletezésnek olyan módszertani folyamatossága teszi*, amelynél a mennyiség átmegy a minőségbe. A tudományos munka és technika határvonalai nem merevek, — de megvannak s ezt a szoros kölcsönhatás nem szünteti meg.

A tudományok hagyományos osztályozásai ignorálják a műszaki tudományokat. A műszaki tudományok e lebecsülésében az idealisztikus filozófia hatása nyilvánul meg. A tudományok osztályozásába be kell illeszteni a műszaki tudományokat, meg kell határozni tárgyukból és módszerükből következő sajátságukat. A műszaki tudományok a természettudományokhoz tartoznak. A természettudományok egy csoportját alkotják, amelyet az alkalmazott tudományoknak szoktunk nevezni. Ez az elnevezés azonban túl tág, mert más jellegű alkalmazott természettudományok is vannak és alkalmazott társadalomtudományok is vannak. Javasolom, hogy a műszaki tudományokat »az anyagi termelésben alkalmazott természettudományok« vagy mint a termelés céljait szolgáló alkalmazott tudományok csoportjait foglaljuk össze. Ez magában foglalja a közlekedést is.

Gyakran összezavarják az elméleti és alkalmazott tudományok viszonyát az elmélet és gyakorlat viszonyával. Ez azért nem helyes, mert az elmélet az alkalmazott tudományokban is szerepet játszik, különben nem volna tudomány!

Az alkalmazott tudományok fogalmát a tudományos irodalomban az osztályozásnál, a könyvtári katalogizálásánál stb. állandóan használják. De pontos értelme nincs megállapítva. Az elméleti tudományok célja is az alkalmazás, a természettörvények és a társadalmi törvények kutatása nem öncél. Miért és milyen értelemben beszélhetünk mégis alkalmazott tudományokról? A választ a tudományos törvények marxista felfogása alapján körülbelül így adhatnánk meg : az elméleti tudományok közvetlen feladata az akarattunktól független objektív törvényszerűségek felismerése és törvényekben való megfogalmazása. Az alkalmazott tudományok közvetlen feladata e törvények felhasználása a természet feletti uralmunk biztosítására, a termelés fejlesztése, az élettelen és élő természet befolyásolása az emberi beavatkozás által s ugyanúgy a társadalmi fejlődés befolyásolására (gazdaság, nevelés, igazság-

ügy stb.). A tudomány törvényeinek ez a felhasználása kezdetben spontán, alkalmi jellegű, a fejlődés folyamán a felhasználás módszereinek tanulmányozása fokozatosan tudománnyá válik.

Világos tehát, hogy az alkalmazott tudományok fogalmát

1. nem lehet a »tisztá tudományok« fogalmával szembehelyezni (mivel ilyenek nincsenek),

2. az elméleti és alkalmazott tudományok megkülönböztetésének viszonylagos, de minden adott esetben meghatározható értelme van, mely

3. nemcsak a természettudomány és a műszaki tudomány viszonyára vonatkozik, de ott alakult ki a legpregnansabban.

4. az exakt tudományok a tudományok egy fejlődési fokát jelentik, amelyet elvileg minden tudomány elérhet és el is kell érnie. Helytelen tehát — amint ez a burzsoá tudományelméletben és osztályozásban szokás — exakt tudományokat (matematikai-fizikai tudományok) és elvileg nem exakt tudományokat (szellemi tudományok) egymással szembeállítani. A marxizmus álláspontja az, hogy a társadalomtudományok is exakt tudományokká válhatnak.

»A társadalom történetéről szóló tudomány, a társadalmi élet jelenségeinek minden bonyolultsága mellett is, éppoly exakt tudománnyá válhat, mint mondjuk a biológia, olyan tudománnyá, mely a társadalmi fejlődés törvényeit fel tudja használni gyakorlati alkalmazás céljaira«. (Sztálin: A dialektikus és a történelmi materializmusról).

7. A filozófia helye a tudományok osztályozásában

Az antik filozófiát a filozófia, a természettudomány és társadalomtudományok primitív egysége jellemezte.

Az újkori tudományt az egyes tudományok fokozatos önállósulása, a filozófiából való kiválása jellemzi. Maradványok a terminológiában: Angliában a fizika ma is »natural philosophy« (= természetfilozófia) néven szerepel.

E tendenciával szemben a filozófia sokáig ellenállást fejtett ki.

Így *Hegel* az egész tudományt, az egész emberi tudást hibásan 1. lezárt rendszernek fogja fel és 2. az egész emberi tudást át akarja fogni a filozófiai rendszerben.

Abból a történelmi tényből, hogy a tudományok fokozatosan kiválnak a filozófiából és önállósulnak, differenciálódnak, Engels azt a következtetést vonta le, hogy a tudomány fejlődése feleslegessé teszi a filozófiát »a természetben és a történelemben«.

»De ez a felfogás a történelem terén éppúgy végetvet a filozófiának, mint ahogy a természet dialektikus felfogása minden természetfilozófiát nemcsak feleslegessé, de lehetetlenné is tesz . . . A természetből és a történelemből kiűzött filozófia számára így csak a tiszta gondolat birodalma marad meg, amennyiben megmarad: magának a gondolatfolyamatnak törvényeit kutató tan, a logika és dialektika«. (Engels: Feuerbach)

Ugyanezt a gondolatot fejt ki Engels az Anti-Dühringben és a Természet dialektikájában.

Mi maradna ezek szerint meg a filozófiából? A logika és a dialektika. A filozófiának ez a felfogása, amelyet Engels idézett helye aforisztikus rövid-

séggel és polémikus kihegyezéssel kifejez, a marxista filozófia további fejlődése folyamán lényegesen módosult. Nem egyeztethető össze magának Engelsnek a dialektika tudományáról más helyen kifejtett álláspontjával sem, mely szerint a dialektika a legáltalánosabb összefüggések tudománya, a természet, a társadalom és a gondolkodás közös törvényeinek tudománya. Nem kevésbé fontos az is, hogy maga Engels az Anti-Dühring-et a *kommunista világnézet* »többé-kevésbé összefüggő« kifejtésének nevezte.

A dialektikus materializmus világnézetének győzelme a Szovjetunióban, a burzsoá filozófiával folytatott harc szükségletei, a tudomány általános fejlődése — mindez szükségessé teszi a marxista filozófia rendszeres kifejtését, összefoglalását, kidolgozását, továbbfejlesztését.

Mai álláspontunk szerint a filozófia tárgyköre túlmegy a formális logikán és a dialektikán, mint a gondolkodás törvényeinek tudományán. A dialektikus materializmus világnézet, tudományos világnézet és világnézeti tudomány. A tudományok összes eredményeinek általánosítása alapján álló világnézet és ugyanakkor és különböző vonatkozásokban az egyes tudományok számára logikai — módszertani alapot nyújt. A »világnézeti« jelző semmi esetre sem jelenti azt, amit a burzsoá filozófia ez alatt ért, t. i. valamit, ami a szigorú tudományossággal szemben állna, a szubjektivizmus, a véletlen, az önkény elismerését jelentené.

Engelsnek feltétlenül igaza van abban, hogy a dialektikus módszerrel dolgozó természettudományok és a marxista történelmi-társadalmi tudományok mindinkább maguk oldanak meg számos olyan problémát, amely azelőtt a filozófia tárgykörébe tartozott. Így felszámolódnak a metafizika, ontológia, természetfilozófia, történetfilozófia, jogbölcselet stb.

A dialektikus materializmus azonban a maga módján nem a tudományokat helyettesíteni akarva, nem tudományellenesen, hanem a tudományokra támaszkodva szintén foglalkozik a lét kérdéseivel s ezért sem mondhatjuk azt, hogy a filozófiából csak a dialektika, mint gondolkodástan marad meg.

Maga Engels természetdialektikai eszméivel nagymértékben befolyásolta a természettudományok, különösen a biológia fejlődését.

Ennélfogva azt kell mondanunk, hogy a filozófia nem tartozik sem a természettudományok, sem a társadalomtudományok csoportjába, hanem egy *önálló tudománycsoportot*, tudományt képez. Történelmileg az egyes tudományok kiválása a filozófiából és önállósulása állandó folyamat. Bizonyos fokig és vonatkozásban azonban a természettudományok ma is filozófiai alapokon nyugszanak, filozófiai világnézettel vannak összefonódva. Még inkább a társadalmi tudományok. Ebből azonban nem következik, hogy a filozófia társadalomtudomány, éppen úgy, amint nem következik az, hogy természettudomány volna, de nem következik az sem, hogy a társadalomtudomány filozófia volna. A kapcsolat nem szünteti meg a különbséget, a határvonalakat.

A filozófia tehát szoros kapcsolatban áll úgy a természettudományokkal, mint a társadalmi tudományokkal, de *önálló tudomány* (tudománycsoport), melynek tárgyát a *legáltalánosabb összefüggések és törvényszerűségek alkotják*. †

Ebből a szempontból nézve a filozófia, a dialektikus materializmus a tudományok osztályozásában a legfelsőbb helyen áll. De mint a tudományok eredményeinek folyamatos *általánosítása*, állandóan a tudományokkal együtt fejlődik, nem valamiféle »tudományok felett álló tudomány«.

8. A filozófiai tudományok belső osztályozása

A régi filozófia zárt rendszerei csődöt mondtak. A marxista filozófia nem lezárt rendszer, de a filozófiai tudományoknak egy bizonyos egésze, teljessége, sőt ha a szót nem a lezárt rendszer értelmében tekintjük, — filozófiai rendszer. Ebből következik, hogy foglalkoznunk kell a filozófiai tudományok osztályozásával a marxista filozófiában is.

A filozófiai tudományok: a dialektikus materializmus, történelmi materializmus, logika, etika, esztétika, a filozófia története.

Ez a csoportosítás nem tartható befejezettnek, véglegesnek, de van egy nagy előnye: megfelel a marxista filozófia tényleges művelésében előállott helyzetnek. A főfeladat abban áll, hogy meghatározzuk a filozófiai tudományok egymás közötti viszonyát, a filozófián belüli viszonyát, amely mellett és amellyel egyidőben a filozófiai tudományok a legkülönbözőbb kapcsolatban állnak az egyes tudományokkal és tudománycsoportokkal és amely kapcsolat fejlődésük szempontjából nélkülözhetetlen. (A dialektikus materializmus kapcsolata az egyes társadalmi tudományokkal, az esztétika kapcsolata a művészet- és irodalomtörténettel stb.)

Előadásom keretében nem foglalkozhatok részletesen a filozófiai tudományok osztályozásával. A kérdés részletes tárgyalása külön tanulmány feladata. Csak utalni kívánunk arra, hogy nézetünk szerint a filozófiai tudományok osztályozásában 1. a dialektikus materializmus vitán kívül álló prioritásából kell kiindulni. 2. A marxista filozófia egyes ágai között sajátos kölcsönös összefüggések állnak fenn, amelyeknek következtében az osztályozás nem lehet egyszerű, hierarchikus osztályozás, hanem azt a kölcsönös összefüggések alapján kell kidolgozni. Bár minden ábra igen semleges, az alább adott ábra szemlélteti ezeket az összefüggéseket.

Előzőleg röviden indokolni kívánom a logika, esztétika, etika és filozófia történetére, illetve azok osztályozására vonatkozó álláspontomat.

1. A logika a dialektika törvényeinek alkalmazása a gondolkodásra. Vannak marxista szerzők, akik szerint a dialektikus logika nem külön tudomány, hanem a dialektikával egybeesik. De ha a dialektika a természet, társadalom és gondolkodás közös törvényeinek tudománya, akkor a dialektikus logika a *gondolkodás sajátos törvényeinek tudománya*. Mint ilyen hozzátartozik a dialektikához (dialektikus materializmushoz) és mégis külön tudomány. Nevezük tehát a dialektikus materializmus ágazati tudományának.

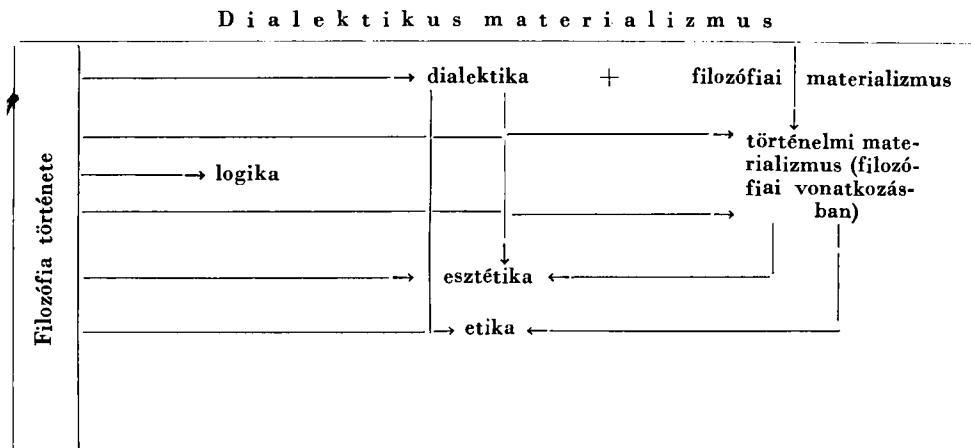
A formális logika egyes szerzők szerint nem tartozik a marxista filozófiához. Nézetem szerint ez csak a múltra vonatkozólag érvényes. A formális logika a logika elemi formája (elemi logika), amelyet a marxista logika, azt átdolgozva és kijavítva magában foglal. (E kérdésről részletesen l. Logika 3. kiadás I. fejezet.)

2. Az esztétika és etika ugyancsak »ágazati filozófiai tudományok«, kettős összefüggésben is. Egyrészt mint megismerés, az etikai és esztétikai megismerés a dialektikus materializmus problémakörébe tartozik. Másrészt a természet, az erkölcs társadalmi tudatformák, amelyeknek tárgyalása a történelmi materializmus tárgykörébe tartozik.

3. Végül a filozófia története, amely a filozófiai gondolkodást fejlődésében tárgyalja, a dialektika kidolgozásában annak egyik alkotórésze is, de annyira önállósult, annyira tudománytörténet is, hogy gyakorlatilag nem tekinthetjük egyszerűen a dialektika részének. Ez is tehát sajátos jellege,

ágazata a dialektikus materializmusnak, ágazati tudomány. Ugyanakkor a történeti materializmussal szoros kapcsolatban áll, a filozófiának mint társadalmi tudatformának jellegét a történelmi materializmus tárja fel.

A marxista filozófiai tudományok osztályozásának sematikus képét ezek után így vázolhatjuk fel. (A nyilak a kölcsönhatásokat, kölcsönös kapcsolatokat szemléltetik.)

9. A társadalomtudományok osztályozásának egyes kérdései

A társadalomtudományok az emberi tudomány egészén belül önálló tudománycsoportot képeznek. A marxizmus ellentétben a természettudományi vulgármaterializmussal nem azonosítja a természettörvényeket és a társadalmi törvényeket, és különböző jellegüknek megfelelően kiemeli a társadalmi törvényszerűségeket kutató tudományok viszonylagos önállóságát. Ugyanakkor a marxizmus teljes mértékben elutasítja az újkantiánusok nézeteit, mely szerint a természettudományok és a társadalomtudományok különbsége módszertani jellegű és megállapítja, hogy a tudományok tárgyak jellegénél fogva alkotnak külön csoportokat.

Milyen eljárást, milyen vezérfonalat kövessünk a társadalomtudományok osztályozásában? Lehetséges-e alkalmazni Engels gondolatát, mely szerint a mozgásformák különbözősége alapján osztályozhatók és osztályozandók a tudományok? Nézetem szerint e gondolatot teljes mértékben alkalmazhatjuk a természettudományok és a társadalmi tudományok viszonyára általában, amennyiben a társadalom élete végső eredményben a legmagasabbrendű különleges mozgásformát jelenti. Viszont a társadalomtudományokon belül egyelőre nem vagyunk képesek a mozgásformák aspektusából osztályozni a tudományokat. Ehhez hiányzanak még a megfelelő kutatások. A tudomány fejlődésének mai szakaszában a legfontosabb a tudományok tárgyát az osztályozás alapjául venni s ehhez kiegészítésként szükség szerint bizonyos történeti-gyakorlati szempontokat kapcsolni.

Az osztályozás szempontjából a következő kérdéseket vetjük fel:

1. történelmi materializmus és burzsoá szociológia,
2. az egyes társadalomtudományok osztályozása.
3. a marxizmus-leninizmus fogalmának tágabb és szűkebb értelme.

1. *Történelmi materializmus és burzsoá szociológia.* A burzsoá szociológiát elsősorban tartalma, a benne kifejezésre jutó osztályideológia jellemzi. A burzsoá szociológiának azonban bizonyos formai sajátosságai is vannak, amelyeket nem olyan könnyű felismerni.

A burzsoá szociológiát, úgy régebbi (Comte, Spencer, Durkheim), mint mai szakaszait (Max Weber, »tudásszociológia« stb.) a szélsőséges formalizmus jellemzi. Ha Hegel hibája az volt, hogy az egész emberi tudást be akarta gyömszölni filozófiai rendszerének Prokrusztész ágyába, úgy a polgári szociológiát az jellemzi, hogy a tudást, t. i. a tárgyak konkrét tanulmányozásán alapuló ismereteket kidobja a tudományból és formális »törvényeket« állít fel vagy újabban mindennemű törvényszerűséget tagadva formális vonatkozásokat állapít meg, amelyek minden társadalmi jelenségre, folyamatra egyaránt érvényesek. A dialektika szempontjából nézve a burzsoá szociológia alaphibája, hogy képtelen az *általános és az egyes* viszonyát a társadalomban megmagyarázni. Ennélfogva vagy üres általánosságokban mozog, vagy empirikus anyaggyűjtésben merül ki, mint az ún. szociográfia, amelynek tudvalevőleg hazánkban is nagy hatása volt (Falukutatás).

Ennek megfelelően a polgári szociológia alapján nem lehet a társadalomtudományok semmiféle ésszerű osztályozását kidolgozni és e téren ma teljes káosz uralkodik. A polgári szociológiának nincsen kapcsolata egyes társadalomtudományok kérdéseivel, mert nem azokon épül fel, hanem a levegőben lóg.

Annak szemléltetésére, hogy a mai reakciós burzsoá szociológiában és filozófiában a tudományok osztályozását illetőleg milyen képtelen, abszurd, valósággal esztelen felfogások uralkodnak, a sok közül csak egy példát hozok fel. Kantor amerikai szerző a társadalomtudományok osztályozását így képviseli el :

I. Társadalmi tudományok	II. Humanista tudományok
Gazdaságtan	Nyelvészet
Antropológia	Etika
Szociológia	Esztétika
Politika	Filozófia
Jogtudomány	Teológia
Történettudomány	Vallás.

(I. R. Kantor : The logic of modern science p. 273. 1953.)

Egy ismert mondás szerint az őrülségben is van logika. A fenti hülyeségben semmiféle logikát sem tudtam felfedezni, bár a könyv »a modern tudomány logikája« címét viseli.

A tudománytalan és tudományellenes burzsoá szociológiával szemben a történelmi materializmus az egyetlen *tudományos szociológia.* »Materializmus a társadalomtudományban — ez tette először lehetővé a tudományos szociológiát.« (Lenin, Művei, I. 137) A materialista történetfelfogás egyet jelent a társadalomtudománnyal (uo. 139). Később Lenin nem használta a szociológia kifejezést, nyilván azért, mert a burzsoá szociológia ezt diszkreditálta, de továbbra is állandóan hangsúlyozta, hogy a történelmi materializmus a marxista társadalomtudomány.

A történelmi materializmus nemcsak ideológiai osztálytartalmára nézve ellentétes a burzsoá szociológiával. Gyökeresen más formai jellege is. Nem

formális vonatkozásokat, formális törvényszerűségeket, kutató absztrakt általános tudomány, amely a konkrét anyagtól és az egyes tudományoktól elszakadva légüres térben mozog. De nem is valami újfajta hegelianizmus, vagyis nem a társadalomtudományok enciklopédiája, nem a társadalmi-történeti tudományok összessége, amely helyettesíthetné azokat. Nem az Marxnál, Leninnél és nem is kell ilyenre átalakítani akarni, amire az oktatási praxis nem egyszer hajlamot mutat.

2. *Az egyes társadalmi tudományok osztályozása.* A történelmi materializmust el kell határolnunk az egyes társadalmi tudományoktól. Ez az elhatárolás természetesen csak bizonyos tárgyi-területi elhatárolás lehet, mert a társadalmi tudományokban a történelmi materializmus módszerének követése mindenütt szükséges. Azt, hogy a történelmi materializmus nemcsak bizonyos tételek szerves egysége, hanem módszer is, Marx és Engels állandóan hangsúlyozták, sőt sok esetben erre vetették a főhangsúlyt. Ebben az értelemben nevezték elméletüket: »Vezérfonalnak a tanulmányozáshoz«.

Az egyes társadalomtudományok osztályozása a marxista irodalomban mindeddig igen elhanyagolt kérdés volt. A kérdés tárgyalása, amennyiben azzal találkozunk, gyakorlati, empirikus jellegű. Hiányzik a társadalomtudományoknak elvi osztályozása. Az egyetemeken a társadalmi tudományok tárgyköre nincsen pontosan megállapítva, a Tudományos Akadémián szintén empirikus elhatárolásokkal találkozunk. A jog- és államtudományok, ökonómiai tudományok, történettudományok, filozófiai tudományok, nyelv- és irodalomtudományok stb. kölcsönös összefüggése még nincsen tisztázva.

Milyen alapon osztályozzunk?

Néhány szempont :

a) egy régebbi akadémiai előadásban kísérletet tettünk a társadalmi tudományokat az alap- és felépítményhez való viszonyuk alapján tárgyalni. Ennek megfelelően az alappal, vagyis a termelési viszonyokkal foglalkoznak a gazdaságtudományok, az állami felépítménnyel az állam- és jogtudományok, az ideológiai felépítménnyel a megfelelő tudományok.

b) A társadalomtudományok tárgyukat egyrészt szisztematizáló módon, másrészt, történeti módon, mint történettudományok tárgyalják. Ezt a sajátosságát az osztályozásnál is tekintetbe kell venni.

A politikai gazdaságtan bizonyos értelemben maga is történeti, de mégsem nevezzük történettudománynak. Ellenben a gazdaságtörténet a történettudományokhoz tartozik. Az állam kérdései bizonyos értelemben történeti kérdések, de a marxista államtudomány rendszerező módon foglalkozik velük, míg a politikai történetírás történeti módon. E kettős viszony konkrét jellege az egyes területeken változik, de végigvonul a társadalomtudományokon. (Engels a történeti és logikai viszonyáról.)

c) A társadalmi tudományokhoz tartoznak olyan tudományok is, amelyeknek tárgya nem tartozik sem az alaphoz, sem a felépítményhez. A legfontosabb csoport a nyelvtudományok csoportja. A nyelv társadalmi jelenség, a gondolatok kifejezésének és kicserélésének eszköze, mint ilyen történeti jelenség, s nézetem szerint bizonyos fokig a nyelvtudományra is vonatkoznak a fenti megállapítások. Az általános nyelvtudomány, mely sajnos még nagyon kidolgozatlan, a nyelv objektív, általános, egyetemes törvényeivel foglalkozik — a történeti nyelvtudomány az egyes nyelvek és nyelvcsoportok különleges, de szintén objektív törvényeivel, a kettő szintézise alkotja együtt a nyelvtudományok egységes csoportját. Az összehasonlító nyelvészet uralkodó

irányzata teljesen elveti a XVIII. századbeli ahisztorikus »filozófiai nyelvtudományt«, de azt hiszem, a fürdővízzel együtt kiönti a gyermeket is. A nyelvtudományok egymáshoz való belső viszonya és a logikához való viszonya mindenesetre még egyaránt kidolgozatlan kérdés. Nem kevésbé fontos kérdés: az elméleti és alkalmazott tudományok viszonya a nyelvtudományban. (Nyelvtanítás, nyelvtan.)

d) A társadalomtudományok osztályozásánál figyelembe kell venni azt is, hogy a természettudományok és társadalomtudományok elhatárolása több tudomány esetében viszonylagos.

Így a nyelvtudomány súlypontilag társadalomtudomány, de bizonyos részeiben természettudomány is. (Fonetika.)

e) Sok vita folyt a földrajz kérdésében. A földrajz két tudományból áll, melyeknek egyike, a fizikai földrajz, a természettudomány és ezen belül az ún. geotudományok csoportjához tartozik, míg a másik, a gazdasági földrajz, társadalmi-gazdasági tudomány. Kétségtelen, hogy az osztályozás itt csak kettős lehet, mert sem a fizikai, sem a gazdasági földrajz nem tekinthető a másikhoz képest »súlyponti« tudománynak.

f) Igen érdekes a *lélektan*, pszichológia helyzete. Eredetileg a lélektan a filozófiához tartozik; a XIX. század folyamán fokozatosan előtérbe nyomultak a lélektan természettudományi vonatkozásai. Kialakult a kísérleti lélektan. De szigorúan természettudományi megalapozást a lélektan csak a pavlovi fiziológia által nyert. A lélektant a természettudományi alapon kell továbbfejleszteni, de nem hanyagolhatók el társadalomtudományi vonatkozásai sem, s éppen a pavlovi tan az, amelynek alapján helyesen egybekapcsolhatjuk e kettős vonatkozást.

g) A tudományok osztályozásában mindezideig nem volt megfelelő helye a *tudománytörténetnek*. Itt a probléma a következő: a tudomány története egyrészt egy meghatározott tudomány, vagyis elméleti nézetek és ismeretek története, másrészt az egyetemes történet része és attól nem szigetelhető el. Hová tartozzon egy-egy tudomány története és van-e egyetemes tudománytörténet?

Nézetem szerint a tudománytörténet szintén komplex tudomány. Egy-egy tudomány, tudománycsoport története hozzátartozik magához a tudományhoz, azon belül annak általános elméleti alapvetéséhez. De ugyanez az a tudományok története — társadalmi alapon — az egyetemes történelemhez is hozzátartozik és ott is tárgyalandó!

Mindezek után a társadalmi tudományok osztályozását sematikusán a következőképpen vázolhatjuk fel:

I. *A társadalom legáltalánosabb törvényszerűségeinek tudománya.*

II. *Gazdasági tudományok csoportja.* Ezen belül az *alaptudomány* a politikai gazdaságtan.

A főprobléma itt a politikai gazdaságtan viszonya az ágazati gazdaságtanokhoz. E kérdés körül, amelyet részben a szocializmus építésének gyakorlata, részben a szocializmus politikai gazdaságtanának oktatási szükségletei vetettek fel, jelenleg a Szovjetunióban még élénk vita folyik s nekünk is meg kell vitatnunk. Tisztázni kell az ágazati gazdaságtanok jellegét (Ipargazdaságtan, agrárgazdaságtan, pénzügytan, statisztika, kereskedelmi gazdaságtan). Tisztázni kell az ágazati gazdaságtanok viszonyát a gazdaságpolitikához is. Egyes nézetek szerint az ágazati gazdaságtan az utóbbihoz tartozik. Ezt a nézetet aligha fogadhatjuk el. Csak annyi igaz, hogy az ágazati gazda-

ságtanok kidolgozása ma még nagyon prakticista jellegű, s inkább oktatási formában, mint elméletileg nyerne kidolgozást.

A prakticismus különösen erősen nyilvánul meg a tervgazdaságtanban, a gazdaságtudomány legfiatalabb ágában. A tervgazdaságtan lényegileg alig volt más valami, mint a tervezési gyakorlat ismertetése. Sztálin művében rávilágított az arányos fejlődés törvényére a szocializmusban, s ezen az alapon lehetséges lesz a tervgazdaságtant tudományos ágazati tanná kifejleszteni.

Az alkalmazott tudományok kérdésével kapcsolatban fent bevezetett hármas osztályozás úgy látjuk, a gazdasági tudományokra is érvényes. A politikai gazdaságtan elméleti tudomány, az ágazati gazdaságtudományok alkalmazott tudományok és a gazdaságpolitika a gyakorlat.

III. *A történettudományok csoportja.* Gazdaságtörténet: az alap története, a termelő viszonyok története.

Politikai történet: a politikai felépítmény története.

Művészet-, irodalom-, vallás-, művelődéstörténet: az ideológiai felépítmény és ideológiai intézmények története.

IV. *Állam- és jogtudományok csoportja.* Itt az idő, hogy az idealisztikus burzsoá osztályozási formákat teljesen felszámoljuk és marxista elvi osztályozást dolgozzunk ki. Nem ismerem eléggé a kérdés mai állását; amennyire látom, a marxista tudomány még nem igen foglalkozott az állam- és jogtudományok rendszerezésével és ez az oktatás és a praxis szükségletei alapján nyert megoldást. Kérjük a tudományok művelőinek közreműködését.

4. *A marxizmus-leninizmus tágabb és szűkebb értelme.* A marxizmus tana az elmélet és a gyakorlat egységén alapuló sajátos tudománykomplexum. A marxizmus három alkotórésze Lenin szerint: a filozófia, a politikai gazdaságtan és a tudományos szocializmus, tudományos kommunizmus.

E gondolat szellemének felel meg a marxizmus legújabb, Sztálin által adott meghatározása is: »A marxizmus a természet és a társadalom fejlődéstörvényeinek tudománya, az elnyomott és kizsákmányolt tömegek forradalmának tudománya, a szocializmus minden országban való győzelmének tudománya, a kommunista társadalom építésének tudománya«. (Marxizmus és nyelvtudomány).

A marxizmus-leninizmus fogalma *elvileg* azonos terjedelmű a marxizmus fogalmával. A marxizmus-leninizmus az imperializmus és a proletárforradalmak korszakában alkalmazott és továbbfejlesztett marxizmus. Gyakorlatilag azonban marxizmus-leninizmus alatt a marxista-leninista társadalomtudományt szokás érteni. A marxizmus-leninizmus fogalmát tehát tágabb és szűkebb értelemben használhatjuk. (A »tágabb és szűkebb értelem« e megkülönböztetését más összefüggésekben Lenin többször használja.)

A gyakorlatban, nevezetesen az oktatás, a propaganda gyakorlatában a marxizmus-leninizmus tárgyköre: a forradalmi munkásmozgalom, a marxista párt története és elmélete, sztratégiája és taktikája, a szocializmus építésének elmélete.

A szabatos megkülönböztetéseknek szükségességét különösen a marxizmus-leninizmus oktatásának gyakorlatában tapasztaljuk. Annak következtében, hogy az oktatási praxisban nem határolják el szabatosan a marxizmus különböző alkotórészeit képező tudományokat, rengeteg ismétlés (»átfedés«) fordul elő, amelyet az egyetemi hallgatók joggal sérelmeznek. A marxizmus egységes tan, egységes elmélet, de ez nem jelenti azt, hogy ugyanazon kérdé-

seket a filozófia, a politikai gazdaságtan és a szűkebb értelemben vett marxizmus-leninizmus (párttörténet) keretében tanítani és tanulni kellene.

Az ismétlések következtében pl. határozottan túlsúlyos a történelmi materializmus szokásos tematikája s ez viszont azzal a hátrányos következménnyel jár, hogy az anyag zsúfoltsága háttérbe szorítja a nagy elvi és módszertani kérdések elmélyített tanulmányozását és dogmatikussá teszi az oktatást, nem ad elég alkalmat az önálló gondolkodás fejlesztésére.

Sok félreértést idéz elő az is, hogy a marxizmus-leninizmus, sőt a marxizmus fogalmát az oktatási praxisban össze-vissza, tágabb és szűkebb értelemben használják. Így pl. »marxizmus« alatt az egyetemi hallgatók, sőt az oktatók a párttörténetet értik, mintha a dialektikus és történelmi materializmus, a politikai ökonómia nem tartoznék a marxizmushoz.

A kérdés kőmegy az egyetemi oktatás keretein.

A tudományok osztályozásának mint általában, úgy a marxista társadalomtudomány művelésében és tanításában is abban áll a jelentősége, hogy gátat emel az elméleti összefüggések prakticista jellegű elhanyagolásával szemben.

A tudományok osztályozását fel kell használni az iskolai tantervek elkészítésében is. Ezt a kérdést pedagógusaink figyelmébe ajánlom!

10. Következtetések

A tudományok osztályozásának nagy jelentősége van a tudományszervezés szempontjából. Maga a Tudományos Akadémia szervezeti felépítése a tudományok felosztásán, osztályozásán alapul s ezért ennek is fejlődnie, változnia kell a tudományok fejlődésével kapcsolatban. Nálunk az osztályok még távolról sem felelnek meg a tudományos osztályozás követelményeinek. Innen a gyakori viták is, hová, melyik osztályba tartozzon ezen vagy azon tudományág. Pl. egy olyan komplex tudomány, mint a földrajz. Az Akadémia osztályai szervezeti egységek, amelyek csak igen tökéletlenül felelnek meg a tudományok dialektikus és materialista elveken alapuló osztályozásának. A tudományok rendszerező osztályozását mindig szem előtt kell tartani, hogy a gyakorlati-szervezeti osztályozás el ne homályosítsa a reális összefüggéseket.

A korszerű tudományos osztályozás új szempontjait: az átmeneti tudományokat és tudományágakat, a tudománykomplexumokat, határterületeket — mindezt értékesíteni kell az egyes *osztályokon belüli* tudományszervezésnél, munkafelosztásnál, a bizottságok megalakításánál, valamint — és ez különösen fontos — a tudományos intézetek szervezésénél, profiljuk meghatározásánál. Mindezeknél a feladatoknál a tudományok osztályozása hibáktól és tévedésektől óv meg, ha kellőleg felhasználjuk.

A tudományok osztályozása nemcsak a tudományok közötti különbségeket, határokat tárja fel, hanem e határok viszonylagosságát, a tudomány folytonosságát, egységét, összefüggéseit is, amely megfelel a világ anyagi egységének és összefüggésének.

Ezáltal a tudományok osztályozása, helyesebben a tudományok összefüggéstana a dialektikus materializmus tanításának újabb meggyőző bizonyítékává válik.

Merev és túlságosan egyszerű osztályozási táblázatok állandóan elmaradnak a tudományok fejlődése mögött. Ez azonban nem teszi feleslegessé azt,

hogy az osztályozás segítségével bizonyos rendszerbe foglaljuk a tudományok összességét. Csak tudatában kell lennünk e rendszerezés viszonylagosságának.

Az eddigi osztályozási rendszerek egyes tudományok hierarchikus vagy koordinált osztályozásán alapultak.

A mi javaslatunk az, hogy az új osztályozás a tudományok kollektív munkája eredményeképpen a következő általános osztályozási sémára alapuljon :

- I. Egyetemes törvényszerűségeket tárgyaló tudományok csoportja. (Filozófiai tudományok)
- II. 1. A természet törvényszerűségeit tárgyaló tudományok csoportja.
  2. Ezen belül pl. a fizikai tudományok összessége, egysége.
  3. Ezen belül az egyes fizikai tudományok (pl. mechanika, hőtan, optika, atomfizika stb.) összefüggése, egysége.
  4. Ezekben belül tudományos ágazatok, diszciplínák.
- III. 1. Társadalmi törvényszerűségeket tárgyaló tudományok csoportja.
  2. Ezen belül pl. gazdasági tudományok csoportja.
  3. Ezen belül egyes gazdasági tudományok (politikai gazdaságtan, ágazati gazdasági tudományok).

Figyelembe veendő az átmenetek és a komplex kutatások, amelyek több tudomány összműködését teszik szükségessé.

Az általunk javasolt osztályozási módszer tehát a törvényszerűségek összefüggésén alapul és ezáltal a dialektikus materializmus szempontját viszi be a tudományok osztályozásába.

A tudomány a világ anyagi egységének és összefüggésének visszatükrözése. Úgy, amint a világ állandó mozgásban és fejlődésben van, a tudomány is a mozgás és fejlődés folyamatait tükrözi.

Ha a világ egységes, úgy a megismerés és legmagasabb foka, a tudomány is, végeredményben egységes, de ez az egység nem állandó, merev, lezárt, hanem az ellentétek harcában létrejövő, egységes szintézis.

Ebből következik, hogy a tudományoknak nincs lezárt rendszere, de a tudományok belső összefüggése bizonyos értelemben rendszernek nevezhető, ez azonban *egy* klasszifikációs táblázattal nem szemléltethető. Ezért nem tehetek eleget annak a kívánságnak, hogy az előadást egy ilyen táblázattal zárjam le.

A tudományok mai differenciáltsága és specializálódása a tudomány atomizálásával fenyeget. Ennek ellensúlyozásául állandóan fel kell tárunk az összefüggéseket egy-egy tudománycsoporton és továbbmenőleg az egész tudományon belül. A tudományok ilyen nem külső, hanem belső összefüggéseken alapuló osztályozása : a tudományok rendszerezése nemcsak áttekintést nyújt, hanem ahhoz is hozzásegít, hogy szorosabbra fűzzük a kapcsolatokat az egyes tudományok és a tudományok művelői között. A régi magyar tudományos életben a természettudományok és a humanisztikus tudományok művelői között kialakult bizalmatlanság, idegenkedés, sőt ellenséges hangulat ezáltal felszámolódik. A tudományokat a tudomány munkásainak belső összefüggésükben kell látni. *Művelni* jól csak egy tudományt tudunk, de a tudományok eredményeit összefüggéseikben kell követnünk. Ez tágitja a

tudomány művelőinek perspektíváját, emeli a tudományos kutatás hatóerejét, megerősíti a tudomány és az élet kapcsolatát, az elmélet és gyakorlat egységét, s a tudomány fejlesztésének elősegítésével szolgálja a szocializmus építésének ügyét.

P. S. Az ez év augusztus 23. és 28. között Zürichben megtartott nemzetközi tudományfilozófiai kongresszuson alkalmam volt meghallgatni B. M. Kedrov előadását a tudományok osztályozásának kérdéséről. Örömmel állapíthatam meg, hogy az előadás vezető gondolatai megegyeznek a fentiekben felvázolt szempontokkal.

A NAGYOBB TERMÉSEK ELÉRÉSÉNEK TUDOMÁNYOS ALAPJAI

SEDLMAYR KURT akadémikus

Terméseink nagysága és minősége adott társadalmi termelési viszonyok között három tényezőtől függ: az éghajlattól, a talajtól és magától a növénytől. Mind a három tényező régebben megváltoztathatatatlannak látszott; csak az agrártudományok fejlődése mutatta meg, hogy nem kell és nem szabad belenyugodnunk ezen adottságok sorsszerűségébe. A természeti törvények megismerése — mint ahogyan erre Sztálin elvtárs utolsó nagy művében rámutatott — kezünkbe adja a kulcsot a természeti kincsek feltárásához és okszerű felhasználásához.

Mezőgazdaságunk kezdete messze az emberiség őstörténetébe nyúlik vissza: a földművelés minden kultúrának és civilizációnak kezdetét jelenti. Mezőgazdasági tudományról azonban alig egy-két évszázad óta beszélhetünk; csak a természettudományok káprázatos fejlődése adta meg a lehetőséget, hogy mezőgazdaságunk évezredes tapasztalatokon és megfigyeléseken alapuló, nemzedékről-nemzedékre szálló kezdetleges módszereit tudományosan megmagyarázzuk és továbbfejlesszük.

Az emberiség történetében ma először vizsgáljuk tudományos — tehát pontos kísérletek alapján — talajaink termékenységét és annak mélyebb okait, növényeink és állataink életrevalóságát, ellenállóképességét, öröklését és teljesítőképességét, mindig újabb eljárások alkalmazásával igyekszünk nagyobb termékek elérésére. Ez új és biztató jelenség az emberiség történetében, mert a múltban a termőtalajok romlása, az éghajlat változása nem egyszer nemcsak a mezőgazdaság, hanem népek és kultúrák pusztulásához vezetett.

Aki ma Beiruttól Bázráig bejárja Elő-Ázsia terméketlen sivatagjait, itt-ott malomkövekre bukkan, amelyeket a sivatag homokja már félig betemetett; régi, gazdag mezőgazdasági kultúra utolsó tanúi, amikor a malmok ezrei virágozó, öntözött gabonaföldek és cukornádültetvények dús termését őrölték. Ki tételezné fel azonban, hogy olyan időben, amikor még viszonylag kevés ember élt ezen a földön, a letelepülő népek nagy városaikat öntözőműveikkel együtt a sivatagba építették volna? Nem, amikor az Eufrátesz és Tigris völgyében, vagy Izraelben a nomád népek letelepedtek, tejjel-mézzel folyó Kánaánt találták, ahol dús erdők borították a hegyeket, buja rétek terültek el a halakban gazdag, csörgedező patakok mentén. Az eke zsíros földet hasított, mely ontotta a gazdag termést az ember munkája nyomán. A kapzsi ember azonban kiirtotta az erdőt, feltörte a rétet, a források elapadtak, a talajok kiszáradtak, az eső elmaradt. A nagyszerű öntözőberendezések — ahogyan erre már K u n d E d e rámutatott — már csak a vég kezdetét jelezték, a helytelenül és a talajélet ismerete nélkül végzett öntözés csak siettette a talaj

pusztulását; a termőfölddel együtt pedig pusztultak a népek is kultúrájukkal, városaikkal és öntözőműveikkel együtt.

Ez volt eddig a sorsa a mezőgazdaságnak nemcsak Kis-Ázsiában, hanem mindenütt a világon és a talajnak ez a pusztulása még ma is folyik, ahol az ember mohón és tudatlanul tör a nagy termések és a könnyű haszon felé: az északamerikai prériken, ahol a szél megmozgatja a megbolygatott és védtelen termőtalajt, Afrika belsejében, ahol tűzzel irtják az őserdőt és trópusi záporok mossák a földet a folyókba és tengerekbe; a Karszt kopár sziklái éppúgy tanúskodnak erről a pusztulásról, mint az egykor erdővel és szőlővel borított budai hegyek, vagy az Alföld szikesei.

Ugyanakkor napról-napra úgyszólván egy új város hull az égből, hiszen minden nap 60 000 fővel szaporodik az emberiség; naponta újabb hatvanezer ember élelmezéséről és ruházkodásáról kell gondoskodnunk.

Elkerülhetetlen, sorsszerű-e tehát az a sötét végzet, amit Malthus pesszimizmusa a falra festett? Reánk is éhínség, pusztulás, Babylon és Ninivé sorsa vár?

Korántsem! A történelemben először a tudomány siet a mezőgazdaság segítségére, feltárja a pusztulás igazi okait, megmutatja a talajképződés és talajpusztulás, a talaj termő-képességének és terméketlenségének törvényszerűségeit és ezzel az ember kezébe adja az orvoslás kulcsát. A szocialista tervgazdálkodás pedig megadja a lehetőséget, hogy a tudomány eredményeit átültessük a gyakorlatba.

Viljamsz és iskolája ismerte fel először világosan a talaj keletkezését és fejlődését, szerepét a nagy termések létrehozásában. A termőtalaj, mely vékony hártvaként vonja be földtekénk terméketlen kőzeteit, minden élet alapja, maga is élő szervezet, melyben a mikroorganizmusok sokasága biztosítja a zöld növényzet táplálkozását és magának a talajnak fejlődését. A talajról szóló új tan, mely Magyarországon Kreybig Lajos akadémikusban bátor úttörőre talált, megmutatja azt az utat, mely talajaink pusztulását nemcsak megállítja, hanem termőképességük folyamatos fokozásához vezethet: rendszeres vetésforgó, okszerű trágyázás, korszerű agrotechnika, a műtrágyák helyes alkalmazása, növényvédő erdősávok és védőerdők létesítése, az aszály leküzdése, az öntözés céltudatos alkalmazása szétosztatja az éhínség és pusztulás sötét rémképét. A világ történetében először nem az éhínség, járvány, háború és halál szabályozza a szaporodást, hanem béke, munka és tudomány biztosítja az emberiség és civilizációjának fejlődését.

A mikroklíma szabályozása, az aszály leküzdése, a talajok termőképességének fokozása azonban egymagában még nem elég ahhoz, hogy nagy és szüntelenül fokozódó termésekkel biztosítsa a gyorsan szaporodó emberiség bővebb ellátását élelmiszerekkel és ruházattal. Bőtermő, életerős, új növényfajtákra van szükségünk, amelyek a napfényt — minden életnek ezen kiapadhatatlan forrását — jobban használják ki, mint a vadon termő növények.

Olyan növényfajtákat kell nemesítenünk, amelyek ízletesebb, táplálóból, vitamindúsabb, egészségesebb élelmet biztosítanak a lakosságnak; finomabb vázsnat, tüzeesebb bort, jobb dohányt...

Meg kell ismernünk kultúrnövényeink igényeit, hogy azokat jobb agrotechnikával és megfelelő trágyázással kielégíthessük, hogy állati és növényi ellenségeit, kártevőit és betegségeit tervszerűen és biztosan leküzdhessük.

Az agrártudományok fája gyorsan nőtt és fejlődött az utolsó években, a mezőgazdasági tudományos kutatás Magyarországon hatalmas lendülettel

indult meg a felszabadulás óta. A mezőgazdasági kutatás szilárd keretet kapott a Kísérletügyi és Propaganda Igazgatóság kebelében. A Magyar Tudományos Akadémia történetében első ízben működik Agrártudományi Osztály és ennek keretében Állatorvostudományi-, Állattenyésztési-, Botanikai-, Erdészeti-, Kertészeti-, Meteorológiai-, Mezőgazdasági Gépesítési-, Mezőgazdasági Ökonómiai és Üzemszervezési-, Növénynemesítési-, Növénytermesztési-, Növényvédelmi-, Talajtani és Trágyázástani és Zoológiai Főbizottság. Alig van ember, aki át bírná tekinteni az agrártudományok szerteágazó, virágzó fáját és mélyre nyúló gyökereit.

Nem céloim azonban, hogy ismertessem agrártudományunk mai állását, a hibákat, tennivalókat; ezekkel a szakosztály ülésein részletesen foglalkozunk; előadásomban mezőgazdaságunk fejlődésének tudományos vonatkozásait első sorban azért mutatom meg, hogy azon kutatók figyelmét irányítsam a mezőgazdaság felé, kiknek első pillanatra kevés közük van az agrártudományokhoz. Ha előadásom nyomán felismerik, hogy segítségük milyen sokat jelenthetne mezőgazdaságunknak, akkor máris elértem célomat. Meggyőződésem ugyanis, hogy az agrártudományok fája nem virágozhat és nem hozhat termést, ha gyökerei elszakadnak tudományos alapjaitól.

Az azonban már tavaly rámutattam arra, hogy a biológia és agronómia határán senkiföldje terjeszkedik, melynek felszántására eddig nálunk kevesen vállalkoztak. Ma örömmel állapíthatom meg, hogy botanikusaink közül többen hozzáfogtak ehhez a nehéz, de hálás munkához. Meg kell emlékezmem a Növényélettani Tanszék úttörő munkásságáról a gyökérfejlődés terén, a vácrátóti Kutató Intézet élettani osztályának most induló, a kultúrflóra megírásával kapcsolatos munkájáról, és arról az általános — őszintén megvallva — részemre váratlan érdeklődésről, amellyel botanikai körökben, de főleg az Akadémia Botanikai Főbizottságában a mezőgazdaság növényélettani kérdései iránt találkoztam.

A genetikai kutatások elhanyagolása már eddig is komoly kárt okozott mezőgazdaságunknak. Az a hiedelem, hogy a növény anyag a nemesítő kezében, amit rövid idő alatt tetszés szerint és a népgazdaság igényeinek megfelelően formálhat, azokhoz az igen költséges kísérletekhez vezetett — gyapotra, citromra, kokszagizra gondolok, amelyek — mint ahogyan az előre látható volt —, nem jártak sikerrel. Az átöröklésnek is vannak természeti törvényei — ha nem is ismerjük őket még eléggé —, és éppen M i c s u r i n volt az, aki saját kárán tanulva G r e l l doktorral szemben ismételtén rámutatott arra, hogy csak kellően fellazított örökletességgel rendelkező anyag irányított nevelése járhat eredménnyel. A Szovjet Tudományos Akadémia múlt őszi elnökségi ülésén az Elnökség tervbevette az anyagcsere, öröklődés és változékonyság törvényszerűségeinek tanulmányozását szélesebb fronton. Ez is mutatja, hogy a genetikai kutatásoknak nagyobb figyelmet kell szentelnünk. Biztosan reméljük, hogy az Akadémia martonvásári Mezőgazdasági Kutató Intézete genetikai csoportjának munkája és a most már a biológiai és orvostudományi osztályhoz tartozó Genetikai Intézet a komoly genetikai kutatást az eddiginél hatásosabban a mezőgazdaság és növénynemesítés fejlesztésének szolgálatába tudja állítani.

Hasonló hézagot látok a bakteriológia, virológia és szerológia terén. Komoly elméleti és módszertani segítségre van szükségünk, hogy a talaj-, trágya- és egyéb mezőgazdasági mikrobiológia terén oly fiatal kádereket nevelhessünk, akik meg tudnak birkózni feladataikkal. Ez szerintem alig képzelhető

el az orvos- és állatorvostudományok kiváló szakembereinek segítségével nélkül. Pedig nem kétséges, hogy a mezőgazdasági mikrobiológia nemcsak kulcsa talajaink termőképesség-fokozásának, hanem a mezőgazdaság egyéb területein is — kezdve a fitopatológiától egészen a rostiparig — mindig nagyobb jelentőségűvé válik.

A növényéletten terén elért haladás felbátorít arra, hogy más területen is megmutassam a hiányzó kapcsolatot — anélkül természetesen, hogy teljességre igényt tartanék. Már azért sem, mert az állattenyésztéssel és problémáival előadásom keretén belül nem szándékozom foglalkozni, bár világosan látom döntő szerepét többtermelésünkben.

1. Vegyük csak a *matematikát*: az agrárszakemberek ritkán szeretik a magasabb számtant és a félelem, hogy a matematika eltávolíthatná őket az élettől, élénken él az orvosokban és a gazdáknak egyaránt. Valóban, ahogyan Goethe találóan megjegyezte, »a matematikusok olyanok, mint a franciák: Bármit mondunk, lefordítják saját nyelvükre és akkor mindjárt minden más-képpen hangzik«. Pedig az alkalmazott matematika igen nagy segítséget adhatna az agrártudományoknak nemcsak a biometria terén, hanem minden vonalon, de különösen a kísérletek beállításánál és kiértékelésénél. Hiszen minden agrárkérdés sok tényezőtől függ: a többfaktoriális kísérletek feldolgozása megbízhatóbb feleletet ad a feltett kérdésekre. Ehhez azonban először jobban meg kell ismernünk egymást. Ha meggondoljuk, hogy az alkalmazott matematika milyen nagy segítséget adott az utolsó években a műszaki tudományoknak, nehezen érthető, hogy miért ne lehessen ugyanaz a helyzet a mezőgazdasági kutatás terén is. Igaz, hogy a bonyolult élettani kérdések mindig nehezebben foghatók a számok hálójába, éppen ezért szükséges azonban, hogy az alkalmazott matematika legjobb képviselői — e téren nincsen hiány — a mezőgazdasági szakemberekkel együtt oldják meg a számtalan megoldásra váró kérdést. Az első kezdeményezés ezen a téren magától az Akadémia elnökségétől indult ki és remélhetőleg visszhangra talál; elérkezett az idő, hogy a matematika alkalmazását a mezőgazdasági kísérletezésben felmérjük, megvitassuk és összefoglaljuk és ezzel a mezőgazdasági kísérleti metodika szilárd matematikai alapjait lefektessük.

2. De igen nagy és égető szükségünk lenne a *fizikusok* segítségére is. **L i s z e n k o**, a növények stádiumos fejlődéséről szóló elméletének megjelenése óta a hő és fény szerepe a növények életében a kutatás középpontjába került. Kiderült, hogy az asszimilációs és a fejlődési igények nem azonosak, sőt gyakran ellentétesek, hogy a fény és hő hatása között bonyolult összefüggések állnak fenn, hogy a fény minőségének és mennyiségének pontos mérése nélkül bizonytalan alapokra épülnek az ezzel kapcsolatos vizsgálatok. Szerintem nem elég tudnunk, hogy az őszi fénynek különös szerep jut a búza ősziészítésében, azt is szeretnők tudni, miben rejlik az őszi fénynek ezen különleges hatása . . . Sokat lendítene kutatásainkon, ha ezekhez a vizsgálatokhoz a másik oldalról alapos segítséget kaphatnánk.

Hogy ez az együttműködés a fizikus és fiziológus között milyen hasznos és termékeny lehet, ezt mutatják **F e h é r D á n i e l** kísérletei nem radioaktív anyag távhatásával kapcsolatban. Addig, míg a biosugarak hatásával csak növényéletten vonatkozásban foglalkoztak, ez a hatás elég rejtélyesnek, sőt misztikusnak látszott. Ma, amikor fizikai oldalról is tanulmányozzák ezt a kérdést, amikor olyan kitűnő fizikusunk, mint **G o m b á s P á l** akadémikus vizsgálja a nem radioaktív anyagok távhatását a növényekre, a probléma

elvesztette misztikumát és nemcsak élettani, hanem érdekes fizikai kérdéseket is felszínre hozott.

Keveset tudunk még a többi sugarak hatásáról; Baranov akadémikusnak és más szovjet kutatóknak megfigyelései a Pamir-fennsíkon a poliploid alakok viszonylag nagyobb számú előfordulását mutatják és ezt specifikus hő- és fényhatásokkal hozzák kapcsolatba. Nagy érdeklődéssel olvastunk Davidov és Vlascuk szovjet kutatók kísérleteiről, akik ultrahang és izotópok alkalmazásával, ill. magkezeléssel a cukorrépánál meglepő, 30–40%-os többtermést értek el. Nem kétséges, hogy ezen a téren igen nagy lehetőségek nyílnak a modern élettani kutatás számára, amelyek azonban csak akkor szabadíthatók meg a véletlen metafizikájától, csak akkor épülhetnek szilárd materialista alapokra, ha a fizikusok is bekapcsolódnak a munkába. Az a kevés kísérlet, ami eddig hazánkban ezen a téren történt, alig több tudománytalan, a vak véletlenre épülő próbálkozásnál.

De nemcsak a sugárzásbiológia terén — olyan nagyjelentőségű gyakorlati kérdésekben, mint a szárazság-, a fagy- és sőtűrés, — a talaj-, és a biofizika terén is sok fontos, az élettan és a fizika határán fekvő kérdés vár megoldásra.

Végül, de nem utoljára, a fizikai mérőeszközök tökéletesítése eddig nem is álmodott lehetőségeket nyújt olyan tömegvizsgálati módszerek alkalmazására, amelyek döntőek lehetnek új fajták nemesítésében: polariméter nélkül nem indulhatott meg a cukorrépanemesítés, refraktométer, konduktométer és fotométer segítségével annyira tökéletesítettük a répa minőségi vizsgálatait, hogy percek alatt végezzük el azokat az elemzéseket, amelyekhez nem is olyan régen még órákra volt szükség.

A mikroszkóp tökéletesítése — gondoljunk csak a fáziskontrasztberendezésre — nagy könnyebbséget jelent a kutatóknak; az elektromikroszkóp alkalmazása új lehetőségeket nyújt a sejt- és víruskutatásban, amelyek még egyáltalában nincsenek kellően kiaknázva.

3. A fizikai mérésekkel egyébként már áttérhetünk a *meteorológiai kutatás* területére. Amióta Fleischmann Rudolf a nemesítők oldaláról kezdeményezte az agrometeorológiai kutatások fejlesztését, sok hasznos munka történt ezen a téren Magyarországon is. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a mikrobiológia terén nem maradt még rengeteg tennivalónk. A növény és környezete közötti bonyolult összefüggések, számtalan agrotechnikai kérdés, mint pl. a köztestermesztés, sávos vetés, erdősávok hatásának kérdése, az aszály és szárazság, a fagy- és télállóság, a hóguta, talajvíz és talajpára, empirikus megfigyelésekre nem építhetők, pontos és nemzetközileg egységesített meteorológiai mérések nélkül nem oldhatók meg. Nem kétséges, hogy a meteorológiai kutatások beépítése az Agrársztály tematikájába közelebb hozta a meteorológiát a mezőgazdasághoz, az agrometeorológiára azonban még rengeteg feladat vár a talajtan, a növényélettan, a növénykörtan és különösen az epidemiológia terén. Csak akkor, ha sikerül a termés és időjárás közötti összefüggéseket jobban tisztázni, függetleníthetjük mezőgazdasági termelésünket az időjárás szeszélyeitől.

4. Külön fejezetben kellene az élő anyag kémiájával foglalkoznom, a *biokémiával* a szó legtagabb értelmében. Ebből az óriási komplexusból csak egy kérdést ragadok ki. Az anyagcseretípusok irányított megváltoztatása a micsurini biológiának egyik legérdekesebb, de egyúttal legnehezebb kérdése. Amit meg akarunk változtatni, azt először ismernünk kell, és így különböző szervezetek anyagcseréjének tanulmányozása alfája minden tervszerű neme-

sítési munkának. Ettől azonban még épp olyan messze vagyunk, mint attól, hogy az anyagcsereváltozások, vagy az átöröklés mélyebb, biokémiai okait ismerjük. Pedig nem kétséges, hogy az asszimiláció és disszimiláció specifikus kemizmusában rejlenek az átöröklés, növekedés, fejlődés és minőség, végső fokon pedig a nagy termések, az életrevalóság és a rezisztencia mélyebb materiális gyökerei.

Nehéz és fáradságos ez az út, de el kell indulnunk rajta, ha a genetika és élettan fejlődését előbbre akarjuk vinni. Megnyugtató, hogy mind a Genetikai Intézet, mind a Növényélettani Tanszék, Győrffy ill. Potapov vezetésével felismerte a helyes utat és nem riadt vissza a biokémiai kutatás nehézségeitől. Reméljük, hogy orvosbiológusaink és biokémikusaink megfelelő elméleti segítséget nyújtanak ahhoz, hogy a magyar biokémiai kutatások eredményei a mezőgazdasági tudományok fejlődéséhez is hozzájáruljanak, hogy új, képzett biokémiai kádereket kapjunk. Hogy a növénynemesítő, a kórtan, zoológus és biokémikus szoros együttműködése milyen átütő eredményhez vezet, ezt tavaly német tanulmányutam során Quedlinburgban, Becker akadémikus kertészeti kutató intézetében volt alkalmam megfigyelni.

5. Az új kontakt- és idegmérgek tökéletesítése, az endoterápiás növényvédelmi és vegyi gyomirtó szerek alkalmazása, soha nem álmodott fegyvert ad a kezünkbe az állati és növényi kártevők leküzdésére. A magyar *szerves vegyi kutatás* azonban eddig úgy látszik, nem látta elég világosan ennek a kérdésnek döntő jelentőségét. Ezért szeretném felhívni figyelmüket, hogy ma külföldön már olyan szelektív gyomirtó szerek vannak forgalomban, amelyek a lenvetésekben előforduló gyomokat — egy- és kétszikűeket egyaránt — elpusztítják. Hogy ilyen szerek alkalmazása mit jelentene a magyar lentermelésnek és rostiparnak egyaránt, ezt úgy gondolom, felesleges részletesebben taglalnom, hiszen mindannyian tudjuk, hogy talajaink elgyomosodása elképesztő kárt okoz mezőgazdaságunknak, a munkáshiány miatt pedig alig gondolhatunk az eddig szokásos kézi gyomlálásra. Vannak olyan új növényvédő szerek, melyek hetekig megtartják hatásukat a növény szöveteiben és így előzetesen alkalmazva az eddiginél is sokkal biztosabb védelmet nyújtanak a kártevők és különösen a levéltetvek ellen. Minthogy pedig a levéltetű a vírusbetegségek legveszedelmesebb terjesztője, ezek az új szerek a mindjobban elhatalmasodó vírusos növénybetegségek elterjedésének is gátat vehetnek. De az új csávázó és stimuláló szerek használata a vetőmag előkészítésében sem terjedhet el, amíg évről-évre drága valutáért külföldről kell ezeket sokszor bizonytalan minőségben beszerezni. A »Krillium« név alatt forgalomba hozott vegyszerek alkalmazása éppen magyar viszonyok között ígérkezne nagyjelentőségűnek. Tudjuk, hogy a több mint 1.000 000 kat. hold szikes talajunk természetes úton való megjavítása megfelelő vetésforgó és bő istállótrágyázás segítségével is csak lassú javulást eredményezhet. Ha sikerül a szintetikus polielektrolitek (a polisaccharid és poliuronid-sorozat anyagok) segítségével a szikek rögszerkezetét gyorsan megjavítanunk, ez nagyjelentőségű lehetne és megéri, hogy szerves kémikusaink intenzíven foglalkozzanak ezzel a kérdéssel.

Nem kétséges tehát, hogy a mezőgazdasági és vegyi kutatások jobb és szorosabb együttműködésére szükség van; gondoljunk csak a felsorolt néhány problémán kívül a műtrágya, növényvédelem, gyógyszeripar feladataira. Mérhetetlen hasznot hozna a magyar mezőgazdaságnak, ha a szerves vegyipari és mezőgazdasági kutatás munkáját sikerülne koordinálnunk.

6. Az alkalmazott szerves kémiát csak egy lépés választja el a *mezőgazdasági ipar* annyira szerteágazó, hatalmas területétől. Ezen a téren számtalan, népgazdaságunk részére nagyjelentőségű tudományos feladat vár megoldásra. Mégis azt tapasztaljuk, hogy a kutató munka, amely ezen a téren folyik és máris nagy eredményekkel kecsegtet, nincs kellően összefogva, és mivel a különböző intézmények különböző tárcákhoz tartoznak, egymástól elszakadva végzik munkájukat. Ezen nem is csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy a cukor-, szesz-, sör- és konzervipartól az olaj-, dohány-, gyógyszer-, rost-, papír-, bőr-, hús- és faiparig milyen különböző feladatok várnak megoldásra. Csak egy közös: problémáit nem lehet a mezőgazdaságtól elválasztani, mert a nyersanyagot a növénytermesztés, kertészet és erdészeti szolgáltatja, és a nyersanyag minősége döntően befolyásolja a mezőgazdasági ipar termelékenységét, az előállított áru minőségét.

Hogy mit jelent ezen a téren a szoros együttműködés a mezőgazdasági és ipari szakemberek között, világosan mutatja a cukoripar és a cukorrépa-szakemberek együttműködése, mely nemcsak új és bőtermő magyar cukorrépa-fajták előállítását tette lehetővé és biztosítja az ország ellátását hazai nemesítésű maggal, hanem több fehér cukrot jelent népgazdaságunknak. Más téren ez az együttműködés még nem elég szoros, pedig nem kétséges, hogy a mezőgazdasági iparban is csak a komplex tudományos kutató munka, a műszaki és mezőgazdasági szakemberek összefogása vezethet sikerre. A Magyar Tudományos Akadémiára vár az a feladat, hogy a mezőgazdasági iparral kapcsolatos tudományos kutató munkát összefoglalja és a mezőgazdasági feladatokkal összehangolja.

A szocialista nagyüzemi gazdálkodás el sem képzelhető a mezőgazdasági gépipar fejlődése, a mezőgazdaság gépesítése nélkül. Ha ezen a téren mégis lemaradtunk, ez annak a következménye, hogy a gépesítés kérdéseit gyakran a gyakorlattól elvonatkoztatva, mezőgazdasági üzemszervezési és növénytermelési szakemberek bevonása nélkül, tisztán műszaki szempontból vizsgáltuk és próbáltuk megoldani. Nem minden műszakilag sikerült megoldás fogadható el mezőgazdasági nézőpontból; a gépek alkalmazása a mezőgazdaságban egészen más szempögből vizsgálándó, mint a gyárban. Ha azt akarjuk, hogy a gép a gazdának valóban hasznos munkatársa legyen, nem elégedhetünk meg a feladat műszaki megoldásával, hanem munkaszervezési, talajtani és növénytermesztési kihatásait is meg kell vizsgálnunk. Gondoljunk csak a gabonakombájn kérdésére: mai aratócséplőgépeink megoldották a búza gyors és veszteségmentes betakarítását; a nagy takarmányértékű pelyva és szalma betakarítására, a rövid tarlóra, a mag minőségére már nem fektettek elég súlyt. A gyommagvakkal és üszögspórákkal való talajfertőzés, a kint veszendőbe menő pelyva és szalma, az elkésett tarlóbuktatás, a betakarított búza szárítása, tárolása, gyengébb minősége súlyos gondot okoz a gazdának, így a mai kombájn még nem jelenti mezőgazdaságunknak azt a segítséget, amit tőle várhatunk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy mondjunk le a kombájn használatáról, hanem hogy küszöböljük ki a hibákat, közös tudományos kutató munkával konstruáljunk hozzávaló, modern aratócséplőgépeket.

Ez csak egy a sok megoldásra váró kérdés között, hiszen alig van olyan mezőgazdasági gépünk, mely a mezőgazdaság követelményeinek minden tekintetben megfelelné. Még hozzá azt kell megállapítanom, hogy gépkonstruktőrjeink nem törődnek eleget mezőgazdasági dolgozóink egészségével, kényelmével.

Aki hideg, szeles őszi éjszakákon traktorral szántott, míg az országúton jól rugózott teherkocsik surrannak el, aki naphosszat járt henger, borona, vagy eke után, aki répát szedett, lent nyútt, vagy kendent aratott, magrétát, somkórót, vagy árpát csépelte, az tudja, hogy milyen messze maradt el a mezőgazdasági dolgozók egészségvédelme az iparétól. Heteken át a fullasztó porban a cséplőgépen, agyonrázva a traktor kemény ülésén, görnyedve a lennyívógép után, fáradtan bukdácsolva az eke, borona és vetőgép mögött, este kimerülve és piszkosan tér haza a paraszt a munkából, pedig nem lenne nehéz a pelyvát és port a cséplőgéptől elszívni, a kenderaratást és a lennyívást jobban gépesíteni, kényelmesebb ülést, szélvédőt szerelni a traktorra, arról gondoskodni, hogy a mezei munkáknál megkíméljük a dolgozót, hogy este frissen szálljon le a géperől. Akkor — de csak akkor —, várhatjuk és követelhetjük tőle, hogy gépét gondosan kezelje, körültekintéssel végezze munkáját, minőségi munkát végezzen és hazatérve könyvet vegyen a kezébe, hogy tovább művelje magát.

De ezzel tulajdonképpen már át is tértünk egy egészen más, de mezőgazdaságunk fejlődésével szorosan összefüggő témára, mely az orvostudomány és a mezőgazdaság határterületén fekszik, melynek felderítésével és alapos tanulmányozásával eddig keveset foglalkoztunk.

8. *A mezőgazdasági munka higiéniája.* Nagyon téved, aki azt hiszi, hogy a paraszt ruházkodásával, ételmezésével, lakásával, munkakörülményeivel, munkahelyével, kultúr- és sportigényeivel stb. nem kell törődnünk, mert ezt a szocializmus fejlődése magával hozza. Az emberi munka okos és tervszerű felhasználása a mezőgazdaságban, a munkamódszerek és a munkaeszközök tanulmányozása komoly tudományos feladat, amellyel orvosoknak és mezőgazdasági szakembereknek, fiziológusoknak és üzemszervezőknek karöltve kell foglalkozniuk. A mezőgazdasági munkahigiéne fejlesztése egyik fontos alapja mezőgazdasági dolgozóink életszínvonalának emeléséhez és ugyanakkor a mezőgazdasági munka termelékenységének fokozásához.

Azokat az óriási különbségeket, amelyek a káros hatások elviselésére és a velük szemben tanúsított ellenállás tekintetében az egyes embertípusok között fennállanak, a helyes mezőgazdasági munkaszervezésnél tekintetbe kell venni. A pavlovi tanításoknak megfelelően jobban kell tanulmányozni a mezőgazdaságban a munkanap helyes beosztását. Nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani azoknak az ingertkeltő tényezőknek, amelyek a munkateljesítményt mind kedvezően, mind főleg hátrányosan befolyásolják, pl. a szél, tűző nap, a hó és a hideg, a zaj, a por és a huzat, melyek a mezőgazdasági munka termelékenységét sokszor a minimumra csökkentik. Hogy mit jelent a kényelmes védőruha, praktikus kötény, erős bakancs, meleg kesztyű, jó kasza, kézhez álló kapa, ügyes vetőgépkormány, vagy puha traktorülés, arról sajnos, a tudomány keveset, de a dolgozók milliói annál többet tudnának mondani . . .

9. Itt vetődik fel egy másik hatalmas komplex téma, amelynek kimunkálását a Magyar Tudományos Akadémia komplex Élelmezéstudományi és Orvostudományi Bizottsága már megkezdte, *lakosságunk ételmezésének tudományos javítása*. A kapitalista rendszerben kereslet és kínálat alapján alakult ki az egyes növényfajok és fajták vetésterülete, a szabad piacon kialakult árak szabályozták az új fajta elterjedését. Nem így a szocialista államban. Azok a hibák, amelyeket a fajták előállításánál a növénytermelés helytelen megszervezésében elkövetünk, egész népgazdaságunkat sújtják. Megvan viszont a lehetőség, hogy növénytermelésünk tudományos irányításával népünk

ellátását helyes irányba tereljük. Felesleges hangsúlyoznom, hogy mit jelent a helyes és egészséges táplálkozás az új generáció egészséges fejlődése szempontjából.

Rendkívül érdekes és tanulságos lenne lakosságunk, de különösen falusi lakosságunk táplálkozásában beállott gyökeres változásokat az utolsó néhány emberöltőn végigkísérni. Ez a kérdés mutatja, hogy a mezőgazdasági tudományokban is milyen fontos szerepe van a történelmi szemléletnek.

10. *A magyar mezőgazdaság történetének megírása* azonban még gazdára vár. Pedig világos, hogy növénytermesztésünk, erdészetünk, mezőgazdaságunk történetének tanulmányozása nélkül nem érthetjük meg világosan a mai helyzetet. Ha végigkísérhetnők a magyar növénytermesztés fejlődését a parlagos földművelési rendszertől a három nyomásos ugaros gazdálkodáson át a kapitalizmus ún. szabad gazdálkodásáig és ezen rendszernek hatását talajaink romlására, ily távlati szemléletben talán világosabban látnánk, hogy szocialista államunk fejlődése mily szorosan függ össze agrártudományaink haladásával, talajaink termelékenységének tervszerű javításával és okszerű kihasználásával.

A mezőgazdasági tudományok fejlődése nem javíthatja azonban mezőgazdaságunk termelékenységét, ha a közgazdasági és üzemszervezési tudományok nem mutatják, hogy az új kutatási eredményeket hol és hogyan kell összeilleszteni és úgy alkalmazni, hogy egész népgazdaságunknak valóban hasznára legyenek. Új gép, új növényvédőszer alkalmazása, új növényfajta nemesítése átalakíthatja egy egész táj termelését, ha kihatásait helyesen és dialektikus összefüggéseiben felismerjük. Az édes takarmánysomkóró nemesítése pl. a Duna—Tisza közti homokok takarmánybázisát vetné meg, a fokozottabb állattartás a szőlők trágyázására, a talajok javítására hatna ki és ezzel a Duna—Tisza közti táj gyökeres átalakításához vezethetne. A rost zöld feltárása, a szántóföldön való dekortikációja egyötödére csökkentheti a fuvar-költségeket, a lent és kendent versenyképessé teheti a subtropikus roströvényekkel; rostiparunk teljes átállítását vonná maga után. A vegyi gyomirtószerek abban a pillanatban jelennek meg, amikor már-már reménytelennek látszott a harc a gyomokkal szemben, új lehetőségeket adnak egyes növények termelésének, hatalmas munkaerőt hasznosabb munkára felszabadítva.

A specialista azonban gyakran nem tudja az összefüggéseket teljes szövevényességükben áttekinteni. Erre csak egy példa a füves vetésforgó: nem kétséges, hogy a pázsitfűvek nagy, bojtos gyökérzetükkel a pillangósokkal együtt minden más növénynél jobban segítik elő a talaj rögszerkezetének javítását. A magyar gyakorlatban azonban a fűvesherevetés gyakran a takarmánytermések rovására ment, a réven elvesztettük, amit a vámon nyertünk. A szakemberek sok vetésforgó összeállításánál nem vették kellően figyelembe az állami tervfeladatokat, és ezzel a vetésforgót már eleve kudarcra ítélték. A közgazdasági és üzemszervezési tudományok feladata az egyes kutatási eredmények összehangolása, biztosítása annak, hogy azok a nagyszerű tudományos tervek, amelyek termőföldünk, vízierőnk és természeti kincseink jobb kihasználását szolgálják, ne maradjanak utópisztikus természetátalakító ábrándok, hanem a gyakorlatban valóban a termelési költségek csökkenésében, nagy és jobb termésekben realizálódjanak.

Ehhez azonban szükséges, hogy mezőgazdaságunk közgazdasági és üzemszervezési kérdéseinek elméleti és módszertani alapjait szilárdan lefektessük.

Még tovább folytathatnám a példák felsorolását, hiszen alig van tudományág, mely közvetlenül vagy közvetve ne szolgálná az agrártudományok

fejlődését: a matematika, fizika, kémia, műszaki- és orvostudomány, biológia, mikrobiológia és botanika, a történelemtudomány és közgazdasági tudomány fejlődése és segítsége nélkül nem virágozhatnak az agrártudományok.

Ezért időszerű és nagyjelentőségű, hogy a Magyar Tudományos Akadémia nagyhetének gyűjtőpontjába a mezőgazdaság fejlesztésének tudományos kérdéseit állította.

Előadásomban nem törekedtem teljességre ; mint növénynemesítő, természetesen leginkább a növénynemesítéssel és termeléssel kapcsolatos problémákkal foglalkoztam. Biztos vagyok abban, hogy a hozzászólások majd megmutatják, hogy az elmélet és gyakorlat kapcsolatait hogyan fűzhetjük szorosabbra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia minden osztálya és úgyszólván minden tagja hogyan járulhat hozzá pártunk és kormányunk mezőgazdaságunk fejlesztése érdekében hozott határozatainak megvalósításához, mezőgazdaságunk felvirágoztatásához, népgazdaságunk megerősítéséhez, népünk boldogulásához.

A MEZŐGAZDASÁGI GÉPESÍTÉS IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

RÁZSÓ IMRE akadémiai levelező tag

A talaj termőképessége nem állandó tulajdonság. Helytelen emberi beavatkozásra csökkenhet, sőt magával a talajjal együtt el is pusztulhat; viszont a tudomány és technika fejlődése módot nyújt a termőképesség számottevő, sőt egyre növekvő fokozására. — A termőképesség fokozásának lehetősége azonban mindig alapvetően függ attól, hogy a tudomány legújabb vívmányainak, a helyes agrotechnikai módszereknek végrehajtásához szükséges korszerű gépek rendelkezésre állanak-e. Ismeretes a mezőgazdasági gépeknek a termelési önköltségek csökkenésére, valamint a szocialista társadalmi és termelési rendszerben a helyes munkaerőgazdálkodásra, ezen keresztül az iparosításra, nemkülönb a dolgozó parasztság gazdasági, kulturális és politikai felemelkedésére gyakorolt szerepe is. — Mindezeket figyelembevéve kézenfekvő, hogy népgazdaságunk jövő fejlődését jelentős mértékben az szabja meg, hogy mezőgazdaságunk gépesítését mennyire sikerül fokozni, mennyire sikerül a gépesítés végrehajtása során erőforrásainkat a népgazdaság fejlődésére legnagyobb hatást gyakorló feladatok megoldására összpontosítani, mennyire sikerül az eredményes gépesítés alapfeltételét jelentő, termelési viszonyainknak legjobban megfelelő megoldásokat megtalálni és szerkezetileg helyesen kialakítani.

Mindezek eredményes lebonyolítása, céltudatos kutató tevékenység nélkül nem lehetséges.

*

Mezőgazdaságunk általános gépesítési színvonala a múltban rendkívül alacsony volt. Bár a magyar mezőgazdasági gépipar egyes gyártmányaiival: pl. cséplőgép, traktor, vetőmagtisztítógép, nemzetközi viszonylatban is jó hírnevet szerzett, de a hazai mezőgazdaságban, talán a cséplőgépet kivéve, még ezek a gépek is viszonylag kis számmal kerültek csak alkalmazásra; a legtöbb munkafolyamatot pedig ősi, elmaradott kézi módszerekkel, vagy fogatos eszközökkel bonyolították le.

A három- illetve öt éves terv során ugyan ezen a téren is lényeges változás történt, de szinte természetesen, hogy a kb. 30 éves lemaradást teljesen behozni nem sikerülhetett. Ez a körülmény az elkövetkezendő időkben nemcsak mezőgazdasági gépiparunkkal szemben támaszt felfokozott követelményeket, hanem — mint már erre utaltunk — a mezőgazdasági gépészeti és gépesítési kutatást is nagy és felelősségteljes feladatok elé állítja.

A mezőgazdasági gépesítés terén fennforgó hiányokat ugyanis az esetek többségében külföldi gépek egyszerű lemásolásával nem tudjuk eredményesen megoldani. Részben azért, mert a gépek gyártásánál a hazai anyagellátási és gyártástechnológiai viszonyok legtöbb esetben már eleve áttervezést tesznek szükségessé ; részben pedig annak folyamán, hogy a hazai éghajlati és talajadottságok, valamint ezek következtében a termények tulajdonságai, továbbá a mezőgazdasági termelést befolyásoló egyéb tényezők többnyire annyira eltérőek más országokétól, hogy az ott kialakított gépek a mi viszonyaink között változatlan formában nem mindig felelnek meg.

A behozatal lehetősége is emiatt korlátozott.

A hazai viszonyok között eredményesen alkalmazható mezőgazdasági gépek kialakítása tehát még olyan esetben is vizsgálatokat és kutatómunkát igényel, amikor meglevő külföldi géptípusokra támaszkodhatunk. Az a körülmény pedig, hogy a mezőgazdasági termelésnek számos olyan munkafolyamata van, amelynek gépesítése, különösen nagyüzemi vonatkozásban, még világszerte megoldatlan, az elmélyedő kutatást igénylő feladatok számát csak növeli. Külön figyelmet tesz szükségessé még az a követelmény is, hogy a nagyüzemű szocialista mezőgazdaságban az egyes termelési folyamatok egymásba kapcsolódó műveleteit kellőképpen összehangolva, *komplex* módon kell gépesíteni ; tehát az egyes részletműveletek gépesítésénél arra kell törekedni, hogy az utána következő művelet is — egészen a legvégsőig — minden kézi munka kikapcsolásával, géppel legyen elvégezhető.

Végigtekintve a közeli és távolabbi tudományos kutatást igénylő feladatok nagy sokaságán, a legfontosabbak az alábbiakban vázolhatók :

1. A mezőgazdasági gépesítés alapgépe a traktor, amely szinte az összes szabadföldi termelési művelet egyetemes erőforrása. A különböző termelési viszonyok azonban nem egy esetben különböző, egymástól sokszor igen eltérő traktorokat kívánnak. Mezőgazdaságunk a múlttal szemben alapvetően megváltozott. Ezért a múltban alkalmazott traktortípusaink ma, már csak emiatt is, csak korlátozottan elégíthetik ki mezőgazdaságunk szükségleteit.

Mezőgazdaságunk jelenlegi legégetőbb kérdése ezért a korszerű, nagyteljesítményű lánctalpas szántótraktor és a sorművelésre alkalmas traktorok hiánya. Bár éppen a traktorokra vonatkozó tudományos kutatás és a traktorgyártás terén hazánk szép múltra tekinthet vissza, illetve sokáig nemzetközi vonatkozásban is elismert tekintélynek örvendett. — 1913-ban hazánkban zajlott le az első, tudományos alapon megrendezett nagy nemzetközi szántógépverseny, amelynek abban az időben nemcsak nagy külföldi visszhangja volt, hanem hosszú ideig szinte világszerte mintául szolgált a hasonló rendezvényeknek. Az első világháború kitörése megakadályozta, hogy e szántógépverseny nagyértékű tudományos eredményei hazai vonatkozásban kellőképpen felhasználhatók legyenek és a magyar traktorgyártás csak 1923-ban vehette kezdetét. Az immár több, mint 30 éves múltra visszatekintő magyar traktoripar nemzetközi sikereit olyan traktortípus révén érte el, amely nem külföldi gépek egyszerű lemásolása volt, hanem amelyet iparunk a hazai gyártástechnológiai és mezőgazdasági viszonyok alapos mérlegelésével maga alakított ki. Az izzófejes motorú magyar traktortípus fejlődése során néhány esztendő alatt már külföldön is versenyképesnek bizonyult és egészen a második világháború derekáig további jelentős fejlődésen ment keresztül. Számos nemzetközi versenyen is eredményesen állotta meg helyét ; így többek között

1934-ben a Szovjetunióban rendezett nagy traktorversenyen is, ahol egyik traktorunk a maga csoportjában első helyen végzett. Szerkezetének egyszerűsége, könnyű kezelhetősége, az üzemanyagokkal szemben tanúsított igénytelensége, gazdaságos üzeme és főleg nagy üzembiztonsága révén nemcsak az általában igen nehéz üzemi feltételeket nyújtó hazai mezőgazdaságban bizonyította be használhatóságát, hanem évtizedeken át a földkerekség számos, sokszor igen távoli országában is a mezőgazdaság elismert és kedvelt traktorává vált. A fejlődés azonban a második világháború utolsó éveiben megszakadt és az akkori típusok ennél fogva ma már nyilvánvalóan nem tekinthetők korszerűeknek. Üzemanyagfogyasztásuk a mai általános fejlődési szinthez viszonyítva nem kielégítő, zajos járásuk és rázásuk pedig szociális szempontból jogosan kifogásolható. Éppen ezért, amikor a szocialista mezőgazdasági nagyüzem igényeire való tekintettel a nagyteljesítményű szántótraktor szükségessége felmerült, a világszerte kialakult irányzatnak megfelelően, dieselmotoros kivitelre esett a választás.

Népgazdasági szempontból fontos érdekek szóltak amellett, hogy az akkor bevezetés alatt álló teherautó-dieselmotort, mint hazai megységmotort a traktorainkban is alkalmazhassuk. Ezért elsősorban tisztázni kellett azt, hogy a szóbanforgó célra mennyiben felel meg, minthogy a más üzemi viszonyok között dolgozó teherautó számára készült motort természetesen a traktorétól sok tekintetben eltérő szerkesztési szempontok szerint szokták kialakítani. — A kísérletek első szakaszában számos kezdeti hiba (légszűrés elégtelensége, olajhűtés hiánya, olajminőség nem megfelelő volta stb.) kiszűrésén kívül az eredeti szerkezeti megoldás néhány elvi fogyatékoságára is sikerült rámutatni (a dugattyú kiképzésének hibái), amelyeknek módosítása után a kísérletek megfelelő eredményt mutattak. Iparunk nyersanyagellátásában bekövetkezett nehézségek, egyes fontos ötvözőanyagok hiánya, azonban sajnálatosan éreztették hatásukat. Emiatt a hengerperselyek és dugattyúk gyakori törése, valamint túlzottan gyors elhasználódása formájában korábban nem észlelt hibák olyan számban jelentkeztek, hogy a mezőgazdaság a traktoroktól megkívánt első és legfontosabb követelményt, a feltétlen üzembiztonságot joggal minősítette nem kielégítőnek. Ehhez kétségtelenül jelentős mértékben járult hozzá a gyártás kiforratlanságából adódó hibák viszonylag nagy száma is; de nem kevésbé az is, hogy maga a mezőgazdaság sem tudta biztosítani eléggé a jól képzett, lelkiismeretes kezelőket; a megfelelő minőségű, kellően tárolt és kezelt üzemanyagokat stb.

A tovább folyó kutatások során tehát teljes rendszerességgel kellett kivizsgálni minden olyan tényezőnek a hatását, amely az említett törésekre és gyors elhasználódásra mértékadóan hat. A kutatásban résztvevő intézmények (JAFI, MGI, Csepel Autógyár, Vaskutató Intézet, Ganz Vagonygyár, Műszaki Egyetem Mechanikai Technológiai Intézete stb.) együttes munkájának eredményeképpen számos jelentős módosítás kerülhetett bevezetésre, amelyek mind a motor minőségi javulását eredményezték (olajteknő növelése, olajcirkuláció fokozása, a dugattyú hűtése és újabb átszerkesztése a fokozott hő- és mechanikai igénybevételeknek megfelelően, szerkezeti változtatások a perselytörések kiküszöbölésére stb.). A hengerperselyek kopásállóságának fokozására vonatkozó kutatások során pedig a kutató intézetek a hiányzó ötvözőanyagok helyett különböző hőkezelési eljárásokkal (izotermikus hőkezelés, magasfrekvenciás edzés) igyekeztek a kívánt hatást elérni, amire az eddig lefolytatott kísérletek szerint a jogos remény meg is van.

Az említett kutatási munkák irányításába a Magyar Tudományos Akadémia is tevékenyen kapcsolódott bele a Műszaki Tudományok Osztályához tartozó Mezőgazdasági Gépészeti és Belsőégésű Motorok Szakbizottságai révén. Ezek a bizottságok együttes üléseiken ismételten foglalkoztak a hazai egységmotor fejlesztésének kérdéseivel, bírálták a lefolyt kutatómunkát és rámutattak a további elvégzendő teendőkre. Az említett akadémiák bizottságok irányításmutatásait a végrehajtó szerepét betöltő ipar sajnos, nem mindig szívelelte meg és a traktormotorral szemben támasztott egyik legrégibb, sokszor hangoztatott követelés, nevezetesen az, hogy a traktormotor a kellő merevség és rezgésmentesség biztosítására könnyűfém helyett öntöttvas motortömbbel készüljön, mindmáig teljesítetlen maradt.

A mezőgazdasági gépészeti kutatás soronlevő első és talán legnagyobb jelentőségű feladata tehát : eredményesen befejezni a folyamatban levő kutatásokat, azaz tisztázni és pontosan körvonalazni mindazon műszaki követelményeket, amelyek iparunktól jogosan megkövetelhetők és amelyek teljesítése mellett — természetesen a helyes gépkezelést is feltételezve — a hazai egységmotor traktorüzemben is, az ott megkövetelt üzembiztonsággal, legalább 1500, de lehetőleg 2000 üzemórán át fődarab-csere nélkül megállja a helyét.

Az eddig végrehajtott módosítások hatását a már eredményesen befejezett fékpadi próbák után összehasonlító szántóföldi kísérletek lesznek hivatva véglegesen tisztázni, s ugyancsak ezeknek során kerül kivizsgálásra a szántótraktormotor megoldására vonatkozó másik javaslat is, amely a traktormotor kérdését az egységmotor hathengeres változatával, minden említett fejlesztési rendszabály nélkül, egyszerűen a terhelés csökkentésével is megoldhatónak véli.

Főleg a nagyteljesítményű szántótraktortól függ talajművelésünk jövő fejlődése. Mert vannak adataink arra, hogy a gépi úton helyesen művelt földek 18—20 q/kh-s búzatermés-átlaga hogyan csökkent le 8, sőt 6 q/kh-ra a művelés megromlásával ; de bőven vannak adataink arra is, hogy a termelőszövetkezetek korábban gépi művelésben nem részesült földjei milyen csodákra képesek, ha megfelelő gépi művelést kapnak.

Tisztázni kell továbbá azt is, hogy a nehéz traktorokkal végezhető talajművelés teljesen pótolja-e a gőzekék munkáját, vagy szükség van a drótköteles vontatással dolgozó talajművelő gépekre is, természetesen korszerűsített formában. Itt a villamosenergia alkalmazására gondolunk, ahol bizonyos kezdeti eredményeink már vannak. — A Mezőhegyesen lefolytatott első kísérletek eredményeseknek tekinthetők.

Mezőgazdaságunknak a traktorok terén mutatkozó második érzékeny hiányossága a kapásnövények gépi művelését lehetővé tevő sorművelő traktor hiánya. Az ilyen jellegű traktorok mezőgazdaságunkban korábban ismeretlenek voltak, mert a növényápolási munkák túlnyomórészt kézi munkával, kisebb részben pedig fogaterővel történtek, azonban rendszerint nem kielégítő módon. Ezért a kapásnövények termésátlaga nálunk a múltban is rendkívül alacsony volt (például kukoricából mindössze 12 q/kh).

Az utóbbi években a fejlődő ipar nagyon sok dolgozót vont el a mezőgazdaságtól. Ugyanakkor számos, rendkívül sok emberi munkát igénylő terményt : gyapotot, rizst vezettünk be a mezőgazdaságba. A kapásnövények, így a kukorica is, más éghajlatú, távoli földrészeiről került hozzánk, a nálunk otthonos gyomokkal saját erejéből nem tudja felvenni a versenyt. A növényápolás hiánya miatt az elgyomosodás ma már olyan mértékű, hogy állami

gazdaságaink átlagos kukoricatermése a múlthoz képest még jobban leromlott. Pedig tapasztalataink szerint az átlagosnál sokkal gyengébb földjeinken is, megfelelő műveléssel még a legkedvezőtlenebb éveken is, a legutóbbi terméseknek legalább háromszorosát lehetne elérni. Az egész országra számítva a különbség mintegy évi 20 000 000 q-ra tehető, ami legalább 3—3,5 millió q zsirnak felel meg. — De hasonlóan állunk a cukorrépával és többi kapásunkkal is. A kapások elgyomosodása többi terményünkre sem közömbös, mert a kapásnak kellene a vetésforgóban a gyomirtó szerepét vinni, a valóságban azonban jelenleg a gyomszaporító szerepét viszi.

Bár a gépesítés erőteljesebb megindulásakor rögtön kiviláglott az, hogy éppen a komplex gépesítés szempontjából mennyire hátrányos a kapálótraktorok hiánya, a hazai gépszerkesztés és gyártás megindítása helyett ezideig behozatal útján igyekeztek fedezni a szükségletet, ami azonban nem bizonyult elegendőnek. A hazai típus kialakítása ezért nemcsak sürgős, de még sok kísérleti és kutató munkát igénylő feladat.

A továbbiak során ki kell dolgozni azt a motortípust, amely a rendelkezésünkre álló szerkezeti anyagokból, a hazai gyártástechnológiai adottságok mellett (természetesen a fejlődésre is számítva) a nemzetközi szintet elérő minőségben állítható elő, hazai nyersolajbázisokból nyerhető, a jelenlegi diesel-gázolajnál lényegesen rosszabb minőségű, fűtőolaj jellegű ásványolajtermékekkel is a diesel-motor gazdaságosságával üzemeltethető, szerkezetének és kezelésének egyszerűségét, megbízhatóságát és tartósságát tekintve, a mezőgazdaság igényeinek maradéktalanul megfelel, és különböző méretű változataiban a hazai mezőgazdaságban szükséges minden traktor számára alkalmas.

Mezőgazdaságunk gépesítéséhez szükséges traktorok kialakítására vonatkozó kutatások során elég komoly feladatot jelentett a nagykiterjedésű homokterületek gazdaságos művelésére alkalmas megoldás megtalálása, illetve kialakítása is. Az ilyen talaj, bár a szorosan vett megművelést tekintve könnyű művelhető, a gépesítés számára annyiban okoz nehézséget, mert a szokásos kivitelű kerekes traktorok rendkívül rossz hatásfokkal és kis termelékenységgel tudnak csak a rossz gördülési és rossz kapaszkodási viszonyokat nyújtó homoktalajon dolgozni; a jó vontatási hatásfokkal működő lánctalpas traktoroknál pedig a kvarc-szemcsék nagy koptatóhatása olyan gyors elhasználódást idéz elő a futóművön, hogy ezért ennek a viszonylag bonyolult szerkezetnek gazdaságossága ilyen viszonyok között kétséges lehet. — Népgazdasági szempontból ezért jelent ez nálunk komoly problémát, mert hazánk szántóterületének 20—25%-a kifejezetten homok, vagy legalább is erősen homokos talaj, azaz a homokterületek viszonylagos kiterjedése hazánkban sokkalta nagyobb, mint a Szovjetunióban, vagy — Lengyelországot kivéve — a többi népi demokratikus államban.

Az erre vonatkozóan végzett kutatások és nem utolsósorban elméleti megfontolások olyan megoldásra vezettek, amely középerős, mintegy 35—40 LE motorteljesítményű kerekes traktorra alkalmazva, még laza homokon is biztosítja a lánctalpas traktorét megközelítő jó vontatási hatásfokot. A kopásnak kitett alkatrészek száma viszont sokkalta kevesebb, úgyhogy még azonos élettartam mellett is a rendszer gazdaságosságát befolyásoló pótalkatrész-szükséglet lényegesen kedvezőbb. Az itthon legelterjedtebb és jelenleg is gyártott traktorra alkalmazott féllánctalpas járószerkezet természetesen kedvezőbb talajviszonyoknál is hasonló előnyökkel alkalmazható, a rendes kerekes kivittel szemben. A legkedvezőtlenebb esetben is elérhető 25—30%-os szán-

tási teljesítménynövekedés, párosulva a területegységre eső kb. ugyanilyen mérvű fajlagos üzemanyagmegtakarítással, népgazdaságunk számára igen számottevő nyereséget jelenthet. Homoktalajon ezek az előnyök még inkább kidomborodnak.

A féllánctalpas futómű hazai változata lényegesen egyszerűbb és kevésbé anyagigényes, mint a hasonló külföldi szerkezetek. Fel- és leszerelése néhány óra alatt megtörténhet, ami azzal az előnnyel jár, hogy alkalmazása valóban csak a szükséges, illetve előnyös esetekre korlátozódhat. Ez a futómű élettartamát lényegesen növeli, a traktor egyetemleges használhatóságát pedig fokozza. Természetesen továbbfejlesztése mellett a homoktalajok gazdaságos művelésére alkalmasnak látszó egyéb megoldások vizsgálata sem hanyagolható el.

2. További kutatási feladatok elsősorban hazánk különleges földrajzi fekvéséből és éghajlati adottságaiból adódnak.

A múlt század második felében, amikor a vasútrenvétel kialakulásával a gabonatermesztés nagy konjunktúrával kecsegtetett, a kapitalista gazdálkodási rendszer páratlan mohósággal, szinte minden gátlás nélkül esett neki a dombvidéki erdőségek irtásának, hogy búzatermő területeket létesítsen a kezdetben kétségtelenül igen jól termő erdőtalajokon. Nem számoltak, de nem is törődtek azzal, hogy a lejtős területek szántóföldi művelése a mi szélsőséges éghajlatunk mellett csak különleges rendszabályok, megfelelő talajművelési módok mellett folyhat a talajpusztulás, erózió veszélye nélkül. A kíméletlen rablógazdálkodás következménye, hogy ezek a talajok ma nagyrészt már a pusztulás olyan szakaszába jutottak, hogy ha gyorsan és erélyesen gátat nem emelünk ennek a folyamatnak, ezek a területek éppen úgy terméketlenné válnak, vagyis elsivatagosodnak, mint Amerikának óriási, ilyen sorsra jutott területei.

A legeredményesebb és a nagyüzemi gazdálkodást is lehetővé tevő, hazai viszonyaink között legcélszerűbben alkalmazható védekezési eljárások megállapítása, végrehajtásukhoz, valamint a dombvidéki talajok helyes műveléséhez szükséges gépek kialakítása ezért valósággal fapuskának minősülő kutatási feladat, annál is inkább, mert az oktanlan fapuskázás és helytelen földhasználat terén ma is nagyon sok az elkövetett hiba.

A talajpusztulás veszélyének felismerésében az 1930-as évek derekán megelőztük az összes közép- és nyugateurópai államokat és a védekezés megindítása terén is hazánkat illeti az elsőség. Ezek a munkálatok azonban a kapitalizmus idején természetesen csak igen kis terjedelemben és vontatottan folyhattak. A felszabadulás óta pedig a kérdés nagy jelentőségére első ízben csak a múlt év decemberében elhangzott kormány-nyilatkozat mutatott rá kellő nyomatékkal.

Ennek ellenére ezt a fontos kérdést mindig napirenden tartottuk és sikerült kidolgozni olyan eróziót mérséklő, illetve víztárolást lehetővé tevő gyűrűs hengert és töltőgetőt, amelyek eredményesen járulhatnak hozzá még Alföldünkön is szélsőséges éghajlatunk aszály-pusztításainak mérsékléséhez.

Vannak tapasztalataink arra nézve, hogy lejtős területeken a vízfolyás, illetve erózió meggátolásával már 1–2 év alatt is kb. 25%-os termés-emelkedés érhető el, ami a későbbiekben a termések megduplázódásáig, sőt tovább is emelkedhet.

3. Hasonló a helyzet nagy kiterjedésű homokterületeinken is, amelyeknek elsivatagosodása ugyan már jóval korábban, a török hódoltság idején követ-

kezett be. A homok kedvezőbb éghajlatú, csapadékosabb vidéken, megfelelő talajművelés és trágyázás mellett igen jó terméseket adhat. Nálunk azonban a gyengén, vagy alig termő, sivatagi jellegű homokok a szélsőséges, a tenyészidő alatt túlnyomórészt rendkívül száraz éghajlatunk következményeképpen alakultak ki. — Ugyancsak nagyjelentőségű tehát azoknak a csapadéktároló módszereknek és talajművelési rendszereknek, valamint az ehhez szükséges gépeknek kidolgozása, amelyekkel az aszálynak ilyen területen különösen pusztító hatását eredményesen lehet ellensúlyozni.

Kezdeti, de máris számottevő eredmények ezen a téren is vannak. Az Egerszegi-féle altalajtrágyázó eljárás eredményes volta tisztázottnak tekinthető, a végrehajtásához szükséges géptípus kidolgozása pedig máris folyamatban van. Ezzel a ma még gyengén és bizonytalanul termő homokok jóminőségű talajainkkal közel egyenértékűvé javíthatók fel.

4. Kedvezőtlen éghajlatunk és a helytelen földhasználat hatására keletkeztek — főleg a tiszántúli területeken — azok a nagykiterjedésű szikesek, amelyek ma zömmel nincsenek is szántóföldi használatban, illetve ha vannak is, művelésük rendkívül nehéz, terméshozamuk pedig csekély és bizonytalan.

A szikjavítással nálunk már sokat és eredményesen foglalkoztak — lényegesen többet, mint a homoktalajokkal —, de a szikes, vagy szikesedésre erősen hajlamos talajok legcélszerűbb műveléséhez szükséges talajművelő módszerek és eszközök kérdése még korántsem teljesen tisztázott, pedig ezeknek birtokában a szikesek és általában erősen kötött talajok termőképessége is lényegesen fokozható volna.

5. Talajművelésünkben általánosságban elég sok a tisztázatlan elvi kérdés, sőt hiba, ami főleg onnan származik, hogy a múltban többnyire a mi éghajlatunktól eltérő éghajlat alatt kialakult talajművelési elveket és rendszereket igyekeztek hazánkba átültetni.

Tisztázatlan, vagy legalább is nem kellőképpen tisztázott jelenlegi talajművelő gépeinknek, beleértve természetesen a tárcsás és altalajlazító művelést is, a talajra gyakorolt kedvező és kedvezőtlen hatása.

Csak példaképpen említhető meg a tárcsás talajművelési rendszer körül évek óta folyó és egyértelműleg ma sem tisztázott vita; vagy a mélyszántás kérdésében ugyancsak nem egységes álláspont. — A talajművelés során, hazai éghajlati viszonyaink között, a hengerezésnek sokkalta nagyobb a jelentősége, mint talán bárhol másutt, de korántsem tisztázott még, hogy milyen méretű, súlyú és alakú hengerek alkalmazása a legcélszerűbb.

Az itt felvetett kérdéseknek kutatása és tisztázása tehát, különösen a távolabbi fejlődés szempontjából, rendkívül fontos, mert jelenlegi talajművelő gépeinknek a hazai viszonyoknak megfelelő, helyes irányban történő továbbfejlesztése ezek nélkül nehezen képzelhető el.

Aligha lehet vitás az öntözés rendkívüli jelentősége a mi éghajlati és talajadottságaink mellett. A legfeljettebb rendszernek tekinthető permetező öntözésnek nagyüzemben legcélszerűbben alkalmazható műszaki megoldása azonban még nem tisztázott, és ezért hosszabb ideig túlnyomórészt a gravitációs öntözőrendszerekre támaszkodhatunk csak. Az itt szükséges talajmunkák, mint: talajgyengetés, ideiglenes öntözőárkok vonása, betemetése stb. elvégzéséhez szükséges eszközök kialakítása terén szintén tettünk már lépéseket, de korántsem mondhatjuk, hogy eszközeink minden vonatkozásban kifogástalanok már. Különösen vonatkozik ez a szikes talajok öntözésére, amelyeknél a különleges talajtulajdonságok különleges eszközöket igényelnek.

6. A ma használatos sorvetőgépek kialakulásuk, vagyis 60—80 esztendő óta nálunk lényegileg alig fejlődtek, holott tudjuk, hogy egyenletesebb magelosztás és egyenletesebb vetési mélység révén lényeges vetőmagmegtakarítás volna elérhető és emellett a terméseredmények is számottevően emelhetők volnának, természetesen az egyéb erre ható tényezőket (kellő talajművelés, trágyázás stb.) feltételezve. Mindehhez a jelenlegieknél sokkal szabatosabban működő magelosztó készülékekre, az egyenletes vetésmélységet jobban biztosító és az ún. »sűrűsorú vetést« is lehetővé tevő sornyitókra van szükség. Az előbbinek a kapásnövények — kukorica, napraforgó — komplex gépesítésénél külön nagy jelentősége van, mert a négyzetes vetés is csak pontos magadagolással oldható meg igazán jól és eredményesen, vagyis úgy, hogy a további művelés is kézi munka nélkül bonyolítható le.

Egyébként éppen a nagy tenyészterületű kapásnövények gépi művelésének szinte alapját képező négyzetes vetés technikájának tökéletesítése terén az elmúlt év során — megítélésünk szerint — igen jelentős eredményt sikerült elérnünk. A Mezőgazdasági Gépkipróbáló Intézet olyan talajról vezérelt négyzetbevető szerkezetet dolgozott ki, amely az eddiginél sokkal egyszerűbb szerkezeti megoldással és megbízhatóbban végzi el a négyzetbevetést. Az eddigi eredmények általában kedvezőek. Természetesen megállnunk azért itt sem szabad, a tökéletesítés, továbbfejlesztés további kutatásokat igényel.

7. A soros, illetve négyzetes műveléshez a hazai kutatók és gépszerkesztők olyan traktorra szerelhető, nagy munkaszélességű, hordozott kultivátort alakítottak ki, amely könnyen szállítható és szerelhető, igen szabatos munkát tesz lehetővé és fajlagos, folyóméterenkénti súlyát tekintve könnyebb bármely, hasonló munkaszélességű, általunk ismert sorkapánál.

8. Hazai talajaink túlnyomó része — még a betegnek nem minősülő talajok is — erősen lezsarolt állapotban van: ezért a talajerő visszapótlás (trágyázás) egész mezőgazdaságunknak egyik legfontosabb kérdése. Nem vitás — mint arra kormányzatunk részéről is ismételten történt utalás —, hogy az istállótrágya kezelésénél és felhasználásánál nálunk nagyon sok a hiba. Ezeknek a hibáknak jelentős része azonban arra vezethető vissza, hogy az istállótrágya kezelés, tárolás, szállítás és eltergetés egyes műveleteinek gépesítése — legalább is nagyüzemi vonatkozásban — még világszerte nem teljesen megoldott. Ezért az ezekre irányuló hazai kutatást semmi körülmények között sem tekinthetjük mellőzhetőnek. Csak magával a jobb trágyakezeléssel kat. holdankénti termésátlagaink mázsákkal volnának fokozhatók.

Fontos feladat a műtrágyák eredményesebb és gazdaságosabb felhasználása is. Erre lehetőséget nyújt a műtrágyáknak esetleg szerves anyagokkal keverten, szemcsézett alakban való felhasználása. Bár hazai elgondolások zérint kialakított ilyen célra szolgáló szemcsézőgépek már üzemben vannak, a kérdés azonban még korántsem tekinthető lezártnak, mert munkájuk még lényegesen javítható. A további kutatás fontos, mert a szemcsézés a pontosabb kiszórást, illetve talajba-juttatást is nagymértékben megkönnyíti, ami a műtrágya jó értékesülésének alapfeltétele.

9. Rendkívül fontos a növényvédelem egyes műveleteinek, eljárásainak helyes gépesítése is, mert természetett növényeinknél a terméseredmény döntő mértékben attól függ, hogy mennyire sikerül azokat a különböző növényi betegségektől és állati kártevőktől, valamint a gyomok pusztításától megóvni. A magyar gyümölcs, amely zamatja miatt világhírű, férges állapotban eladhatatlan. Bortermésünk nagymértékben a szőlőbetegségek és kártevők elleni

védekezés eredményességétől függ. A bor és gyümölcs pedig mindenkor jelentős exporttételünk voltak.

Szántóterületeink egyomosodása olyan méreteket öltött, hogy az eddigi gyomirtó védekezési eljárásokat kémiai módszerek bevezetésével feltétlenül fokozni kell. A növényvédelemben alkalmazott különböző rendeltetésű szerek, módszerek és ezekhez szükséges gépek terén az utóbbi években világszerte szinte forradalmi fejlődés tapasztalható. Bármilyen védekezési mód eredményessége azonban legtöbbször nagymértékben függ az időjárástól és éghajlattól, és éppen ezért a külföldi módszerek, ott használhatónak bizonyult gépek egyszerű átültetése tévedésekre vezethet. A hazai viszonyok között eredményesen alkalmazható módszerek, illetve ezek tisztázása után a célszerűen alkalmazható hazai géptípusok kialakítása csak elmélyedő kutatómunka révén lehetséges.

Itt vannak már eredményeink. Egy régebbi, ugyancsak hazai eredetű, igen ötletes, de akkor a nem megfelelő szerkezeti megoldás miatt kellő sikert nem hozó vetőmagcsávázási elv helyes keresztülviteléhez, alaposan átgondolt és rendszeresen végrehajtott kutatómunkával sikerült megfelelő szerkezeti megoldást kialakítani. Ez a félnedves, vagy permetezve csávázó gép lehetővé teszi, hogy a csávázószerkezet oldat alakjában a legfinomabb elosztásban juttassuk a magvak felszínére anélkül, hogy azok feleslegesen átnedvesednének és emiatt utókezelésük váljék szükségessé, illetve tárolásuk és felhasználásuk a vetéshez bonyolultabb volna.

10. A terménybetakarítási műveletek közül a termőterületek nagy kiterjedésénél és a munka szorosan időhöz kötött voltánál fogva, hazai vonatkozásban a legnagyobb jelentőségű a gabonabetakarítás. A kézzel végzett aratás a múltban legalább $\frac{1}{3}$ milliónyi idénymunkás mozgósítását tette szükségessé és emellett a termésnek mégis jelentős, legalább 10%-ra tehető elpocsékolásával járt. Mezőgazdaságunk gépesítésére vonatkozó eddigi erőfeszítéseink során tehát döntő jelentőségű volt az itt uralkodó elmaradottság felszámolása, ami a hazai kéveköto-aratógép és főként az aratócséplőgép kialakítása révén jelentős részben sikerült is. Szovjet tapasztalatokra támaszkodva, de a hazai adottságok figyelembevételével alakítottuk ki azt az aratócséplőgépet, amely még hosszú szalmájú, sőt dőlt gabonában is alkalmas a szemtermés közel veszteségmentes és gyors betakarítására.

Nagyüzemi vonatkozásban azonban még nem kielégítően megoldott a szalma és különösen a pelyva gyors, gépi betakarítása, ami pedig számunkra nem lehet közömbös. A pelyva és a tavaszi gabonák szalmája ugyanis értékes takarmány. Állatállományunk átteleltetése mindig nagymértékben függ attól, hogy ezeket mennyire sikerül a téli idényben takarmányozásra felhasználni. E kérdés mielőbbi megoldása márcsak ezért is nagyjelentőségű, nem is beszélve arról, hogy a táblán maradó szalma és pelyva a további műveleteket is gátolja.

Az aratócséplőgépek szerkezete sem tekinthető ma még teljesen kialakultnak és ezért további kutatómunkát igényel olyan aratócséplőgép-típus kialakítása, illetve a jelenleginek olyan irányú továbbfejlesztése, hogy az a gabonaféléken túlmenően minél többféle termés szemtermésének eredményes gépi betakarítására alkalmas legyen, természetesen az értékes melléktermékek egyidejű begyűjtése mellett.

Második főterményünknek, a kukoricának gépi betakarítása a mi viszonyainknak megfelelően, ma még megoldatlan. Itt a feladat olyan gép kialakí-

tása, amely a kukoricacsövek letörésén és fosztásán kívül egyidejűleg a takarmányozás szempontjából értékes szár és levélzet begyűjtését is lehetővé teszi, silózásra alkalmas formában. A kellő időben besilózott kukoricaszár ugyanis jó szénával egyenértékű takarmány és csak ez egymagában véve országos vonatkozásban 400 millió liter tej termelését tenné lehetővé.

Értésüléseink szerint a Szovjetunióban már közel vannak e probléma megoldásához, így remélhető, hogy az onnan várható segítséggel a kérdés rövidesen hazai vonatkozásban is megoldást nyer.

A pillangósvirágú takarmányok szénázásának komplex gépesítése nagyüzemi vonatkozásban még szintén nem teljesen megoldott kérdés. Bár a gépi kaszálás és az azt követő természetes szárítás műveleteinek gépesítése megoldottnak tekinthető, de a gyűjtés, szállítás és kazalozás mai gépi módszereink mellett olyan veszteségekkel jár, hogy emiatt nem tekinthető kielégítőnek. A további kutatásnak tehát az eddig már gépesített műveletek mellett olyan eljárások kidolgozására kell irányulnia, amelyek a lehető veszteségmentes gépi betakarítást és tárolást gazdaságosan teszik lehetővé.

Hazai vonatkozásban nem tekinthető teljesen megoldottnak a cukorrépa-betakarítás gépesítése sem. Bár a Szovjetunióban a közelmúltban sikerült kialakítani olyan cukorrépa-betakarító gépet, amely a cukorrépat nemcsak kiemeli a földből, hanem a fejezést is elvégzi és a lefejezett répat, valamint a takarmányozás szempontjából értékes leveles répafejet külön gyűjti; ez a gép, amely a szovjet mezőgazdasági gépiparnak méltán büszkesége, sajnos, hazai adottságaink mellett általában nem alkalmazható eredményesen. A szóbanforgó kombájn ugyanis az általa kiemelt cukorrépakat levélzetüknél megfogva továbbítja a fejezőkészülékhez. Hazai viszonyaink között azonban a cukorrépa levélzete a betakarítás idejére rendszerint teljesen elfonnyad, úgyhogy a gépnek nincs mit megragadnia. Ez tette szükségessé annak a hazai félautomatikus cukorrépakombájnnak kialakítását, amely a répakiszedés, tisztítás és kocsibarakás műveletét eredményesen oldja meg. a fejezés automatikus végrehajtása azonban ennél még megoldásra vár.

*

Fentiekben megkíséreltük áttekinteni a szántóföldi termelés azon legfontosabb folyamatait, ahol a gépesítés hiánya, vagy nem kielégítő volta a legnagyobb súllyal érezteti hátrányos hatását. A felsorolás korántsem tart igényt a teljességre, hiszen számos ugyancsak fontos, bár jelentőségében mégis kisebb kérdést, mint pl. a kender-aratás stb. nem is említettünk. Ugyancsak nem tértünk ki részletesebben olyan fontos termesztési ágakra, mint a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztés, amelyek a talajművelés, talajvédelem és növényvédelem keretében csak közvetve voltak érintve. Említeni lehetett volna még az állattenyésztés gépesítési igényeit is, ahol a takarmányelőkészítés és a takarmányozás gépesítése, a fejés, az állatok tisztántartása stb., nagyüzemi igényeket kielégítő gépesítése, a takarmányok eredményesebb felhasználhatóságát lehetővé tevő módszerek kidolgozása (például a darálás tökéletesítése), stb. bőségesen nyújtanak népgazdaságunkat előnyökkel kecsegtető gépészeti kutatási feladatokat. — Itt az elektrifikálásnak lesz majd nagy szerepe a jövőben.

A mezőgazdasági munkáknak mintegy 60%-át a szállítással kapcsolatos műveletek jelentik. A nagytérfogatú és nehezen kezelhető mezőgazda-

sági anyagok szállításának különböző műveletei: fel- és lerakodás, a termények szállíthatóságának fokozása, illetve a szállítási kapacitás eredményesebb kihasználása stb. még ugyancsak nem kielégítően megoldott problémák.

Végezetül figyelmet kell fordítani arra is, hogy a mezőgazdaságban jelenleg még sok hulladékanyag vagy egyáltalában nem nyer felhasználást, vagy ha igen, nem a leggazdaságosabb módon. A mezőgazdasági hulladékanyagok jobb felhasználása és erre szolgáló gépi módszerek kutatása tehát a távolabbi jövő szempontjából szintén nem lehet közömbös. Például a trágya erjedése folyamán képződő gáz az erjedés megfelelő irányításával értékes motorhajtó anyag lehet, amelynek termelése a trágya értékét egyáltalában nem csökkenti, hanem inkább növeli. — A kukoricató össze gyűjtve tüzelőanyagként értékesíthető, és így a kukoricamolý ezzel járó megsemmisítésével több hasznot hajt, mint amennyi kárt a talajba juttatott humuszképző anyagok csökkentése jelent.

Helytelen volna meg nem említeni azt, hogy a mezőgazdasági gépek eredményes és gazdaságos alkalmazásával összefüggő üzemeltetési és gépjavítási feladatok is sok tudományos kutatást igénylő kérdést vetnek fel.

Nyilvánvaló tehát, hogy a mezőgazdasági termelés nem nélkülözheti az egyes egymásba kapcsolódó termelési műveletek elvégzésére alkalmas mezőgazdasági gépeket. A legjobb termesztési módszerek, a termesztésnél felhasznált legértékesebb anyagok (vetőmag, műtrágya, védekezőszerek stb.) érvényesülése alapvetően attól függ, hogy felhasználásukhoz, vagy a termesztés előfeltételeit jelentő műveletekhez szükséges korszerű, a szociális szempontokat is kielégítő gépek rendelkezésre állanak-e. Ezeknek a gépeknek a helyes, hazai viszonyokhoz jól simuló kialakítása azonban csakis rendszeres kutató és fejlesztő tevékenységgel lehetséges. Ennek során az eddiginél sokkal szorosabban kell együttműködni az agronómusokkal, hogy a hibák lehetőségét — amik a múltban bizony nem egyszer előfordultak — mérsékelhessük. Azokat az alapvető agrotechnikai követelményeket, amelyeket a gépszerkesztőknek ki kell elégíteni, az agronómusoknak kell megszabni. Ugyancsak az ő feladatuk a gépek helyes, kellő időben és megfelelő módon való alkalmazása is. Természetesen támaszkodnunk kell a mezőgazdasági gépesítés terén haladottabb külföldi államok, elsősorban az élenjáró Szovjetunió eredményeire, de mindez — a kifejtettek szerint — nem teszi nélkülözhetővé a hazai kutatást. Ha valamire, úgy elsősorban a mezőgazdasági gépesítésre érvényes az a megállapítás, hogy saját problémáinkat — legalább is túlnyomórészt — magunknak kell megoldanunk. Minthogy pedig a magyar föld értékes termékei révén nemcsak népünk megélhetésének és életszínvonal-emelkedésének nélkülözhetetlen és eléggé meg nem becsülhető tényezője, hanem olyan nyersanyagbázis is, amelyre támaszkodva iparunk fejlesztéséhez szükséges kelleket is jelentős részben megszerezhetjük, az eredményes mezőgazdasági termelés nélkülözhetetlen tényezőjének, a gépesítésnek alapfeltételét jelentő mezőgazdasági gépészeti és gépesítési kutatás felkarolását egyik legfontosabb tudánypolitikai és népgazdasági feladatnak kell tekinteni.

E nélkül azoknak a nagy lehetőségeknek kiaknázása, amelyek mezőgazdaságunkban mint rejtett tartalékok megvannak és valósággal új honfoglalást jelenthetnek, alig remélhető.

AZ EMBERI TÁPLÁLKOZÁS NÉHÁNY ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSE

DONHOFFER SZILÁRD, az orvostudományok doktora

Az ember sorsa, ameddig pályája a múlt homályában követhető, a bőséges táplálkozás rövid periódusával tarkított éhezés. Érthető ezért, hogy mindig táplálkozását tekintette jóléte egyik legfőbb, sőt gyakran egyedüli mértékének. Valóban a táplálkozás tisztán mennyiségi szempontból is az emberiség egyik központi problémája. Ennek méreteit mutatja, hogy ma is a föld lakosságának csak mintegy fele juthat kielégítő mennyiségű élelemhez, vagyis férfiegységenként napi 3000 kalóriához, másik felének átlagosan napi 2000 kalóriával kell beérnie. Az élelem termelését tehát legalább 20%-kal kellene növelni, hogy az egész emberiség kielégítő táplálékmenyiséghez jusson.

Ez azonban a problémának csak az egyik része. Mihelyt a minőség kérdését is felvetjük, a kérdés súlyosbodik. A minőség kissé durva általánosítással megítélhető az állati és növényi eredetű táplálék arányából. Indiában, Kínában, Ceylonban, Indokínában, a Fülöpszigeteken, Afrika nagyrészében az állati és növényi eredetű kalóriák aránya 5 : 95. Nem sokkal jobb az arány más területeken sem a lakosság kisebb vagy nagyobb hányadában. Ha ezt az arányt a ma általában helyesnek tartott 30 : 70-re akarnók emelni, úgy tekintetbe véve, hogy egy állati kalória termelése kb. 7 növényi eredetű kalóriát kíván, az egész világ mezőgazdasági alaptermelését 150%-kal kellene növelni. Figyelembe véve, hogy a táplálkozással foglalkozók véleménye szerint az Egyesült Államok és Anglia népének jelentős része is egyik vagy másik szempontból nem kielégítően táplálkozik és, hogy ugyanaz mondható minden országra, a probléma teljes nagyságában áll előttünk.

A helyes és kívánatos táplálkozásról mind a mennyiség, mind a minőség tekintetében különböző tájakon, különböző társadalmi rétegekben egymástól messze eltérő felfogás alakult ki, és ezen belül a legtöbb ember egyéni véleménye is többé-kevésbé különböző. Ez a tény a kérdés tudományos vizsgálatakor alig mond többet, mint hogy az ember mennyiségben és minőségben is igen különböző táplálkozást hosszabb, rövidebb ideig durva károsodás nélkül elviselhet.

Mielőtt tudományosan felvetnők a helyes táplálkozásra vonatkozó ismeretek kérdését, meg kell vizsgálni mit is értünk helyes táplálkozás alatt. E kérdés felvetésében és megválaszolásában az állattenyésztők nagy előnyben vannak. A kérdés általános formájára azonnal egy másik kérdéssel vá-

laszolhatnak, nevezetesen felvethetik, hogy mit is akarunk a táplálkozással elérni. Az emberre vonatkoztatva a kérdés sokkal nehezebb, nyilván itt nem lehet önmagában cél a növekedés gyorsasága, a maximális testsúly, a legnagyobb zsírtartalom, a maximális fertilitás, a legfejlettebb izomzat stb. Az ember szempontjából a válasz talán úgy fogalmazható, hogy az a helyes táplálkozás, amely az egész élettartamot figyelembevéve a maximális szellemi és testi teljesítőképességet biztosítja generációkon keresztül. Az élettartam kétségtelenül igen fontos tényező, de szintén nem lehet egyedüli cél, éppúgy mint nem lehet cél önmagában a maximális teljesítőképesség sem az élettartamtól függetlenül.

Milyen adatokkal rendelkezünk a kérdés vizsgálatában? Mind a mennyiség, mind a minőség tekintetében általában nem nehéz megállapítani azt a határt, melyen alul, és kisebb biztonsággal, melyen felül aránylag rövid időn belül nyilvánvaló a károsodás. A többlet és a hiány okozta durva károsodás közötti területen a tájékozódás sokkal nehezebb és bizonytalanabb.

Tekintsük először a táplálék mennyiségét. A szükséglet akár egyénre, akár embercsoportokra elég jól megállapítható egyrészt az energiaforgalom méréséből, másrészt a kényszerű korlátozástól mentes (spontán) táplálékfelvételtől. Kísérletben könnyen kimutatható, hogy igen különböző energiaforgalom és igen különböző táplálék mellett az állat a felvett táplálék mennyiséget (kalóriát) a mindenkori energiaforgalomhoz szabja. Az emberről is tudjuk, hogy igen különböző energiaforgalom mellett testsúlya évtizedeken át állandó maradhat, tehát a táplálékfelvétel és az energiaforgalom egyensúlyban van.

A kérdés tehát mennyiségi szempontból egyszerűnek látszik. Annyit kell adni, hogy az egyensúly fenntartassék. Nem is ez teszi nehezzé a problémát, hanem az a tény, hogy nem csak egy egyensúlyi állapot van. A táplálékfelvétel csökkenése — bizonyos határokon belül — testsúlycsökkenéshez, majd újabb egyensúlyhoz, a kisebb testsúly állandóságához vezet. Ugyanígy a környezetet vagy a táplálék megfelelő változása bizonyos feltételek között állatban és a legtöbb emberben is testsúlynövekedéssel, majd nagyobb testsúly mellett újabb egyensúly kialakulásával jár.

Az egyensúlyt nyilván biztosítani kell, de melyik egyensúlyt? A kérdés nehézségére vonatkozóan néhány adat az élettartam és a teljesítmény változásáról: az életbiztosítás óriási adathalmazán felépülő statisztika egyértelműen mutatja, hogy az úgynevezett standardnál 10%-kal kisebb súlyúak a leghosszabb életűek és e testsúlyon felül a többlettel nagyjában arányosan rövidül az élettartam. Igaz, nincs bizonyíték arra, hogy a lesóványított kövér ember élete meghosszabbodnék. Számos kísérletből kiténik, hogy a patkány élettartama a táplálékfelvétel korlátozásával megnyújtható még akkor is, ha a táplálékfelvételt annyira megszorítják, hogy az állat a növekedésben elmarad. Hasonló hatású lehet úgy látszik az időszakos koplalás is.

A teljesítmény kérdése: nem vitás, hogy elégtelen, az egyensúlyt alacsony szinten nem biztosító táplálkozás a szellemi teljesítményt csökkenti. *Pavlov* intézetében kimutatták, hogy kutyában részleges éhezéskor a differenciálás igen korán romlik. Előzőleg jól táplált erőteljes fiatalemberek standardizált kísérleti feltételek között abbahagyták a tanulást, melyhez komoly érdekük fűződött, mikor testsúlyuk 15–20%-át elvesztették. Tehát a változás már olyan testsúly mellett következett be, amelyen egyensúly

fenntartható. A túlzott táplálékfelvételnél a szellemi teljesítményre gyakorolt hatásáról nincsen experimentális adat, de a köznapi tapasztalat nyomtatékkal szól amellett, hogy legalább is nincs serkentő hatása a szellemi tevékenységre.

A testi munkára vonatkozóan sohasem volt kétséges, hogy az izomerő csökkenésével járó testsúlyvesztés a teljesítményt csökkenti. A kérdés nem is ez, hanem az, hogy a táplálékfelvétel olyan mértékű korlátozása, mely mellett az egyensúly könnyen fenntartható kisebb izommunka mellett, csökkenti-e a teljesítményt. A fiziológia nyelvén: a táplálékfelvételnél az energiaforgalomhoz való szabályozásán kívül van-e olyan szabályozás, mely a táplálékfelvételhez szabja az aktivitást? A kérdés nem könnyen hozzáférhető, de a statisztika nagy számainak tükrében vizsgálható. A háború alatt és a háború utáni években a Ruhr-vidék ételkészletadagolása többször változott. E változások során teljes ételkészletben részesülő munkások teljesítménye a táplálék kalorikus értékével párhuzamosan haladt, és a teljesítményeszköz kb. annyi kalória megtakarításával járt, amennyivel az ellátás csökkent, tehát az egyensúlyt az izommunka csökkenése tartotta fenn. Ugyanezt mutatja szélsőségesebb kísérletes feltételek mellett megfigyelés: 3460 kalória felvétele mellett spontán aktivitásra, tehát izommunkára fordítottak 1613 kalóriát, míg 1570 kalória felvételekor csupán 488 kalóriát: az izommunka tehát a táplálékfelvételnél nagyobb mértékben csökkent.

A legegyszerűbb kérdés, a táplálék mennyiségének problémája sem tekinthető tehát egyértelműen megoldottnak. A gyakorlat számára, legalább egyelőre, a tetszés szerinti mennyiség biztosítása látszik egyedül helyesnek, a túlzott táplálékfelvétel neveléssel és felvilágosítással való önkéntes korlátozásával. A világviszonylatban megnyilvánuló élelemhiány kiegyenlítésével kapcsolatban rá kell mutatni, hogy a termelés növelése mellett a nehéz testmunkának gépekkel való felváltása a szükséglet csökkentésével számottevően segíthet.

A táplálék minőségének problémája még sokkal bonyolultabb. Aránylag könnyen és pontosan válaszolható meg itt is az a kérdés, hogy mi a legkülönbözőbb feltételek között is feltétlenül túlságos kevés, és kétségtelenül túlságosan sok. Így emberi tapasztalat és kísérletes vizsgálat alapján könnyű megmondani, hogy egy bizonyos fehérjemennyiségnél kevesebb feltétlenül és minden körülmények között súlyos károsodáshoz vezet, és egy bizonyos fehérjemennyiségnél több sem előnyös.

Angliában a második világháború alatt napi 70 gramm fehérje mellett, melyből 35 gramm állati eredetű volt, nem észleltek fehérjehiány okozta tüneteket. Madrid ostroma alatt gyakorlatilag azonos fehérjebevitel mellett, melyből azonban 5 grammnál is kevesebb volt az állati eredetű, tömegesen mutatkozott a fehérjehiányra jellemző károsodás. Természetesen a manifeszt károsodás hiánya távolról sem jelent kielégítő táplálást.

A fehérjeszükségletre vonatkozó felfogás kiindulópontja ma is alapjában véve Voit múlt századbéli megállapítása, mely szerint napi 118 gramm fehérje tekinthető minden szempontból kielégítőnek.

Erre az álláspontra helyezkedett *Rubner* is az első világháború után. Ez az adat voltaképpen nem más, mint a jómódú német középosztály fehérjefogyasztásának normaként való rögzítése. Felveti tehát azt a problémát, hogy a táplálék szabad megválasztása mennyiben tekinthető iránytmutatónak. Valóban azt látjuk, hogy európai viszonyok között, abban a rétegben, melyben

a jövedelem nem korlátozza a táplálkozást, a fehérjebevitel ezt a mennyiséget eléri vagy megközelíti. A fehérjefogyasztás a nyomorgó rétegtől eltekintve a legkisebb jövedelműek napi 70 grammjától a jövedelemmel párhuzamosan napi 100—120 grammig emelkedik, a jövedelem további emelkedésével azonban már nem változik.

Az utóbbi két évtizedben sok helyütt, pl. Angliában, az állati fehérje megfelelő aránya mellett a napi 70 grammot teljesen kielégítőnek tartják. E felfogás alapja a tapasztalat, hogy ezzel az adaggal a szervezet nitrogén-egyensúlyban tartható és hosszú idő után sem észlelhető károsodás. Alig kétséges azonban, hogy e megállapítás másik indítéka a fehérjeellátás nehézsége. Látható, hogy a két adat voltaképp két módszer eredménye; az egyik szabadon választott átlagos fehérjemennyiségből, a másik átlagos környezeti feltételek között hiánytüneteket nem okozó fehérjemennyiségből indul ki. E két módszer egyébként az egész táplálkozástudomány végig vonul.

Pontosabb elemzés azonnal rámutat a kérdés nehézségére. Hat patkány-generáció öt csoportja táplálékában 10,3—26,3% fehérjét kapott. Leghosszabb ideig azok a patkányok éltek, melyek tápláléka 10,3 és 14,8% fehérjét tartalmazott. Csak kevéssel rövidebb ideig éltek a 18,2% fehérjét fogyasztó állatok, míg a 22,2 és 26,3% fehérjét tartalmazó táplálékon az élettartam már számottevően rövidült. Más szempontból vizsgálva ugyanezeket a patkányokat, az eredmény is másként fest. A növekedés a leglassúbb a legkevesebb fehérjét tartalmazó étrenden, tehát azon, amelyik a leghosszabb életet biztosította. Ugyanezen az étrenden nagyobb az újszülöttek halálozása, legkisebb az újszülöttek súlya, mégpedig generációról generációra szembevetésben. Válogatási és más természetű kísérletek is amellettszólnak, hogy nem beszélhetünk egyszerűen optimális fehérjebevitelről, hanem ez az adott feltételekkel változik. Ugyanezt mondhatnók a szénhidrátról és a zsírról is, és egy csoporton belül sem egyenértékűek a különböző anyagok.

A helyes táplálkozás azonban sokkal bonyolultabb feladat, mint a kalória- és a fehérjeszükséglet biztosítása. Ásványi anyagok, vitaminok és más anyagok hosszú sora fontos tényezői a táplálkozásoknak. Ezek egyrészeről újra elmondható, hogy az az alsó határ, melyen alul minden esetben rövid időn belül a károsodás, és az a felső határ, melyen túl durva kóros elváltozás észlelhető, könnyen megállapítható; de már az igen hosszú idő után, főleg az esetleg csak generációk múlva jelentkező károsodás ismerete felette hiányos. A szükséglet megállapítása is igen nehéz, egyrészt mert a szükséglet a táplálék összetételének és a környezeti feltételeknek változásával nagymértékben változhatik, másrészt mert a specifikus jelleget nem mutató károsodás értékelése igen bizonytalan.

A hosszú időn, lehetőleg generációkon át standard feltételek között azonos táplálékon tartott állatokon szerzett nagyon kis számú tapasztalat mellett értékes útmutatást adott a szabad válogatás megfigyelése. Valóban meglepő, hogy pl. csirke és patkány több táplálékból, különböző ásványi anyagok oldatából válogatva, mindegyikből annyit fogyaszt, hogy az adott feltételek között jobb fejlődést biztosít, mint ugyanazon anyagokból bármilyen más arányban összeállított táplálék. Tiaminban hiányt szenvedő patkány nagy mennyiséget fogyaszt e vitamin oldatából, míg kielégítő tiamin bevitel mellett alig nyúl hozzá. A példák számát tetszés szerint lehet növelni, de rá kell mutatni arra is, hogy a helyes válogatás nem mindig érvényesül, így pl. rachitises patkány nem tanúsít preferenciát D-vitamin iránt. Mind a környezet, mind a szervezet változása lényegesen módosítja a válogatást; ez is mutatja, hogy nem szólhatunk a környezettől és általában az életfeltételektől független helyes táplálkozásról. Ezen az sem változtat, hogy csak az esetek egy részében nyilvánvaló,

hogy a táplálék kiválogatásában bekövetkező változás az alkalmazkodás szempontjából előnyös.

Emberben a spontán választott táplálék értékelése még sokkal nehezebb. Ha gondolunk az omnivorák táplálkozásában lehetséges kombinációk számára, valamint a környezet változásának az egyes anyagok szükségletére gyakorolt hatására, azonnal világossá válik, hogy óriási és igen nehéz terület vár kutató munkára.

Mindez pesszimiztikusan hangzik. Az elmúlt évtizedekre visszatekintve a haladás mégis óriási, és az a már említett tény, hogy nagyjában és egészében ma már nem nehéz megmondani mi a biztosan elégtelen és mi a bizonyára túlzott, valóban nagyjelentőségű a gyakorlat számára. Nem kétséges, hogy az alsó és felső határtól egyaránt távol tartva magát, a tudomány ma lényegesen jobb táplálkozást képes biztosítani az emberiségnek, mint aminőre valaha is módja volt. E határokon belül egyelőre alig tehetünk egyebet anélkül, hogy el ne hagyjuk a természettudomány szilárd talaját, mint az eligazodást rábízni a válogatásra.

Mi tehát a jó táplálkozással szemben támasztott gyakorlati követelmény? A mennyiségre nézve már említettem, hogy a legcélszerűbbnek látszik a tetszés szerinti fogyasztást fedezni, és a túlzást felvilágosítással korlátozni. A férfi-egységben számított fehérjemennyiség essék közelebb a napi 100 grammhoz, mint a 70 grammhoz és kb. fele legyen állati eredetű, és olyan választékot kell biztosítani, hogy a többi szükséglet bőven fedezhető legyen.

Hazai viszonylatban a mennyiség kérdése kisebb jelentőségű. A fehérjefogyasztás megoszlása már nem tekinthető megfelelőnek, még kevésbé mondható a magyar nép nagy részének táplálkozása kielégítőnek egyéb szempontból.

A biológiailag nagy értékű fehérje problémája Magyarországon az állattenyésztés fejlesztésével megoldható. Világviszonylatban ez az út legalább is még hosszabb ideig, önmagában nem hozhatja meg a kívánt eredményt, itt tehát feltétlenül szükség van a növényi eredetű fehérje minőségének javítására és egymással való teljessértékűvé tételére. Ezen kívül komolyan szóba jön egyes nélkülözhetetlen aminosavak szintetikus előállítása és kiegészítésként való alkalmazása. Az egyik ilyen aminosav, a metionin előállítása már olyan gazdaságos, hogy egyes helyeken a baromfitenyésztésben kiterjedten használják. További lehetőségek egysejtűek (chlorella, élesztősejtek) és baktériumok felhasználása, melyek egyszerűbb anyagból is néhány nagyságrenddel gyorsabban építik fel a fehérjét.

Elégtelen hazánkban a tej, tejtermék, a tojás, a zöldségek és a gyümölcs fogyasztás és az év bizonyos részében nem látszik kielégítőnek, biztosítottnak a B₁, C, D, K vitamin szükséglete sem.

Hazai viszonylatban a megfelelő táplálkozás feltételeinek megteremtése aránylag nem nehéz. Az alaptáplálék megteremtése kétségtelenül a helyes táplálkozás nélkülözhetetlen előfeltétele, de önmagában nem oldja meg a kérdést. Az emberiség jelentős részének hiányos táplálkozásában kétségtelenül a megfelelő táplálék elégtelen mennyisége és a vásárló erő hiánya a legfőbb ok, de távolról sem az egyetlen. Bizonyítja ezt, hogy Indiában, Indonéziában nem is ritkán észlelhető dús gazdag emberen is a minőségi szempontból durván elégtelen táplálkozás legsúlyosabb következménye.

Nem elég tehát a megfelelő táplálék termelése, biztosítani kell, hogy az megfelelő formában kerüljön a fogyasztóhoz, és hogy az valóban éljen vele.

Az előbbi elvileg aránylag könnyen megoldható technikai kérdés, a legnehezebben megoldható feladat: hogy a nép valóban éljen a jó táplálás lehetőségével.

Megrögzött táplálkozási szokások megváltoztatása nagyon nehéz. Felvilágosítás, jó propaganda kétségtelenül segíthet, de eredményességét nem szabad túlbecsülni. Gondoljunk arra, hogy a legműveltebb beteg, sőt maga a beteg orvos is, mennyire tartja be a táplálkozásra vonatkozó utasítást; bár bevallom, hogy nem egészen ritkán, ezzel nem is jár rosszul. A megszokott táplálék megváltoztatásának nehézsége kísérlettel is igazolható. A táplálékválogatásban egyébként csodálatosan érzékeny patkányban is kimutatható ez a jelenség. Kazeindús és szaccharódús táplálék között válogató patkány táplálékszükségletének zömét az utóbbi fedezi. Ha a fehérjét teljesen megvonjuk a táplálékból mindaddig, míg a fehérjehiány súlyos tünetei mutatkoznak, és ekkor újra megengedjük a két táplálék közti válogatást, a patkány pontosan ugyanabban az arányban fogyaszt a két táplálékból, mint a fehérje megvonása előtt, noha így a fehérjehiány csak igen lassan pótlódik. Ha azonban hasonló összetételű, de mégis más táplálék között más környezetben engedjük válogatni, azonnal a fehérjedús táplálékot részesíti előnyben, tehát azt, amellyel gyorsan pótolhatja az elszenvedett hiányt. Egy másik megfigyelés azt mutatta, hogy több vitamin megvonásakor és ugyanezek oldatának rendelkezésre bocsátásakor az állatok ebből hiánytünetek jelentkezése ellenére sem fogyasztottak. Miután azonban két napig a vitamindolat volt egyedüli forrásuk, kellő mennyiséget fogyasztanak belőle később akkor is, ha bőven áll már tiszta víz is rendelkezésükre.

A harmadik számbavehető megfigyelés, hogy a helyesen válogató állat esetleg ugyan még számára kellemetlen ízű anyagnak a hozzákeverése után is fedezi szükségletét, de csak ameddig az egy bizonyos koncentrációt elér. Ekkor többé nem fogyasztja, bár az elriasztó anyag teljesen ártalmatlan lehet.

Nem tartom vitásnak, hogy a felvilágosítás eredményes csak akkor lehet, ha primitívebb ősi mechanizmusokra építjük fel és azokkal nem kerül ellentétbe. A gyakorlat számára ez azt jelenti, hogy egyrészt minden lehetőséget, mely különösen új környezetben helyes táplálkozás megszokására adódik, meg kell ragadni, másrészt a leghelyesebben összeválogatott táplálék adása is csak akkor vezethet helyes táplálkozás kialakítására, ha az egyúttal — legálábbis egy átmeneti időszak után — az izlés számára is kívánatos.

Az elmondottakban élesen kiemeltem a helyes táplálkozásra vonatkozó ismereteink korlátozottságát és rámutattam, hogy még olyan általános kérdésben is, mint a táplálék összmenyisége és a kívánatos fehérjebevitel, óriási feladat vár a kutatásra. Ugyanakkor hangsúlyoztam, hogy e kérdésekre nincs és nem is lehet egyetlen válasz, mert az változik a környezeti feltételekkel.

Ismereteink hiányosságának éles hangsúlyozása talán elfedte, hogy a tudománynak igenis módjában van határozott javaslatot tenni a táplálkozás megjavítására. Ezért összefoglalva a gyakorlat számára levonható következtetéseket mondhatjuk, hogy hazánkban a kalóriaszükséglet korlátozás nélküli fedezése mellett több tejre, tejtermékre, tojásra és húsrá, sokkal több zöldségre és gyümölcsre van szükség. A táplálkozást szolgáló termelvényekben a tárolással, az ipari és konyhai feldolgozással járó veszteséget csökkenteni kell, és foglalkozni kell az elkerülhetetlen veszteség, vagy eredeti fogyatékoság pótlásának problémájával.

Ezzel a jó táplálkozás alapfeltételei megteremthetők. Teljes eredményről azonban csak akkor beszélhetünk, ha népünk széles rétegeinek táplálkozási

szokásai is megváltoznak. Feltétlenül szükséges ehhez, hogy minden olyan intézmény, mely ételmezést nyújt, a napközitől az üzemi konyháig és a honvédségig, egyúttal a helyes táplálkozás nevelő iskolája legyen.

E feladatok megoldásával és a válogatás ésszerű határok közötti biztosításával remélhetjük, hogy jelenlegi ismereteink korlátozottsága ellenére a kutatás jövőbeli eredményeit nem lesz nehéz a táplálkozás további javításában felhasználni.

Világviszonylatban a probléma más nagyságrendű és valóban nyomasztó. Megoldásának előfeltétele, hogy minden ember rádöbbenjen, hogy mindaddig, míg ember éhezik vagy elégtelenül táplálkozik, termelvények megsemmisítése, a termelés korlátozása, sőt fokozásának elmulasztása bűn az emberiséggel szemben és milliók egészségének károsítását és halálát okozhatja.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1954. ÉVI CXIII. NAGYGYŰLÉSÉNEK ZÁRÓÜLÉSE

(1954. JÚNIUS 19.)

Elnöki megnyitó

RUSZNYÁK ISTVÁN elnök :

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége nevében szeretettel üdvözlöm a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottságának, valamint Központi Vezetőségének jelenlevő tagjait.

Üdvözlöm a Magyar Népköztársaság Kormányának jelenlevő tagjait és Népköztársaságunk Elnöki Tanácsának megjelent tagjait.

Szeretettel üdvözlöm a baráti népi demokráciák tudományos akadémiáinak küldötteit, a Szovjetunió, a Lengyel, a Cseh, a Román, a Német Demokratikus Köztársaság és a Bolgár Tudományos Akadémiák küldötteit.

Üdvözlöm a diplomáciai testület megjelent tagjait.

Szeretettel üdvözlöm Akadémiánk megjelent tagjait és kedves vendégeinket és ezzel a Magyar Tudományos Akadémia 1954. évi CXIII. Nagygyűlésének záróülését megnyitom.

Tisztelt Akadémia! Kedves Hallgatóim!

A Magyar Tudományos Akadémia 1954. évi Nagygyűlése vége felé közeledik. Mivel az utolsó előadások még csak a tegnapi nap folyamán fejeződtek be, azt hiszem korai volna a Nagygyűlés eredményeinek és hiányosságainak kérdésével már most behatóbban foglalkozni. Azonban maga az a körülmény, hogy tudományos előadásainkat az érdeklődők eddig még nem látott tömege kereste fel, magában véve is bizonyítja azt, hogy legalábbis, ami a Nagygyűlés tematikáját illeti, az eredmény nem rossz.

Pártunk III. Kongresszusa meghatározta azokat a feladatokat, amelyek a szocializmus építése során az elkövetkező években előttünk állanak. Az új kormányprogram további sikeres végrehajtásában tudományos dolgozóinktól is megkívánjuk, hogy tudásukkal egyre fokozottabb mértékben vegyenek részt az országépítő munkában. Az új kormányprogram szellemének megfelelően ez évi Nagygyűlésünk középpontjába mezőgazdaságuk fejlesztése tudományos kérdéseinek megvitatását állítottuk be. Ezekkel a kérdésekkel foglalkoztak nemcsak az Agrártudományok Osztálya, hanem nagyrészt a Műszaki és a Kémiai Tudományok Osztályának előadásai is.

Az előadások iránt megnyilvánuló érdeklődés az idén örvendetes módon az osztálytitkári beszámolók iránt is megmutatkozott. Míg a múlt évben az osztálytitkári beszámolók nem váltottak ki komolyabb vitákat, addig az idén úgyszólván minden osztályban komoly elvi jelentőségű viták keletkeztek, melyek során olyan új szempontok is felmerültek, amelyek további megvitatása az osztályok munkájának a jövőben feladata lesz.

Nagy segítség volt számunkra az a körülmény, hogy Nagygyűlésünkre a Szovjetunió és a baráti népi demokráciák akadémiáinak küldöttei is eljöttek és hozzászólásaikkal, valamint előadásaikkal nagymértékben elősegítették munkánk eredményét.

Tudományos Akadémiánk osztályainak és különösen Elnökségének kötelessége lesz, hogy ezeket az eredményeket megvitassák és gondoskodjanak arról, hogy minél előbb a gyakorlat számára, dolgozó népünk hasznára érvényesüljenek. Meg kell ismertetni dolgozó népünkkel nemcsak eredményeinket, hanem Akadémiánk egész munkáját, problémáit, nehézségeit, hibáit, mert ilyen módon fogjuk megkapni azt a támogatást és segítséget, amelyre további munkánkban szükségünk van, ha az eddiginél jobban akarunk dolgozni. Dolgozó népünk egyre inkább magáénak érzi Akadémiánkat és ezért egyre inkább figyelemmel kíséri annak tevékenységét. Engedjék meg, hogy többek között ennek bizonyosságául felolvassam egyik nagyipari üzemünk, a Gheorghiu Dej Hajógyár dolgozóinak Nagygyűlésünkhöz intézett üzenetét.

»A Gheorghiu Dej Hajógyár dolgozói szeretettel köszöntik a Magyar Tudományos Akadémia vendégeit és tagjait az 1954. évi nagygyűlés alkalmából. Tudjuk, hogy a Pártkongresszus irányelvei nemcsak nekünk, fizikai és gyári értelmiségi dolgozóknak mutatják meg a helyes és követendő utat, hanem meghatározzák a Tudományos Akadémia távolabbi feladatait is. Mi ennek a végrehajtásához kívánunk sok sikert, mert közös munkánk eredményeivel építjük csak a szocializmust, mely mindannyiunké. A Gheorghiu Dej Hajógyár dolgozói nevében Molnár István, Nagy Mihály párttitkár, Kátai Gyula Disz titkár, Kuria Ferenc ÜB elnök és György Ferenc igazgató.«

A dolgozó nép érdeklődésének ez a megnyilvánulása kötelességünk ké teszi, hogy szakítsunk a múlt azon szokásával, hogy a főtitkári beszámoló a zárt Közgyűlés keretében hangozzék el. Az Akadémia Elnöksége ezért elhatározta, hogy mostantól kezdve a főtitkári beszámolót a nagy nyilvánosság előtt fogjuk megtartani, hogy ne csak akadémikusaink, hanem dolgozó népünk széles rétege is közvetlen tájékoztatást kapjon Akadémiánk munkájáról. Ezért iktattuk be a nyilvános záróülés első napirendi pontjaképpen a főtitkári beszámolót.

Felkérem Osztrovszki György főtitkárt, hogy a Magyar Tudományos Akadémia múlt évi munkájáról és feladatairól beszámolóját tartsa meg.

OSZTROVSZKI GYÖRGY FŐTITKÁR BESZÁMOLÓJA AZ AKADÉMIA MUNKÁJÁRÓL ÉS FELADATAIRÓL

I.

Népi demokráciánk fejlődésében az elmúlt év júniusában hozott párt-határozat és az ezt követő kormányprogram mérföldkövet jelentett. Ezek a határozatok megjelölték a szocialista társadalom felépítésének útját. Pártunk politikája és az új kormányprogram a szocializmus alaptörvényeiből indul ki, amikor arra törekszük, hogy az egész társadalom állandóan növekvő anyagi és kulturális szükségletei maximális kielégítését biztosítsa, a szocialista termelésnek a legfejlettebb technika alapján történő szakadatlan növekedése és tökéletesedése útján. A szocializmus építése során egyre sikeresebben elégítjük ki dolgozó népünk anyagi és kulturális szükségleteit. Életszínvonalunk emelése a szocialista ipar fejlesztésével szemben átmenetileg bizonyos fokig háttérbe szorult, az új kormányprogram az életszínvonal fokozottabb emelését tűzte ki célul s az ennek érdekében hozott határozatok az elmúlt év során népi demokráciánkban mélyreható változásokat idéztek elő. Az új kormányprogram tudományos életünknek is hathatósabb segítséget nyújt és egyszerű lehetőségeket biztosít az értelmiség teremtő erejének, tehetőségének további kibontakozásához. Dolgozó népünk még nagyobb megbecsüléssel viszonyozza tudományos dolgozóink értékes, nagyjelentőségű alkotó munkáját, amely a kormány terveinek megvalósulását segíti elő. A következő évek során még több támogatást kell adnunk tudományos intézményeinknek, nagyobb figyelmet kell fordítanunk tudományos dolgozóink problémáinak megoldására és tudományos kutatóink fejlődésére.

Kötelességünk, hogy megvizsgáljuk: milyen feladatokat ró az új kormányprogram a magyar tudományra. Tudományos kutatómunkánk mindinkább a népért való tudománnyá válik és legfőbb célja a dolgozók életszínvonalának, kultúrájának emelése. Pártunk és kormányunk tudományos életünk felé olyan feladatokat állított, melyek megvalósításában Akadémiánknak közvetlenül is teljes erejével részt kell venni. Akadémikusaink és tudományos dolgozóink a párthatározatot és az új kormányprogramot nagy örömmel üdvözölték. Általában úgy értékelték, hogy az eddiginél is nagyobb teret biztosít a tudományos kutatásnak. Kutatóink nagy kedvvel és lendülettel fogtak új feladataik megoldásához, mert látják, hogy a tudományt soha olyan társadalmi megbecsülésben, olyan anyagi és erkölcsi támogatásban nem részesítették, mint a dolgozók államában. A tudományos kutatásokra az 1954. évre az Akadémia 138 millió forint költségvetési keretet kapott, ez az elmúlt évhez viszonyítva 10 millió forint növekedést jelent. Kutatóintézeteink költségvetése az 1953-as évi 35,1 millió forintról ez évben 51,3 millió forintra emelkedett. A kutatómunka fejlesztésén kívül jelentős összeget

biztosít kormányzatunk aspiránsképzésre és ösztöndíjakra. Költségvetésünkben az akadémikusok, doktorok, kandidátusok tiszteletdíjára is több milliő forintot irányoztunk elő. Ezekre a célokra ebben az évben kb. 30 milliő forint áll rendelkezésre.

A tudományos kutatás elősegítését célozza a kutatóintézetek dolgozóinak létszámemelkedése is. Az elműlt évi 854 főről 1954-ben 1102-re emeltük kutató intézeteink dolgozóinak létszámát. Kormányzatunk a tudósok anyagi körülményeinek javításáról az elműlt évben a nyugellátás rendezésével is gondoskodott. Az akadémikusok ingyenes üdűttetése szintén tudósaink jólétének fokozását célozza, a vonatkozó rendelkezések lehetővé teszik, hogy legkiválóbb kutatóink tudományos munkájuk zavartalansága érdekében adott esetben kéthónapos alkotó szabadságot vegyenek igénybe. Az anyagi támogatáson kívül tudományos dolgozóink a tudományok fejlesztése és a kutatómunka elősegítése terén kifejtett kiváló munkáiért különböző állami kitűntetésben is részesűlnék. Kormányzatunk ilyen nagyfokű támogatása tudósainkat eredményes munkára serkenti. Nagyszerű bizonyítékai ennek azok a kiváló tudományos eredmények, amelyek világviszonylatban is elismerést és megbecsűlést szereztek népi demokráciánknek. A tudósok lelkes, odaadó munkája abban is megnyilvánul, hogy az agrártudományok képviselői a mezőgazdaság fejlesztéséről szoló határozat előkészítésében teljes tudásukkal résztvettek. Az új kormányprogram a mezőgazdasági termelés színvonalának fejlesztését gazdasági életűnk további fejlődésének alapvető kérdéseként jelölte meg. Ebben a munkában Akadémiánk részére is pontosan körvonalazta azokat a feladatokat, amelyeket az agrártudományoknak meg kell oldaniok. Akadémiánk a párthatározat után a mezőgazdasági kutatómunka legfelsőbb irányítása mellett aktívan részt vesz a termelés színvonalának közvetlen irányításában és elősegíti a tudományos eredményeknek a termelésben való felhasználását. Az Agrártudományok Osztálya kormányzatunk nagyhorderejű határozatát teljesen átérezve végzi felelősségteljes munkáját. Az Osztály munkásságának központjában főképpen a talaj termőerejének fokozása, az állattenyésztés, a korszerű növényvédelem, a gépesítés, a terméshozam emelésének témái állanak. Az Agrártudományok Osztálya a reá váró feladatok megvalósítását helyesen kezdte meg és reméljűk, hogy további ténykedése nagymértékben hozzájárul mezőgazdaságűnk felvirágzásához. Fontos feladatűnk, hogy tudományos kutatásaink elősegítsék az élelmiszeripar, könnyűipar, gyógyszeripar fejlesztését is.

Az elműlt év folyamán pártűnk határozatban mondta ki, hogy Akadémiánknek a társadalomtűdűdűműnyok bázisává kell válnia. A párthatározat nemcsak elvileg szögezte le ezt a feladatot, hanem konkrétan megjelölte azokat a legfontosabb témákat, amelyek sikeres megoldásában a politikai gazdaságtűnűnknek, a történelemnek és filozófiának igen lényeges szerepet kell vállalni. Az elműlt év végén az egyes társadalomtűdűdűműnyokban lezajlott viták ideológiai fejlődést mutattak, egyben azonban rávilágítottak egyes nagyjelentőségű társadalomtűdűdűműnyai ágak elmaradottságára is. Ez kötelezővé teszi Akadémiánknek, hogy a társadalomtűdűdűműnyok segítségére és továbbfejlesztésére nagyobb gondot fordítson. Az a rendkűvűl felelősségteljes munka, mely közzgazdaságtűdűdűműnyűnk képviselőire hárul, döntő befolyással van gazdaságpolitikánk és népgazdasági tervezésűnk kialakítására. Akadémiánk feladata, hogy tudományosan megvizsgálja a szocializűműs építésének főbb irányait, mozgatóerűit, törvényszerűségeit, társadalmi, gazda-

sági és kulturális összefüggéseit. Ezért a Közgazdaságtudományi Intézet létrehozásán kívül minden segítséget meg kell adni, hogy közgazdaságtudományunk a ráváró feladatokat elláthassa. Fel kell karolnunk és tovább kell fejlesztenünk azokat a kezdeményezéseket, melyeket közgazdászaink már megindítottak. Népi demokráciánk fejlődése fokozottabb követelményeket támaszt a filozófiával szemben is. Egyes kiemelkedő eredményei ellenére a filozófia egésze nem tartott lépést fejlődésünkkel. Ezért elő kell segítenünk marxista filozófusaink eredményes munkájának kialakulását. A Magyar Dolgozók Pártjának III. Kongresszusa nagy nyomatókkal világított rá a magyar nyelv és irodalom, a magyar történelem nevelő értékeire ; ez nagy kötelezettségeket hárít Akadémiánkra is, a magyar tudomány továbbfejlesztése, a magyar történelem és a magyar irodalom haladó hagyományainak tudományos feltárása tekintetében.

Pártunk és kormányunk határozatai a többi tudományok részére — ha nem is ennyire konkrétan —, de elvi útmutatásaikkal meghatározták azokat a feladatokat, amelyek elősegítik a tudomány fejlődését és ezek eredményeinek felhasználását népi demokráciánk társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődésében.

A magyar tudósokra nagyszerű feladatok várnak. Dolgozó nép anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítése olyan feladat, amelynek megvalósítása során sok tenneválója van tudományos dolgozóinknak. Tudományos életünk — a gyakorlattal való kapcsolata során — a szocializmus építésének igényeihez alkalmazkodik és az a feladatunk, hogy munkánkban a szükséges változtatásokat időben és helyesen meglássuk, érvényesítsük. Régi, haladó hagyományaink alapján és a szovjet tudomány eredményeire támaszkodva (a tudományos elmélet egyre igényesebb fejlesztésével, szoros kapcsolatban a gyakorlattal) segítsük lerakni hazánkban a szocializmus építésének tudományos alapjait. Akadémiánk feladata, hogy elősegítse hazánk tudósai és tudományos dolgozói tevékeny munkáját és lehetővé tegye a magyar tudomány fejlődését, az újabb eredmények elérését.

Az új kormányprogram után tudósaink és tudományos dolgozóink egyre világosabban látják, hogy a tudományos munkának az étellel szoros kapcsolatban kell lennie. Tudósainkat mindjobban kezdi áthatni az a törekvés, hogy bekapcsolódjanak a szocialista építés időszerű kérdéseinek megoldásába. Egyre több jelét látjuk annak, hogy tudományos dolgozóink a gyakorlattal való kapcsolat révén felmerült elméleti problémák megoldása után eredményeik gyakori alkalmazásával is törődnek. Az elmélet és a gyakorlat kapcsolatának értelmezésében azonban sok esetben helytelen vélemény alakult ki. Gyakran előfordul, hogy tudományos kutatóink olyan kérdésekkel foglalkoznak, amelyek nem tartoznak feladatkörükbe. Egyetemi tanszégeket vezető akadémikusaink, akik elvi kutatások terén kiemelkedő eredményeket érnek el, a gyakorlattal való kapcsolatot abban látják, hogy üzemi, laboratóriumi kérdéseket oldanak meg munkatársaikkal. A mezőgazdasági kutatókat sok esetben olyan operatív feladatokra veszik igénybe, melyeket közigazgatási szakembereknek kellene elvégezni, mint például a gabonavetések szorgalmazása, aratás ellenőrzése. Helytelen, hogy a minisztériumok, üzemek és társadalmi egyesületek a tudomány és a gyakorlat kapcsolatának címe alatt megkívánják tudósaink részvételét a sorozatos értekezleteken. Az említett hiányosságok nemcsak az elmélet és gyakorlat fogalmának vulgarizálását jelentik, hanem fokozzák tudósaink amúgyis jelentős elfoglaltságát is.

Az elmélet és a gyakorlat kapcsolatának helyes kialakításához feltétlenül szükséges, hogy tudományos dolgozóink megismerjék népgazdaságunk, kulturális életünk problémáit, a megoldandó feladatokat és a fejlődés irányát. Tudományos osztályaink közül az Agrártudományok és a Műszaki Tudományok osztálya bizonyos mértékig megvalósította az elmélet és gyakorlat kapcsolatát a második öt éves tudományos terv előkészületei során. Műszaki kutatóink az elmúlt időben számos olyan eredményt értek el, és módszert dolgoztak ki, amelyeket az ipar nem használt fel megfelelően. A műszaki, kémiai, fizikai tudományokban elért eredményeket örömmel adtuk át a gyakorlatnak, sajnálattal kellett tapasztalnunk azonban, hogy nagy részét nem hasznosították. Az újítás helytelen értelmezése és az újítók részéről vallott anyagiassági szempontok sok esetben gátolják a tudományos módszerek hasznosítását a termelésben. Meg kell akadályoznunk, hogy a szűklátókörűség gátolja a tudományos eredményeink felhasználását. Az elmélet és a gyakorlat kapcsolata csak akkor eredményes, ha nem marad formális jellegű, hanem valóban élő és alkotó kapcsolattá fejlődik ki.

A magyar tudomány fejlődéséért és további előrehaladásáért tudományos dolgozóink felelősek. A tudomány csak akkor haladhat a helyes irányban, ha a tudomány dolgozói nem tartózkodnak a véleménynyilvánítás-tól. A dialektikus materializmus alapítételei kimondják, hogy a vélemények nyílt harcban, nyílt vitában tisztázódnak, a dolgokban rejlő ellentétek feltárásával. Csak a viták alapján kialakult vélemény szabhatja meg az egyes kutatások feladatait és irányát. A nyílt és bátor kritikával nemcsak a tudomány fejlődését segítjük elő, hanem hozzájárulunk a tudományos életünkben elég gyakran tapasztalható személyi ellentétek kiküszöböléséhez. Az új kormányprogram nagyban hozzájárult ahhoz, hogy tudományos életünkben a vitaszellem megélenküljön. Tudósaink mind nyíltabban tárják problémáikat a nyilvánosság elé és vitákon igyekeznek kialakítani az azok megoldására vonatkozó javaslatokat. A tudományos előadásokon ma már gyakoribbak a szakmai vonatkozású viták, míg az ideológiai jellegű vitákban bátortalanság mutatkozik. Pedig népi demokráciánk új fejlődési szakaszában igen sok olyan probléma jelentkezik, amelynek ideológiai tisztázása mielőbb szükséges. Kívánatos, hogy tudósaink ezekkel a problémákkal foglalkozzanak, ezeket azonban csak akkor értik meg kellően, ha minél alaposabban elsajátítják a dialektikus és történelmi materializmust. Tudományos dolgozóink ideológiai fejlődését nagymértékben elősegítené, ha az egyes tudományterületek ideológiai kérdéseit rendszeresen tárgyalnánk, nyíltan és bátran bírálnánk az idealista vagy egyéb helytelen nézeteket. Az egészséges szellemű, a haladást szolgáló ideológiai vitákat tudományos életünk legkülönbözőbb területein minél előbb meg kell indítanunk. Akadémiánknak fontos feladata, hogy elősegítse ezt. Kutató munkánk célkitűzéseit, módszertanát, kérdésfeltevését alaposan meg kell tárgyalni, hogy ezzel valóban segítséget nyújtsunk kutatóink munkájához. Az eddig elért tudományos eredmények értékelése a kritikai szellem hiánya miatt komoly nehézségbe ütközik. El kell érnünk, hogy tudományos kádereink bátran mondják el véleményüket azokban a kérdésekben, amelyekben határozott álláspontjuk kialakul. Nem nyugodhatunk bele abba, hogy kutatóink sértődöttsége vagy kényelmes visszahúzódása gátat vessen a tudományos vitaszellem fejlődésének. Tudományos dolgozóink nagyrésze a tárgyhoz tartozó vitákat legtöbbször személyeskedésnek veszi és ennek megfelelő hangnemben reagál rájuk, ami a viták

eredménytelenségére vezet. Olyan légkört kell teremteni a tudományos viták alkalmával, hogy az itt elhangzottak valóban elősegítsék a tudományos kérdések megoldását tekintet nélkül a személyekre. Az elmúlt évben a vitaszellem fejlődése olyan tudományokban is megmutatkozott, ahol eddig az ideológiai vitáktól tartózkodtak, mint pl. a néprajz, művészettörténet stb. Az idealista elméletek elleni állásfoglalás azonban még sok tudományban kezdetleges. A legtöbb tudományágban nem vizsgálják meg az idealizmus megnyilvánulási formáit és azok leküzdésének módszereit. A határozott állásfoglalás elsősorban az ideológiai ismeretek elégtelensége miatt hiányzik. Ezért ideológiai oktatásunkban meg kell szüntetnünk az egyoldalúságot és figyelembe kell vennünk a tudományos dolgozók speciális igényeit. Olyan módszerekkel kell lehetővé tennünk a marxizmus elsajátítását, hogy az tudósaink érdeklődését lekösse. Kommunista tudósainknak a vitákon ideológiai kérdésekben és az ellenséges nézetek elleni harcban példát kell mutatniuk. A határozott világnézeti állásfoglalás hiánya a kritikai szellemet is gyengíti.

Az új kormányprogram hatása szembeütően mutatkozik tudományos dolgozóink fokozódó munkakedvében is. Egyes tudományterületeken, mint pl. az agrártudományok, műszaki tudományok területén általános fellendülés mutatkozik. Sokkal több kutató dolgozik aktívan, mint az előző években és mind több tudományos munkáról számolnak be. A tudományos munkában mutatkozó fejlődést jelenti az is, hogy míg az előző évek során tudományos osztályaink túl voltak terhelve szervezési feladatokkal, addig az elmúlt évben tudományos kérdések megvitatása került előtérbe.

A Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályán az elmúlt években nagyobb részt dokumentum-jellegű publikációk és adatgyűjtő munkák jelentek meg. Múlt évi nagygyűlésünk óta gyökeresen megváltozott a helyzet: 14 önálló eredeti művel szemben csak 2 fordítás és 4 forrásmunka áll. Irodalomtörténetünk kiemelkedő eredményeket mutatott fel, mint pl. Sőtér: Eötvös, Klaniczay: Zrínyi, Horváth János az Árpád-házi irodalmunkról szóló műve. A nyelvtudomány területén folytatódtak azok a nagy kollektív munkálatok, mint pl. az értelmező szótár, akadémiai nagyszótár, magyarországi latinság szótára stb., melyek évtizedes mulasztásokat pótolnak.

Népünk szocialista hazafiságának fejlesztéséhez nagymértékben hozzájárul a Kossuth-díjjal kitüntetett Sopron város és műemlékei című monográfia. Igen jelentős eredmény a magyar történelem hatkötetes tankönyve. Nemzetközi viszonylatban nagy elismeréssel fogadták Lukács: Az ész trónfosztása című, német nyelven megjelent munkáját. A földrajztudomány területén jelentős munka Bulla Béla doktori disszertációja is.

A fizika és matematikai tudományok területén elvi jelentőségű kiemelkedő eredmények születtek. Rényi Alfréd levelező tag a valószínűségszámítás területén, Rédey László levelező tag az absztrakt algebrában és a számelméletben ért el kiváló eredményt. Az I. Magyar Fizikus Kongresszuson Gombás Pál számolt be figyelemreméltó eredményeiről.

Az agrártudományok területén kiemelkedő eredményeket ért el Sedlmayr Kurt akadémikus, az elméleti kutatások területén a stádiumos fejlődéssel kapcsolatos vizsgálataival és cukorrépamenesítési munkájával. A magyar nemesítők munkáját gátolja, hogy az elméleti biológiai kutatások még nincsenek összehangolva a gyakorlati nemesítők és növénytermesztők tevékenységével. A talaj termőképességére irányuló kutatásokban igen nagy jelentősége van Kreybig Lajos levelező tag eredményeinek, állattenyésztési

kutatásunk területén pedig figyelemreméltó eredményeket ért el Csukás Zoltán a hazai pirostarka szarvasmarha megjavításával. Az alkalmazott botanika terén Zólyomi Bálint és Máthé Imre munkásságát emelhetjük ki.

Az orvostudományok területén az elméleti és a klinikai kutatások a fontos hazai kutatási iskolák továbbfejlesztését is szem előtt tartották. Az elméleti kutatások középpontjában a fehérje és élőanyag-kutatás, a felső idegműködés, az experimentális biológia legfontosabb kérdései állnak. A biokémiai kutatások kifejezetten a funkcionális biokémia irányába tolódtak el és alapvető biológiai kérdésekre vonatkoztak. A hidrobiológia területén az utolsó évben elért eredmények közül a Tihanyi Biológiai Kutató Intézetben a Balaton produktív biológiájával kapcsolatos munkálatokat kell kiemelni. A biológiai kutatásoknak az osztályhoz való csatolása elősegítette, hogy az alapvető biológiai törvényszerűségeket, amelyeken az orvostudomány gyakorlati problémái is nyugszanak, szélesebb területen és egységesebben kutathassuk, munkánk középpontjába állíthassuk. Az experimentális biológiai kutatások megteremtésének feladatát a Biológiai és Orvosi Tudományok Osztálya kapta, azonban ez nem volt helyes lépés. A hazai kísérleti biológia fejlesztését az Osztály megkezdte, azonban néhány kisebb szervezési eredménnyel kívül az Osztály megkezdte, azonban néhány kisebb szervezési eredménnyel kívül a legfontosabb szervezési feltételek hiánya miatt nem tudta azt keresztülvinni.

A Műszaki Tudományok Osztályán kiemelkedő eredményeket ért el Szádeczky-Kardoss Elemér akadémikus új geokémiai elméletével Geleji Sándor levelező tag pedig a fémek képlékenysége vonatkozó kutatásaival. Az Osztály bizottságai állandóan figyelemmel kísérik az egyetemi tanszékeken és az ipari kutató intézetekben folyó munkákat.

A Kémiai Tudományok területén elért eredményeket az is igazolja, hogy Buzágh Aladár akadémikus és Fodor Gábor levelező tag már második ízben részesültek kiváló kutatásaikért Kossuth-díjban. Kiemelkedő eredményeket ért el Schay Géza levelező tag az adszorpciós izotermára vonatkozó új értelmezése és Bruckner Győző akadémikus az eddig első ismert természetes monoton polipeptid finom szerkezetének megoldása terén. Ki kell emelnünk még Varga Józsefnek és Freund Mihálynak a nagylengyeli nyersolajkutatásokkal kapcsolatos eredményeit. A kémiai tudományok fejlődését nagymértékben fogja elősegíteni a most szervezés alatt álló Kémiai Kutató Intézet.

A múlt évi Nagygyűlésünk óta elért eredmények mellett jelentős hiányosságok is mutatkoznak tudományos életünkben. Kiemelt tudósaink anyagi megbecsülése mellett kutató intézeteink nem minden esetben kapják meg a munkához szükséges anyagi és személyi szükségletüket. Az elmúlt év folyamán — bár jelentősen növekedett a kutató intézetek dolgozóinak létszáma — mégis egyes területeken kevés a tudományos káder és különösen nagy hiány mutatkozik a tudományos segédszemélyzetben. Nagymértékben gátolja a tudományos munkát az egyes akadémiai intézetek rossz elhelyezése. Ilyen pl. a Biokémiai Intézeté, ahol jelentős kutatások folynak, de mégsem tudjuk biztosítani a szükséges laboratóriumokat, vagy az Alkalmazott Matematikai Intézeté, amelynek további fejlesztését a helyiséghiány gátolja. Elhelyezési problémák állnak fenn a most szervezett intézeteknél és előreláthatólag azoknál, melyeket az elkövetkező év folyamán kívánunk létrehozni. Tudományos munkánk eredményességét még jobban tudnánk fokozni, ha a korszerű kutatásokhoz szükséges felszereléseket és berendezést biztosítanánk. Az egyes tudományágakban a kezdeti nagyobb kutatási lendület fokozatos

csökkenésének az az oka, hogy a legszükségesebb vegyszerekkel, korszerű műszerekkel nem tudjuk azokat ellátni. Ez a nehézség igen sok értékes kutatást gátol. Kénytelenek vagyunk sok esetben elejteni olyan témákat, amelyek értékesek, és helyette olyan témákat választani, melyeknél a megvalósítás feltételei biztosítva vannak. Nem tudtuk megoldani az elmúlt év során sem a vegyszerekkel és műszerekkel való ellátást. A bürokrácia, amely Akadémiánkban is megtalálható, gátolta ezen kérdések megoldását. A színvonalas kutatásoknak pedig nemcsak a metodikai lehetőségekhez, hanem az elvi célkitűzésekhez is igazodniuk kell. Biztató kezdet, hogy az év második felében megindíthatjuk az izotóp-kutatásokat, amit a Szovjetunió segítségével tesz lehetővé.

A tudományos kutatómunkában komoly nehézséget jelent tudósaink túlterhelése. Meg kell szüntetnünk a bürokratikus jelenségeket, amelyek részben előidézői a túlterhelésnek. A túlterhelést egyrészt az oktatás feltételeinek a tudományos kutatómunkára nem eléggé tekintő megszervezése okozza, másrészt a különösen sok, különböző értekezlet. Az elmúlt év folyamán igyekeztünk jelentősen csökkenteni az ülések számát és redukálni a bürokratikus eljárásokat. Általános jelenség, hogy a különböző kormányzati és társadalmi szervezetek erősen igénybeveszik tudósainkat. Ennek megszüntetését az is nehezíti, hogy akadémikusaink túlnyomó többsége nem akadémiai intézetben dolgozik, hanem egyetemen, vagy minisztérium fennhatósága alatt álló kutatóintézetekben. Az egyes minisztériumok, mint legilletékesebb szakembert, akadémikusainkat tanácsadási munkára erősen igénybeveszik. Tudósaink idejét nagyon leköti az egyes társadalmi szervezetek felkéréseinek teljesítése. Akadémikusaink legtöbb esetben nem térnek ki a felkérések elől, és ez okozza, hogy élvonalbeli tudósaink egészen egyszerű népszerűsítő előadásokat kénytelenek tartani. Tudósainknak sokkal határozottabban kell állást foglalni, az ilyen kérdésekben, mert munkájuk rovására megy a kérdések tömeges teljesítése. Ebben az ügyben megtettük a szükséges lépéseket a társadalmi szervek országos vezetőinél, ennek ellenére továbbra is tapasztaljuk, hogy egyes helyi szervek most is igénybe kívánják venni tudósainkat. A túlterhelést az is előidézi, hogy tudósaink munkatársai erősen le vannak kötve egyéb irányú elfoglaltságaik miatt és nem tudnak teljes idejükkel a kutató munkában részt venni, ami jelentősen gátolja előrehaladásukat. A tanszéki kutatómunkát nehezíti az előbb említett körülményeken kívül az, hogy az Akadémia a tanszéki kutatás anyagi támogatását nem biztosította kellő mértékben.

II.

Tavalyi Nagygyűlésünkön röviden összefoglaltuk az előttünk álló feladatokat és ezeket részben teljesítettük. Tudományos Osztályaink elkészítették a második ötéves terv főbb elvi szempontjait. Ebbe a munkába főbizottságaink igen sok tudományos kutatót és szakembert vontak be. A terv-előkészítés során alkalmuk volt az egyes tudományágak fejlesztési fokának felmérésére, amelyre először hivatkozhatunk tudományos életünkben. A kutatási témák megválasztásánál szem előtt tartották a komplex témák kijelölését, amelyek az elvi célkitűzéseket és a népgazdaság gyakorlati igényeit szolgálják. Az elmúlt év során mind jobban kidomborodott Akadémiánk

fejlődésének iránya. Bebizonyosodott, hogy Akadémiánk csak úgy tudja betölteni hivatását, ha minél szélesebb intézeti hálózatra épül és az akadémikusok többsége ezekben az intézetekben dolgozik. Tudományos életünkben mind jobban érződik annak hiánya, hogy Akadémiánk nem tudja betölteni legfelsőbb tudományos irányító szerepét. Az ipari kutatóintézetek elszakadtak az Akadémiától és legfeljebb a bizottságok alkotnak valamelyes kapcsolatot.

Nem alakult ki az elmúlt év folyamán az állami szervekkel szorosabb kapcsolat, amelynek hiányát már minisztériumaink is kezdik érezni. Akadémiánkon az egyes tudományokat illetően több olyan határozat, javaslat született, amely komoly segítséget nyújtott volna az egyes minisztériumok munkájában, azonban ezt nem használták fel, sőt túlnyomó többségben nem is reflektáltak az Akadémia segítő készségére. Tudományos Akadémiánk további eredményes munkáját, népgazdaságunk segítségét csak úgy tudja folytatni, ha az állami szervek és az Akadémia között szoros kapcsolat épül ki. Különösen fontos ennek a gondolatnak megvalósítása az elkövetkezendő második ötéves tervünk kidolgozása során.

Akadémiánk elmúlt évi munkájával, egyes területek eredményeivel és hiányosságaival a következőkben kívánok foglalkozni.

1. Az Akadémia kutatóintézetei

Tudományos Akadémiánk újjáalakulása óta nemcsak a tudomány ápolója és művelője, hanem feladatai közé tartozik a kutató munka megszervezése is. Újjáalakulásunk után 5 kutatóintézetet vettünk át, jelenleg 16 intézettel rendelkezünk. Fontos tudományterületeken azonban még ma sincs meg a szervezett tudományos munkához elengedhetetlenül szükséges kutató intézetünk, vagy laboratóriumunk. A Tudományos Akadémia csak akkor tudja a tudományos kutatás irányítását végezni, ha megfelelő intézeti hálózattal rendelkezik. Leggyakrabban nem is szükséges nagyméretű intézetek létrehozása, de elengedhetetlen, hogy a legfontosabb feladatok megoldására legalább kisebb egységeket szervezzünk. Fokoznunk kell a kutatólaboratóriumok és az egyetemi tanszékeken lévő akadémiai kutató részlegek megszervezését. Intézeti hálózatunk kiépítése jelenleg is folyik, melyek közül a Kísérletes Orvostudományi, az Irodalomtudományi, a Kémiai Kutató és a debreceni Fizikai Kutató Intézetek szervezés alatt állnak. Az akadémiai intézeteket tudományos osztályaink irányítják a tudományos tanácsokon keresztül. Általános tapasztalat, hogy amelyik tudományos tanács munkájával az osztályvezetőség behatóan foglalkozik, ott fejlődés mutatkozik. Egyes tudományos tanácsok, mint pl. az Alkalmazott Matematikai, a Csillagvizsgáló, az Állategészségügyi, a Botanikai Kutató Intézetek tudományos tanácsai elvi kérdéseket tűznek napirendre és határozataikkal nemcsak szervezeti szempontból, hanem tudományosan is segítik az intézet munkáját. A Központi Fizikai Kutató Intézet 1951-ben létesített Tudományos Tanácsa nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Ennek az volt az oka, hogy a Tanács összetétele heterogén és így az intézet vezetésében csak kevés segítséget tudott nyújtani. Ahol az osztályvezetőség elmulasztja a tudományos tanács irányítását és munkája ellenőrzését, mint pl. az Agrártudományok Osztályán az Agrobiológiai Intézet Tudományos Tanácsánál, ott nem tölti be feladatát és nem hat irányítólag a kutató intézet munkájára. Jelentős kezdeményezése

volt a Nehézipari Minisztériumnak az, hogy a Földtani Intézet tudományos tanácsi teendői ellátására a földtani főbizottságot kérte fel.

Az ipari kutatóintézetek tudományos tanácsainál bizonyos válság észlelhető, aminek az az oka, hogy a tudományos tanácsok magasképzettségű tudós tagjai távolmaradnak egyéb elfoglaltságuk miatt.

A kutatóintézetek munkájára jó hatással volt, hogy egyes intézeteknél az intézetvezető személyének változásával az ott folyó tudományos munka színvonalát emelni tudtuk. Így pl. a Martonvásári Mezőgazdasági Kutató Intézet és a Földrajzi Kutató Csoport munkája eredményesebbnek mutatkozik. A kutatóintézetek munkájánál meg kell oldanunk a tudományos eredmények gyakorlati felhasználását. Így pl. az állategészségügyi Kutatóintézetben folyó értékes munkát még eredményesebbé tehetjük, ha a gyakorlati alkalmazást is figyelemmel kíséri az intézet.

A kutatóintézetek mellett tudományos életünk fejlődését segítik elő a dokumentációs központok és a tudományos társaságok. Dokumentációs központjaink a külföldi tudományos műveket kísérik figyelemmel és tájékoztatják a magyar kutatókat a megjelent tudományos munkákról. Dokumentációs központjaink munkájának színvonalát feltétlen emelnünk kell, különösen az értelmező és kritikai anyag feldolgozásával. Dokumentációs központjaink jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a szovjet irodalomtudomány eredményeinek felhasználásával az idealista nézetek elleni harchoz segítséget nyújtsanak. A tudományos eredmények és ismeretek terjesztésében fontos szerepe van a tudományos társaságoknak. Az Akadémia nagymértékben hozzájárul a tudományos ismeretek népszerű, közérthető formában történő terjesztéséhez a társaságokon keresztül és ezzel elősegíti dolgozó népünk műveltségi színvonalának emelkedését.

2. Rendezvények

Az Akadémia rendezvényeinek célja, hogy a vélemények kicserélése folytán egy-egy tudományos kérdést a vitán keresztül eljuttassunk a megoldásig. A rendezvények formái különbözőek az egyes kérdések jellege szerint. A könyvek és folyóiratok kiadása mellett a kutatási eredmények publikálásával többek között felolvasó üléseken foglalkoznak tudományos osztályaink. Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy a havonkénti felolvasó ülések rendszere idejétmúlt forma, az egyes felolvasó üléseken sokszor olyan előadások hangzanak el, amelyeknek kevés a szakértője. A felolvasó ülések programját nagyobb gonddal kell összeállítani s olyan előadásokat kell tartani, melyek nagy érdeklődésre tartanak számot. Azokon a felolvasó üléseken, melyeken szakembereink szélesebb rétegeit érintő témával foglalkoznak, a látogatottság kielégítő.

A felolvasó ülések helyett egyre nagyobb érdeklődés kíséri a főbizottsági üléseket. Különösen fontosak az agrár és a műszaki tudományok területén rendezett viták. Az agrárviták hiányossága főleg abban mutatkozik, hogy az egyes rendkívül fontos tudományágak problémáival keveset, vagy egyáltalán nem foglalkoznak, mint pl. üzemszervezés, gépesítés, növényvédelem stb. A műszaki tudományok területén ki kell emelnünk a bányagépesítési és a dunai vízgépészeti problémákkal foglalkozó vitákat. A viták közül a jogi, filozófiai, közgazdasági, történeti és földrajzi előadások vitái ideológiai szem-

pontból is többnyire megfelelő színvonalúak. Az egyes vitaüléseken, ankétokon elhangzottakat sok esetben határozatban foglalják össze, melyet az illetékes állami szervek részére továbbítanak. Az új kormányprogram óta — bár kutatóink egy része még nem barátkozott meg teljesen a kritikával — elértünk annyi eredményt, hogy a kritika már nem formális. A helyes bírálat komoly segítséget jelent az egyes elhanyagolt tudományterületek fejlődésében. Az Agrártudományok Osztálya megbírálta az állattenyésztők és üzemszervezők kutatásait és a kezdeti visszahúzódnás után mindkét kutatási területen jelentős fejlődés tapasztalható.

Az elmúlt Nagygyűlésen elhatároztuk, hogy a Tudományos Akadémia egyes vidéki városokban az Akadémia munkájának ismertetése végett Akadémiai Napokat rendez. Ez év tavaszán rendeztük meg a debreceni és kecskeméti akadémiai napokat. Debrecenben a Nyelv- és Irodalomtudományok, Történeti és Társadalomtudományok, Matematikai és Fizikai Tudományok Osztálya vett részt. Az Osztályok munkájáról szóló beszámoló után tudományos előadások hangzottak el. Az Akadémia képviselői az akadémiai napok alatt meglátogatták a tudományterületüknek megfelelő egyetemi tanszékeket és kutatókat. Az Agrártudományok Osztálya Kecskeméten rendezte meg az Akadémiai Napokat s ezen a Duna—Tisza közti mezőgazdaság fejlesztésének problémáival és az ehhez nyújtandó segítségek módszereivel foglalkoztak. A vita anyagából a hallgatóság sokat tudott értékesíteni, a résztvevők igen értékes kiegészítései, javaslatai, bírálatai pedig nagymértékben emelték az Akadémiai Napok eredményességét.

Tudományos életünk rendezvényei közül külön figyelmet érdemelnek a nemzetközi viszonylatban is számottevő kongresszusok. Az elmúlt Nagygyűlés óta több ilyen magasszínvonalú kongresszust rendeztünk. A társadalomtudományok területén az egyik legjelentősebb rendezvény a Történész Kongresszus volt, melynek sikerét igen nagy mértékben elősegítette a Szovjetunió és a többi baráti ország történész tudósainak jelenléte.

Az I. Magyar Fizikus Kongresszus nemcsak feltárta a fizikai kutatások helyzetét, hanem elősegítette az együttműködés kialakulását is a baráti országok fizikusaival.

Az Agrártudományok Osztálya a párt és a kormányhatározat szellemének megfelelő három nagyjelentőségű kongresszust rendezett.

Az Erdészeti Kongresszus az erdészet legfontosabb népgazdasági kérdéseit tárgyalta. Az Állattenyésztési Kongresszus előadásainak középpontjában a legfontosabb haszonállatok hozamának fokozása állt. Az elhangzott előadások értékét nagyban emelte, hogy kivétel nélkül önálló kutatási eredményeken alapultak. Az év tavaszán rendezett Állatorvostudományi Kongresszus a legfontosabb állategészségügyi kérdésekkel foglalkozott. A megtartott kongresszusokon a Szovjetunió és a baráti népi demokráciák küldöttei előadásaikkal és hozzászólásaikkal kiegészítették a kongresszus munkáját.

A legutóbbi pécsi MÉT ülés és a szegedi Korányi Vándorgyűlés a múlt évinél sokkal kielégítőbben zajlott le és ezeken igen egészséges viták alakultak ki tudósaink körében.

A műszaki tudományok területén a Híradástechnikai Konferencia értékes segítséget nyújtott a híradástechnikai ipar részére. A kémiai tudományok területén a debreceni Szerveskémiai Konferencia adott számot nagy fejlődésről. A Konferencia színvonalát emelte, hogy a kutatók alapos elméleti felkészültséggel foglalkoztak a problémák megoldásával.

A baráti országok tudósai ittjártuk alkalmával jelentős segítséget adtak egyes tudományos osztályainknak. Dubinyin akadémikus nemcsak tudományos kérdésekben adott tanácsaival, hanem tudománypolitikai kérdések tisztázásában is segítségünkre volt. Glusczenko professzor a szovjet agrobiológia eredményeinek ismertetése és több kutató intézetben tett látogatása során értékes tanácsokkal segítette agrobiológiai és növénynemesítési kutatásainkat. A baráti népi demokratikus országok küldöttei, mint pl. Klimasevszki lengyel földrajztudós, Sorm akadémikus, a Csehszlovák Akadémia főtítkára, Czabelka professzor, a Szlovák Akadémia tagja, Infeld akadémikus, a Lengyel Akadémia tagja stb. ittjártuk alkalmával jelentős segítséget nyújtottak tudományos életünknek. Értékes volt a haladó nyugati tudósok: Joliot Curie, Bernal, Wooster, Biquard professzorok látogatása.

3. Könyvkiadás

Akadémiai könyvkiadásunk az elmúlt Nagygyűlés óta számban és minőségben is jelentősen fejlődött. Az elmúlt Nagygyűlés óta megnövekedett az önálló tudományos munkák száma és csökkent a fordításoké. Tudományos osztályaink könyvkiadási terveiben szép számban szerepelnek magyar tudósok eredeti munkái. Az elmúlt Nagygyűlés óta Akadémiánk 91 könyvet jelentetett meg. Megjelent könyveink közül ki kell emelnünk Riesz—Szókefalvi: *Leçons d'Analyse fonctionnelle*, Turán Pál: *Az analízis egy új módszeréről* és annak egyes alkalmazásairól, Kreybig Lajos: *Az agrotechnika tényezői és irányelvei*, Csukás Zoltán: *Takarmányozástan*, Vadász Elemér: *Magyarország földtana*, Veró József: *Általános metallográfia*, Geleji Sándor: *Képlékeny alakítás erőszükséglet számításáról* című könyvét.

A könyvkiadás során sok problémát okoz a lektorok munkája, akik a határidőket gyakran nem tartják be, s ezzel gátolják a tervszerű könyvkiadást. A szerkesztői munka az előző évekhez viszonyítva kissé javult, de még ez sem kielégítő. Könyvkiadásunk súlyos hiányossága, hogy igen gyakoriak a hibás szedések, az íráshibák, a gondatlan korrekció, ami nagymértékben rontja az Akadémia könyvkiadási híret és amiért elsősorban az Akadémiai Nyomda a felelős. Pedig nyomdánk képessége meglátszik egyes kiadványainkban, amelyek világviszonylatban is kiváló kiállításúak, mint pl. Csatkai—Dercsényi: *Sopron és környéke műemlékei*, Kováts—Zsebők: *Tüdőröntgen c.* munkája. Ez igazolja, hogy nagyobb gondossággal végzett munkát is tud az Akadémiai Nyomda kiadni. Az akadémiai könyvkiadás ismertetése végett Budapesten, Pécsen és Miskolcon könyvkiállítást rendeztünk. Ezek a kiállítások hozzájárultak ahhoz, hogy az Akadémia tudományos kiadványait minél szélesebb körökben megismerjék. A két vidéki városban rendezett kiállításainknak több mint 25 000 látogatója volt.

A könyvkiadás mellett nagy jelentősége van 19 Actánknak. Sok nehézség mutatkozik a szerkesztésnél és azt tapasztaljuk, hogy a külföldi tudósok nem eléggé ismerik magasszínvonalú Actáinkat. A külföldi látogatásaink alkalmával eljuttatott Actáknak igen nagy sikere van és ez szükségessé teszi, hogy az Acták terjesztését minél előbb megnyugtatóan megoldjuk. Akadémiánk életéről az Akadémiai Értesítőben adunk tájékoztatást, míg az osztályok munkájáról az Osztályközleményekben számolunk be. Az Akadémiai Értesítő profilja kiforrotlan és elég rendetlenül jelenik meg.

Tudományos társaságaink és egyesületeink folyóiratainak egy részét az Akadémiai Kiadó adja ki, ezek a szakemberek széles köréhez jutnak el. Kedveltek az Irodalomtörténet, a Magyar Nyelv, a Magyar Nyelvőr, a Századok a Földrajzi Közlemények, Fizikai Szemle c. lapjaink.

Az Akadémia kiadásában megjelent szótárak iránt igen nagy érdeklődés mutatkozik. Az elmúlt év során hat szótárt adtunk ki és az eddig megjelent szótáraink iránti érdeklődést mutatja, hogy a kiadott példányszámok kb. 60%-át már felvásárolták. Az Akadémia Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottsága tevékenységében jelentős hibák forrása a könyvkiadás jelenlegi bürokratikus rendszere és a KFB munkájában meglévő nehézségek.

4. Tudományos minősítések

A tudományos káderképzés fontos feladata az Akadémiának. A tudományos minősítések és az aspiránsok ügyeit a Tudományos Minősítő Bizottság végzi. A tudományos minősítésben tudományos dolgozóink nagyobbfokú erkölcsi és anyagi támogatását látják munkájuknak. Egyes tudományágakban a minősítéssel szemben mégis nem megfelelő hangulat uralkodik. Ilyen jelenséggel találkozunk az Orvosi és a Műszaki Tudományok területén. A minősítésekkel kapcsolatban kifogásolják, hogy a három évi sikeres aspiránsi munka és a disszertáció megvédése után a fiatal kutatók ugyanolyan kandidátusi fokozatot kapnak, mint azok a professzorok, akik több évtizedes munkájuk nyomán csak kandidátusi minősítést nyertek. Több esetben felmerült az a kérdés, hogy ne kelljen nyilvánosan megvédeni a jelöltnek tudományos munkáját, vagy hogy az egyetemi tanári kinevezéssel automatikusan doktori minősítést is nyerjenek. Az igazi tudós hajlandó kiállni tételeivel nyilvános vitákon is, amit az igazol, hogy egymás után nyújtják be disszertációikat még olyan idősebb kutatók is, akik a minősítések során nem nyertek tudományos fokozatot. Nem fogadhatjuk el azokat a javaslatokat, amelyek a minősítések revíziójára törekszenek, azonban feltétlenül gondoskodnunk kell arról, hogy a néhány esetben előfordult helytelen vagy téves megítélést korrigáljuk. Tudományos káderképzésünk fontos intézménye az aspirantúra. Az első három esztendő az aspiránsképzés területén eredményes munkát mutatott. A most végző aspiránsok által benyújtott disszertációk színvonala azt igazolja, hogy máris több kiemelkedő fiatal tudományos kádert képeztünk eddig az aspirantúra keretében. A tudományos káderképzés azonban nem minden esetben felel meg a követelményeknek. A fő hiányosság az, hogy egyes területeken elmaradt a tudományos káderek képzése vagy pedig nincs megfelelő összhangban a gyakorlati követelményekkel. A legtöbb aspiráns lelkiismeretesen végzi munkáját, azonban többeknél hanyag és felületes munka mutatkozik. Aspiránsképzésünk fontos alapja, hogy aspiránsaink olyan munkahelyekre kerüljenek, ahol a tudományos munkájuk végzéséhez szükséges felszereléseket és berendezéseket megkapják. Komoly hiányossága aspirantúránknak, hogy aspiránsaink eddig nem látják biztosítva a képzettségüknek megfelelő elhelyezést. Nem tudományos beosztást kapnak, hanem gyakran minisztériumi állásba kerülnek. Aspiránsképzésünk színvonalának emelése szoros összefüggésben van az egyetemen folyó oktatással, mivel az ott nyert szakmai és politikai felkészültség nagyban befolyásolja az aspiráns-

képzés sikerét. Az aspiránsok megfelelő önállóságának fokozását fejleszteniünk kell, ugyanakkor azonban ez fokozottabb tudományos ellenőrzést követel.

Aspiránsképzésünk egyik nehézsége, hogy nem minden tudományágban van megfelelő aspiránsvezető. Ezért az olyan tudományterületeken, ahol a magyar aspiránsvezetők száma kevés, vagy nincs lehetőség aspiránsképzésre, fokozniunk kell a Szovjetunióban, vagy esetleg a baráti népi demokráciákban aspiránsképzésünket. Aspirantúránk megfelelő színvonalát elősegíti a helyes kiválasztás. Az aspiránsfelvétel a mostani évben tematikához kötött felvételi vizsgákon történik, ez elősegíti a megfelelő személyek kiválasztását. Jelenleg 695 aspiránsunk van, ebből 455 rendes, 240 levelező. A Szovjetunióban 72 aspiránsunk tanul, ahol eddig már 20 aspiráns szerezte meg a kandidátusi fokozatot.

Az egyes tudományterületeken a kandidátusi és doktori disszertációk vitái tudományos életünk komoly eseményei. Egyes viták színvonala azonban nem kielégítő. A jó viták feltételei a jól megfogalmazott tézisek, de mindenekelőtt az elvi kérdéseket felvető és jól megfogalmazó opponensi vélemények. Magasszínvonalú volt Sőtér István irodalomtudományi doktori, Freund Géza matematikai tudományi kandidátusi vitája. Nívótlan, nem megfelelő vita hangzott el Philip Géza, Egyed Zoltán kandidátusi disszertációjának megvédésénél. Az 1953. év végén kezdődő disszertációk megvédése során eddig 20 vita volt, ebből 6 doktori és 14 kandidátusi.

A tudományos minősítéseknél a rövidített aspirantúra is lehetővé teszi a tudományos kéderképzést. Rövidített aspirantúrára eddig 410 pályázat érkezett be, 140-et fogadtunk el, 50-et elutasítottunk, a többi pályázat elbírálása most folyik. A rövidített aspirantúrára jelentkezők 70%-a tanszéki és kutató intézeti dolgozó, 30%-a minisztériumi vagy más hivatali dolgozó. Egyetemink és főiskoláinkon, valamint kutató intézeteinkben a rövidített aspirantúrának még nincs megfelelő tekintélye. A rövidített aspirantúrára jelentkezőkkel nem foglalkoznak megfelelően. Ezen a területen is igénybe kell venni a tudományos osztályok nélkülözhetetlen segítségét a munka megjavítása érdekében.

A tudományos minősítéseknél komoly nehézséget okoz a pontos és gyors adminisztráció hiánya. A Tudományos Minősítő Bizottság Titkársága nem tudott megbirkózni azokkal a feladatokkal, amelyek a minősítéssel járnak. A kérelmek elintézését hosszú ideig halasztgatják, az iratok elkallódása folytán több esetben a kérelmezőnek újabb iratokat kell beszerezni stb. Az aspiránsokkal és a minősítésekkel kapcsolatos ügyek intézését a bürokrácia csökkentése végett tudományos osztályainknak adtuk át és reméljük, hogy a tudományos minősítések körüli adminisztrációs hibákat minél előbb felszámoljuk.

5. Nemzetközi kapcsolatok

Nemzetközi kapcsolataink az elmúlt Nagygyűlés óta jelentősen kiszélesedtek. Külföldön járt kutatóink elősegítik hazai kutatásaink fejlesztését, a külföldön szerzett módszertani, elvi ismereteik felhasználásával. A külföldi tapasztalatok eredményes hasznosítása azonban még megoldásra váró feladat. Azok az esetek, amikor a külföldön járt tudósaink, szakembereink a szerzett tapasztalatokat javaslatok formájában eljuttatják illetékesekhez, elősegítik

nemcsak tudományos, hanem népgazdasági szempontból is fejlődésünket. A javaslatok hasznosítását mutatja Mócsy akadémikus példája is, aki Bulgáriában tanulmányozta az állatkórházakat és tapasztalatai alapján kidolgozta Magyarország állategészségügyi helyzetének megjavítására vonatkozó javaslatait. Külföldi kiküldetéseinek során mindinkább törekszünk arra, hogy az élvonalbeli tudósok mellett minél több fiatal kutató, kandidátus és doktor kapcsolódjon a külföldi utazásokba. Külföldi kapcsolataink erősödését mutatja, hogy a Szovjetunió tudományos kongresszusaira mind gyakrabban kapunk meghívásokat. Az elmúlt év folyamán Pál Lénárd kandidátus, Lakó György levelező tag és a most kintlevő tiztagú csillagász, matematikus és fizikus delegáció kapott meghívást a Szovjetunió Kongresszusaira. A külföldi kiküldetéseinkben mutatkozó fejlődést az alábbi számok is kifejezik. Az elmúlt év során a Szovjetunióba és a baráti népi demokráciákba összesen 112 személyt küldtünk ki, akinek kiküldetése összesen 7 év és 2 hónap. Nyugati országokba az elmúlt Nagygyűlés óta 25 személyt 14 hónapi időre küldtünk ki. Külföldi kiküldetéseink száma az elmúlt évekhez viszonyítva ugrásszerű fejlődést mutat. 1952. május 31-től 1953. május 31-ig 69 főt 65 hónapra küldtünk ki, míg az elmúlt Nagygyűlés óta a kiküldetések száma megduplázódott. A Szovjetunióban tanuló aspiránsok a szovjet tudósokkal való személyes kapcsolataik elmélyítésével is jelentősen hozzájárulnak nemzetközi kapcsolataink kibővítéséhez. A szovjet aspiránsokkal való foglalkozást tudományos osztályainknak fokozniok kell, biztosítanunk kell azt, hogy aspiránsaink rendszeres tájékoztatást kapjanak arról a munkáról, amely választott szakjukon idehaza folyik.

A Magyar Tudományos Akadémia nemzetközi kapcsolatainak elmélyüléséről tanúskodik az Akadémia tagságának felújítása több tudományos és műszaki világszervezettel. Újra felvettük a kapcsolatot és rendeztük elmaradt tagságunkat a Nemzetközi Csillagászati Unióval, a Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Unióval, a Nemzetközi Elméleti és Alkalmazott Fizikai, valamint a Kémiai Unióval, a Francia Földtani Társasággal, az Energia Világkonferenciával, melynek ez év augusztusi Rio de Janeiro-i ülészakára magyar delegáció is utazik. Jelentős munkát végez Akadémiánk és a Műszaki és Természet-tudományi Egyesületek Szövetsége a Tudományos Munkások Világszövetségében is.

Külföldi kiküldetéseink mellett a nemzetközi kapcsolatok kiépítésében jelentős szerepet töltenek be a könyvcserék. Az ezen a területen fennálló valutáris és szervezési okok sok esetben gátolják a nagyobb számú könyvcserét. Személyi kapcsolataink nagyban hozzájárulnak a könyvcseré továbbfejlesztéséhez.

6. Az Akadémia vezetése

Az Akadémia munkájának irányítását az Elnökség végzi. Az elmúlt év során az Elnökség munkájában bizonyos fejlődés mutatkozott és behatóbban foglalkozott az egyes osztályok végzett munkájával. Az Elnökség egy sor nagyjelentőségű, tudományos életünk fejlődését szolgáló intézkedést tett. Az elnökségi üléseken egy-egy osztály beszámolt az elmúlt év munkájáról és az Elnökség tagjai bírálatokkal, tanácsaikkal hozzájárultak az osztályok további munkájának kialakításához. Sok esetben azonban az elnökségi ülések

formálisak és nem adják meg tudományos osztályaink számára az elvi irányítást. A tudományos osztályok különösen azért hiányolják az Elnökség irányító tevékenységét, mert csupán feladatokat kapnak, segítséget és irányítást kevésbé. Az osztályvezetőségek határozataira az Elnökség túlságosan lassan reagál és a határozatok jóváhagyása kisebb-nagyobb késéssel történik. Az elmúlt év során az Elnökségnek meg kellett volna jelölnie azokat a feladatokat, melyek az új kormányprogramból, párthatározatokból tudományos osztályainkra vártak volna. Osztályaink kellő központi irányítás híján elsősorban saját elgondolásaik szerint kezdtek hozzá a legfontosabb feladatok megoldásához. Az Elnökség munkájának gyengéje az is, hogy a hozott határozatok végrehajtását nem ellenőrzi megfelelően. Az Akadémia ügyeinek intézése nagyon sok esetben az elnökre és a főtítkára hárul. Az elnökségi ülések eredményességét az is gátolja, hogy az ülések előkészítése nehézkes, a tárgyalási anyagot gyakran késve kapják meg az Elnökség tagjai. Kívánatos, hogy a jövőben az Elnökség aktívabb irányítást végezzen. Még több útmutatást, segítséget adjon az osztályok munkájához.

Az egyes osztályok munkáját az osztályvezetőségek irányítják az osztályülések és az elnökségi határozatok alapján. Az elmúlt Közgyűlés óta egyes osztályok tagjainak száma megnövekedett és így azt a tudományterületet közvetlenebbül képesek áttekinteni. Az osztályvezetőségek munkájának hiányossága elsősorban az ellenőrzés elhanyagolása. Nem elég behatóan foglalkoznak a hozzájuk tartozó kutatóintézetek problémáival. Osztályvezetőségeinknek meg kell vizsgálni, hogy milyen feladatokat oldjanak meg az osztályvezetőségi üléseken és melyek azok a munkák, amelyet az osztálytitkár vezetésével a hivatali apparátusnak kellene megoldania. Nagyobb gondot kell fordítani az osztályvezetőségeinknek a tudományos tanácsok irányítására és ellenőrzésére. Szervezettebbé kell tenni az osztályvezetőségek tagjainak kapcsolatát az osztály tagjaival. Ezzel lehetővé válik, hogy a tudományterületek problémáit alaposabban és részletesen is megismerjük.

Az osztályvezetőségek munkájában nagy segítséget jelent a főbizottságok közreműködése. Sok esetben igen nagy eredményeket érnek el és ezért a jövőben fokozottabban kell támogatniuk az osztályvezetőségeknek a főbizottságok munkáját. A távlati tudományos terv kidolgozásánál megmutatkozott, hogy főbizottságaink milyen nagy segítséget nyújthatnak Akadémiánknak. Az akadémiai főbizottságok az egyes tudományágak legjobb szakembereiből állnak. Főbizottságainknak arra kell törekedniük, hogy minél szorosabbra fűzzék az állami szervekkel kapcsolataikat.

7. Hivatali munka

A tudományos osztályok tudományos szervező feladatainak végrehajtásában a szaktitkárságok nyújtanak segítséget. Munkájukat az elmúlt évekhez viszonyítva bizonyos fejlődés jellemzi. Hivatalunk munkáját igen sok bírálat éri, amelyek sok esetben helytállóak, azonban gyakori az indokolatlan kritika is. Hivatali apparátusunknak legfontosabb feladata, hogy az osztályvezetőségek munkáját a legmesszebbmenőleg alátámassza és a hozott határozatokat pontosan végrehajtsa. Szaktitkárságaink színvonalas munkájának elérésére kell törekednünk, mert azoknál az osztályoknál, ahol megfelelő színvonalú előadók dolgoznak, különösebb kifogást nem emelnek. Helytelen az a régi

álláspont, hogy Hivatalunkban csak adminisztratív munkaerők kelljenek. Erre a területre olyan személyek kelljenek, akik jó szakmai és politikai felkészültségükön túl a tudományos munkában is járatosak. Ezért hivatali apparátusunk színvonalát feltétlenül emelni kell, szükség esetén személyi cserék útján is. Hivatalunk munkáját az ügyintézés decentralizálása előreláthatólag lényegesen javítani fogja. Szaktitkárságunk dolgozói mind jobb kapcsolatot építenek ki a főbizottságok elnökeivel. Fel kell számolnunk hivatalunkon belül a mechanikus és felületes ügyintézésre. El kell érniünk, hogy szakelőadóink az akadémikusokkal minél szorosabb kapcsolatot építsenek ki.

Hivatali apparátusunk munkáját nagyban megnehezíti lehetetlen elhelyezésünk. Hivatalunk több mint fél éve dolgozik a jelenlegi körülmények között, amely nemcsak egyik forrása a bürokratikus munkának, hanem jelentősen csökkenti a végzett munka minőségét is. Ez a tarthatatlan helyzet az egész Akadémiánk munkájára is gátlólag hat. Osztályelnökeink és osztálytitkáraink nem tudnak megbeszéléseket folytatni az osztályhoz tartozó akadémikusokkal, bizottságaink a város legkülönbözőbb pontjain tartanak üléseket, ami mind azt eredményezi, hogy Akadémiánktól elszakadnak azok, akik aktív munkájukkal hozzájárulhatnak tudományos életünk fejlesztéséhez.

RUSZNYÁK ISTVÁN :

Megköszönöm Osztrovszki György főtktár beszámolóját és bejelentem, hogy Grigorij Konsztantyinovics Hruscsov levelező tag, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának küldöttje kíván felszólalni.

G. K. HRUSCSOV :

Mélyen tisztelt Elnök! Mélyen tisztelt Akadémikusok! Tisztelt Jelenlévők! Engedjék meg, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának nevében szívből jövő köszönetet mondjak a meghívásért a Magyar Tudományos Akadémia 1954. évi nagygyűlésére. A Magyar Tudományos Akadémia és a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának tudósai közötti közvetlen tudományos kapcsolatok részét képezik annak a nagy barátságának, amely a két ország között fennáll. Az Akadémia ülésein történt részvételünk során megállapítottuk, hogy az Akadémia munkájában kétségtelenül igen nagy eredményeket ért el. Az Akadémia tagjai új, kiváló szakemberekkel gyarapodnak. Az Akadémia rendszerében fiatal kiváló káderek nevelődnek, akiknek az idősebb generáció minden lehető segítséget és figyelmet biztosít. Az Akadémia tudományos intézeteinek hálózata egyre bővül és egyre jobban felszerelik elsősorú berendezésekkel.

Eredményeket érnek el a tudomány és a termelés kapcsolatainak erősítésében, ami legfontosabb feltétele az élenjáró tudomány fejlődésének. Kétségtelen, hogy ennek a kapcsolatnak az erősödése alapján fejlődik a tudományos tervezés, egyre komplexebbé válik és egyre jobban irányul a legfőbb cél, a népgazdaság és az ország kultúrájának emelése felé.

Mindezek az eredmények azt bizonyítják, hogy a Magyar Tudományos Akadémia előtt nagyszerű távlatok állnak a további fejlődésre. A Magyar Tudományos Akadémia, a magyar tudomány vezérkara a különböző tudom-

mányágakban világraszóló eredményeket tud felmutatni. A szocialista társadalomban a tudomány nagyon nagy szerepet játszik. A termelőerők szakadatlan fejlődése, a lakosság, a nép anyagi és kulturális szükségleteinek állandó növekedése egyre nagyobb és nagyobb követelményeket támaszt a tudománnyal szemben. Ezeknek kielégítésére minekünk, tudósoknak minden percben készen kell állnunk.

Természetesen ahhoz, hogy ezeket a tudománnyal szemben támasztott igényeket jobban ki tudjuk elégíteni, számba kell venni azokat a fogyatékosságokat, amelyek a múltban megvoltak és meg kell tenni mindent ezek elhárítására. E fogyatékoságok elhárításával — aminek eszköze a szabad bírálat és önbírálat, a szocialista társadalom e nagy mozgató erői — biztosítani lehet a tudomány további fejlődését.

Az Akadémia legelső feladatai közé tartozik — és ezt a tapasztalatot mi az itt hallottakból szűrtük le — a következő: először, a tudományos kutatások tervezésével kapcsolatban folytatott munka és másodszor a káderek kérdése.

Az üléseken felszólalók igen sok bírálatot mondtak a tudományos kutatás tervezésével kapcsolatban. Kétségtelen, hogy ezeknek a fogyatékosságoknak az elhárításában igen nagy szerepe volt az Akadémián belül létesült bizottságoknak. Ezek a bizottságok elősegítették azt, hogy egyes tudóscsoportok bizonyos fontos és időszerű problémák megoldása köré tömörüljenek. Lehetővé tették, hogy ellenőrizzék az egyes kutatásokat. Természetesen nem szabad azonban megállni és megpihenni az elért eredményeknél. Éppen erről is volt szó azokon az üléseken, amelyeken mi résztvettünk.

Nagyon helyesen mutattak rá, hogy a tudományos tervezésben a legszörnyűbb jelenség a bürokratizmus, és minden erőt meg kell feszíteni annak érdekében, hogy a bürokratizmus utolsó cseppje is eltávolodjék, megszűnjék a tudományos tervezésben. Mi úgy véljük, hogy éppen az elhangzott bírálatokban és megjegyzésekben van a záloga annak, hogy a meglévő hibákat, amennyiben ezek fennállnak — teljes egészében meg lehessen szüntetni.

Engedjék meg, hogy ezzel kapcsolatban átadjak bizonyos tapasztalatokat, amelyeket a Szovjetunió Tudományos Akadémiája szerzett. Igen jó eredmények voltak elérhetőek olyan problémák megoldásánál, amelyeket a tudósok vetettek fel és tervezés szempontjából is ugyanők oldottak meg. Az egyes problémák megvitatására összehívott értekezletek megbíznak egy-egy tudós kutatócsoportot, hogy dolgozza ki az egyes problémák megoldásának perspektívikus terveit. Ez a tervekészítés tulajdonképpen nem a közönséges, szokásos tervekészítésre korlátozódik, hanem azzal bízzák meg a tudósokat, hogy készítsenek az adott problémáról tudományos dokumentumot, amelyik tartalmazza ennek a problémának egész történetét, fejlődésének perspektíváit, tehát bemutatja a problémát egész mélységében és egész időszerűségében. Igen kívánatos, hogy ezeket a tudományos dokumentumokat ki is adják, mint egyes tudományos problémákról szóló tudományos munkát.

A tudományos tervezésnek ez az új kísérlete kétségtelen eredményeket mutat, mert lehetővé teszi a bürokratizmus teljes elkerülését. Lehetséges, hogy ez a tapasztalatunk bizonyos tekintetben segítséget tud nyújtani magyar kollégáinknak is.

A tervezéssel kapcsolatban igen fontosnak véljük, hogy fokozzák a Magyar Tudományos Akadémia munkásságának népszerűsítését. Ebben a megállapításomban arra támaszkodom, amit a főtitkár elvtárs beszámolójában,

továbbá az osztályüléseken hallottam. A felszólalásokból kiderül, hogy még a Tudományos Akadémia folyóirata, az Acta sem jelenik meg elegendő példányszámban ahhoz, hogy minden érdeklődő megismerkedhessék az Akadémia munkásságával.

Most engedjenek meg néhány szót a káderkérdésről. Az a benyomásunk keletkezett, hogy Magyarországon egész sor igen fontos tudományág el van látva vezető tudományos káderekkel. A vezetők között sok kimagasló és ismert tudóst találunk. Ennek ellenére az osztályüléseken a káderkérdés igen élesen felvetődött. Vannak fiatal káderek, jól fejlődő fiatal káderek is. Azonban úgy látszik, hiányzik az a bizonyos középső láncszem, azok, akik a közeli jövőben kell, hogy vezető káderekké váljanak. És úgy láttuk, hogy éppen ez a legélesebb kérdés, amely az osztályüléseken felmerült. Úgy látjuk, hogy éppen ez a legközelebbi probléma, amely a káderkérdés megoldása terén az Akadémiára vár. Úgy véljük, hogy az Akadémiának figyelmet kellene fordítania a káderképzésnek arra a formájára, amelyet már a Szovjetunióban alkalmaznak. Ugyanakkor azonban természetesen figyelembe kell venni azokat a különleges sajátosságokat is, amelyek a Magyar Tudományos Akadémiát jellemzik.

Ez a tapasztalat minálunk különösen a doktorképzésben mutatkozik. Az ezt végző intézmény az úgynevezett doktorantúra, amelynek résztvevői ugyanazok a munkatársak, akik egy-egy intézetben dolgoznak. Természetesen vannak kívülállók, tehát nem ugyanabban az intézetben dolgozók is. Ez a doktorantúra, illetve a tudományos káderképzésnek ez a formája — mert hiszen nemcsak doktorok, hanem esetleg kandidátusok képzéséről is szó lehet — igen hathatósan és eredményesen mutatkozott, mert hiszen azokról a tudományos kutatókról van szó, akik az adott intézetben dolgoznak, s így lehetővé válik ezek gyors kifejlődése. A legfontosabb záloga annak, hogy a tudományos káderképzésnek ez a formája sikeres legyen, az, hogy az illető elvtárs és az intézet összes munkatársai és vezetői előtt világos legyen, hogy az illető számára a legfontosabb a doktorantúra. Tehát az intézetek vezetőinek nem szabad ezeket a doktoránsokat és kandidátusjelölteket oda nem tartozó, más munkával elhalmozni.

Tisztelt Akadémikusok! Bocsánatot kérek azért, hogy ilyen sokáig igénybevettem idejüket és figyelmüket. Azonban azokat a megjegyzéseket, amelyeket én most küldöttségem nevében elmondtam, az a forró kívánságunk vezérli, hogy minél aktívabban résztvehessünk a Magyar Tudományos Akadémia munkájában. Biztosítani kívánom Önöket, hogy a Magyar Tudományos Akadémia, annak fejlődése, törekvései és célkitűzései számunkra nagyon drágák.

Végezetül még egyszer megköszönöm a Magyar Tudományos Akadémia meghívását, valamint a nagyon kedves vendégszeretetet és sok sikert kívánok a Magyar Tudományos Akadémiának további munkájában és a szovjet tudósokkal való kapcsolatainak megerősítésében. (Hosszantartó lelkes taps.)

(Ezután a baráti országok Akadémiáinak küldöttei szólaltak fel, majd a kitüntetések kiosztására került sor.)

DOBI ISTVÁN A NÉPKÖZTÁRSASÁG ELNÖKI TANÁCSÁNAK ELNÖKE KIOSZTJA A KITÜNTETÉSEKET

RUSZNYÁK ISTVÁN elnök :

Tisztelt Nagygyűlés!

Azt a megbecsülést, amelyben Pártunk, Kormányunk és egész dolgozó népünk a tudomány dolgozóit részesíti, úgyszólván állandóan érezzük. A tudósokról és hozzátartozóikról való gondoskodás, a tudományos munka feltételeinek az ország anyagi erőinek megfelelő állandó javulása, a kitüntetések, az az érdeklődés, amivel a sajtó megmozdulásainkat kíséri és nem utolsó sorban az a körülmény, hogy Pártunk és Kormányunk vezetői tudományos gyűléseinken állandóan részt vesznek, mind ennek a megbecsülésnek megtisztelő jelei.

Örömmel jelentem, hogy idei Nagygyűlésünk alkalmából a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Magyar Tudományos Akadémia javaslatára a tudományos munka, valamint a tudományszervezés terén elért kiváló, kimagasló eredményeik elismeréseképpen akadémikusainknak, kutatóinknak, továbbá az Akadémia dolgozóinak kitüntetésekkel adományoz, amelyeket Dobi István elvtárs az Elnöki Tanács elnöke fog kiosztani.

DOBI ISTVÁN, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke :

Tisztelt Közgyűlés! Kedves Elvtársak!

Engedjék meg, hogy Népköztársaságunk Elnöki Tanácsa nevében üdvözlöjlem Önöket, a Magyar Tudományos Akadémia rendes és levelező tagjait, tudományos életünk itt megjelent dolgozóit és Önökön keresztül hazánk minden tudományos munkását.

Dolgozó népünk tudja és igen gyakran közvetlenül tapasztalja, hogy a tudomány milyen nagy segítséget képes nyújtani és nyújt is azon nagy feladatok megoldásához, melyekre az egész ország minden alkotóerejét koncentrálna. A szocializmus építése során elének kerülő problémák igen jelentős része olyan természetű, melyekhez feltétlen szükséges a tudomány közreműködése. Tudósaink az elmúlt évben is megmutatták, hogy meggyőződéssel, teljes erejükkel támogatják a párt és kormány helyes célkitűzéseit és tudásuk legjavát adják ezen célkitűzések megvalósításához. Bizonyosak vagyunk abban, hogy a még meglévő hiányosságok — melyek közül néhányat a Pártkongresszus is feltárt — jó munkájuk nyomán rövid idő alatt megszűnnek.

Tisztelt Közgyűlés! Amikor a mai nappal bezárul a Magyar Tudományos Akadémia ezévi Nagygyűlése, tudományos életünk legkiemelkedőbb sereg-

szemléje, Népköztársaságunk Elnöki Tanácsa kifejezésre kívánja juttatni elismerését, nagyrabecsülését a tudomány kiváló művelői és azok iránt, akik ezt a munkát közvetve elősegítik.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa által adományozott kitüntetésekét átadom.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa

Szörényi Imre akadémikusnak a biokémia területén, a haladó biológiai kutatás fejlesztése érdekében végzett kiváló munkája elismeréséül a

»Munka Vörös Zászló Érdemrend«

kitüntetéset adományozza.

Hajós György akadémikusnak a matematikai tudományok területén végzett eredményes tudományos munkája és kiváló tudományszervező tevékenysége elismeréséül a

»Munka Érdemrend«

kitüntetéset adományozza.

Alexits György akadémikusnak a matematikai tudományok területén végzett kiváló munkája és az Akadémia Elnökségében kifejtett eredményes tudománypolitikai tevékenysége elismeréséül a

»Munka Érdemrend«

kitüntetéset adományozza.

Straub F. Brunó akadémikusnak a biokémia területén végzett kiváló tudományos munkássága és az Akadémia Elnökségében kifejtett eredményes tudománypolitikai tevékenysége elismeréséül a

»Munka Érdemrend«

kitüntetéset adományozza.

Jánossy Lajos akadémikusnak a fizikai tudományok területén végzett eredményes munkája elismeréséül a

»Munka Érdemrend«

kitüntetéset adományozza.

Kotlán Sándor akadémikusnak az állatorvostudomány fejlesztésében végzett kiváló munkája elismeréséül a

»Munka Érdemrend«

kitüntetéset adományozza.

Szentágotthay Jánosnak, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának a morfológiai tudományág sikeres művelése és az Anatómiai-Pathológiai Bizottságban kifejtett kiváló tudományszervező munkája elismeréséül a

»Munka Érdemrend«

kitüntetéset adományozza.

Ivanovics Györgynek, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának a mikrobiológia kiváló művelőjének 50. születésnapja alkalmából a

»Munka Érdemrend«

kitüntetést adományozza.

Máthé Imrének, a biológiai tudományok doktorának a mezőgazdaság fejlesztése érdekében kifejtett kiváló munkássága elismeréséül a

»Munka Érdemrend«

kitüntetést adományozza.

Preisich Kornélnak, az orvostudományok doktorának hosszú és eredményekben gazdag gyermekgyógyász munkásságáért 85. születésnapja alkalmából a

»Munka Érdemrend«

kitüntetést adományozza.

Vásárhelyi Boldizsárnak, a műszaki tudományok doktorának a Közúti- és Városi Szakbizottság elnökeként kifejtett eredményes tudományos szervező tevékenysége elismeréséül a

»Munka Érdemrend«

kitüntetést adományozza.

Barta János kandidátusnak az Irodalomtörténeti Főbizottságban végzett kiváló tudományos szervező munkája elismeréséül a

»Szocialista Munkáért«

érdemérmet adományozza.

Hanák Péter kandidátusnak kiváló kutatómunkája és az 1953. évi Történettudományi Kongresszus szervezésében kifejtett tevékenysége elismeréséül a

»Szocialista Munkáért«

érdemérmet adományozza.

Fraknóy Józsefnek, a Magyar Tudományos Akadémia Méréstechnikai és Műszerügyi Intézete osztályvezetőjének kiváló kutató munkája elismeréséül a

»Szocialista Munkáért«

érdemérmet adományozza.

Láng Imrének, a Magyar Tudományos Akadémia Orvostudományi Dokumentációs Központja vezetőjének a szovjet orvostudományi szakirodalom ismertetése terén végzett jó munkája elismeréséül a

»Szocialista Munkáért«

érdemérmet adományozza.

Bella Ede főmérnöknek a tudományszervező munkában való közreműködéséért a

»Szocialista Munkáért«

érdemérmet adományozza.

Varga Ferenc kohómérnöknek, a Magyar Tudományos Akadémia Öntödei Szakbizottsága titkárának eredményes tudományszervező munkájának elismeréséül a

»Szocialista Munkáért«

érdemérmet adományozza.

Vámos Györgynek, a Magyar Tudományos Akadémia Könnyűipari Főbizottsága titkárának eredményes tudományszervezési munkájának elismeréséül a

»Szocialista Munkáért«

érdemérmet adományozza.

Rieger Bélának, a Magyar Tudományos Akadémia Mezőgazdasági Kutató Intézete tudományos munkatársának eredményes kutató munkája elismeréséül a

»Munka Érdemérem«

kitüntetést adományozza.

Szilágyi Antalnak, a Szénfeldolgozó Szakbizottság titkárának eredményes tudományszervező munkája elismeréséül a

»Munka Érdemérem«

kitüntetést adományozza.

László Jánosnének a Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya főelőadójának példamutató hivatali munkája elismeréséül a

»Munka Érdemérem«

kitüntetést adományozza.

Galó Pálnének, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársának eredményes hivatali munkája elismeréséül a

»Munka Érdemérem«

kitüntetést adományozza.

Tonelli Miklósnak, a Magyar Tudományos Akadémia Központi Fizikai Kutató Intézete műhelyvezetőjének kiváló szakmai munkája elismeréséül a

»Munka Érdemérem«

kitüntetést adományozza.

Sasvári Lászlónénak, a Magyar Tudományos Akadémia Munkaügyi Csoportja vezetőjének szorgalmas és lelkiismeretes hivatali munkája elismerésül a

»Munka Érdemérem«

kitüntetését adományozza.

Hartmann Jánosnak, az Akadémiai Nyomda csoportvezetőjének kiváló szakmai munkája elismerésül a

»Munka Érdemérem«

kitüntetését adományozza.

Farkas Sándornak, az Akadémiai Kiadó tördelőszerkesztőjének nagy szorgalommal és hozzáértéssel végzett munkája elismerésül a

»Munka Érdemérem«

kitüntetését adományozza.

A tudomány előtt álló nagy és lelkesítő feladatok megoldásához sikerekben gazdag, eredményes munkát kívánok Önöknek és bízom abban, hogy a magyar tudomány egyre több dicsőséget, megbecsülést szerez majd hazánknak, a haladó tudománynak, dolgozó népünk pedig mindent megtesz, hogy az Önök munkája biztosított és zavartalan legyen.

(A kitüntetések kiosztása megtörténik. A kitüntetettek nevében Kotlán Sándor akadémikus kért szót.)

KOTLÁN SÁNDOR :

Elnök elvtárs! Engedtessek meg nekem, hogy valamennyi kitüntetett nevében hálás köszönetet mondjak a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának. Én úgy érzem, hogy a legmagasabb tudományos terület, a Magyar Tudományos Akadémia tagjának lenni nagy megtiszteltetés. Az a tudat pedig, hogy éppen ez a testület munkásságunkat ilyen nagyra értékeli és elismeri, mélyen megindít bennünket. Ez az elismerés, amelynek látható jelét ma megkaptuk, arra ösztönöz minket, hogy tudományos törekvéseinket fokozzuk és hogy ki-ki a maga szakmájának területén dolgozva a tudományt fejlessze, kimélyítse, s hogy végeredményben mindannyian együttesen a kormány és a párt célkitűzéseit előbbrevinni és annak megvalósítását a lehetőség szerint meggyorsítani törekedjünk.

Kérem Elnök elvtársat, valamint a Magyar Tudományos Akadémia elnökét, fogadják mégegyszer hálás köszönetünket a kitüntetésekért. (Taps.)

Elnöki zárószó és nyilatkozat

RUSZNYÁK ISTVÁN elnök :

Tisztelt Akadémia!

Idei Nagygyűlésünk végére értünk, de úgy érzem, mielőtt szétoszlanánk, meg kell emlékeznünk azokról a külső körülményekről, amelyek között

Nagygyűlésünket tartottuk. Meg kell emlékezni arról a harcról, amelynek a mi tudományos munkánk is egy részét képezi. A békéért, az alkotó békéért való küzdelemre gondolok.

Pontosan egy évvel ezelőtt ülésezett Budapesten a Béke-Világtanács, amelyen a nemzetközi békemozgalom vezetői a mozgalom addigi eredményeinek felmérése után megállapították az új feladatokat és az úgynevezett »Budapesti Felhívásban« azt a célt tűzték ki a népek elé, hogy követeljék kormányaiktól, hogy az államok közötti összes vitákat és nézeteltéréseket tárgyalások útján rendezzék.

»Nagy reménység született. Ma már minden ember látja, hogy lehetséges a megegyezés, véget lehet vetni a vérengzésnek«. Ezekkel a szavakkal kezdődött a budapesti felhívás. Az eltelt egy esztendő alatt a felhívás szavai és szelleme hatalmas utat futottak be. Élő valósággá váltak a Szovjetunió és a népi demokráciák milliós tömegeinek agyában és akaratában s mélyen behatoltak az imperialista országok dolgozóinak tetteket követelő akciójába is. A békés megegyezést kívánó népek óhajának eredményeként ült össze a berlini, majd a genfi értekezlet, ahol a békeszerető néptömegek szószólójaként a Szovjetunió küldöttsége, a nagy Kína és a szocializmust építő népek, de valamennyi jóakarátú dolgozó ember segítségével hatalmas harcot folytat az emberiség békéjéért, milliók boldogságáért, a békés, szabad életért és megmutatta az erre vezető utat is, a kollektív biztonság megteremtésének útját.

Minden nehézség és az imperialista háborús uszítók minden mesterkedése dacára meg vagyunk győződve arról, hogy a népek békeakarata végül győzedelmeskedni fog. A Szovjetunió által vezetett békeharcból a magyar tudomány képviselői is kiveszik részüket. Ennek kifejezéséeként a Magyar Tudományos Akadémia 1954. évi Nagygyűlése alkalmából javaslom, hogy fogadjuk el azt a nyilatkozatot, amelyet Ligeti Lajos alelnök úr fog ismertetni.

Felkérem Ligeti Lajos alelnök urat, hogy a nyilatkozatot olvassa fel.

LIGETI LAJOS alelnök :

Nyilatkozat

A magyar tudományos dolgozók, miként az egész magyar nép s a békeszerető népek az egész világon, örömmel és lelkesedéssel fogadták a Szovjetunió 1954. február 10-én és 1954. március 31-én tett javaslatait az összeurópai kollektív biztonsági szerződés megkötéséről, mert a javaslatokban a népek közötti békés együttélés és a békés építőmunka biztosítékát látják. A békeszerető népek az egész világon a nemzetközi feszültség általános csökkenését óhajtják s tisztában vannak azzal, hogy a kollektív biztonság megvalósítása Európában nagyjelentőségű lépés a tartós béke megszilárdítása útján. Az agresszív blokkok alakításának politikája Európában, amely Európa kettéosztására, a német militarizmus feltámasztására, az egyoldalú döntések, az erő politikájának érvényesítésére irányul, nem számol az európai népek létérdekeivel. A tudomány magyar dolgozói — miként az egész magyar nép — azon munkálkodnak, hogy elősegítsék a lakosság anyagi életfeltételeinek mind nagyobb mérvű fejlődését és kulturális színvonalának gyors emelését. A tudományos dolgozók felismerték, hogy az államok szuverénitásának tiszteletben tartására, a belső ügyekbe való be nem avatkozás elvére s az egyenlőségen alapuló együttműködésre épülő összeurópai kollektív biztonsági szerződés

hathatósan biztosítja a béke megőrzését s ezzel a sikeres alkotó munka legfontosabb előfeltételeinek egyikét teremti meg. Ezért a Magyar Tudományos Akadémia 1954. évi Nagygyűlése, hangot adva a magyar tudományos dolgozók kérésének, felhívással fordul a világ békeszerető tudósaihoz : támogassák az összeurópai kollektív biztonsági szerződés megkötésére, a népek barátságának megerősítésére, a nemzetközi feszültség enyhítésére irányuló kezdeményezéseket, melyek hozzájárulnak a tudomány fejlődéséhez és az emberi kultúra nagyjelentőségű eredményeinek további gyarapításához.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1954. ÉVI RENDES KÖZGYŰLÉSE

(1954. JÚNIUS 19.)

A Magyar Tudományos Akadémia 1954. évi 114. rendes közgyűlését 1954. június 19-én délután tartotta, melyet Ruzsnyák István a Magyar Tudományos Akadémia elnöke nyitott meg. Megnyitó beszédében megemlékezett a legutóbbi közgyűlés óta elhunyt Szőkefalvi Nagy Gyula akadémikusról Rapaics Raymund, Gimesi Nándor és Selényi Pál levelező tagokról. A közgyűlés résztvevői néma felállással fejezték ki kegyeletüket az elhunytak iránt.

A közgyűlés első napirendi pontként a főtitkári beszámolót vitatta meg, melyhez több akadémikus és akadémiai levelező tag szolt hozzá. Fel szólaltak: Alexits György akadémikus, Barta István akadémiai levelező tag, Bóka László akadémiai levelező tag, Egervári Jenő akadémikus, Fogarasi Béla akadémikus, Gombás Pál akadémikus, Hevesi Gyula akadémiai levelező tag, Kalmár László akadémiai levelező tag, Kovács István akadémiai levelező tag, Kovács K. Pál akadémiai levelező tag, Kreybig Lajos akadémikus, Ligeti Lajos akadémikus, Németh Gyula akadémikus, Pais Dezső akadémikus, Rényi Alfréd akadémiai levelező tag, Szabolcsi Bence akadémikus, Szőkefalvi Nagy Béla akadémiai levelező tag, Szörényi Imre akadémikus, Trencsényi Waldapfel Imre akadémikus, Tolnai Gábor akadémiai levelező tag, Varga József akadémikus, Verő József akadémikus. A hozzászólásokra Osztrovszki György főtitkár válaszolt.

A vita lezárása után a közgyűlés a következő határozatokat hozta:

1. A Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusa ismertette azokat a sikereket, amelyeket a szocializmus építése során népünk jólétének és kulturális színvonalának emelése terén elértünk. A Kongresszus kijelölte azt az utat, melyen Pártunk, dolgozó népünk, a legközelebbi években tovább halad. A helyes célkitűzések népünk kívánságát fejezik ki és ehhez a magyar tudományos élet képviselői is csatlakoznak. A Magyar Tudományos Akadémia további munkájának kijelölésénél elsősorban Pártunk a III. Kongresszusán elhangzottakat veszi figyelembe. Az elkövetkező év munkaterve a Pártkongresszus által kijelölt feladatok megvalósítását tükrözze.

2. A legfontosabb feladataink közé tartozik a társadalomtudományok eddigénél fokozottabb támogatása és fejlesztése. A tudományos munkának hozzá kell járulnia a nemzeti kultúra értékeinek feltárásához. Tudományos életünkben harcolnunk kell a dialektikus módszernek és a materialista elméletnek a szaktudományokban való fokozott érvényesítéséért. Fokozni kell a harcot a polgári filozófiai irányzatok ellen, amelyek hazai viszonyaink között elsősorban nem a filozófiában, hanem az irodalomban és a különböző szaktudományokban jelentkeztek. Tudományos kutatásainkkal hozzá kell

járulunk mezőgazdaságunk tudományos és technikai színvonalának emeléséhez.

3. A tudományos élet további fejlesztése megkívánja az Akadémia kutatóhálózatának bővítését. Ezért az Akadémia a lehetőségekhez képest fejleszteni kívánja kutató intézeteit és laboratóriumait. Az eddig megszervezett intézetek további erősítése szükséges. Ezek megvalósítása során a Tudományos Akadémia munkája mindinkább a tudományos kutató intézetekre alapozódik.

4. Az elkövetkező évben az elméleti és ideológiai színvonal továbbfejlesztését kell folytatnunk, hogy hazánk gazdasági és kulturális fejlődésének problémáiban helyesen tájékozódjunk. Ezért szükséges, hogy az egyes tudományágak alapvető elméleti és ideológiai kérdéseit napirenden tartsuk és megvitassuk.

5. Tudományos eredményeink fokozása érdekében tehermentesítenünk kell tudósainkat megfelelő munkatársak munkábaállításával. Rövid időn belül meg kell oldanunk az aspirantúrában és a tudományos minősítésben fennálló vitás kérdéseket.

6. Akadémiánknak biztosítania kell a különböző tudományágak fejlődése szempontjából újabb Acták, közlemények kiadását, és az alapvető fontosságú könyvek mielőbbi elkészítését. Meg kell javítani kiadványaink nemzetközi terjesztését és fokoznunk kell a cserepéldányok rendszerének további fejlesztését.

7. Az Akadémiai Értesítő a jövőben rendszeresen havonta jelenjék meg. Kívánatos, hogy az Akadémia hivatalos közleményein kívül tudományos jellegű cikket is közöljön.

8. Akadémiánknak biztosítania kell a korszerű kutatáshoz szükséges eszközöket. Így be kell vezetnie az izotopokkal való kutatást, az infravörös és egyéb spektrográfok alkalmazását.

9. A közgyűlés szükségesnek tartja a műszaki múzeum felállítását, ami a műszaki tudományok osztályának feladata.

10. A közgyűlés helyesli az ipari alkalmazási bizottság felállítását, megfelelő intézetekben.

11. Az Akadémia igen nagy fontosságot tulajdonít a magyar nyelv tisztaságának, művelésének és e célból konferenciát hív össze.

12. Akadémiánk előtt álló feladatok elvégzése érdekében az Akadémia Elnöksége munkáját és a hivatal közreműködését lényegesen meg kell javítani a feladatok decentralizálásával, a személyi felelősség növelésével és a megfelelő ellenőrzés megszervezésével.

*

A közgyűlés az Akadémia Elnökségi ülésének határozata értelmében két elnökségi tagot választott; Sedlmayer Kurt akadémikust és Hevesi Gyula levelező tagot. (Hevesi Gyula akadémikus levelező tag megválasztása elnökségi tisztségének megújítása volt.)

A közgyűlés titkos szavazással megválasztotta az Akadémia új rendes és levelező tagjait:

Akadémikusok:

Freund Mihály	Maucha Rezső
Gegesi Kiss Pál	Nizsalovszky Endre
Geleji Sándor	Ratkovszky Ferenc
Gyulai Zoltán	Schay Géza
Kreybig Lajos	

Levelező tagok:

Bulla Béla	Máthé Imre
Csukás Zoltán	Millner Tivadar
Fehér Dániel	Porpáczi Aladár
Fonó Albert	Surányi János
Gömöri Pál	Szigeti György
Heller László	I. Tóth Zoltán
Kántás Károly	Verebély László
Kiss Árpád	Went István

*

Az Akadémia 1954. évi rendes közgyűlése Ruzsnyák István elnök zárószavával ért véget.

A NAGYGYŰLÉS KÜLFÖLDI VENDÉGEI

Szovjetunióból

Polina Andrejevna Petrisceva professzor. Előadásának címe : Az ember transzmisszív betegségeinek a természetben fellelhető gócai.

Alexandr Alexandrovics Volohov professzor. Előadásának címe : Az ideg-
tevékenység fejlődésének törvényszerűségei az ontogenezisben.

Mihail Mihajlovics Dubinyin akadémikus. Előadásának címe : Vízpárák
szorpciója aktív szekenek.

Grigorij Konsztantyinovics Hruscsov akadémiai levelező tag. Előadásainak
címe: 1. A szarvasmarha kötőszövetének fajtabeli sajátosságai. 2. A fehérvérsejt-
faktorok szerepe a reparatív folyamatokban.

Vasziljevics Szergievszkij Iván, az irodalomtudományok kandidátusa.
Előadásának címe : Az orosz irodalom története kérdéseinek kidolgozása a
Szovjetunió Tudományos Akadémiáján.

Lengyelországból

Kazimierz Kuratowski matematikus akadémikus, a Lengyel Tudományos
Akadémia elnökségének tagja.

Csehszlovákiából

Jaroslav Kozesnik, a Csehszlovák Tudományos Akadémia levelező tagja,
az Akadémia Műszaki Osztályának ügyvezető elnöke, a Gépipari Minisztérium
Műszaki Igazgatóságának h. vezetője. Német nyelvű előadásának címe: A vég-
leges periodikus állapot a szilárd parametriserlineáris rendszerben.

Otto Jirovec, a Csehszlovák Akadémia levelező tagja, az Akadémia
Biológiai szakosztályának tudományos titkára, egyetemi tanár.

Bohuslav Havranek akadémikus, az Orosz Nyelv Főiskolájának rektora,
a Cseh Nyelvintézet vezetője. Orosz nyelvű előadásának címe: Josef Debrovsky-
nak, a szlavisztika Balassagyarmaton született atyjának mai értékelése.

Bulgáriából

Ljubomir Csakalov, a Bolgár Tudományos Akadémia elnökségének tagja,
szűkebb szakterülete : matematikai analízis. Előadásának címe : Zwei Fakto-
renfolgen in der Theorie der algebraischen Gleichungen.

Ljuben Vasziljev akadémiai levelező tag, a Jogtudományi Intézet igazgatója, szűkebb szakterülete : polgári jog. Előadásának címe : Planmäßige Kontrahierungspflicht und vorvertragliche Arbitrage.

Romániából

Stefan Milku akadémikus, endokrinológus, az Endokrinológiai Intézet igazgatója.

Tiberiu Popovici akadémikus, matematikus, a temesvári Akadémia titkára.

S. Vianu kandidátus, a Történelmi Intézet munkatársa.

Németországból

Prof. dr. Hans Biehfeldt akadémikus nyelvész, a Humboldt Egyetem Szláv Intézetének igazgatója.

Siegfried Langham jogtudós, a Német Tudományos Akadémia mellett működő Központi Tudományos Intézmények Irodájának vezetője.

Prof. dr. August Petersen, mezőgazdasági üzemtanász, a Rostocki Egyetem tanára.

Dr. Walter Friedrich biofizikus, a Német Tudományos Akadémia Nemzeti-díjas elnöke.

Dr. Wolfgang Bosch, vegyészmérnök, a rostocki Technológiai Intézet osztályvezetője. Szűkebb szakterülete : textiltechnológia.

Alfred Paul Sende, a »Kiváló teljesítményért« érem kitüntetettje, az Akadémia Matematikai és Természettudományi Osztályának tudományos referense, a Szerves Kémiai Intézet Műanyag Laboratóriumának vezetője.

TARTALOMJEGYZÉK

Az MTA 1954. évi CXIII. Nagygyűlése:	
<i>Rusznják István</i> elnöki megnyitója	67
<i>Nagy Imre</i> akadémikus bevezető előadása az MTA 1954. évi megnyitó ülésén	70
Az MTA 1954. évi Nagygyűlése együttes ülésének előadásai:	
<i>Fogarasi Béla</i> akadémikus: A tudományok osztályozásának elméleti és gyakorlati kérdései	80
<i>Sedlmayr Kurt</i> akadémikus: A nagyobbtermések elérésének tudományos alapjai	98
<i>Rázsó Imre</i> levelező tag: A mezőgazdasági gépesítés időszerű kérdései.....	108
<i>Donhofffer Szilárd</i> , az orvostudományok doktora: Az emberi táplálkozás néhány elméleti és gyakorlati kérdése.....	119
Az MTA 1954. évi CXIII. Nagygyűlésének záróülése:	
<i>Rusznják István</i> elnöki megnyitója.....	126
<i>Osztrovszki György</i> főtitkár beszámolója az Akadémia munkájáról és feladatairól	182
<i>G. K. Hruscsov</i> hozzászólása.....	143
<i>Dobi István</i> , a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke kiosztja a kitüntetések	146
Az MTA 1954. évi rendes közgyűlése	153
A Nagygyűlés külföldi vendégei	156

СОДЕРЖАНИЕ

CXIII Годичное Собрание Академии Наук Венгрии в 1954 г.:	
Вступительное слово президента Академии Иштвана <i>Русньяка</i>	67
Доклад академика Имре <i>Надь</i>	70
Доклады пленарного заседания Годичного Собрания АН Венгрии в 1954 г.:	
академик Бела <i>Фогараш</i> — Теоретические и практические вопросы классификации наук	80
академик Курт <i>Седлмайр</i> — Научные основы высоких урожаев	98
член-корр. АН Венгрии Имре <i>Раждо</i> — Актуальные вопросы механизации сельского хозяйства	108
доктор медицинских наук Силард <i>Донхоффер</i> — Некоторые теоретические и практические вопросы человеческого питания	119
Заключительное заседание CXIII Годичного Собрания АН Венгрии в 1954 г.:	
Вступительное слово президента АН Венгрии <i>И. Русньяка</i>	126
Отчетный доклад генерального секретаря АН Венгрии <i>Д. Островского</i> о деятельности и задачах Академии	128
Выступление чл.-корр. АН СССР <i>Г. К. Хрущева</i>	143
Выступление председателя Президиума Венгерской Народной Республики Иштвана <i>Доби</i> при вручении правительственных наград	146
Общее Собрание Академии Наук Венгрии в 1954 г.	153
Зарубежные гости на Годичном собрании	156

A kiadásért felel: az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Farkas Sándor

Kézirat beérkezett: 1954. X. 15. — Terjedelem: 8 (A/5) ív.

35300/55 — Akadémiai Nyomda, V., Gerlóczy-u. 2. — Felelős vezető ifj. Puskás Ferenc

Felelős szerkesztő : Osztrovszki György

Technikai szerkesztő : Görög Erzsébet

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia utca 2. Távbeszélő : 126-778

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány utca 21. Távbeszélő : 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják)

Csekk számla : 04-878-111-46

Hármasszám ára: 9,- Ft

50024

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

OSZTROVSZKI GYÖRGY
FŐTITKÁR

1954 JÚLIUS—AUGUSZTUS—SZEPTEMBER

LXI. KÖTET — 505. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST 1954

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

SZERKESZTI: OSZTROVSZKI GYÖRGY

LXI. KÖTET, 1954

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 1954 ÉVI
NAGYGYŰLÉSÉNEK OSZTÁLYELŐADÁSAIBÓL:

A MAGYAR FILOZÓFIA HALADÓ HAGYOMÁNYAINAK KÉRDÉSEI A FELVILÁGOSODÁS KORÁBAN

MÁTRAI LÁSZLÓ akadémiai levelező tag

Tagadhatatlan történeti tény, hogy a magyar nép története során klaszszikus filozófiával, a filozófia terén elért klasszikus eredményekkel nem tudta megajándékozni az emberiséget. Ezzel szemben azonban az is bizonyos, hogy ezt a tényállást a reakciós történetírás mérhetetlenül el is ferdítette s belőle teljesen hamis, hazug következtetéseket vont le. Úton-útfélen azt hangoztatta, hogy a magyar kultúrának ez a filozófia-nélkülisége nem az elmaradt magyar fejlődés sajnálatos következménye, nem a társadalmi elmaradottság ideológiai tükrötetője, hanem — éppen megfordítva — a józan »magyar észjárás«-nak abból a pozitív tulajdonságából fakad, hogy »a magyar ember« irtózik minden spekulációtól, absztrakciótól, logikai rendszeralkotástól, s a filozófia absztrakciói helyett józan realizmusa inkább — a vallást választja eszmei zsinórmértékül. Nem nehéz megfejtetni, hogy ez a perfid álokoskodás milyen konkrét népellenes célokat szolgált az uralkodó osztály kezében, hogy a világnézeti sötétség miképpen volt hivatva a társadalmi elnyomást biztosítani. Jelen összefüggésben elégséges arra mutatnunk, hogy a magyar kultúra történetének ez a meghamisítása a magyar józanság dicséretének hamis, sovíniszta jelszava ürügyén voltaképpen az örök kiskorúság, barbárság, műveletlenség és művelhetetlenség bélyegét sütötte rá a magyar népre s a kultúrfölény jelszavának trombitálása közben voltaképpen félreállította azt az emberi kultúra haladásának útjáról.

Ez a felfogás természetesen minden erővel arra törekedett, hogy ami filozófiai hagyományunk mégis csak volt, azt is elhallgassa, vagy bagatellizálja, vagy — ami »tudományosabb« módszer — szétszórja, majd elszigetelje az irodalomtörténet és történelem különféle fejezeteiben. Tessediket a pedagógusok, Berzeviczyt a közgazdászok, Martinovicsot a történészek, Bessenyeit az irodalomtörténészek, Hajnóczyt a jogászok stb. vették gondozásba, de alig akadt vállalkozó, aki a bármily vékony, de mégis csak mindannyiunkat összekötő *filozófiai* hagyomány kinyomozását tűzte ki célul. A Horthy-fasizmus alatt az egyetlen Eckhardt Sándor volt az, aki — bár teljesen hamis, ellenforradalmi, idealista felfogásban — legalább leszűkített szempontból, a francia forradalmi eszmék szempontjából megkísérelt átfogó képet adni a XVIII. századi magyar írók filozófiai állásfoglalásáról. Az általa adott kép — ismételjük — felfogásában hamis és tartalmában hézagos. De a magyar felvilágosodás »ideológiai frontjának« történetileg hiteles és valóban átfogó megrajzolása még ma is aktuális, megoldatlan feladat. Megoldatlanságának nem csupán filozófiai hagyományunk története, de — túl ezen — a marxista történet- és irodalom-

történetírás is erősen érzi káros, hátráltató következményeit. Ez elsősorban abban mutatkozik, hogy az örvendetes számban megjelenő részletmonográfiák és életrajzok ellenére : máig sincs elfogadható összefoglaló képünk a magyar felvilágosodás egészéről, annak belső szerkezetéről, a fejlődésben betöltött teljes szerepéről.

Mivel nem klasszikus filozófiai alkotásokat nyomozunk, hanem haladó filozófiai hagyományokat kutatunk : a szokásosnál is természetesebb követelmény, hogy a kevésszámú filozófuson kívül írók, tudósok, költők, politikusok stb. nézeteit is messzemenően figyelembe kell vennünk a történeti összkép rekonstruálásához. És magukat e »nézeteket« is helytelen volna pusztán *filozófiai tartalmuk* szerint elbírálni és eszmei »rangsorba« állítani, hiszen ez esetben a materializmus értékmércéje oly magas követelmény, mely az Elbától keletre lakó népek történetében — a XVIII. században — teljességgel alkalmazhatatlan. Ezeknek a népeknek a történetében — éppen mivel társadalmi fejlődésük bonyolult hátráltató körülmények között alakult ki — a szokásosnál is fontosabb az írott művek és vallott nézetek filozófiai tartalmán túl azoknak *ideológiai funkcióját* is fölmérni, mert itt a kettő sokkalta kevésbé »fedi« egymást, mint a »szabályos« fejlődés tükröztetőjeként létrejött klasszikus filozófiák történetének esetében. A haladó ideológia köre itt szélesebb, mint a materialista filozófiáé : a haladó gondolkodóknak csak egy kis töredéke tud eljutni a világosan megfogalmazott filozófiai materializmusig, a többiek haladó mondánivalói sokkalta következtlenebb formában, nem egyszer idealista vagy éppen vallásos mezben nyernek kifejezést. Emellett — ismételjük — mindvégig fokozottan érvényesül a magyar fejlődésben is az a jelenség, amit Engels a »német nyomorúság«-gal kapcsolatban megállapít : hogy t. i. a feltörekvő erőknak az uralkodó osztállyal szemben való relatív gyengesége következtében a haladó gondolat az irodalom és művészet területére szorul vissza.

A XVIII. század második fele sajátos fordulatot jelent a magyar nép történetében : a főnemesség, mely a XVII. században még alkalmas volt a nemzeti függetlenségért folyó küzdelem vezetésére (Zrínyi, Thököly, Rákóczi). éppen a felvilágosodás korában bizonyítja be, hogy alkalmatlanná vált erre a szerepre, mert osztályérdekei döntő módon szembekerültek a nép többi rétegeinek érdekeivel. Viszont az a köznemesség, amely majd 48-ban élére fog tudni állni a polgári célkitűzésű forradalomnak : a felvilágosodás korában még nem került olyan gazdasági-társadalmi helyzetbe, hogy világosan megláthatta volna érdekeinek azonosulását a tömegekkel és szembefordulását a főnemességgel. A XVIII. század második felében zajlik le a köznemesség helyzetében az az eltolódás, amely ebbe az irányba mutat és ennek az eltolódásnak a különféle fázisait, nagyobb vagy kisebb ellentmondásait tükrözteti a magyar felvilágosodás. Két történeti esemény a szélső és szélsőséges határa ennek a folyamatnak : a pozsonyi országgyűlés, ahol a rendek »életüket és vérüket« ajánlották fel a királyért és a Vérmező, ahol a magyar jakobinusok életüket és vérüket adták a magyar köztársaságért. A közben eltelt időszak tipikus átmeneti korszak, melynek jellemzője, hogy kizsákmányolók és kizsákmányoltak főellentétét össze-vissza keresztezik a különféle mellékellentétek s ez a leg-haladóbb és legvilágosabban látó elméket is nem egyszer súlyos politikai és ideológiai tévedésekbe sodorja. Hasztalan keresnénk ennek a kornak az írói között Petőfi vagy Vasvári szabású egyéniségeket, akiknek fejlődése egyenes és határozott, de hasztalan keresnénk Rákóczi vagy Thököly szabású főnemeseket is, akik képesek voltak a nép vezérévé lenni. A magyar felvilágosodás

írói habozó, bizonytalankodó, megtört vonalban fejlődő, folytonos ellentmondásokkal küszködő emberek : egy átmeneti korszak átmeneti emberei. A nemzeti elnyomást és a feudális elnyomást egyszerre leküzdeni nem lehet : ezt mutatta a jakobinusok sorsa ; de leküzdeni mégis csak egyszerre lehet : ezt mutatta később 48. A nemzeti függetlenség és a polgári fejlődés haladó eszméi a XVIII. századi magyar íróknál hol szembekerülnek egymással, hol meg világosan kiderül, hogy a kettő egymástól elválaszthatatlan. Hol a nemzeti elnyomás ölti magára a polgári haladás álruháját, hol meg a feudális reakció jelentkezik a nemzeti függetlenség mezében. A két haladó hagyomány egyértelmű összekapcsolása csak a korszak végére és csak igen keveseknek sikerült : a jakobinusoknak. Bukásuk — minden tragikus volta ellenére is — szellemi vízválasztót jelent a magyar történelemben : világosan jelzi a kortársaknak, hogy forradalom nélkül nem lehetséges a feudalizmus megdöntése. Ez a tanulság hosszú ideig csak latens, indirekt módon érvényesül : részben abban, hogy a haladó írók még inkább visszavonulnak a szépirodalom falai közé, részben abban, hogy a nem haladó írókat egyértelműen a reakció oldalára állítja. Később ez a tanulság látszólag feledésbe is merül : a reformok gondolatának naív optimizmusa mögött. De 48-hoz közeledve egyre világosabban állapíthatjuk meg, hogy a forradalom igenlése többé nem az ideológiai front balszélén álló kisebbség álláspontja, hanem valóban olyan vízválasztó, amelyik a haladó többség érdekeit fejezi immár ki, azét a többségét, melynek leghaladóbb balszárnya túljut a polgári forradalom eszméjén, egészen a polgári demokratikus forradalom hirdetéséig.

Úgy hisszük, hogy nem lebecsülését, hanem hívebb történeti megértését szolgálja a magyar felvilágosodásnak az, ha a francia felvilágosodáshoz való hasonlóságai mellett nyomatékosan hangsúlyozzuk az attól való igen lényeges különbségeit is. A magyar felvilágosodás is polgári forradalmat előkészítő szellemi mozgalom volt, de — nem követte polgári forradalom. Nyilván nem is követhette. Franciaországban a termelőerők voltak már annyira fejlettek, hogy a feudális termelési viszonyokkal végleges ellentétbe kerültek. Viszont Magyarországon — egyrészt — a tőkés termelés volt sokkalta fejletlenebb, másrészt a gyarmati elnyomással kettőzött feudalizmus volt túlerős ahhoz, hogy a termelőerők és termelési viszonyok összhangjának törvénye szerint éretté válhatott volna a helyzet a forradalomra. A francia felvilágosodás ideológiai frontja világosan tükrözi a félreérthetetlen, kiéleződő osztályellentéteket : Montesquieu-től Babeuf-ig világosan kielemezhető, egyértelműen radikalizálódó balra tolódó szellemi mozgalom, melyben a szembenálló osztályok főellentétét legfeljebb színezik, árnyékolják, de soha nem mossák el a társadalom bonyolult szerkezetéből származó, itt is meglévő mellékellentétek. Vagyis a francia felvilágosodás történeti értékelése nemesség és polgárság harcának egységes szempontja szerint megoldható feladat. Ezzel szemben a magyar felvilágosodás írói — ha szabad ezt a kifejezést használnunk — két ideológiai dimenzióban mozognak, a nemzeti függetlenség és a polgári haladás egymástól ekkor még különböző, nem egyszer ellentétesnek látszó vonalán. A két vonal — és ebben foglaljuk előre össze jelen fejtegetéseink végső eredményét — csak a korszak végére találkozik össze, de akkor is csak a kor leghaladóbb íróinál és minden közvetlen folytatás nélkül. A magyar felvilágosodás mindabban különbözik a franciától, mint a német Aufklärung : nálunk is olyan polgári forradalmat vezet be, amely csaknem hatvan év múlva fog bekövetkezni. De még ettől a német Aufklärungtól is különbözik abban,

hogy csökkent forradalmisága nem csupán a kapitalizmus fejletlenségének következménye, hanem — túl ezen — egy kegyetlenül erős gyarmati elnyomásnak is.

Ami a nemzeti függetlenség eszméjének vonalát illeti : ennek színeképe a következő. A fejlődés elején s egyben a felvilágosodás szélső jobboldali szárnyán áll a Mária Terézia-féle *abszolút monarchia* koncepciója. A »vitam et sanguinem« stupid koncepciója nem csupán az egyértelműen reakciós és aulikus főnemesiséget képviseli, de mint ideológiai maradvány az egész felvilágosodáson át fertőzi a nem főnemesi írók gondolkodását is. A jozefinista »*felvilágosult abszolútizmus*« társadalmi szempontból haladóbb ideológiát jelent, de a függetlenség szempontjából kétségkívül jobbra áll a terézianizmustól, hiszen főcélja a nemzetietlen összmonarchia. A jozefinizmus éppen felvilágosult mezével jelentett olyan ideológiai csapdát a kor magyar íróinál, melybe — legalább is ideig-óráig — szinte valamennyien beleestek. Sonnenfels, ez a rendkívül ügyes és szolgálatkész plagizátor egy osztrák Lessingként, a felvilágosodás fáklyavívőjeként szerepel egy ideig íróink tudatában, holott valójában a halálraítélt osztrák feudális monarchiának szállította a polgári fejlődés ideig-óráig megifjító szabadkőműves narkotikumait. Ez a fajta felvilágosodás az uralkodóosztály — és elsősorban a császár — ópiuma volt a forradalom ellen : filozófiai tartalomnak és ideológiai funkciónak teljes szembefordulása, negatív ellenpéldája annak a másik ideológiai álruhának, mikor haladó törekvések reakciós mezben jelennek meg. Az angol polgárság a bibliai Habakuk nevével vonult forradalomba, az osztrák reakció a forradalmi Rousseau zászlaja alatt próbálta lehetetlenné tenni a forradalmat. Erre a kérdésre a másik, a társadalmi eszmék vonalán még vissza kell térnünk ; itt, a nemzeti függetlenség kérdésénél, elég annyit megállapítanunk, hogy a felvilágosodás magyar írói általában vagy áldozatul estek a jozefinizmus álfelvilágosodásának, vagy az »ősi magyar alkotmány«, a Werbőczy-féle feudális kiváltságok fokozott védelmével reagálnak reá. Sajátos átmeneti felfogás tükröződik a függetlenség kérdésében Ányos Pál híres versében (A kalapos király), mely a rousseau-i társadalmi szerződés érveivel kéri számon II. Józseftől a szent korona ősi hagyományának tiszteletben tartását. Átmenet ez a jozefinizmussal szembeforduló főnemesek és nemeselek egy csoportjának felfogása, a *független magyar monarchia* koncepciója felé. Nem csupán a francia felvilágosodáshoz, de magához a francia forradalomhoz is látszólag igen közelálló csoport ez, mely hajlandó összeesküvésre is egy porosz hercegnek a független Magyarország trónjára ültetése érdekében, vagyis — lényegében — az idegen jozefinizmust egy magyar jozefinizmusra akarnák felcserélni : pontosan lemérve ebben áll forradalmiságuk és anti-jozefinizmusok. Legtöbbjük jóhiszeműségét bizonyítja, hogy akár grófi rangjukról is hajlandók lennének lemondani. Mindez azonban mit sem változtat azon az objektív tényen, hogy polgári forradalmat polgárság nélkül nehéz végrehajtani és különösen nehéz a főnemesiség számára. Ezek a lelkes főurak a függetlenség védelmében szembekerültek a Habsburg uralkodókkal, ehhez a küzdelemhez készen találták a francia felvilágosodás zsarnokellenes ideológiáját, de nem vették — nem vehették — tudomásul ennek az ideológiának azt a részét, mely ugyanúgy szólt önmaguk ellen is, mint a zsarnok ellen. Végül pedig a nemzeti függetlenség eszméjének leghaladóbb, legbaloldalibb változatát képviselik azok a jobbára plebejus származású írók, akik eljutnak a *polgári köztársaság* koncepciójáig, a Habsburg detronizáción túl a királyság megszüntetésének követeléséig. A magyar jakobinusok ezek, akiknél nem véletlenül található ellentmondás nélküli egységben a nemzeti függetlenség, a polgári

haladás és a materialista filozófia eszméit. Ők voltak azok az értelmiségiek, akik kívül álltak az uralkodó osztályon, s akik ezért önmagukat képviselve leginkább tudták és tudhatták képviselni az összes elnyomottak érdekeit. Ha nézetük vagy magatartásuk nem is mindig egészen tiszta és ellentmondástalan, sorsuk félreérthetetlenül és hosszú időkre tisztázza, a világos főellentétre redukálja mindazt az eszmei és politikai zűrzavart, amely a magyar felvilágosodást mindvégig, egészen az ő tragikus végükig jellemzi. A francia felvilágosodás azzal végződött, hogy a forradalmárok lenyakazták a királyt, a magyar felvilágosodás azzal, hogy a király lenyakaztatta a forradalmárokat.

Ami haladó hagyományunk másik ágát, a haladó társadalmi gondolatnak, világnézetnek, filozófiának a vonalát illeti: e téren ugyancsak bonyolult, ellentmondásos, nehezen áttekinthető összefüggések jellemzik a magyar felvilágosodás ideológiai színeképét. E színekép egyes szakaszai részben a nemzeti függetlenség eszmei fokozataival párhuzamosak, részben azonban — többszörösen is — keresztezik azokat. Nem vitás, hogy jobbszélen az az *ortodox katolicizmus* áll, mely megfelelt mind Mária Teréziának, mind az aulikus főuraknak, mind pedig azoknak a birtokos nemeseknek, akik — katolikusok lévén — semmi hátrányt sem szenvedtek az abszolút monarchia kifejezetten protestánsellenes politikájától. Önkéntelen módon (részben üldözöttsége, részben haladóbb múltja visszfényeképpen), de mégis haladóbb volt a *klerikális protestantizmus*, melynek kevésszámú főúr és még felderítetlen számú köznemes volt a képviselője; mindenesetre a konzervatív jobboldalt jelentették a protestantizmuson belül. Ezután következik a jozefinizmus filozófiai álláspontja, melyet ebben az összefüggésben *antiklerikális katolicizmusnak* neveznénk, amit a történészek — úgy hisszük — helyeselni fognak. A jezsuiták elűzése, a szerzetesrendek feloszlatása, a vallási tolerancia, a protestánsok recepciója, de mindezek mellett a katolicizmusnak, mint kipróbált és legelterjedtebb vallásnak az engedelmes alattvalók oktatására való megtartása: ezek az intézkedések jelölik ki azt az érdekkört, melyen belül a jozefinizmus hívei toborzódnak. Objektíve haladóbb ennél az *antiklerikális protestantizmus* ideológiája, amely a saját ortodoxiájával is szemben áll, emellett jobbra azok a köznemesek vagy plebejus elemek képviselik, akik közel állnak ahhoz az osztályhelyzethez, hogy már semmi remélni valójuk ne legyen sem az osztrák, sem a magyar feudalizmustól. Ennek ellenére tévedés volna e rétegben Apáczai Csere János puritán haladó hagyományának töretlen folytatóját látnunk. Apáczai a maga protestantizmusát a kor leghaladóbb filozófiájával, Descartes-tal tudta összekapcsolni. Ez a hagyomány a XVIII. század derekáig — itt nem kutatjuk, hogy milyen történeti-társadalmi okokból — lényeges degradáción ment keresztül, amennyiben egy pietista közjáték után és annak logikus folytatásaként a maga protestantizmusát mindössze Christian Wolff filozófiájával tudta összehangolni. Ez a tény csak megerősíti azt a szóhasználatot, hogy itt antiklerikális protestantizmusról beszélünk, de mitsem változtat azon, hogy még a német Aufklärung-ból is csupán annak kezdeti és leglaposabb filozófiáját érezte magához legközelebb állónak ez a magyar »felvilágosult protestantizmus«. Ezt a filozófiai igénytelenséget jelenti pl. az a hatalmas ünnepi óda, mellyel a »haladó protestáns« Mándi Márton István üdvözli a magyar nyelven 1793-ban Bécsben megjelentetett William Derham-féle »Physico-Theológiát«, ezt a már maga korában (1713-ban!) is elavult teológiát, melyet Holbach oly fölényes kritikával tett nevetségessé Christian Wolff-al és az összes hasonló finalistákkal együtt. A protestantizmusnak ezen a filozófiai

elmaradottságán mitsem változtat az, hogy ugyanez a Márton István Kantnak is első magyar receptora volt, hiszen jól tudjuk, hogy mi volt Kant felfogása éppen a felvilágosodás mibenlétéről. Jóval haladóbb ideológiát képviselnek azok az íróink, akik eljutnak a *deizmus* álláspontjáig. A deizmusig való eljutás az akkori magyar viszonyok közepette haladóbb funkciót töltött be, mint Nyugaton, ahol ugyanakkor már a materializmus előfeltételei javarészt adva voltak a fejlett természettudományokban és az erős polgárságban. Ott a deizmus nemesség és polgárság kompromisszumának az ideológiai kifejezése, nálunk annak a jele, hogy valaki már leszakadt az uralkodó osztályról, hogy semmi benső szál nem fűzi többé annak katolikus vagy protestáns ideológiájához. Végül pedig az ideológiai front bal szélén áll a filozófiai tartalmát tekintve leghaladóbb *materializmus és ateizmus*. Idáig már valóban igen kevesek érnek el a felvilágosodás hívei közül és azok is egy hosszas egyéni fejlődés legvégén. Legott felmerül a kérdés — a jakobinusok és Martinovics körüli egyéb problémákról itt nem is szólva —, hogy ez a magyar materialista filozófia, tekintettel a polgárság és a természettudományok fejletlenségére, nem volt-e pusztán francia import, melynek konkrét szerepe nem volt a hazai osztályharcokban. A válasz azonban világos: a XVIII. századi magyar materializmus nagyon is konkrét funkciót töltött be, mert mind a deistákkal, mind a republikánusokkal szoros kapcsolatban állott, ezeknek a komoly szerepe pedig vitathatatlan. Idealizmusnak és nemességnek, istennek és királynak, vallásnak és feudalizmusnak következetes megtagadása ez a szűkkörű és rövidéletű materializmus, melynek ritka érdeme, hogy közvetlenül a francia felvilágosodásból és annak is a legkövetkezetesebb változatából merít. Nyilvánvaló, hogy eddig az ideológiáig csak az a kisszámú plebejus értelmiség juthatott el, amely eléggé plebejus volt ahhoz, hogy semmi se fűzze az uralkodóosztályhoz (láncain kívül), de eléggé értelmiségi is, hogy ne legyen szüksége semmiféle vallásos mezre. A nemlétező polgárságot pótolta ez a vékony haladó értelmiségi réteg, amely nyilván nem oldhatta meg a mi viszonyaink között azt a feladatot, amit az olyannyira erős francia burzsoázia is csak a tömegek erejének révén tudott megoldani: ezért kellett a jakobinus mozgalomnak elbuknia. De bukásának megvolt a történelmi katharzis, a döntő fordulat jellege: mert legvégül, a felvilágosodás legvégén tisztázta a haladás és reakció frontját, végre élessé és felismerhetővé tette azokat a kibékíthetetlen ellentéteket, melyek eszméi a század addigi folyamán zavaros összevisszaságban kavargtak a magyar fejekben.

Ez volna tehát az a kettős színekép, melynek változataiban a magyar felvilágosodás bonyolult ideológiája haladó filozófiai hagyományaink felkutatása szempontjából felbontható. Talán felesleges hangsúlyoznunk, hogy az ilyen felmérés ma még, a jelenleg rendelkezésünkre álló történelmi és irodalomtörténelmi részletfeldolgozások birtokában, szükségképpen csak előkészítő jellegű, hipotetikus lehet. De hogy valami efféle filozófiatörténelmi felmérésre már valóban szüksége van a kutatásnak, azt mutatja az a körülmény, hogy — mint már utaltunk rá — a magyar felvilágosodás egyes kiemelkedő személyiségeire vonatkozó kutatásaink egymástól elszigetelődnek, ami nyilván lehetlenné teszi a kor osztályharcaiban betöltött szerepük konkrét és teljes történelmi elemzését, hiszen, hogy ki milyen osztályérdekért harcolt a tollával, azt pusztán nézeteinek tartalmából eldönteni aligha tudjuk: ehhez valóban a kor osztályharcainak teljes ideológiai színeképe szükséges, különösen egy olyan bonyolult átmeneti korszakban, mint amilyen a magyar feudalizmus

hanyaglása. Bizonyos, hogy az adott színek csak vázlat. De annyi már ebből a durva vázlatból is kiderül, hogy mindkét vonal eléggé jól tükrözi a kor társadalmának osztályszerkezetét; ahol pedig eltér attól, ott éppen olyan részletösszefüggések további kutatására figyelmeztet, melyek mellett ez összkép nélkül a kutatók talán elmentek volna.

Befejezésül néhány ilyen részletkérdésre szeretném felhívni a figyelmet. Az első az a joggal várható ellenvetés, hogy a haladó jellegnek fent alkalmazott mértéke túlságosan, történetietlen módon szigorú, hiszen a polgári forradalmiságot és a filozófiai materializmust teszi meg mértéknek egy olyan korban, mikor Magyarországon még nem is került komoly válságba a feudalizmus. Ez az ellenvetés jogos, ha *általában* haladó hagyományainkról beszélünk, de nem jogos, hogyha haladó *filozófiai* hagyományaink kérdéséről van szó; a jelen előadásnak pedig a közvetlen célja az, hogy ezt a filozófiai hagyományt keresse meg a magyar felvilágosodáson belül. Ha van — szinte a francia materializmussal egy időben — magyar filozófiai materializmus, akkor ennek létét meg kell tudnunk magyarázni még akkor is, ha nálunk más feltételek között jött is létre, mint Franciaországban. Azt azután már a történészeknek kell eldönteniök — amint ezt el is döntötték —, hogy ez a materializmus volt-e túl korai, elszigetelt, koraérett jelenség, vagy a tőle jobbra álló ideológiák voltak-e túlságosan lemaradva a konkrét magyar viszonyokhoz képest.

Másik részletkérdés a magyar nyelv, az anyanyelvűség kérdése. Nem vitás, hogy ennek hagyománya egyidős a nemzeti függetlenség hagyományával, annak egyik igen fontos tényezője. Az sem vitás, hogy a jakobinusok bukása után éppen az anyanyelv ápolása, fejlesztése lesz az irodalomba visszaszoruló haladó gondolatnak az a tényezője, mely egyideig úgyszólván egyedül köti össze megszakítatlan haladó hagyományként a múltat a jövővel. Nyílt kérdés azonban, hogy a felvilágosodás korában miképpen kell megítélnünk azokat az írókat, akiket jó magyar nyelvükön kívül semmi egyéb nem fűz a haladás-hoz s akiknek művei vagy fordításai mérhetetlenül elavult vagy egyenest reakciós tartalmúak. De nyitva áll a megfordított kérdés is: miképpen kell megítélnünk az anyanyelv iránti relatív érzéketlenségnek a jeleit, azt, hogy Hajnóczy latinul, Martinovics franciául vagy Tessedik németül ír tartalmi szempontból igen haladó műveket. Úgy hisszük, hogy ezeket a kérdéseket is csak az *egész* korszak *teljes* perspektívájában lehet helyesen megválaszolni.

Harmadik és utolsó részletkérdés, mely ugyancsak a felvilágosodás egyes jelenségeinek a korszak egész ideológiai frontjával való egybevetéséből fakad: milyen szerepet töltöttek be a fejlődésben azok az írók, akik egy-egy speciális területen jelentőset alkottak, de műveik filozófiai és világnézeti tartalma nem áll túlságosan magasán az akkor elérhető színvonalhoz képest. Tessedik Sámuel alakjánál merül fel például ez a probléma élesen. Nem vitás, hogy Tessedik pedagógiai nézetei és alkotásai igen jelentősek és az sem kétséges, hogy a magyar mezőgazdaságtan úttörőjeként jelentősen segítette elő a termelő-erők fejlődését. Emellett azonban — mint *németül* írt főműve világosan mutatja — áldozatul esett a jozefinizmus csapdájának és őszintén hiszi, hogy II. Józsefben megvalósult az alattvalóit atyai szívvvel szerető uralkodó eszméje. Ő, aki oly megrázó szavakat talál a jobbágyok nyomorúságának festésére, elhiszi Montesquieu-nek azt az éppenséggel nem haladó és teljesen a nemesség osztály-érdekeit védő tételét, hogy »nem az az ember szegény, akinek semmije sincs, hanem aki nem dolgozik«. Ugyanezt tanítja Sonnenfels is, aki lépten-nyomon Rousseau-t idézi, azt a filozófust, aki az egész korszakban egyedül látta meg

a magántulajdon és az egyenlőtlenség összefüggéseit! Tessedik életműve a magyar *filozófiának* nem tartozik a haladó hagyományaihoz, éppen munkáinak filozófiai tartalma miatt, mert evvel éppen nem szolgálta a fejlődést. A magyar pedagógiának és mezőgazdaságtannak azonban ennek ellenére is haladó alakja, hiszen ezeken a területeken nagy lépésekkel vitte előbbre a fejlődést.

Hasonló probléma számos akad, ha a felvilágosodás történetének egyes jelenségeit filozófiai és ideológiai funkciójuk szerint *is* megvizsgáljuk, megpróbálván ezen az úton is jobban kielemezni a kor osztályharcaiban játszott konkrét szerepüket. Jelen előadás célja az volt, hogy kiemelje a magyar felvilágosodás haladó *filozófiai hagyományait*, de úgy emelje ki, hogy megjelölje előbb konkrét lelőhelyüket is az idealizmus és materializmus harcának XVIII. századi történetében.

ÁLLATTENYÉSZTÉSÜNK FEJLESZTÉSÉNEK FŐBB KÉRDÉSEI

SCHANDL JÓZSEF akadémiai levelező tag

I. A fajtakérdés

A közelmúltban élénk vita folyt a világirodalomban és kongresszusokon afölött, hogy a tisztavérű fajták tenyésztésének vagy a keresztezéseknek van-e gazdaságilag nagyobb jelentősége.

Meggyőződésem az, hogy e két tenyész eljárás egymást nemcsak, hogy nem zárja ki, hanem ezek egymástól elválaszthatatlanok és az első feltétele a másodiknak. Vallom azt is, hogy országos viszonylatban az állattenyésztés gerincét a tisztavérű fajták adják. Ha a keresztezés gazdasági előnyt ígér, mint ahogy tényleg sok esetben ez megfelel a tényeknek, akkor is a fajtatiszta állományok adják a komponenseket. És ha a keresztezési tenyész eljárásról, akár a tenyészanyag tenyésztéstechnikai értelemben vett elfajulása miatt, akár a piac igényeinek változása miatt, a tenyészirány változására kényszerülünk, a fajtatiszta állomány az, amely lehetővé teszi, hogy súlyosabb megvázkódattatás nélkül új irányt vegyünk termelő munkánkban. Ezért, becsülje valaki a keresztezésben jelentkező értékeket mégoly nagyra, nem szabad feledni az önmagukban nagy gazdasági termelékenységet felmutató tisztavérű fajtákat.

Szerencsés az az ország, mely hasznos gazdasági jellegvonásokban vérszilárd, a táplálás, az ápolás és a tartás tekintetében az ország természeti viszonyaihoz igazodott, ezekhez képest a lakosság igényeit kielégítő fajtákkal rendelkezik.

E tekintetben hazánknak nincs oka a panaszra.

70 évvel ezelőtt *Tormay Béla* irányításával vette kezdetét az a rendszeres tenyésztői munka, mely a magyar tarkamarhát, a mangalicát, a magyar fehér húsertést, a magyar lovat, a magyar fésűsmerinót és a magyar tyúkot kialakította. Kialakította a magyar szürke, a primitív balkáni és kárpáti borzdereseket, a betelepült svábokkal jött délnémet tájfajták, a szórványosan importált lapályfajták, a pinzgaui, mindezek felett pedig a domináló szerepet betöltött szimmentáli véreből a magyar tarkát, mely a Dáma, az Augusztá, a Belfa, a herceghalmi Piros, a keszthelyi Cifra útján világviszonylatban is tejlési rekordokat állított fel. Kialakult hazánkban a mangalica, mely 12—16 hónapos korára arasznyi szalonnával 180—200 kg-os tömegré hizlalható fel, s így a sok zsír mellett fiatal kora révén még mindig finomrostú, könnyen rágható húst szolgáltat. Említsem-e a magyar fésűsmerinót, mely az ő szerény testtömegű anyáival 9 kg-os gyapjútermésben, a báránytejjel együtt 400 literes tejtermelésben ért el csúcsteljesítményt. Folytathatnám a szívós, kitartó gyorsaságú magyar lóval, mely egész Európából vonzotta a vásárlókat,

vagy a magyar tyúkkal, melynek koránérett, vékonycsontú, izletes húsát különösen becsülik a magyar fogyasztók és — hogy exportintézetünk egyik vezetőjének szavaival éljek, — rajonganak érte a nyugati exportőrök.

Nagyon kevésre értékelték a magyar fajtákat azok, kik pár évvel ezelőtt csak az új fajták kutatásában látták állattenyésztésünk minden reményét. Ez a cél úgy jelent meg a nép szélesebb rétegei előtt, mintha régi fajtáinkkal nem is volna érdemes törődni, hanem csak új fajtákra kellene törekedni. Nem az volt helytelen, hogy ez a jelszó felröppent, hanem az, hogy a homloktérbe állítódott.

Az új fajták követelői elfeledték azt, hogy bármely gazdasági értékmérőben egy bizonyos fajta java és selejtése közt nagyobb a különbség, mint 2 fajta standard-érték mérői közt.

Eppen ezért mi tántoríthatatlanul dolgozunk továbbra is a szelekció vonalán. Sok reményt fűzünk ahhoz, hogy ezúton országunk egész állományának termelékenységét jelentékenyen tudjuk növelni. Tudatában vagyunk ugyan annak, hogy a rekorderek előállítása nem lehet országos cél, de azért a rekorderek örömmel töltenek el bennünket, zootechnikusokat, mert hiszen egy variációs sor szélső pluszvariánsainak értéke sejteti, hogy mi rejlik abban a populációban s hogy mit lehet belőle rendszeres szelekció útján remélni.

Hogy a szelekció milyen eredményekre képes, arra nézve klasszikus példaként álljon előttünk Dánia állattenyésztése. A dán vörös marhafajta ellenőrzött teheneinek tejében a zsírtartalom kb. 50 évvel ezelőtt még csak 3,3% volt, az »ellenőrző egyesületek« és az ivadékvizsgálatok hatására ma már igen kevés azoknak a tehéneknek a száma, melyeknek tejszírtartalma 4% alatt van.

A dán sertésfajta süldőinek 20 kg-ról 90 kg-ra hizlalása közben 1 kg súlygyarapodásra szükséges volt 40 évvel ezelőtt 2,72 kg keményítőérték, 20 évvel ezelőtt 2,34 kg ké., 2 évvel ezelőtt 2,14 kg ké, sőt egyes csoportok — mint a további haladás reményei — 1,89 kg ké-et igényeltek 1 kg súlygyarapodáshoz. Így a hizékonyágvizsgáló állomások munkájára alapított tenyészkiválasztás révén egy süldő hizlalásánál 47 kg árpát takarítanak meg. E mellett a minőség is javult! A bacon-ek közül az I. osztályúak mennyisége 20 év alatt 63%-ról 86%-ra szökött fel!

De azért be kell vallanunk, hogy fajtáink nagy tömegében van még javítani való.

Jóllehet objektív és szakavatott vélemény szerint kellő táplálással minden magyar tarkától fejhető évenként 2500—3000 liter tej, mi kötelességünknek tartjuk ezt az átlagot tovább fokozni. Folytatjuk tehát erélyesen a kiváló tejelő vérvonalak kutatását és ezeknek elterjesztését. Különösen nagy súlyt vetünk arra, hogy szarvasmarháink 3,8% átlagos zsírtartalma 4% fölé emelkedjék.

El voltunk bizakodva, hogy a magyar tarkamarha tejében nagy a zsírtartalom, nagyobb, mint az alpesi borzderesekében, mint a szimmtáliában és különösen a lapálymarhákéban. Miközben ez a tudat boldogított bennünket, alig vettük észre, hogy más országok tenyésztői e téren milyen szorgos munkát végeznek. Szorgos és eredményes munkát úgy, hogy az alpesi borzderesek már versenyeznek e téren a magyar tarkával, a lapályfajtáknál nem ritka a 4%-ot meghaladó tejszírtartalom, a dán vörös fajtánál pedig már fajtajellegnek tekinthető a 4%-os tejszírtartalom. A munka nálunk is reményteljes, mert

itt-ott akadnak nálunk is 5, sőt 6% zsírtartalmú tejet adó tehéncsaládok. Ez a zsírnak és a fehérjének növelését célzó tenyészmunka annyival is inkább figyelemreméltó, mert a szervezet olcsóbban és kevesebb fiziológiai munkával termeli ugyanazt a tejzsír- és fehérjemennyiséget kevesebb tejben és így a tejszállítás költsége, nem kevésbé a tejipar munkája is megkevesbedik.

Ebben az irányban nemcsak a saját állomány szigorúbb szelekcióját tervezzük, hanem vörös dán bikák és óvatos kísérletek céljára 1—2 jersey bika importját is reméljük.

Találunk javítanivalót a mangalicán is : el kell érniük nála egy alomban 7 választási malacot. Ennyit még mai tejelőképességével is felnevelhet. De bizony várható, hogy az almok 20-, vagy 30-napos súlyára alapított szelekció a jobb tejelő családok terjedéséhez járul hozzá.

Egyébként csak dicsérni lehet a mangalicának a szélsőséges időjárást is elviselő, a takarmány minőségét illetőleg igénytelen, de a jobbat gyorsabb fejlődéssel és szebb formákkal megháláló jellegét. Legnagyobb értéke pedig talán az, — amire előbb is céloztam, — hogy már egyéves korában is képes sok zsírral átszőni húsát, sok szalonnát tud lerakni bőre alá s így hizlalt példányainak húsa se rostos, hanem könnyen rágható. Ezért kívánatos volna eredeti nivoltában, azaz tenyész kiválasztással növelni szaporaságát. Félő, hogy idegen vér bevitele áldozatot kíván e nagyértékű tulajdonságaiból.

A magyar fehér húsertésben a nemesítő munka angol nagy fehér és szovjet nagy fehér sertéssel dolgozik, hogy hazai húsfajtánk minél jobb bacon és minél kiadósabb tökesertéseké legyen hizlalható.

Jogos büszkeséggel emlegethetjük magyar lovainkat is. Könnyebb félvéreink típusát képviselik az egészséges, edzett, szívós, kitartóan gyors és kisigényű lónak. Ezért lett a Duna-Tisza medencéje elismerten a legjobb tenyésztőterülete a könnyebb katonai nyergesnek és a gyorsfogatba illő hámosnak. A magyar ló tömegesebb (nonius, furioso) típusai pedig rögzünk hatása alatt akkora edzettségre és szívósságra tettek szert, bennük a nagy testtömeg oly élénk vérmérséklettel, az erő a gyorsasággal, kitartással oly szerencsésen párosul, hogy e tekintetben ritkítják párjukat.

Az orlov és amerikai üető vérenek a magyar lóba csepegtetésével reméljük a térélelő mozgás fokozódását. A hipológusok nagy serege már meggyőződött arról, hogy az »üetőben« nagy értékek vannak : a gyors üetőmozgáson kívül a nyugodt vérmérséklet, a munkakészség, a szívósság, a mérsékelt igényesség, az engedelmség. A korábbi felfogással szemben mind több és több mezőgazdasági üzem még tisztavérű üetőlovakat is vesz használatba, miközben jóindulatú, szívós, igénytelen, munkaképes voltokról győződnek meg. Ezért általában bel- és külföldön a lótenyésztők között nő az üetők iránt a rokonszenv. Hozzájárul ehhez az a tény, hogy az üetőfajtákban vannak már olyan egyedek, melyek minden küllemi kritikát is kiállanak. Ezért nagy érdeklődéssel várjuk az üető ménekkel fedezettett magyar noniuskancák csikóinak munkaképességét.

A magyar fésűsmerinó is nagy értéket képvisel. Gyapjútját erőssége, nyújthatósága és finomsága miatt becsüli a textilipar. Jobb juhászatainkban találkozunk anyák, melyek 7, 8, sőt 9 kg (zsisros) gyapjút termelnek évente. Még a gyenge legelőkre utalt nyájokban is egy anyától (a bárány leválasztása után) 100 nap alatt átlag 30 liter 8% zsírtartalmú tej fejhető, de kiváló egyedek 180—240 literes rekorderedményeket is felmutattak. A fejlődés ütemét illetőleg is meglepően képlékeny fajta. Különösen becses az a jellemvonása,

hogy igénytelen, szívós, ellenálló jószág. A tikkasztó hőséggel és a dermesztő hideggel egyaránt tud dacolni.

A fajta keretén belül itt is — mint erre az imént céloztam — a gazdasági értékmérőkben nagy a variáció, tehát reményteljes anyagot szolgáltat a szelekcióra alapított nemesítésnek. Emellett cseppvérkeresztezéssel is iparkodunk javítani fésűsmerinóinkat. A gyapjú tömegének általános nagyobbítása mellett ugyanis különösen szívesen venné a gyapjufeldolgozóipar, ha hosszabb fűrtű tételeket is kapna s így nem kellene erősebb láncfonalak fonására gyapjút importálnia. A fűrthosszúság növelésére igen jó anyagot szolgáltatnak a Szovjetunióból importált kaukázusi merinók. Az arányos testformákat, a fejlődési gyorsaságot, a küllem javítása mellett a gyapjúhozam növelését a német húsmerinó vérenek egyszeri, vagy talán időnként ismétlődő cseppvérkeresztezésétől reméljük.

Sőt textiliparunk örömmel fogadna a merinóénál hosszabb, B-minőségű, kellő erősségű és rugalmasságú gyapjút is. Ilyent remélünk az Île de France és finomabb cigájaink keresztezésével előállítandó új fajtától. Az Île de France herceghalmi gazdaságunkban nagyszerűen honosult. Az anyák is 8—10—12 cm fűrthosszúságú erős, rugalmas, élénkfényű, 4—5 kg súlyú zsiros gyapjút növesztenek. Ideális testformákat mutatnak. A takarmány minőségét illetően egyáltalában nem válogatósak, csak kellő tömeg jusson nekik. De ezt jó kondíciójukkal meg is hálálják. Az Île de France és cigája keresztezéséből származott F₁ generációt karcagi kísérleti juhászatunk már a szeptemberi országos kiállításon be is fogja mutatni.

Itt tehát új hazai fajta előállítására törekszünk. Mert hiszen nem zárkózunk el új fajta előállításának gondolatától. Valljuk, hogy szükség van új fajtára, ha a fogyasztó ízlése (pl. húspan), a feldolgozó ipar kívánsága (pl. gyapjúban) változik, vagy egy telkesített tájon új, akár igényesebb, de többet ígérő fajta is megtalálja tenyészfeltételeit.

A baromfitenyésztésünk tömegét adó tyúkállományban a nemesített magyar tyúk képvisel nagy értéket. Sárga színváltozata a rhode island és különösen a newhampshire vérenek becsepegtetésével — az eddigi tapasztalatok szerint — tojóképeségben még nyerni fog.

Mint az előbbiekből kitűnik, állatállományunk nemesítésében a szelekciónak döntő szerepet szánunk. A földművelésügyi igazgatásnak sikerült ennek érdekében széleskörű hálózatot szervezni a törzskönyvezésre, így főleg a termelőképeséget demonstráló adatok gyűjtésére.

Szeretnők minél szélesebb körben megkezdeni a hímállatok tényleges tenyészértékének megállapítását ivadékaik alapján. A módszerekben (leányanyapárok összehasonlítása, cserepárosítás, háremek ivadékainak figyelése) megállapodtunk, de abból kifolyóan, hogy a takarmányozási nehézségek az anyák és leányaik termelőképességét nem engedik teljesen érvényesülni, bevezetésük széles körben bizonyos késedelmet szenved. Ezért csak a legjobb, takarmánnyal eléggé ellátott tenyészetekben sikerült megindítani. Pedig egy-egy valóban elsőrangú hím a mesterséges megtermékenyítés útján ezer és ezer ivadékból gyümölcsözőnek! Nagyon kívánatos lenne tehát ezt a korlátozó tényezőt a lehetőség szerint felszámolni.

Nem hallgathatom el, hogy a szűkös takarmányozás miatt a törzskönyvezési adatok értékelésénél is felmerül bizonyos aggodalom. Igaz, hogy a szűkös táplált populációban is mutatkoznak bizonyos differenciák, de vajjon e differenciák arányosak azzal az eredménnyel, mely az illető állatból megfelelő

táplálással jelentkeznék, tehát az illető állat termelőképességének megbízható mértékei? Nem hiszem, mert hiszen biztosan tudjuk, hogy szűkös viszonyok közt pl. az érzékenyebb kultúrfajta még annyit sem termel, mint a parlagi. Így van ez bizonyára nemcsak a fajták, hanem a fajta keretén belül a érvonalak közt is. A mutatkozó differencia tehát hű mutatója lehet az igénytelen-ségnek, de nem a termelőképességnek. Félő, hogy a rosszul táplált állatokon gyűjtött törzskönyvi adatok félrevezetnek bennünket.

Ezzel persze a viláért se a törzskönyvezés ellen akarok propagandát kezdeni, hanem annak nagy jelentőségét akarom kiemelni, hogy tenyészállataink táplálásának megjavítása ebből az okból is a legfőbb gondunk legyen!

II. A tejtermelés fokozásának kérdései

A szarvasmarha tejelésének fokozását az állattenyésztési kutatók a múltban is legfontosabb feladatuknak tekintették. Így van ez a jelenben is. Nemcsak az a remény sarkallja őket, hogy így az életszínvonal emelésére egy fontos tápszer bővében lesz, hanem az is, hogy a tehenészet igen szorosan össze van fűződve a sikeres növénytermesztéssel. A szarvasmarha teszi lehetővé és gazdaságossá, hogy a kenyérgabonák nagyobb termését biztosító vetésforgókban talajjavító pillangóstakarmányok szerepeljenek és a szarvasmarha adja tömegében a talajerőt garantáló szerves trágyákat.

Nincs állati termelés, mely annyiféle belső és külső tényező hatása alatt állana, mint a tejtermelés. Szinte kimeríthetetlen azoknak a hatásoknak tanulmányozása, melyek erre több-kevesebb befolyást gyakorolhatnak.

Itt csak azokra a kutatási eredményekre legyen szabad hivatkozni, melyek az Állattenyésztési Kutatóintézet legutóbbi kísérleti eredményei közt jelentkeztek:

A friss, üde zöldtakarmányok fokozott etetésének akkor is laktagóg hatása van, ha előzőleg egyéb takarmányok útján a tehenek tápanyagokkal bőségesen el voltak látva: tehát nem tápanyagtöbbletükből származik a laktagóg hatás.

A zöldtakarmányoknak azonban csak addig van kedvező hatása a tehenek tejelésére, ameddig az abszolút szárazanyagra számított nyersrost a 28—29%-ot el nem éri. Ennél nagyobb nyersrosttartalom mellett — még egyenlő tápanyagmennyiség mellett is — tejsökkenés következik be.

A lédús takarmányok közül legkedvezőbb hatást vált ki a takarmányrépa. Nincs a tejelésre csökkentő hatása a takarmányrépa és némi silózott csalamádé keverékének se, de 2:1 arányú keverék — ugyanannyi tápanyagmennyiség mellett is — már tejsökkenést okoz.

A takarmánytők — korábbi megállapításokkal szemben — igen jó tejelőtakarmánynak bizonyult. Egy-egy tehén 70—80 kg-ot is szívesen megeszik. Így a nyári szárazság miatt megszakadt zöld futószalagban jó szerepet tölthet be.

A téli szabványokban is hátrányos a 28%-nál nagyobb nyersrosttartalom, mert — még azonos tápanyagtartalom mellett is — az egyedektől függően 5—6% tejsökkenés következik be.

Ha a tehenek jártatása napi 1½ óránál nem tart tovább, ez se nyáron, se télen még a ragy tejű teheneknél sem okoz tejsökkenést, egészségüknek pedig nagyon kedvez.

Ilyen és korábbi megállapítások alapján talán az a meggyőződés alakul ki némelyekben, hogy nincs itt szükség hosszas kutatásokra. Irányadó az, hogy növeli a tejtermelést minden külső és belső hatás, mely a tejelő állat kedvező közérzetéhez hozzájárul.

Ne higgyük, hogy ezzel az általános megállapítással a kutatás munkáját befejezettnek tekinthetjük. Nem szabad ugyanis feledni, hogy a tejelő állatra nem mindig az hat kedvezően, ami az emberre és nem mindig az zavarja meg nyugodt közérzetét, ami az ember kényelmére és közérzetére kedvezőtlenül hat. Lássunk egy-két példát!

A legtöbb ember számára a legkellemesebb szobahőmérséklet a $+ 18^{\circ}$. Szakkönyveink eddig a tejelő tehenek számára is a 18° -ot írták elő, mint legkedvezőbb hőmérsékletet. Szarvasmarhatenyésztési osztályunk múlt évi kísérletei szerint a tehenek számára a $10-12^{\circ}$ meleg istálló a legkedvezőbb. E hőfoknál a tej — a 18° -os istállóhoz viszonyítva — nemcsak nem csökken, hanem nagytejű teheneknél még emelkedik is.

Vagy: Mikor teheneink tavasszal a »kihajtással« velejáró napfénynek, friss levegőnek, a zöldelő gyep zsenge, változatos flórájának élvezetéhez jutnak, természetesnek vélné az ember, hogy hirtelen felszökik a tej- és zsírtermelés. Ehelyett az érzékenyebb szervezeteket annyira megviseli még ebben a kedvező helyzetben is az átmenet, hogy 1—2 hétig a tejmennyiség és tejszírszázalék többé-kevésbé csökken.

Vagy: Mikor Herceghalmon teheneink egy részét a meleg istálló helyett nyitott fészerekbe áttelepítettük és a -10 , -20 , -30 fokos éjszakákon is otthagytuk, mindig arra irányult a főfigyelem, hogy a tej mennyire esett? És különös! Minusz 12 fokig semmit, minusz 30 fokig csak 15%-kal csökkent. Ellenben az egyik istállóban pár napig filmeztek. A reflektorok — úgy látszik — annyira kellemetlenkedtek a különben teljes kényelemben tartott teheneknek, hogy a tej 1000 literről 800 literre esett, tehát 20%-kal apadt.

A tejtermelést befolyásoló tényezők kutatására is ráillik tehát *Baurnak*, a világhírű genetikusnak jelmondata, ki berlini diákkoromban a szerzett tulajdonságok öröklékenységéről szóló előadását ezzel fejezte be: »Többet kísérletezni és kevesebbet filozófálni!«

III. A hústermelés fokozásának kérdései

Hústermelési szempontból emlőállataink közül hazánkban csak a sertés és a szarvasmarha, a szárnyasok közül azonban minden faj érdekkel bennünket. Mindezek hálás teret adnak a kutató munkának.

A hentesipar leginkább a sertésenyésztéssel, illetőleg a sertéshizlalással szemben tisztázta az igényeket. Így ismertek a peccsenyemalachoz, a bőrös sertéshez, a sonkasüldőhöz, a baconsüldőhöz, a tőkesertéshez, a nehéz zsír-sertéshez, a szalámisertéshez fűzött igények és ennek alapján már ismertek, hogy milyen fajtából, milyen korban jusson a vágóhídra a sertés. Eléggé ki van dolgozva a hizlalás technikája is.

A magyar tenyésztők is meggyőződtek arról, hogy melyik fajtájuk: a mangalica, vagy a fehér magyar hússertés ad-e megfelelőbb árut a felsorolt vágósertés-minőségekhez. Időközben azonban felmerült az a kérdés, hogy a hazai és külföldi fajták keresztezései a tisztavérűekkel szemben nem jelen-

tenek-e előnyt a takarmányértékesítés, vagy talán a vágóállat minősége tekintetében? Ezekre a kérdésekre az Állattenyésztési Kutatóintézet sertésenyésztési osztálya már többirányú, értékes megállapításokhoz jutott. Kiderült, hogy az F_1 nemzedék életerőben, ellenállóképességben vezet és ez nem lebecsülendő előny. Általában a keresztezésből származott nemzedék valamivel korábban és kevesebb takarmány árán éri el a hentesipar által megkívánt testsúlyt, de azért a jó vérvonalú mangalica szülők tisztavérű ivadéakai elérhetik a gyorsfejlődőnek ismert fajták félvéreit is.

E megállapítások után a figyelem a második kérdés felé fordult. Vajon a különböző fajták keresztezéséből származó F_1 nemzedék megfelelőbb árut szolgáltat-e a hentesiparnak, mint a hazánkban elterjedt két fajta: a mangalica vagy a magyar fehér húsertés tisztavérű ivadéakai?

Eddigi megállapításaink szerint kitűnő minőségű *bacont* adnak a magyar fehér húsertés és a tamworth, valamint a berkshire és tamworth fajták első keresztezett nemzedékei (F_1). *Jó hústőkesertések* a nagy fehér húsfajta és az essex, a nagy fehér és a berkshire, a magyar fehér húsertés és a tamworth, a berkshire és a tamworth keresztezésének 1. nemzedéke. Mint *zsírtőkesertés* bevált a mangalica és a középnagy angol fehér, a mangalica és a berkshire, a mangalica és az essex, az essex és a középnagy angol, a berkshire és a középnagy angol F_1 nemzedékei. *Középsúlyú* (150—160 kg) *zsírsertés* hizlalására nagyon alkalmas a mangalica és a nagy fehér angol, valamint a berkshire és a cornwall fajták első generációja. Végre 160—200 kg-ig hizlalva, mint *nehézsúlyú zsírsertés* és *szaldmiserítés* gazdaságos minőséget ad a mangalica és a bacontípusú cornwall keresztezése.

A tudományos kutatásnak további feladata lesz számokban is igazolni ezeket a megállapításokat. Nem szabad azonban megelégednie a napi súlygyarapodás feljegyzésével, hanem számba kell vennie a levágott testek beltartalmát. Felelnie kell arra, hogy az egyes keresztezésből világrajött nemzedékek mennyi keményítőérték és benne mennyi em. fehérje árán mennyi húst, mennyi zsírt, mennyi »ehető szövetet« termeltek testükben, mekkora ennek kalóriaértéke, mennyiben felel meg az »ehető szövetek« rághatósága, íze, színe a fogyasztók ízlésének, illetőleg a hentesipar kívánalmainak.

Ilyen irányban is már dolgozik az Állattenyésztési Kutatóintézet sertésenyésztési osztálya.

A szarvasmarhatenyésztés, illetőleg hizlalás terén a hazai mézárosiparban és az export-vállalkozás terén még nem alakultak ki olyan határozott szokványminőségek, mint a hentesiparban.

Itt egyelőre a 4—8-hetes borjút, a 2—3-éves ún. borjűfogas hizlalt tinót és az 1—2 évig tartó jármozás után hizlalt ökröt véljük legmegfelelőbbnek a húsipar kielégítésére.

Hogyan ítéljük meg azonban a gazdaságosság és kelendőség szempontjából az egyéves korukra 400—450 kg súlyt elért növendékeket, a baby beef-eket? Hogyan az 1¼-éves korukra 500 kg súlyt elért hizlalt bikákat és tinókat? Hogyan értékeli ezeket a hazai húsipar és az exportpiac?

Természetesen itt is a fogyasztók igénye és kívánsága lesz a döntő, amit a hús íze, színe, lédús, vagy száraz volta, az izomrostok finomsága és érettsége, a metszslap márványozottsága és szilárdsága határoz meg.

A súlygyarapodás egysége tudvalevően annál kevesebb takarmány árán érhető el, minél fiatalabb a hízó. A baby-beef 3,5—4 kg, az 1—1¼-éves korban hizlalt növendék 4—5 kg, a borjűfogas tinó 6 kg; a már igazott, de

5 évnél nem idősebb hízóökör 7—8 kg ké.-et igényel az életfunkciók igényeivel együtt. Ennek alapján előnyös volna a minél fiatalabb korban hizlalás.

Viszont a túlkorai hizlalás ellen szól az, hogy a fiatal testnek kevesebb százalékra ehető. Így Haecker vizsgálatai szerint a 40 kg-os borjú teste csak 8 kg szárazanyagot tartalmaz és ennek csak fele ehető; az éves növendék teste 83 kg szárazanyag tartalmú, és ennek már $\frac{2}{3}$ része ehető, az 500 kg-os hizlalt bika testében 215 kg szárazanyag van, melynek $\frac{3}{4}$ része ehető. Ne felejtjük másrészt azt se, hogy a 4—24 hónapos szarvasmarhák (növendék-marhák) húsát kontinensünk fogyasztói nem szeretik, mert húsuk még nem »érett«, azaz nem elég tömör és kevesebb ízanyagot tartalmaz.

A szarvasmarha hústermelésének minden problémája annál is inkább érdekel ma bennünket, mert itt nem kell annyi abrak, mint a sertés útján előállítható hús termeléséhez. Pontos választ remélünk arra, hogy mibe kerül a sertésből és mibe a hizlalt tinóból 100—100 kg »fogyasztásra alkalmas szövet« (izom, szalonna, zsiger, stb.).

De ne aggódjék senki, hogy a hústermelés majd áldozatul kívánja a jó tejelőképeséget. Még az egyirányú termelés kultiválói is a dairy shorthorn révén feladták régi elvüket és ma élő legnagyobb szaktudósukkal Hammonddal együtt vallják, hogy a jó tej- és hústermelés feltételei megférnek egy állati szervezetben.

Túlhaladott tantétel az, hogy a jó táplálás elzsirosítja és akcióképtelenné teszi a tőgyet. Ezzel szemben alapos megfontolással a párhuzamosság jeleit lehet felfedezni a két termelés feltételeiben. Vajon a levágást megelőző hizlaláskor nem tesz jó szolgálatot az az izomzat, mely — mint a jó előkészítés feltétele — minden laktációt megelőzőleg is jól betölti a fehérjeraktár szerepét? Vajon a nagy étvágy, a válogatás nélküli étkekesség, a jó emésztés nem egyformán kívánatos feltételei a jó tejelésnek és nagy hízékonyságnak? Csak a hormonális rendszer irányítja, hogy a tehén által asszimilált anyag a tőgy felé, vagy az izomzatba, kötőszövetekbe terelődjék. Hogy pedig milyen hormonok lépjenek közbe, azt a tenyésztő döntheti el — célkitűzése szerint.

Aki nyitott szemmel jár a magyar tarka csordáiban, az rövidezen észreveszi, hogy ennek populációjában mennyi a hústermelőképesség közismert jellegét magánviselő család. Az ilyenirányú tenyész kiválasztást természetesen ki kell egészíteni a sertés tenyésztésben már dívó hízékonysági vizsgálattal, a hús kémiai, szöveti, ízlelési vizsgálatával, a hús és csont, valamint a hús és faggyú arányának megállapításával. Világos, hogy a több húst és kevesebb faggyút termelő vérvonalakat előnyben kell részesíteni azokkal szemben, melyek a kisebb értékű és sokkal több tápanyag árán képződő faggyú termelésére hajlamosak.

Az Állattenyésztési Kutatóintézet Szarvasmarhatenyésztési Osztálya most foglalkozik ezekkel a hústermelési problémákkal.

Szándékosan nem tettem említést a tejjel hizlalt borjúról. Nem pedig azért, mert meggyőződésem szerint a legnagyobb vétek a népgazdaság ellen emberi táplálkozásra is alkalmas tápanyagot állaton átvezetni s azután az állati testet felhasználni emberi táplálkozásra. A báránynevelésből hozok fel meggyőző példát. Bárányokat vágtam le 2—3-hetes korban 7—11 kg súlyban. Ezek a bárányok 1 kg súlygyarapodásért 5 liter juhtejet fogyasztottak el. 5 liter juhtej 5000 kalória energiát képvisel. Viszont a bárányok testének 1 kg-os tömegében az »ehető szövetek« csak 761 kalóriát nyújtottak. Így elveszett emberi táplálkozási szempontból 1 kg báránysúlyban 4250 kalória, azaz a

bárányok által elfogyasztott kalóriamennyiség 85%-a. Hasonlóak a viszonyok a borjúnál is.

Napjainkban gyapjútermelésre aránylag sok ürüt tartanak, melyek 2—4-éves gyapjútermelés után kerülnek a húspiacra. Ha ezek az ürük báránykorukban is fukar, fehérjeszegény táplálásban részesülnek, akkor majd a hizlalás folyamán bennük csak faggyú képződik, mely nem élelmezési cikk. Ha azonban az ürübárány 6-hónapos koráig kellő mennyiségű fehérjét is kap, bőségesen képződik bennük »izomrost«. Igaz, hogy ezek az izomrostok az extenzív gyapjútermelő korban összehsugorodnak, de számuk — feltevésem szerint — nem csökken, így a bőségesebb hizlalótakarmányon kitöltődve húst is nyújtanak a fogyasztó közönségnek.

Az »ehető szövetek« pontos meghatározása és a »takarmányfogyasztáshoz« viszonyítása a baromfiaknál is hálás kutatói feladat. Korábban foglalkoztam a fejlődő csirkék hústermelőképességével. A tanulmány eredményeképpen kiderült, hogy a csirkék 8-hetes koruktól 20-hetes korukig 1 kg súlygyarapodás közben átlag 18 000 kalória értékű takarmányt fogyasztottak. A takarmányértékesítésben vezettek a plymouthok, amennyiben 1 kg súlygyarapodást 16 000 kalória árán termeltek. Utánuk következtek a rhode islandok 17 000 kalóriával. Jelentékenyen drágábban növelték testüket a leghornok (19 578 kalória), fogolyszínű olaszok (19 257 kalória) és legdrágábban (19 764 kalória) a langshan × minorca × parlagi keresztezések.

A nyolchetesek testtömegének 38%-a volt hús és 11%-a »ehető aprólék«. A 20-hetesek testtömegének már 53%-a volt hús és 7%-a »ehető aprólék«.

Az ilyen és hasonló vizsgálatok reális képet adnak a fajták, a különböző korú gazdasági állatok valódi hústermelő-értékéről. A libákban és kacsákban a különleges értékű szövetek (hízott máj, libaszír, stb.) természetesen különleges elbírálást is igényelnek.

Szinte észrevétlenül milliós károkat okoznak és szerfölött csökkentik a termelést a parazitás betegségek. Ezeknek kiirtása végezt rendszeres és erélyes akcióra volna szükség. Az állattenyésztők szívesen vállalják e munkát, — természetesen az állatorvosok vezérletével.

IV. A természetszerű állattartás

A gazdasági állatok, különösen pedig a fejlődő állatok hullékonysága ellen tudvalevőleg a természetszerű tartásban keresik az orvosszert.

Szerény véleményem szerint ez az irányzat nem merül ki a szabad, tiszta, télen hideg levegő biztosításában és ezúton az ellenállóképeség fokozásában, hanem ez több tényezőnek akcióba szólítása — az egészség ápolására.

Az egyik tényező kétségkívül a friss levegő, melyben nincs annyi ammóniák, rothadási gáz, nincs oly nagy relatív páratartalom, stb. mint a zárt istálló levegőjében. Így elmaradnak a légzőszervek hurutos bántalmái, az abnormis páratartalom okozta meghűlés, a gümőkór és egyéb fertőző betegségek hajlamosító okai.

A második tényező a természetszerű, romlatlan, az állati szervezet többirányú igényét is kielégítő, változatos flórából álló táplálék, mint amilyen pl. a jó gyepelgő. Modern állattartásunk sok helyütt egyoldalú, gyári melléktermékekre alapítja még az anyaállatok és növendékek táplálását is, minek következtében előállanak olyan kórtünetek, amelyeket a természet ölen folyt állattenyésztés sohasem ismert. Ahogy a fajok szigorúan csak a fajukra jel-

legzetes anyagokkal táplálkoznak, ahogy a legelő jószág kikerüli a mérges növényeket, úgy — valószínűnek tartom, hogy — ösztönszerűen megkeresi a flórában azokat a növényfajokat, melyek a neki szükséges vitaminokat ásványi tápanyagokat, „nyomelemeket“, a jobb emésztéshez szükséges ízanyagokat, tartalmazzzák. Aki tudja, hogy a perverz étvágy a kóros hiányok leküzdését célozza, annak nem lesz ez a feltevés olyan szokatlan.

A harmadik tényező a szabad mozgás, melynek révén az állat a napfényt és világosságot kedve szerint felkeresheti és a mozgással kapcsolatos (izmok, szív, tüdő stb.), valamint egyéb szervek (bélcsatorna, nemi szervek stb.) akcióképességét ébrentartja. A természet ölen élő szarvas és őz a déli forráság elől lombos helyre húzódik és este, valamint hajnalban legelész ; így szabadságában áll a szervezetének legmegfelelőbb életmódot folytatni.

A természetszerű tartás problémája azonban nem olyan egyszerű, mint ez első pillanatra látszik. Ez nem jelentheti a primitív állattenyésztési módszerekre, a szilaj ménesekre, rideg gulyákra, stb. visszatérést, mert állatainknak lehetően nagy termelőképességéhez ragaszkodnunk kell. A fészerekben, nyitott istállókban elhelyezés kétségkívül magával hozza a tiszta levegőt és ennek minden előnyét, de tudnunk kell azt is, hogy a leghidegbb téli napokon mennyiben befolyásolja az alacsony hőmérséklet a tejelést, az állatok fejlődését, a tápanyag értékesítést stb. Mielőtt modern istállóink lerombolására gondolna valaki, vegye figyelembe, hogy a haladó állattenyésztés eszközeiről, az önitatókról, a fejőgépekről, a tisztogatás, az ellenőrzés, a helyes takarmányozás technikájáról, a tiszta tej nyereséről stb. sem akarunk elhamarkodottan lemondani.

A természetszerű állattartás problémáján az Állattenyésztési Kutatóintézet már két esztendő óta dolgozik. Az 1952/53 év telén Táplánszentkereszten délről nyitott színbe 3-hetes korban beállított borjak meghűléses bántalmak nélkül telettek át, ott a normaszzerű táplálás mellett a megszokott súlygyarapodást érték el, mint ezt Konkoly-Thege professzor megállapította. Az 1953/54 telén pedig Herceghalmon, Karcagon és Albertfalván tejelő és borjas teheneket, szoptató kocákat és szopós malacokat, növedékesikókat, süldőket, szoptató anyákkal szópós bárányokat tartottunk fészerekben, illetve nyitott istállókban. Így a kísérleti állatok nem ritkán -20°C , -30°C -os éjszakákat éltek át.

Néhány tényt már most leszögezhetünk : Súlyos kórtünetet — az újszülött malacok és bárányok kivételével — a nagy hidegben (minusz 25 és 30°C mellett) se lehetett észlelni a kísérleti állatokon. Az ilyen igen hideg éjszakákon az újszülött malacok és bárányok egy része megfagyott, de az újszülött borjak kiállották a kemény próbát. Annál inkább a minden fajú növedékek és kifejlődött állatok.

Mellékesen jegyezem ide, hogy a hidegnek az állati szervezetre kedvezőtlen voltát, — úgy látszik — mindig túlbecsültük. Botfalu volt a régi Magyarországon leghidegbb vidéke, mégis itt élt a legjobb keletfriz juhászat. A táplálás volt itt is a döntő tényező.

Herceghalmon a 12—16 literes tehének tejelése — Czákó József munkatársunk feljegyzései szerint — minusz 12°C -ig egyáltalában nem csökkent ; még nagyobb, napokig minusz 14 és minusz 22°C közötti hidegben is csak 10—15%-kal csökkent a tej. A 10 kísérleti tehén az egész télen 4,5%-kal kevesebb tejet, de 9,8%-kal több zsírt termelt, mint az istállóban tartott kontrolltehenek. A takarmányértékesítés azonos volt az istállózottakéval.

Szigeti János feljegyzései szerint az albertfalvai telepen a szopós malacok még a mínusz 25 C° hideget is minden kórtünet nélkül elviselték, ha már a magzatvíz leszáradt róluk, de az éjjel született malacok egy része — mint már említettem — közvetlenül a fialás után megfagyott. A természetszerűen nevelt szopós és választott malacokon semmiféle légzőszervi vagy emésztőszervi zavarok nem mutatkoztak és süldőkorukban hiány nélkül kihizlalva — jó takarmányértékesítést értek el. Fontos, hogy télen a darakeverék langyos vízben kerüljön a sertések elé.

A színben teelt juhokat Mihálka Tibor figyelte. A juhok termelése azonos takarmányozás mellett mínusz 22 C° mellett is akkora volt, mint a +4, +12 C° hőfokú akolban teelt társaiké. Az újszülött bárányok mínusz 10 C°-nál nagyobb hidegben éjjel megfagytak.

Ezért a kocák és juhok elletésére fagypontkörüli helyiséget kell berendezni és az újszülötteket 2—3 napos korukban átvinni a nyitott istállóba.

Részletesebb adatokat majd a szaksajtóban fogunk közölni. Egyelőre összefoglalva csak annyit, hogy így jó termelés várható — anélkül, hogy a tápanyagszükséglet nőne. A tiszta levegő érdekében nyugodtan tárjuk ki télen az istállók ablakait és kapuit, még ha e miatt fagypontig száll is le a hőmérséklet.

V. A takarmánytermesztés kérdései

Most térek át előadásom fájó részére.

Az állattenyésztési kutatók, zootechnikusok, az állattenyésztés keretében dolgozó százazreknek lelkes munkája fiaskóval fenyeget, mert kevés a takarmány. »A táplálás nem használja ki azt, amit a tenyésztőmunka teremtett.« Az életszínvonal emelésének üteme így meglassul. Az export lehetősége gyengül. Földjeink termőerejének fenntartását kockáztatja főleg szarvasmarhaállományunk termelékenységének gyengesége.

Hogy a tenyészmunka sikere a gyakorlatban gyümölcsözőn és az országot irányító szervek reményei valóra váljanak, annak *conditio sine qua nonja* : a kielégítő mennyiségű és minőségű takarmány.

Mi a teendő? Velem együtt többen is értekezleteken, tanulmányokban már sokszor foglalkoztak e problémával. De ez annyira döntő jelentőségű, hogy szükségesnek tartom rövid, de határozott mondatokban újból leszögezni.

Szerves trágyákkal kellően el kell látni és a legjobb agrotechnikával kell munkálni nemcsak az ipari növények földjeit, hanem a takarmánytermesztésre szánt földeket is, hogy ezeknek termése a területegységen növekedjék.

Illetékes szervek ne csak az elvet hirdessék, hogy minden tájon a megfelelő növényfajt termesszék a mezőgazdasági üzemek és egyénileg dolgozó parasztok, hanem írják elő határozottan, bátorítóan még azt a *fajtat* is, mely a legnagyobb reménnyel kecsegtet és a legkomolyabb intézkedések induljanak meg ezek vetőmagvainak biztosítására.

A takarmánytermelést folytató szerveket, agronómusokat, brigádokat a mezőgazdasági üzemekben nemcsak a takarmányok mennyiségében, hanem, ami fontosabb, a minőségben is érdekeltté kell tenni.

Biztosítani kell a silózás anyagi szükségleteit, mert a silózás a takarmánynövényekben rejlő tápanyagok legnagyobb mérvű megőrzésére és az abrak-takarékos állattáplálásra hazai viszonyaink közt legalkalmasabbnak mutatkozik.

El kell látni a mezőgazdasági üzemeket takarmányelőkészítő (szecskázó, daráló, kalapácsos őrlő, stb.) gépekkel, mert így a takarmányok hatásfoka jelentékenyen növelhető.

Növénytermesztőinket, illetőleg nemesítőinket kérjük, foglalkozzanak az ipari növények mellett a takarmánynövények nemesítésével is, foglalkozzanak más világrészekről vagy égövek alól takarmánynövények honosításával és vadontermő növényeknek kultúrnövényekké alakításával. Örömmel halljuk, hogy a takarmánycirok (cukorcirok, szemescirok, szudáni cirokfű) legmegfelelőbb fajtáiból két éven belül több százezer holdra elégséges vetőmag áll az ország rendelkezésére. Sikert ígér a tinóöröm (*Vaccaria pyramidata*) kultúrába vonása is, továbbá a csuszok meghonosítása, — sok fajta termesztési értékének és takarmányértékének tisztázásával kapcsolatban.

Az a remény él ugyanis bennünk, hogy minél többféle takarmánynövényünk van, annál inkább valószínű, hogy változatos milióinknek mindegyikére találhatunk különféle állatfajaink igényeit kielégítő termőféléseket.

Mindez a honosító és kultúrába vonó munka azonban csak akkor gyümölcsözik a gyakorlatban, ha a Földművelésügyi Minisztérium gondoskodik vetőmagjaiknak elszaporításáról is.

Mínthogy a takarmányhiány — mint előbb is ismételten emlegettem, — minden munkának fékezője és sikerünk legnagyobb akadálya, a magyar állattenyésztők nevében örömet és köszönetemet fejezem ki a Tudományos Akadémia elnökségének, hogy a takarmánytermesztés ügyében kongresszust hív egybe.

A KÖNNYŰIPAR TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI ÉS FELADATAI

CSÜRÖS ZOLTÁN akadémikus

A *párt központi vezetőségének* múlt évi határozata fokozott figyelmet fordít a könnyűipar fejlesztésére. Ennek előfeltétele a jelenlegi helyzet pontos felmérése és döntő tényezője a tudományos elvek alkalmazása. A könnyűipar fejlesztésére létrehozott és hivatott szervek (tudományos intézetek, tanszékek) szerencsére már a múltban igyekeztek ezeket az elveket érvényesíteni. Ez aránylag nehéz, mert a feldolgozandó területek majdnem mindegyike sokféle ágazó, több tudományág eredményeire támaszkodik. Közülük sok annyira bonyolult, hogy csak együttes (komplex) munkálkodással művelhető sikeresen.

A bonyolult előfeltételek megteremtésében fontos feladata volt és lehet az Akadémiának. Az e célra létrehívott *Főbizottság* a nélkülözhetetlen erőket már bekapcsolta és a további eredményekhez szükséges területek képviselőit is igyekszik közreműködésre megnyerni.

Az akadémiai Főbizottság kezdeményező és egyeztető feladata néhány átfogó jelentőségű népgazdasági kérdésben (pl. szintetikus műszál, műszerezés és automatizálás, rostnövények hasznosítása) sikereket ért el. Ez azért jelentős, mert kellő súllyal világít az Akadémia feladatára és szerepére, hogy az egyes tárcák körein és napi problémáin felülemelkedve felvesse és szervezze a fontos és összetett kérdéseket. Az Akadémia Könnyűipari Főbizottsága nemcsak a körébe tartozó kutatóintézetek tudományos témáit tartotta szem előtt, hanem az egész könnyűipar részére tudományos fórumot biztosított és a tudományos munkát igyekezett szélesebb területeken megszervezni.

Az irányító munkában hosszú idő óta nagy segítséget nyújt a Könnyűipari Minisztérium.

Az együttműködés és segítség újabban fokozódó. Ez az egységes és helyes irányba terelődő tudományos vezetés szervezi a tudományos intézetek és tanszékek programját és kijelöli a súlyponti területeket a könnyűipar különböző, legsürgősebb feladatait kívánva megoldani.

Az Akadémia Könnyűipari Főbizottságának hatáskörébe tartozó fő kutatóterületek szerint felsorolva a nagyobb jelentőségű munkák az alábbiak :

A) *Textilipar*

A textiliparban a tudományos kutatómunka jelentős részét a legnagyobb létszámú könnyűipari kutató, a Textilipari Kutató Intézet végezte. Munkáival az Akadémia fő- és szakbizottságai több ízben foglalkoztak és adtak irányításokat. Az eddigi eredmények több alkalommal nagygyűlésen és ankéteken kerültek ismertetésre.

A legfontosabb eddigi eredmények közé tartoznak a *műszergyártás* megindítása, műszerek alkalmazása, tudományosan tanulmányozott és folytonossá tett üzemi eljárások. Ilyen pl. a folyamatos *fehérítés*, amit kormányzatunk két kutató Kossuth-díjas kitüntetésével ismert el. A folyamatos pamutszövet fehérítés három részműveletet, az irtelenítést, főzést és oxidálást folyamatosít. A költség kb. 50%-a a régebbi, szakaszos eljárásnak.

Alapvető fizikai, fiziko-kémiai és kémiai vizsgálatok alapján tisztázták a hazai *rostnövények* feldolgozásának technológiáját. Szoros együttműködést létesítettek a mezőgazdasági kutatóintézetekkel, köztük a sopron-horpácsi Növénynemesítő Kutatóval, amelyeknek feladata az előnyös tulajdonságú rostnövények termesztése.

A rostkísérletek területén jelentős feladat a rostnövények *feltárását* szolgáló, műszakilag elmaradt technológia korszerűsítése. A *biológiai* feltárás területén jelentős eredményeket értek el a honosítás alatt lévő *kenafáról* kitenyészített tiszta baktériumkultúra alkalmazásával.

A rostfeltárás területén igyekeztek az eddigi *empirikus* tapasztalatokat objektív mérőszámokkal felcserélni. Ennek érdekében a *kiázottság* fokának meghatározására dolgoztak ki módszereket.

A textilipari kutatás munkájában hasznosítják a *külföldi* (szovjet, demokratikus német, koreai) kutatók itteni látogatásainak, úgyszintén külföldi tanulmányutaknak eredményeit. Kooperációs alapon részt vesznek a hazai műszárelőállítók, úgyszintén a műbörgyártás előmunkálataiban, illetőleg megszervezésében.

Jelentősek még a textilanyagok jobb megismerhetőségét célzó, ismételt igénybevételekkel történő *fárasztási* vizsgálatok.

Ezek a vizsgálatok igazolták azon ismert elmélet helyességét, amely szerint a deformációképesség a szakadás, illetőleg az anyag kifáradásának jellemzője. Elméleti megállapítások alapján azt a következtetést vonták le, hogy a technológiai folyamatokban szem előtt kell tartani, hogy az anyagot lehetőleg kevésbé fáraszták, illetőleg közbeiktatott *pihentetéssel* adjanak módot a reverzibilis deformáció visszaalakulására. Ezen kezdeményezésnek egyik *gyakorlati* eredménye volt az Újpesti Cérnagyárban bevezetett cérnasodrat-csökkentés, amellyel az előcérnázók kapacitását sikerült mintegy 40%-kal növelni és az anyaghányadot 1–2%-kal csökkenteni, a cérna minőségének fenntartása mellett.

A szövetek minősítésében *fontos koptatási* vizsgálat a sztatikai szakítóerő és szakítónyúlási értékek kiegészítője. A fontos területen kidolgoztak *új* vizsgálati módszert és *új* készüléket szerkesztettek, amint a koptatást szöveten szövettel, alternáló mozgattással végzik.

Jelentősek a szovjet eredményekből kiinduló és ezeket továbbfejlesztő, *polározott* fényben történő pamutminősítő vizsgálatok. Segítségükkel új minősítő módszert lehetett kidolgozni.

Ez az új, gyors pamutminősítési módszer a pamut elemi szálainak *kettős-törő* tulajdonságán alapul. Felállítottak egy összefüggést, amely egyrészt a sejtek falvastagsága és az interferencia szín, másrészt a sejtfaalak vastagsága és a szakítóerő közt fennáll. A vizsgálat lehetővé teszi, hogy egyszerű mikroszkópos leolvasással az elemi szálak érett és éretlen állapotát, illetőleg mennyiségét meghatározzák és ennek alapján 20 perces vizsgálattal megállapítható a szakítóerőt, finomsági számot és a pamut minőségi osztályát.

A vizsgálati idő rövidítése és a személyi hibátényező kiküszöbölése érdekében — a fenti elvek alapján — *elektronikus* minősítő készüléket szerkesz-

tettek. Ez fényintenzitás egyszerű mérése alapján értékelhetővé teszi a pamut minőségi jellemzőit.

A Textilipari Kutató Intézet munkái közt megemlíthető a diazotálás elméletének fejlesztése és körülményeinek megvizsgálása egy új, hazai színezék-bázison. Ennek eredményeként a Szerves Vegyipari Kutatóval együttműködve kidolgozták egy új, *folytonos színezési* eljárás alapjait. A Szerves Vegyipari Kutató Intézetben előállított *bázis* (o-amino-etil-benzol) textilipari alkalmazása-kor a diazotált bázis nagy bomlási sebessége következtében súlyos nehézségek bukkantak fel. Megállapították, hogy a bomlási sebességet a hőmérséklet csökkentésén kívül olyan módon is befolyásolhatják, hogy a diazotálás és kapcsolás közötti *időt* rövidítik. Ennek biztosítására berendezést szerkesztettek és egyenletes működését rotaméterekkel felszerelt, keverőtölcséres csőrendszerrel biztosították. A berendezés segítségével elérhető, hogy a diazotált bázis 5–10 percen belül teljesen elhasználódik. Az eljárást és készüléket nemcsak laboratóriumi, hanem élüzemi és üzemi méretekben is alkalmazzák már. Ezenkívül ez a folyamatos diazotáló és kapcsoló elv és berendezés alkalmazható a textiliparban használatos más bázisokra is. A diazotált bázisok bomlási sebességének ilyen úton elért csökkentése jelentős megtakarítást tesz lehetőséggé.

Ezenkívül foglalkoztak *más* színezési eljárásokkal is. A folyamatos *kén*-színezésben a siker előfeltétele, hogy a berendezés egyes részei közt a színezék ne oxidálódhassék. Rendszeres vizsgálatok alapján megállapították különböző tényezők és adalékok hatását, s ezzel lehetővé tették a gyors, folyamatos eljárást nemcsak itt, hanem — azonos jellegű vizsgálatok után — a folyamatos szubsztantív színezésben is.

Ezenfelül textilanyagok szárítása önmagukkal és más jelentős vizsgálatok folynak még vagy vannak befejezés előtt.

Megemlítendő még a Hazai Fésűsfonóban kidolgozott *Bene*-féle színezési változat ; gyapjú és selyem salétromsavas kezelés és utólagos előhívása, amivel a Kutató ugyancsak foglalkozni kezdett. Ismeretes, hogy ha gyapjút salétromsav hatásának tesznek ki, majd fenolokkal, naftolokkal, amino-naftol szulfonsavakkal kapcsolnak, színeződést érnek el. A jelenség magyarázatára feltételezték, hogy a fehérje tirozinja a salétromsav hatására nitrozáláson keresztül diazotálódik, az említett komponensekbe kapcsolódva színezéket ad. Megállapították, hogy az említett szín keletkezésének *oka lehet* esetleg a gyapjúnak az a tulajdonsága, hogy salétromos savat képes megkötni és megfelelő körülmények közt ismét leadni. A nagy jelentőségű kérdésben a vizsgálatok több helyen folynak, még sok a tisztázatlan, sőt ellentétes fel-fogás. A Kutató Intézet eddigi eredményeit akadémiai *ankéton* ismertették.

A technológiai problémák területén két éve kezdték el a termelést fokozó *új* konstrukciók kidolgozását. Így foglalkoznak a nagy-nyújtás kérdésével. A vizsgálatok eddigi része az erre vonatkozó ismert elmélet némelyik részletét cáfolja s rámutat eddig elhanyagolt tényezők jelentőségére. Ezek között a sodrott előfonal-vég fellazulása bizonyult fontosnak és bizonyították a kétszijas nyújtó szerkezetek kedvező hatását is.

Kidolgozták a *kártolás* művelet-elméletét, majd gyakorlati alkalmazásra alkalmassá tették. A kártoló gépsornak az egyengetésében és a szál-konzerválásban szerepet játszó részeit megvizsgálva meghatározták a gépsor jellemző viszonylagos mutatószámait, majd a kártolási egyensúly egyenletét állapították meg. Munkájuk eredményeként a gyapjút kártoló gépsorok kapacitása

mérhetővé és megállapíthatóvá vált. Az is megállapítható továbbá, hogy az üzemek gépei milyen feladatok megoldására alkalmasak, mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt. A kártolás művelet-elméletének gyakorlati bevezetése hazai üzemekben folyamatban van és kártoló üzemek kapacitásának jobb kihasználását máris lehetővé tette. Országos viszonylatban — óvatos becsléssel — mintegy 15%-kal több előfonal termelése válik lehetségessé. Minőségben egészen 56%-ig növekvő javulást lehetett elérni.

Jelentős a Textilipari Kutató Intézet kezdeményezése az eddigi kutatási eredmények bevezetésére a gyakorlatba. A mozgalomhoz a legtöbb kutató intézet csatlakozott már és az eddigi eredmények országos jelentőségűek.

A sokoldalú eredmény elismeréseként a Kutató Intézet igazgatója ez évben *Kossuth*-díjat kapott.

A máshol folyó vizsgálatok közül megemlíthető a Műszaki Egyetem Textiltechnológiai Tanszékén Zilahy professzorék eljárása hőálló acetilezett pamut előállítására és alkalmazására elektromos szigetelő anyagként. A folyamatban levő munkák közül megemlíthetők még az alábbiak :

1. A dinamikus láncfeszültség-mérés új módszerének segítségével a szövőgép láncfonalaiban keletkező dinamikai igénybevételekre sikerült következtetniök.

2. Keményítő pótlását oldották meg az irezésben, rizshántolási melléktermékekkel.

3. Ipari eredményhez (Gyurits-féle csévéológép) kapcsolódva teljesen újszerű csévéológép elvi problémájának kidolgozása folyik.

4. A gyapjúszál heterogén duzzadása és a gyapjú nemezelődő képessége közötti összefüggést vizsgálják.

A Műszaki Egyetem *II. számú* Textiltechnológiai Tanszékén *Vékássy* tanszékvezető docens irányításával foglalkoznak a lassú járatú körhurkológépek gyorsításának kérdésével. A kísérletek előrehaladott fokozatban vannak. Előreláthatóan sikerülni fog a teljesítmény 25—28%-os növelését elérni, ami a kötött melegítőruhák területén mutatkozó hiányon fog segíteni.

A textilipari Minőségellenőrző Intézet (TEXIMEI) kollektívája több új minőségvizsgáló műszert tervezett és vezetett be az ipari gyakorlatba.

B) Bőripar

A bőr- és műbőripari tudományos munkát az akadémiai bizottságok koordinálása mellett *főleg* a Bőripari Kutató Intézet végezte. Fő területe a bőr-fehérjék elméleti tanulmányozásán túlmenően a cserző- és műcserzőanyagok tárgykörének feldolgozása, ezen belül a szulfitlúg hasznosításának kérdése cserzési célokra.

A monofenolok és difenolok kondenzációs sebességének vizsgálata lehetővé tette új, jobb minőségű műcserző anyagok előállítását. A nyersanyagbázisként szükséges mono- és di-fenol keverékeket az új fenoszolvános gázvíz feldolgozás fogja szolgáltatni.

Tanulmányozzák a bőr- és prémiparok fehérjeinek vegyi átalakítását, a formaldehides cserzés, a pannofix eljárás fizikai-kémiai tulajdonságait és befolyásolásukat. Lényeges munkaterületük a műbőr kérdés és ebben egy különleges műbőr kidolgozása.

A bőr-, cipő- és szőrmeiparban kidolgozták és bevezették az új fizikai vizsgálatok egész sorát. Ezeknek a vizsgálati módszereknek segítségével a termékek szubjektív megítélését objektív mérőszámokkal lehet helyettesíteni.

A rost-műbőr alapműveleteinek vizsgálatával egy új iparág keletkezését tették lehetővé. Megvizsgálva a rost-műbőrgyártás egyes műveleteit, úgymint az őrlés, kémiai modifikálás, műanyag emulziók kicsapásának és szárításának elméleti alapjait, új rost-műbőr gyártmányok sorát állították elő (műkéreg, saroklemez, talptoldó stb.), ugyanakkor a cseres hulladék felhasználásának megoldásával a *nyersanyagbázist* a jelenlegi hatszorosára bővítették.

A cipőgyártás technológiájának részletes elemzése alapján kidolgozták az *előgyártás* bevezetésének lehetőségét a cipőiparban. Az előgyártás biztosítja a méretpontosságot és ugyanakkor jobb minőséget és jóval nagyobb teljesítményt jelent. Országos tájegységenként méréseket végeztek különböző korúak (pl. gyermekek) *fő lábméret* típusainak megállapítására, amihez kb. 16 000 *méret* felvétele szükséges, egyenként több méréssel. Ennek alapján lehet megállapítani a gyakori megbetegedések (pl. bokasüllyedés) megelőzésére alkalmas módszereket a gyártásban.

A főbb vonalakban vázolt problémákon kívül sok más *járvulékos* területtel is foglalkoznak.

C) *Faipar*

A kutatás az akadémiai bizottságok irányításával már szélesebb területen folyt, így a Faipari Kutató Intézet mellett a soproni tanszéken. Ezen és más intézetek bevonásával megszervezték a *hazai* fa-féleségek műszaki adagyűjtését, a termesztés, vágás, tárolás, feldolgozás és felhasználás különféle körülményeinek leggondosabb megvizsgálását. Vizsgálják a fülledékeny fafajok megóvásának módszereit, a fülledést előidéző gombafajok életfeltételeit, pusztító hatásukat a fülledés különböző fázisaiban. A fülledés különböző stádiumaiban figyelik a fa fizikai és mechanikai tulajdonságainak változását.

A Kutató Intézetben foglalkoznak a fa 100 °C alatti és feletti szárításának elméletével, továbbá a fa sejteinek zsugorodásával szárítás közben és a zsugorodás hatásával a szárítás minőségére. Folyamatban van a fa természetes szárításának változtatása különféle máglyatípusok kialakításával.

Foglalkoztak a fa felületi kezelésének elméletével és a fa diffúziós tulajdonságainak megállapításával a színezésre használt színezékek vizsgálatának tükrében, pácolás esetén. Megállapították a fa fényezésének optimális vizsgálati módszereit és a fűrészelés elméletét optimális anyagkihozatal keretében.

Vizgálták és bizonyos új területeken megoldották a fa ragasztásának kérdését. Ennek során foglalkoztak a ragasztás elméletével műgyanták és cellulóz között. Nagyméretű, műgyantával ragasztott gerendák fársztási kísérletei folynak. Előtérbe helyezték a műfa, továbbá forgácslapok, farost lemezek gyártását, úgyszintén nagytömörítésű, rétegelt műgyanta ragasztású lapok technológiájának kialakítását, a szilárdsági értékek megjavítását, továbbá a gőzölés és más tényezők befolyását a fa mechanikai tulajdonságaira.

D) *Nyomdaipar*

A Műgyetem Szerves Kémiai Technológiai Intézetében kidolgozott festékbedörzsölő és adagoló műanyag hengerek nagybani gyártásának ki-

szélesítését segíti elő a Nyomdaipari Kutató Intézet, a műanyag betűk és hézagkitöltő elemek itthoni gyártásával, továbbá üzemi laboratóriumban kidolgozott vízoldható, illetőleg víz emulziós festékek alkalmazásával a nyomdaiparban.

E) *Papíripar*

A tudományos munka eddig főleg a Kutató Intézetben folyt. Akadémiai ösztöndíjak ösztönző hatására újabban már egyes üzemi kutatások is megindultak.

A nyersanyag kérdései terén a hazai szalmafajták vizsgálata és a cellulózza feldolgozás műszaki lehetőségeinek feltárása az egyik fő kutatási terület. Ezen belül a különböző szalmafélék feltárására irányuló eljárásokat, illetőleg változatokat dolgozták ki. Az új Szolnoki Cellulógyár egyik fő lehetőségeként kidolgozták a más célra nem hasznosítható rizsszalma feltárási körülményeit, ami iránt külföldi (koreai, cseh) szakkörök is élénk érdeklődést tanúsítanak. A cellulózyártásban az *utó*-hidrolízis alkalmazása, továbbá a szalmacellulóz *fehértés*ének elmélete, a szalma szerkezeti szilikáttartalmának hatása a fehértésre és a polimerizációs fokra, puffer hatású közegek hatása a cellulóz fehértésekor a főbb vizsgálati területük, amihez kapcsolódnak a szárítási kérdések és újabb mérőműszerek alkalmazásának vizsgálatai.

A szalmacellulóz optimális *feltárási* eljárásainak kidolgozására elsősorban meg kellett ismerni a szalma egyes kémiai alkotórészeit. Ennek érdekében nagyszámú hazai *gabonafajtát* vizsgáltak és kimutatták, hogy milyen különbségek adódhatnak ezen anyagok kémiai és anatómiai szerkezetében.

A szalma kémiai összetételének ismeretében rá lehetett mutatni azokra a különbségekre, amelyeknek a fa és a szalma összetételében jelentőségük van és amelyek a két feltárást eltérő voltát okozzák.

A kísérletek azt bizonyították, hogy a cellulóz *hamutartalma* nagymértékben csökkenti a belőle előállított papír szilárdsági értékeit. Ennek ismeretében sikerült olyan optimális feltárási technológiát találniok, amelyben a kovasavmentesítés nagymérvű és ily módon a papír szilárdsági értékei, rizsszalma esetében is megközelítik a búzaszalmából készült cellulóz minőségét.

Az optimális vegyszerösszetételre — monoszulfitos feltárást esetében — általános képletet dolgoznak ki, amely a szalma minőségétől függetlenül, lignin- és kovasavtartalma ismeretében az alkalmazandó vegyszer összetételét megadja.

Kimutatták továbbá, hogy *papíripari* célokra alkalmas cellulózt monoszulfitos feltárással oly módon lehet a legjobban előállítani, ha nagy hőmérsékletű, gyors főzéseket végeznek. Ily módon lehetséges a szalmában levő pentozánokat, illetőleg hemicellulózoikat megtartva a *lignint* oly mértékben kioldani, hogy kedvező szilárdságú papírt lehessen készíteni.

Monoszulfitos és lúgos feltárástok mellett foglalkoztak a szalmacellulóz *kalciumbiszulfitos* feltárástának körülményeivel is. A feltárást körülmények változtatásával sikerült *fehértésre* alkalmas kalciumbiszulfitos feltárástú szalmacellulózt előállítani. Bár az így gyártott cellulóz valamivel gyengébb a monoszulfitosnál, lehetővé tette az eljárás a meglévő cellulózyár főzőkapacitástának teljes kihasználástát fa hiányában is.

Meghatározták, milyen *reakciók* mennek végbe a szalmalignin és a kalciumbiszulfit között, milyen fokig lehet a szalmát ligninmentesíteni, anélkül, hogy a cellulóz károsodnék.

A cellulóz feltárások mellett foglalkoznak az egyes szalmacellulóz-fajták fehérítési kérdéseivel.

A *szolnoki* szalmacellulózgyár részére tanulmányozták a feltárási körülményektől függő *fehérítési* módszereket. Meghatározták a monoszulfitos szalmacellulóz fehéríthetőségét különböző vegyszer alkalmazásakor, a szilárd-sági jellemzők változásait a fehérítés következtében, a minimális klórszükségletet a maximális fehérségi fok eléréséhez.

A tervezett, szulfátos eljárással működő felsőtiszai szalmacellulózgyár részére hasonlóan tanulmányozták a fehérítési technológiát, mind rizs-, mind búzaszalma esetére.

Meghatározták a vegyi folyamatok egyensúlyát, valamint ezek alapján kijelölték *többlépcsős* fehérítés esetén az egyes lépcsőkben alkalmazandó vegyszerek mennyiségét és milyenségét. *Kalciumbiszulfitos* cellulóz több lignint tartalmaz, mint a fent említettek, ennek következtében nagy klórszükséglete van a megfelelő fehérségi fok eléréséhez. Sikerült a megfelelő gazdaságos, többlépcsős fehérítési eljárást kidolgozni és egyes elméleti, eddig ismeretlen kérdéseit megvilágítani.

A szalmacellulóz *fehérítés* kutatási munkáit eredményesen terjesztik ki a szalmacellulóz nemesítésére, a meglevő német eredmények továbbfejlesztése útján, ami lehetővé tenné a hazai szalma alapanyag felhasználását műszál előállítására. Itt főleg hideg nemesítés útján kaptak kedvező eredményeket.

A Kutató Intézet az iparral szorosan együttműködve meghatározta a meglevő papírgépek szárítási kapacitását. Ennek eredményeképpen megállapították, hogy a helyes szárítási technológia alkalmazásával és egyéb intézkedésekkel mintegy 3–4%-kal, aránylag kisebb beruházások után pedig mintegy 15%-kal növelhető a papíripar kapacitása.

Igyekeztek olyan újabb mérőműszereket kialakítani, főleg elektronikus és elektromos típusokat, amelyeket eddig a papíriparban nem használtak. Ilyen, újabb elveken alapuló műszertípus a még nem teljesen befejezett elektromos enyvezésmérő, továbbá a felhősségmérő és a méterszámláló.

Munkák vannak folyamatban a *rádióaktív* besugárzáson alapuló folyamatos vastagságmérő, valamint folytonos és szabályozó szerkezettel kapcsolható nedvességmérő elkészítésére.

* * *

A könnyűipari területtel kapcsolatos egyetemi tanszékek közül megemlíthetjük az Erdészeti Főiskolán működő Fatechnológiai, a budapesti Műszaki Egyetemen működő két Textiltechnológiai, a Gyakorlati Kémiai és a Szerves Kémiai Technológiai Tanszékeket. Az Akadémia irányítása és támogatása alatt önállóan vagy kutatóintézetek témáihoz kapcsolódva, egyrészt az előzőekben már vázolt eredményekhez jutottak, másrészt egyes *elméleti* kérdések kidolgozásával igyekeznek a kutatóintézetekkel kooperálni a technológiai folyamatok behatóbb vizsgálatainak során.

A Budapesti Műszaki Egyetem Gyakorlati Kémiai tanszékén eredményeket értek el, illetőleg tanulmányok folynak több területen, amik közül az alábbiak említhetők meg:

Cellulóz nitrogéndioxidos oxidációjának reakció-kinetikai tanulmányozása folyik.

Felszívódó sebészeti varrófonal előállítására sikerült. A cél olyan cellulóz származék előállítása, mely a sebészeti varrónalnak követelményeinek megfelel és az emberi szervezetben domináló 7,2–7,3 pH tartományban szabályozható időn belül oldódik. Az orvosi alkalmazás előkészítése és a kapcsolatos kutatások elvégzése a Budapesti Urológiai Klinikán folyik. A szükséges bakteriológiai vizsgálatokat az Országos Közegészségügyi Intézet végezte.

Analitikai tisztaságú egyszerű azovegyületek *jakulásának* reakciókinetikáját vizsgálják. Jelentősége az azoszínezékek fényhatás okozta fakulásának csökkentése.

Színezékek aggregálásának vizsgálata folyik vizes oldatban. A vizsgálatok során megállapítható volt, hogy néhány direkt színezék vizes oldatban a nátriumklorid hatására bekövetkező aggregálással egyidejűleg az oldat színének, azaz abszorpciós spektrumának megváltozása is bekövetkezik. Az aggregáció foka tehát jellemezhető a színezékoldat abszorpciós maximumával. A vizsgálatok során alkalmazásra került az *ultrahang* diszpergáló hatása is vizes közegben.

Spontán emulzió képződését vizsgálják a textilipar egyes területein, ásványolaj tartalmú emulziós olajok olaj a vízben típusú emulzióin.

Poliszacharidok molekulásúlyát mérik polarográfias úton. A cél gyors módszer keresése poliszacharidok molekulásúlyának meghatározására, keményítő különböző lebontási frakcióin.

Technikai poliamidok molekulásúlyát határozzák meg klotáhidrát és víz elegyében, oldás és viszkozimetralás alapján. A cél a meglévő módszerek használhatóság szerinti szelektálása és új molsúly meghatározási módszer kidolgozása, továbbá a poliamidféleségek minőségi megkülönböztetése.

A budapesti Műszaki Egyetem Szerves Kémiai Technológiai Intézetében könnyűipari viszonylatban elsősorban textilipari problémákkal foglalkoznak.

Különböző *színezési* folyamatokat tanulmányoznak, így csáva, direkt, naphtol, savas és savas-krómpácos színezéseket. Csáva színezés területén a színező oldatok kolorimetralását vizsgálják.

Egy másik kérdés a *ditionit* koncentráció *meghatározása színező oldatokban*, polarográfus vizsgálatokkal. Eddig kb. 30 csáva színezék jelenlétében vizsgálták a ditionit polarogramját, megállapítva, hogy a csáva színezékek eltérő magatartást tanúsítanak.

Vizsgálják a *szemcsenagyság* hatását a csávázás, illetőleg a színezés sebességére. A csávázás sebessége függ a diszperzitás fokától. Színezéskor a különböző diszperzitásfokú frakciók oldataiban a színezék koncentrációja azonos sebességgel csökken, tehát az oldat elkészítése után *különbőség már nincs* az egyes frakciók között.

Direkt színezés tekintetében is vizsgálták a kolorimetriálás körüli problémákat, elsősorban két vagy három komponens tartalmú oldatokban. Kimutatták, hogy színezék komponensek szelektív abszorpcióját és az elegyben levő egyes komponensek kihúzásának sebességét az oldatban levő *elektronitok* anyagisága és koncentrációja, a hőmérséklet és az oldat pH-ja jelentősen befolyásolják.

Vizsgálják, hogy különböző *anionok* — értékük függvényében — milyen mértékben befolyásolják a színezék kihúzását. Kitűnt, hogy az anion értékűségének növekedésével fokozatosan csökkenthető az azonos effektust létrehozó *só* koncentrációja.

Naphtol színezésben először a diazotált *bázis* bomlásának körülményei-

vel kezdtek foglalkozni, orto-etil-anilinen. Az aromás magba különböző halogén helyettesítést visznek be. A halogénszármazék bomlási sebessége pl. 32-szer kisebb, mint az orto-etil-aniliné

A gyapjú savas színezése területén megállapították, hogy azonos pH-n, de különböző savak hatására eltérő mennyiségben kötődik a színezék, különösen, ha a sav aromás sav, vagy klór-ecetsav.

Megállapították, hogy *króm-pácos* színezéskor a króm kötése gyapjún káliumbromát pácban kénsavas és hangyasavas közegben más. Vizsgálták a kötött króm mennyiségi eloszlását három- és hatértékű króm közt, a gyapjú sav- és lúgmegkötő képességét krómozás után, valamint a szakító szilárdság változását.

Textilkémiai viszonylatban másik fő munkaterületük a *redox folyamatok* tanulmányozása. Ezek ellenőrzésének és irányításának előfeltétele, hogy a kérdéses oldatok redox potenciálját vizsgálni lehessen. Eddig nátrium hipoklorit és nátrium ditionit vizsgálatához kezdtek.

Mindkét anyag oldatán a redox potenciál mérésekor nagyfokú *irreverzibilitást* tapasztaltak, ami elsősorban a mérések reprodukálhatatlanságában, valamint egy-egy mérésen belül a redox potenciál időbeni változásában mutatkozott meg. *Hipoklorit oldatokban* a redox potenciál fokozatosan mérhetővé válik, a növekvő aktív klórtartalom, illetőleg a hőmérséklet emelésének függvényében. Különösen megjavul a mérhetőség, ha sima Pt-elektrod helyett platinázott Pt-val dolgoznak. Ebből megállapítható, hogy az irreverzibilitás elsősorban a reakció sebességének függvénye. Megállapították még, hogy minden egyes elektrod individuális módon befolyásolja a kialakuló redox potenciál értékét, abszolút értékű mérő elektrod tehát nincs.

A *nátriumditiónit* oldatokon az irreverzibilitást különböző redox rendszerekkel sikerült redukálni.

A *harmadik* munkaterület *cellulóz, illetőleg fehérje vizsgálatokat* foglal magába. Cellulóz polimerizációs fok meghatározással és nedvességfelvételi vizsgálatokkal, míg fehérjéken a gyapjú sav- és lúgkötésével foglalkoznak.

Tanulmányozzák, hogyan alakul az ismert *hiszterézis*, ha a nedvességfelvételt az eddigi módszereket pontosságban messze felülmúló *K. Fischer*-féle vízmeghatározással állapítják meg. Vizsgálják azt is, hogy a pamut milyen sebességgel veszi fel a környezet légnedvességét, különböző relatív légnedvességű környezetben. Ez utóbbi vizsgálatnak fonodai, illetve szövődei szempontból van jelentősége.

Vizsgálják, hogyan alakul a *kénsavfelvétel* a léarány és a hőmérséklet függvényében, különösen annak felderítésére, hogyan alakul a savfelvétel sebessége, illetőleg a látszólagos savfelvétel, a savas behatáskor végbemenő *hidrolízis* következtében kioldódó *peptidek*hez kötődő sav mennyiségének hatására.

Vizsgálják még a *kénsav* kötés reverzibilitását, illetőleg azt, hogy milyen öblítési módszerekkel biztosítható a visszamaradó sav eltávolítása.

A *gyapjú lúgkötésének* vizsgálata elsősorban arra irányul, hogy módosítsák a szakirodalomban ismertett lúgfelvételi adatokat. Erre azért van szükség, mivel a lúgkötés kiszámításakor eddig nem vették figyelembe a lúgos kezelés révén oldatba került peptidekhez kötött lúg mennyiségét. Az aminosavakhoz kötött lúg mennyiségének megállapítása potenciometrius titrálással történik.

* * *

A könnyűipar minden területén hatásosan érezhető a *központi vezetőség*, a *szakminisztérium* és nem utolsósorban az *Akadémia* serkentő hatása. Helyes alapelvként valósul meg a tudományos elvek és alapkérdések tisztázása és közvetlen felhasználása a technológiai folyamatokban, ami magával vonja a további megszervezett és irányított kutató munkát és a fokozott együttműködést különböző más tényezőkkel. Az öt évvel ezelőtt megalakult könnyűipari kutató intézetek szerényebb helyzetünkben is számottevő eredményeket értek el és ennek alapján várható, hogy ez a jövőben még fokozódni fog, annál is inkább, mert a tanszékek közül is több csak az utóbbi időben kapcsolódott be az ezirányú munkába.

A tanszékek és kutatóintézetek helyes koordinálása magával kellene hozza, hogy az új *elméleti* utak keresése és a *gyakorlat* kikísérletezése a kétféle intézmények között egészségesen megoszolják.

Az *elméleti* jellegű és főleg az *üzemi* jelentőségű kutatómunka lehetővé tételére és eredményeinek hasznosítására nélkülözhetetlenül szükséges *félipari*, illetőleg kísérleti jellegű berendezések (pl. műszál húzó berendezés) létesítése. Ez egyrészt a megfelelő szakkaderek kiképzésében, másrészt a felsőbb színvonalú kutatómunkában máris elengedhetetlenül szükségletként mutatkozik.

Az akadémiai főbizottság eredményesen működött a tudományos káderek fejlesztése területén, az aspiránsok kiképzésében, továbbá ösztöndíjas munkák elősegítésében, ösztöndíjak odaítélésében és pályázatok elbírálásában.

Eredmények mellett számos hiányosság is mutatkozik. Létszámban és anyagi támogatásban rossz az arány más területeken működő intézményekhez hasonlítva. Ezek a múlt években milliós összegekhez jutottak, míg a könnyűipar területén működők sokkal szerényebb támogatással működhetek csak. Sikertelenül ugyan így is eredményeket elérni, de ezek mellett sürgős, fontos kérdések szorultak háttérbe. A kényszerűen adódó elmaradottságot is sürgősen be kell hozni, amihez jelentős és nagyvonalú támogatás szükséges.

Szervezett irányítás, támogatás és együttműködés nélkül is jelentős eredmények születtek meg vagy állnak kidolgozás alatt az iparban. A pápai textilgyár automatikát dolgozott ki pamutverőgép tekerceinek kiemelésére, ezenkívül új csévéelő gép konstrukciót dolgoztak ki.

Az üzemekben folyamatban levő kutatások között jelentősebbek az alábbiak:

N y o m d a i p a r

Vízalapú mélynyomó festék kikísérletezése folyik. Ez az eddigi benzolostoluolos festékeket részben kiküszöböli és a tűzveszélyen kívül megszünteti a veszélyt jelentő mérgező hatásokat is s ezzel a dolgozók egészségének védelmét szolgálja.

A *képsokszorosításban* a termelést megnehezíti és költségessé teszi a *kézi retus*. Minősége elsősorban a dolgozó egyéni képességeitől, ügyességétől függ. *Mechanikus retus* alkalmazásával az átlagos képességű dolgozó is jó eredményt ér el s ezen felül a termelés is 4–5-szörösre fokozható.

Szilikátos offszet lemez alkalmazása. Az eddigi eljárásokban 15 000–20 000 nyomás után a lemezt cserélni kell, mert rajza elmosódik. A szilikátos eljárással lehetőség nyílnék arra, hogy ennek többszörösét lehetne elérni ugyanazzal a lemezzel. Az eljárás az önköltséget nagymértékben csökkentené, a kapacitást növelné és a minőséget javítaná.

B ő r i p a r

Alumíniumos cserzés krómos kombinált cserzés helyett. A krómos kombinált cserzés — szovjet adatok szerint — a talpáru kopási ellenállását jelentősen növeli és a cserzés időtartamát rövidíti. Ugyanezt a hatást igyekeznek elérni az alumíniumos kombinált cserzéssel. Az eljárás népgazdasági jelentősége, hogy az importált króm fogyasztása csökkenthető lenne hazai eredetű alumínium alkalmazásával.

Kondenzálási folyamatokat befolyásoló tápsók vizsgálata. A kérdés a műcserző anyagok gyártása és felhasználása területén jelentős. A bőripar növekvő műcserzőanyag felhasználását és a hazai műcserzőanyag alap kiszélesítését figyelembe véve a téma előmozdítaná a biztonságos, jó minőségű talpáru gyártását.

P a p í r i p a r

Kutatások folynak az *enyvezéssel* kapcsolatban. Enyvezéshez főleg gyantát használ a papíripar. Egyrészt az import útján beszerzett gyanta változó minősége, másrészt a felhasznált nyersanyagok sokfélesége szükségessé tette a gyanta oldásának és legjobb felhasználásának megállapítását. A munka siker esetén javítaná a papír minőségét és csökkentené az önköltséget.

T e x t i l i p a r

Az alábbi üzemi kísérletek folynak :

Műszálból gyártott áruk gyűrődésmentessé tétele.

Kínai kender legjobb kiázási idejének megállapítása.

Kender-háncs vegyi feltárása, az ázási idő gyorsítása.

Len és kender ponyvák műgyantás apretálása.

Tömlők tartósítása vegyi úton.

Indiai juta helyett kínai juta felhasználása. Maximális fonalszám elérése keverés nélkül.

Gyapjúsérülés új mérési módszerének kidolgozása. Gyártási fázisok és kezelések károsító hatásának mérése.

Színezékek hőnyelő képességének vizsgálata.

Durva gyapjú puhítása vegyi úton.

Lanolin gazdaságos előállítása.

Hideg színezés további kísérletei a gyapjúiparban.

Magyar viszkóz fonalak fénytompítása szövetekben.

Optimális belésszélesség kikísérletezése a ruházati ipar részére.

Lánchurkolt gépi NYLON fehérnemű méret-állandóságának biztosítása.

Kéztónás nyújtóműves kísérletek szalagnyújtó gépen, pamuttal. A fonal egyenlőtleniségének csökkentése s ezzel a fokozott minőségi követelmények biztosítása.

Ismételt irezés. A jó irezés feltétele, hogy az irező szer a fonal belsejében és felületén egyaránt kifejtsen hatását. A jelenlegi technológia ezt a két követelményt teljesen elérni nem tudja. A folyamatban levő kísérletek célja, hogy az irezés e két feltételnek megfelelhessen.

Vizsgálják a szövők igénybevétele és a gépkapacitás közti összefüggést tudományos módszerekkel, többek között a matematikai statisztika segít-

ségével. A helytelenül igénybe vett szövő rontja a gép kapacitását, szélső esetben növeli a beteglétszámot és a szövőmunkás-hiány következtében az álló gépek számát.

Folyamatban van a szövőgép legjobb beállításának vizsgálata. Az utolsó években a szövőgépek kedvező beállítása területén az első lépések megtörténtek. Az eddigi megfigyelések tökéletesítése és megfelelő alkalmazása a termelékenység fokozását eredményezné.

* * *

Ezek és hasonló más eredmények sokkal jelentősebbek lennének a tervszerű együttműködés megteremtése után. Kétségtelenül előnyt jelent az a körülmény, hogy kormányzatunk a könnyűipar területén az üzemekben folyó kutatómunkák támogatására újabb jelentős anyagi keretet biztosított.

Az előadottakból láthatjuk, hogy a könnyűipar széles területén az ipari kutatóintézetekben, az egyetemi tanszékeken és az üzemi laboratóriumokban rövid idő alatt nagyarányú kutató és tudományos jellegű munka indult meg. Az eddigiekben már igyekeztünk ezeket a munkákat az akadémiai fő-, illetőleg szakbizottságokban teljesen összehangolni és a további kutatásoknak irányt szabni. Ez még nem minden területen sikerült egyforma mértékben. Sok még a tennivaló a munkák céltudatos megszervezésében, koordinálásában, a súlypontok megteremtésében. Aránylag legjobban sikerült megoldani az együttműködést a különböző kutatásokkal foglalkozó intézetek között a *faiiparban*.

Eddigi munkánk hiányossága, hogy az elvégzett munkákról szóló beszámolókat nem végeztük minden esetben azzal az előkészítéssel és nem fogadtuk azzal a kritikával, ami az eredmények megismerésének és a további munkák helyes irányításának előfeltétele. Kutatóink tudományos felkészültségének egyre növekvő szintje, az intézetek felszerelésének, műszerezettségének állandó fejlődése, s nem utolsósorban az Akadémia szellemi irányításán kívül gyakorlati segítsége, lehetővé fogja tenni az előttünk álló újabb feladatok megoldását.

Amidőn állandóan hangot adunk az elmélet és gyakorlat szükséges szoros összekapcsolásának, meg kell emlékeznünk arról, hogy egyes területeken az utóbbi években észrevehető volt némi elszakadás a gyakorlati élettől. Az ipari kutatás fejlődése lehetővé tette, hogy számos olyan kérdést, amelyben azelőtt *egyetemi* konzultáció vált szükségessé, ma már az *üzemek* nagy műszaki felkészültséggel rendelkező vezetői vagy az *ipari kutatóintézetek* kutatói közvetlenül tudnak megoldani. Emellett azonban nyilvánvalóan akadnak ma is olyan feladatok, amelyek nagyobb tudományos elmélyülést, felkészültséget igényelnek és így véleményem szerint helyes lenne az egyetemi tanszékek és tudományos intézetek, valamint az ipar között a mai kereteken túlmenő kapcsolatot létesíteni. Arra gondolok, hogy ezen intézmények vezetői ne csak az akadémiai bizottságok munkájában, közvetve, lássák a felmerült problémákat, hanem egy-egy nehezebb kérdés megoldásához helyszíni tanulmányozás útján is készüljenek fel és a kérdések kiboncolásához részletesebb és megalapozottabb munkával lássanak hozzá. Itt még többek között anyagi jellegű nehézségekkel is szemben állunk, amelyek egyes fontos, az Akadémia részéről elismert feladatoknak csak részbeni megoldását teszik lehetővé a tanszékeken, mint pl. a Soproni Erdőmérnöki Főiskola fatechnológiai tanszékén indult kutatásokkal kapcsolatosan történt.

A második ötéves tudományos terv körvonalainak megrajzolásához már hozzáfogtunk. Ez az eddiginél határozottabban fogja megmutatni a könnyűipar területén — a népgazdaság arányos és tervszerű fejlődésének megfelelően — az előttünk álló közvetlen feladatokat. A munkát az első ötéves terv tapasztalatai alapján most már módunkban van sokkal tervszerűbbé tenni, mert a megszerzett gyakorlaton kívül rendelkezünk tudományos képzettségű munkatársakkal, felszerelt intézményekkel és nem utolsósorban azokkal a tapasztalatokkal, amelyeket baráti államokban hasonló témák tanulmányozása során nyertünk. A könnyűipar különböző ágaiban felhasznált nyersanyagok az utóbbi években az egész világon óriási mértékben megszorodtak. Új szintetikus készítményekkel és eddig még fel nem használt nyersanyagokkal módunkban áll az előállított termékek mennyiségét jelentősen fokozni és minőségét a kívánalmakhoz idomítani. Az ipar fejlődése, a társadalom szükségletein és fejlődő igényein túlmenően olyan követelményeket támasztott a könnyűiparban előállított termékek iránt, amelyeket csak új anyagok, új technológiai módszerek és új műszerek felhasználásával sikerül elérni. Egyik jellegzetes példa erre a villamosipar részére készülő különleges papiros s emellett bőr, textil, gumi és más áruk sorozata.

Az eddigi eredmények elérésében és megszervezésében nagy szerepe volt és még nagyobb feladata lesz az Akadémiának, illetőleg a Műszaki Tudományok Osztálya keretein belül működő fő-, illetőleg szakbizottságoknak. Igen nagy erőfeszítéseket tettek már eddig is, s hogy további munkájuk elérje a kívánt eredményeket, szervezettebb és fokozottabb munkára és az eddiginél nagyobb segítségre van szükségük.

Köszönettel tartozunk az Akadémiának, a megfelelő bizottságok és szakbizottságok tagjainak, továbbá nem utolsósorban a Könnyűipari Minisztériumnak. Munkájuk és segítségük nélkül eddigi eredményeinket sem sikerült volna elérni, népgazdaságunk és a megfelelő tudományterületek fejlesztése érdekében pedig további *fokozott* támogatásra és együttműködésre van szükség.

Befejezésül annyit, hogy ez a beszámoló erősen mozaik jellegű, ami kényszerűség, amely a felmérés után okszerűen adódik. A fő- és szakbizottságok igyekeztek aktíváik és kooperáció útján mindent megtenni, megindították mindenhol a tudományos kutatást, a tanszékeket is beleszámítva, de a múltat nem tudjuk még pótolni, mert hagyományok nincsenek, azok pedig szükségeselek.

Csak egy személyes példát : A háború előtt még személyes és tudományos kapcsolatban voltam egy nagyobb textilipari vállalattal. Ez megszakadt rajtunk kívül álló okokból. A textil-tanszékeken hosszú éveken át a tudományos kutatás szünetelt. Az én intézetemben is a tudományos kutatást az akadémiai szervezés indította meg, de egy év alatt nem lehetett még a hézagokat pótolni.

Még jellemzőbb, hogy a könnyűipar területén nincs vegyész és én is tulajdonképpen sorsolás alapján kerültem ebbe a helyzetbe, hogy a Könnyűipari Főbizottságnak az elnöke lehettem.

Ígérem a bizottsági tagok nevében, hogy a könnyűipar nem könnyű feladatait igyekezni fogunk megoldani, sikerre vinni.

A MAGYAR TÖRTÉNETTUDOMÁNY ÉS TÖRTÉNÉSZ EGYSÉGFRONT FŐBB KÉRDÉSEI

(A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT FOLYÓIRATÁNAK, A SZÁZADOKNAK
KIÖBŐVÍTETT SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ÉRTEKEZLETEI)

A Századok kibővített szerkesztőségi értekezletein a magyar történetírás képviselői megvitatták a magyar történettudomány helyzetét és feladatait az elmúlt év júniusában tartott Magyar Történész Kongresszus, valamint az 1953. júniusi és októberi párt- és kormányhatározatok tanulságai nyomán.

A vita alapjául Elekes Lajos referátuma szolgált, mely behatóan értékelte a Magyar Történész Kongresszus eredményeit, széleskörű hatását. Kritikai megjegyzésekkel illetve az egyes előadásokat és kiemelte az általános hibákat, a kongresszus hiányosságait. Így többek között megemlítette, hogy a kongresszuson erősen hiányoztak az előadásokhoz kapcsolódó szervezett vitaalkalmak. A történetírás reakciós iskoláival szemben elvi bírálatot tartalmazó részek — az időtartam korlátozottsága miatt — általában kimaradtak az előadásokból, s ezáltal az előadók önmagukat is, hallgatóikat is megfosztották a marxi-lenini tudományosságnak hatalmas fegyverétől, a nyilvános vitától. Fogyatékos volt az egyetemes történeti összefüggéseknek a megvilágítása, feltűnően hiányoztak a Habsburg-monarchia keretei közt élt népek fejlődéséből levonható következtetések. Egyes előadásokban egyszerűsítő tendenciák, pozitivisták nyomok mutatkoztak. A kongresszus tematikájában a magyar uralkodó osztályok nemzetelnemő politikájának leleplezése sem szerepelt kellő súllyal. A kongresszus csak részben adott betekintést több olyan területre, melyen eddig jelentős kutatómunka folyt. Különösen sajnálatos a kongresszusnak az a hiányossága, hogy nem hangzott el olyan előadás, mely átfogóan megvilágította és kritikailag értékelt volna történettudományunk fejlődését, kijelölve a további feladatokat. A kongresszusi előadók sem képviselték teljes egészében a magyar történészfrontot. Hiányosságai ellenére is, a kongresszus történettudományunk erőpróbája és seregszemléje, fejlődésünk kiemelkedő állomása volt. Számunkra döntően fontosat adott különösen a baráti országokkal közös történelmi kérdéseink tisztázása, az érdekelt országok történészeinek — különösen a szovjet tudományosság világszerte kiemelkedő képviselőinek — baráti, fegyvertársi együttműködése terén. A baráti államok történészküldöttei — élükön a szovjet küldöttséggel — hatalmas munkát végeztek a kongresszus szűkebbkörű megbeszélésein, a közös problémák és feladatok tisztázása során. Javaslataikkal tágabb összefüggésbe állították, magasabb szintre emelték és a közeli megvalósítás útjára segítették a felmerült kérdéseket. Az együttműködés során megnyilvánult a hazai és külföldi történészek szilárd elvi egysége.

Ezután Elekes Lajos röviden ismertette azokat a javaslatokat, amelyekkel a baráti országok tudósai és a magyar történészek a szocializmust építő országok közötti további szoros és eredményes együttműködést alapozták meg.

A kongresszus eredményeiből és hiányosságaiból levont következtetések szempontokat adnak a magyar történettudomány helyzetének további, széleskörű vizsgálatához. A kongresszus óta eltelt időszakban megjelent elvi, nagyfontosságú dokumentumok — mint az SzKP Központi Vezetősége határozatai, a Párt Központi Bizottságának Propaganda és Agitációs Osztálya és a Marx—Engels—Lenin—Sztálin Intézet által kidolgozott tézisek, a júniusi és októberi magyar párthatározatok — pedig iránymutatók a magyar történetírás jövőbeni feladatai számára. A tennivalók felméréséhez azonban át kell tekinteni az elmúlt évek eredményeit és hiányosságait.

Elekes Lajos referátumában utalt arra a tényre, hogy kulturális életünk — s ezen belül a magyar történettudomány — felszabadulás utáni fejlődése elmaradt a gazdaság és politika területén elért eredményekhez képest. Tudományos életünk fordulatot a Tudományos Tanács megalakulásával, majd a Tudományos Akadémia újjáalakulásával vett. E fordulatot fejezte ki a Magyar Munkásmozgalmi Intézet létrejötte mellett a Magyar Történelmi Társulat 1949 tavaszán tartott újjáalakuló közgyűlése, a Történettudományi Intézet átszervezése, valamint a levéltárak egységes szervezetének és irányításának megteremtése. Egyidejűleg értelmiségünk — benne a régi történészek — jelentős részénél is megkezdődött a marxizmus-leninizmus eszméinek terjedése nyomán a változás. Régi történészeink túlnyomó többsége a felszabadulás előtt egyáltalán nem ismerte a marxizmus-leninizmus eszméit, a klasszikusok alkotásait, a szovjet történettudomány eredményeit. Kétkeltek az előttük ismeretlen, nevelésüktől és korábbi gondolkodásmódjuktól idegen eszmék és kutatási módszerek helyességében. Ez a kétkedés nem is szűnt meg addig, amíg az elmélet helyességét a mindennapok tapasztalata számukra is be nem bizonyította. Régi történészeinknél ez (országunk építésének általános tapasztalatai mellett) azokat a tapasztalatokat jelentette, melyeket saját tudományáguk területén a marxizmus-leninizmus eszméivel felfegyverzett, a szovjet példát ismerő történészek munkássága, ennek felmérése, a maguk munkásságával való egybevetése alapján szereztek meg. Történész, magát és munkáját becsülő tudós számára ez az egybevetés nem lehetett könnyű, de — több. kevesebb idő elteltével — eredménye sem lehetett vitás. E folyamatot elősegítették Pártunk vezetőinek beszédei, írásai, a kommunista történészek gyakorlati példát mutató tanulmányai. S az útjukat kereső régi történészek mellett lassan felnövekedett a fiatal marxista történészek gárdája.

A továbbiakban Elekes Lajos referátuma vázolta az öt éves terv országos elkészítésének időpontjában a tudományos tervezés megindulását, annak hiányosságait, — a tervezés túlméretezettségét, tematikai fogyatékoságait, stb. — és problémáit. A kutató intézmények profilja nem volt kialakítva és egybehangolva, nehézségbe ütközött a munka megszervezése, tapasztalat hiányában téves elképzelések alapján indultak meg a munkaközösségi munkák.

A kezdeti munkálatok — hiányosságaik ellenére — azonban bizonyos eredményekkel is büszkélkedhettek. A kutatók javarésze nem elégedett meg azzal, hogy bírálja és átértékelve felhasználja a polgári történetírás által

feltárt anyagot, hanem igyekezett új levéltári tényanyagra támaszkodni. Újraindult a Történelmi Társulat folyóirata, a Századok, amely nagyjában eredményesen látja el az erők tömörítésének feladatát. Az ekkori írásokban, könyvekben, tanulmányokban azonban felmerült az ökonomista elhajlás veszélye, valamint a szociologizáló ábrázolásmód. Történészeink nagyrészeinek elméleti tudása gyenge lábon állt, amivel szorosan összefüggött az elvi bírálat és a színvonalas viták hiánya. E hiányosság nehezítette a hibák feltárását és kiküszöbölését, a kutatók egyéni fejlődését. Megszüntetésére jelentős lépéseket tett az MDP Központi Előadói Irodája, hatása azonban kétségtelenül jelentékenyebb lett volna mind a pártonbelüli, mind a pártonkívüli szélesebb történészkörök számára, ha a viták eredményét rendszeresen közzéteszi. Mulasztások történtek a bírálat és önbírálat során, nem folyt eléggé átfogó harc a régebbi történetírás iskolái, azok nézeteinek maradványai ellen sem.

A történészek elé nagy, megtisztelő feladatokat állított Pártunk II. kongresszusa, amikor különös nyomatékkal hangsúlyozta haladó, honvédó hagyományaink ápolását és népszerűsítését. Ugyanakkor vált a történészek központi feladatává a színvonalas, tudományos, marxista-leninista igényű egyetemi tankönyvek elkészítése. Az 1950-ben kezdett tankönyvmunkálatok — amelyeknek első négy kötete jelenleg a befejezéshez közeledik — nagy erőpróbát jelentettek a magyar történészek számára s egyúttal komoly haladást eredményeztek az új problémák felvetésében, a kutató módszerek javulásában, az elmélet helyes alkalmazásában. A tankönyvmunkálatok tömörítették a történetkutatókat, alapul szolgálva a kialakuló egységfronthoz, amelyet olyan események, mint a Társulat 1951-i kibővített választmányi ülése, vagy Kossuth születésének 150-ik évfordulójával kapcsolatos ünnepek és munkálatok méginkább megszilárdítottak.

Elekes Lajos referátuma ezután értékelő áttekintést adott a történészkiadványokról, továbbá ismertette a bibliográfia és a dokumentáció területén folyó munkálatokat, a budapesti, valamint a vidéki levéltárak széleskörű anyagfeltáró, rendező és leltározó tevékenységét, a Munkásmozgalmi Intézet úttörő, nagy tömegeket vonzó múzeumait és kiállításait, a Történelmi Társulat ismeretterjesztő kiadványait és előadásait.

E sokoldalú és szép eredményeket hozó munkájukhoz a magyar történészek az országban folyó nagyszerű építkezésektől, az általános fejlődéstől, a kulturális forradalom kibontakozásától, a dolgozók széles rétegeinek érdeklődésétől nyerték a lendületet. Érezték Pártunk és államunk sokoldalú, erőteljes segítségét, amely a történészfront minden megnyilvánulását kísérte.

A magyar történettudomány fejlődésében óriási jelentőségű a szovjet történettudomány segítsége, a szovjet professzorok ösztönző látogatásai, vagy levélbeli útmutatásai, a szovjet könyvtári szervek értékes könyvadományai. A szovjet példa elvi igényességre, mély módszerességre neveli történészeinket. Hibáink jelentős részének forrása, hogy nem követtük eléggé e példát, hogy nem alkotó módon használtuk fel elvi útmutatásait.

Elekes Lajos referátuma hosszasan foglalkozott a történészmunka hiányosságaival. Előljáróban a hibákat az 1951-es Akadémiai Nagyhéten elhangzott beszámoló alapján taglalta, amely rámutatott a témaválasztás és a munkamódszereknek azokra a hiányosságaira, melyek részben még ma is fennállanak. Nem kielégítően foglalkozunk a munkásmozgalmal, a dolgozó nép történetével, kevésnek mondható az a munka, amely a Szovjetunió és a szomszédos népi demokráciák népeihez fűződő történelmi kapcsolatok fel-

tárására irányult ; meglehetősen elhanyagolt terület még a hadtörténet, a helytörténet, a kultúrtörténet s nincs kiépített, megfelelő kapcsolat a rokontudományokkal.

Marxista-leninista történetírásunk fő fogyatékosága ma is még az elméleti bizonytalanság — a marxista-leninista képzés nem kielégítő színvonala, ami összefügg a vitaszellem hiányával. Jellemző, hogy a magyar történettudomány úgyszólván szó nélkül ment el Sztálin útmutató nyelv-tudományi művei mellett. Másként fogadták azonban már történetseink az SZKP XIX. Kongresszusának határozatait, Sztálin közgazdaságtudományi művének megjelenését. E hatalmas dokumentumokat több alkalommal, számos történész intézményben többnapos vitákon tárgyalták meg. E viták egyben újból megmutatták történetseink bizonyosfokú ahisztorikus-ságát és sematizmusra való hajlamát. A sematizmus a megjelent és készülő munkák jelentős részénél is nagyobb mértékben fellelhető — ennek legelterjedtebb formájában : az egyszerűsítésben, a bonyolult, ellentmondásos történeti folyamatok egysíkú ábrázolásában. Történetkutatásunkat ez a veszély nagyobb mértékben fenyegeti, mint a megjelent munkákon látszik. Újabb-és legújabbkori történetünkkel foglalkozó munkákban az egyszerűsítés nem egyszer az arányok eltorzítására vezet és erőszakolt aktualizálással párosul. A sematizmus többnyire összefügg történetírásunknak azzal a provincializmusként jellemezhető fogyatékoságával, hogy az egyetemes fejlődés és különösen a szomszéd népek fejlődésének párhuzamait, összefüggéseit nem veszi kellőképpen figyelembe. Az ökonómiai elhajlás régebbi veszélyének leküzdése után a parasztmozgalmak kutatóinak körében szinte futótűzként terjedtek el Porsnyev professzor téves nézetei. Ugyanekkor előtérbe került — főleg a népszerűsítő munkákban — a történeti életrajz, amely gyakran együttjárt a marxista-leninista történetfelfogástól merőben idegen személyi kultusszal.

A sematizmus mellett, mint tendencia, mint veszély, történetíróink nem kis részének munkamódszereiben és írásaiban jelentkezik az empirizmus : az az elképzelés, hogy a tények bizonyos mennyisége — elméleti általánosítás nélkül — alkalmas és elegendő a valóság érzékeltetésére. Jelentkezési formája : az adatok halmozása, a források túlzott »beszéltetése« (ezzel az író az olvasóra bízva saját feladatait), a bizonyítás empirikus módjai.

Kritikai irodalmunk is nagyjából fejletlen, alacsony színvonalú ; a bírálatokból általában hiányzik a kellő távlat, ritkán történetek kísérletek egyes művek elvi bírálatára. Forráskritikánk sem eléggé fejlett. Okmánygyűjteményeink kritikai apparátusa általában kevéssel lépi túl a formális kritika kereteit. A forráskritika elhanyagolása egyrészt szubjektív értelmezésekhez, másrészt a különböző jellegű és értékű adatok egyenlő kezelésében jelentkező objektivizmushoz vezethet és vezet. A kritikai fejletlenség az ellenséges nézetek maradványainak felújulását könnyíti meg. Mindezen hibákra konkrét példákon keresztül mutatott rá Elekes Lajos referátuma. A lektori munka színvonala a korábbihoz mérten emelkedett, de nem eléggé. Történetkutatásunk hiányosságai befolyásolják az ismeretterjesztő munkát is, ahol e hibák fokozottabban megmutatkoznak. A jó történész munkát, a kellő elmélyültséget akadályozza történetseink nagyrészének túlterheltsége, a tervezés maximalizmusa, olykor a tervezés perspektívatlansága.

Nagy feladatok várnak a hibák kiküszöbölése során a Történelmi Társulatra, amely tudományos közvéleményünk s elevenebb, demokratikusabb

tudományos közéletünk kiépítésére hivatott, s amely maga is komoly hibákkal küzdött az elmúlt esztendőben: a társulati élet szűk térre szorult, a tagság kezdeményező aktivitása nem tudott kibontakozni.

A feladat a történész munka színvonalának felemelése arra a fokra, melyet országunk építésében, dolgozó népünk politikai öntudatának és kulturális életszínvonalának fejlesztésében reá váró szerepe megkövetel. Ennek fontos feltétele a történészek egységfrontjának további erősítése, marxista-leninista szellemű történetírásunk további elméleti megítélése és módszerei fejlesztése. A legfőbb tennivaló a történészek elméleti tudásának emelése, a szovjet történészek példáját követve a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazása. Az elméleti éberség fokozásának főfeltétele a nyílt viták légkörének kialakítása — e téren nagy feladatok várnak a Századokra. Nyílt viták segítségével messzemenően erősíteni kell a bírálat és önbírálat szellemét. Le kell küzdeni a helytelen tartózkodás kispolgári szellemének történettudományunkban meglévő maradványait. Fokozni kell az igényességet a kérdésfeltevés tisztasága, a kifejezés tömörsége és szabatosága, a források kritikus használata és általában a módszertani követelmények terén. Kutatóinkat alaposan fel kell vértetni az ellenséges ideológiák burkolt megnyilvánulási formáinak hatása ellen. Javítani kell történetoktatásunk és történész-kutató képzésünk rendszerén. Az egyetemi oktatás megjavítása érdekében törekedni kell annak az elvnek mielőbbi megvalósítására, hogy minden arra alkalmas kutató oktasson, minden egyetemi és főiskolai oktató kutasson is. A készülők tankönyvek — amelyeknek szövegeit megvitatásra a Szovjetunió és a népi demokráciák történettudományi intézeteihez is eljuttatjuk — nagy segítséget fognak nyújtani a főiskolai történelemoktatáshoz.

Közvetlenebbé kell továbbá tenni a kapcsolatot a történetkutatás és az élet, a kutatók és az eredményeik iránt érdeklődők közt.

Mindezeket a szempontokat súlyuknak megfelelően kell alkalmazni második ötéves tervünk előkészítése és végrehajtása során. A kutatók széles körének mozgósítása mellett biztosítani kell a kiadványok gondos feladatfelmérésen alapuló, többfázisú tervezését. Meg kell szívlelni a tanulságot: »inkább kevesebbet, de jobban«. Meg kell szervezni a történetkutató intézmények összehangoltabb együttműködését s ki kell építeni a történettudomány és a rokottudományok szervezett együttműködésének formáit. A baráti országok történettudományának közvetlen segítségéből adódó nagytávlatú lehetőségeket fel kell használnunk. Ha élünk lehetőségeinkkel, ha tervszerűen kiküszöböljük hibáinkat, megsokszorozhatjuk eredményeinket s úgy végezhetjük történész munkánkat, hogy dolgozó népünk, fejlődő országunk igényeit követni tudja majd s előbbreviheti a szocializmus útján.

Elekes Lajos referátuma a vitás kérdések egész sorát bontakoztatta ki, megszólaltatta a jelenlévő idősebb és fiatalabb, párttag és pártönkívüli, fővárosi és vidéki történészeket.

A vita kiemelkedő eredménye volt, hogy messze túlmént a referátumban felvetett problémák keretein. Minthogy azonban a referátum maga volt a vita-indító, a felszólalók elsősorban a referátumot illették kimerítő, részletes bírálatban.

Számos felszólaló kiemelte Elekes beszámolójának sokoldalúságát. Értékelték abból a szempontból, hogy módot ad a történészmunka minden lényeges kérdésének megvilágítására. Főhiányosságát azonban abban látták, hogy a kongresszus óta megjelent dokumentumok az SZKP 50. évfordulójára

kiadott tézisek és a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozata tanulságait viszonylag csekély mértékben érvényesítette. E határozatok által megszabott feladatok lesznek a központi feladatok, belőlük kiindulva kell felülvizsgálni a kongresszusi határozatokat és átrendezni az egész történésmunkát. A referátumnak az lett volna a feladata, hogy a Párt határozatainak és a történettudomány helyzetének összefüggésére összpontosítsa a figyelmet. Minthogy ez nem történt meg, joggal hiányolta az egyik felszólaló: lehetetlen dolog, hogy a történészek mindig annyira lemaradnak, hogy nemcsak mire megjelenik valami, hanem mire megírnak valamit, elavul (Réti László). Nem menti a referátumnak ezt a hiányosságát az a tény sem, — amint erre Elekes Lajos válaszában hivatkozott — hogy anyaga az októberi határozatok előtt lezáródott.

A referátumok ebből a főhibájából következik az a másik hiba, hogy a referátumban a központi helyet a történész kongresszus tanulságai foglalták el. Ezt a hibát úgy kell kiküszöbölni, — mint Mód Aladár javasolta — hogy a kongresszussal egyharmad és a jövőbeni feladatokkal kétharmadrész foglalkozzék.

Több felszólaló kifogásolta a referátum túlságosan simítgató, »legömbölyítő« stílusát. Több konkrét példát kívántak a bírálatban, szerzőkre és személyekre való tekintet nélkül (Arató Endre). A legtöbb fontos kérdést felveti — mondotta Makkai László — de éppen csak felveti, élesebben kellene mind a kritikát, mind a tennivalókat kimondani. Kosáry Domokos szerint a referátum hiányaival, hibáival maga is kifejezi kritikai irodalmunk gyengeségét. Zsigmond László és Gyórfy Sándor helyesnek tartották volna, ha a referátum bírálja a történészfront vezetőit, a Tudományos Akadémia Történeti Állandó Bizottságának, II. osztályának működését, viszont önkritikát gyakorol a társulati vezetőség nevében és ha bírálatában, megállapításaiban jobban támaszkodik a történeti intézmények vezetőivel való megbeszélésre. Pach Zsigmond Pál és Sándor Pál rendkívül fogyatékosnak ítélte Elekes referátumában a történettudomány elméleti kérdéseinek felvetését — ez különösen szembetűnő, ha hasonló szovjet összefoglalásokkal vetjük egybe. A referátumnak elemeznie kellett volna a magyar történelemnek egy-egy főkérdését tárgyaló tanulmányt, fel kellett volna vetnie, hogyan állunk a társadalmi-gazdasági törvények objektív jellegének tanulmányozásával, a személyi kultusszal, a parasztság történeti szerepének ábrázolásával (Pach), vizsgálnia kellett volna hol és mennyiben tértünk el a marxizmus-leninizmus tanításaitól, hol jelentkeztek a burzsoa ideológia maradványai (Sándor Pál). Való igaz azonban, hogy az elvi kritika gyengesége nem csupán Elekes referátumának, hanem egész történészfrontunknak hibája.

A referátumhoz kapcsolódó, általában helyes kritikai megjegyzésekben és kiegészítésekben bizonyosfokú maximalizmus is érvényesült — mint erre Elekes Lajos válaszában rámutatott, — de ebből a magyar történettudomány a további feladatok megoldása során csak hasznot húzhat.

A felszólalók nem elégedtek meg azzal, hogy bírálják a referátum hiányosságait. Maguk is számos új, értékes bíráló megjegyzéssel járultak a felvetett kérdésekhez, vagy új problémákat vetettek fel. Így a történész kongresszus értékelését sem tartották befejezett ténynek. Mód Aladár hangsúlyozta, hogy a hiba ott történt, hogy a kongresszust nem állítottuk be kellőképpen a főfeladatra, a magyar történelem nagy elvi kérdéseinek tisztázására.

Többen szóvá tették, hogy a kongresszus határozatainak végrehajtása érdekében édeskevés történt (Arató, Réti). Vissza-vissza tértek a felszólalók egyes kongresszusi referátumok bírálatára (Réti, Nemes, Hanák) és behatóbban, konkrétan elemezték azokat.

A vitaülések legtermékenyebb megállapításai a magyar történettudomány helyzetének, hibáinak, feladatainak felmérésére irányultak. Gyórfy Sándor, Arató Endre, Simon Péter elvtársak és még számosan mások igen helyesen és nyomatékkal emelték ki azokat a tanulságokat, amelyeket az SZKP-nak 50. évfordulójára megjelent tézisekből, Pártunk Központi Vezetőségének az ország fejlődésében új szakaszt megnyitó határozataiból történetírásunk területén levonhatunk. Simon elvtárs hangsúlyozta, hogy a marxista-leninista történetírás feladatait a munkásosztály és az általa vezetett dolgozó tömegek osztályharcának szükségletei szabják meg. Arató elvtárs — több más tanulság mellett — kiemelte, hogy fokozottabban harcoljunk saját területünkön a maximalizmus ellen, mégegyszer vizsgáljuk meg kritikailag a már kiadott munkákat, hogy az egyszer elkövetett hibákat ne ismételjük meg. Gyórfy elvtárs részletesen elemezte az SZKP-nak 50. évfordulójára megjelent tézisek legfőbb módszertani tanulságait és az MDP Központi Vezetőségének határozatait történeiszfrontunk problémáira vonatkoztatta. A tézisekből számunkra azt a legfőbb tanulságot szűrte le, hogy figyelmünk középpontjába kell állítani a marxizmus alapelvét : »a nép — a történelem alkotója.« A tézisek még egy olyan hibára hívják fel a figyelmet, amely Pártunk propaganda munkájában is eluralkodott : a dogmatizmus, a talmudizmus, a marxizmus mechanikus alkalmazásának veszélyére. A dogmatizmus egyik megjelenési formája volt történetírásunkban az idézetek derűre-borúra való halmozása. A dogmatizmussal függött össze a szovjet történetíráshoz való viszonyunk eltorzulása is. Míg a szovjet történetírói iskola lényegét : a tények tiszteletét, a marxista elemzés módszerét, a pártos, polemikus, ugyanakkor mélyen tudományos, az objektív törvényeket tekintetbevéő történetírói magatartást rendkívül lassan, nehezen sajátítottuk el, egynéhány szovjet történetíró hibás nézetét, a helyenként megmutatkozó személyi kultuszt és a dogmatizmust viszont annál könnyebben és gyorsabban. Nem kevesebbet, egyre többet kell tanulnunk a szovjet történetírástól, de egyre jobban is kell tanulnunk : a lényegét kell elsajátítanunk.

A párt önkritikájából számunkra különösen fontos a kritikai légkör, az alkotó viták feltételei megteremtésének problémája. Az eddig jobbára deklaratív kritikát konkrétá kell tenni — sürgette Nemes elvtárs. A hibák főforrása — mondotta Spira György — a kritikai szellem hiánya. A kritikai szellem hiányát pedig a szektaszellemben kell keresni. Ha van bírálat, az is későn érkezik. A bő történész termést kritikailag nem dolgoztuk fel, könyvek bírálat nélkül tűnnek el a könyvtárak mélyén. Ha lett volna eleven kritikai munkásság, mozgalmas polémia, az nagyobb elméleti tevékenységre ösztönzött volna. A kritikai tevékenység hiányának legfőbb okát többen a történeiszfrontra döntő befolyással rendelkező vezető elvtársak személyes hibáival is összefüggésbe hozták. A döntő láncszem a fejlődés útján — mondotta Kató elvtárs — a bátor, eleven, kritikai szellem meghonosítása.

A tudományszervezéssel kapcsolatos túlzásokra, hibákra mutatott rá I. Tóth Zoltán, aki kifogásolta a tudományos adminisztráció túltengését ; legjobb erőinket oly mértékben halmozzák el szervező munkával, hogy nem érnek rá kutatni. A tervezés tekintetében jóval merészebbek és ennek követ-

keztében túlzóbbak voltunk, mint a szomszédos népi demokráciák történet-tudományai. A tervezésünkben jelentkező káros maximalizmus, az elvi színvonal és elmélyülés csökkenésére, az általános műveltség elhanyagolására vezetett. A tervezésbeli maximalizmus forrása a tudományos kutatási munkamódszerek és a feldolgozandó forrásanyag felmérése körüli viszonylagos járatlanság, a gyors eredmények türelmetlen sürgetése, a terv törvényjellegének egyoldalúan merev értelmezése és ebből következő szükségtelen szorongás volt, továbbá a tervezésre vonatkozó bíráló kedv gyanakvó elfojtása is. Hiba volt az ipari tervezés lehetőségeinek felszínes alkalmazása is; ugyanakkor túl keveset tanultunk az ipar felhasználható szervezési analógiáiból. Hajnal István a túlterheltség és a maximalizmus megszüntetése érdekében: a gazdaságosabb tervezést, a történettudomány felszerelése arányainak — személyi és anyagi — növelését tartja sürgető tennivalónak. A tudományos munka elvi és módszerei vonatkozásaival kapcsolatban Hajnal István javasolta, hogy egyszerűbb, homogénabb kezelést kívánó problémákkal kellene kezdenünk, amelyek alkalmasabbak általános érvényű eredmények kidolgozására. Felhívta Hajnal professzor a figyelmet arra, hogy a nyugati történelmi iskolák is fokozatosan feladták a társadalmi törvényszerűség tagadását.

Mód Aladár az elkövetett hibák elemzése során rámutatott arra, hogy a régebbi korok történetével foglalkozók írásaiban bizonyos jobboldali elhajlás mutatkozik (személyi kultusz, elbeszélő jellegű történetírás, a marxizmus elvi kérdéseinek nem kellő alkalmazása), míg az újabb kor pl. a munkásmozgalom történetének feltárásában bizonyos szektaság, a magyar fejlődés általános kérdéseitől való elszakadási tendencia érvényesül. Siklós András a munkásosztály helyzetéről szóló munkákat anyaggazdaságuk mellett, felszínesnek értékelte, minthogy nem tűzték feladatul a munkásosztály abszolút és relatív elnyomódása törvényeinek vizsgálatát a speciális magyar viszonyok között. Makkai László úgy véli, még ma is kísért történetírásunkban az ökonomizmus veszélye, amely meglátása szerint, nem onnan ered, hogy túlsokat foglalkozunk gazdaságtörténettel, hanem onnan, hogy igen kevéssé ismerjük a magyar gazdaságtörténetet. Ezért helyettesítik munkáinkban a fejlődés konkrét leírását olyan visszatérő frázisok mint »a termelés fokozódása«, »a kizsákmányolás fokozódása«. Javasolja, hogy a második öt éves terv során vállalni kell a termelőerők és termelési viszonyok fejlődésének kidolgozását. Ezzel értett egyet Simon Péter is, különösen a XIX—XX. század vonatkozásában. Munkásságunk súlypontját — véleménye szerint — az utolsó 100 év történetére kell áttenni.

Felszínre hozták a hozzászólások a nemzeti kérdés kutatásának hiányosságait, a rokontudományokkal való gyümölcsöző kapcsolatok elhanyagolását, a forráskiadványok problémái iránti megnemértést. (Ez megmutatkozik az egységes forrásközlési szabályzat hiányában is.) Többen felrótták — igen jogosan — (a legközvetlenebb tapasztalatok alapján Eperjessy Kálmán főiskolai tanár) a vidéki történészek elhanyagolását, elszigeteltségüket, a helytörténelmi kutatások lebecsülését. Hajnal professzor főleg az egyetemes és magyar történet sajátosságainak összehasonlító vizsgálatát szorgalmazta — konkrét és hasznos példákon keresztül — míg Mickun elvtársnő hangsúlyozta, hogy a kettő kapcsolatának kutatását kell előtérbe helyezni. Elekes Lajos válaszában kitért erre a kérdésre is. Szerinte ahhoz, hogy az egyetemes objektív törvényszerűségek érvényesülését konkrétan megállapíthassuk, első-

sorban a kapcsolatok, az összefüggések kérdését kell vizsgálni, de emellett a párhuzamok és különbségek vizsgálata is nélkülözhetetlen.

Sok bíráló fejtegetés hangzott el a történész munkánkban jelentkező személyi kultuszról. Feldolgozásainkban sok esetben megelhető a személyek szerepének eltúlzása oly módon, hogy a személyek mögött a néptömegek vagy eltűnnek, vagy passzív tényezővé válnak. Fennáll a személyi kultusz a történeti hősök szerepének bizonyos egyoldalú bemutatásánál is.

Bár aránylag kevesen (Zsigmond, Spira), de élesen vetették föl az aspiránsképzés területén mutatkozó válságjeleket. Jelenleg az aspiránsképzés — helytelenül — az egyetemi oktatás hiányainak pótlására szolgál. Két-három esztendő múlva mutatkozik meg majd a tudományos utánpótlás gyengesége. Helytelen évről-évre új aspiránsok felvétele, míg az eddigieket nem győzik aspiránsvezetőkké.

Értékes és hasznos kritikák hangzottak el az Akadémia II. osztálya felé, sőt az Akadémia vezetősége felé is, mely utóbbi nem fordít kellő figyelmet a társadalomtudományok problémáira. Részletesebben vitatta meg a résztvevők egy része a Magyar Munkásmozgalmi Intézet munkáját. Az a jogos igény merült fel az Intézet munkájával kapcsolatban, hogy eszmei és szakmai színvonala emelkedjék és Réti László elvtárs, mint az Intézet vezetője önkritikusabban ítélje meg az Intézet tudományos eredményeit. Az Intézet egyik munkatársa viszont jogosan említette fel, hogy a munkatársak jó részének munka közben kellett szakemberré válnia és kérte — szintén jogosan — a konkrét segítő szakmai kritikát, a megjelent forráspublikációkkal kapcsolatban.

Szó esett — Paulinyi Oszkár felszólalása révén — a levéltári problémákról is. A felszabadulás által rázta le az Országos Levéltár a geneológiai intézet feladatkörét. Külföldi kartársak irigyelnek bennünket — mondotta Paulinyi Oszkár, hogy milyen körülmények közt dolgozunk és milyen feladatok megvalósítására tudunk vállalkozni. Kérte a továbbiakban, hogy vitasuk meg a levéltárelméletnek marxista alapelveit, hangoztatta, hogy a levéltári anyag kultúrértékét propagálni kell és sürgette a levéltári oktatásunkkal kapcsolatos reformot.

Jogos bírálat érte a társulati tevékenységet, különösen a Társulat folyóiratát, a Századokat. Főleg kritikai rovata gyenge, túlkevés munkával foglalkozik, még a Magyarországon megjelentekről sem ad teljes képet, a külföldi irodalomból pedig csak szemelvényeket hoz (Bónis György). A Századokat elevenné, mozgékonyrá kell tenni, s ajánlatos lenne, ha havonként jelenhetne meg. Hanák Péter, mint szerkesztőségi titkár magát tette felelőssé a hiányosságok nagy részéért, egyben rámutatott, éppen a jelenben folyó szerkesztőbizottsági értekezlet nagy kezdeményező jelentőségére.

Felmerült a történész eredmények népszerűsítésének nehéz problémája is. Kató István javasolta, hogy egy új, mozgékonyabb történelmi folyóiratot, újságot kellene indítani. Heckenast Gusztáv szerint egy olyan folyóirat — »Történettudományi közlemények« címmel — megindítása lenne hasznunkra, amelyben kisebb munkákat, rövidebb, egy-két íves életrajzokat, helytörténeti dolgozatokat lehetne közzétenni.

Többen helyesen domborították ki, hogy igyekezzünk dolgozóink igényeit figyelembe venni, bírálataikat megismerni, népszerű irodalmunk olvasmányosságát fokozni. »Úgy kell írunk, — mondotta Simon Péter — hogy ne csak az eszünk, de a szívünk is benne legyen«.

E több fontos részletprobléma mellett egy általános érdekű, jelentős kérdést: a történész egységfront kérdését vitatták meg az egybegyűltek. Hogy mennyire időszerű volt a kérdés felszínrehozása, azt mutatja a számos hozzászólás, számos értékes önkritikus megnyilvánulás mind a párttag, mind a pártönkívüli történészek részéről.

A történészegységfront kérdését helyesen fogta fel egyik fiatal kutatónk (Simon Péter), aki hangsúlyozta, hogy Pártunk Központi Vezetőségének határozatai és kormányprogramunk célkitűzései kell, hogy alapul szolgálnak új történészfrontunknak. E feladatok megoldására kell egyesülnünk, azokkal kell együtt mennünk, akik a feladatok megoldásán keresztül őszintén, becsületesen akarják szolgálni dolgozó népünket. A széles egységfront nem jelentheti azt, hogy a kritika szabadságának zászlaja alatt a régi elméleteket is engedjük visszacsempészni. A dolgozó népet szolgáló történetírás csak marxista-leninista történetírás lehet, másképp nem is tudnánk megoldani azokat a történészfeladatokat, amelyek reánk várnak. Ezután többen elemezték (Mód, Pach, Kató, Kosáry, Gyórfy, Spira, stb.) az egységfront kialakításában elért számos eredmény mellett — a komoly hibákat. A hibák közül talán a legkomolyabb éppen az ideológiai-szakmai kritika gyengesége, az elvi meggyőzés, a nevelés hiányosságai. Kétségtelen ugyanis, hogy a történészek egységfrontja csak akkor lehet szilárd, ha elvi alapokon nyugszik, ha meggyőzésből, és meggyőződésből fakadó, valóságos egységet fejez ki. A régi történészekkel való együttműködést illetően a közeledés formális maradt. Kosáry Domokos úgy látta: »Szűkebb kör alakult ki, mely önmagát a történészfront széles nyilvánosságától elszigetelte, a bírálattól is, és ezzel a többinek sem adott fejlődéséhez, aktív részvételéhez segítséget.«

Hiányzott a kritika a polgári, régi történészek és a marxista történészek között. A Központi Vezetőség határozatai után ezen a fronton is változás történt, a pártönkívüliek is bátrabban mondják el véleményüket, aktivizálódásuk fokozott mértékben mutatkozik meg. Hajnal professzor örömmel üdvözölte azt az elhatározást, hogy a régi szakembereket fokozottabb mértékben be akarják vonni a munkába; Paulinyi Oszkár az egységfront megerősödésétől, a kutató, művelő tudomány és a levéltári front szorosabb kapcsolatát várja; Makkai László már programot is ad felszólalásában az egységfront megerősítéséhez — széleskörű vitákat, újfajta munkaközösségeket, a történészgárda rejtett tartalékainak felkutatását ajánlja. Az önkritika további fejlesztésére is alkalmat adott az egységfront kérdésének újfajta, nyílt megvitatása. Kosáry Domokos például nagy előrehaladást tett régebbi munkásságának, magatartásának önkritikus értékelésében, bár önbírálata azért nem volt teljes értékű (a második felszólalásában a teljes őszinteségre, nyíltságra való törekvés érződött), mert nem tudta elismerni, hogy a vezetése alatt álló Intézet és a Revue nyugati imperialista törekvéseket szolgált ki.

Az egységfront kialakulásának nagy akadálya volt egyetemi vonalon az Egyetemi Történeti Intézetben jelentkező baloldali elhajlás. Kató elvtárs az értekezleten elmondta, hogy ő maga — akarva-akaratlan — olyan tevékenységet folytatott, amelynek nyomán több jelentékeny történészünk nem érezhette maga körül a bizalom légkörét. Helytelen elvek érvényesültek az egyetemi hallgatók felvételénél és a végzett hallgatók elosztásánál. Sok olyan munkás, és parasztyerek került az egyetem falai közé, akiket más pályára kellett volna irányítani, mert nincs elég képességük az egyetem elvégzéséhez; számos nem munkás-, vagy parasztszármazású, de kiemelkedően tehetséges

fiatal pedig nem végezhetette el az egyetemet. Ha polgári származású diák kisebb-nagyobb hibát követett el, olyan mérgezett politikai légkör vette körül, amely nem volt alkalmas fiatal emberek nevelésére, hibáik felszámolására. Mindezek a hibák az egyetemen a minőségi igények csökkenésére, a középiskolás módszerek eluralkodására, a tudományos szempontok háttérbeszorulására vezettek. Így került az egyetemi történeti oktatás elmaradása — mint erre I. Tóth Zoltán felszólalása rámutatott — a történeti kutatómunka jelentős eredményeivel éles ellentétbe.

A Századok szerkesztőbizottsági értekezletei Andics Erzsébet akadémikus összefoglalójával zárultak. Andics Erzsébet hangsúlyozta, hogy összefoglalójában nem meríti ki, nem merítheti ki a kérdéseknek azt a tárházát, amelyet a vita felvetett. A vita anyagát igen komolyan tanulmányozni kell, vissza vissza kell térni ezekre a kérdésekre, s mindez hosszabb időt s nagy munkát vesz majd igénybe.

A vitának éppen abban van nagy jelentősége, hogy hosszú időre adott feladatokat a magyar történészek számára, s csupán a felvetett kérdések megoldásával zárulhat le. Ezeknek a feladatoknak megvalósítása nem kis munka lesz. Teljesen igazuk volt azoknak az elvtársaknak, — mondotta Andics akadémikus — akik a történészmunka szempontjából, történészfrontunk egész továbbfejlődése szempontjából központi jelentőséget tulajdonítanak pártunk és kormányunk legutolsó határozatainak. Az utolsó esztendő folyamán érezhetővé vált, hogy történészfrontunkon is van némi megtorpanás, bizonyos tanácstalanság, azt a cipőt, amiben jártunk, nagyon kinőttük. Pártunk és kormányunk határozatai e tanácstalanságból segítenek ki bennünket. Megvilágítják hibáinkat, amelyek egyrészt abból is adódtak, hogy lassan túlélték magukat az eddigi munkamódszerek, szervezeti keretek és az a színvonal, amit megvalósítottunk. Ezen túlmenően azonban elvi útmutatást adnak. E nagyjelentőségű okmányok lényeges megállapításai teljes egészükben vonatkoznak a történészfrontra is. Különös jelentősége van számunkra a határozatok ilyen megállapításainak, mint: az elsietett, meg nem felelő tervezés, a mennyiség hajhászása a minőség rovására, a baloldali szektásság, nem meggyőzéssel, hanem sokszor adminisztratív eszközökkel való operálás, az elégtelen demokratikusság a vezetésben — ez utóbbinak nem egy tekintetben elriasztó példái vagyunk — a kritikai szellem gyengesége, a személyi kultusz, az elmélet elhanyagolása.

Az elsietés, a mennyiség hajhászása a minőség rovására, a nem kellő színvonalon álló tervezés kétségtelenül megvolt nálunk is s ennek következményeit tapasztaltuk is. Persze elmondhatjuk azt, hogy kezdők voltunk, mintegy tapasztalatok nélkül új, nagy fába vágtuk a fejszénket. Azonban a tény tény marad s ezeknek a hibáknak az elkövetkezendő időkben nem szabad megismélnődniök. A minőség-mennyiség kérdésének azonban két oldala volt. Semmiesetre sem szabad úgy felfogni a hibák feltárását, hogy ne lássuk meg azt, ami eredmény volt. Ez nem lenne helyes. Pártunk nem erre mutat nekünk példát. Amit elértünk, ami eredmény volt, azt őrizzük meg és annak legyünk tudatában. Ami a tennivalókat illeti, azt mondhatjuk, hogy nagy mohósággal vetettük rá magunkat a történelmi anyagra, — hiszen kicsit sietni is kellett. Nem túrt halasztást az a tennivaló, hogy a magyar történelem legfontosabb kérdéseiben a marxizmus-leninizmus segítségével világosságot teremtsünk, hogy legalábbis a legfontosabb kérdésekben felvegyük a harcot a történelemhamisítókkal. Nem túrt halasztást az a tenni-

való sem, hogy a magyar nép nagy szabadságküzdelmét igaz, helyes fényben lássa a magyar nép, nagy alakjait, haladó hagyományait, a népi tömegek szerepét, a forradalmi mozgalmakat népünk helyesen ismerje meg. Munkánk nem volt eléggé rendszeres, jelentkeztek a gyorsasággal s főleg a hiányos elméleti felkészültséggel járó hibák, a nem elég magas színvonal, de ezekkel a munkákkal segítségére voltunk népünknek, s a hiányosságokat nem lehet csupán felróni; a sürgető feladatok megoldása elsősorban érdemnek tekinthető.

De ha mi ezt így folytatnánk, hiba lenne. Mi több, egy sor más hibának volt forrása már a múltban is. De jól vigyázzunk, nehogy kiöntsük a fürdővízzel a gyermeket is, nehogy úgy lássuk, hogy rossz volt mindaz, amit eddig tettünk, mint egyesek mondták; kirakatpolitika volt, szemfényvesztés volt, vagy ahhoz hasonló. Ez nem volna helyes.

Sokkal nagyobb hibák voltak abban a tekintetben — hangsúlyozta Andics akadémikus — hogy a mi egész módszerünk nem volt eléggé demokratikus. Ez összefügg a személyi kultusszal; ez vonatkozik elsősorban a Történelmi Társulatra. A Társulatnak, mint társadalmi szervezetnek a legszélesebb demokratikusságot kellett volna megvalósítania, s ezért elsősorban a Társulat elnöke a felelős. A társulati élet, amely eléggé jól indult, egyre bürokratikusabb lett. Az antidemokratikusságnak valósággal ijesztő példája volt a Századok szerkesztése, amelyet Andics Erzsébet akadémikus, mint főszerkesztő tulajdonképpen Hanák Péterrel, mint szerkesztőségi titkárral ketten láttak el. Bár a Századok az elmúlt öt esztendő folyamán közel 100 szerzőt szólaltatott meg, 59 tanulmányt, 40 kritikai bírálatot tett közzé, — s ez a mai körülmények között nem kevés — a szerkesztésnek nem lett volna szabad kimerülnie, ellenkezőleg rengeteg más, új szempontot kellett volna biztosítani. Minden szervezeti határozattal ellenkezett a Századok szerkesztése s ez természetesen meg is látszott a lap színvonalán. A lap nehezen és nagy időközökben jelent meg, s százszor jobb lehetett volna a meglévő történész erők nagyobbarányú bekapcsolásával.

Volt személyi kultusz is, amely többek között abban nyilvánult meg, hogy a Társulat elnökének véleménye sok elvtárs számára döntő volt és ez bizonyos kritikátlanságot szült. Ennek természetesen nincs helye. Nem arról van szó, hogy nem fogunk elismerni a jövőben tekintélyeket. A kommunisták között vannak tekintélyek és végeredményben érvényesül a tekintély, amelyet az illető munkájával megszerzett. Ennek azonban sohasem szabad személyi kultusszá fajulnia, sohasem szabad kritikátlansághoz vezetnie. Aki az adott frontszakaszon, mint vezető áll, annak kötelessége ez ellen harcolni kellő eréllyel s a demokratikusság elégtelensége vezetett ahhoz, hogy történet-tudományunk eredményeivel nem eléggé szolgáltuk népünk nevelését.

Ezután a Társulat népszerű kiadványsorozatról szólt. Nem értett egyet azokkal a felszólalókkal, akik kifogásolták, hogy népszerű munkáink nem elég tudományosak. A hiba abban rejlik, hogy népszerű irodalmunk nem volt elég népszerű, nem volt elég szépen, elég világosan, elég meggyőzően, elég lelkesen megírva, nem gondoskodtunk, hogy eljusson a tanárokhoz, az értelmiséghez, hogy kellő mennyiségben eljusson magához a néphez. Tanyai tanítók panaszkodtak arról, hogy gyermekeink, a kis magyarok nem szeretik a történelmet, félnek tőle. Ez szörnyű kritikája a mi munkáinknak s ebből a kritikából a hiba másik oldala is kitűnik: az, hogy bizonyos arisztokratizmus is van munkánkban. Gondoskodni kell a jövőben arról, hogy népszerű munkáinkat széles körökben olvassák és megszeressék.

Arisztokratizmusra való hajlam mutatkozott a történész kutatóknak az oktatási problémáktól való húzódozásában is. Helyes törekvés volt annak idején a kevés rendelkezésre álló erőt az egyetemi tankönyvek megírására összpontosítani, de túlzásba ment az oktatási feladatok háttérbe szorítása.

A baloldali szektásságnak, amiről a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége mint főhibáról beszél, az elmúlt években nálunk is érződtek nyomai. Ez a baloldali szektásság számos más hibához kapcsolódik. Elválaszthatatlan például a sematizmus és empirizmus kérdéseitől, s ez továbbvive az elmélet elhanyagolásával függ össze, amely még fokozottabban, mint a gazdaságpolitikában, a pártvezetésben elkövetett hibáknak, a tudományos munka területén elkövetett hibáknak gyökere, forrása. Megbocsáthatatlan ez különösen azok részéről, akik a történettudomány elméletével foglalkoznak. Mit jelent valójában az elmélet elhanyagolása? Elsősorban azt jelenti, hogy nem tanulmányoztuk és nem tisztáztuk az átmeneti korszak kérdéseit. Az átmeneti korszak semmibevevése előreszaladásokat, rossz tervezést szült, sematikus tette ideológiai munkánkat, azt jelentette, hogy elhanyagoltuk az átmeneti korszak kultúrpolitikája, történészpolitikája törvényszerűségeinek vizsgálatát. Egész felfogásunk ezekben a kérdésekben mélyen ahisztorikus volt, már azáltal is, hogy nem éreztük magunkat átmeneti korszakban, hanem úgy véltük, hogy az átmeneti korszak problémáit átugrottuk. A Szovjetunió jelenben s a jövőben egyaránt példamutató nagy tapasztalatait is sematikusán vettük át és nem néztük meg, hogy abban az adott történeti korszakban, amelyben mi élünk, hogyan módosulnak egyes kérdések, mi ennek a korszaknak a sajátossága. Nem vettük át a Szovjetunió tapasztalatainak a legfontosabbikát: az elmélet mélységes tisztelését, művelését, olyan művelését, amely megfelel a mi forradalmi világnézetünk lényegének, amely nem dogmatikus, nem sematikus, nem felületes, hanem lépést tart a történelem változásaival. Lenin mondta, hogy a történelem »ravaszágát« is figyelembe kell venni, nem szabad az elméletet sémának tekinteni, azt gazdagítani, állandóan fejleszteni kell. Az elmélet elhanyagolása idegen a marxizmustól. A marxizmus-leninizmusra jellemző az elmélet megbecsülése, állandó összekapcsolása a gyakorlattal.

Az elmélet elhanyagolása, az átmeneti korszak törvényszerűségeinek nem kellő tanulmányozása azt szülte, hogy nem vettük eléggé figyelembe a munkásosztály szövetségét a dolgozó városi tömegekkel és falusi kispolgársággal s nem vettük eléggé figyelembe, milyenek kell lennie viszonyunknak a régi értelmiséghez. A hibát az tetézi, hogy az ideológiai kérdéseknél nem vettük figyelembe az átmeneti korszaknak azt a törvényszerűségét, hogy az ideológia lassabban fejlődik, lassabban alakul át, mint a felépítmény általában, lassabban alakul át, mint az alap, mint a gazdaság, a termelési viszonyok. A Szovjetunió szellemi életében rendkívül erősen érvényesül ennek a törvényszerűségnek figyelembevétele. Akkor, amikor a gazdasági alap már igen lényegesen átalakult, akkor, amikor eltűntek a kizsákmányoló osztályok — a mi életünkben, társadalmunkban még nem tűntek el — akkor is még igen erősen tartják magukat a polgári hagyományok, kispolgári csökevények.

A fentebb említett körülményeknek nem kellő figyelembevétele, annak, hogy a munkásosztály, szövetségben a városi és falusi kispolgári rétegekkel, nemproletár dolgozó tömegekkel, építi a szocializmust, s ezekkel szemben türelemmel kell lenni, nevelni és meggyőzni őket; valamint annak, hogy gazdasági, politikai téren átmeneti korszakon kell magunkat átdolgozni, ezt

nem ugorhatjuk át, s ez ideológiai téren lassan megy — nagyon ráütötte bélyegét a mi káderpolitikánkra, a mi magatartásunkra. Mélyen ahisztorikus, dogmaszerű módon kezeltünk egyes embereket és problémákat. Ez az ahisztorikusság, ez a teljesen helytelen felfogás szülte azt, hogy nem is próbáltuk az embereket meggyőzni. A dolognak kétféle megnyilvánulása volt. A hozzánk közelebb állókat úgy gondoltuk szükségtelen nevelni. A tőlünk távolállókra pedig keresztet vetettünk s olybá vettük őket, mintha az élet megállt volna számukra. A valóságban a hozzánk közelálló emberek materialista világnézetét, marxizmusban való tájékozottságát, a társadalom, a politikai kérdéseiben való tisztánlátását túlbecsültük; másfelől nem vettük észre, hogy talán a tegnapi ellenfeleink sem álltak meg, ha nem is ugrásszerűen, de fejlődtek. Úgy könyveltük el őket, mint akik nyolc év alatt semmit sem mentek előre. Teljesen ahisztorikusan, mereven néztük a dolgokat. A Társulat megalakulása után, az első közgyűlésen arról beszéltünk, hogy vonunk be mindenkit a munkába. S mennyire nem váltottuk be elképzeléseinket.

Andics akadémikus a saját példájával is jellemezte az ahisztorikus látásmód megnyilvánulását. Ő, aki Moszkvában nehéz előfeltételek mellett foglalkozott a Horthy-korszak történetével, a felszabadulás után, amikor minden ok meg lett volna arra, hogy folytassa a két évtizeddel ezelőtt megkezdett munkát, egy tanácskozáson a Horthy-korszak 25 esztendejét a magyar történelmi fejlődés szempontjából egy pillanatnak értékelte. Arról a Horthy-korszakról szólt így, amelyet még magyar történészek egyáltalán nem lepleztek le s az emberek, akikkel foglalkozunk, a magyar nép jelentékeny része — a Horthy-korszakban nevelődött. Ez a hamis álláspont annál is inkább tartathatatlan, mert a nevelés szempontjából a Horthy-korszak feldolgozása a legnehezebb, de egyben a legsürgősebb feladat.

Történészeink — s ez áll a kommunista történészek túlnyomó részére is, sokszor azért nem vettek elő elméleti kérdéseket, mert egyszerűen gyengék voltak elméletileg. Gyakran úgy fogtuk fel például a helytelen történelmi nézeteket, megállapítások elleni harcot, hogy elsősorban tényekkel szálltunk harcba, úgy fogtuk fel, hogy elegendő, ha hamis tényekkel igaz tényeket állítunk szembe. Ez a módszer vezetett az empirizmushoz. Nem rendszereztük nézeteinket, a polgári történetírás örökségét, a helytelen történelmi iskolákat nem egészében vettük kritika alá, nem tudtuk felfedni összes hibáikat és semmiféle garanciáját nem teremtettük meg annak, hogy ne vegyük át ilyen vagy olyan formában a polgári történetírás nézeteit. A történelem kétségtelenül konkrét tudomány; az igazság mindig konkrét, de csak empirikus igazság, amíg nem állítjuk rendszerbe, amíg nem vonunk le belőle elméleti következtetéseket.

Az elméleti képzetlenségnek, felkészületlenségnek sok más kihatására is rámutatott Andics akadémikus. Elsősorban nem segítettünk azoknak, akik hibás, — kispolgári, polgári vagy egyéb nézeteket vallottak, jelszavakat ismételtünk feléjük, vagy eltemettük őket a reménytelenek skatulyájába. Ugyanakkor mi sem tudunk eléggé fejlődni, mert nyilvánvaló, hogy saját gondolkodásunkban megmaradt polgári hagyományok ellen is meg kellett volna vívni a harcot. De volt ennek más rossz következménye is. Például, hogy a történész hagyatékot nem differenciáltuk és azzal, hogy globálisan elvetettük, — s erre különösen hajlamosak voltunk — a konkollyal kiöntöttük a tiszta búzát is. Különösen az első években feldolgozásokat nem, csupán a levéltári anyagot voltunk hajlandók megnézni. Ezzel megint csak nem

vettük figyelembe a marxizmus-leninizmus, a szovjet történetírás tapasztalatait. Általában, azt kell mondani, sok mindent nem vettünk át, ami nekünk nem nagyon tetszett. Bár nagy elméleti munka elválasztani a helyest a helytelentől, megengedhetetlen dolog, hogy semmibe vegyük azt a sok jót, amit történészgenerációk alkottak. Ha nem vesszük elő a polgári történetírás nézeteit, munkáit, nem tudjuk megmondani, hogy mi a rossz benne és mi a jó. Nem tudtuk a pozitív hagyományokat teljes mértékben átvenni azért, mert nem vettük kritika alá azt, ami rossz, nem választottuk el attól, ami jó.

A szektás szellem érezte hatását a pozitív hagyományok átvételében is. Mi a pozitív hagyományok fogalmát leszűkítettük olymódon, hogy csupán a kimondottan forradalmi hagyományokat tekintettük pozitívnak. Ismeretesek Sztálin megállapításai a feltörekvő osztályok pozitív, progresszív szerepéről, amely szerep akkor is progresszív volt, ha nem forradalom, hanem evolúció formájában történt és pozitív volt akkor is, hogyha nem jutott még el a forradalom követeléséig. Mi túlságosan merevek voltunk e téren is s nem vettük kellőképpen figyelembe, hogy az evolúció előfeltételezi a revolúciót, csak megfelelő evolúció után jöhet revolúció. Például pozitív hagyományunk, pozitív alakunk nemcsak Kossuth, hanem Széchenyi is — természetesen egyik sem kritika nélkül. Hogy Kossuth sokkal többet tett, az kétségtelen. Széchenyinél a bírálóknak még sokkal nagyobb tere lesz, mint Kossuthnál. De olyan leszűkítése a dolgoknak, hogy Széchenyi teljesen elvetendő, helytelen.

Nekünk az a feladatunk az átmeneti korszak sajátos követelményeinek megfelelően, hogy szem előtt tartsuk a munkásosztály szövetségét a nem proletár rétegekkel. Ez természetesen azt jelenti, hogy sokkal komolyabban kell venni a történész egységfrontot is. Persze tisztázni kell az egységfront alapját. Politikai feladatainknak kell megszabniok egységfrontunkat. Együtt kell mennünk mindazokkal, akik egyetértenek a szocializmus építésével, önállóságunk megvédésével, a Szovjetunióhoz való rendíthetetlen hűséggel, a népi demokratikus országok iránti barátság politikájával, a béke védelmére irányuló törekvésekkel és szembezállnak az imperialista célkitűzésekkel. Történészpolitikánk, mint általában kultúrpolitikánk, az átmeneti korszakban sem félmarxista politika, szó sem lehet arról, hogy mi most ezen a téren visszamenjünk akárcsak egy lépéssel is. Ez népünket, történettudományunkat is hamis útra vinné. A szövetség azt jelenti, hogy igenis türelemmel számolunk azzal, hogy szövetségeseinknek még nincs marxista ideológiája, nem állanak a proletáriátus álláspontján minden kérdésben. A marxizmus-leninizmus hegemoniája nem azt jelenti, hogy csak az dolgozhat, aki már tökéletes marxista. Időt kell adni az illúziókat, tévedéseket, polgári csökevényeket hordozó rétegeknek, ideológiai harcban kell meggyőzni őket. Természetes dolog azonban, hogy ennek az egységfrontnak alapja mégis csak az, hogy azokkal mehetünk egységfrontban, akik a szocializmus építésének politikáját elfogadják. Ez az egységfront politikai alapja s más alapja nem lehetséges.

Andics akadémikus hangsúlyozottan kiemelte, hogy a jövőben még többet fogunk vitatkozni, fokozottabban érvényesül majd a vitaszellem. De egy bizonyos : jó szándéknak kell lenni az illetőben, őszinteségnek, arra való törekvésnek, hogy ezt a mi közös ügyünket előrevigye. Ezzel kapcsolatban tért ki Andics Erzsébet Kosáry Domokos felszólalására és rámutatott az igazi bíráló, vitaszellemre, amely ott kezdődik, hogy a gyermeket nevének nevezzük. Nagy mulasztásaink vannak abban a tekintetben — mondotta — hogy nem vettük bírálat alá a polgári történész iskolákat, nem vettük bírálat

alá a Revue-t, a Történettudományi Intézetnek a fordulatig való működését. E hibák kijavítására történtek kísérletek s Elekes Lajos referátuma is helyesen állapította meg, hogy mind a Revue, mind a Kosáry Domokos vezetése alatt álló intézet nyugati orientációt képviselt. Kosáry Domokos felszólalásából úgy tűnt ki, hogy őt az ez irányú vita meggyőzte. Írásos feljegyzésében azonban ezt megtagadta. Helyes lenne, ha Kosáry Domokos továbbmenne a fejlődés, az önbírálat útján — képességei meg vannak hozzá. Lapozza át még egyszer az általános ismert Revue-t, gondolkozzék az általa vezetett intézet munkáján, mennyiben foglalkoztak a Szovjetunióval, mit jelentett szemükben a felszabadulás. Kosáry Domokosról nem mondhatjuk el, hogy helyesen bántunk vele — hangsúlyozta Andics akadémikus — érezhette azonban, hogy azért mi az ő képességeit sokra becsüljük és adunk arra valamit, hogy ő dolgozzék. Egyes más polgári történészek azt is érezhették, hogy sorsukkal szemben közömbösek, szívtelenek vagyunk, érezhettek egy bizonyos fokú bizalmatlanságot részünkről, amely bizonyos esetekben bénítólag hatott. Pedig sok vonatkozásban kölcsönösen tanulhatunk egymástól s még csak úgy sem lehet felfogni, hogy az illető történészek tőlünk politikai síkon, mi tőlük szakmai dolgokat tanulhatunk. Ez nem ilyen egyszerű. Akárhányszor ők is rámutattak már a mi politikai hibáinkra és mi ugyanakkor az ő szakmai hibáinkra. A dolgok tehát nincsenek így elválasztva. Össze kell fogni erőnket, azokat, akik dolgozni akarnak és tudnak. Bízunk jobban a mi igazságainkban, hogy azok meggyőzőek és bízunk bennük is jobban, hogy meg lehet őket győzni, mert becsületesen törekednek arra, hogy segítsenek.

A hibák felsorolása után Andics akadémikus rámutatott arra, hogy bármennyire helyes a hibák felsorolása és előtérbe helyezése, semmi esetre sen szabad azonban pánikba esni, amint erre némely felszólalásban hajlam mutatkozott. Becsüljük meg eredményeinket, becsüljük meg azt, hogy rövid négyöt év alatt egész sor kérdésben világosságot teremtettünk és nem egy kérdésben többet tettünk, mint előzőleg tettek évtizedek alatt. Erőnket összefogva bebizonyítottuk, hogy a magyar történelem fejlődésére is érvényesek a marxizmus klasszikusainak nagy megállapításai, bebizonyítottuk, hogy a magyar történelmi múlt felkutatásában a marxizmus-leninizmus olyan módszer, olyan világnézet és olyan segítő eszköz, amely sokkal termékenyebb, hatékonyabb és igazabb, mint bármely eddig létező történelmi iskola, az egyetlen tényleg tudományos történelemszemlélet. Megszereztek a megbecsülést a marxista történetírásnak s ma már az egy-két évvel ezelőtt hangoztatott érvek, — amelyek a marxista történetírást a mai politikai problémák múltba való visszavetítésének, nem történetírásnak, hanem publicisztikának jellemezték — egyetlen józanul gondolkodó észnél sem találnak hitelre.

A következőkben a további sokrétű teendőkre mutatott rá Andics Erzsébet. Meg kell erősítenünk a harcot mind a szemantizmus, mind az empirizmus ellen. Természetesen különbséget kell tenni a baráti tévedés és az ellenséges nézetek között. Konkrét feladatokkal kell megbízni történészeinket: dolgozzanak fel kritikusan egyes történelmi iskolákat, vegyék bírálat alá az utolsó évek történész természetét is. Ezt nem lehet a véletlenre bízni, e munkának tervszerűen kell mennie. A tankönyvmunkálatoknál is nagy helyet kell biztosítani a historiográfiának, a magyar történetirodalom bírálatának. Alapvető kérdés az elméleti színvonal emelése. Ezen ismét nagyon tervszerűen kell munkálkodni. Többsikú, többmódszerű tervet kell kidolgozni a marxizmus-leninizmus tanulmányozására s ebben elsősorban az egyéni munka számára

kell helyet adni és kislétszámú csoportokat kell létrehozni az elméleti konferenciák számára, amelyekben intenzívebb, nyitabb, őszintébb a vita. A történelmi materializmus tanulmányozását ki kell egészíteni a szovjet történészek által a marxizmus-leninizmus szellemében feldolgozott egyetemes történelem tanulmányozásával. Az elméleti elmaradottság felszámolása azért nagy és nehéz feladat, mert kicsit hagyományos. Pártunk azonban rendkívül sokra becsüli az elmélet tanulmányozását. Ennek előfeltételei: az elmélet tanulmányozására szánt idő biztosítása, konzultációs alkalmak megteremtése, azok számára, akik klasszikusainkat tanulmányozzák, továbbá rendszeres előadások szervezése mind elméleti kérdésekről, mind az egyetemes történet nagy problémáiról. Rendkívül fontos feladat a magyar történészek egyetemes történeti képzettségének, áttekintésének kifejlesztése. További formája lenne az elméleti munkának, hogy történetírásunk a magyar történelem egyes kérdéseit rendszeresen megvitassa. Itt hivatkozott Andics akadémikus cseh-szlovákiai példákra, amelyekből tanulnunk kellene. Az elméleti vitáknak és kérdéseknek nagyobb teret kell engedni a Századokban. Ugyancsak helyes visszatérni a rendszeres társulati előadások kitaposott útjára. Az elmélet tanulmányozásában nincs nagy különbség színvonal tekintetében párttagok és nem párttagok között. Az elméleti színvonal emelése szempontjából rendkívül fontos feladat a Horthy korszak, valamint a felszabadulás utáni időszak történetének feldolgozása. Bizonyos mértékig csaknem valamennyi történésznek bele kell kapcsolódnia a felszabadulás utáni korszak történetének megírásába. A felszabadulás utáni korszak feldolgozásában azért nem haladunk előre, mert elméletileg nem érezzük magunkat elég erősnek. Aki azonban úszni akar, annak előbb-utóbb bele kell ugrania a vízbe. Nem egy történész számára régi munkásságának átértékelése szempontjából a közelmúlt kérdéseinek vizsgálata alkalmas és járható út lenne. Fontos feladat a vidéki történészek fokozottabb bekapcsolása a közös munkába, és ez is a demokratikuság nagyobb érvényesítéséhez tartozik.

Szervezeti téren is le kell vonnunk a következtetéseket. A Társulat éljen társulati életet, tartsa be alapszabályait, hívjon össze minél előbb közgyűlést, válassa meg új vezetőségét s teremtsen meg szakképzettségait, ne csak plenáris vitái legyenek. Biztosítani kell továbbá a történész intézményeknek a nagyobb önállóságot. Ezen a téren eddig túlzott, mondhatni bürokratikus centralizmus érvényesült. Az egyes történész intézmények, a Történettudományi Intézet, az Országos Levéltár, a Történelmi Társulat, az Egyetemi Történelmi Tanszék éljenek mind önálló életet és az Akadémia Állandó Bizottsága csak alapvető tervezési kérdésekben foglaljon állást s a legbonyolultabb elvi vitákban döntsön. Nagy lépéssel viszi majd előre történészfrontunk demokratizmusát az a tény is, ha megszüntetjük a gyakori perszónál-uniókat, az egyszemély agyonterhelését többféle munkával. A Századokat is új munkatársakkal kell megerősíteni; a folyóirat megjelenését gyakoribbá kell tenni.

Káderpolitikánkban azt az elvet kell érvényesíteni, hogy azok a történészeink, akik komolyan akarnak és tudnak dolgozni, valóban dolgozhasanak. Elő kell segíteni munkájukat, meg kell, hogy szerezzék a tudományos minősítést azok, akik még nem kapták meg.

Helyes lenne végül, ha a történészek általában többet találkoznának, ha legalább havonta egyszer összegyűlnének, nem vitára csupán, hanem beszélgetésre, véleménycserére, s jobban megismernék egymást, nehézségeik esetén tanácsot kérnének egymástól. Rendkívül fontos lenne, hogy ezeken a

találkozásokon valóban résztvegyenek a történészek, ne csak bizonyos részük.

Andics akadémikus zárszava végén hangsúlyozta, hogy nem törekedhetett a teljességre. A háromnapos vita folyamán a problémáknak csak egy részét tudtuk felvetni. A vitát folytatni kell s gondoskodni kell arról, hogy a vitában elhangzott helyes javaslatok megvalósuljanak. Ez a vita lezárása egy kezdeti korszaknak s már magábanvéve helyes lépés volt előre, de engedni kell még szélesedni, a történészeknek még szélesebb rétegeit be kell vonni, majd egy bizonyos határidőn belül összegezni kell az eredményeket, létrehozva egy elvi jelentőségű dokumentumot, amelyet felsőbb szervek elé vihetünk.

A történészfront kérdése nagy nemzeti kérdés. Nemcsak a mi ügyünk az a fokozódó elméleti munka, amelyet végzünk — a magyar történetírás problémáival kell, hogy az egész ország foglalkozzék.

Végezetül Andics Erzsébet rámutatott a Magyar Dolgozók Pártja határozatainak jelentőségére. »Mi, történészek is érezzük — mondta Andics akadémikus — hogy szárnyakat adnak nekünk ezek a határozatok, segítik kiszélesíteni, megjavítani munkánkat. Segítenek bennünket abban, hogy jobban összeforrjunk népünkkel, hogy az ország előtt álló nagy feladatokat jobban meglássuk és jobban elősegíthessük. Ezek a határozatok újabb bizonyítékát adják annak, hogy a Magyar Dolgozók Pártja, a magyar nép, a magyar munkásosztály, népi demokratikus kormányzatunk meg tudja oldani azokat a feladatokat, amelyek előtte állanak. Az egész országban érezzük, az egész országban látjuk ezt. Mi nem félünk attól, hogy a hibákra rámutassunk, nem félünk tanulni hibáinkból. Állandóan ellenőrizzük magunkat személyekre való tekintet nélkül és erre csak olyan erő képes, amely eleven erő, amely virágzó erő, amely forradalmi erő. Amely állandóan fejlődik, amelynek éltető eleme a fejlődés. S elsősorban a történészeknek kell megérteni, hogy nincs megállás, itt csak előrehaladás van. Pártunk politikájában a fordulat tehát azt jelenti, hogy sikeresen fogunk előrehaladni a történész fronton és más frontokon is.«

Andics Erzsébet akadémikus zárszavával véget ért a magyar történettudomány és a magyar történész egységfront számára egyaránt jelentős és döntő fontosságú többnapos értekezlet.

Haraszi Éva

a Történettudományi Intézet munkatársa

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ALKALMAZOTT MATEMATIKAI INTÉZETÉNEK KÖZLEMÉNYEI

A II. kötet előszava

Intézetünk Közleményeinek első kötetét kutatóintézeteknek, tervezőirodáknak, üzemeknek és különböző állami szerveknek küldöttük meg. A beérkezett száznál több válaszlevélből is kitűnik, hogy Közleményeink bevalótták a hozzájuk fűzött reményeket: elősegítették, hogy igen sok szakember ismerkedjék meg az Intézet munkájával. Sokan Közleményeink olvasásán keresztül ismerték fel az Intézetünkkel való együttműködés szükségességét. Ez viszont lehetővé tette, hogy az Intézet feladatát jobban tudja ellátni, szorosabb kapcsolatot építsen ki a különböző tudományok kutatóival és az iparban, a mezőgazdaságban dolgozó szakemberekkel.

Az említett intézmények közül több válaszlevelében munkája során felmerült matematikai problémákat közölt velünk és kérte azok megoldását. Jelen kötet is tartalmazza olyan probléma megoldását, amely ilyen módon került az Intézethez.* Közleményeink első kötete az Akadémia 1953. évi nagygyűlésén »Az alkalmazott matematika helyzete hazánkban« címen rendezett széleskörű vita alapjául szolgált. Ez a vita, amelynek során számos értékes javaslat és bírálat hangzott el, szintén előbbre vitte munkánkat. Ilyen módon Intézetünk Közlemény-sorozata folytatásának szükségességét az első kötet kedvező fogadtatása és munkánkat elősegítő hatása messzemenően alátámasztotta. Közleményeinkért cserébe igen sok, számunkra fontos folyóirat és más tudományos kiadványt kaptunk, amelyek tanulmányozása is nagy segítséget jelentett munkánkban.

Közleményeink második kötetét azzal a reménnyel bocsátjuk útjára, hogy tovább fogja erősíteni a matematika és más tudományok, továbbá a matematika és a gyakorlat kapcsolatát.

Jelen kötet 36 tudományos dolgozatot tartalmaz, amelyek mind szoros kapcsolatban állnak intézetünk munkájával. Ezek közül 16 külső megbízás kidolgozása során megoldott matematikai problémáról szól, 16 az Intézet tudományos terve keretében végzett kutatómunka eredményeit tartalmazza; négy dolgozat pedig kiegészítés Közleményeink első kötetében megjelent egy-egy dolgozathoz.

Ezen kiegészítések közül kettő az elért eredményeknek a gyakorlatban való felhasználása során nyert tapasztalatokról számol be (Sors László és Arató Mátyás dolgozatai), egy a gyakorlati felhasználást elősegítő új, egy-

* Gondolunk pl. Lovass Nagy Viktor: Két végén szabadon felfüggesztett gerenda oldalirányú kihajlással szembeni stabilitásának vizsgálata c. dolgozatára.

szerűsített és javított táblázatokat tartalmaz (Juvancz Iréneusz és Lipták Tamás dolgozata), egy pedig elméleti irányban fejleszti tovább az elért eredményeket (Medgyessy Pál dolgozata). A szükséghez képest a jövőben is vissza kívánunk térni az előző kötetekben közölt dolgozatok témáira, ha azzal kapcsolatban újabb mondanivalónk lesz.

Új vonás Közleményeink második kötetében, hogy két olyan munkát tartalmaz, amelyek a műszaki tudományok egy, az Intézetünkben folyó munkába bekapcsolódó, másutt dolgozó kutatójának (Sors László, illetve Török Vilmos) munkáit, továbbá két dolgozat (Lovass Nagy Viktor — Pál Sándor — Pásztor János és Kempelen Márta — Lengyel Sándor munkái) pedig az Intézetben és másutt dolgozó kutatók együttműködésének eredménye.

Általában lényegesen megnövekedett Közleményeinkben a több (két, három, sőt négy) szerző együttes munkáját tartalmazó dolgozatok száma; ez arról tanuskodik, hogy Intézetünkben a kollektív tudományos munka szerzői között ott találjuk kivétel nélkül azokat az aspiránsokat, akik már az 1953. év elejétől Intézetünkben dolgoztak, továbbá több olyan fiatal kutatót, akiknek a Közleményeinkbe felvett dolgozata az első nyomtatásban megjelenő munkája.

Néhány szót szeretnék szólni a dolgozatok témáiról is. Jelen kötet dolgozatai közül több a matematika olyan alkalmazási területének egy-egy kérdésével foglalkozik, amellyel Intézetünk az 1953. évben kezdett behatóbban foglalkozni. Így pl. jelen kötetben öt dolgozat tárgyát kémiai kérdést. Ezekkel az alkalmazási területekkel a jövőben még fokozottabban fog foglalkozni az Intézet. Sok olyan alkalmazási területe van azonban a matematikának, amely Közleményeinkben eddig nem szerepelt. Gondolok itt elsősorban a mezőgazdaságra. E téren kétségtelenül meglehetősen vontatottan indult meg Intézetünkben a munka. Ennek oka egyrészt, hogy a mezőgazdaság kutatói a múltban csak elvétve fordultak Intézetünkhöz, másrészt mi sem fordítottunk a matematikának erre az alkalmazási területére jelentőségével arányos figyelmet. Pedig e téren igen fontos feladatok várnak arra, hogy a mezőgazdasági tudományok kutatói és a matematikusok együttes erőszítéssel megoldják azokat. Gondolunk itt elsősorban a növénynemesítési kísérletek kiértékelésére vonatkozó matematikai módszerek továbbfejlesztésére, a matematikai statisztika módszereinek felhasználására a termésbecslésnél, az öntözéssel, a talajvíz áramlásával kapcsolatos matematikai problémákra stb. Népköztársaságunk kormányának új programja hívta fel figyelmünket arra, hogy ezen a téren távolról sem tettünk meg mindent, amire szükség lett volna. Az elmúlt hónapokban hozzákezdünk ennek a hiányosságnak a felszámolásához, és meg vagyunk győződve, hogy Közleményeink 1954. évi kötete már tartalmazni fogja az e téren megindult munka eredményeit is. Ennek egyik biztosítékát abban látom, hogy Sedlmayr Kurt akadémikusnak az Akadémia 1954. évi nagygyűlésén tartott előadása felhívta az agrártudomány szakembereinek a figyelmét a matematikai módszerek felhasználására és ezzel jelentős segítséget nyújtott az agrártudományok szakembereinek a matematikától való húzódozása leküzdésére irányuló törekvésünkhöz. Egy másik terület, ahol még ma is tapasztalható húzódozás a matematikai módszerek felhasználásától: a közgazdaságtudomány. Pedig e téren a matematikai módszerek felhasználásának (pl. a reprezentatív mintavétel módszereinek) igen nagy jelentősége volna. Számos más ilyen kiaknázatlan lehetőségei vannak a matematikai módszerek felhasználásának. Messze vezetne, ha ezeket mind felsorolnánk. Igyekezni

fogunk, hogy a magunk részéről mindent megtegyünk, hogy mielőbb eltűnjenek e »fehér foltok« a matematikai módszerek hazai felhasználásának térképéről. Reméljük, hogy Közleményeink harmadik kötete már tükrözni fogja ennek a törekvésnek a gyümölcseit.

Szeretném ezt az alkalmat is megragadni, hogy a matematika és a gyakorlat kapcsolata terén ma még nálunk fennálló néhány súlyos hiányosságra felhívjam az illetékesek figyelmét. Az egyik az eredmények tényleges felhasználásának kérdése. E téren a helyzet távolról sem kielégítő. Az Intézetünk kutatói által részben saját kezdeményezésből, de részben üzemek, vagy állami szervek határozott felkérésére kidolgozott matematikai módszerek, illetve matematikai problémák megoldása útján nyert megállapítások, amelyeknek figyelembevétele, a termelésben való felhasználása, lehetővé tenné a termelés emelését, az energiafelhasználás csökkentése útján — vagy más úton — az önköltség csökkentését, a munka termelékenységének emelését, vagy pedig a minőség javítását, gyakran nem kerülnek tényleges felhasználásra, más esetekben felhasználásukat igen hosszadalmas és felesleges huzavona előzi meg. Példaképpen megemlítjük, hogy Intézetünk egyik kutatója, Arató Máttyás, az uzsai kőbányában végzett mérései eredményeképpen (melyekről e kötetben közölt dolgozatában számol be), javaslatot dolgozott ki, amely lehetővé tenné a bánya energiafogyasztásának igen lényeges (kb. 30%-os) csökkentését, és ugyanakkor a csökkentett energiafogyasztás mellett a termelés emelését. E megállapításokat az illetékesek tudomására hoztuk, de ezek felhasználása még nem történt meg. Hasonlóképpen nem kerültek felhasználásra a Közleményeink első kötetében közölt, az üzemek energiafogyasztására vonatkozó vizsgálatok eredményei sem, pedig ezek figyelembevétele az ország energiagazdálkodása szempontjából rendkívül nagyjelentőségű volna.*

Távolról sem kielégítő a helyzet a minőségellenőrzés matematikai statisztikai módszereinek gyakorlati felhasználása terén sem. Intézetünk több éve szorgalmazza ezt a kérdést, és öt üzemmel (Csepeli Autógyár, Telefongyár, Egyesült Izzó, Gördülőcsapágygyár, RM Művek Kerékpárgyára) szocialista szerződést is kötött ennek a kérdésnek a megoldása céljából. Azonban igen sok más üzem van, ahol szintén megvolna a lehetősége ezen módszerek bevezetésének, ez azonban ezideig nem történt meg. Azokban az üzemekben, amelyekkel Intézetünk állandó kapcsolatban áll, megindult ez a munka és több helyen szép kezdeti sikerekre is vezetett. Több helyen akadályt jelent azonban, hogy az üzemben nem dolgozik matematikus, aki állandó jelenlétével biztosítaná a munka folyamatosságát. Ez nemcsak a minőségellenőrzés statisztikai módszereinek bevezetésénél, hanem általában a matematikai módszereknek a termelésben való fokozottabb felhasználásánál az egyik legnagyobb akadály. Pedig évről-évre nagyobb számban kerülnek ki az egyetemről végzett alkalmazott matematikusok, akik erre a munkára megfelelő előképzettséget megszerzték. Üzemeink azonban még jórészt nem is tudnak erről a lehetőségről és ezért nem igen igényelnek alkalmazott matematikust. Pedig a Szovjetunió példája világosan mutatja, hogy ez a fejlődés következő láncszeme. Ahhoz, hogy a matematikai módszerek az iparban, a mezőgazdaságban szélesebb körben és nagyobb eredménnyel kerüljenek felhasználásra és fokozottabban

* Ezirányban az Intézet a Kohó- és Gépipari Minisztériummal együttműködésben most dolgoz ki konkrét javaslatot.

elősegítsék népgazdaságunk fejlődését, elengedhetetlen, hogy a nagyobb üzemek továbbá a termelés problémáival foglalkozó kutató- és tervezőintézetek és irányító állami szervek matematikusokat foglalkoztassanak, akik beledolgozzák magukat egy-egy terület konkrét problémáiba és azon a területen folyamatos munkával biztosítják a matematikai módszerek eredményes felhasználását. Intézetünk természetesen mindent megtesz, ami csak módjában áll, de nem tudja egyidejűleg és folyamatosan irányítani az ország összes számbajövő üzemében e téren folyó munkát. Ehhez sem megfelelő létszámmal, sem megfelelő hatáskörrel nem rendelkezik, de ez nem is lehet az Intézet feladata. Intézetünk fő feladata a tudományos kutatómunka, a matematikában az alkalmazások szempontjából jelentőséggel bíró ágaiban. Az Intézet kutatási programja ez évben kibővült és előkészületek történtek arra, hogy az Intézet rövidesen Matematikai Kutató intézetté alakuljon át. Ez azt fogja jelenteni, hogy az Intézet kutatási programja még tovább szélesedik, és elméleti irányban is elmélyül. Több új elméleti osztály felállítása van tervbe véve. Ilyen módon az Intézet fejlődésének perspektívája az, hogy a tulajdonképpeni tudományos kutatómunka egyre nagyobb súllyal szerepeljen az Intézet tevékenységében. Ez természetesen egyáltalán nem fogja azt jelenteni, és nem is szabad, hogy azt jelentse, hogy az Intézet átszervezése után nem fogja ugyanúgy feladatának tekinteni, hogy a matematika eredményeinek a termelésben való felhasználását minden rendelkezésre álló módon elősegítse. Erre természetesen az Intézet továbbra is még fokozottabban fog törekedni: Intézetünk egyre inkább tudományos irányító központja kíván lenni ennek a munkának. Arról van azonban szó, hogy ennek a célnak a megvalósítására új és az eddiginél jobb munkamódszereket és munkamegosztást hozunk létre. Ennek pedig éppen az a módja, hogy matematikusok minél nagyobb számban dolgozzanak közvetlenül a termelésben, illetve a termelés problémáival foglalkozó állami irányító szervezetben és tudományos intézményeknél, és Intézetünk tudományos segítséget, irányítást adjon ezeknek a matematikusoknak mindennapi munkájukhoz. A jobb munkamegosztáshoz az is hozzátartozik, hogy a matematikai módszerek bevezetésének a minisztériumokban, a Tervhivatalban is meglegyen az irányító szerve, amely segít legyőzni az ily módszerek bevezetésénél szükségképpen fellépő szervezési nehézségeket, és egyéb akadályokat, így nem utolsósorban a maradiságot, a konzervativizmust.

A munka jobb megszervezése, matematikusoknak a termelésbe való közvetlen beállítása természetesen nem teszi feleslegessé, sőt még inkább szükségessé teszi, hogy az Intézet kutatói közvetlen kapcsolatot tartsanak a termeléssel és a helyszínen ismerkedjenek meg a problémákkal. Ennek érdekében Intézetünk kutatói ez évben a Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusa tiszteletére kialakult munkaverseny keretében vállalták, hogy látogatnak 38 üzemet és egyéb intézményt, amelyek megbízásából az 1953. év folyamán az Intézet munkát végzett, hogy a helyszínen nyújtsanak segítséget az általunk kidolgozott módszerek felhasználásához. Ezt a felajánlásunkat teljesítettük, sőt, túl is teljesítettük, amennyiben 41 ilyen látogatás történt. E látogatások nemcsak a régebben végzett munka eredményeinek felhasználását segítették elő, hanem új problémák feltárásához, újabb megbízásokhoz is vezettek, és kutatóink a látogatások során számos értékes tapasztalatot szereztek. Ezt a munkát a jövőben folyamatossá kívánjuk tenni, és az elért eredmények sikeres felhasználását rendszeresen elő kívánjuk segíteni. Ezúton is felkérjük mindazokat az intézményeket, amelyek megbízásából a múltban

számításokat végeztünk, hogy ha ezek felhasználása során nehézségek léptek fel, közöljék ezt velünk, hogy bekapcsolódhassunk ezeknek a nehézségeknek a legyőzésébe. Egyben felkérjük mindazokat a tudományos intézményeket, üzemeket és állami szerveket, amelyekkel eddig nem állunk kapcsolatban, hogy ha munkájuk során olyan probléma merül fel, amelynek megoldása matematikai vizsgálatokat igényel, forduljanak Intézetünkhöz, hogy közös erővel oldjuk meg a felmerült problémákat.

Közleményeink második kötetében, az első kötettől eltérőleg nem osztályok szerinti csoportosításban közöljük a dolgozatokat. Ennek oka, hogy az elmúlt hónapokban az Intézet osztályokra való tagozódása átalakult és nem láttuk indokoltnak a régi beosztás szerinti csoportosítást, de nem lett volna még indokolt az új beosztás szerinti csoportosítás sem. Az Intézet jelenleg a következő osztályokból és csoportokból áll:

I. Mechanikai és szilárdságtani osztály (Osztályvezető: Egerváry Jenő, h. osztályvezető: Lovass Nagy Viktor.)

II. Valószínűségsszámítási osztály. (Osztályvezető: Rényi Alfréd, h. osztályvezető Takács Lajos.)

Az osztály keretében működő önálló csoportok:

a) Debreceni csoport. (Vezetője: Gyires Béla.)

b) Orvosi-biológiai statisztikai csoport (Vezetője: Juvancz Iréneusz.)

c) Mezőgazdasági statisztikai csoport. (Vezetője: Székely Gábor.)

III. Matematikai statisztikai osztály. (Osztályvezető: Vincze István, h. osztályvezető: Sarkadi Károly.)

IV. Numerikus és grafikus módszerek osztálya. (Osztályvezető: Hajós György, h. osztályvezető: Békéssy András.) Az osztálynak Debrecenben önálló csoportja működik, vezetője: Aczél János.

V. Differenciálegyenletek osztálya. (Osztályvezető: Freud Géza.)

VI. Elektrotechnikai osztály. (Helyettes osztályvezető: Pál Sándor.)

VII. Valós függvénytan osztály. (Osztályvezető: Alexits György.) Az osztály keretében működő önálló csoport: Integrálegyenletek és integráltranszformációk csoportja. (Vezetője: Fenyő István.)

Az osztályok szemináriumról szóló beszámolót, továbbá az Intézet munkatársai 1953-ban másutt megjelent munkáinak jegyzékét a kötet végén összesítve közöljük. A szemináriumokról szóló beszámolókból megállapítható több, a kötetben foglalt dolgozat kialakulásának előzménye.

Ezúton is közöljük, hogy Közleményeinkkel szívesen lépünk cserekapcsolatba tudományos folyóiratokkal vagy más tudományos intézetek kiadványaival. Ilyen természetű ajánlatokat kérjük a szerkesztőség címére eljuttatni (Bp. VI. Sztálin-út 31). Korlátolt példányszámban még rendelkezésre áll Közleményeink I. kötete és így lehetőség van a cserekapcsolatnak 1952-ig visszamenőleg való létesítésére is.

Kérjük továbbá, hogy olvasóink juttassák el hozzánk megjegyzéseiket, bírálatukat a Közleményeinkben szereplő dolgozatokkal kapcsolatban, továbbá egyéb matematikai problémáikat. Azt szeretnénk, ha Közleményeink második kötetének megjelenése elősegítené munkánk megjavítását, továbbá azt, hogy még elevebbé váljék a kapcsolat Intézetünk és más tudományok kutatói, Intézetünk és a termelésben dolgozó szakemberek között, hogy közös erővel szorosabb együttműködésben vigyük előbbre mindannyiunk közös ügyét.

Rényi Alfréd

az Alkalmazott Matematikai Intézet igazgatója

SZAKMAI EGYÜTTMŰKÖDÉS A BÉKÉÉRT*

V. NYIKITYIN akadémikus

A Magyar Elektrotechnikai Társaság jelzése áll azon az előttem fekvő átíraton, amelyben a Társaság elnöke, Dr. Kovács K. Pál néhány, hegesztő-generátorokra és transzformátorokra vonatkozó tanácsot kér tőlem. Magyarországon éppen most akarják megindítani az ilyenfajta aggregátok előállítását, míg nekünk ezen a területen már jelentős tapasztalataink vannak.

Számunkra, szovjet tudósok számára hasonló levelek érkezése és megválaszolása már régen magától értetődő. Szívesen segítünk, erőnkhez képest, barátainknak a népi demokráciákban.

Az utóbbi évek folyamán három ízben voltam Magyarországon, és szoros barátságot kötöttem ottani kartársakkal. Ebből olyan kiterjedt levelezés következett, hogy egy iratrendező rövidesen nem is lesz elegendő hozzá. Kérdéseket tesznek fel, új magyar kutatómunkákat küldenek nekem, tanácsot, véleményt és kritikát kérnek tőlem és tudósítanak a magyar elektrotechnika új vívmányairól.

És itt egy másik, régebbi levél magyar elvtársaktól; ez annak a kutatócsoportnak a munkájáról szól, amelyben kiváló munkások, mérnökök, konstruktőrök, tudósok és egyetemi tanárok — megbízatásukhoz képest — együttes munkával állapítják meg, milyen villamos-hegesztő berendezésekre van szüksége Magyarországnak ahhoz, hogy a modern hegesztőeljárásokat meghonosítsa, és ezen aggregátoknak mely konstrukciós elveit kell alapul venniük. Mindez több mint félévet vett igénybe. A levélhez mellékletet is fűztek: oroszra fordított részletes tudósítást a végzett munkáról, mely sok eredményre járt és az eredeti tervet lényegesen felülmúlta.

»A Szovjetunió által nyújtott baráti segítség és annak felhasználása« — a címe a tudósítás egyik főfejezetének, amely rámutat arra, mit köszönhetnek a magyar elvtársak a szovjet dokumentációknak, szakmunkáinknak és ipari normáknak. Zorkóczy, bizottsági tag, »A szovjet hegesztőtechnika színvonala és a magyar ipar« címen külön referátumot nyújtott be. A Ganz-Művek egyik hegesztője egy, annak idején tőlem kapott, értekezés lefordítását indítványozta a bizottságban. Így jelent ez meg magyarul s e kiadás egyik példánya már több mint egy éve itt áll a könyvvállványomon.

»Reméljük, hogy mielőbb viszontlátjuk Önt, a nagy Szovjetunió baráti segítségének képviselőjét« írja Budapestről Erdős Imre, a Ganz-Művek főmérnöke.

Közli, hogy javaslatainkat megvalósították, hogy üzemük egyre több gyártmányt szállít és a termelékenység emelésére törekszik. Új feladatokat

* Megjelent a *Novoje Vremjá*-ban.

kell megoldani, új nehézségek merülnek fel, de a magyar elvtársak meg vannak győződve arról, hogy a szovjet tapasztalatok segítségével gyorsan megbirkóznak ezekkel a nehézségekkel is.

Szoros együttműködést tapasztaltam a tudomány és termelés sok más területén is. Mikor V. Amoszov, az ismert szovjet vasmunkás látogatást tett a csepeli Rákosi Mátyás Műveknél, odaállt az olvasztókemencéhez és bemutatta tudásának »titkait«. J. Jegorov, a »Pobeda« kolhoz elnöke (R. Dmitrov) arról tájékoztatta Magyarországon a parasztokat, hogyan szervezik meg a munkát a szovjet kolhozokban.

A Magyar Tudományos Akadémia alapján szervezte át tevékenységét. Most egész működése szoros kapcsolatban áll az étellel és munkáját új, alkotó szellem hatja át. A magyar tudósok a Szovjet Tudományos Akadémia tapasztalatait és módszereit rendszeresen felhasználják.

Ugyanilyen önzetlen barátságot, kölcsönös támogatást, saját tapasztalataik és tudásuk közlésére való szívélyes készséget tapasztaltam, látogatásaim alkalmával, más népi demokratikus országokban is. Milyen sokat ér például a szovjetember szava Romániában... V. Oszipov vasutas, újíto, a szocialista munka hőse, küldöttségünk egyik tagja, több mint tíz tanácskozást és megbeszélést tartott román kollégáival. Azután gyakorlatban mutatta meg, hogyan járnak be nálunk a hegyi pályákat. Közlései iránt rendkívül nagy volt az érdeklődés... A kétnapos vasutaskonferencián 700 küldött vett részt Románia minden tájáról, akik miután Oszipov referátumát befejezte, száznál is több kérdést intéztek hozzá.

Romániai utazásom egyik epizódjára emlékszem. Egy iparvároshoz közeleedtünk, Resicához, Románia kohóiparának központjához. A vonat egyenesen egyik nagyüzem udvarára futott be. Gyaloghíd vezetett egyik üzemcsarnoktól a másikig; közöttük kígyóztak a város szűk utcái. Füstben, koromban és piszokban éltek itt azelőtt a román kohóipari munkások generációi. Most a régi üzemeket újjáépítették, mellettük újak létesültek, ugyanolyan ragyogóak, mint nálunk. Egyre több resicai munkás költözik át a zöld lejtőkön elterülő szép, új lakótelepekre. A népi hatalom az öreg Resicát alapjaiban megváltoztatta.

A turbinacsarnokban egész fiatal mester, Marin Gusa fogadott bennünket. Rögtön közölte velünk, hogy járt a Szovjetunióban, dolgozott ott és sokat tanult is. Brigádja az üzem legjobb brigádjai közé tartozik.

— »Nálam minden ember a szovjet munkamódszer propagandistája!« — mondta büszkén, amikor barnára sült, feketeszemű, vidám munkatársait bemutatta.

Nemrégén Csehszlovákiában voltam. Smolence-ben, Bratislava, a szlovák főváros közelében technikai tudományos konferenciát tartottak a hegesztőeljárásokról. Kereken 150 tudós és mérnök jött ide Csehszlovákiából, a Szovjetunióból, Lengyelországból, a Német Demokratikus Köztársaságból, Magyarországról és Bulgáriából és találkoztak a Tudósok Házában, egy, a jelenlegi céljaira kitűnően berendezett ódon kastélyban, mely most a Szlovák Akadémia tulajdona. Az első referátumot Josef Cabelka akadémiai tag, a Szlovák Tudományos Akadémia alelnöke, a bratislavai Hegesztőeljárások Kutatóintézetének igazgatója tartotta és pedig a fémek hegeszthetőségéről. Utána a külföldi tudósok beszéltek, Prof. Erdmann-Jesnitzer, a freibergi Bányászati Akadémiáról, a magyar Zorkóczy mérnök, Lengyelország, Bulgária képviselői és e sorok írója. Ekkor következtek a csehszlovák tudósok

és mérnökök referátumai, ezeket magas színvonalú, élénk, tudományos vita követte, mely a barátság és kölcsönös jóindulat jegyében zajlott le.

»Közösen kell megállapítanunk, hogyan érhető el csúcseredmények a hegesztésnél« — így határozta meg Frantisek Faltus, a neves tudós, a Csehszlovák Tudományos Akadémia levelező tagja a konferencia célját.

Nem véletlenül foglalkoztam ennyit a mi konferenciánkkal, habár az olvasó bőbeszédűségemet szakmai elfoglaltságnak foghatja fel. Nem a hegesztésben elérhető nagy teljesítmények említett problémája az, amiért ez a konferencia itt ilyen hangsúlyt kap, hanem azért, mert nem absztrakt dolgokkal foglalkozott, mert tárgya közvetlen kapcsolatban áll az étellel és a gyakorlattal. Emlékezzünk arra, hogy a kapitalista országokban nyomban megszűnik minden hivatalos »jóindulat«, ha a termelési tapasztalatok kicserélésére kerül sor. A konkurrenciához dzsungeltörvényei, a cég érdekei, az egyéni érdekek, némaságra kárhóztatják a mérnököket vagy a tudósokat, alig lehet arról szó, hogy az úgynevezett tiszta tudomány határain túljussanak . . .

A demokratikus országok tudósai és mérnökei számára egész más indítók a döntőek. Mi barátok vagyunk, közös cél felé haladunk együtt, váll váll mellett, és segítjük egymást. Mint az a smolenicei konferencián ismételtelen kitént, a megoldandó kérdés annyi és annyiféle, hogy ez a feladat meghaladja az egyes tudományos technikus kollektívák erejét. Nemcsak tapasztalat-cserére van szükség, de a különböző országok tudósainak tetterős együttműködésére is. Ebből kiindulva elhatározták, hogy a hegesztőeljárás legfontosabb problémáit közösen fogják kutatni.

Nézetem szerint ez a határozat nem pusztán szakmai jelentőségű. Szemléletes példa ez arra, hová kell fejlődnie a demokratikus baráti országok tudomány-technikai együttműködésének, melyik az az út, amelyen haladnunk kell, hogy tudomány és technika a béke szolgálatában álljon és a nép jólétét segítse elő.

A konferencia befejezése után a küldöttek Bratislavába utaztak, hogy részt vegyenek a hegesztő-aktivisták, több száz csehszlovákiai kiváló munkás és mérnök, országos találkozóján.

A vita ezen a találkozón is igen termékeny volt. A csehszlovák munkásokat és mérnököket mindenekelőtt az érdekelte, miként javíthatják meg a munkát, milyen módon segíthetik elő a termelékenység emelkedését. Bizonyítja ezt az, hogy a főkérdésről — a fényíves hegesztő eljárások fejlődéséről a Szovjetunióban — szóló referátumom befejezése után olyan sok kérdést intéztek hozzám, hogy annak egy részét csak a legközelebbi ülésen tudtam megválaszolni.

Bratislavában bepillantást nyertem a Hegesztőeljárásokkal Foglalkozó Szlovák Kutatóintézet munkájába. Örvendetes és bámulatraméltó, milyen széleskörű az ott végzett kutatómunka — hiszen Szlovákia nemrég még iparilag visszamaradott volt. Most a különböző iparágakban folytatott sokrétű és mélyenszántó kutatómunkának központjává vált. Az intézet mindkét új épületében 250 tudós dolgozik. Ezenkívül egész kis város épül, nagy tudományos központ, mely nemcsak Csehszlovákia, de más országok számára is nagy jelentőséggel bír.

Prágában a Hegesztőgépek és Hegesztőtechnológia Intézetében jártam. Ez az intézet még nem jutott túl a szervezési stádiumon és egyelőre három különböző helyen, Prágában, Brno-ban és Chotebor-ban dolgozik. A munkatársak legtöbbször ifjú tudós; hivatásuknak valóságos megszállottai. A kutató-

munka már folyamatban van és szovjet rajzok alapján már meg is kezdik a hegesztőgépek belföldi gyártását.

A kapcsolat a demokratikus országok tudósai között nagyon gyorsan jött létre és igen termékenynek mutatkozik. Csehszlovákiában ismerkedtem meg Prof. Erdmann-Jesnitzerrel, az NDK tudósával. Érdekelt a referátuma és sok különböző kérdést vitattunk meg. Hazaérkezésem után néhány héttel meghívást kaptam tőle Leipzigbe, egy tudóskonferenciára.

Mégegyszer hangsúlyozni kívánom, hogy mindez számomra és minden szovjetember számára egészen természetes és magától értetődő . . . Országaink vállvetve haladnak a béke, a demokrácia és a szocializmus egységes táborában és együttesen építik fel az új életet. Milyen gyorsan hozták helyre a háború és a fasizmus véres kalandjai által okozott rombolásokat, milyen nagyszerű a lépten-nyomon tapasztalható átalakulás!

Ez azoknak az új elveknek köszönhető, melyek a népi demokráciákban az egész élet, a társadalmi és politikai rendszer alapjául szolgálnak, azoknak az alapelveknek, melyeket a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után hazánkban hirdettek meg először. A Nagy Október megvilágította az emberiség előtt a ragyogó jövő útját. Ezért magától értetődő, hogy a magyar mérnök, a német tudós, a román munkás, a csehszlovák paraszt legjobb barátját és elvtársát látja a szovjetemberben. A Szovjetország által nyújtott testvéri segítségben rejlik egyik titka a népi demokráciák bámulatos eredményeinek, gazdasági életük és kulturájuk rohamos föllendülésének s annak a szilárd hitnek, mellyel népeink a jövőbe tekintenek.

TUDOMÁNY A MONGOL NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN

(A MONGOL NÉPKÖZTÁRSASÁG FENNÁLLÁSÁNAK 33. ÉVFORDULÓJÁRA)

ZSAGVARAL, a Mongol Népköztársaság Tudományos Bizottságának elnöke

A forradalomelőtti Mongóliát kolostorok borították; a férfi lakosságnak csaknem felét szerzetesek alkották, a nép pedig csaknem teljes egészében írástudatlan volt. A buddhista vallás monopóliumként kezében tartotta és ellenőrizte népünk szellemi életét.

Mindez a mongol feudális urak és az idegen gyarmatosítók politikájának volt az eredménye, akik azért tartották népünket sötét tudatlanságban, hogy könnyebben uralkodhassanak rajta.

Politikájuk azonban nem tudta megfosztani népünket kulturális múltjától, a tudás felé való mélyesleges törekvésétől. Népünk legfényesebb elméi a középkori vadság és sötétség körülményei közt tovább munkálkodtak népünk javára.

A mongoloknak már a X. században megvolt az írásuk, amelyet az ujguroktól vettek át. Később még kétféle írást találtak fel: a mongol négyzetes írást (XIII. sz. Pagva) és a mongol világos írást (XVII. sz., Dzaja Pandit). Csojdzsin Oszor filológus a XVI. században összeállította a mongol nyelv nyelvtanát. A mongol történetírók egész sor értékes történelmi művet írtak, többek közt Tohtohu (XIII. sz.) megírta a Szuny-dinasztia történetét, Szagan Szecen (XIV. sz.) — az »Erdenij toves«-ot, Lubszandanzan (XVII. sz.) — az »Altan toves«-ot, Damdin (XX. sz. eleje) — a buddhizmus történetét Mongóliában. A XVII. sz. végén és a XVIII. sz. elején mongol tudósok egy csoportja lefordította mongol nyelvre az első anatómiai munkát, amelynek szerzői európai tudósok voltak. A század közepén csillagászati obszervatórium is létesült, s elkészült a csillagos ég mongol térképe.

Ámde a valédi értelemben vett tudomány és kultúra csakis akkor indulhatott fejlődésnek, amikor szétzúztuk a jobbagytartó feudális rendszert és a gyarmati uralmat.

Az 1921. évi forradalom, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom közvetlen hatására folyt le, nemcsak népünk politikai és gazdasági életében jelentett fordulatot, hanem szellemi életében is.

A nép csaknem teljes egészében megtanult írni-olvasni. Az országot sűrűn behálózzák a különböző iskolák. Kialakult a népi értelmiség.

Forradalmunk nagyszerű vívmánya a tudomány fejlődése hazánkban.

Már 4 hónappal azután, hogy a felkelő nép hazánkban kezébe vette a hatalmat, 1921 novemberében — Szuha Bator és Csojbalzan vezéreink kezdeményezésére létrehozták az ország tudományos központját — a Mongol Népköztársaság Tudományos Bizottságát.

A Mongol Népi Forradalmi Párt és a Mongol Népköztársaság fáradszaktalan gondoskodása és a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának önzetlen

segítsége eredményeként tudományunk e három évtized leforgása alatt olyan fejlődést ért el, amelyet a középkori körülmények közt nem valósíthatott volna meg. A Mongol Népköztársaság Tudományos Bizottsága kezdetben kis, úgynevezett könyvpalota, amely főként Mongóliáról szóló irodalom és kéziratok anyag gyűjtésével foglalkozott, nagy tudományos központtá fejlődött ki, amely jelentős tudományos kutató intézményeket fog össze s irányítja a Köztársaságban folyó egész tudományos tevékenységet. A Tudományos Bizottságon kívül a Csojbalzsan nevét viselő Állami Egyetem és a többi főiskolák is végeznek tudományos kutatómunkát.

Kifejlődtek a nemzeti tudományos káderek is. Míg a tudományos munkát kezdetben olyan emberek folytatták, akiknek sokszor főiskolai végzettségük sem volt, ma a tudományos dolgozók legnagyobb része egyetemi, főiskolai végzettséggel rendelkezik. Ezenkívül egyedül az elmúlt négy év alatt a Szovjetunió Tudományos Akadémiáján és főiskoláin több, mint 20 kandidátust képeztek ki.

A Mongol Népköztársaság Tudományos Bizottsága fennállása óta a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának közvetlen segítségével nagyszabású kutatómunkát végzett, melynek eredményeként hazánk — korábban fehér folt a térképen — a világ egyik legalaposabban tanulmányozott területévé vált.

A Tudományos Bizottság eleinte főként történelmünk és nyelvünk tanulmányozásával foglalkozott, ma azonban a tudományos kutatómunkában a legfontosabb helyet az állattenyésztés — népgazdaságunk alapvető ága — foglalja el. Tanulmányozták mind az öt fő állatfaj fajtaösszetételét, elhelyezkedését, valamint nagy vonásokban ezek gazdaságilag hasznos tulajdonságait. Jelenleg a helyi haszonállatok termelékenységének részletes, stacionér tanulmányozása folyik. A legnagyobb figyelmet az állatállomány termelékenységének emelésére fordítjuk.

A Tudományos Bizottság 1943-ban az orhonszki állami gazdaságban (az ország északi részén) tenyésztő munkát kezdett meg, hogy előállítsa a hazai juhajtát a mongol juh és a prekosz keresztezése útján. Ily módon hibrid juhok jöttek létre, amelyek élősúlyukra és gyapjúra nézve jelentős mértékben felülmúlják a helyi kiindulási juhajtákat. A múlt évben e hibrid-juhokba cigája-juhok vérért ömlesztették át. 1953-ban a jerini állami gazdaságban (az ország északi részén) a Tudományos Bizottság tenyésztő munkát kezdett — a helyi juhajtát és a cigája-fajta keresztezését. Ugyancsak 1953 óta a Tudományos Bizottság a juhállomány tömeges megjavításával foglalkozik, a Csojbalzsanajmak egyik szövetkezetében. Abból a célból, hogy megállapítsák a hibrid-juhoknak a Góbi-sivatagban való tenyésztésének lehetőségeit, 1952 óta tanulmányozzák a hibrid-juhok akklimatizációját a Dél-Góbi ajmakban. A nagymennyiségű cigája-juhoknak a múlt évben való behozatala következtében csaknem minden állami gazdaságban folyik a juhok tömeges keresztezése. Két állami gazdaságban folyik munka a juhok termelékenységének »önmagukban« való tenyésztés útján való emelésével kapcsolatban.

A Tudományos Bizottság az Élelmiszeripari Minisztérium tejgazdaságában kutatómunkát végez a helyi szarvasmarhaállomány tökéletesítésére. Ez évtől kezdve a szergalantuji és hariszki állami gazdaságban tenyésztő munka kezdődött abból a célból, hogy a szicsovszki és kazah fehérfejű szarvasmarhafajta keresztezése útján létrehozzák a hazai szarvasmarhafajtákat. Ezenkívül az Állattenyésztési Minisztérium ebben az évben már több állami gazdaságban tömegesen keresztezteti a helyi szarvasmarhafajtákat a kultúr-fajtákkal. Ilyen

munkát folytat a Tudományos Bizottság két állattenyésztő szövetkezetben.

A múlt évben a Tudományos Bizottság megkezdte a zsír- és húsertések hizlalását.

A Köztársaság nyugati ajmakjaiban az állatok tömeges elhullása okainak tanulmányozására komplex expedíció működik, amelyet a Tudományos Bizottság, az egyetemes és az Állattenyésztési Minisztérium együttesen szervezett.

Állattenyésztési szaktudósaink munkái közül ki kell emelni Sinzse kandidátus munkáját a mongol lovak gyomorsaváról, Zsamjanzsab kandidátus és Goncsik kandidátus munkáját a mongol szarvasmarha hústermelékenységéről.

Az ország növénytakarójának nagyarányú tanulmányozása eredményeként megállapítást nyertek a Mongol Népköztársaság növényföldrajzának általános törvényszerűségei és elkészült a főbb növények minőségi jellemzése. A Tudományos Bizottság jelenleg a különböző övezetekben állandó állomásokon tanulmányozza a növényeket és részletesen vizsgálja a legelőket és kaszálókat az egyes vidékeken, többek közt egyes állami gazdaságokban és szövetkezetekben, hogy megszervezhesse e területek ésszerű kihasználását. Vizsgálják a hangai-fűvek egyenlőtlenségét is. A Tudományos Bizottság Hangajban 1948-tól, Góbiban pedig 1950-től kezdve végez fűvetést.

Tanulmányozzák a földművelés történetét, technikáját és elhelyezkedését. A Tudományos Bizottság kísérleti állomásán jelenleg azzal foglalkoznak, hogy kidolgozzák a gabonafélék és konyhakerti növények termesztésének agrotechnikáját a Mongol Népköztársaság feltételei mellett, ezenkívül pedig megfajták minőségének meghatározásával foglalkoznak. A minőségi meghatározások eredményeként megállapították, hogy a »Dolinszkája 12« köles és a »Washington« búza a Mongol Népköztársaságban, Hangaj területén a legmagasabb terméseredményeket adó fajták.

Hazánk fizikai földrajzi tanulmányozása alapján már befejeződött. Tanulmányozták az ország hegyrajzi szerkezetét, éghajlati sajátosságait, vízrajzi hálózatának általános vonásait, éghajlati sajátosságait, vízrajzi hálózatának általános vonásait és részletesen tanulmányoznak egyes vidékeket. Így többek közt a közelmúltban Cegmit elvtárs, a földrajztudomány kandidátusa kutatásokat végzett a Hentej-hegyláncon és könyvet írt a Hentej-hegylánc fizikai földrajzáról és ősi eljegesedéséről. Tervbevették egy komplex expedíció kiküldését a Góbi-vidékekre, hogy megállapítsák e területek intenzívebb gazdasági kihasználásának és természetátalakításnak lehetőségeit.

Hatalmas munkát végeztek országunk geológiai tanulmányozása tekintetében. A kutatások megmutatták, hogy országunk a legkülönbözőbb értékes ásványoknak valóságos kincsháza. Megállapították, hogy az ország területén kőszén, vasérc-, nemes- és színesfém, ásványolaj stb. lelőhelyek vannak. E felfedezések nyomán hazánkban megszülethet a bányaipar.

Folynak agrár- és ipari gazdaságtani kutatások is. Cend elvtárs a közgazdasági tudományok kandidátusa átfogó munkát írt a Mongol Népköztársaság iparáról.

Az elvégzett nagyarányú kutatómunka nyomán nagy vonásokban sikerült rekonstruálni népünk történelmi fejlődésének útját. Mongólia történetével kapcsolatban a legfontosabb mű a most befejezésre kerülő egykötetes mű — »A Mongol Népköztársaság Története«, amelyet a MNK Tudományos Bizottsága és a Szovjetunió Tudományos Akadémiája együttesen készítettek el.

Cuncagnorbo és Navannamzsil történészek monográfiát írtak az Autonóm Mongóliáról, Nacagdorzs az aratók forradalmi mozgalmáról, Tumurocsir történész pedig a Mongol Népköztársaság kapitalizmus nélküli fejlődéséről írt monográfiát.

Jelentős kutatások folynak a nyelvtudomány és az irodalomtudomány területén is. A közelmúltban tudósaink és Lamdinszuren, ismert költő könyvet írtak a Geseriadról, egy másik tudós és író, Rincsen, elkészítette a mongol nép történeti nyelvtanát. Nyelvészeink jelenleg a legfőbb energiát a mongol-orosz, orosz-mongol szótár összeállítására fordítják. A legközelebbi időszak főfeladatát a mongol nyelv tudományos nyelvtanának előkészítésében látják.

Az orvostudomány körében fiatal tudósaink — Ragesa, Icsinhorlo, Sagdarszuron, Lodon, Namszrajzsab, — eredeti műveket írtak.

Így foglalhatjuk össze az országunkban folyó tudományos kutatómunka eredményeit.

Az, hogy hazánk ilyen rövid idő alatt ilyen jelentős eredményeket ért el a tudomány fejlesztésében, annak köszönhető, hogy a tudomány hazánkban — a népi demokratikus rend támogatásával — fejlődik. Hazánk fejlődésének történelmi tapasztalata szétzúzta az imperialistáknak azt az örült elméletét, mely szerint a mongolok sohasem válhatnak kulturált, civilizált néppé, hogy a sors sötétségben és tudatlanságban való tengődést és a végleges kihalást szánta osztályrészükül.

A tudomány fejlődését, országunk részletes tanulmányozását a kiváló orosz, szovjet tudósoknak is köszönhetjük. Világhírű orosz tudósok, mint N. M. Przsevszkij, P. K. Kozlov, V. A. Obrucsev, A. A. Bobrovnyikov, B. J. Vlagyimirov, V. L. Komarov, A. Sz. Kozin, G. J. Grum-Grzsimajlo és mások Mongóliáról szóló klasszikus munkákkal ajándékozták meg a világ tudományát. Ezek ügyét ma méltóan folytatják E. M. Murzajev, I. F. Sulzsenko, G. R. Litovcsenko, N. D. Beszpalov, G. D. Szanzsejev, A. F. Junatov, I. A. Cacenkin, V. P. Subin, I. J. Zlatkin, Sz. V. Kiszeljov, I. A. Jefremov és sok más neves szovjet tudós. Ezek személyében az új típusú tudomány — az élenjáró szovjet tudomány képviselőit ismertük meg. A kapitalista országok tudományától eltérően a szovjet tudomány olyan új tudomány, amelynek célja nem a kis népek leigázása, amely nem zárja el magát a kis népektől, hanem ellenkezőleg, segítségükre siet a boldogság és a jólét kivívásában. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája napról napra segíti a Mongol Népköztársaság Tudományos Bizottságát. A forradalom óta az MNK Tudományos Bizottsága és az SzÜ. Tudományos Akadémiája több, mint 100 expedíciót indított el a Mongol Népköztársaság természeti és mezőgazdasági kincseinek kutatására. Az expedíciók munkájának eredményeként a Tudományos Bizottság és a Tudományos Akadémia orosz nyelven kb. 60 nagyszabású tudományos munkát adott ki. Népünk, amikor a népi forradalom 33. évfordulóját ünnepli, forró köszönetet mond a szovjet tudósoknak segítségükért.

Tudományos intézményeink legfontosabb feladatát abban látjuk, hogy minden erővel bevezessék népgazdaságunkba a szovjet tudomány eredményeit. Ebből a szempontból vizsgáljuk most felül a tudományos kutatómunka terveit. Így pl. a Tudományos Bizottság ebben az évben arra kötelezi magát hogy több állami gazdaságban és állattenyésztő szövetkezetekben a szovjet tudomány eredményeinek és az élenjáró szovjet tapasztalatoknak alkalmazásával felemeli a földek terméseredményeit és a tehének tejhozamát. Így megvalósítjuk a tudomány és a gyakorlat szoros kapcsolatát.

Tudományos dolgozóink nagy többsége ifjúságunkból kerül ki. Kevés tapasztalatunk van a tudományos munka irányításában. Első parancsolatunk — tanuljunk a szovjet tudósoktól!

Hazánkban a tudományos munka másik hiányossága az alkotó bírálat és önbírálat gyenge fejlettsége. A Szovjetunió tapasztalata arra tanít bennünket, hogy az alkotó kritika, a szabad véleménynyilvánítás a tudomány sikeres fejlődésének záloga.

Pártunk és kormányunk hatalmas feladatokat tűz ki tudományos intézményeink és tudósaink elé az ország tudományának továbbfejlesztése érdekében. Minden erőnkkel azon leszünk, hogy becsülettel végrehajtsuk a ránk váró feladatokat.

A jövőben még jobban megszilárdítjuk barátságunkat és tudományos együttműködésünket a nagy Szovjetunió és a népi demokratikus országok tudósaival. A Mongol Népköztársaság Tudományos Bizottsága kapcsolatot tart fenn a Szovjetunió és az összes népi demokratikus országok tudományos központjaival.

A mongol tudósok a Szovjetunió, és a népi demokratikus országok tudósaival, valamint más országok haladó tudósaival együtt harcolnak a béke, a demokrácia és a szocializmus győzelméért folytatott küzdelem első soraiban.

KITÜNTETÉSEK

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. március 10-én

Róth Gyula nyugalmazott egyetemi tanárnak, a mezőgazdasági tudományok doktorának az erdészet terén elért kimagasló teljesítményéért a

MUNKA ÉRDEMREND

kitüntetést adományozta.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. április 27-én

Csefkó Gyulának, a Szegedi Pedagógiai Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke tanszékvezető tanárának, a nyelvtudományok kandidátusának 75. születésnapja alkalmából a

MUNKA ÉRDEMREND

kitüntetést adományozta.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. május 31-én

Kassai Gézának, a Lenin Intézet igazgatójának, a történettudományok kandidátusának, a munkásmozgalomban kifejtett több évtizedes munkássága elismerésül, 60. születésnapja alkalmából a

MUNKA VÖRÖS ZÁSzlÓ ÉRDEMRENDJE

kitüntetést adományozta.

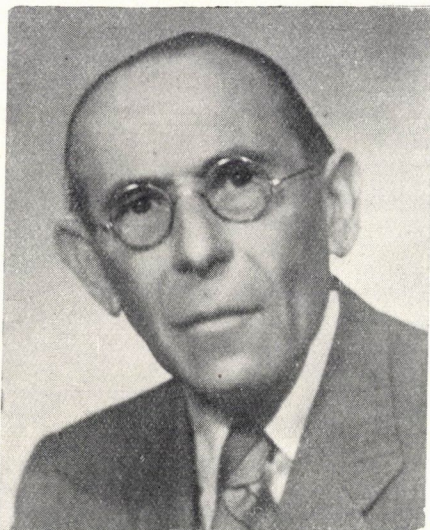
A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1954. június 23-án

Koós Aurél egyetemi docensnek, az orvostudományok kandidátusának 80. születésnapja alkalmából a

MUNKA ÉRDEMREND

kitüntetést adományozta.

SELÉNYI PÁL

Selényi Pál, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja ez év március hó 21-én elköltözött az élők sorából. A Magyar Tudományos Akadémia mély megilletődéssel vette a gyász hírt. Nagyrabecsülésének azzal adott kifejezést nagy halottja iránt, hogy a Kerepesi temetőben Eötvös Lóránd sírja mellett helyezte örök nyugalomra.

Selényi Pál 1948-ban lett az Akadémia tagja. Nagy tudományos felfedezése, amely nevét ismertté tette, az 1910–17-es évekből származik. Hogy a tudományos elismerés ilyen későn nyilvánult meg Selényi Pál iránt, ez a múlt politikai irányának a következménye. Újjászervezett Akadémiánk sietett még az újjászervezés első idejében Selényi Pált tagjai sorába választani. Ez a tudomány iránti kötelesség volt, kárpótolni nem lehetett őt a múlt mellőzéséért.

Selényi Pál 1884. november 27-én született a fejmegyei Adonyban. A gimnáziumot és az egyetemet is Budapesten végezte. A matematika és

fizika iránti vonzalma korán megnyilvánult. A matematikát és a fizikát választotta tárgyaiul az egyetemen és 1907-ben e tárgyakból középiskolai tanári oklevelet nyert. 1910-ben megszerezte fizikából a bölcsészdoktori oklevelet. Szakdolgozatával már feltűnt és állami ösztöndíjat kapott fizikai tanulmányainak Berlinben és Göttingenben való folytatására, ami az akkori időkben ritka eset volt.

1907-től 1918-ig a II. sz. fizikai intézetben aszisztens volt. Bizalmas munkatársa volt Klupáthy Jenőnek és Fröhlich Izidornak. Fröhlich mellett a polározott fény vizsgálatával kezd foglalkozni, de aztán rövidesen új területen kísérletezik. Erre az időre a fizikában a quantum fogalom körüli vita a jellemző. Selényi kísérletei bebizonyítják, hogy kis pontszerű fényforrások (fluoreszkáló részecskék) fénykibocsátása teljesen klasszikusan történik. Ezzel szemben a kibocsátott és elnyelt fényenergia quantumozott részekben van adagolva. Röviden kifejezve tehát: a fény-energia terjedése hullámszerű, az energia értékek quantumozottak. A hullámszerű terjedésre Selényi a fényforrásból nagy nyílásszögű hullámok interferenciáját valószínűsíti meg. Ez a kísérlet megvalósításában mesteri, jelentőségében elvi jelentőségű volt és ez a mai quantumelméletnek is alapvető tétele. Később Kossel hasonló megálapítást tesz a Röntgen-sugarakon.

Selényi vérbeli optikus volt és ennek is tartotta magát. Több optika tárgyú közleménye jelent meg az utóbbi időben is.

Serény munkásságát megszakítja az első világháború haretéri szolgálata. 16 hónapi frontszolgálata volt. 1917 után egészsége gyengülése következtében a frontszolgálat alól mentesül és Bécsbe rendelik hadi jelentőségű akusztikai találmányának kidolgozására.

A háború után kéri magántanári habilitációját és Eötvös halálával a Tanácsköztársaság megbízza a fizika előadásával. A Postakísérleti Állomáson is dolgozik, de az ellenforradalom győzelme után kénytelen az iparban elhelyezkedni. Két évig dolgozik az Erdélyi és Szabó cég tanszer- és mérleggyárában. Azonban itt tudományos munkára nem volt alkalom. Nem megy külföldre, mint sokan, hanem törekedett itthon is alkotó fizikus maradni. Erre lehetőség is adódik, amikor 1921-ben a Tungsram gyárban Pfeiffer Ignác megszervezi a kutató laboratóriumot és ettől kezdve 18 évig dolgozik itt. Ő volt hazánkban az első ipari kutató fizikus. Pfeiffer kémikus volt és Selényi vezette a fizikai részt. Teljesen új feladatok előtt állott, de a tiszta kutatást sohasem adta fel. A gyár jól felszerelt laboratóriuma jó munkalehetőséget adott neki. A gyár sok ipari problémájával foglalkozott eredményesen és több szabadalmát a gyár megvalósította, így az egyenirányítók és fényelemek gyártását. Módszert dolgoz ki az üveg hőkitágulásának mérésére, az izzólámpák gáztartalmának a vizsgálatára. Tanulmányozza az izzólámpákban lejátszódó ion és elektron folyamatokat. Módszert dolgoz ki natrium fotocellák gyártására. Tökéletesíti a fotocellákat azáltal, hogy azok érzékenységét kiterjeszti az ultravörös tartományba.

Mindezen munkák közben egész fizikus generáció növekedik fel körülötte, mint Rostás Ernő, Kőrösi Ferenc, Forró Magda, Patai Imre, Vészi Gábor.

Részletesen foglalkozik a félvezetőkkel és a fényelemet ő alkalmazza először fotometrikus célokra. Foglalkozik a katódsugarakkal és módszert talál arra, hogy egy katódsugár nyomát egy szigetelő lapon láthatóvá tegye. Ezzel az eljárásával új elektrografikai módszert dolgoz ki. Ezt a találmányt sokra becsülte, mert remélte, hogy ennek megfelelő kifejlesztésével a távolba-

látásnál keletkező képeket egy fényforrás segítségével objektíve fel lehet nagyítani. Foglalkozik a súlyos és tehetetlen tömeg problémájával.

Helyzete a politikai élet változása következtében a második világháború elején még rosszabbodik. Maga is munkaszolgálatba kerül. Állásában nyugdíjazták és ezután egy kis gyárban szelényegyenirányítók gyártását vezeti a saját szabadalma szerint.

A felszabadulás után megifjodva kezd munkához. A köztársaság törekszik kárpótolni őt és egyfelől új állással, másfelől kitüntetésekkel fejezi ki megbecsülését. 1948-ban a »Kiváló munkáért« c. kitüntetést kapja. Ugyanez évben magántanárrá nevezik ki. 1950-ben egyetemi rendkívüli tanári címet nyer. 1952-ben megkapja a legnagyobb kitüntetést, a Kossuth-díjat. Ezen idők alatt, bár egészsége megromlott, igen intenzíven dolgozik. Fejleszti az elektrografálás módszerét. Foglalkozik a szelén egyenirányítókkal, nevezetesen a higanygőz káros hatásával a szelén egyenirányítókra. Emellett elkészíti Eötvös születésének százéves évfordulójára Eötvös műveinek jubileumi kiadását. Összes publikációjának száma 96, ezen felül számos szabadalmi leírás.

A tudomány volt szellemének éltető levegője, ami éles ítélettel és erős akarattal párosult benne. Ezméiért és igaz meggyőződéséért mindig harcra készen állott ki. Sírjánál az Akadémia és az egész magyar fizikus társadalom meghatva vett tőle búcsút.

Gyulai Zoltán
akadémikus

ÚJ DOKTOROK ÉS KANDIDÁTUSOK

(A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTŐ BIZOTTSÁG HIREI)

Róna György

1954. április 10-én védte meg a »Glomerulosclerosis«
című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Romhányi György, az orvosi tudományok kandidátusa
Farkas Károly, az orvosi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Babics Antal akadémikus
Titkár : Magyar Imre, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Kellner Béla akadémikus,
Haranghy László, az orvostudományok doktora
Gömöri Pál, az orvosi tudományok doktora
Baló József, az orvosi tudományok doktora
Korpássy Béla, az orvosi tudományok kandidátusa
Bach Imre, az orvosi tudományok kandidátusa
Sümeghy István, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok
kandidátusává nyilvánította.

Tardy Lajos

1954. április 20-án védte meg »Balugyánszky Mihály«
c. kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Szabó Imre levelező tag
Eckhard Ferenc, a jogi tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Mátrai László levelező tag
Titkár : Eörsy Gyula, a jogi tudományok kandidátusa
Tagok : Beér János, a jogi tudományok kandidátusa
Marton Géza, levelező tag
Vas Tibor, a jogi tudományok kandidátusa
Nizsalovszky Endre levelező tag
Névai László, a jogi tudományok kandidátusa
Mérei Gyula, a történettudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a jogi tudományok
kandidátusává nyilvánította.

Kandel István

1954. április 27-én védte meg az »Aminokarbonsavak gyökeinek kötőmódja természetes polipeptidekben és fehérjékben« c. kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Straub F. Brunó akadémikus
Vargha László levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Fodor Gábor levelező tag
Titkár : Feuer György, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a kémiai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Horányi János

1954. április 30-án védte meg »A hörgőrendszer pathológiájának korszerű fejlődése és a bronchiális adenosis« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Haranghy László, az orvosi tudományok doktora
Kassai Dezső, az orvosi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Baló József, az orvosi tudományok doktora
Titkár : Littmann Imre, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Farkas Károly, az orvosi tudományok kandidátusa
Kovács Ferenc, az orvosi tudományok kandidátusa
Wald Béla, az orvosi tudományok kandidátusa
Sebestény Gyula, az orvosi tudományok doktora
Endes Pongrácz, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

Császár Ákos

1954. május 6-án védte meg »A valós függvények nívóhalmazainak struktúrájáról« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Riesz Frigyes akadémikus
Alexits György akadémikus
Szőkefalvi Nagy Béla levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Kalmár László levelező tag
Titkár : Fuchs László, a matematikai tudományok doktora
Tagok : Fejér Lipót akadémikus
Hajós György akadémikus
Rényi Alfréd levelező tag
Fejes Tóth László, a matematikai tudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a matematikai tudományok doktorává minősítette.

*

Balogh János

1954. május 7-én védte meg »A zoocönológia alapjai« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Maucha Rezső levelező tag
Dudich Endre levelező tag
Zólyomi Bálint levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Kotlán Sándor akadémikus
Titkár : Ubrizsy Gábor, a mezőgazdasági tudományok doktora
Tagok : Zimmermann Ágoston akadémikus
Ábrahám Ambrus levelező tag
Soó Rezső akadémikus
Varga Lajos, a biológiai tudományok doktora
Hankó Béla, a biológiai tudományok doktora
Csiki Ernő, a biológiai tudományok doktora
Sós Lajos, a biológiai tudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a biológiai tudományok doktorává minősítette.

*

Ács György

1954. május 11-én védte meg »Ehrlich-féle ascitest okozó carcinoma-sejtek anyagcseréjéről« c. kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Baló József, az orvosi tudományok doktora
Tankó Béla, a kémiai tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Szörényi Imre akadémikus

Titkár : Feuer György, az orvosi tudományok kandidátusa

Tagok : Székessyné, az orvosi tudományok kandidátusa
Balóné Bangha Ilona, az orvosi tudományok kandidátusa
Haranghy László, az orvosi tudományok doktora
Rodé Iván, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

Földi Mihály

1954. május 14-én védte meg »Újabb kísérletes vizsgálatok az oedema és nyirokkeringés területén« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Babics Antal akadémikus
Kerpel-Fronius Ödön levelező tag
Gömöri Pál, az orvosi tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Lissák Kálmán levelező tag
Titkár : Went István, az orvosi tudományok doktora
Tagok : Rusznyák István akadémikus
Issekutz Béla akadémikus
Petényi Géza levelező tag
Kiss Ferenc, az orvosi tudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok doktorává minősítette.

*

Roller Kálmán

1954. május 17-én védte meg »Mezővédő erdősávok telepítésének tanulságai és jövőbeni irányelvei« című kandidátusi értekezését Sopronban.

Az értekezés opponensei:

Botvay Károly, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Bacsó Nándor, a földrajzi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Fehér Dániel, a biológiai tudományok doktora
Titkár : Babos Imre, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Tagok : Róth Gyula, a mezőgazdasági tudományok doktora
Fekete Zoltán levelező tag
Haracsi Lajos, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Koltay György, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Magyar János, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok kandidátusává minősítette.

Bulla Béla

1954. május 20-án védte meg »A szilárd kéreg domborzata fejlődésének alapsajátságai« című doktori értekezését

Az értekezés opponensei:

Szádeczky Kardoss Elemér akadémikus
Zólyomi Bálint levelező tag
Kretzói Miklós, a föld- és ásványtani tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Vadász Elemér akadémikus
Titkár : Tárczy-Hornoch Antal akadémikus
Tagok : Mátrai László levelező tag
Moravcsik Gyula akadémikus
Vend Aladár akadémikus

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a földrajzi tudományok doktorává minősítette.

*

Scári Ottó

1954. június 3-án védte meg »A bizmutoxid (BiO) molekulaszínképének vizsgálata« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Budó Ágoston levelező tag
Bozóky László, a fizikai tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Gyulay Zoltán akadémikus
Titkár : Pócza Jenő, a fizikai tudományok kandidátusa
Tagok : Szigeti György, a műszaki tudományok doktora
Szalkai Ferenc, a műszaki tudományok kandidátusa
Gáspár Rezső, a fizikai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a fizikai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Juba Adolf

1954. június 3-án védte meg »A meningitis serosa epidemica Magyarországon, különös tekintettel a lymphocytás choricmeningitis és kullancsencephalitis jelentőségére« című kandidátusi értekezését

Az értekezés opponensei:

Ivanovics György levelező tag
Környey István levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Horányi Béla, az orvosi tudományok doktora
Titkár : Farkas Elek, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Gerlóczy Ferenc, az orvosi tudományok kandidátusa
Kalocsay Kálmán, az orvosi tudományok kandidátusa
Lehoczky Tibor, az orvosi tudományok kandidátusa
Alföldi Zoltán, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Oláh György

1954. június 8-án védte meg »Szerves fluórvegyületek előállítására és vizsgálata« című kandidátusi értekezését

Az értekezés opponensei:

Gerecs Árpád levelező tag
Csűrös Zoltán akadémikus

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Bruckner Győző akadémikus
Titkár : Hardy Gyula, a kémiai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a kémiai tudományok kandidátusává minősítette és kimagasló kandidátusi értekezéséért és annak megvédése alkalmával tanúsított kitűnő tudományos vitakészségéért, valamint a szerves fluórkémiára területén végzett jelentős tudományos kutatómunkájáért dícséretben részesítette.

*

Zádor László

1954. június 11-én védte meg »Az urogenitális gümőkór időszerű kérdései« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Kováts Ferenc, az orvosi tudományok kandidátusa
Noszkay Andor, az orvosi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Sebestény Gyula, az orvosi tudományok doktora
Titkár : Hencz László, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Babics Antal akadémikus
Gömöri Pál levelező tag
Hedry Endre, az orvosi tudományok kandidátusa
Alföldi Zoltán, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Fodor Géza

1954. június 19-én védte meg »Halmazleképezések szerkezetének vizsgálata« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

- Kalmár László levelező tag
- Császár Ákos, a matematikai tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

- Elnök : Rédei László levelező tag
- Titkár : Tandori Károly, a matematikai tudományok kandidátusa
- Tagok : Turán Pál akadémikus
- Péter Rózsa, a matematikai tudományok doktora
- Surányi János, a matematikai tudományok kandidátusa
- Szép Jenő, a matematikai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a matematikai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Pesti László

1954. június 21-én védte meg »A lépfenebacillus viszonya a talajban előforduló rokonaihoz« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

- Ivanovics György levelező tag
- Hoffmann Ferenc, az állatorvosi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

- Elnök : Mócsy János akadémikus
- Titkár : Sályi Gyula, az állatorvosi tudományok doktora
- Tagok : Kotlán Sándor akadémikus
- Köves János, az állatorvosi tudományok doktora
- Nyiredy István, az állatorvosi tudományok kandidátusa
- Bamberger Károly, az állatorvosi tudományok kandidátusa
- Hegyeli Zoltán, az állatorvosi tudományok kandidátusa
- Szélyes Lajos, az állatorvosi tudományok kandidátusa
- Kemény Armand, az állatorvosi tudományok kandidátusa
- Szentiványi Tamás, az állatorvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az állatorvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

Varju László

1954. június 22-én védte meg »A konglutinációs próba mechanizmusai és gyakorlati alkalmazhatósága« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

- Sályi Gyula, az állatorvosi tudományok doktora
- Csontos József, az állatorvosi tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Kotlán Sándor akadémikus

Titkár : Kovács Jenő, az állatorvosi tudományok doktora

Tagok : Mócsy János akadémikus

Urbányi László, a mezőgazdasági tudományok doktora

Schneider Lajos, a mezőgazdasági tudományok doktora

Nyiredy István, az állatorvosi tudományok kandidátusa

Bamberger Károly, az állatorvosi tudományok kandidátusa

Hegyeli Zoltán, az állatorvosi tudományok kandidátusa

Hoffmann Ferenc, az állatorvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az állatorvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

Ketskemény István

1954. június 24-én védte meg »Vizsgálatok az alumíniummorin lumineszcenciájáról; adalékok a polarizált lumineszcencia elméletéhez« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Gyulay Zoltán akadémikus

Szigeti György levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Kovács István levelező tag

Titkár : Nagy Elemér, a fizikai tudományok kandidátusa

Tagok : Boros János, a fizikai tudományok kandidátusa

Tarján Imre, a fizikai tudományok kandidátusa

Pócza Jenő, a fizikai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a fizikai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Mátrai Tibor

1954. június 25-én védte meg »Megjegyzések a merevmozgás relativisztikus tárgyalásához« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Novobátzky Károly akadémikus

Horváth János, a fizikai tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Budó Ágoston levelező tag

Titkár : Gáspár Rezső, a fizikai tudományok kandidátusa

Tagok : Pál Lénárd, a fizikai tudományok kandidátusa

Hoffmann Tibor, a fizikai tudományok kandidátusa
Pócza Jenő, a fizikai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a fizikai tudományok
kandidátusává minősítette.

*

Czégi József

1954. június 28-án védte meg »Sikló csapágyak« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Gillemot László levelező tag
Terplán Zénó, a műszaki tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Rázsó Imre levelező tag
Titkár : Varga József, a műszaki tudományok kandidátusa
Tagok : Vörös Imre, a műszaki tudományok kandidátusa
Pattantyús Á. Géza akadémikus
Hajnóczy László
Jurek Antal a műszaki tudományok kandidátusa
Széky Pálma

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok
kandidátusává minősítette.

*

Sréter Ferenc

1954. június 29-én védte meg »A magyar tarka szarvasmarha karotinátalakító-
képessége« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Kemény Armand, az állatorvosi tudományok kandidátusa
Márkus József, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Schandl József levelező tag
Titkár : Gyarmati Ernő, az állatorvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Manninger Rezső akadémikus
Kotlán Sándor akadémikus
Urbányi László, a mezőgazdasági tudományok doktora
Kovács Jenő, az állatorvosi tudományok doktora
Hoffmann Ferenc, az állatorvosi tudományok kandidátusa
Szélyes Lajos, az állatorvosi tudományok kandidátusa
Horn Artur, a mezőgazdasági tudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok
kandidátusává minősítette.

Kocsis Mihály

1954. június 30-án védte meg »Az anyagi igazság a szocialista büntetőperben« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Kádár Miklós, a jogi tudományok kandidátusa
Névai László, a jogi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Eckhard Ferenc, a jogi tudományok doktora
Titkár : Beér János, a jogi tudományok kandidátusa
Tagok : Beck Salamon, a jogi tudományok kandidátusa
Hajdu Gyula, a jogi tudományok kandidátusa
Flachbart Ernő, a jogi tudományok kandidátusa
Marton Géza levelező tag

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a jogi tudományok kandidátusává minősítette.

*

Magyar János

1954. június 30-án védte meg »Nyárasok fatermelése, szerkezete és korszerű nevelése« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Fekete Zoltán levelező tag
Fehér Dániel levelező tag
Róth Gyula, a mezőgazdasági tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Manninger Rezső akadémikus
Titkár : Magyar Pál, a biológiai tudományok doktora
Tagok : Máthé Imre levelező tag
Varga Lajos, a biológiai tudományok doktora
Porpáczy Aladár levelező tag

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok doktorává minősítette.

*

Perényi József

1954. június 30-án védte meg »A ruszinok történetének vázlata« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

I. Tóth Zoltán levelező tag
Kovács Endre, a történelemtudomány kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Ember Győző levelező tag
Titkár : Szimonidesz Lajos, a történelemtudományok kandidátusa
Tagok : Kniezsa István akadémikus
          Hadrovics László levelező tag
          Markó Árpád, a történelemtudományok kandidátusa
          Gyórfy György, a történelemtudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a történelemtudományok kandidátusává minősítette.

*

Bodolay István

1954. július 2-án védte meg »A konvektív zivatarok aerológiai-szinoptikai feltételeiről« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Béll Béla, a fizikai tudományok kandidátusa
Berkes Zoltán, a földrajzi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Wagner Richárd, a földrajzi tudományok kandidátusa
Titkár : Kéz Andor, a földrajzi tudományok kandidátusa
Tagok : Bacsó Nándor, a földrajzi tudományok kandidátusa
          Hille Alfréd, a földrajzi tudományok kandidátusa
          Aujeszky László, a fizikai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a fizikai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Boray József

1954. július 2-án védte meg »Kísérletes vizsgálatok az ebek echinococcosisáról« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Mócsy János akadémikus
Pellérdy László, az állatorvostudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Manninger Rezső akadémikus
Titkár : Kobulej Tibor, az állatorvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Köves János, az állatorvosi tudományok doktora
          Sályi Gyula, a mezőgazdasági tudományok doktora
          Kovács Jenő, az állatorvosi tudományok doktora

Csontos József, az állatorvosi tudományok doktora
Kovács Gyula, az állatorvosi tudományok kandidátusa
Schwanner Jenő, az állatorvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az állatorvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

Mezei László

1954. július 3-án védte meg »Irodalmi anyanyelviségünk kezdetei és a középkori laikus mozgalmak« című kandidátusi értekezését

Az értekezés opponensei:

Kardos Tibor levelező tag
Koltay-Kastner Jenő, az irodalomtudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Tolnai Gábor levelező tag
Titkár : Győrffy György, a történelemtudomány kandidátusa
Tagok : Benkő Loránd, a nyelvészeti tudományok kandidátusa
Klaniczay Tibor, az irodalomtudományok doktora
Mészöly Gedeon, a nyelvészeti tudományok doktora
Székely György, a történelemtudomány kandidátusa
Trencsényi-Waldapfel Imre akadémikus

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az irodalomtudományok kandidátusává minősítette.

*

Földes István

1954. július 5-én védte meg »Tartós altatás és anafilaxia hatása a tengerimalac kísérleti tuberkulózisára« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Haranghy László, az orvosi tudományok doktora
Kesztyüs Loránd, az orvosi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Kellner Béla levelező tag
Titkár : Kovács Arisztid, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Sós József, az orvosi tudományok doktora
Alföldi Zoltán, az orvosi tudományok kandidátusa
Kováts Ferenc, az orvosi tudományok kandidátusa
Petrilla Aladár, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

Arany Sándor

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa 1954. július 6-án védte meg »A szikes talaj és a víz, mint a rizstermesztés tényezői« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Kreybig Lajos akadémikus
Obermayer Ernő levelező tag
Surányi János levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Sedlmayr Kurt akadémikus
Titkár : Di Gléria János, a mezőgazdasági tudományok doktora
Tagok : Somos András levelező tag
Máthé Imre levelező tag

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok doktorává minősítette.

*

Klaniczay Tibor

az irodalomtudomány kandidátusa 1954. július 7-én védte meg »Zrinyi Miklós« című doktori értekezését

Az értekezés opponensei:

Kardos Tibor levelező tag
Tolnai Gábor levelező tag
Elekes Lajos, a történelemtudomány doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Bóka László levelező tag
Titkár : I. Tóth Zoltán levelező tag
Tagok : Waldapfel József levelező tag
Turóczy-Trostler József akadémikus
Pais Dezső akadémikus
Mészöly Gedeon, a nyelvészeti tudományok doktora
Ember Győző levelező tag
Sótér István, az irodalomtudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az irodalomtudományok doktorává minősítette.

*

Erdődi József

1954. július 8-án védte meg »Az alany és állítmány egyeztetése, valamint a pluralitás kérdése a mari nyelv történeti mondattanában« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Kálmán Béla, a nyelvészeti tudományok kandidátusa
Hajdu Péter, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Mészöly Gedeon, az irodalomtudományok doktora
Titkár : Tompa József, a nyelvészeti tudományok kandidátusa
Tagok : Tamás Lajos levelező tag
          Hadrovics László levelező tag
          Klemm Antal, az irodalomtudományok kandidátusa
          Fokos Fuchs Dávid, a nyelvészeti tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a nyelvészeti tudományok kandidátusává minősítette.

*

Győrfi János

a biológiai tudományok kandidátusa 1954. július 9-én védte meg »Fenyőtoboz- és fenyőmagkárosítók és azok parazitái« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Dudich Endre levelező tag
Fekete Zoltán levelező tag
Varga Lajos, a biológiai tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Kotlán Sándor akadémikus
Titkár : Balogh János, a biológiai tudományok doktora
Tagok : Magyar Pál, a biológiai tudományok doktora
          Ubrizsy Gábor, a biológiai tudományok doktora
          Voyrnarovich Elek, az állatorvosi tudományok doktora
          Fehér Dániel levelező tag
          Soós Lajos, a biológiai tudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a biológiai tudományok doktorává minősítette.

*

Okályi Iván

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa 1954. július 10-én védte meg »A gyümölcsstermesztés fejlesztésének távlati tervezési módszerei« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Obermayer Ernő levelező tag
Somos András levelező tag
Porpáczy Aladár levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Máthé Imre levelező tag
Titkár : Soós István, a mezőgazdasági tudományok doktora
Tagok : Husz Béla, a mezőgazdasági tudományok doktora

Kolbay Károly a mezőgazdasági tudományok doktora
Surányi János levelező tag
Ubrizsy Gábor, a biológiai tudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok doktorává minősítette.

*

Barta Lajos

1954. július 25-én védte meg »A gyermekkori cukorbetegség és érrendszeri szövődmények« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Kerpel-Frónius Ödön levelező tag
Csapó József, az orvosi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Baló József, az orvosi tudományok doktora
Titkár : Voltai Béla, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Gegesi Kiss Pál akadémikus
Radnót Magda, az orvosi tudományok doktora
Lénárt György, az orvosi tudományok kandidátusa
Kapus Gyula, az orvosi tudományok kandidátusa
Lukács József, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

Tarján Róbert

1954. augusztus 30-án védte meg »Az étrend és csontosodás összefüggése, különös tekintettel a magyar nép táplálkozására« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Sós József, az orvosi tudományok doktora
Krompecher István, az orvosi tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Jeney Endre, az orvosi tudományok doktora
Titkár : Tangl Harald, a biológiai tudományok kandidátusa
Tagok : Kun Lajos, az orvosi tudományok kandidátusa
Waltner Károly, az orvosi tudományok kandidátusa
Hedri Endre, az orvosi tudományok kandidátusa
Dabis László, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

1954. szeptember 3-án védte meg »Nagymolekulájú polimerek viszkoelasztikus viselkedése« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Buzágh Aladár akadémikus
Schay Géza akadémikus

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Csűrös Zoltán akadémikus
Titkár : Déri Márta, a kémiai tudományok kandidátusa
Tagok : Szabó Zoltán levelező tag
Lengyel Béla, a kémiai tudományok doktora
Bruckner Zoltán, a kémiai tudományok kandidátusa
Komáromy Istvánné, a kémiai tudományok kandidátusa
Gáspár Rezső, a fizikai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a kémiai tudományok kandidátusává minősítette és kiváló disszertációjára való tekintettel hozzájárult ahhoz, hogy legközelebbi jelentős tudományos munkájával a három évi várakozási idő letelte előtt pályázzék a tudományok doktora fokozatra.

*

Rényi-Vámos Ferenc

az orvosi tudományok kandidátusa 1954. szeptember 6-án védte meg »Újabb vizsgálatok egyes szervek nyirokrendszere terén« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Hetényi Géza akadémikus
Gömöri Pál levelező tag
Haranghy László, az orvosi tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Kellner Béla levelező tag
Titkár : Földi Mihály, az orvosi tudományok doktora
Tagok : Straub F. Brunó akadémikus
Babics Antal akadémikus
Petényi Géza levelező tag
Baló József, az orvosi tudományok doktora
Kiss Ferenc, az orvosi tudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok doktorává minősítette.

Halász István

1954. szeptember 7-én védte meg »Az adszorbensek és katalizátorok vizsgálatára gőzadszorpció módszerével« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Buzágh Aladár akadémikus
Freund Mihály akadémikus

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Varga József akadémikus
Titkár : Komáromy Istvánné, a kémiai tudományok kandidátusa
Tagok : Szabó Zoltán levelező tag
Lengyel Béla, a kémiai tudományok doktora
Erdey-Grúz Tibor akadémikus
Déri Márta, a kémiai tudományok kandidátusa
Kiss István, a kémiai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a kémiai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Kovács András

1954. szeptember 7-én védte meg »A cukor- és takarmányrépa vírusos sárgasága« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Husz Béla a mezőgazdasági tudományok doktora
Szirmai János, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Somos András levelező tag
Titkár : Ubrizsy Gábor, a biológiai tudományok doktora
Tagok : Manninger Adolf, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Szelényi Gusztáv, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Rajháthy Tibor, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok kandidátusává minősítette.

*

Egyed László

a föld- és ásványtani tudományok kandidátusa 1954. szeptember 8-án védte meg »A földkéreg egyensúlya« című doktori értekezését

Az értekezés opponensei:

Szádeczky-Kardoss Elemér akadémikus
Kántás Károly levelező tag
Rédey István, a műszaki tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Vadász Elemér akadémikus
Titkár : Széchy Károly levelező tag
Tagok : Novobátczy Károly akadémikus
Vendl Aladár akadémikus
Vendel Miklós akadémikus
Verő József akadémikus

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a föld- és ásványtani tudományok doktorává minősítette.

*

Horn Artur

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa 1954. szeptember 10-én védte meg »Adatok a haszonállatelőállító keresztezéshez« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Mócsy János akadémikus
Schandl József levelező tag
Krafcsenko egyetemi tanár

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Manninger Rezső akadémikus
Titkár : Voynarovich Elek a mezőgazdasági tudományok doktora
Tagok : Sedlmayr Kurt akadémikus
Kovács Jenő, az állatorvosi tudományok doktora
Sályi Gyula, az állatorvosi tudományok doktora
Urbányi László, az állatorvosi tudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a mezőgazdasági tudományok doktorává minősítette.

*

Nyilasi János

1954. szeptember 13-án védte meg »A fehérjék biuretreakciójáról« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Straub F. Brunó akadémikus
Vargha László levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Bruckner Győző akadémikus
Titkár : Feuer György, az orvosi tudományok kandidátusa
Tagok : Müller Sándor levelező tag

Lengyel Béla, a kémiai tudományok doktora
Kovács József, a kémiai tudományok kandidátusa
Kovács Arisztid, az orvosi tudományok kandidátusa
Ács György, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

Balassa Rózsa

1954. szeptember 14-én védte meg a »Rhizobiumok transzformációs mechanizmusai« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Fehér Dániel levelező tag
Horváth János, a biológiai tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Gyórfy Barna, a biológiai tudományok kandidátusa
Titkár : Frenyó Vilmos, a biológiai tudományok kandidátusa
Tagok : Bánhegyi József, a biológiai tudományok kandidátusa
Szirmai János, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Koll Erzsébet, a biológiai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a biológiai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Rusznayk Endre

1954. szeptember 14-én védte meg »Áramkörök megszakításának elmélete és gyakorlati megvalósításának elvei« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Vajta Miklós, a műszaki tudományok doktora
Eisler János, a műszaki tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Kovács K. Pál levelező tag
Titkár : Szepesi Endre, a műszaki tudományok kandidátusa
Tagok : Verebély László levelező tag
Urbanek János, a műszaki tudományok doktora
Simonyi Károly, a fizikai tudományok kandidátusa
Ignác Pál, a műszaki tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

Kovács házy Frigyes

1954. szeptember 16-án védte meg »Kőzetbe ágyazott nyomócsövek, valamint hengeralakú tartályok szerkezete és méretezési eljárása« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Széchy Károly levelező tag
Palotás László, a műszaki tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Csonka Pál, a műszaki tudományok doktora
Titkár : Gyengő Tibor, a műszaki tudományok doktora
Tagok : Mihailich Győző akadémikus
Schwertner Antal, a műszaki tudományok kandidátusa
Haviár Győző, a műszaki tudományok doktora
Kézdy Árpád, a műszaki tudományok kandidátusa
Garai Tamás, a műszaki tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

*

Horváth János

az irodalomtudományok kandidátusa 1954. szeptember 21-én védte meg »Árpádkori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Knieszsa István akadémikus
Domanovszky Sándor, az irodalomtudományok doktora
Klaniczay Tibor, az irodalomtudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Maróth Károly levelező tag
Titkár : I. Tóth Zoltán levelező tag
Tagok : Szabolcsi Bence akadémikus
Trencényi-Waldapfel Imre akadémikus
Tolnai Gábor levelező tag
Bóka László levelező tag
Kardos Tibor levelező tag
Pais Dezső akadémikus
Mészöly Gedeon, a nyelvtudományok doktora

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettet az irodalomtudományok doktorává minősítette.

Nagy Ferenc

1954. szeptember 24-én védte meg az »Etilén adszorpciója vízben szuszpendált aktív szénen« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Schay Géza akadémikus
Szabó Zoltán levelező tag

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Buzágh Aladár akadémikus
Titkár : Kiss István, a kémiai tudományok kandidátusa
Tagok : Erdey László levelező tag
Proszt János, a kémiai tudományok doktora
Komáromy Istvánné, a kémiai tudományok kandidátusa
Pungor Ernő, a kémiai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a kémiai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Bacsák György

1954. szeptember 27-én védte meg »A pliocén és pleisztocén korok az égi-mechanikai megvilágításban« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Zólyomi Bálint levelező tag
Detre László, a matematikai tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Vadász Elemér akadémikus
Titkár : Kretzói Miklós, a föld- és ásványtani tudományok doktora
Tagok : Tárczy-Hornoch Antal akadémikus
Szádeczky-Kardoss Elemér akadémikus
Bulla Béla levelező tag
Egyed László, a műszaki tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a föld- és ásványtani tudományok doktorává minősítette.

*

Bella Ede

1954. szeptember 30-án védte meg »Különleges alakítható $x + b$ sárgarezek fontosabb mechanikai tulajdonságainak vizsgálata a hőkezelés függvényében« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Schleicher Aladár, a műszaki tudományok doktora
Domony András, a műszaki tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Verő József akadémikus
Titkár : Zorkóczy Béla, a műszaki tudományok kandidátusa
Tagok : Geleji Sándor akadémikus
Hevesi Gyula levelező tag
Millner Tivadar levelező tag
Schey János, a műszaki tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

*

A Tudományos Minősítő Bizottság a Szovjetunióban megvédett disszertációjuk alapján

Horgos Gyulát a műszaki tudományok kandidátusává
Tamássy Istvánt a biológiai tudományok kandidátusává
Keresztesi Bélát a mezőgazdasági tudományok kandidátusává
Győrffy Bélát a mezőgazdasági tudományok kandidátusává
Ulbrich Sándort a műszaki tudományok kandidátusává
Ács Magdát a közgazdasági tudományok kandidátusává
Garai Tamást a műszaki tudományok kandidátusává
Hardy Gyulát a kémiai tudományok kandidátusává
Rózsa Lászlót a műszaki tudományok kandidátusává
Halász Tibort a műszaki tudományok kandidátusává
Latkovics Györgyöt a közgazdasági tudományok kandidátusává
Danziger Györgyöt a műszaki tudományok kandidátusává
Kiss Istvánt a kémiai tudományok kandidátusává

minősítette.

*

A Tudományos Minősítő Bizottság

Raszler Károlyt és
Gyenes Tamást

a Szovjetunióban megszerzett művészeti kandidátusi fokozatuk alapján
»A Szovjetunió Művészeti Akadémiájának kandidátusává« minősítette.

*

A Tudományos Minősítő Bizottság *Háy Lászlót* és *Biró Zoltánt* a Szovjetunióban régebben megszerzett kandidátusi diplomájuk alapján a közgazdasági tudományok kandidátusáivá minősítette.

*

A Tudományos Minősítő Bizottság *Bély Albertet* a 26/1951. sz. Tvr. 1. §-ának második bekezdése alapján, figyelembevételével eddigi igen jelentős tudományos eredményeit, a mezőgazdasági tudományok doktorává minősítette.

*

A Tudományos Minősítő Bizottság *Lászlófi Woldemárt* a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

*

A Tudományos Minősítő Bizottság *Zombori László* megjelent dolgozatait kandidátusi disszertációnak fogadta el és megadta részére a kémiai tudományok kandidátusa fokozatot.

TARTALOMJEGYZÉK

Az MTA 1954. évi Nagygyűlésének osztályelőadásaiából:	
Mátrai László lev. tag:	
A magyar filozófia haladó hagyományainak kérdései a felvilágosodás korában	161
Schandl József lev. tag:	
Allattenyésztésünk fejlesztésének főbb kérdései	169
Csűrös Zoltán akadémikus:	
A könnyűipar tudományos eredményei és feladatai	181
Haraszti Éva:	
A magyar történettudomány és történész egységfront főbb kérdései	194
Az MTA Alkalmazott Matematikai Intézetének közleményeiből (A II. kötet előszava)	212
V. P. Nyikityin akadémikus:	
Szakmai együttműködés a békéért	217
Zsagvaral, a Mongol Népköztársaság Tudományos Bizottságának elnöke:	
Tudomány a Mongol Népköztársaságban	221
Kitüntetések	226
Selényi Pál	227
A Tudományos Minősítő Bizottság hírei:	
Új doktorok és kandidátusok	230

СОДЕРЖАНИЕ

Из докладов Отделений на Годичном Собрании Академии Наук Венгрии 1954	
член-корр. Ласло МАТРАИ:	
Вопросы прогрессивных традиций венгерской философии в период просвещения	161
член-корр. Йожеф ШАНДЛ:	
Основные вопросы подъема животноводства в Венгрии	169
академик Зольтан ЧЮРЁШ:	
Успехи и задачи науки в области легкой промышленности	181
Эва ХАРАСТИ:	
Основные вопросы венгерской исторической науки и единого фронта историков	194
Из докладов Института прикладной математики АН Венгрии (Предисловие к II тому)	212
академик В. П. НИКИТИН:	
Сотрудничество ученых за мир	217
председатель Ученого Комитета Монгольской Народной Республики ЖАГВАРАЛ:	
Наука в Монгольской Народной Республике	221
Награждения	226
Пал ШЕЛЕНЬИ	227
Сообщения Комитета по присвоению научных званий:	
Новые доктора и кандидаты наук	230

A kiadásért fele: az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Farkas Sándor

Kézirat beérkezett: 1955. II. 8. — Terjedelem: 8 (A/5) ív, 1 ábra

Felelős szerkesztő : Osztrovszki György

Technikai szerkesztő : Görög Erzsébet

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia utca 2. Távbeszélő : 126-778

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány utca 21. Távbeszélő : 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés egy évre : 36 Ft. (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják)

Csekk számla : 04-878-111-46

Hármasszám ára: 9,- Ft

AKADÉMIAI
ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZERKESZTI

OSZTROVSZKI GYÖRGY
FŐTITKÁR

1954 OKTÓBER—NOVEMBER—DECEMBER

LXI. KÖTET—506. SZÁM

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
BUDAPEST, 1954

AKADÉMIAI ÉRTEŚÍTŐ

SZERKESZTI: OSZTROVSZKI GYÖRGY

LXI. KÖTET, 1954

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA CSATLAKOZÁSA A HAZAFIAS NÉPFRONTHOZ

(*A Magyar Tudományos Akadémia 1954. október 9-én
tartott rendkívüli bővített elnökségi ülése.*)

RUSZNYÁK ISTVÁN elnök megnyitó beszéde:

Tisztelt Elnökség!

A Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusának útmutatása és a Hazafias Népfront Előkészítő Bizottságának felhívása nyomán a széles tömegeket átfogó hazafias, demokratikus, társadalmi és politikai tömegmozgalom, az új Népfront megszervezése az egész országban javában folyik.

Népi demokratikus rendszerünk építésének jelenlegi szakaszában szükséges, hogy minden eddiginél szélesebben és következetesebben teremtsük meg nemzetünk hazafias erőinek összefogását. A nemzeti összefogás kapcsolatának mély gyökerei vannak népünk évszázados szabadságharcában. A Hazafias Népfront dicsőséges történelmi hagyományaink folytatója és ugyanakkor egész rendszerünk demokratizmusának elmélyítése.

A Hazafias Népfront-mozgalom, a dolgozó milliók országos összefogása lehetőséget ad mindenki számára, hogy közvetlenül és közvetve az eddiginél még eredményesebben közreműködjön saját maga és az egész dolgozó nép boldogabb jövőjének megteremtésében.

Minden igazi hazafi és társadalmi szervezet, aki saját ügyének tekinti népe és hazája boldogulását, részt kell, hogy kérjen a népi, nemzeti összefogást megvalósító mozgalom nagyszerű programjának végrehajtásában. Úgy érezzük, hogy a Magyar Tudományos Akadémia teljes erejével részt kíván venni ebben a munkában és ezért Akadémiánk kibővített elnökségét rendkívüli ülésre hívtuk össze, hogy e fontos kérdést megtárgyalja.

Rendkívüli ülésünket ezennel megnyitom és felkérem Fogarasi Béla akadémikust, egyetlen napirendi pontunk előadóját, hogy előadását tartsa meg.

*

FOGARASI BÉLA akadémikus előadása:

Hazafias Népfront és tudomány

A Hazafias Népfront nem új szervezet, hanem társadalmi, politikai, kulturális mozgalom, melynek célja a népi-nemzeti egységnek, népünk erkölcsi-politikai egységének megszilárdítása, a széles tömegek társadalmi és politikai aktivitásának fokozása útján.

Nem tartjuk szükségesnek, hogy ezen a helyen részletesen kifejtsük a Hazafias Népfront célkitűzéseit, mert meg vagyunk győződve arról, hogy azok az akadémikusok előtt már ismeretesek és hogy helyeslésükkel találkoznak. Mai összefövetelünk célja a népfront-mozgalom jelentőségét a tudományos munka, a tudomány munkásainak szempontjából megvizsgálni és az ebből származó következtetéseket levonni.

A Magyar Tudományos Akadémia legjobb hagyományaihoz tartozik a nemzeti összefogásban való részvétel, a társadalmi haladás ügyének, a magyar nép anyagi jólétének és kulturális felemelkedésének szolgálata a tudomány eszközeivel.

Legyen szabad ebben a vonatkozásban Eötvös József szép szavaira emlékeztetnem, amelyek az Akadémia egyik 1869. évi nagygyűlésén hangzottak el :

»Az egész történetben nem mutathatunk fel példát, hogy a tudományokban tett haladás ne vont volna haladást maga után a társadalom és politikai élet körében is. . .«

»A nemzet érzi az összefüggést, amelyben a tudomány egész nemzeti fejlődésünkkel áll.«

Eötvös még az abszolutizmus éveiben, 1861-ben, mint az Akadémia elnöke hangoztatta a tudomány hazafias hivatását :

»Csak midőn e kettős feladatunkat teljesítjük, midőn lelkesülve a tudomány iránt egyszersmind szemeink előtt tartjuk azt is, hogy a célok, mely után a nemzet fárad, céljai maradnak a tudósnak is, kit tudománya sohasem menthet fel azon kötelességektől, melyekkel hazája iránt tartozik: csak akkor várhatjuk, hogy intézetünk azon nagy feladatainak, melyet alapítói kitűztek, eleget tesz, s méltó helyet foglalva el a művelt világ hasonló intézetei között, midőn velük együtt a tudomány haladásán dolgozik, egyszersmind e nemzet által szellemi emelkedésnek, anyagi jólétnek és polgári szabadságának egyik főtényezőjéül ismertetik el.«

Emlékeztetek arra is, hogy Arany János, aki nemcsak nemzetünk egyik legnagyobb költője — de sok éven át a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára is volt, — a munka, a technika és a honszeretet ügyének szoros kapcsolatát megragadó szépségű és mélységű szavakba foglalta :

»Nézd az erőt : hatása mily tömérdek —
De ne imádj : a munka emberé —
Szellem s anyag, honszeretet s önérdék
Mily biztosan lejt a közjó felé.«

Valóban, Akadémiánk legjobb haladó hagyományaira támaszkodhatunk s azokat folytatjuk, amikor ma napjaink széles hazafias és demokratikus tömegmozgalmához, a Hazafias Népfronthoz csatlakozunk.

A tudomány és a dolgozó nép kapcsolatát egységbe fűzni — ez a célkitűzés a régi reakciós Magyarországon csak a legjobbak álma lehetett. Döntő változás e téren csak felszabadulásunk után következhetett be. A tudomány a néphez fordul s a nép a tudomány felé. Ez a fejlődés nálunk már megindult és már eredményekhez vezetett. Újjászületett Akadémiánk célkitűzései és munkája alapján ma az a helyzet, hogy népünk az Akadémiát nem idegen testnek, hanem saját intézményének, saját Akadémiájának tartja ; ezért nyújt neki támogatást és vár tőle joggal hatékony segítséget.

A Hazafias Népfront megalakulása és abban való részvételünk ennek a fejlődésnek új szakaszát jelentheti és reméljük, jelenteni is fogja. A tudomány a nép ügyét elsősorban a tudományos kutatással, annak eredményeivel, a tudományos felfedezésekkel, eszmékkal, újításokkal szolgálja. Ez kétségtelen. De a tudós, a tudomány munkása a társadalom aktív tényezője is legyen, vegyen az eddigienél nagyobb mértékben, nagyobb intenzitással részt politikai és társadalmi életünkben. Eddig inkább egyes tudósok vettek részt a közéletben. Ma arról van szó, hogy értelmiségünk s köztük nem utolsó helyen tudományos értelmiségünk széles rétegei kapcsolódjanak a Hazafias Népfrontban való részvétel útján az ország társadalmi-politikai életébe. Meg vagyunk azonban győződve arról is, hogy ez nem marad hatás nélkül tudományos munkásságunkra sem. A tudomány és a szocializmus építésének kölcsönös egymásrautaltságából következik, hogy a tudomány művelői százféle formában nyerhetnek ösztönzést, buzdítást a népi-nemzeti összefogás nagy kibontakozó mozgalmából.

Különös jelentőséget kell tulajdonítanunk annak, hogy országunk vezető tudósai a Magyar Tudományos Akadémia tagjai s a Hazafias Népfront aktív tényezőivé váljanak. Meg vagyunk győződve ugyanis arról, hogy széleskörű tudományos tapasztalataikat a legkülönbözőbb formákban értékesíthetik a Népfront javára. Emellett akadémikusaink, tudósaink túlnyomó része egyszersemind az egyetemeken fiatalságunk nevelője is, oktatja és neveli az új értelmiséget s nagy pedagógiai tapasztalattal rendelkezik. S a Népfront egyik legfontosabb feladata az eszmei nevelés, s meggyőzés útján megnyerni a tömegeket a haladás, a demokrácia, a szocializmus ügyének, pártunk, kormányunk politikai irányvonalának. Mondanom sem kell, hogy a helyes tudományos nevelés útján előmozdítjuk a népnevelés általános ügyét is.

Ugyanakkor a közéletben való tevékeny részvétel tudósainknak, professzorainknak segíteni fog abban, hogy az egyetemeken folyó nevelőmunkát megjavítsuk, a szakmai oktatást jobban egybekapcsoljuk a világnézeti-politikai neveléssel. S ez az, amire ma oly nagy szükség van.

A Népfrontban való részvételünk az Akadémia mint társadalmi tudományos szervezet számára, valamint a tudósokra, a tudomány művelői számára személyesen is új kérdéseket vet fel. Ma nem mondhatjuk meg, hogy milyen konkrét formákban fog az együttműködés kialakulni. E kérdések nagy részére maga az élet fog választ adni. Bizonyos azonban a következő: a Hazafias Népfront akkor lesz eleve élő mozgalom, ha mindenki, aki részt vesz benne, képességeinek, képzettségének megfelelő módon, megfelelő eszközökkel szolgálja a nemzeti összefogást a hazafias, demokratikus célkitűzéseket. Van-e a tudomány művelőinek az általános célkitűzések támogatása mellett saját feladatuk, külön hivatásuk? Igen, van. Ez a tudomány művelése mellett a tudomány népszerűsítése. Ez óriási jelentőségű feladat. Új tartalmat kell a népszerűség és a népszerűsítés fogalmaiba önteni. Differenciálni, gazdagabbá, célirányosabbá kell tenni a népszerűsítést. A régi Magyarországon a tudomány népszerűsítése afféle szellemi jótékonyág volt; tudásból is alamizsnát, morzsákat juttattak a népnek. A népszerűsítés tartalma pedig inkább vulgarizálás volt. Ebből még ma is jócskán megvannak az úgynevezett maradványok.

Ha a tudomány művelői a kultúra munkásaival, a pedagógusokkal, orvosokkal, mérnökökkel egyesülve kiveszik részüket a munkából, megjavítják a népszerűsítést, úgy ezzel komoly szolgálatot tesznek a népi kultúra ügyének.

De ezen kívül kettős vonatkozásban is beszélnünk kell a Magyar Tudományos Akadémia különleges szerepéről.

Az első vonatkozás a következő :

A Népfront-mozgalom a tudomány művelőinek alkalmat ad arra, hogy népünk széles rétegeit tájékoztassák a tudomány óriási feladatairól, grandiózus perspektíváiról, s így azokról a lehetőségekről, amelyeket az atomenergia békés felhasználása a Szovjetunióban és a béke és szabadság 900 milliós táborának országaiban élénk tár. Ez nem von el a napi munkától, hanem ellenkezőleg, lelkesít és buzdít a szocializmus építésére. Bátrabban, merészebben kell feltárnunk általában a tudomány és technika nagy feladatait, nagy lehetőségeit, eddig már elért nagy eredményeit, hogy ezáltal is erősítsük népünknek a szocializmus építésének egyedül helyes útjába vetett hitét, amelyet az ellenség megingatni igyekszik. Fel kell lépnünk a tudomány tekintélyével és elsősorban meggyőző érveivel minden ilyen irányú nyílt és burkolt kísérlettel szemben!

Ugyanakkor nyíltan fel kell tárnunk a nehézségeket, amelyek az átmeneti korszakban és azon belül az egyes átmeneti szakaszokban újra és újra fellépnek és tudományos eszközökkel hozzájárulnak azok leküzdéséhez. E tekintetben pedig az szükséges, hogy a tudomány hallassa a maga szavát az ország előtt álló nagy feladatok megtárgyalásában.

A második vonatkozás, amelyben az Akadémia különleges feladatai számba jönnek, a következő :

Értelmiségünk széles köreiben fokozódó érdeklődés nyilvánul meg a tudomány iránt. Meg akarnak ismerkedni a tudomány, elsősorban az élenjáró szovjet tudomány és a hazai tudomány új eredményeivel, hatalmas érdeklődés nyilvánul meg a világnézeti kérdések iránt — s tudományos szakfolyóirataink és közleményeink jellegüknél fogva nem alkalmasak arra, hogy ezt a széleskörű érdeklődést kielégítsék. A Magyar Tudományos Akadémiára itt olyan feladat vár, amely szoros kapcsolatban áll a Hazafias Népfront célkitűzéseivel. Azt hisszük, hogy a Népfronthoz való csatlakozásunk jó alkalom arra, hogy e téren egy lépést tegyünk előre. Mi arra gondolunk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia vezető tudósaink részvételével adjon ki értelmiségünk igényeinek megfelelő magas színvonalú, de nem szakmai, átfogó, általános jellegű tudomány-kulturális folyóiratot, amely a Népfront célkitűzéseit szolgálja, s értelmiségünk tudományos és világnézeti fórumává váljék.

A Hazafias Népfront célkitűzéseivel teljes mértékben egyetértünk, megalakulását lelkesen üdvözljük, s tevékenységét minden erőnkkel támogatni fogjuk.

A Népfronttól a magunk részéről pedig azt reméljük, hogy erkölcsi támogatást fog nyújtani a tudománynak azzal a megbecsüléssel, amelyben a magyar tudományt részesíti és aktív támogatást fog adni abban is, hogy a jövőben a tudomány az alkotó munkához szükséges eszközökkel rendelkezzen!

Hozzászólások:

SZABÓ IMRE levelező tag :

Tisztelt Elnökség!

Közel tíz esztendeje, hogy hazánk felszabadulásával tudományos életünkben új szakasz vette kezdetét, amelyet a teremtő lehetőségek széles megnyílt, a tudományos alkotás egyre kedvezőbb körülményeinek meg-

teremtődése, a magyar tudományosság ugrásszerű fejlődése jellemez. Az elmúlt esztendőök során új tudományos szemlélet alakult ki nálunk; megtanultuk, hogy új módon nézzük tudományos feladatainkat, felismerjük helyünket és szerepünket abban a nagyszerű építő munkában, amely új gazdaságot, új kultúrát és új műveltséget teremtett és teremt. Ma már természetesnek találjuk, hogy a tudományos munka előtt szélesre tárultak a kapuk; ma már természetesnek tartjuk, hogy a tudományos munka eredményei gyakorlati megvalósulást nyernek; ma már természetesnek tartjuk, hogy államunkban más a társadalmi helyzete s más a társadalmi szerepe a tudomány művelőinek, mint a múltban volt. Az a fal, amely régen a tudományt elválasztotta a gyakorlattól, az elmélet embereit a mindennapi élettől, a tudományos ismereteket s azok terjesztőit a dolgozóktól, leomlott; a tudomány fejlődése az ország, a nép ügyévé lett, a tudósok a nemzet megbecsült tagjaivá. Alapvetően megváltozott a tudomány és a társadalom viszonya nálunk csakúgy, mint a többi szocialista országban, megváltoztak a tudományos munka társadalmi feltételei, megváltozott a tudomány szerepe, megváltozott a tudósok és a dolgozó nép viszonya. Kérdés, tisztában vagyunk-e teljes mértékben e nagyarányú változás jelentőségével? Vajon a napi tevékenység sodrában nem felejtjük-e el felmérni, milyen alapvető jelentőségű ez a változás? Nem feledkezünk-e meg arról a különbségről, amely a tudomány szerepében, a tudományos dolgozók megbecsülésében bekövetkezett? S nem utolsó sorban: tisztában vagyunk-e azzal a felelősséggel, amely a magyar tudomány művelőire mindezek folytán a haza, kultúránk, új intézményeink építésében hárul?

Ezek a kérdések szükségszerűen felmerülnek bennünk, amikor a Magyar Tudományos Akadémia arról a kérdésről tárgyal, hogy csatlakozzék az egész népet átfogó, széleskörű nemzeti mozgalomhoz, a Hazafias Népfronthoz. Aligha kell fejtegetnem ennek a mozgalomnak a jelentőségét; aligha kell Fogarasi elvtárs szavai után kifejteni, mekkora jelentősége van annak, hogy új hazafias mozgalom fogja össze a békéért, hazánk függetlenségéért, népünk jólétéért dolgozó emberek széles tömegeit. Abban a hatalmas munkában, amely a szocializmus felépítésében áll, hazánkban rendkívüli feladatokat kell elvégezni s ennek során rendkívüli nehézségeket kell leküzdeni; e feladatok ellátására, e nehézségek leküzdésére van kialakulóban nálunk a különböző foglalkozású s nem egyszer számos kérdésben eltérő felfogású embereknek új frontja, azoké, akik egyek a haza szeretetében, a nép jólétének emelésére irányuló őszinte törekvésben, a kultúra és tudomány szakadatlan növelésére, kulturális kincseink növelésére irányuló törekvésben. Ezeknek soraiban ott kell lenniök nyilván a tudomány magyar művelőinek is, mindazoknak, akik új tudományos eredményekkel gazdagítják országunkat s a tudományos ismeretek terjesztésével nevelik a népet a világnak, a társadalomnak megismerésére.

Nem lebecsülendő az a szerep, amely a tudomány művelőire az új, Hazafias Népfront kereteiben vár. Azoknak a szervezeteknek sorában, amelyek már eddig csatlakoztak a Hazafias Népfronthoz, a Magyar Tudományos Akadémiának, mint a magyar tudomány művelői legfelsőbb szervezetének feladata lesz a népet szolgáló tudomány széles körben való terjesztése, a tudományos eredmények megismertetése a dolgozók legszélesebb köreivel, a társadalom, az állam összefüggéseinek feltárása, egy a népet szolgáló, olyan tudomány fejlesztése, amely a nép tulajdonává is válik.

A magyar tudósok feladata, hogy felelevenítsék és a Hazafias Népfronton keresztül széles körben ható erővé tegyék a népünk előtt álló nagy feladatokra

buzdító nemzeti hagyományokat, tudományos és kulturális múltunk nagy emlékeit, történetünknek ma is utat mutató nagy alakjait. Kőlcsey azt mondotta, hogy a nemzeti hagyomány sok tekintetben megbecsülhetetlen kincs. »Nem csak azért, — mondotta, — mivel a történelmi tudománynak ha emlékeket nem is, de legalább nyomokat mutat; hanem sokkal inkább azért, mert a nemzeti lelkesedésnek s annál fogva a honszeretetnek vezércsillaga.« A magyar tudomány, amely ápolja és kiemeli az ismeretlenségből nemzetünk nagy hagyományait, vagy megtisztítja azokat a régi rendszer rágalmaitól, a nemzeti lelkesedésnek — s mint Kőlcsey mondja, a honszeretetnek — olyan vezércsillagát állítja népünk elé, amely erősíti és szilárdítja a nemzeti egységet.

A Hazafias Népfront mozgalmánál keretei között széles lehetőség nyílik arra, hogy a tudomány művelői megtalálják és szorosabbra fűzzék kapcsolataikat a dolgozók legkülönbözőbb rétegeivel; a Népfront keretévé válhat a tudósok és gyakorlati szakemberek szoros együttműködésének a közös építő célkitűzések megvalósításában. A Népfront-mozgalom lehetővé teszi, hogy a tudomány dolgozói fokozzák társadalmi tevékenységüket, hogy részt vegyenek az egész népnek politikai-társadalmi megmozdulásában, kifejezésre juttassák véleményüket államunk és társadalmunk különböző kérdéseit illetően, megtalálják társadalmi tevékenységünknek termékeny formáját, s mint tudósok és egyben mint állampolgárok résztvegyenek az ország közös ügyeinek megbeszélésében; a Népfront lehetőséget teremt arra, hogy a tudósok még fokozottabb mértékben tevékeny részesei legyenek a magyar közéletnek.

A Hazafias Népfront tehát egyrészt új lehetőségeket nyit a tudomány dolgozóinak tevékenysége számára, másrészt új, felemelő feladatokat hárít rájuk. A tudomány dolgozói élni kívánnak e lehetőségekkel s vállalják e feladatokat. A Magyar Tudományos Akadémiának a Hazafias Népfronthoz való csatlakozása, amelynek szükségszerűségéről mindnyájan meg vagyunk győződve, ennek ad majd nyilvánvaló, egyértelmű kifejezést.

*

SEDLMAYR KURT akadémikus:

Tisztelt Elnökség!

A Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya, a magyar agrárkutatók és az agrárértelmiség széles tömegei lelkes örömmel csatlakoznak a Hazafias Népfronthoz, magukévá teszik annak nagy, népünk felemelkedését szolgáló hivatott célkitűzéseit. A magyar agrárértelmiségre nagy feladatok várnak: mezőgazdaságunk fejlesztése, népünk jobb ellátása közszükségleti cikkekkel, élelmezésünk minőségének javítása, agrárexportunk növelése népgazdasági célkitűzéseink legfontosabb és időszerűbb feladata. Ezt a feladatot azonban csak úgy teljesíthetjük maradéktalanul, ha az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek dolgozói, dolgozó parasztságunk és agrárértelmiségünk összefog és az ipar dolgozóival és mérnökeivel együtt harcol pártunk és kormányunk programjának megvalósításáért.

Első és legfontosabb feladatunk talajaink termőerejének helyreállítása és fokozása, de ezen túlmenően számos más feladat is vár az agrártudományok terén megoldásra: növénytermesztésünk és állattenyésztésünk fejlesztése, mezőgazdaságunk gépesítése, kártevők és betegségek leküzdése, bőtermőbb és

ellenállóbb növényfajták nemesítése, új, hatásosabb műtrágyák és növényvédelmi szerek előállítására, a mezőgazdasági ipar korszerűsítése. Csak az összes erő békés és lelkes összefogása biztosíthatja ezen magasztos célok megvalósítását, mezőgazdaságunk fejlesztését, népünk emelkedő igényeinek fedezését, népgazdaságunk megerősítését.

A magyar agrárértelmiség bebizonyította, hogy felismerte hivatását, ki akarja venni részét abból a harcából, amelyet mezőgazdaságunk színvonalának emeléséért vívunk. Nem feladatomban, hogy itt részletesen foglalkozzam azokkal a tudományos és szervezési feladatokkal, amelyek ezen a téren a Magyar Tudományos Akadémia IV. Agrártudományok Osztályára, főbizottságaira, intézeteire és kutatóira várnak. A Magyar Tudományos Akadémia nagy múltja, a mezőgazdasági tudományok haladó hagyományai köteleznek arra, hogy — mindenki a maga helyén — a közös cél érdekében önfeláldozóan munkálkodjék.

Az egész magyar dolgozó néppel együtt a magyar agrárértelmiség és a magyar agrárkutatók egész tudásukkal, lelkes és odaadó munkával kívánják kivenni részüket a Hazafias Népfront feladatainak megvalósításából, hogy ezzel hozzájáruljanak népgazdaságunk megerősítéséhez és a béke megvédéséhez.

*

RÉVÉSZ IMRE akadémikus :

Azt a néhány szót, amit e helyt és ehhez a nagy üggyhöz kapcsolatosan elmondanom minden körülmények között kiváltság volna számomra, éppen a mai napon nem mondhatom el másként, mint az egészen mély megindultság hangján, elhalványulhatatlan személyes emlékek hatása alatt. Éppen a mai napon van tíz esztendeje, hogy átéltem a felszabadulást, abban a tiszántúli kis hajdúvárosban, ahol az akkori lakóhelyemtől, Debrecentől kb. 20 kilométernyi távolságban tartózkodnom kellett, debreceni lakásomnak és akkori hivatalomnak a bombakárok miatt átmenetileg használhatatlanná válása következtében. Mondanom sem kell, hogy ez az első felszabadulási élmény a maga nagy és megrendítő voltában sem tartalmazta mindazt, amit csak jóval később, a felszabadulás teljes valóságának mindenoldalú felmérése után láthattam és tanulhattam meg én is, annak a magyar értelmiségnek tízezreivel egyetemben, amely a megelőző negyedszázad alatt a maga hibájából és megtévesztői vétkéből olyan végzetes tévutakon gázolt. Még akkor nem tudtam világtörténeti szempontból áttekinteni, mit jelent a fasiszta imperializmus szégyenletes bukása a világ népeinek boldogabb jövőjére nézve, de kivált a tőle közvetlenül veszélyeztetett népeknek és nemzeteknek, ezek közt az enyémmek is, a szabadságára és függetlenségére nézve. És még akkor azt sem voltam képes valóságként érzékelni, hogy ezzel a külső felszabadulással mennyire mély és milyen természetes összefüggésben áll egy küszöbön levő belső felszabadulás : a munka felszabadulása a tőke rabságából, a feudális maradványokkal átszótt termelési rendnek egy addig megingathatatlan hitt hatalmas európai uralmi területén, hazánkban pedig — egyebekről nem szólva — emberi életlehetőségekhez és nemcsak papirososn létező emberi jogokhoz juttatása annak a »hárommillió koldus«-nak, akikről a Horthy-rendszer csak érzékeny könyveket tudott íratni a maga hivatalos álszociológusaival, de reálisan gondolkodni és gondoskodni róluk sem nem tudott, sem nem akart.

Ma tíz esztendeje — és jó darabig azután — ezt, mondom, még nem láttam világosan. De azért már ez a nap is óriási felszabadulást hozott számomra, nem is egy, de több irányban.

Felszabadulást hozott, mert egyszerre megrohanta az embert az a csudálatos jó érzés : vége a háborúnak, itt már nem folyik a vér és nemsokára nem fog folyni tőlünk nyugatabbra és északabbra sem! Hiába dörgött még az ágyú napokon keresztül félelmesen a Tisza felől, hiába próbált az ellenség, a veszett farkas utolsó rettentő dühével visszatérni, egyéb tiszántúli pontokon kívül, abba a kisvárosba is — ó, ha száz évig élnék is, örökre érezni fogom idegeimben azt a tizenkét óra hosszát szakadatlanul tartó tankcsatát, amelynek nagyobb része ott zajlott le a város közepén, gyenge óvóhelyemtől alig néhány lépésnyire! — hiába dobáltak még azután is napokig bombákat a semmi katonai jelentőséggel nem bíró városnak legkülönbözőbb pontjaira a dühödten kalózkodó elkésett stukák : az emberi szíveket, a rémületnek egy-egy újabb fagyasztó lehelete után újra meg újra elöntötte a megkönnyebbülés meleg árja : itt már megtört az ereje az embergyűlölet, a népellenesség, a nietzsche-hitleri »Herrenmoral« véresen eszelős tajtékezésének s holnap vagy holnapután megtörik a hazában mindenütt.

De felszabadulást hozott ez a nap számomra azért is, mert egy óriási hazugságnak szennyes és rettegető fátyla mindjárt ezen az első napon kezdett kettérepedni. Igen, már ettől az első naptól fogva, amikor pedig még vérpárák gőze nehezült a fegyveres cselekmények középpontjába került polgári lakosság lelkére, amelyet a rendkívüli élmények fölkellette izgalmak, szenvedélyek, nélkülözések annyira közel hajthattak volna a vak kétségbeeséshez a magamagára hagyatottságban — mégis, már ettől az első naptól fogva világosan és azután egyre világosabban meg lehetett látni valamit. Nem egy új Dzsingisz-kán serege csapott le ránk, ahogyan huszonöt esztendő gonoszul hazug propagandája hirdette, s ahogy még akkor is eszeveszetten bömbölte a hivatalos magyar rádió — hanem embertársakkal kerültünk szembe, akiknek számára megszűntünk ellenség lenni, mihelyt a valódi ellenség kitakarodott falaink közül, embertársakkal, akiknek az első perctől kezdve volt megosztott falatjuk az éhezők számára, simogatásuk gyermekeink, gyöngéd segítségük öregeink számára, vigasztaló, biztató és bátorító szavuk mindnyájunk számára. Szovjet tábornokokkal, kisebbrangú tisztekkal és közkatonákkal egyaránt volt alkalmam érintkezni azokban a napokban. Valamennyinek a szavaiból, és akikkel nem tudtam közvetlenül beszélni, a csudálatosan merengő szelidségű szemükből azoknak is kiéreztem és kihallottam valami olyat, amit nemrég Illyés Gyula foglalt csodaszép költői szavakba, a Dózsa György gyönrőri és örökjogi emberi vágyaképpen :

Nem. A győzelem nekem
nem hódításra kell ; sokkalta többre :
hogy beállítsam kardom egy parasztház
sarkába, nyugodt szívvel, mert a béke
az ilyen sarkokba szeret húzódni —
én meg . . . juhokat nevelnék! No persze
nem egyedül . . .

*

S gyermeket is nevelnék.

Ezt észrevenni egy olyan nép harcos fiaiban, akiket huszonöt esztendőn keresztül állítottak be az emberiség és hazánk, az erkölcs és a műveltség legnagyobb ellenségeiként a mi megvakult hiú szemeink előtt azok, akik tőlük nem az emberiséget és a hazát, nem az erkölcsöt és a műveltséget, hanem a bőrüket, a vagyonukat, a szemérmetlenül önző »úri« jómódjukat féltették valójában — ezt észrevenni, igen, valódi felszabadulás volt már ezen a napon s méginkább azzá lett azután.

De ezzel a két nagy felszabadulási kezdeti élménnyel és emlékekkel már ugyanattól az első naptól fogva válhatatlanul egybeforrott számomra a harmadik. Riadt tanácstalanságunk, zsbibbadozó egy-helyben topogásunk nem sokáig tartott — csak addig, amíg a szovjet parancsnokok azt nem mondták nekünk : »Mi nem hódítókként jöttünk ide. Ez az ország a magyaroké és az is marad. Ezt az országot az önök vezetői döntötték romba — az önök hibájából is — önöknek kell és önöknek lehet is azt újjáépíteniök. Csak azt tanácsolhatjuk : kezdjék el az újjáépítést még ma. Minekünk még van egy kis dolgunk arra a Tisza felé, meg még a katlanba zárt Debrecent is fel kell szabadítanunk — de egy pár nap múlva már leszünk abban a helyzetben, hogy önöknek is elkezdhetünk segíteni. Csak fogják meg a dolog végét addig is!« Ezeknek az egyszerű, józan, meleg emberi szavaknak szinte varázslatos volt a hatásuk. Az emberi és állati hullák bűze csak úgy fojtogatott bennünket, mint azelőtt, a házak csak úgy égtek körülöttünk, a stukák csak úgy keringtek a fejünk felett, halált és rombolást hozó utolsó szalvéikkal, a lakosságnak ilyenkor mindig felszínre kerülő társadalomellenes elemei — akik tévésen azt hitték, hogy most az ő paradicsomuk jött el — egy darabig még éppúgy garázdálkodtak, mint azelőtt. És mégis minden megváltozott, mihelyt egyszerre és egymás mellett — kisiparos, szegényparaszt, kétkézi munkás, pap, tanító, harangozó — megfogtuk az ásó-kapa-nyelet, eltakarítottuk a hullákat, felhajsoltunk egy pár kerti fecskendőt a tűzoltásra, biztonságos helyre hordtuk a gyógyszereket, írtuk a kiáltványokat a lakosság számára, egy régi szociáldemokrata kisács-mester pedig — a legnyugodtabb magyar emberek egyike, akikkel valaha is találkoztam — egy akkora bírópálcával a kezében, amelyet még csak Göre Gábor-képeken láttam, elkezdett a rendre és a közbiztonságra hathatósan vigyázni, mintha egész életében egyebet se csinált volna!

Ez is felszabadulás volt, mégpedig a javából : első átélése a magam és sokadmagam számára annak a lehetőségnek és annak a valóságnak, amit ma így nevezünk : Hazafias Népfrent. Átélése annak, hogy valódi hazafiság csak egy van és csak egy lehetséges : a munka, a nagy emberi közösségben végzett munka hazafisága. A rombolás erőinek ellenszegülő, az építés minden alkalmát válogatás és finnyáskodás nélkül megragadó és kiaknázó munka hazafisága ; a mások munkájából élni szerető naplopás minden formáját gyűlölő és üldöző, de minden becsületesen dolgozni akaróknak méltó életlehetőségeket biztosító és erre a célra minden tiszteséges és jóakarató emberet egyesítő munka hazafisága. Az a hazafiság, amelyet sem világnézeti eltérések, sem osztályelőítéletek vagy csökevények, sem műveltségi színvonalkülönbségek, sem a kenyérkereső foglalkozás különbségei nem tudnak megzavarni és megtéveszteni akkor, amikor meglátja a nyilvánvaló és elodázhatatlan szükségességét az összefogásnak és együttes munkának mindama közös, nagy, egyszerre és elválaszthatatlan fényű és ércű szavak zúgnak és ragyognak felénk : emberi szabadság, nemzeti függetlenség, hősi munka, boldogság, béke!

Erre az élményre és ennek új életet teremtő igazságára szabadultam fel én és velem együtt honfitársaim tízezrei 1944. októberének első napjaiban. Azóta ez az élmény, sajnos, nagyon sokakban megfakult. Az elmúlt küzdelmes évtized alatt nagyon sok alkalma nyílt alvilági erői kifejezésére a nyugati határainkon kívüli nyílt imperialista ellenforradalmiságnak, s a határainkon belül vakondmunkát végző reakciónak. Sokan feledkeztek meg arról a felszabadító kézről, amelyet akkor hálásan megcsókoztak, de még azokról a kéréses magyar honfitársi kezekről is, amelyekkel tíz évvel ezelőtt együtt ragadták meg a hulla- és romeltakarító ásót, kapát. Sokan nem akarták megtanulni, vagy siettek elfelejteni, mit jelentett a felszabadulás első hónapjaitól kezdve éppen ennek a nagy nemzeti összefogásnak a kimunkálásában és előrelendítésében a harcgedzett magyar kommunisták céltudatos és önfeláldozó energiája. Sokan nem figyeltek fel az öreg Engelsnek arra az 1891-ből való, bölcsen jövőbelátó és a mi magyar népi demokráciánk számára módfelett aktuális figyelmeztetésére, amely szerint szükséges lesz egy »talán kissé szűkös, de erkölcsileg mindenesetre nagyon hasznos rövid átmeneti idő« ahhoz, hogy létrejöjjön egy, az osztálykülönbségeket eltüntető, az általános munkakötelezettségre alapított s az anyagi és szellemi javak mindnagyobb bőségét kitermelő új társadalmi rend. (L. Marx—Engels: »A TŐKE első kötetéről« c. kiadványban 136. o.) Nos hát, sok minden szempontból itt a legfőbb ideje annak, hogy minden honfitársunknak, aki csak erre rászorul, kinyissuk a szemét: ez a mai átmeneti idő, amelyben élünk, világtörténelmi távlatban tekintve nagyon rövid lesz, és erkölcsi hasznáért a magunk javára az utána és belőle következő boldog jövődőért pedig a gyermekeink és az unokáink számára érdemes vállalni a jelen némely szűkösségeit, amelyeket könnyebben elhordozhatókká tenni és napról-napra érezhetőbben lecsökkenteni éppen a Hazafias Népfront magatartása és munkája lesz hivatva.

A Hazafias Népfront, ha jól végzi — már pedig csak mitőlünk, mégpedig nem utolsó sorban éppen a magasrendű értelmiségtől, a tudomány embereitől függ, hogy jól végezze — a munkáját, tulajdonképpen befejezője lesz tíz évvel ezelőtt megkezdődött felszabadulásunknak, mert a magyar embert ez fogja megszabadítani az ellenségeitől, amelyeket még eddig legyőzni nem tudott: petyhüdt és nyálkás, kölcsönös bizalmatlanságoctól, ostoba és gonosz csodavárásoktól, a munkának még a lefolyt tíz év nagy példamutatásai és eredményei után is csak valami keserves és gyűlöletes »muszáj« gyanánt való értékelésétől, figyelmetlenségektől, felelőtlenségektől, basáskodásoktól, egyszóval mindattól, ami alkalmas megbénítani és gúzsbakötni az egymás felé becsületes és munkás összefogásra nyúló kezeket.

Csak az a magyar ember érdemli meg a tíz év előtt ajándékba kapott szabadságot és új életet, aki azt — a Goethe mély szavával szólva — minden nap újra, belső kényszerűséggel meghódítja. Erre pedig ma a Hazafias Népfrontban való összefogásunk kiváló alkalom.

SZÁDECZKY-KARDOSS ELEMÉR akadémikus *határozati javaslata* :

A Magyar Tudományos Akadémia elnöksége megtárgyalta a Hazafias Népfront Országos Előkészítő Bizottságának felhívását s a magyar tudósok nevében üdvözlö a Hazafias Népfront megalakulását, támogatja célkitűzéseit, s teljes erejével részt kíván venni munkájában.

A Hazafias Népfrent soraiban tömöríti hazánk dolgozóinak széles rétegeit, elősegíti azt a népi-nemzeti egységet, amely biztosítja dolgozó népünk anyagi és kulturális felemelkedését, népi államunk fejlődését és megszilárdítását, függetlenségünk megvédését, a béke megőrzését. A Hazafias Népfrent elősegíti minden hazáját szerető állampolgár alkotó képességének és tevékenységének kibontakozását, ami az előttünk álló nagy célok elérésének legfőbb záloga. A nemzetnek ebből a hazafias összefogásából és mozgalmából nem hiányozhatnak a magyar tudósok sem, akik teljes odaadással s minden tudásukkal a magyar nép boldog jövőjének építésén fáradoztak.

A magyar tudomány számára a szocializmus építése soha nem látott távlatokat és lehetőségeket tárt fel. A Magyar Tudományos Akadémia egyesíti soraiban a magyar tudósokat e nagyszerű lehetőségek felhasználására, a népünk felemelkedését szolgáló tudomány magas színvonalú művelésére. A haza érdekében végzett lelkesítő és megtisztelő munkájukban erősítik a magyar tudósokat a magyar tudomány múltbeli harcos képviselőinek példái, tudományos életünk nagy nemzeti hagyományai, amelyeket a magyar tudomány művelői gondosan ápolnak. A magyar tudósok a Hazafias Népfrentba tömörült többi dolgozóval szorosán együttműködve mindent megtesznek, hogy eredményes alkotó munkájukkal elősegítsék a békés építés nagy ügyét, népünk jólétének szakadatlan emelését, nemzeti kultúránk felvirágoztatását.

A Magyar Tudományos Akadémia elnöksége, hangot adva a magyar tudósok kívánságának, elhatározta, hogy csatlakozik a Hazafias Népfrenthoz s felhívja a tudomány képviselőit, hogy teljes tudásukkal, minden erejükkel támogassák az egész népet átfogó hazafias mozgalmat.

***

Az elnökség a betervezett határozati javaslatot elfogadta és kimondta a Magyar Tudományos Akadémia csatlakozását a Hazafias Népfrenthoz.

BESZÁMOLÓ

A NAGY SZOVJET ENCIKLOPÉDIA SZERKESZTŐSÉGÉBEN SZERZETT TAPASZTALATOKRÓL

KOVÁCS MÁTÉ

a Magyar Enciklopédia főszerkesztője

I. A tanulmányút előzményei és főbb mozzanatai

A Magyar Enciklopédia (továbbiakban: ME) szerkesztési munkálatainak megindítása után nyomban felmerült annak a szüksége, hogy a Nagy Szovjet Enciklopédia (továbbiakban: NSzE) hatéves szerkesztési tapasztalatairól tájékozódjunk és azokat a munkánk során felhasználhassuk. A munka kezdetén a ME főszerkesztője 42 pontból álló kérdőívet állított össze, amelyben főként az ottani szerkesztőbizottság összetételéről és közreműködéséről, a szerkesztőség felépítéséről és működéséről, a címszavak összeállításáról, a kéziratok elkészítésének és lektorálásának módjairól, az illusztrációs anyagról és a nyomdai előállítás technikájáról, a példányszám megállapításáról és a terjesztésről kért részletes tájékoztatást. Mint utólag megtudtuk, a NSzE főszerkesztősége a megküldött kérdéseket a szerkesztőségi vezetők értekezletén megtárgyalta és megállapította, hogy azok komoly szakmai problémákat vetnek fel s éppen ezért írásban csak a kérdések kisebb része válaszolható meg kellőképpen, a problémák nagyobb része csak a helyszínen szerzett személyes tapasztalatok útján tisztázható. Ezért a főszerkesztőség meghívta tanulmányútra a ME képviselőit. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke a szerkesztőbizottság részéről Mátrai László elnökhelyettest, a szerkesztőség részéről Kovács Máté főszerkesztőt jelölte a bizottság tagjaiul.

A küldöttség 1954. október 2-án repülőgéppel utazott el a Szovjetunióba, ahonnan október 28-án tért vissza Budapestre.

A tanulmányút programjának középpontjában a NSzE szerkesztőségének, kiadóvállalatának a munkája állott. A szerkesztőségi és kiadói munkának összesen 17 osztályát vagy részlegét volt módunkban tanulmányozni. Első alkalommal B. A. Vvegyenszkij akadémikus, valamint a szerkesztőség más vezető tagjai fogadtak és tájékoztattak bennünket általánosságban a főszerkesztőség (szerkesztőbizottság) összetételéről és közreműködéséről. A szerkesztőség felépítéséről és munkájáról, a kiadói és nyomdatechnikai munkáról. Ekkor adtuk át azokat a könyvajándékokat (magyar-orosz és orosz-magyar általános és szakszótárakat s a magyar lexikonok és enciklopédiák (1653—1946) címlapjainak fényképét tartalmazó díszes albumot, amelyeket magunkkal vittünk s amelyek tartalom és kiállítás tekintetében látható érdeklődést keltettek.

Ezután rendszeresen tanulmányoztuk a címszószerkesztőség, a nyelv- és irodalmi, a világtörténeti, a biológiai és a tudománytörténeti szerkesztőségek, a tudományos ellenőrző, az adatellenőrző és nyilvántartó, a bibliográfiái, a kép-, a térkép- és stílszerkesztőségek, a termelési (kiadói), a terv és ellenőrző, a kéziratgyűjtő és nyomdai előkészítő, valamint a korrektor osztály, végül a név- és tárgymutató csoport munkáját. Két hatalmas

nyomdai kombinátban (Molotov Kombinát Moszkva, a Pecsatnij Dvor Lenin-grád) a NSzE tíz kötetének (27-37) és az Enciklopédikus Szótár 2. és 3. kötete nyomdai előállításának egyes fázisait (szedés, korrigálás, tördelés, matricázás, nyomás, hajtogatás, fűzés, kötés, csomagolás, minőségi ellenőrzés). Így módunk s alkalmunk volt megismerkedni a szerkesztési és kiadási munkákban jelentkező legfontosabb funkciókkal és típusos problémákkal.

Az egyes szerkesztőségek vezetői és tagjai, a kiadó osztály és a nyomdák vezetői és dolgozói valamennyi felmerült elvi vagy gyakorlati kérdésben a legnagyobb igyekezettel tájékoztattak bennünket. Gondosan és részletesen ismertették munkájukat a jelenlegi fejlettségében, rámutattak a kezdeti állapotokra, tehát érzékeltették a hatéves fejlődés irányát és főbb mozzanatait. Részletesen elemezték az előadódó típusos hibákat, hiányosságokat, nehézségeket. Meg volt a lehetősége annak, hogy az egész szerkesztőség munkáját, vagy a kiadást érintő legfontosabb kérdéseket magával a vezetéssel is ismételtén megbeszélhessük. Tanulmányutunk befejeztével pedig a főszerkesztő, helyettese és az osztályok, csoportok vezetői jelenlétében kapcsolataink kiszélesítése és a felmerült legfontosabb problémák megbeszélése céljából zárt értekezletet tartott, melyen a magyar küldöttség nevében Mátrai László köszönte meg a szerzett tapasztalatokat, a szerkesztőség sok és sokféle segítségét s baráti vendégszeretét.

E helyen is külön ki kell emelni, hogy a helyszíni tapasztalatokat a legkülönbélebb dokumentumok sorával támasztották alá, amiket számunkra mindig gondosan összegyűjtöttek és átadtak. Különösen nagyértékű és rendkívül nagy segítséget jelent ezek között a ME számára a NSzE teljes (tehát a még eddig meg nem jelent kötetek) címszóanyaga, az eddig megjelent kötetek részletes név- és tárgymutatója, a szerkesztőség és kiadó szervezeti felépítésére, létszámára, a dolgozók képezésére és besorolására vonatkozó kimutatások, a szerkesztőség és kiadó egyes részlegei feladatkörét és működését szabályozó intern utasítások, előírások stb. E dokumentumok lehetővé teszik a ME szerkesztési és kiadási munkáinak reális megtervezését, helyes méretezését és ütemezését. Sőt ezeken kívül a NSzE tervosztálya készségesen vállalta azt is, hogy a ME szervezeti felépítését és létszámkereteit a NSzE szerkesztőségében évek során kialakult mutatószámok alapján kidolgozza s így legnehezebb tervezési feladatainkban (címszavak kiválasztása, terjedelmének meghatározása, a cikkek tartalma, a szerkesztőség s felépítése, a szerkesztés és kiadás ütemezése) nemcsak gazdag személyes tapasztalatok állanak rendelkezésünkre, hanem olyan konkrét segítő közreműködést is nyújtottak számunkra, amely rendkívüli mértékben megkönnyíti, meggyorsítja és olcsóbbá teszi a ME szerkesztését és kiadását.

A NSzE szerkesztőségének vezetősége nagy figyelmet fordított arra is, hogy a ME küldöttségének tagjai a szorosan vett szerkesztőségi és kiadói tapasztalatokon túlmenően, amit rendszerint délelőtt végeztünk, délután és este megismerkedjenek Moszkva és Leningrád nevezetességeivel, múzeumaival, könyvtáraival, kiállításával, színházaival. Így a könyvtárak közül tanulmányozhattuk Moszkvában a Lenin Könyvtár, valamint a Lomonoszov egyetem régi és új könyvtárát, Leningrádban a Szaltikov-Szesdrin Könyvtár, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Központi Könyvtárának a munkáját. A múzeumok közül megtekintettük Moszkvában a Lenin-múzeumot, a Forradalmi múzeumot, a Kreml-t és múzeumát, a Történelmi múzeumot, a Tretyakov képtárat, a Puskin múzeumot és a Politechnikai múzeumot, Leningrád-

ban az Ermitage-t és az Orosz múzeumot, Gorkiban a Lenin múzeumot. Közben lehetőség nyílt arra is, hogy a Szovjetunió Tudományos Akadémiája történettudományi, valamint filozófiai, jogi s közgazdasági osztályainak vezetőivel rövid tájékoztató megbeszélésen vehessünk részt az MTA-val való együttműködés egyes konkrét kérdéseiről. A könyvtárakban és színházi előadásokon múzeumokban és kiállításokon szerzett gazdag tapasztalataink nemcsak önmagukban, hanem a NSzE társadalmi funkcióinak a megismeréséhez, tartalmi gazdagságának és magas tudományos színvonalának érzékeléséhez és helyes megértéséhez s a szovjet társadalom kulturális igényeinek a megismeréséhez is kitűnő támpontot adtak.

Egyrészt tehát az a körülmény, hogy a NSzE szerkesztősége gondosan felkészült a maga munkájának a megismertetésére, így módot nyújtott minden felmerült probléma és »műhelytitok« alapos megvitatására, másrészt a vázolt gazdag és tanulságos kulturális program eredményezték azt, hogy a tanulmányutunk a vártnál is gazdagabb, sokoldalúbb tapasztalatokkal járhatott. Ezért B. A. Vvegyenszkij akadémikusnak, a NSzE főszerkesztőjének, L. C. Saumján főszerkesztőhelyettesnek, N. M. Szurkovnak a népi demokratikus osztály vezetőjének, Sz. I. Viszkov szerkesztőségi vezető titkárnak, Revin kiadási vállalati vezetőnek, továbbá Sztruve, Perelovszky, Zsdanov osztályvezetőknek, valamint a szerkesztőség többi vezető tagjainak és dolgozóinak a magunk részéről e helyen is őszinte köszönetet mondunk. Szakmai segítőkészségükkel, baráti vendéglátásukkal, Magyarország és a ME iránt léptenyomon megmutatkozó érdeklődésükkel és megbecsülésükkel valamennyien emlékezetes példát mutattak a szovjet emberek baráti magatartásáról és segítőkészségéről.

II. Fontosabb tapasztalatok a NSzE szerkesztőségében és kiadóvállalatában

A NSzE-t létrehozó apparátus magában foglalja

1. a főszerkesztőséget, a szerkesztőbizottságot,
2. a szerkesztőségeket,
3. az enciklopédiát előállító külön kiadóvállalatot.

Ez a három részleg szerves egésznek alkot. Élén a főszerkesztő áll s közvetlenül a Szovjetunió Minisztertanácsa felügyelete alá tartozik. A NSzE létrehozása szövetségi ügynek számít. Hathatós támogatásban részesül a Párt, a Szakszervezet, a kormányservek, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának vezetősége és intézetei, valamint a különféle szakmai szervezetek (pl. Írószövetség) és intézmények (pl. Állami Térképészet, Összövetségi Fotóvállalat) stb. részéről.

Az óriási feladat végrehajtásához az apparátus megkülönböztetett ellátásban részesül a munkaerők létszáma, képzettsége és javadalmazása, a szerzői tiszteletdíjak megállapítása, az apparátus elhelyezése és felszerelése, a szükséges papír és egyéb anyagok mennyisége és minősége, a megfelelő nyomdai technikai kapacitás biztosítása, valamint a terjesztés legkedvezőbb megszervezése tekintetében. Nyilvánvaló, hogy csak az összes feltételek ilyen optimális biztosítása mellett volt lehetséges e hatalmas méretű, leg-

korszerűbb és legmagasabb tudományos színvonalú, legnagyobb példányszám-ban megjelentetett enciklopédiának a létrehozása.

Ebből a ME számára is feltétlenül le kell vonni annyi tanulságot, hogy — ha a mi gazdasági teljesítőképességünknek, tudományos és technikai felkészültségünknek megfelelően szerényebb keretekben is, — de hasonlóan különlegesen kedvező feltételeket kell biztosítanunk szellemi és technikai megalkotásához, mert a ME létrehozása a mi viszonyainkhoz képest nem kisebb és nem kevésbé jelentős feladat, mint a NSzE magalkotása a Szovjetunió viszonyaihoz képest.

1. A főszerkesztőség (szerkesztőbizottság) összetétele és működése

A NSzE főszerkesztőségének 29 tagja van. A főszerkesztőség tagjai: B. A. Vvegyenszkij (rádiótechnika), A. A. Zvorikin (műszaktörténet), L. Sz. Saumján (SzKP története), Sz. I. Viszkov (általános történelem), P. V. Konsztantyinov (filozófia), M. B. Mityin (filozófia), P. F. Jugyin (filozófia), G. D. Obicskin (SzKP története), K. V. Osztrovitjanov (közgazdaságtan), J. M. Zsukov (általános történelem), A. L. Szidorov (SzU története), A. I. Gyeniszov (jog), V. V. Vinogradov (nyelvtudomány), B. V. Joganszon (képzőművészetek), G. V. Keldis (zene), Sz. P. Tolsztov (régészet és néprajz), A. N. Kolmogorov (matematika), A. A. Mihajlov (csillagászat), B. M. Vul (fizika), A. F. Kapusztyinszkij (kémia), A. I. Oparin (biológia), N. N. Anyicskov (orvostudomány), F. N. Petrov (biológia és orvostudomány), V. N. Sztoletov (mezőgazdasági tudományok), N. N. Sztahov (geológia), I. P. Barpyin (metallurgia), A. A. Blagonravov (géptan), A. A. Grigorjev (földrajz), A. N. Baranov (kartográfia).

A tagok akadémikusok, egyetemi és főiskolai tanárok, kutatóintézeti vezetők. A tagok mindegyike 1—1 tudományos szakot (részt) képvisel, de nem minden tudományzagnak van képviselője a főszerkesztőségben (pl. irodalom). Ilyen esetben a főszerkesztőség által jóváhagyott szakmai tanácsadók töltik be a főszerkesztőségi tag feladatkörét. A főszerkesztőség, mint irányító testület havonta rendszeresen ülést tart. Az ülés napirendjén a legfontosabb elvi problémák, a vitás kérdésekben való állásfoglalás, a legfontosabb nagy cikkek szerzőinek jóváhagyása, a szerkesztőségi munkaterv elfogadása stb. szerepel.

A főszerkesztőség azonban nemcsak elvi irányító és tanácsadó testület, hanem egyben minden főszerkesztőségi tag az általa képviselt tudomány szak területén felelős operatív vezető is, aki rendszeresen meghallgatja az illetékes tudományos szakszerkesztőség jelentéseit, átvizsgálja a beérkezett cikkeket, bírálatokat, aláírásával jóváhagyja a közlésre elfogadott kéziratokat. Az összefüggések kellő kimunkálása céljából elolvassa a határ- és rokontérletek cikkeit is. A főszerkesztőségi tag és az illetékes szerkesztőség között a kapcsolat konkrétan úgy alakul ki, hogy a főszerkesztőségi tag a hét valamelyik meghatározott napján rendszeresen bemegy a szerkesztőségbe (számukra külön munkahelyet biztosítanak), amikor is a felmerült kérdéseket a szerkesztőséggel, esetleg az érdekelt szerzővel, lektorral megbeszéli. Időközben pedig a szerkesztőség folyamatosan kiküldi a számára megvizsgálható anyagot. Ily módon a vezető tudományos kutatók rendszeres operatív közreműködése biztosítható a szerkesztőségi munka minden lényeges mozzanatában anélkül, hogy e kiváló szaktudósokat károsan túlterhelnék.

A főszerkesztőség és a főszerkesztő mellett két operatív részleg működik mintegy összekötőként a főszerkesztőség és szerkesztőség között. A főszerkesztőség operatív részlege a főszerkesztőből, a két főszerkesztőhelyettesből, egy rendszeresen foglalkoztatott főszerkesztőségi tagból és 3 adminisztratív dolgozóból áll. Feladata a főszerkesztő, a főszerkesztőhelyettesek igazgatási feladataival kapcsolatos — közvetlen adminisztratív teendők ellátása és a levelezés központi kezelése.

A főszerkesztőség titkársága külön szervezeti egység. Ez lényegében a NSzE apparátusának adminisztratív vezérkara. Élén a felelős titkár áll. A titkárságra 8 adminisztratív dolgozó van beosztva. Feladata a főszerkesztőség üléseinek előkészítése, a szerkesztőség helyes felépítésének, eredményes működésének biztosítása, az elfogadott munkaterv végrehajtásának ellenőrzése, vagyis a szerkesztőség operatív irányítása.

2. A szerkesztőség felépítése és működése

A NSzE tényleges szerkesztési munkáit a szerkesztőség végzi, ami 35 különféle szervezeti egységből áll. Ezek funkciójuk szerint három jól elkülönülő csoportba sorolhatók, éspedig :

a) címszószerkesztőség,

b) a tudományos szerkesztőségek és

c) az irányító vagy ellenőrző szerkesztőségek, ill. osztályok csoportjába. A valóságban ez a szervezeti csoportosítás nincs meg, de egyrészt az áttekintés megkönnyítése, részben a magunk számára további szervezeti tanulságok levonása céljából, mégis célszerű lesz ezt a rendszerezést elvégezni.

a) *Címszószerkesztőség.* Feladata a szakszerkesztőségek által kijelölt és a főszerkesztőség által jóváhagyott címszóanyag gondozása, így a betűrendezés, a terjedelem, illusztráció és bibliográfia nyilvántartása, a címszavak törlésének, új címszavak beiktatásának, a terjedelem és illusztráció változásainak átvezetése, az utalások szerkesztése és nyilvántartása, a címszavak betűrendes sorolása, összetett címszavak megállapítása és helyes besorolása, nem cirill betűs címszavak átírása, az egyes kötetek terjedelmének beosztása, a cikkek társadalmi megvitatásának központi szervezése, az összefüggő és határterületek figyelemmel kísérése stb.

Lényegében tehát a címszószerkesztőség a NSzE anyagának nyilvántartója, egyeztetője és szerkezeti vázának gondozója. A szerkesztési munkálatok megindítása idején feladatköre természetesen több munkát adott, ezért nagyobb létszámmal dolgozott. Később bizonyos mértékig csökkent a munkája, de a szerkesztés teljes befejezéséig feltétlenül szükség van rá. Nélküle a címszó- és a cikkanyag arányos elosztása, az átfedések, felesleges ismétlődések elkerülése, a helytelen vagy vaktában való utalások kiküszöbölése nem biztosítható. Tanulságos megemlíteni pl., hogy a NSzE első kötetének megírása és kiadása idején a címszóanyag még nem volt véglegesen rögzítve, ennek következtében az első kötetekre az előírt 2000 címszó helyett átlagosan csak 1624 címszó esik. Ez egyik fő oka annak, hogy a 26—50. kötetben viszont mintegy 60.000 cikknek kell megjelennie, ami kötetenként átlag 2400 címszó kiadását teszi szükségessé.

A NSzE második kiadásában a cikkek száma és átlag terjedelme, valamint a rendelkezésre álló összeterjedelem az egyes tudományzakok között a következőképpen oszlik meg :

Sz.	Tudományszak	Cikkek			Összterjedelem	
		A cikk átlag- terjedelme m-ben	összes cikkek száma	cikkek %-os megoszlása	1.000 n-ben	%-os arány
1.	Marxizmus-leninizmus és az SzKP története	6 000	1 000	0,9	6 000	3,2
2.	Filozófia	3 200	1 500	1,4	4 800	2,6
3.	SzÜ történelme	2 200	3 750	3,4	8 250	4,4
4.	Általános történelem	1 550	10 000	9,2	15 500	8,2
5.	Régészet és néprajz	1 500	2 950	2,7	4 400	2,3
6.	Közgazdaságtan	2 800	2 770	2,5	7 750	4,1
7.	Jog és közigazgatás	1 400	3 350	3,0	4 700	2,5
8.	Pedagógia és lélektan	1 800	1 600	1,5	2 880	1,5
9.	Sajtó és rádió	1 500	1 150	1,1	1 720	0,9
	Társ. tud. összesen	—	28 070	25,7	56 000	29,7
10.	Irodalom és nyelvtudomány	1 500	6 400	5,9	9 600	5,1
11.	Képzőművészet és építészet	1 500	3 650	3,3	5 480	2,9
12.	Zene, színház, film.....	1 500	3 700	3,4	5 550	3,0
	Irodalom és művészet összesen	—	13 750	12,6	20 630	11,0
13.	Matematika	2 500	1 380	1,3	3 450	1,8
14.	Fizika	3 000	2 400	2,2	7 200	3,8
15.	Csillagászat, geodézia.....	2 500	1 400	1,3	3 500	1,9
16.	Kémia	2 000	3 300	3,0	6 600	3,5
17.	Geológia	2 000	2 000	1,8	4 000	3,5
18.	Biológia	1 600	9 300	8,5	14 900	7,9
19.	Orvostudomány.....	1 700	3 560	3,3	6 050	3,2
20.	Műszaki tudományok	1 900	9 400	8,6	17 860	9,6
21.	Mezőgazdaság	2 000	3 200	2,9	6 400	3,4
22.	Természettudományok és technika története	1 700	4 500	4,1	7 650	4,1
23.	Iparok és közlekedés	2 700	1 800	1,7	4 800	2,6
	Természettudományok és technika összesen	—	42 240	38,7	82 350	43,9
24.	Földrajz	1 200	17 500	16,0	21 000	11,2
25.	Hadtudomány	2 000	2 800	2,6	5 600	3,0
26.	Különbözőek	400	1 000	0,9	400	0,2
	Tartalék	500	3 800	3,5	1 900	1,9
	Mindössze	—	109 160	100,0	188 000	100,0

A fenti arányok megállapítása az első kiadás összetételének beható elemzése és kritikája alapján történt. Ez a beosztás nagyjában és egészében a kidolgozás során megfelelőnek bizonyult, bár egyes tudományágak tekintetében az elméletileg kiszámított terjedelem a többihez viszonyítva szűknek, más esetben kissé bőnek tűnik. A ME számára ez a felosztás igen komoly útbaigazítást nyújt, mégis a terjedelem végleges felosztása előtt célszerű lesz a felveendő címszavakat s azok kívánatos terjedelmét egyenként is megállapítani s így kísérletet tenni arra, hogy a terjedelem optimális keretszámaít empirikus úton is megközelítsük.

A most folyó második kiadás terjedelme messze meghaladja az első kiadásét : 188 millió »n« az első kiadás 158 millió »n«-jével szemben. De nemcsak a terjedelemre nagyobb, jelentős mértékben megnövekedett a második kiadásban a címszavak száma is. Több mint 109.000, az első kiadás 65.000 címszavához képest. Minthogy a terjedelem nem növekedett a címszavak számával arányosan, így a második kiadás sok tekintetben lexikonszerűbb lesz. Erre vall az egyes cikkek átlagos terjedelmének aránya is. Egy cikk átlag terjedelme az első kiadásban kb. 2500 »n« volt, addig a második kiadásban már csak 1850 »n« lesz. Ezt a tendenciát erősítik az olvasók részéről már a kiadás folyamán felvetett egyes kívánalmak is, pl. a használt idegen szavak beiktatása, a rövid életrajzok számának növelése stb. A lexikális anyag fokozatos növekedése arra figyelmeztet bennünket is, hogy a ME-ban a magas színvonalú enciklopédikus részek mellett kellő gondot fordítsunk a lexikális anyag megfelelő kidolgozására s a népszerű kis kiadás előkészítésére is.

A második kiadás azonban nemcsak mennyiségileg múlja felül az első kiadást, hanem jelentős mértékben eltér attól belső tartalmában is. A második kiadásban csaknem kétszer annyi cikk (24 000-rel szemben 42 000) foglalkozik a természettudományok és a technika ismertetésével, mint az első kiadásban. Még jobban szemlélteti a tartalmi eltolódásokat, ha számbavesszük, hogy az első kiadás 65.000 címszavából a második kiadás csak mintegy 40 000 címszót vesz át. A második kiadás tehát 60 000 teljesen új címszót tartalmaz, amelyeknek jó része a szovjet és külföldi tudományban, technikában, gazdasági és kulturális életben időközben bekövetkezett új eredményekkel foglalkozik. Más részük a Szovjetunió és a népi demokráciák viszonyait és fejlődését ismerteti, pl. több mint 6 000 címszó foglalkozik a Szovjetunió népeinek múltjával, jelenével s ugyancsak több mint 6 000 pl. Kínával és az európai népi demokráciák történetével, gazdasági és kulturális életével.

Fontos tanulságként ki kell emelnünk, hogy a NSZE szerkesztősége második kiadásának címszavaira vonatkozó javaslatot betűrendben is és tudományszakonként is csoportosítva 83 füzetben kinyomtatva és hozzászólás, megvitatás céljából mintegy 10 000 címre szétküldte. A címszavak megvitatása a különféle párt- és szovjet szervezetekben, minisztériumokban és más főhivatalokban, központokban, egyetemeken, főiskolákon, kutatóintézetekben igen széles körben folyt le. A különféle közületeken kívül egyes kiváló tudósok és specialisták is megkapták az anyagot hozzászólásra. A hozzászólásokban kb. 1000 címszó törlésére, mintegy 6000 címszó helyesbitésére, adatainak kiigazítására és több mint 36 000 új címszó felvételére érkezett be javaslat. A főszerkesztőség a javaslatok nagyobb részét indokoltnak találta és a végleges címszójegyzék összeállításánál figyelembe vette.

A NSZE célkitűzéseire és méreteire további érdekes tájékoztatást nyújt az a néhány legfontosabb adat, amit az 1—25. kötetéről állítottatott össze a

szerkesztőség. E szerint az első 25 kötetben kiadott 40 000 cikknek mintegy 40%-át szövegalatti és szövegközi bibliográfia kíséri. Egy-egy kötetre átlag 3 400 könyvcím, az első kötetre összesen 85.056 könyvcím esik. A bibliográfiai adatok a művek eredeti nyelvén jelentek meg, így a bibliográfiák eddig a Szovjetunióban élő népek közül 35-nek a nyelvén és 26 más nép nyelvén, összesen 61 különböző nyelven jelentek meg.

A második kiadásban az illusztrációk száma és terjedelme is jelentős mértékben növekedett. Az 1—25. kötetben 257 színes, 739 mélynyomású egészoldalas tábla található, amelyek összesen 4.364 illusztrációt tartalmaznak. A szövegközi képek száma ugyanott 14.562. Ezen kívül ezekben a kötetekben van még 353 színes térkép és 730 szövegközi térkép is. Az 1—25. kötetben tehát összesen 20.019 különféle kép és térkép jelent meg, vagyis minden második címszóra esik egy illusztráció.

Nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy a szerkesztőség megkezdte a teljes név- és tárgymutató (index) összeállítását, ami mintegy 600.000 különféle adatot tartalmaz s ami mint a nagy mű 51. kötete igen hasznos segítséget nyújt majd a NSzE használóinak.

b) *A tudományos szerkesztőségek.* A szerkesztés munkáját a tudományos szakszerkesztőségek végzik. Ezek a NSzE szerkesztőségében az egyes tudományágak szerint tagolódnak, de mindig tekintettel vannak az elvégzendő munka mennyiségére is, pl. több kisebb, egymással bizonyos mértékig rokon tudományágat egy szerkesztőség gondjaira bíznak (pl. régészet, néprajz, embertan), vagy (zene, színház, film, mozi) máskor 1—1 nagyobb területet megosztanak (pl. a Szovjetunió története — világtörténelem; a Szovjetunió földrajza — idegen országok földrajza stb.).

A tudományos szakszerkesztőségek feladata a megfelelő tudományszak és a határterületek címszavainak összeállítása, azok megvitatása, terjedelmének, illusztrációjának meghatározása, általában a tudományszak számára megállapított sorterjedelemmel való gazdálkodás, egyes cikktípusok kidolgozása, a szerzők és lektorok kiválasztása és felkérése, a határidő nyilvántartása és ellenőrzése, szükség esetén a kész cikkek társadalmi megvitatásának megszervezése, a cikkek magas tudományos és ideológiai színvonalának biztosítása, a cikkek nyomdai előkészítése, a különféle korrekciók elvégzése. A nyomásra leadott cikkért elsősorban az illetékes szakszerkesztőség felel. Csak ezután következik az ellenőrző szerkesztőség és a főszerkesztőségi tag felelőssége. Különösen felelős a határidőkért és a cikkek megfelelő szereléséért (illusztráció, bibliográfia). A cikk szerzőjének, lektorainak, a szerkesztőségnek fel kell tüntetni azokat a forrásokat, amelyek alapján a cikk készült, hogy a tudományos ellenőrzés reálisan elvégezhető legyen.

A tudományos szakszerkesztőségek élén a szerkesztőség vezetője áll, aki a kérdéses tudományszak jólképzett szakembere (egyetemi vagy főiskolai végzettség, nem egyszer kandidátusi fokozat is). A vezető szervezi és irányítja a szerkesztőség munkáját. A főszerkesztőnek, a főszerkesztő illetékes helyettesének, a főszerkesztőség illetékes tagjának és a főszerkesztőség titkárának van alárendelve.

A szakszerkesztőség munkatársait a területen mutatkozó szakmai igény és az elvégzendő munkák mennyisége szerint válogatják össze. Egy-egy szakszerkesztőségi dolgozó feladatát átlagban évi 8 év teljes elkészítésében határozzák meg. Illetményük és jogállásuk (szabadság, kutatónap stb.) meg-

határozása az akadémiai kutatóintézetek dolgozóira megállapított jogszabályok előírásai szerint történik.

Jelenleg a szerkesztőségben a következő szakszerkesztőségek működnek :

- a) a marxizmus-leninizmus és az SzKP történetének szerkesztősége,
- b) filozófiai szerkesztőség,
- c) a Szovjetunió történetének szerkesztősége,
- d) világtörténeti szerkesztőség,
- e) régészeti, néprajzi és embertani szerkesztőség,
- f) közgazdasági szerkesztőség,
- g) állam- és jogtudományi szerkesztőség,
- h) irodalom- és nyelvtudományi szerkesztőség,
- i) művészettörténeti szerkesztőség,
- j) zenei, színházi, film, mozi szerkesztőség,
- k) pedagógiai és pszichológiai szerkesztőség,
- l) hadászati szerkesztőség,
- m) fizikai szerkesztőség,
- n) matematikai szerkesztőség,
- o) csillagászati szerkesztőség,
- ö) kémiai szerkesztőség,
- p) földtani és ásványtani szerkesztőség,
- q) a Szovjetunió földrajzának szerkesztősége,
- r) idegen országok földrajzának szerkesztősége,
- s) biológiai szerkesztőség,
- sz) orvostudományi szerkesztőség,
- t) műszaki tudományok szerkesztősége,
- u) ipari és közlekedési szerkesztőség,
- v) mezőgazdasági szerkesztőség,
- x) természettudomány és technika történetének szerkesztősége,
- y) komplex cikkek szerkesztősége,
- z) népi demokratikus országokról szóló cikkek szerkesztősége.

A felsorolt szakszerkesztőségek feladatköre magából az elnevezésből világosan kitűnik, így azok bővebb ismertetése felesleges. Mindössze a 3 utolsó-nak felsorolthoz kell némi megjegyzést fűzni. A természettudomány és technika történetének szerkesztőségét azért kellett külön megszervezni, mert e területeken csak így lehetett biztosítani a tudománytörténeti szempontok következetes érvényesítését. A komplex cikkek szerkesztőségének megszervezését a nagyobb terjedelmű, bonyolult, rendszerint országokról, nagyobb városokról szóló cikkek szerkesztésének eltérő módja tette szükségessé. Az ilyen komplex cikkek az enciklopédia terjedelmének mintegy 10%-át foglalják le. Ez a szerkesztőség csak az egyes illetékes szakszerkesztőségek által elkészített részanyagok összedolgozását végzi. A népi demokratikus országok szerkesztőségét az a baráti szándék hívta életre, hogy a népi demokratikus országokról szóló cikkeket különös gonddal készíthessék elő.

Egy-egy szakszerkesztőség egy időben kb. 20 kötet anyagával foglalkozik, amiből 10 kötet nyomdában, 10 kötet pedig szerkesztés alatt van. Jelenleg pl. a 28. kötetet nyomják és a 38. kötet kéziratát készítik elő a nyomdába adásra. A munkában levő 20 kötetrel kapcsolatban a szakszerkesztőség sorrendben a következő munkamozzanatokat végzi. Mindenek előtt kiemeli a később sorra kerülő egy-két kötet kényes, nehéz, vitás vagy nagyterjedelmű

cikkeinek címszavait és gondoskodik arról, hogy ezeket alkalmas szerző vagy intézmény idejében kidolgozza, megvitassa, nehogy később ezek miatt kése-
delem vagy fennakadás álljon elő. Ezzel párhuzamosan átvizsgálja a következő
munkába veendő kötet címszavait. Szükség esetén helyesbítéseket javasol a
terjedelem, illusztráció, bibliográfia tekintetében. Az illetékes főszerkesztőségi
taggal (konzultánssal) egyetértésben kijelöli a cikkek szerzőit és megrendeli
a cikket. A most készülő kötetek cikkeinek kéziratát besüregti, lektoráltatja.
Gondoskodik az illusztrációk elkészíttetéséről. Szükség esetén megszerzei a
cikkek társadalmi megvitátását. Szedésre előkészíti a következő nyomdába
adandó kötet kéziratát a kitűzött határidőig. Az első szedésben levő kötet
hasáb, majd tördelt korrektúráját elvégzi. Az első szedés tördelt korrektúráját
(maket) átvizsgálja, megbírálja, kiegészíti, vagyis elkészíti a kötet végleges
kéziratát. Ellátja a második szedésben levő kötet hasáb-, majd tördelt korrektú-
ráját. Végül imprimálja a nyomásra kész kötetet. Mivel a betűrend szeszélyei
miatt a munka nem egyenletesen oszlik meg az egyes szakszerkesztőségek
között (néha sok, néha kevés), ezért az előkészítő munkákat minden szakszer-
kesztőség maga ütemezi. A kézirat nyomdába adásától azonban minden munka-
mozzanatot grafikon szerint ütemeznek, hogy a 27 szakszerkesztőség, valamint
az 5 ellenőrző, ill. kiegészítő szerkesztőség munkájának koordinálását kellő-
képpen biztosíthassák.

d) *Ellenőrző és kiegészítő szerkesztőségek.* A tulajdonképpeni termelő mun-
kát a szakszerkesztőségek végzik. A szakszerkesztőségek száma azonban túlsá-
gosan nagy és a 27 szakszerkesztőség munkaterülete túlságosan széles, így
idők folyamán elkerülhetetlenné vált a tudományos ellenőrző szerkesztőség, az
ellenőrző stílszerkesztőség, az adatnyilvántartó és ellenőrző csoport, továbbá
a bibliográfiai szerkesztőség, végül a gyűjtőosztály megszervezése.

A tudományos ellenőrző és kiegészítő szerkesztőségek olyan funkcionális
szervek, amelyek a főszerkesztő feladatkörének egyes részeit látják el, tehát
amelyek a főszerkesztő nevében felülvizsgálják, ellenőrzik vagy kiegészítik az
egyes szakszerkesztőségek munkáját a tudományos alaposág és színvonal,
a cikkek stílusának egysége és közérthetősége, a helyesírás (pl. rövidítések és
más jelek) következetes betartása, a közölt adatok megbízhatósága, pontos-
sága, valamint a bibliográfiai adatok helyes kiválasztása és egységes elrendezése
szempontjából. Ha az ellenőrző, ill. kiegészítő szerkesztőségek és a szakszer-
kesztőségek valamelyike közt vita keletkezik, akkor a főszerkesztő dönt.
A gyűjtőosztály pedig összegyűjti, betűsorba rendezi és a nyomda számára
szedésre előkészíti az esedékes kötet anyagát. Ide futnak be a nyomdából
és innen jutnak tovább a szakszerkesztőségekbe a különféle korrektúrák.
Szóval a gyűjtőosztály összekötő szerv a szerkesztőség és a kiadó, ill. a nyomda
között. A 27 viszonylag kislétszámú s 1—1 tudományágat ellátó szakszerkeszt-
tőség munkájának összehangolása, a felesleges párhuzamosságok, indokolatlan
eltérések és zavaró ellentmondások kiküszöbölése e funkcionális szervek nélkül
megoldhatatlan lenne. Az ilyenfajta nehézségek és hibaforrások egy részét
csak a szakszerkesztőségek nagyobb egységekbe való összevonásával, a rokon
tudományágak azonos szakszerkesztőségekbe való tömörítésével lehetne némi-
leg csökkenteni.

Az ellenőrző és kiegészítő szerkesztőségek a következők :

- a) tudományos ellenőrző szerkesztőség,
- b) ellenőrző stílszerkesztőség,

- c) adatellenőrző és nyilvántartó csoport,
- d) bibliográfiai szerkesztőség,
- e) gyűjtőosztály.

Az ellenőrző, ill. kiegészítő szerkesztőségekben a legjobb munkaerők a legmagasabb besorolással kaptak beosztást, minthogy munkájuk a színvonal emelését és a minőség fokozását szolgálja. A szerkesztési munkák kezdetén legnagyobb részét még nem szerepeltek a tervekben sem. E funkciók csak a szerkesztési munkák során, rendszerint az elkövetett hibák felmerült nehézségek vagy hiányosságok felismerésével tudatosultak és nyertek szervezeti kereteket. A ME szerkesztőségének megtervezésénél azonban már feltétlenül figyelembe veendőek és ellátásukról majd egy ellenőrző és kiegészítő szerkesztőség keretében gondoskodnunk kell. Valószínű az is, hogy igen hasznos lesz, ha a címszószerkesztőséget, valamint az ellenőrző és kiegészítő szerkesztőséget szervezetileg is szorosabban összekapcsoljuk, hiszen funkciójuk is sok rokonságot mutat.

Nem tartozik az ellenőrző, ill. kiegészítő szerkesztőségek csoportjába, de funkcionális jellegénél fogva mégis itt kell megemlíteni a szerkesztőség központi korrektor csoportját, amelynek feladata a különféle nyomdai levonatok korrigálása.

d) *Szerzők, lektorok, szakértők.* A cikkek megírására, a kéziratok lektorálására, egyes kérdések szakértői megvizsgálására a szakszerkesztőségek lehetőleg olyan külső munkatársakat kérnek fel, akik a szóbanforgó területen szakmatudósok, szakértőknek számítanak. Ez azt jelenti, hogy folyton újabb és újabb munkatársakat vonnak be a munkába. Ún. házi szerzők alig dolgoznak. Az 1—25. kötet cikkeinek elkészítésében 7 579 szerző vett részt. Megközelítően ugyanennyi a különféle lektorok és szakértők száma is. Ha figyelembe vesszük, hogy a címszavak mintegy 30%-át maguk a szakszerkesztőségek munkaidőben, külön díjazás nélkül dolgozzák ki (természetesen főként a rövid lexikális adatokat tartalmazó cikkek és az utalások tartoznak ezek közé), akkor a megjelent 40 000 cikkből 1 szerzőre kb. 3—4 cikk esik, vagyis a NSzE cikkeit valóban specialisták írják meg és bírálják felül.

Ez már magában is nagymértékben emeli a NSzE cikkeinek tudományos színvonalát. Fokozza ezt a szerkesztőségnek az az eljárása, hogy minden fontosabb, kényesebb cikket a szakmai lektoráláson kívül széleskörű társadalmi megvitatásra is bocsájt. Az 1—25. kötet 40 000 cikke közül 6 191 került társadalmi megvitatásra. A megvitatásban 1 048 különféle tudományos intézet, egyetem, főiskola, minisztérium és főhivatal, terület, járás, társadalmi szervezet vett részt.

A cikkek szerzőit és lektorait a szakterület elismert szakemberei közül a szakszerkesztőség jelöli ki. A kijelölést átlagos jelentőségű és terjedelmű cikkek esetében a főszerkesztőség illetékes tagja (vagy a felkért konzultáns), nagyon fontos vagy igen nagyterjedelmű cikkek esetében a főszerkesztőség ülése hagyja jóvá. A kijelölt szerzővel (lektorral) a szakszerkesztőség először rendszerint előszóval beszél meg a témát, terjedelmet, illusztrációt, bibliográfiát, határidőt, s csak azután küldik el az írásbeli felkérést. A megbízáshoz mellékelik a rokon címszavak adatait, valamint a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának és a Szovjetunió Felsőoktatási Miniszterének a felhívását a tudományos intézményekhez, hivatalokhoz és kutatókhoz a NSzE támogatásáról. Ugyancsak megküldik a szerzőnek (lektornak) azt a módszertani utasítást is, amely részletes tájékoztatást nyújt a szerzőnek a NSzE célkitűzé-

seiről, jellegéről, a cikk címének, terjedelmének, stílusának, felépítésének meghatározásáról, a szakkifejezések megválasztásáról és meghatározásáról, a statisztikai táblázatok összeállításáról, az idézetek, rövidítések használatáról, a kelezésről, utalásokról, idegen nevek és szavak átírásáról, a bibliográfia összeállításáról, képekről, térképekről, a kézirat külső alakjáról. Függelékként tartalmaz néhány cikksémát, a rövidítések jegyzékét és az idézetekre vonatkozó szabványt. Ezután a cikk megrendelését nyilvántartásba veszik. Késedelem esetén (ismételten is) megsürgetik s csak nagyon ritkán nyugodnak bele abba, hogy a kiszemelt szerző helyett mással írassák meg a cikket.

A NSzE fontosságát és különleges kezelését mi sem mutatja jobban, mint az, hogy a Szovjetunió Minisztertanácsának felhatalmazása alapján a szerzői, lektori és szakértői díjakra is egészen különleges díjtételeket állapítottak meg. Átlagos cikkek esetében az ivenkénti tiszteletdíj nagyjában megegyezik a tudományos könyvkiadásban szokásos szerzői tiszteletdíjakkal. Viszont aszerint, hogy a kívánt cikk fontos, bonyolult, hosszabb utánjárással vagy csak kivételes szakértelemmel tisztázható témákról szól, a tiszteletdíj többszöröse is lehet a legkisebb ív tiszteletdíjának. Ezt a fokozatosságot az a meggondolás eredményezi, hogy az enciklopédiában a legkülönfélébb minőségű témák kerülnek kidolgozásra, amelyek igen különböző fokú felkészültséget, utánjárást kívánnak meg, így nem volna méltányos és igazságos csupán a cikk terjedelme szerint megszabni a tiszteletdíjat. Helyesebb, ha a szerző munkájának minőségét is fokozottabban figyelembe veszik. De arányosan növekszik az alapdíj a cikk terjedelmének rövidülésével is. Vagyis minél rövidebb terjedelmű cikket kérnek valamely címszóról, az ívre átszámított tiszteletdíj annál magasabb lesz. A rövidebb cikkekért céltudatosan azért állapítanak meg magasabb tiszteletdíjat, mert ezzel arra ösztönzik a szerzőket, hogy a mondanivaló tömörítésére törekedjenek. Így a cikk anyagának enciklopédikus tömörítésével a szerzőt anyagi hátrány nem éri, viszont a sűrítés jelentős megtakarítással jár a nyomdai munkákban és a papírfelhasználásban.

e) *A cikkek tartalmával kapcsolatos egyes módszertani kérdések és szempontok.* A NSzE cikkeinek tartalma, adatainak gazdagsága, ideológiai állásfoglalása, tudományos elmélyedése a sorba megjelenő kötetekben számunkra is folyamatosan hozzáférhetővé és felhasználhatóvá válik.

Az NSzE szerkesztőségének hatéves tapasztalata ezen kívül azonban a cikkek tartalmi elemeinek, adatainak összegyűjtésével és egységbe foglalásával, a megfelelő eszmei állásfoglalás kialakításával, a nyílt kérdések kezelésével, a cikk stílusával kapcsolatban is számos olyan módszertani útbaigazítást nyújthat, amit egyébként csak a magunk kárán tanulhatnánk meg. Ezért a szerkesztőség felépítésének és működésének ismertetése után célszerű lesz néhány szóban ezekre is kitérni, annál is inkább, mert a szerkesztőség vezetői és munkatársai következetesen és különös gonddal irányították rá minden területen ezekre a módszertani tapasztalatokra a figyelmünket. Így alkalom nyílt arra, hogy a tartalommal kapcsolatos egyes fontosabb módszertani problémákat fejlődésükben ismerhessük meg.

E módszertani útmutatások közül a következő legfontosabbakat kell kiemelnünk:

1. Valamennyi cikket mindenek előtt konkrét tényekkel, bőséges adatokkal kell telíteni. Az olvasó tényanyagot — konkrét ismereteket, adatokat keres s nem elégszik meg semmitmondó általánosságokkal, üres jelzőkkel. Az eszmei-ideológiai állásfoglalásnak nem frazeológiában kell megnyilvánulnia.

nulnia, hanem a tények és adatok céltudatos csoportosításában és következetes értékelésében. A NSzE első kötetei pl. egyes kapitalista országokról szóló cikkekben konkrét tények és adatok helyett nem egyszer túlzó kritikai támadásokat, üres szuperlatívuszokat használtak, ami nemcsak azért bizonyult helytelennek, mert a szovjet olvasókat nem tájékoztatja a kérdés konkrét részleteiről, hanem azért is, mert az ilyen cikkek gyorsan elavulnak. Maradandóbb és céljának jobban megfelel a cikk, ha a kérdést elmélyedő alaposággal, konkrét tények és adatok ismertetésével és értékelésével elemzi, s stílusában az enciklopédikus tömörséget komoly higgadsággal párosítja.

2. A tudományban vitatott, nyílt kérdéseket kellő körültekintéssel kell kezelni. A gondosan szerkesztett enciklopédia az ismeretek törvénykönyvének számít. A szerkesztőség azonban nem tekintheti magát a vitatott problémákban döntőbírónak. Ilyen esetben helyesebb ismertetni a szembenálló álláspontokat a mellettük és ellenük szóló érvekkel együtt. A bátortalanság, a vitatott kérdések elkerülése minden esetben helytelennek bizonyult, annál is inkább, mert a tudományos ismeretek bővülése rendszerint éppen ezeken a területeken rohamos, így az ilyen kérdések kikerülése azt eredményezi, hogy az enciklopédia hamar elmarad a fejlődés mögött.

3. Az enciklopédiának megfelelő arányban számot kell adni a saját országát, népét s annak kultúráját illető, valamint a külföldre vonatkozó ismeretanyagról. Komoly hiányosságnak bizonyul, ha ezek közül az egyik terület túlteng, a másik pedig háttérbe szorul. A NSzE korábbi köteteinek cikkei pl. számos esetben a Szovjetunióra korlátozódnak, így a szovjet olvasó nem tájékozódhat kellő mértékben a felvetett kérdésben. Újabban több figyelmet fordítanak a külföldi, a nyugati és ázsiai országok viszonyainak és eredményeinek az ismertetésére is.

4. A tapasztalatok szerint az olvasó a tudományos ismeretanyag szisztematikus, tehát enciklopédikus összefoglalásán kívül feltétlenül igényt tart bizonyos lexikális ismeretekre is, pl. fogalmak, tárgyak események rövid magyarázatára, rövid életrajzokra, idegen szavak magyarázatára, egyes szavak etimológiájára, átírt szavak és nevek eredeti írásmódjára stb. Ezeket a NSzE első kötetei még mellőzték, de a későbbi kötetek már egyre bővebben tartalmazzák.

5. Az enciklopédia címszavainak összeállításánál, a cikkek tartalmi elemeinek és stílusának kialakításánál feltétlenül figyelemmel kell lenni azoknak az olvasóknak az igényére és műveltségi színvonalára, akik a leggyakrabban használni fogják. A társadalom műveltségi színvonalának bizonyos mérvű emelkedését természetesen számításba kell venni. Általában helyesnek látszik, ha az enciklopédia színvonalát a középiskolát végzettek és az ezekhez hasonló alpműveltségűek igényeihez mérjük. Feltétlenül el kell érni, hogy minden cikk eleje : a fogalom, tárgy vagy esemény definíciója közérthető legyen. A cikk bizonyos szakismereteket feltételező szakmai része csak ezután következhet. Igen nagy segítséget nyújt e tekintetben az, hogy a NSzE a társadalom széles rétegeinek bevonásával és támogatásával készül. A társadalmi megvitatás előnyei a színvonal s a helyes stílus kialakításában is felmérhetetlenek bizonyultak.

6. Sok gondot okoz a szerkesztőségnek a kiváló élő kortársakról szóló életrajzi cikkek megírása. Különösen kényes feladat annak meghatározása, hogy ki kerül be és ki nem az enciklopédiába. Elég megfelelőnek bizonyult, ha nem személy szerinti válogatással döntenek, hanem bizonyos kategóriák

feltétlenül (pl. akadémikusok, Kossuth-díjasok stb.), más életrajzok pedig csak alapos szakmai válogatás után kapnak helyet az enciklopédiában. További kérdés a cikk terjedelmének, az arckép nagyságának és a bibliográfia részletességének a meghatározása. Ezekről előre elkészített javaslatok alapján mindig a szerkesztőbizottság dönt.

7. Következtesen különös figyelmet kell fordítani az ismétlések, párhuzamosságok, ellentmondások, helytelen vagy felesleges utalások, következetlenségek kiküszöbölésére. (Pl. a billiárdot törölték, de a dákóról szóló cikk bennmaradt.)

8. Fontos módszertani tanulság, hogy a megírt cikkek egymás mellé helyezése még nem vezet el a kívánt műhöz. Az egész enciklopédiát is, az egyes köteteket külön-külön is céltudatosan szerkeszteni, a végleges rendbe egymás mellé helyezve tanulmányozni és egybecsiszolni kell, mert csak így válik a cikkek ismerethalmaza egységes művé s a népművelés, a termelés és a tudományos munka hasznos munkaeszközévé.

3. A kiadóvállalat szervezete és működése

A NSzE Állami Tudományos Könyvkiadó tulajdonképpen az a vállalati és jogi keret, amiben a NSzE apparátusa működik. Ez a kiadó mint önálló vállalat illeszkedik be a különféle kiadóvállalatok közé, de fontos különbség, hogy a kiadóvállalat és igazgatója a NSzE főszerkesztőjének van alárendelve, így tehát a kiadó a NSzE kiadásán kívül más enciklopédikus művek kiadására is kiterjed, de jelenleg csak a NSzE és az abból rövidített háromkötetes Enciklopédikus Szótár megjelentetésével foglalkozik. Most mérlegelik azt, hogy a NSzE és az Enciklopédikus Szótár kiadásának közeli befejezése után, a szerkesztőség és a kiadóvállalat gazdag tapasztalatokat és nagy gyakorlatot szerzett munkagárdáját milyen további fontos, közérdekű kiadványok elkészítésével foglalkoztassák. Egybehangzó vélemények alapján kézenfekvőnek látszik az az elgondolás, hogy egyrészt a NSzE 10—12 kötetbe tömörített kiadását Kis Szovjet Enciklopédia címen, másrészt más, általános irányú és közérdeklődésre számottartható lexikonok kiadását vegyék tervbe.

a) *Szervezeti felépítés.* A NSzE apparátusán belül a kiadó feladatkörébe tartoznak az egész apparátus terv- és gazdasági, személyzeti, termelési (kalkulációs) anyagbeszerzési ügyei, továbbá a könyvelőség és a központi leíróiroda. Itt működik a térképészeti, az illusztrációs, a grafikai szerkesztőség és a fényképészeti laboratórium, valamint a tudományos könyvtár, a nyomdatechnikai osztály és a tördelő-korrektori csoport. Feladata tehát egyrészt az egész apparátus anyagi, technikai feltételeinek biztosítása, másrészt a kiadási és nyomdai munkához szorosabban kapcsolt egyes funkcionális tevékenységek (pl. kép-, térkép- és grafikai szerkesztőség, tudományos könyvtár) ellátása, végül a nyomdatechnikai munkák végzése (nyomdatechnikai csoport, tördelő-korrektori csoport). A kiadó részlegeinek munkáját az igazgatóság fogja össze és képviseli a kiadás érdekeit és szempontjait a vezetőségben.

b) *A kiadó munkájának menete.* Mind a szerkesztőség, mind a kiadó tervét, annak ütemezését az elkészítendő kötetek száma határozza meg.

A tervezés döntő adata tehát az, hogy a szóbanforgó évben hány kötet megjelentetését határozzák el. Az eredeti ütemterv szerint átlag évi 8—10 kötetnek kellett volna elkészülni. Ezt az előirányzatot azonban csak az idén érték el, mert a felfutást mind a kéziratok elkészítése, mind a nyomdai kapacitás és anyagfelhasználás terén csak fokozatosan lehetett biztosítani. A kezdeti évek 3—5 kötetével szemben az idén már 8, jövőre pedig 10 kötet készül el.

Az apparátus globális terve éppen ezért csak az elkészítendő kötetek számát, a velük kapcsolatos szerkesztőségi, kiadói és nyomdai műveleteket és azok határidejét tünteti fel. A szerkesztőség és a kiadó egyes rétegei a globális terv alapján készítik el a maguk külön részlettervét.

A kiadó egyes részlegeinek tevékenysége minden egyes kötetrel kapcsolatban pontosan meghatározott menetrend szerint folyik. Ez a részletes menetrend pontosan előírja a kézirat elkészítésének és külső kiállításának módját, az egyes kiadói műveletek sorrendjét és időtartamát. E menetrend szerint a szak szerkesztőségekben elkészített és a különféle ellenőrző és kiegészítő szerkesztőségekben felülvizsgált kéziratokat a szerkesztőség gyűjtőosztálya félkötetenként gyűjti össze, szedi rendbe, hozza nyomdakész állapotba és adja át a kiadó termelési osztályának. A termelési osztály a nyomdákkal kötött szerződéses ütemterveinek megfelelően adja át szedésre. A nyomdák minden kötet kéziratát kétszer szedik ki. Az első ideiglenes szedés (maket) közbeeső forma a kézirat és a kész könyv között. A szerkesztőség munkájának minőségi javítását szolgálja. Óriási előnye, hogy az egész kötet anyagát végső elrendezésben, tördelve, ideiglenes képekkel és térképekkel, az ábrák felirataival, a lapok élőfejeivel együtt lehet látni. Az egyes szerkesztőségekben külön-külön elkészített részek itt kerülnek először együvé és a szerkesztőség egészének a szeme elé. Így alkalom nyílik minden oldal együttes hatásának alapos megvizsgálására, a címszavak, élőfejek, ábrák szemetszűrő ellentéteinek kiküszöbölésére. A maket jó arra is, hogy füzetekre bontva szűkebb, szakértő nyilvánosság elé vigye az anyagot, még mielőtt véglegesen kinyomatnák. Így számos hiba, hiányosság kiküszöbölhetővé válik. A kötet vitathatatlanul jobban összedolgozottá, »szerkesztettebbé« válik. A kettős szedés kétségtelen hátránya azonban, hogy a szerkesztőségeknek olykor elnagyoltabb, felületesebb munkára is lehetőséget ad, hiszen tudják, hogy az első szedésre leadott kézirat még nem végleges, s a végleges szedésig lesz idő az átdolgozásra.

Minthogy az első ideiglenes szedés hasábkorrektúrája, főként pedig tördelt korrektúrájával való foglalkozás hónapokat vesz igénybe, a nyomda nem tartja a szedést, annál kevésbé, mert az esetek többségében úgymint annyira megváltozik a szöveg is, az elrendezés is, hogy nagy részét úgymint újra kellene szedni. A második, végleges szedés és annak tördelése természetesen már sokkal könnyebb, kevés utólagos változtatással jár. A második szedés szövegén 5%-nál többet változtatni csak a főszerkesztőhelyettesek írásos engedélye alapján szabad. Így a kettős szedés költségeinek (kötetenként mintegy 80 000 rubel) legalább egy része megtérül.

A nyomda az első hasábkorrektúrát 9 példányban, az első tördelt korrektúrát (maketet) 80 példányban, a második, végleges szedés tördelt korrektúráját 24 példányban küldi meg a kiadónak. A korrektúrákat részben 3—4 éves füzetekben, részben cikkekre vágva kapják meg a szakellenőrző és kiegészítő szerkesztőségek, korrektori csoportok, hogy egyrészt saját anyagukat, másrészt az egész anyagot együtt megfelelően ellenőrizzék a tartalom, az adatok, a helyesírás, a képek, képletek elhelyezése, valamint a terjedelem,

az összefüggések vagy ellentmondások szempontjából. A különféle korrek-túrák átvizsgálásában a maga feladatkörének megfelelően az apparátus minden részlege résztvesz s minden részlegnek szigorúan megszabott határ-időig kell elvégezni a felülvizsgálást, nehogy a késedelmével hátráltassa a kötet elkészítését.

Külön határidőket állapítanak meg a hasábkorrektúra és a második szedés korrek-túrái, végső ellenőrzés és imprimálás munkái számára is.

A különféle szerkesztőségek és csoportok által javasolt javításokat külön csoport egyesíti és vezeti keresztül egy példányon a nyomda számára. A szerkesztőségek vezetői aláírásukkal vállalnak felelősséget az általuk átvizsgált részek helyességéért. A kiadó korrektori csoportja az ívek matricázása előtt és a nyomás megkezdésekor az első kinyomott íveken is ellenőrzi a helyességet. A nyomást a főszerkesztő engedélyezi.

c) *Nyomdák, nyomás, kötés, példányszám, terjesztés.* A NSzE számára több hatalmas nyomdaüzem dolgozik. A Pecsatnij Dvor végzi az első ideiglenes sze-dést monotype szedéssel (maket ideiglenes klisékkel). A végleges szöveget a moszkvai Első Állami Mintanyomda szedi ki. A nyomást, hajtogatást, össze-hordást, fűzést, kötést, csomagolást a moszkvai Molotov nyomdai kombinát látja el. A térképeket, színes és mélynyomású táblákat speciális nyomdák állítják elő. A NSzE nyomdai előállítását külön részletes kinyomtatott szab-vány szabályozza. A nyomás magas nyomással, krómozott rézmatricáról 300 000 példányban történik. A krómlevonat olyan ellenállóvá teszi a réz-matricát, hogy a hatalmas példányszám kinyomására rendszerint egy matrica elegendő. Egy gépen egyszerre két ívet nyomnak. A nyomás minőségét foto-cellás berendezés ellenőrzi. A hajtogatást, összehordást, fűzést, a kötés minden mozzanatát gépesítették. Csak a táblák, térképek beragasztását végzik kézzel. Naponta átlag 8 000 példány készül el. Egy-egy kötet 300 000 példányhoz mintegy 1 000 tonna papírt és egyéb anyagot használnak fel.

A 300 000 példányt teljes egészében az Állami Könyvterjesztő veszi át. Az egész anyagból 260 000 a belföldi előfizetők-höz, 40 000 külföldi előfizetők-höz kerül. Magyarországra 1100 példány jár. Fontos tapasztalat, hogy az első köteteket nagyobb példányszámban kell kinyomtatni, mint a későbbieket. Az előfizetők egy része lemorzsolódik. Helyükbe újak lépnek, de az első köteteket azok szeretnék kapni.

Egy-egy kötetben átlag 80 ív van. A terjedelem 85%-a szöveg, 15% illusztráció (kép, térkép, stb.).

Ez a néhány adat is jól szemlélteti a NSzE óriási méreteit s nem utolsó-sorban azt, hogy lehet jó szervezéssel gazdaságosan megoldani egy ilyen hatalmas kulturális vállalkozást. A szerkesztőség 288, a kiadó 199, összesen 487 állományba vett dolgozót foglalkoztat, 7 579 szerző, hozzávetőlegesen ugyanannyi lektor és bíráló munkáját szervezi, 3 nagy és több kisebb nyomdában dolgoztat, évi 8–10 000 tonna papírt és kötési anyagot használ fel, évente 2 400 000–3 000 000 darab könyvet használatba ad, egy hatalmas 5 emeletes épületet, valamint 18 személy és 6 tehergépkocsit 35 soffőrrel és műszerésszel fenntart, hatalmas forgóalapot vesz igénybe s 1–1 kötet csak 40 rubelbe kerül, amelynek több mint 10%-át nyereségrészesedésként az állampénztárba befizeti. Kielégíti tehát e hatalmas kulturális szükségletet óriási személyi, anyagi és pénzügyi erők megmozgatásával olcsón, gazdaságosan az állam és a társadalom megterhelése nélkül.

III. Összefoglalás

Mindez természetszerűen csak vázlatos képet nyújthat arról a sok hasznos tapasztalatról, konkrét részletről, amit a NSzE helyszíni tanulmányozása nyújtott. A NSzE művelődéspolitikai célkitűzése, gazdag és magasszínvonalú ismeretanyaga, a cikkek összeállításának, elrendezésének, stílusának, szerelésének kérdései, a létrehozó szerkesztőség és kiadó felépítése és módszerei, a szerzők, lektorok, bírálók munkája, a társadalom tevékeny részvétele e munkában, az engedélyezett különleges tiszteletdíjak és illetmények, a megállapított nyomda- és kötéstechika, a felhasznált anyagok biztosítása, a használatba adott forgóeszközök és modern technikai apparátus helyszíni megismerése a ME számára felmérhetetlen előnnyel, idő, munka és gazdasági megtakarítással jár.

Kétségtelen ugyan, hogy a ME megtervezésénél, anyagi és pénzkereteinek megállapításánál, a szerkesztőség és kiadó felépítésénél és ütemezésénél igényeinket nem mérhetjük a NSzE méreteihez és lehetőségeihez, hanem mindig figyelemmel kell lennünk országunk teljesítőképességére. Viszont az is kétségtelen, hogy éppen az enciklopédia, a közhasznú ismeretek kincsháza esetén a minőség tekintetében nem, a mennyiség tekintetében is csak kis mértékben lehet és szabad engedményeket tenni. Egy kisebb nép természetszerűen nem fejlesztheti ki egyformán a termelés minden ágát, nem művel alkotó módon minden tudományszakot stb., de az érvényes, időszerű, közérdekű ismeretekre a kisebb nép fiainak is éppen olyan minőségben és megközelítően ugyanolyan terjedelemben van igényük és joguk, mint a nagyobb népeknek. Olyan módszereket és megoldásokat kell tehát találnunk, amelyek lehetővé teszik, hogy a ME korszerű tudományos színvonalon és nyomdatechnikai kiállításban, kellő terjedelemben, de népgazdaságunk teljesítőképességével összhangban készülhessen el.

E mellett döntő tanulság még az, hogy a NSzE lérehozása a Szovjetunióban a művelődéspolitikai egyik központi kérdésének számít, a kormányzat és társadalom ennek megfelelően gondoskodik róla akár az anyag- és forgóeszközök felhasználásáról, akár a munkaerőlétszám vagy a tiszteletdíjak és illetmények megállapításáról, akár a technikai kivitelezés módjáról vagy korszerű felszereléséről van szó. A korszerű ME lérehozása nálunk is nemzeti ügy, éppen ezért valóságos kulturális jelentőségének megfelelően kell biztosítani a létrehozásához szükséges anyagi, technikai, felszerelési és személyi feltételeket, mert csak így felelhet meg azoknak a követelményeknek, amelyeket népművelésünk, termelésünk és tudományos kutatómunkánk vele szemben támaszt. Ezelőtt 300 évvel az enciklopédia nemzeti jelentőségét csak Apáczai Csere János ismerte fel és érezte át, ma ez a szép és fontos feladat a magyar dolgozó nép társadalmára és államára hárul. Ennek megfelelően kell fontos állami létesítményeink sorába iktatni.

A MŰSZAKI TUDOMÁNYOK SZEREPE A TUDOMÁNYOK OSZTÁLYOZÁSÁBAN*

KORACH MÓR,
a műszaki tudományok doktora

I.

Az Angol Mérnöktársulat 1954. május 7-én 100 éves fennállását ünnepelte és ebből az alkalomból Constantinesco foglalkozott a mérnökök és tudósok viszonyával. »Igaz ma, mint a multban« — mondta Constantinesco — »hogy a tudósok és teoretikusok gyakran inkább akadályozzák, mint elősegítik a mérnöki haladást. Ha egy feltaláló gyakorlati érz felvet egy gondolatot, gyakran megesik, hogy inkább azt vizsgálják, miért nem fog működni, mint azt : hogyan lehetne a gondolatot megvalósítani. Zeuner pl. 1869-ben a belső égésű motort nem tartotta versenyképesnek a gőzgéppel szemben, mert a szükséges nyomások a hengerben — általa helyesen kiszámítva — gyakorlatilag elfogadhatatlanul magasak voltak. Szerencsére az úttörőket ez nem bántortalanította el, másképp még ma sem rendelkezünk robbanó motorokkal. Az elmélet és tudomány embereinek ritkán nincs igazuk. Amit azonban nemigen vesznek számításba, az a mérnökök elméssége és találékonysága olyan nehézségekkel szemben, amik kevésbé gyakorlati elmék számára nem látszanak leküzdhetőeknek. Hiányzik belőlük a mérnök hite abban, hogy ha az első kísérletre valami egyáltalán működik, folytatólagos fejlesztés útján nagymértékben tökéletesíthető.

Más úton, mint azt a tudósok szokták, a mérnökök is tettek tudományos felfedezéseket ; és ily módon, azáltal, hogy elég merészek voltak szerkezeteket és gépeket empirikus úton felépíteni . . . sok tünemény tökéletes ismerete nélkül, legalábbis annyira előmozdították a tiszta tudomány haladását, mint amennyire a tiszta tudomány valaha is serkentette a mérnökséget. Az igazság az, hogy a tudósok és mérnökök hasonló eredményt eltérő módszerekkel igyekeznek elérni. A különbség nem a célban, hanem a módszerben van.«

A folyó évi Akadémiai Nagyhétén Fogarasi Béla akadémikus a tudományok osztályozásáról tartott előadásának során kiemelte, hogy »a tudományok régi felfogásában és osztályozásában a műszaki tudományok egyáltalában nem játszottak szerepet«, s hogy »a technikai tudományok fogalma nagyon újkeletű. Teljes jelentősége . . . csak a Szovjetunióban nyert elismerést«. Constantinesco felszólalása azt mutatja, hogy a tőkés országokban a technikai »tudományok« fogalma még ma sem alakult ki : a technikát még mindig szembehelyezik a tudománnyal. sőt általában azonosítják a tudománnyal az elméletet, a technikával a gyakorlatot. Eszerint a tudomány ott kezdődik, ahol a gyakorlat megszűnik és viszont.

Azt hisszük, fölösleges ezek után hangsúlyozni, mennyire jogos a Fogarasi által felállított követelmény, hogy itt az ideje a tudományok marxista

* A cikket vitaindítónak szánjuk. Kérjük a hozzászólásokat. (Szerk.)

alapon való osztályozásának, s ezen belül a technikai tudományok helymeghatározásának; ami még mindeddig nem történt meg, mint azt maga Fogarasi kiemelte. Jelen tanulmány célja, megvitatni ezen osztályozási munka egyes kérdéseit, s így előkészíteni a talajt a technikai tudományok képviselőinek hozzászólására, amire annál inkább számítunk, mert, mint azt Fogarasi előadásában helyesen kiemelte, ettől az osztályozástól függ egyrészt a Magyar Tudományos Akadémia korszerű szervezeti felépítése, másrészt a magyar közoktatás, illetve a tananyag tudományos kialakítása.

Fogarasi a műszaki tudományokra — és általában az alkalmazott tudományokra vonatkozó elemzése során egy sor problémát vetett föl, amelyekre jórészt választ is igyekezett adni, sőt javaslatot is tett a technikai tudományok meghatározására s ezzel azok besorolására a többi tudományok közé. Nézetünk szerint a kérdések felvetésének módja, valamint az arra adott válaszok, ha egyrészt a megoldások főirányát helyesen mutatják is, másrészt feltűntetik az e téren uralkodó fogalomzavart. Azonkívül a kérdések közül hiányoznak egyesek, amelyek megválaszolása talán nem kevésbé jelentős, mint a felvetetteké. A továbbiakban lesz alkalmunk ezen kérdéseket felvetni, azokra megkísérelni a választ, s végül kifejteti a műszaki — és általában a gyakorlati — tudományok bizonyos módszertani jellegzetességeit, amelyeket tudomásom szerint mindeddig nem részleteztek, bár azok éles fényt vetnek az elméleti és gyakorlati tudományok közötti átmenetre és összefüggésre, valamint, éppen ezáltal dialektikusan a fennálló különbségekre, konkrétabb alpra helyezve ilymódon a vonatkozó osztályozást.

II.

Mielőtt feltennénk a dolog lényegébe vágó kérdéseket, amelyekre a választ keressük, szükségesnek látszik tisztázni a terminológia néhány kérdését is.

Általánosan elterjedt szokás megkülönböztetni az elméletet a gyakorlattól, s maga Fogarasi is csatlakozik ahhoz a felfogáshoz, amely a technikai tudományokat mint alkalmazott tudományokat különbözteti meg az ún. elméleti természettudományoktól, értve ezek alatt nemcsak a tulajdonképpeni elméleti, hanem a kísérleti természettudományokat is. Ez a dichotómia azonban magán viseli még mindig bizonyos mértékben a középkori, feudális-vallásos, sőt az ókori, rabszolgatartó osztálytársadalmak tudományfelfogásának bélyegét. Az elmélet és a praxis hierarchikus egymásföle helyezése a görög rabszolgatársadalom kézi munkát megvető, úri bölcséletében gyökerezik: abban az előítéletben, hogy a pusztá elmélkedéssel meg lehet ragadni az igazságot, hogy a matematika nem a gyakorlatból nőtt ki, hanem apriorisztikus, szellemi termék. Fogarasi helyesen emeli ki, hogy tulajdonképpen »tisztá« tudományok nincsenek (amit ő valószínűleg úgy értelmez, hogy az elméleti tudományok sem nevezhetők »tiszták«-nak, mert elmélet nincs gyakorlat nélkül), de nézetünk szerint, mikor ő is az elméleti jelző alatt fogja össze pl. az egész kémiát vagy az egész fizikát, nincs tekintettel a tudomány fejlődésére úgy, ahogy azt a dialektikus és történelmi materializmus megköveteli. Be fogjuk bizonyítani, hogy a tudomány a kanti idők óta nemcsak a dichotómia, de a trichotómia stádiumát is túlhaladta, és a két szélső tudománycsoport: az elmélet és gyakorlati tudománycsoport között egy sor átmenet van, saját jellegzetességeivel, amelyeket lehetetlenség mind a fenti dichotó-

miával félreértés nélkül összefoglalni. Tény az, hogy mind a fizika, mind a kémia már évtizedek óta feloszlottak elméleti és kísérleti fizikára illetve kémiára, úgyhogy ideje volna a két, úgy a módszerekben, mint a személyekben különböző tudománycsoportot többé össze nem vonni, kétértelműen, az »elméleti« jelzővel, hanem, ha nem kívánjuk végleg elvetni a szerintünk avult dichotomiát, inkább javaslandó az »elvi« jelző használata, összefogva ezzel az elméleti és kísérleti tudománycsoportokat. Látni fogjuk, hogy a »kísérleti« tudomány fogalmának közbeiktatása (amely tehát egy trichotomiát eredményez) milyen jelentőséggel bír a tudományok helyes osztályozása szempontjából:

1. elméleti	} elvi
2. kísérleti	
3. gyakorlati	

tudományok

A másik szó, amit terminológiai elemzésnek kívánunk alávetni, az »alkalmazott« jelző. »Alkalmazott tudományról« beszélni természetesen helyesebb, mint elvitatni a »tudományos« jelzőt mindattól, aminek gyakorlat-szaga van. Mégis, ez a szóhasználat sem állja meg a helyét; még történelmileg sem. A történelem maga bizonyítja, hogy az ún. alkalmazott tudományokat és köztük a műszaki tudományokat az ún. elméleti, egyesek szerint »tisztá« tudományok legalább olyan mértékben »alkalmazták«, mint fordítva. Az esetleges ellenvetés, hogy »alkalmazott« alatt a gyakorlati alkalmazást értik, magától adódik, de nem változtat azon, hogy az »alkalmazott« jelző szintén magán viseli az előbb említett hierarchikus egyirányú (az elmélettől a gyakorlat felé eső) tudományfelfogás bélyegét, amely nincs tekintettel a kölcsönhatásra; s ezért szerintünk helyesebb volna a »gyakorlati« jelzőt használni. A termodinamika a jóval előbb megszerkesztett gőzgép »alkalmazása« volt, s általában minden, a különböző technológiákból kinőtt elméleti általánosítás — amire számtalan példa van — ilyen »alkalmazása« a gyakorlatnak az elméletre. Azt hisszük, hogy a gyakorlati jelző használata ellen egyébként nem merülhet fel kifogás, különösen marxista szempontból, mert hiszen tudjuk, milyen mélyreható tudományos intuición vezette Marxot, amikor a praxis, a gyakorlat döntő szerepét kiemelte a történelemben, éppúgy, mint a tudományban.

III.

Vessük föl és tisztázzuk ezek után néhány általános, a tudományok osztályozása szempontjából elvi jelentőségű olyan kérdést, amelyet Fogarasi tanulmánya csak részben érintett. Az első kérdés egy *vaxata questio*, amely az elvi (fenti értelemben tehát elméleti és kísérleti) tudományok módszertani különbségére vonatkozik, a gyakorlati tudományok módszertanával szemben. A kérdést nemcsak elvontan vitatják, hanem tudománypolitikai, sőt általános politikai következtetéseket is vonnak le belőlük a tőkés országokban, ahol napirenden vannak az ankétek a tudomány ún. »szabadságáról« Nem kívánjuk idézni részletesen az elhangzott felszólalásokat, csak Bernal professzor egy levelét szeretnénk kiemelni, amelyben a kiváló tudós azt bizonyítja, hogy az elvi tudományok »szabadsága«, alkotási lehetősége jóval nagyobb az utilitarizmussal vádolt szovjet tudomány-politikában, mint a

tőkés országokban. Tény az, hogy nemcsak nyugaton, de még nálunk is vannak tudósok, akik a marxizmus azon tételétől, hogy az elméleti tudományok sem öncélúak, féltik a tudományos kutatás és alkotás szabadságát, mint leglényegesebb életszükségletét a tudományos haladásnak. Ezek szemében, mint azt több oldalról hallottuk, »az elvi tudományok nem helyezhetők egy síkra a gyakorlati tudományokkal«: ebben állna a két tudománycsoport között a különbség, amely ismét csak a már említett hierarchikus egymásföle helyezést tárja fel naiv módon. Nézetünk szerint a »sík« különbségsége, amelyen a két tudománycsoport mozogna, csupán a képzeletben létezik: az eleven valóság ezt az elképzelést mindenütt megcáfolja. Egy különbséget helyesen Fogarasi abban lát, hogy »az elméleti tudományok közvetlen feladata az akaratunktól független, objektív törvényszerűségek felismerése és azok törvénybefoglalása,« míg »az alkalmazott tudományok feladata ezen törvények felhasználása . . . a természet befolyásolására az ember által.« (Az »elméleti« és »alkalmazott« jelzők helyett mi nyilván az »elvi«, illetve »gyakorlati« jelzőket használnánk.) Fogarasi hozzáteszi, hogy a két tudománycsoport megkülönböztetése csak relatív értelmű, s hogy a különbség a technikai tudományokban alakult ki a legpregnansabban. Annak elemzésével azonban, hogy vajon a gyakorlati tudományok nem jutottak és jutnak-e el olyan »törvényekhez«, amelyek már egészen más értelemben »függetlenek az akaratunktól«, mint a természeti törvények, (s amelyek sok tekintetben emlékeztetnek a társadalmi fejlődés kialakította törvényszerűségekre) Fogarasi nem foglalkozik és nem is foglalkozhatik, mert az ilyen típusú törvényeknek tudatos felismerése a technológiai tudományok még ki nem alakított módszertanának a feladata, amire itt csak utalhatunk. Látni fogjuk, hogy az »alkalmazott tudomány« kifejezés ebből a szempontból is helytelen; de helytelen főleg az az elképzelés, hogy a gyakorlati tudományoknak nincsenek saját törvényszerűségeik, hanem csak »alkalmazási módszertanuk« Fogarasi kifejezése szerint, amely »a fejlődés során . . . fokozatosan tudománnyá válik«. A gyakorlati tudományokat az elvi tudományoktól nemcsak az elvi tudományok által kialakított törvényszerűségek alkalmazása, hanem saját törvényeik kialakítása is megkülönbözteti.

Fölmerülhet ezekután egy másik kérdés: ha az elméletet csakugyan »egysíkra« hozzuk a gyakorlattal; ha az ember speciális lényének ezt a »legmagasabb« megnyilatkozását, amely tulajdonképpen teszi emberré az embert »degradáljuk« a praxis színvonalára, nem követünk-e el egy fejlődés-ellenes crimer laese-t az ember »embersége« ellen? A kérdés pusztá felvetése mutatja, hogy hamis, mert antidialektikus kérdés. Erkölcsileg — mert társadalmilag — a rossz elmélet alacsonyabb színvonalon áll, mint a jó gyakorlat. A középkori mesterember praxisa sokkal »tudományosabb« volt, mint a skolasztika vallásos, metafizikus elmélete. A felületes empirizmus bizonytalannal nem »tudományos« gyakorlat. De ne áltassuk magunkat azzal, hogy ilyen szegényen az elmélettel nem eshetik meg, hogy tudománytalan elmélet, üres, sőt ostoba szellemi játék nincsen! Csak jó nevet nem adtunk neki!

Hogy az »elmélet« mint szociális tünemény a fejlődés során egy magasabb stádiumot jelent, az nem kétséges. De ebből nem következik, hogy ezzel a gyakorlat fontosságát is felülmúlja, mert enélkül az elmélet csak szócséplés. A magasabb elmélet, dialektikus kölcsönhatással, magasabb gyakorlatot is hoz magával: az egyik a másikat, kölcsönösen, egyre felülmúlja, úgy, hogy egyszer az egyik, másszor a másik van felül. Úgy képzelni el az elméletet —

még a helyes elméletet is — mint valami diktátort a gyakorlat fölött, marsallbottal a kezében, a dialektika szempontjából — ostobaság. De legalább olyan értelmetlen lenne az elmélet óriási jelentőségét alábecsülni.

Ha azonban azt hinnők, hogy ezzel a probléma ki van merítve, tévednénk. A bevezetőben idézett felszólalás Constantinesco részéről, ha a tudomány és technika szembehelyezésével túlhaladott is, rámutat valamire, ami éppen marxista szempontból mindezt ideig nem domborodott ki: a mérnöki, gyakorlati tevékenység szabad, alkotó jellegzetességére. Ha a tudomány embere, a természeti törvények felismerésével, az ember szellemi tevékenységének egyik legmagasabb megnyilatkozását képviseli, a praxis embere új utakon járó alkotó munkájával az emberi tevékenység egy másik, nemkevésbé magasrendű jellegzetességét testesíti meg. A homo faber nem kevésbé felsőbbrendű ember, mint a homo sapiens, különösen mikor, a fenti értelemben, új törvényeket alkot. Látni fogjuk azonban, hogy a különbség csak súlyponti és elvi; a homo fabert a homo sapienstől a valóságban elválasztani nem lehet.

A harmadik elvi kérdés, amit a tudományok osztályozása szempontjából megvitatni szükségesnek látunk s amiről Fogarasi nem tett említést, a tudományok egy olyan felosztása, amely szembehelyezi a pusztán megfigyelő tudományokat a kísérleti tudományokkal. Mindjárt meg kell jegyeznünk, hogy »megfigyelő« tudományok alatt nem a Stuart-Mill féle »leíró vagy induktív« tudományokat, sem a Naville-féle »ténytudományokat« értik ebben a szembeállításban, hanem azt, hogy bizonyos tudományoknál a kísérletezés állítólag lehetetlen, s így azok módszertanilag szükségképpen gyökeresen különböznenek a többi tudományoktól. Ilyen pusztán megfigyelő tudományoknak számítanak a csillagászat és a geológia, mert a csillagok a térben, a geológiai tények az időben kivonják magukat hatalmunk alól. Ezzel szemben — mondják — a kémia és a fizika tárgya »hatalmunkban van«, mert próbálgathatunk rajta, »feleletre kényszeríthetjük« tetszésünk szerint.

Vajon fennáll-e ez a minőlegesnek látszó különbség? Vagy csak mennyiségi különbségről van szó, amely minőséginek álcázza magát? Ha nincs kísérlet megfigyelés nélkül, van-e megfigyelés — bizonyos fokú — kísérlet nélkül? Más szóval, teljesen passzív-e a kutató a megfigyelő tudományok terén? Nem kényszerítheti-e ott is, bizonyos fokig válaszra a természetet? Ez a kérdés is szubtilisabb a látszólagosnál és látni fogjuk azonnal, hogy a válasz messze visz: az idő és tér sajátos szerepéhez a tudományokban, s azon keresztül az idealisztikus tudományfelfogás jellegzetes, apriorisztikus megnyilvánulásaihoz.

Még nem is olyan régen a növénytan, állattan is leíró, nem kísérleti tudománynak számított, annak ellenére, hogy a fajnemesítés és a keresztezés eredményes kísérletei évezredes múltra tekintenek vissza. Azóta megszületett és fel is nőtt a rendszeres kísérleti állattan és növénytan: a két tudomány kivonult a leíró tudományok köréből. Vajon a geológia és a csillagászat más »síkon« vannak-e, mint azt általában vélik?

Lássuk a csillagászatot. Miért »figyelhetjük meg« a csillagokat? Csupán azért, mert »valamit«, egy bizonyos »mintát« küldenek ki a világtérbe magukból, a kezünk ügyébe. Ez a valami: a fény, a rádióhullámok, a kozmikus sugarak — a meteoritokról nem is szólva — »anyag«, nemcsak a szó eredeti, marxi, »objektív valóság« értelmében, de Einstein óta szorosán vett fizikai értelemben is. Ezen anyagokat éppenúgy kísérletnek vethetjük és vetjük alá, mint bármely más anyagot: »analizáljuk« (spektrálemzés, Wilson-

kamra, radar stb.), »feleletre kényszerítjük« őket. »Igen« — mondják erre az agnosztikus hajlamú tudományosztályozók —, »de ez még nem jelenti azt, hogy az egész csillagot a hatalmunkba kerítettük; s még senkinek sem sikerült egy bolygót szerkeszteni és bedobni a naprendszerbe, kísérlet céljából, a többi bolygó közé«. Az ellenvetés meggyőzőnek látszik, de csak látszik. A legközönségesebb kémiai vagy fizikai kísérlet sem keríti hatalmába az egész vonatkozó anyagot. »A« víz, »a« vas, »a« rádium, »az« elektromos áramból mindig csak egy csekély, határos mennyiségben kísérletezhetünk s következtetünk belőle a többire. »De az a kis mennyiség az egésznek összes jellegzetességeit magánviseli« — vetik ellen — »míg az égitestekből csak bizonyos, nem az égitest egész tömegére jellemző anyagok jutnak ide, s ez minőséges különbség«. Nos, ebben tegnap még senki sem kételkedett, de ma már túlhaladott álláspont. Az egyik víz egészen más összetételű lehet, mint a másik (az egyik pl. lehet nehéz, a másik könnyű víz, az egyik vas radioaktív, a másik nem stb. Nincs két abszolút azonos vas, víz stb., csak bizonyos közös invariánsaik vannak bizonyos feltételek mellett. »Mégis — csóválja majd a fejét valaki — »a földi anyagok közel vannak, a csillagok messze, elérhetetlenül, s ez minőségi különbség. Az égitesteknél meg kell elégednünk azzal, amit eljuttatnak hozzánk, míg a földi anyagoknál rajtunk múlik utánajárni a vizsgálandó anyagoknak.« De ez az ellenvetés sem állja meg a helyét. Az atommag, rendkívül kis méretei miatt, legalább olyan »messze« van megfigyelésünktől, mint a csillagok, sőt közvetlen megfigyelésünk körén eddig teljesen kívülesik, ellentétben az égitestekkel. Itt nyilván valami nem »stimmel«; nem a fizikai értelemben — a hosszúság értelmében — vett távolság a jellemző, hanem valami más: a kísérleti megközelíthetőség, a »valóság megközelítése«, a lenini értelemben, nem pusztán térbeli megközelítést, hanem sokkal általánosabb, ismeretbeli megközelítést jelent, s ennek akadályai a legkülönbözőbbek, a térbeli akadályoknál nagyobbak is lehetnek: pl. a láthatóság lehetetlensége, vagy pláne bizonyos »érzékelő« készülékek ismeretlensége, amilyen pl. a cohaerer volt felfedezése előtt. A térbeli »akadály«, mint minőségi különbség a fizika, kémia és csillagászat között, nézetünk szerint felületes, formális, antidialektikus, agnosztikus felfogás, amelyet a marxizmus implicite, a tapasztalat explicite megcáfolt. Számunkra a csillagászat nemcsak megfigyelő, de kísérleti tudomány is, mint a fizika, a kémia vagy a biológiai tudományok; s meg vagyunk győződve, hogy ha az égitestekből a földre érkező anyagokat a mainál sokkal elfogulatlanabbul kezelnénk, ha jóval energikusabb, változatosabb, merészebb kísérletezésnek, kényszernek vetnénk alá, talán még többet is tudnánk meg az égitestekről, mint esetleg a »kezünk ügyébe« eső atommagok szerkezetéről.

Mégis, eddig figyelmen kívül hagyunk — mégpedig szándékosan — egy sokkal súlyosabbnak látszó ellenvetést, amely, az előzőtől eltérően, nem térbeli, hanem időbeli, s főleg a geológiára vonatkozik, habár, mint látni fogjuk, a csillagászati ismeretelmélet éppúgy beleütközik a maga módján. »A geológia« — mondják, — »csakugyan nem lehet más, mint megfigyelő tudomány, mert hiszen a Föld múltját ismerteti, s a múltba visszamenni kísérletezés céljából igazán nem lehet.« Lássuk.

Csakugyan a múltat ismerteti csupán a geológia, a Föld jelenét nem? S egyáltalán, van-e tudomány amely vagy csupán a múltra, vagy csupán a jelenre vonatkozik? Hagyjuk figyelmen kívül a közismert Hegel-féle elmélkedést a »jelen« szó értelméről, s a hírhedt Zeno-féle szofizmát ugyanerre vonat-

kozólag, s gondoljuk csak meg, vajon csakugyan annyira más-e a geológia módszertana, mint pl. az ásványtané, sőt a kémiai és fizikaié.

Hogy az ásványtan sokáig szintén nem számított kísérleti tudománynak, közismert. De közismert az is, hogy ma már mindenféle mesterséges ásványokat, sőt drágaköveket gyártunk, amelyek sokszor tökéletesebbek, mint a természetes példányok. Mi történt? Reprodukáljuk a »múltat« vagy »visszamegyünk« a múltba? Ez csak játék a szavakkal. Ha elő tudunk állítani valamit, amit a múlt már egyszer produkált, kb. éppen olyan minőségben, akkor bizonyos tekintetben megjelenítjük a múltat : ezt bizonyítja a kísérlet sikere. Hogy is mondta Engels? »The prove of the pudding is in its eating.«

Viszont a kémia vagy fizika bizonyos fokig — a kísérlet ellenére — éppúgy nem reprodukálhatja tetszés szerint »ugyanazt« a tüneményt vagy anyagot, mint az említett ásványtani kísérlet mesterséges kvarckristálya — amely piezoelektromos célokra sokkal jobb minőségű a természetes hegyi kristálynál — sem »azonos« az utóbbival. Két ugyanarra a témára vonatkozó kísérlet, a leggondosabb előkészítés, a paraméterek leggondosabb elkülönítése esetén sem tökéletesen azonos, mert közben idő múlt el, a vonatkozó világkörülmények mások, a kísérletező is öregebb lett »időközben«. De éppen ez az elabszolutizálása az időnek teszi nevetségessé az ilyen ellenvetést a kísérletek »megismételhetősége« ellen. (Erre egyébként mindjárt visszatérünk.) Miért nem szabad akkor, a tudományok állítólagos demokratikus korszaka idején, Péternek az, ami szabad Pálnak? Miért lehet a geológiai »idő« abszolút és az ásványtani, kémiai, fizikai idő nem? Pláne, ha meggondoljuk, hogy ma a geológus is kísérletezik. Hiszen nemcsak mesterséges ásványokat, de mesterséges kőzeteket is előállítunk, igen vagy nem? »Hja, de itt vannak a geológia »nagy« problémái, a geológiai korszakok, a tektonika, a geodinamika nagy kérdései. Nem lehet egész hegyeket a laboratóriumunkba vinni s ott kísérletezni velük!«

Hát igen, ez ugyanaz a beszéd, mint amit már hallottunk a csillagok esetében, s a válasz is ugyanaz lehet. Itt is mondhatjuk, hogy minden kísérletezés csak kisméretű lehet a valóságos mennyiségekhez képest, a kémiában éppúgy, mint a fizikában : kísérletezni az »egészen« csak kivételesen lehet ; általában mindig csak a tömegeből vett vagy kapott mintákon kísérletezhetünk. A geológiai kísérletekhez kell sorolnunk tehát, ilyen értelemben, a kőzetminták szilárdságtani vagy hőtechnikai kísérleti vizsgálatait ; s hozzátehetjük, hogy a geofizikai szondálások segélyével — robbantások, rádióhullámok, mágneses mérések útján — tulajdonképpen már az egészen, az egész földgömbön kísérletezünk, míg a vegyésznek még eddig sohasem volt módjában pl. a Föld egész vizét elemezni ; pedig akkor talán ki tudja mi minden derülne ki még erről az annyira ismertnek vélt vegyületről! Összegezve tehát a mondotakat, kísérleti geológia igenis szintén van ; s úgy gondoljuk, lehetne több is, ha gyorsabban kivetkőznénk ezen a téren is tudományos agnoszticizmusunkból.

»A világ megismerhető« — tanítja a marxizmus. Megismerhető, mert a praxis, a kísérletezés útján válaszra kényszeríthetjük, amennyiben a látszólagos pusztá megfigyelés is bizonyos fokig kísérletezés : a pusztá hallgatás, nézés, ízlelés, tapintás is már »reagál« a ránk ható külső anyagi világgal, módosítja annak velünk ütköző részét, s annál inkább, mennél jobban kiegészítjük új készülékekkel — mesterséges szervekkel — természetes szerveinket. Sem az idő, sem a tér nem lehet akadály ebben a folyamatban, mert az objektív valóság az időből (a múltból) is, a térből is egyre hullajtja ránk részecskéit :

mintákat küld nekünk — ismételjük — önmagáról. Rajtunk áll, hogy ezeket a mintákat helyesen, eredményesen tanulmányozzuk. Azzal persze tisztában vagyunk, hogy a kísérlet fogalmának ilyen kiterjesztése szokatlan és talán heves ellenvetéseket fog kiváltani.

Azt mondottuk az előbb, hogy az »időellenvetés« a megismerhetőség dolgában nemcsak a geológiában, hanem a csillagászatban is jelentkezik. Erre vonatkozólag nem lesz érdektelen idézni, amit Dingle írt nemrégiben a kérdésről. Szerinte a tudományos vizsgálat szellemének nem felel meg »megfigyelhető hatásokat a tudomány előtt ismeretlen okokra vezetni vissza« (vagy fordítva), s ily módon tipikusan machista felfogással arra az eredményre jut, hogy egy kísérlet ismétlése tulajdonképpen nem lehetséges. Szerinte »A kísérleti tudomány kaland«, amelyben elfogadjuk, amit találunk, s bár egyes esetekben várakozás vezethet, a kísérlet valami teljesen különbözőt deríthet ki. Ebből a felfogásból kiindulva Dingle a kozmológiát tudománytalannak tekinti, mert megfigyelései olyasmire vonatkoznak, ami már régen, esetleg évmilliók óta elmúlt.

Valóban, minden ismeretünk a »múltból« származik, mégpedig a »most« érkező megismerések annál régebbi múltból, minél messzebről jönnek. A hozzáink érkező ismeretek »múltja« tehát két részből áll: a »történeti időből« (τ_h), és a »távolsági időből« (τ_d). A távoli égitesteknél τ_h elhanyagolható τ_d -vel, a geológiai megismeréseknél τ_d hanyagolható el τ_h -val szemben. Ha néhány százezer vagy millió fényév távolságában álló csillagok geológiájáról tudomást szerezhethetnénk, τ_h és τ_d kb. egyenlő nagyságrendűek lennének. A távoli csillagoknál éppúgy a »múltat« látjuk, mint a geológia kövületeiben.

A megfigyelő és a kísérleti tudomány között különbség tehát van, de az szintén nem abszolút, hanem relatív. Ha a II. fejezetben kiemeltük az elméleti és kísérleti tudományok megkülönböztetésének szükségességét azok összefüggése mellett, itt ki akartuk emelni a megfigyelő és kísérleti tudományok összefüggését azok különbsége mellett.

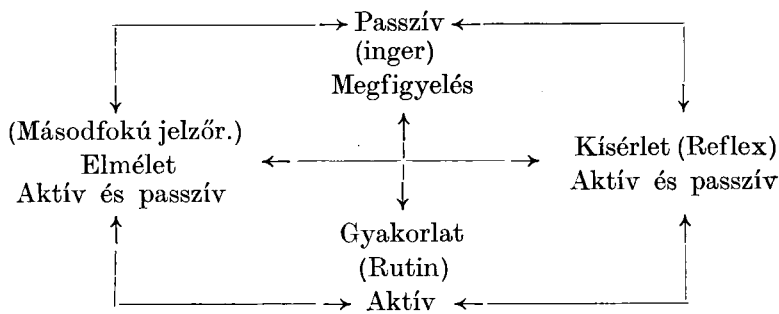
IV.!

Az elmélet és a gyakorlat, valamint a megfigyelés és kísérlet ellentéte és egysége, amit az előző fejezetben elemeztünk, nagy horderejű, nézetünk szerint, a tudományok osztályozásában, már csak azért is, mert a kísértés, az elméletet a megfigyeléssel és a gyakorlatot a kísérlettel közvetlenül kapcsolni, elég gyakori. A négy tevékenység összefüggésének elemzése másrészt elengedhetetlen a tudományok történelmi és gyakorlati szerepének megértésében.

A rejtvény kulcsát szerintünk Pavlov reflexelmélete adja meg: a megfigyelés az ingerrel, a kísérlet (a próbálkozás) a reflexszel függ össze. A gyakorlat rutinná vált reflexek összessége, míg az elmélet a tükrözés magasabb fokozatával, a Pavlov-féle második jelzőrendszerrel van kapcsolatban.

A második fejezetben szereplő három tudománycsoporthoz ennél fogva egy negyedik csoport: a megfigyelő tudományok csoportja csatlakozik (s így az »elvi« tudományok három tudománycsoportot foglalnának össze). A történelmi fejlődés — amelyben azonban, ne felejtjük el, az ontogenezis megismétli a filogenezist — feltűnő módon megfelel a pavlovi sorrendnek: megfigyelés-kísérlet—gyakorlat—elmélet egyrészt, inger—reflex—rutin—másodfokú jelzőrendszer másrészt.

De ismételjük, súlyos tévedés volna, már a második és a harmadik fejezetben kifejtettek alapján is, ezeket a tudományokat élesen elválasztani egymástól, a különbségeik mellett nem venni figyelembe kapcsolataikat. Ha a »homo faber« leginkább a kísérletben és a gyakorlatban, a »homo sapiens« a megfigyelésben és az elméletben jellemződik, azért mindkettőnél szükségképpen szerepel a másik két tevékenység is. A megfigyelés passzívabb, a gyakorlat aktívabb jellegű, az elméletben és a kísérletben az aktív és passzív magatartás körülbelül egyensúlyban vannak; de a négy tudománycsoportban mindegyik összefügg a másik hárommal: az elmélet a megfigyeléssel, a kísérlettel és a gyakorlattal, a megfigyelés az elmélettel, a gyakorlattal és a kísérlettel, a kísérlet a megfigyeléssel, az elmélettel és a gyakorlattal és a gyakorlat az elmélettel, a megfigyeléssel és a kísérlettel. A kölcsönös összefüggést az alábbi sematikus kép ábrázolhatja:

Látni fogjuk, hogy ez a dialektikus összefüggés többrendbeli ciklikus sorozatot ad a tudományok életében és fejlődésében, amelyek közül különösen kiemelkedő, mint erre már utaltunk, az elmélet-kíséret-gyakorlat ciklus. Ebben a ciklusban több átmeneti fokozat alakult ki, amelyek közül egyesek már jelentős önállóságra tettek szert. Ezt a kérdést fogja tárgyalni a következő, ötödik fejezet.

V.

Az előző fejezetben vázolt összefüggés a tudományok között két ciklusra bontható: a megfigyelés—kíséret—elmélet ciklusra és a gyakorlat—kíséret—elmélet ciklusra. Jelen tanulmányunkban főleg a másodikkal kívánunk foglalkozni. Mindkét ciklusra jellemző azonban, hogy nagyban és egészben, a viszonyok a bonyolultabb jellegű megfigyeléstől, ill. gyakorlattól ez elmélet felé haladva egyszerűbbekké válnak, ami egy másik megkülönböztetést jelent a ciklusok tagjait képező tudományok között. Mégis baj lenne, sőt nagy baj, ha ezt a nem lényeges, mennyiségi különbséget lényeges, minőségi különbséggé fetisizálnánk.

Persze, a bonyolultság maga is bonyolult fogalom. Egy tünemény vagy rendszer lehet matematikailag annyira bonyolult, hogy analitikai megoldására gondolni sem lehet, de fizikailag egyszerű, áttekinthető. Viszont vannak fizikailag bonyolult szerkezetek, amelyek matematikai ábrázolása egyszerű, mert elemeik egyszerűek (emelyűk, csavarok stb.). Példa az elsőre a

kötélcsomózás vagy a horgolás, a másodikra az írógép. A bonyolultságnak tehát mértéke nincs, csak közvetlen, tapasztalati összehasonlítás útján állapítható meg esetről-esetre. Első átlagosító megközelítésben mégis az mondható ezen tapasztalati alapon, hogy a sok paramétertől függő jelenségek rendszerint bonyolultabbak, mint a kevés paramétertől függőek, s ezért alakult ki a tudomány fejlődése során a változók csökkentésének és elválasztásának (mondhatnánk, kísérleti »elvonásának«), valamint, egy további fokon, az elméleti elvonásának módszere. Az elmélet a megfigyelésből és a gyakorlatból nőtt ki, egy a tudományra a legmagasabb mértékben jellemző sematizálás útján.

Ez a fejlődés azonban távolról sem volt lineáris és egyértelmű. Az elmélet ismételten elvált a gyakorlattól és újra összekapcsolódott azzal, az osztályharc viszonytársaival összefüggésben. Ez annyira igaz, hogy ma a szocialista társadalom építésének folyamán, ennek a fejlődésnek egy szembeeső új típusú fázisával találkozunk, amelyet a modern gyakorlati tudományok módszertana derített fel: az új technológiák bevezetésének lépcsőzetessége (amelyet azonban óvakodjunk megint csak mereven úgy fogni fel, mintha az egyik és a másik lépcsőfok között nem létezhetnék átmenet is) ezen módszer tanítása szerint. A jelzett lépcsőzetesség szorosan összefügg a fentvázolt fejlődéssel a bonyolulttól az egyszerű felé és viszont.

Az elméleti tudományok, mind többek meggyőződése szerint, abból a szükségletből alakultak ki, hogy lehetővé váljék a pusztán »gondolati kísérletezés«, számítás nélkül, számítással vagy grafikai módszerekkel; így kapcsolódik az elméleti sematizálás, modellezés a gyakorlati kísérlethez. Az elméleti munka a gyakorlat tükröződésének dinamikus játéka a képzeletben, amit elméleti modell kísérletezésnek is nevezhetnénk. A tapasztalat lerakja emlékezetünkbe az elméleti kísérlet eszközeit, hogy úgy mondjuk, értelmünk műszer-állományát, amelynek segítségével, gondolatársulás útján, kiválaszthatjuk azon sikeres értelmi kísérleteket, amelyeket helyes gondolkodásnak nevezünk. Minden feltaláló jól ismeri ezt a módszert s nem hisszük, hogy valaha is létezett volna olyan újító, aki minden gondolatfelvillanás nélkül, pusztán értelmetlen próbálgatással — ahogy egy majom próbálja elérni a felfüggesztett banánt a ketrecében elhelyezett ládák felhalmozásával — jutott volna új eredményekhez. Ezek a felvillanások azonban sohasem apriorisztikus szellemi termékek, hanem számtalan emberi nemzedék gyakorlati tapasztalatainak lerakódása a központi idegrendszerben: az agyban is miniatűr, valósággal anyagi kísérletek folynak.

Mármost miben áll az említett technológiai lépcsőzetesség? Abban, hogy egy elvileg jól átgondolt — az értelemben kikísérletezett és esetleg kiszámított — eljárást egy második lépcsőfokon, a laboratóriumban próbálunk ki, újabban sokszor úgynevezett modellkísérletek útján. Azután nagylaboratóriumi kísérletet iktatunk be, mint harmadik lépcsőfokot, majd félüzemi kísérletre térünk át. Az üzemi beindítás csak mint ötödik lépcsőfok jelentkezik. Ez az öt fokozat eddig általában a maximális lépcsőzetet képezi; s minél fejlettebb egy technológia, minél behatóbban van kidolgozva annak elmélete, annál inkább csökkenthető kockázat nélkül a lépcsőzetek száma, annál rövidebb az átmenet az elméletből a gyakorlatba.

Miért van szükség erre a lépcsőzetes módszerre? Egyrészt azért, mert ha az első elképzelésből a termelési gyakorlatba nem ugrásszerűen, tehát nagy rizikóval, hanem tervszerűen, fokozatosan térünk át, a költségmegtakarítás jelentékeny lehet; másrészt azért, mert ily módon a bonyolult gyakorlat

folyamathoz a kevesebb paraméterrel dolgozó folyamatok sorozatán jutunk el, s így áttekintésünk nagymértékben fokozódik.

Azt mondtuk az előbb, hogy minél jobban távolodunk a termelési praxistól az elmélet felé, annál kisebb a tekintetbe vett paraméterek száma, vagyis annál kevesebbet tudunk a gyakorlati folyamatról. Az elméleti víz, a modern kémia hajnalán csupa egyenlő, 2 hidrogén és 1 oxigén atomból álló molekula halmaza volt : sokkal egyszerűbb, mint a kémiai laboratórium desztillált vize, amelyben egy bizonyos százalék nehésvíz molekula is jelen van, a disszociációkról és asszociációkról és azoknak folytonos változásáról nem is szólva. Itt a paraméterek száma már jóval nagyobb, mint az elméleti vízben. Amikor azonban átmegyünk az ipari gyakorlatba, ahol ritka kivétellel nem desztillált vízzel, hanem természetes vízzel dolgozunk, újabb változók, paraméterek járulnak az előbbiekhöz : a vízben gázok és sók vannak oldva, amelyek számtalan, a laboratóriumban tekintetbe nem vett, sokszor igen káros következménnyel járnak. Nyilvánvaló, hogy ha pusztán az elméleti víz tulajdonságaival vetnénk számot, a gyakorlatban csaknem mindig kudarcot vallanánk, de másrészt az is tény, hogy az elméleti víz általános tulajdonságai a valódi vízben is jelen vannak, s azokkal első megközelítésben a reális folyamat elég jól jellemezhető. Az elméleti kép világosabb, egyszerűbb, de nem oly hű, mint a valóság sokkal több jellemzőjét berajzoló technológiai portré.

A technológiai lépcsőzetesség a fennvázolt, ciklikus tudományosztályozásban az egyes csoportok közt fennálló összefüggést jellemzi csupán, de maga nem képezi alapját a fő tudománycsoportok elhatárolásának. Ezt azért tartjuk szükségesnek hangoztatni, hogy osztályozásunkat ne érhesse az utilitarizmus, pragmatizmus vádja, amit mind a marxizmus, mind a szovjet gyakorlat tudvalevőleg megcáfolt. Mégis, van ebben a lépcsőzetes átmenetben az elmélet és a gyakorlat között (és viszont) valami, ami mélyen bevilágít véleményünk szerint a második jelzőrendszer szerepébe a tudományokban. Ezt a kérdést, a tudomány három »nyelvezetével« : a szónyelvvvel, a matematikával és a grafikával kapcsolatban fogja tárgyalni a következő fejezet.

VI.

A tudományok beosztásában a matematika mindmáig különleges és szerintünk sokszor félreértett szerepet játszott. Elég elterjedt az a felfogás, hogy a matematika, éppúgy, mint a grafikai ábrázolás és a szóbeli kifejezés, csupán nyelvzet, amelynek legfőbb sajátossága a kifejezés tömörsége és a mennyileges összefüggések olyan szabatos ábrázolása, amilyenre a szavak nem képesek. Kevésbé gyakori az a felfogás, hogy a matematika nemcsak nyelvzet, hanem a kutatás egyik fontos eszköze is, amely ügyesen felhasználva éppúgy vezethet új tudományos és gyakorlati eredményhez, mint akár a laboratóriumban, akár a fentvázolt lépcsőzet bármelyik komplexebb fokozatán való kísérletezés.

Itt ugyan felmerülhet — és nem egyszer fel is merült — egy meggyőzően hangzó ellenvetés a matematika, mint kutatási eszköz felfogásával szemben, amely a »pontos« és »statisztikai« matematikai módszertani ellentétben s annak reális eredetén alapul. Nem ez a helye annak, hogy az ilyen részletkérdést elmélyítsük, annál kevésbé, mert azoknak a felfogása szerint, akik a matematikát csupán a verifikáció eszközének tekintik, — vagy pláne csak nyelvzetnek — ennek a tudománynak módszertani szerepe nem tudományosztá-

lyozási kérdés. Mégis, talán nem lesz érdektelen, ha rámutatunk arra, milyen szerepet játszik ebben az ellentétben is a metafizikus, merev tudományfelfogás. A »pontos« matematikai elmélet, egyesek szerint, nem igényli a kísérletet, mert olyan törvényszerűségeken alapszik, amelyek »mindig és mindenütt« érvényesek. Ilyenek pl. a csillagászat newtoni törvényei, amelyek segítségével »teljes bizonyossággal« kiszámíthatjuk, melyik bolygó hol és mikor lesz látható az égbolton, akár sokmillió év múlva is. A »statisztikai« matematika módszereit ezzel szemben ott alkalmazzuk, ahol bizonyosság nincs, csak valószínűség, amelynek fokát »nem általános érvényű«, hanem csupán »valószínűségi« törvényekkel állapíthatjuk meg, kellő kísérletezés alapján.

A »szórás« kérdését itt mellőzve, azt hisszük, elég rámutatni arra, hogy a fizika fejlődése a newtoni törvények abszolút voltát megcáfolta, s így azok is nem »mindig« és »mindenütt« bizonyultak érvényeseknek. A jelzett ellentét tehát szintén nem lehet abszolút. A newtoni törvényeknek csupán a valószínűségi foka volt nagyobb: olyan nagy, hogy a csillagászat számos kérdésében lehetővé tette az átmenetet az elméletből a gyakorlatba — a csillagászati jóslatba — minden közbülső, átmeneti próbálgatás nélkül. De felületesség azt hinni, hogy ezek a törvények készen pottyantak az égből: hosszú, évszázados elméleti és laboratóriumi kísérletezés előzte meg őket. Az esés törvényei nélkül, amelyeket Galilei hámozott ki számos kísérletből, Kepler törvényei nélkül, amelyeket hosszú számítási próbálgatások hoztak ki, a newtoni törvények nemigen születtek volna meg. A newtoni törvények is igényeltek tehát kísérletezést: a csillagászatot is csupán a fejlődés vezette el addig a stádiumig, amelyen — bizonyos fokig és bizonyos témáknál — a kísérletezés fölöslegessé vált. Persze itt felmerülhet az az ellenvetés, hogy a matematikai »próbálgatás« nem »kísérletezés«. Mindjárt látni fogjuk azonban, mit jelent a kísérletezés a matematika területén.

»Ma már nem kísérletezünk: számítunk«, mondják diadalmasan az elmélet fetisizálói. De vajon nem rejlik-e ennek a minden határon túl megvalósítható számítási lehetőségnek elképzelésében bizonyos idealisztikus önámítás? Lehetséges a tulajdonképpeni számítás a komplikált valóság sok területén? S a drága, nagyteljesítményű, nagyméretű elektronikus számológépek számolnak-e inkább, vagy modellkísérleteket végeznek-e tulajdonképpen? A kérdést csak feltesszük, a választ rábízzuk az olvasóra.

Nézetünk szerint a matematika szerepét lehetetlen megérteni a tükrözés, valamint a praxis marxi elveinek következetes alkalmazása és továbbfejlesztése nélkül. A tudomány mindhárom nyelve, a matematika, a grafika és a szónyelv a tükrözésnek és a praxisnak történelmi terméke, s mindhármat arra használjuk, hogy részben értelmi kísérleteket végezzünk, számítás, képzés és nyelvi »gondolkodás« útján (amelyek egyébként a legtöbbször összefonódnak egvetlen szellemi folyamatban), részben az ily módon befejezett kísérleteket jelekkel rögzítsük: kifejezzük, »ábrázoljuk« őket. Így a gyakorlati és társadalmi hatások egész tömegét tesszük lehetővé. A jellel való rögzítés mind az individuum, mind a társadalom emlékezőét kivetíti a térbe és az időbe, a központi idegrendszer mulékony és ingadozó anyagából mintegy transponálja egy tartósabb anyagba: anyagba égeti, kőbevési, vagy papírra nyomtatja a megfigyelés, valamint a gondolkodás képzetait. Így alakul ki a társadalmi emlékezet gigászi méretű tárháza, amelyből a szónyelv, a matematika és a grafika elvont módszereit merítjük a további, elméleti és gyakorlati kísérletezésre.

A tudomány három nyelvezete ennél fogva eszköze a kísérletezésnek is ; viszont, fordítva, — s ez talán meglepően hangzik — a kísérletezés anyagi eszközei : a laboratóriumi, félüzemi és üzemi berendezések nemcsak megvalósítanak »kézzelfoghatóan« valamit, hanem a maguk módján éppoly sokat »mondanak«, ha esetleg nem többet, mint a szavak, a számok és a grafikonok. Vigyázzunk, ez nem pusztá metafora, nem raffinált paradoxon. A tudomány különösen a Szovjetunióban, rohamosan fejleszti ki az összefüggéseket — ami nem jelent, ismételjük, összekeverést, hanem ellenkezőleg, szabatosabb megkülönböztetést — a materiális, kézzelfogható és az elméleti kísérletek, a gondolkodás, a számítás között. A matematika mindinkább eredményesen használt, mindig jobban közeledik a rajzoló, integráló készülékeken, planimétereken keresztül a modellezés módszeréhez, amely viszont szinte átmenet nélkül kapcsolódik a nagylaboratóriumi és kisüzemi kísérletekhez. Mindezek az átmeneti stádiumok a tiszta matematika és a praxis között eredményeket »fejeznek ki«, éppúgy, mint eredményeket hoznak. Nehéz eldönteni, vajon az a szám, amelyet egy planiméteren a felvétel után leolvassunk »kísérleti eredmény«-e inkább, vagy »megmondja«-e, mekkora a felmért terület, olyan értelemben, mint azt egy matematikai »integrálás« mondaná meg.

Egyeseknek bizonyára itt sem tetszik, hogy »egy síkra helyezzük« a külső világban véghezvitt és a gondolati kísérleteket. Szerintünk azonban ez az ellenvetés megint csak a már elemzett »elmélet-gyakorlat« hierarchikus egymásföle-rendeltségének megnyilvánulása. Másrészt, ha az elméletet és gyakorlatot, szentségtörően, egy síkra helyeznők is, az még nem jelent azonosítást. A matematika súlypontja, ismételjük, az elméletben van, a kísérlet súlypontja a gyakorlatban. De a kettő mégis szorosan összefügg, amint ezt a IV. fejezet sémája mutatja.

Ezekután azt hisszük, válaszolhatunk Fogarasi kérdéseire is, a műszaki tudományok besorolására vonatkozólag. Az első kérdés ez volt : Mi a természettudományok és műszaki tudományok viszonya? Válaszunk az, hogy a műszaki tudományok a gyakorlati tudományok egyik csoportja, amely a termeléssel szorosan összefügg, azt közvetlenül szolgálja, s ennél fogva nagyobb számú paraméterrel dolgozik, mint az elvi természettudományok. A gyakorlattól az elméletig fokozatos elvonási folyamaton keresztül lépcsőzetes összefüggés van. A gyakorlati tudományokban, s így különösen a műszaki tudományokban, jobban kidomborodik a feltaláló, újat teremtő jelleg, amely új, a természetben ismeretlen törvényszerűségeket hoz magával. Így például az építéstudomány statikai és plaszticitási törvényei csak jelentéktelen szerepet játszanak a természetben, mert a természet nem épít házakat és hidakat. Hasonlóképpen a géptan számtalan új törvényszerűséget hozott ki, amelyek a természetben csak ritkán szerepelnek, mivel a természet gépeket sem produkál. Ilyen értelemben tehát az »alkalmazott tudomány« kifejezés szintén helytelen : a műszaki tudományok nem tekinthetők a természettudományok egy fajtájának ; de nem is szorítóznak csupán a praxis általánosítására, hanem a praxist sokszor megelőzik új irányok, új törvények kieszelésével.

A második kérdés : Mi a műszaki tudományok és a gyakorlati technika viszonya? Fogarasi szerint a kettő között nincs tárgyvi, de van módszertani különbség. Ezzel a szemponttal egyetértünk annyiban, hogy a műszaki praxisban a folytonosságnak, az ismétlésnek, a rutinnak nagy szerepe van, míg a szoros értelemben vett technikai tudományokban az újítás játssza a főszerepet. Ezzel függ össze az, amit Fogarasi helyesen kiemel : hogy a műszaki

tudományos kutató szabadabban, a közvetlen alkalmazástól jóval függetlenebbül dolgozik, mint az üzemi szakember. Azonban itt is hangsúlyoznunk kell a különbségek mellett az összefüggéseket. A Szovjetunióban maga a termelés is egyúttal kísérlet: az üzemek, a gazdaságok, a kutatóintézetek s az elméleti központok egyetlen nagy, szervesen összefüggő mozgásformát képeznek, amelyek egymással állandó tapasztalatcserében élnek és fejlődnek tovább. A IV. fejezet sémájában tehát a műszaki tudomány különböző (félüzemi, nagylaboratóriumi, modellezési) fokozataival, a gyakorlat és a kísérlet között foglalna helyet a gyakorlati tudományok keretében, mindkettővel szoros kapcsolatban.

Összefoglalva úgy gondoljuk, hogy, ha osztályozni — tehát megkülönböztetni — akarjuk a tudományokat, azt helyesen csak az egyes tudományok dialektikus összejátszása és kölcsönhatása alapján végezhetjük el. Az alapvető csoportok szerintünk visszavezethetők a Pavlov-féle megfigyelésekre. Ezen csoportok között a konkrétól az elvont felé, a gyakorlattól és megfigyeléstől az elmélet felé fokozatos módszertani átmenetet látunk, amelyben a kísérletezés rendszeresen sematizálódik. Ezen átmenetek visszavezethetők a Szovjetunióban magas színvonalon kialakult — de máshoz is már alkalmazott — lépcsőzetes technológiai praxisra. Az ilyen osztályozás éppúgy fogja szolgálni a tudományok szabatos szétválasztását, mint azoknak a társadalmi fejlődésére nézve mindig fontosabbnak és főleg termékenyebbnek mutakozó összefüggését.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KONGRESSZUSA

(1954. december 1—3.)

A Magyar Tudományos Akadémia 1954. évi Nagygyűlésén a II. osztály titkárának beszámolója és a hozzászólások az állam- és jogtudományt úgy jellemezték, hogy az tartósabb megtorpanás után lassú fejlődésnek indult. Az előző éveket az jellemezte, hogy e tudomány kevésbé tartott lépést a gyakorlattal, nem világította meg a gyakorlat útját, nem hatotta át a problémák keresésének s az éles elvi vitáknak szenvedélye. Ezt a helyzetet a jogtudomány művelői is felismerték s az Állam- és Jogtudományi Főbizottság 1953. végén vitát rendezett, melyben felmérte az állam- és jogtudomány akkori helyzetét, a tudomány művelésének fogyatékosságait s az előtte álló feladatokat. A vita és az azt követő fellendülés kiindulópontja kétségtől az a tény, hogy olyan *feladatok* merültek fel az állam- és jogtudomány előtt, melyeket *saját eszközeivel* kell megoldania; államunk fejlődésének kérdései, a szocialista törvényesség problémái, tanácsaink munkájának megjavítása, erőfeszítéseink a nemzetközi feszültség általános enyhítése érdekében, mindmegannyi olyan kérdés, mely a jogtudomány alkotó és előremutató közreműködését igényli. Nem kisebb fontosságú az a hatalmas munka, melyet új, szocialista kódexeink megalkotása jelent a polgári jog és büntetőjog körében. Államunk, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet állama, az eddiginél sokkal nagyobb tevékenységre tart számot a jogtudomány művelői részéről mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás területén. Az eddiginél nagyobb súllyal esik latba a kultúrforradalomnak az a követelménye, hogy a dolgozók műveltségének, kulturális színvonalának emelése során súlyt kell helyezni a specifikusan jogi természetű tájékoztatásra, hiszen jogszabályaink a dolgozó nép akaratát fejezik ki s ennek a ténynek abban is meg kell nyilvánulnia, hogy a dolgozók minél szélesebb rétegei legyenek tisztában a magatartásukat szabályozó normák tartalmával.

Az alkotó légkör, a harcos vitaszellem kibontakozására, a kezdeményezés és javaslatok terén olyan keretet teremt, amely alkalmas a tudomány fejlődését gátló hibák kiküszöbölésére. Mindezek a tények és követelmények együttesen abban az irányban hatottak, hogy a magyar állam- és jogtudomány művelőinek olyan seregszemlére kellett összegyűlniök, mely amellett, hogy összegezi az eddig elért eredményeket, előremutat s a gyakorlathoz kapcsolódó tudományos problémák felvetésével hosszabb időre kijelöli a kutatás útját. Ezekre a tényekre mutatott rá *Molnár Erik* akadémikus megnyitó beszédében, s a marxista-leninista jogtudomány elé példaképpül állította A. J. Visinszkijt, a kiváló szovjet tudóst és államférfit.

Az 1954. december 1—2—3-án rendezett Állam- és Jogtudományi Kongresszus igazolta azt a feltevést, hogy a tudomány művelői és a gyakorlat emberei egyaránt helyesnek és szükségesnek látták ilyen kongresszus megrendezését. Meg kell jegyezni, hogy a Kongresszus lezárása óta számtalan érdeklődés történt a Kongresszuson résztvevő és részt nem vevő jogászok részéről aziránt, hogy a Kongresszus anyaga mikor lesz hozzáférhető. Az Állam- és Jogtudományi Főbizottság már határozatot hozott, hogy a Kongresszus teljes anyaga mielőbb kiadásra kerüljön.

A Kongresszuson elhangzott előadások témáinak megválasztása a legfőbb követelmény — a gyakorlati problémákkal való szoros kapcsolat — szempontjából szerencsés volt; összesen az alábbi hat referátum hangzott el: *Szabó Imre* »A népi demokratikus állam« fejlődésének időszerű kérdései, *Vas Tibor* »A szocialista törvényesség«, *Beér János* »Az államhatalom és államigazgatás helyi szerveinek kapcsolata tanácsaink munkájában«, *Nizsarovszky Endre* »A szerződési rendszer időszerű elvi kérdései«, *Kádár Miklós* »A gazdálkodás rendjének büntetőjogi védelme«, *Hajdu Gyula* »A jog a béke és demokrácia szolgálatában«.

A Magyar Tudományos Akadémia meghívta számos baráti állam jogtudományának képviselőit. A Szovjetunió tudományos életét *I. V. Pavlov*, a jogi tudományok doktora, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Jogtudományi Intézetének helyettes igazgatója és *V. Sz. Tadevoszján*, a jogi tudományok kandidátusa, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Jogtudományi Intézetének főmunkatársa képviselte; a Lengyel Tudományos Akadémia küldöttei *Stefan Rozmaryn*, a Lengyel Tudományos Akadémia levelező tagja, egyetemi tanár, *Sylvester Zawadzky* kandidátus, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Társadalomtudományi Intézetének munkatársa voltak; a Csehszlovák Akadémiát *Viktor Knapp*, a Csehszlovák Tudományos Akadémia levelező tagja, egyetemi tanár képviselte; a Német Demokratikus Köztársaságból eljött *Karl Polak* professzor, a Német Demokratikus Köztársaság jogtudományi munkaközösségének tagja; a bulgár tudományos élet képviselőjében megjelent *L. Radoilskij*, a Bolgár Nemzetgyűlés Elnöksége jogi osztályának vezetője, a Bolgár Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézetének osztályvezetője; *Lőrincz László*, a Román Tudományos Akadémia titkára a román tudomány képviselőjében jelent meg.

Az előadásokban felvetett kérdések igen élénk visszhangra találtak; meglepően nagy volt a hozzászólók száma s nem egy esetben időhiány miatt a felszólalásra jelentkezők nem is tudtak teljes számban szóhoz jutni. A hozzászólások általában pozitíven értékelhetők; ez mindenekelőtt a vitakészségben, a felvetett problémák lényegének megragadásában s több esetben gyakorlati javaslatok megtételében nyilvánult meg. Másik pozitív vonás az, hogy a gyakorlat emberei közül is számosan vettek részt a vitában; sok új szempontot adott és nagyban emelte a Kongresszus színvonalát külföldi vendégeink számos felszólalása, akik közül *I. V. Pavlov* különálló előadást is tartott »A szovjet jogtudomány egyes problémái a jelenlegi szakaszban« címmel.

Szabó Imre előadásában az államelmélet szempontjából jelenleg legfontosabb kérdéseket tárgyalta. Az élénk vitát kiváltó igen színvonalas előadás mindenekelőtt a népi demokráciánk fejlődésének két szakaszával kapcsolatos kérdéseket vetette fel. Rámutatott arra, hogy a népi demokratikus formán belül az államtípus dialektikus fejlődést mutat, vagyis az első szakasz

polgári demokratikus államának jellege a fordulat évével átfordul a szocialista jellegbe. Behatóan elemezte az előadás azt a kérdést, hogy a fejlődési *folyamat* nem mentheti fel a kérdés vizsgálóját attól, hogy határozott választ adjon a fordulat éve előtti és közvetlenül utáni állam jellegére vonatkozóan. Vülágosan állást foglalt amellett, hogy a demokratikus forradalommal az átalakulás nem megy túl a kapitalizmus keretein, még akkor sem, ha a munkásosztálynak a hatalomban való részesedése következtében olyan lépésekre is sor kerül, melyek általában nem jellemzik a burzsoá-demokratikus államokat. Több hozzászóló — így *Névai László* és *Nagy Andor* — vitába szállt e nézettel, mivel az a tény, hogy az első szakaszban a politikai alap a munkás-paraszt szövetség s a fő erő a munkásosztályt vezető forradalmi marxista párt, arra a megállapításra késztet, hogy olyan államról beszéljünk, amely már nem burzsoá s még nem szocialista, tehát átmeneti jellegű. Hosszasan foglalkozott *Szabó Imre* előadása az államnak a társadalomtól való elidegenülésével; rámutatott arra, hogy a burzsoá állam jellegénél fogva olyan mértékben áll külön a társadalomtól, hogy az elidegenedik az államtól. A szocialista államban ezzel szemben feloldódik az ellentét az emberek állami-társadalmi tevékenysége és egyéni termelő munkája között. Ennek egyebek között az a következménye, hogy a szocialista államban a szűkebb értelemben vett állami mechanizmus határai kiterjednek a dolgozók felé, sőt továbbmenően a szocialista állam megteremti a szélesebb értelemben vett állami mechanizmust is: tömegszervezetek, tömegmozgalmak segítségével teremti meg azt a rendszert a szocialista állam, melyben a dolgozók államának szűkebb értelemben vett mechanizmusa működik. E folyamat egyik megnyilvánulása jelenleg hazánkban a Hazafias Népfront tömegmozgalma. *Eörsi Gyula* hozzászólásában e tétel polgári jogi vetületét vázolván kinutatta, hogy a tőkés magántulajdon megszüntetésével megszűnik a termelők elkülönültsége, a társadalom mintegy rész-tulajdonosok összességéből áll s ez a tény kihúzza az objektív okok talaját az állam és társadalom elidegenültségének tudata alól. *Schmidt Péter* hozzászólásában kiegészítette és erőteljesen hangsúlyozta az előadásnak azokat a tanulságait, amelyek az állam eszköz jellegére, vagyis arra utalnak, hogy az állam a munkásosztály kezében egyik eszköz a szocialista társadalom felépítésére. *Sylvester Zawadzky* a lengyel népi demokrácia fejlődésének tanulságait elemezve, hozzászólásában kiemelte azt az összefüggést, mely a szocializmus gazdasági alaptörvényének érvényesülése és a szocialista állam egyre mélyülő demokratizmusa között fennáll. További kutatás számára szolgáltatott anyagot annak felvetésével, hogy nem lehetne-e a demokratizmus kiterjedését és elmélyülését a szocialista fejlődés politikai alaptörvényeként felfogni. Indokolásában rámutatott arra, hogy a dolgozók anyagi és kulturális színvonalának emelése az osztályellenséggel folytatott szakadatlan harc körülményei között megy végbe, s ez a tény a tömegek aktív részvételének fokozását követeli. Másik oldalról szemlélve ezt a folyamatot: az anyagi és kulturális szükségletek egyre tökéletesebb kielégítése arra vezet, hogy a dolgozók fokozódó mértékben érzik magukénak az államot s vesznek részt tudatosan a politikai életben. *Szabó Imre* előadásának egyik gondolatához kapcsolódott *L. Radoilskij*, aki részletesen elemezte a szocialista államnak azt a sajátos vonását, hogy a tömegszervezetek állami funkciókat is ellátnak. A Szovjetunió és népi demokratikus államok törvényhozását vizsgálva rámutatott arra a szerepre, melyet a szakszervezetek a társadalombiztosítás, a munkavédelem s esetleg oktatás körében töltenek be.

Vas Tibor előadásában tisztázta a szocialista törvényességnek a szocialista államban betöltött szerepét: a szocialista törvényesség a proletárdiktatúra megvalósításának egyik alapvető módszere, amely abban áll, hogy minden állami szerv, hivatalos személy és állampolgár feltétlenül és pontosan megtartja a dolgozó nép akaratát kifejező törvényeket. Részletes és világos elemzést adott az előadó a törvényesség és az osztályharc összefüggéséről; a feltörekvő burzsoázia például a burzsoá törvényességet érvényesíti feudális maradványokkal és egyidejűleg az elnyomott osztályokkal szemben. A kapitalizmus hanyatló szakaszában viszont a burzsoázia a saját maga törvényességét is féltre teszi akkor, ha az a többség fékentartásának akadályozójává válik. Az osztályharcra való összefüggés a szocialista államban annyit jelent, hogy az a gazdasági és politikai alapot erősíti; ebből pedig az következik, hogy a szocialista törvényesség egyik oldalának sem szabad elhalványulnia: az állam hatóságai és a dolgozók felé egyforma erővel érvényesül. Államunk fejlődését vizsgálva rámutatott *Vas Tibor* a törvényesség szerepére mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás terén. Állást foglalt amellett, hogy a szocialista törvényesség érvényesülésének legfontosabb területe a jogalkalmazás s ezért nagy szerephez jut a szocialista jogtudat és a szocialista erkölcs is. A szocialista állam törvényei egyebek mellett abban különböznek a burzsoá törvényektől, hogy a szocialista törvényeket a nép tömegei egyre nagyobb mértékben önként követik. A törvények önkéntes megtartásának, a szocialista jogtudat s a szocialista erkölcs biztosításának előfeltétele annak a lenini tanításnak követése, hogy a törvényességért kulturált módon kell harcolni. Külön kiemelte *Vas Tibor* a tömegszervezetek szerepét a jogi kultúra emelése, a szocialista jogtudat fejlesztése terén. A szocialista állam ugyanakkor szervezeti biztosítékot is teremt a szocialista törvényesség maradéktalan érvényesítésére. E biztosíték: a Legfőbb Ügyészség intézménye, mely már eddigi fennállása alatt is bebizonyította, hogy nélkülözhetetlen szerepe van a törvényesség érvényesítésében. Hangsúlyozta az előadó a jogtudomány kettős szerepét a szocialista törvényességgel kapcsolatban: a tudomány egyfelől feltárja a pontos összefüggéseket a szocializmus építése és a szocialista törvényesség mint az állam vezetésének egyik módszere között, másfelől nagy szerepe van az emberek tudatának átalakításában, ami vég eredményben a szocialista jogtudat és szocialista erkölcs megerősödését segíti elő.

V. Sz. Tadevoszjan rámutatott a szocialista törvényeknek arra az újszerűségére, hogy a Szovjetunióban a törvények megtartásában nem a kényszer a legfontosabb, hanem annak felismerése, hogy a jogszabályok célszerűek és igazságosak. A szovjet jogszabályok ilyen jellege nemcsak abban gyökereszik, hogy a törvényesség megsértőivel, a társadalmi tulajdon fosztogatóival szemben védik a nép államát, hanem érvényesülésük előmozdítja az emberek tudatában levő kapitalista maradványok megszűnését is. *V. Sz. Tadevoszjan* rámutatott arra, hogy a jogalkalmazás során érvényesülő szocialista törvényesség a néppel való szoros kapcsolatot jelenti; ez a tény pedig visszahat abban az irányban, hogy a nem megfelelő jogszabályok idejében módosíthatók. Példaképpen említette a Szovjetuniónak a mezőgazdasági adóról szóló 1939-es törvényét, amelyet 1953-ban módosítottak. A Szovjetunióban ezenkívül a szocialista törvényesség meggyökereztetésének és fejlesztésének hatalmas forrása a bírák választásakor és beszámolásakor a dolgozók aktív részvételével tartott számtalan ülés.

Halász Pál elemezte a burzsoá filozófiának azt a megállapítását, hogy az egyén attribútuma a szabadság, az állam attribútuma pedig a biztonság. A burzsoá államban e követelmények között kibékíthetetlen ellentét van, míg a szocialista állam ezt az ellentétet feloldja, egyszerre biztosítja az egyén szabadságát és az állam biztonságát. Ez a tény annak következménye, hogy az antagonisztikus osztályok eltűnésével lehetővé válik a törvények önkéntes követése. Külön hangsúlyozta, hogy a mi viszonyaink között, amikor gazdasági életünkben kiterjedt kisarútermelés van, különös súllyal esik latba a törvényesség osztályjellege annak biztosítása érdekében, hogy az állampolgárok tevékenysége és magatartása összhangban álljon a szocialista fejlődés követelményeivel. *Feri Sándor*, *Kulcsár Kálmán*, *Krémer Miklós* és *Bozóki István* kiemelték, hogy a szocialista törvényesség elméleti alapjainak feltárása terén eddig nem sok történt; *Krémer Miklós* a törvényesség érvényesülésének egyik biztosítékát abban látta, hogy a jogalkotás során az eddiginél nagyobb gondot kell fordítani az önkéntes követést, megtartást elősegítő előfeltételekre. Véleménye szerint ez elsősorban az állam gazdálkodó szerveire vonatkozó jogszabályokra áll. *Lj. Radoilskij* kiterjedt ismertetést adott a bolgár jogászok által végzett munkáról, a törvényességet biztosító jogszabályokról és szervezeti intézkedésekről. Hozzászólásából kitűnt, hogy a Bolgár Népköztársaságban a törvényesség biztosítékai igen széles körben, az állami és társadalmi élet valamennyi területén érvényesülnek.

A Kongresszust megelőző időszakban zajlott le több ezer dolgozó részvételével az új tanácstörvény tervezetéről folytatott vita; a Kongresszus megnyitása előtt választotta meg dolgozó népünk új tanácsait. Ezért különösen aktuális jelentőségű volt *Beér János* előadása az államhatalom és államigazgatás helyi szerveinek kapcsolatáról. Az elmúlt évek tapasztalataiból kiindulva e problémakörben elsősorban azzal foglalkozott, hogy az államhatalmi feladatokat ellátó tanácsnak nem szabad háttérbe szorulnia az államigazgatási feladatokat végző végrehajtó bizottság mögött. A tanács mint államhatalmi szerv és mint tömegszervezet egyesíti magában a valóságos népképviselő és közvetlen demokrácia követelményeit. Munkájának döntő része a tanácsüléseken zajlik, azonban az egyes tanácstagoknak vannak az ülésen kívül is jogosítványai. A tanács és végrehajtó bizottság kapcsolatát vizsgálva rámutatott arra, hogy a régebbi tanácstörvénnyel ellentétben az új tanácstörvény nem hatalmazza fel a végrehajtó bizottságot arra, hogy a tanácsot két tanácsülés között helyettesítse. Határozottan aláhúzta az előadó, hogy a végrehajtó bizottság a tanács végrehajtó és rendelkező szerve, mely minden vonatkozásban az egységes államhatalmat helyileg képviselő tanács irányítása alatt áll. Éppen ezért helyesnek tartja az új tanácstörvénynek azt a megoldását, mely megszünteti a tanács kizárólagos hatáskörét s nem sorolja fel kimerítően a tanács feladatait. *Beér János* külön felhívta a figyelmet arra, hogy a gyakorlati működés során a fenti helyzetet az sem változtathatja meg, hogy a feladatokat ténylegesen a végrehajtó bizottság végzi el közvetlen apparátusa segítségével. Milyen legyen a kapcsolat a Hazafias Népfront és a tanács között? A fő elv ebben a tekintetben az, hogy a Hazafias Népfrontnak, mint társadalmi-politikai népmozgalomnak, a tanácsokra épülve kell kapcsolatát kimélyítenie.

Az előadáshoz hozzászóló *Dallos Ferenc* — részben ellentétben az előadóval — elsősorban azt a viszonyt tartja tisztázandónak, mely a végrehajtó bizottság elnöke, titkára, az egyes szakosztályok és a végrehajtó bizottság,

valamint a tanács között van. Az elmúlt években az egyik hiba éppen az volt, hogy mind a tanács, mind a végrehajtó bizottság testületi jellege elhomályosodott, mivel nem volt elég világosan tisztázva a függetlenített funkcionáriusokhoz való viszony. *Kovács István* a Hazafias Népfront és a tanácsok kapcsolatait vizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy osztálybázisát tekintve a kettő között nincs különbség. A különbözőséget és egyúttal kapcsolatot az határozza meg, hogy a Hazafias Népfront, mint társadalmi-politikai tömegmozgalom a tanácsnak mint helyi államhatalmi szervnek és tömegszervezetnek az intézkedéseit a végrehajtásban segíti, másfelől kezdeményez a tanács, mint helyi államhatalmi szerv felé. Végeredményben tehát mindkettő a demokratizmus elmélyítésének, az országos és helyi érdek összehangbáhozatalának útján halad. *Martonyi János* az államhatalmi és államigazgatási szervek elválasztásánál nem funkcióikból, hanem jellegükből indul ki, s határozottan állást foglal emellett, hogy a tanács cselekedetei mindig államhatalmi aktusok. Felvetette, hogy a tanácsok és a Hazafias Népfront tartós együttműködésének egyik formája az lehetne, ha a Népfrontbizottságok a tanács állandó bizottságaival vennék fel a kapcsolatot.

Pecze Ferenc az előadáshoz kapcsolódva kiemelte a szocialista államban azt a következetesen érvényesülő elvet, hogy a képviselői szervezetek minden szinten a végrehajtó szervek felett kell állniok. Részletesen foglalkozott továbbá az 1918-ban megalakult munkás- és katonatanácsok jelentőségével. *Kovács Tibor* az elmélet és gyakorlat embereinek együttműködéséről szólva, rámutatott arra, hogy a tanácstörvény megalkotásakor megindultak a kezdő lépések, de ezeket tovább kell fejleszteni, szerves és állandó együttműködést kell kialakítani. *Stefan Rozmaryn* a Lengyel Népköztársaság tanácsszervezetét ismertette. Helyesnek tartja új tanácstörvényünknek azt a megoldását, hogy — a régi törvénytől eltérően — a tanácsokat, mint államhatalmi szerveket nem a minisztertanács, tehát államigazgatási szerv, hanem az Elnöki Tanács irányítása alá helyezi. A lengyel megoldás egyelőre még a régi képet mutatja, azonban számos fontos határozatot a minisztertanács a prezidiummal együttesen ad ki. A *Beér János* által tárgyalt probléma további tisztázása szempontjából szükségesnek látja az adminisztratív és végrehajtó szervek közötti megkülönböztetést, és e tevékenység során a pontos elhatárolást. *L. Radoilskij* összefoglalta a Bolgár Népköztársaság tanácsainak működéséből leszűrt gazdag tapasztalatokat. A Bolgár Népköztársaságban az államhatalmi és államigazgatási szervek közötti megkülönböztetést a gyakorlatban következetesen keresztülviszik s az előadóval egyetértésben arra a következtetésre jutott, hogy ez egyik biztosítéka a tanácsok megfelelő működésének.

Nizsalovszky Endre azt a nagyfontosságú problémakomplexumot vette vizsgálat alá, melyet jelenlegi fejlődésünk a polgári jog eddig ismert szerződési típusaival szemben támaszt. Mélyenjáró fejtegetéseinek lényege az, hogy a szerződés rugalmas forma, mely a népgazdasági terv megvalósítására továbbra is alkalmas. Egyes részleteket tekintve azonban bizonyos módosításokra van szükség. Jelenleg megszorodnak azok az ügyletek, melyekben az egyik alany a tervekötöleztett vállalat, míg a másik alany olyan mezőgazdasági stb. termelő, akinek ügyletkötési készségét nem lehet biztosan előre látni. E nehézség áthidalásában fontos az a körülmény, hogy a vállalatoknál a termékek elhelyezését szolgáló szerződés nem pusztán államigazgatási kötelezettség, hanem annak következménye, hogy a termelt javak árukká válnak, illetőleg a nem áru jellegű javakra az áruburkot alkalmazzuk. A szocialista

gazdálkodás rendszerében a gazdasági szerveket az a gondosság kötelezi, hogy mindent tegyenek meg a más gazdasági szervek tervmegvalósítása és jövedelmezősége érdekében. Ehhez kapcsolódik az előadó által részletesen fejtegetett érdekesség a szocialista vállalatok között, ami azt követeli, hogy a megrendelő nem lehet közömbös a megrendelt termék megszerzése tekintetében. A polgári jogi szankciókról szólva, *Nizzalovszky Endre* a szankció egyik formáját, a kötbért a hiba nagyságával pontosabban összekapcsolandónak tartja. A kiskereskedelemmel kapcsolatos szerződési kérdések mellett az előadó széles körben foglalkozott az ipar és a mezőgazdaság közötti szerződéses viszonyokkal. Rámutatott arra, hogy a tapasztalat szerint a mezőgazdasági termelők — akár tsz-ekről, akár egyéni gazdákról van szó — kevés esetben élnek a jogérvényesítés eszközeivel. Éppen ezért nagy a jelentősége annak, hogy az ipar és mezőgazdaság közötti szerződéses viszonyokban pl. a termelési szerződés, de más szerződések esetében is, olyan megoldásokra törekedjünk, melyek a falu és város közötti érdekközösséget, végső fokon a munkás-paraszt szövetséget inkább preventív intézkedésekkel biztosítják.

Eörsi Gyula hozzászólásában a szerződéskötési kötelezettségen kívül foglalkozott az előadó által említett gondosság követelményével. Nincs meggyőződve arról, hogy ennek az előadó által említett formában való beiktatása nem bonyolítja-e a jogi eszközöket; mindenesetre a szerződéskötési gondosságot mind az állam, mind a másik fél irányában feltételezni kell pl. olyan esetben, amikor valaki sürgősen távoli helyről rendel terméket s nyilván a szállító is tisztában van a megrendelőt terhelő fuvar költségekkel. Jelenlegi szerződési rendszerünk finomítására *Eörsi Gyula* javasolja, hogy egyensúlyba kell hozni az államigazgatási jogi és a polgári jogi módszereket. Nem ért egyet az előadóval a szankciók tekintetében sem: merev eljárást jelent annak kimondása, hogy a kötbér a hibákat jelzi, a kártérítés pedig a kárt arra hárítja, aki azt gazdasági tevékenysége során okozta. A jelenlegi szerződési rendszerünk fogyatékoságainak okát *Eörsi Gyula* részben a közgazdasági, politikai műveltség, valamint a polgári törvénykönyv hiányában látja.

Ujlaki László hozzászólásában nyomatékosan hangsúlyozta azt, hogy a szállítási szerződési rendszer hibáinak fő forrása a népgazdaság arányos fejlődése törvényének helytelen felméréséből, a gyakorlati tervmunka hibáiból ered. Hosszasabban foglalkozott a gondossági kötelelemmel; nézete szerint éppen akkor, amikor a szerződések fontossága megnövekszik, a szerződéskötés szilárdsága megkívánja, hogy az egyéni gondosság helyébe az egyetemes gondosság kerüljön, amit a kötelező szerződéskötés elve biztosít.

Medve Zsigmond az ipar és mezőgazdaság közötti szerződések kapcsán foglalkozott a kockázat viselésével a termék elmaradása esetén és a termelési szerződés jogi jellegével. Véleménye szerint nem helyes az előadónak az az álláspontja, hogy a kockázatviselést a termeltetőre kell hárítani; *Medve Zsigmond* a kármegosztás elve mellett száll síkra. A termelési szerződések jogi jellegével kapcsolatban arra a megállapításra jut, hogy az *sui generis* szerződés, melynek vannak az adásvételi és vállalkozási szerződéssel rokon vonásai, de vannak sajátos vonásai is.

Martos Pál egyebek között a terv és a szerződés viszonyát illetően további kutatást javasolt; szükséges egyebek között a tervmódosítás és a megkötött szerződés viszonyának tisztázása, a szerződésekből eredő jogviták államigaz-

gatási és bírói elintézésének pontos vizsgálata. Határozottan szembefordult azzal, hogy a vállalatok néha a szerződés kötést a jövedelmezőség elérésére úgy használják fel, hogy a népgazdaság egészét és a távlatokat figyelmen kívül hagyják.

Kemenes Béla állást foglalt amellett, hogy a szerződés kötési kötelezettséget a gondossági kötelezettséggel nem lehet felváltani. Nem lehet ugyanis kizárólag a vállalatokra bízni a tervfeladatok realizálásának elbírálását s nem lehet kizárni azt, hogy vállalatok a számukra nem előnyös feladatok előtt úgy térnek ki, hogy nem kötnek szerződést.

Korda Lajos hozzászólásában az ipari és nagykereskedelmi vállalatok közötti terv- és szerződési kapcsolatokkal foglalkozott. Alapvető kérdés a tervezési hibák kiküszöbölése; a reális tervekre épülő megbízható szállítási szerződések rendszere biztosítja a kielégítő forgalmat. A kereskedelemnek ezen felül olyan szerződésre is szüksége van, amely nem állítja a megrendelő kereskedelmet kész helyzet elé s jóval a termelési folyamat előtt biztosítható a megfelelő minőségű, mennyiségű és választékú áru termelése.

Földes Iván az előadónak a termelési szerződésekkel kapcsolatban tett megállapításával szemben hangsúlyozta, hogy ennek egyik legfontosabb rúgója a termelők anyagi érdekeltiségének fokozása. Véleménye szerint a termelési szerződés hivatása az, hogy a könnyű- és élelmiszeripar számára olyan termékek szállítását biztosítsa, melyekre azoknak tervük teljesítéséhez, továbbá az export céljára szükség van. Egyetért az előadónak azzal a megállapításával, hogy a begyűjtés nem tartozik a polgári jogviszonyok körébe.

Viktor Knapp hozzászólásában foglalkozott a szerződés és a tervteljesítésből folyó kötelezettségek közötti viszony kérdésével. Arra a megállapításra jutott, hogy ezek részben közös területre vonatkoznak, de mindkettőnek van olyan területe, mely nem érintkezik a másikkal. Az előadóval ellentétben nem tartja helyesnek azt a gondolatot, hogy a szocialista szervezetek sajátmaguk dönthessenek a szerződés megkötéséről. Pontosabban kidolgozandónak tartja továbbá a kötelezettségek rendszere és a tulajdon jogintézménye közötti összefüggés problémáit.

L. Radoilskij a Bolgár Népköztársaság jogalkotásának részletes ismertetését és elemzését adta hozzászólásában. Rámutatott a bolgár szerződési rendszernek arra a vonására, hogy a szerződéses kötelezettségek reális teljesítésének elve előtérben áll.

Kádár Miklós széles alapokon nyugvó előadásában mindenekelőtt meghatározta a gazdasági rend büntetőjogi védelmét szolgáló normák tárgyát: a védett tárgy a gazdasági igazgatásnak a szocialista gazdálkodás alapvető tulajdonságait érvényrejtató zavartalan és szabályszerű működése, valamint a dolgozók életszínvonalának emeléséhez fűződő érdek. Pontosán elhatárolta a gazdasági bűncselekményeket az ellenforradalmi bűncselekményektől, a szabálysértésektől és a társadalmi tulajdon elleni bűncselekményektől. Ennek az elhatárolásnak annál nagyobb a jelentősége, mivel jelenleg a gazdálkodás elleni bűncselekmények csoportja nincs világosan elkülönítve. Ennek megfelelően javaslatot tett az új büntető kódexben a megfelelő csoportosításra. Behatóan foglalkozott a tárgyat érintő bírói gyakorlattal. A jelenlegi gyakorlatban nehézségeket okoz az, hogy a gazdálkodás rendjét veszélyeztető bűncselekmények nincsenek teljes mértékben kimerítve a jogszabályokban, másrészt több esetben egy bűncselekmény több jogszabály

tényállása alá vonható. Ez utóbbi problémával kapcsolatban állást foglalt amellett, hogy amikor társadalmi tulajdon elleni büntett konkurrál más ugyanolyan súlyú büntettel, mindig a társadalmi tulajdon elleni büntettben kell a bűnösséget megállapítani, mivel az a domináló jogi tárgy. Állást foglalt amellett is, hogy ha a konkurráló rendelkezések közül az egyik súlyosabb büntetést helyez kilátásba, a súlyosabb büntetést lehetővé tevő jogszabályt kell alkalmazni, nagyobb lehetőséget engedve a bírói mérlegelésnek. Nehézségeket okoz jelenleg az a tény, hogy a büntetőjog egyáltalán nem, vagy nem megfelelően sújtja pl. a társadalmi tulajdon elleni büntett előkészületét, a vízhasználattal kapcsolatos visszaéléseket, az álszövetkezetek létesítését stb. A jelenlegi hiányok részletes elemzése után *Kádár Miklós* szempontokat adott az új büntető kódex számára nemcsak rendszertani, hanem részszabályozás tekintetében is.

A hozzászólók általában egyetértettek az előadás elemzésével, de több részletkérdésben az előadóval ellentétes álláspontot fejeztek ki. *Schultheisz Emil* nem fogadta el az előadónak a konkurráló tényállások esetére adott megoldását; szerinte, ha egy cselekvésben két törvényi tényállás találkozik, csak abban az esetben van egy bűncselekmény, ha a találkozó tényállások egyike kimerítően értékeli a cselekmény társadalomra veszélyességét, és ha ez a büntetési tétel meghatározásában is kifejezésre jut. *Skorka György* hangsúlyozta, hogy az új büntető kódex megalkotásánál meg kell szüntetni azt a jelenlegi hiányosságot, hogy a feljelentési kötelezettség nincs szabatosan szabályozva. *Kálmán György* a jelenlegi jogszabályok hibáit voluntarisztikus jellegű tévedéseknek tartja. *Kárpáti László* arra mutatott rá, hogy a jogalkalmazás az eddigiek során a jogtudomány részéről alig kapott segítséget.

A jogtudománynak a nemzetközi békeharcban folytatott szerepével foglalkozott előadásában *Hajdu Gyula*. Abból indult ki, hogy a jogász feladata olyan szabályok megalkotásának elősegítése, melyek az adott történelmi korszakban a kapcsolatokat úgy rendezik, hogy a jogszabályok alanyainak boldogulása, szabad érvényesülése remélhető legyen; a jogász továbbá közreműködik a szabályok maradéktalan alkalmazásában s végül a tények helyes megállapításával és minősítésével előmozdítja, hogy a jogrend megsértése esetén a helyes intézkedések megtörténjenek. Hogyan érvényesüljenek ezek a követelmények a különböző típusú államok békés együttélése idején? Ha a jognak abból a helyes felfogásából indulunk ki, hogy az eszköz az emberek és államok kapcsolataiból az összeütközések kiküszöbölésére, akkor a két rendszer jogászainak jelentékeny területen együtt kell működniök. Ezt írja elő a társadalmi fejlődésnek az a törvénye, mely a két rendszer együttes, békés létezését követeli. Hogy a jogász eleget tudjon tenni ennek a követelménynek, magáévá kell hogy tegye a nemzetközi jognak azokat az elveit és intézményeit, melyek ezt a célt előmozdítják s el kell vetni azokat az eszközöket, melyek azt hátráltatják. Ezek az elvek és intézmények: a nemzetek önmegvédelmi jogának elismerése, az állami szuverenitás tiszteletbentartása, a benemavatkozás elve, az államok egyenlőségének elve s a nagyhatalmak közötti egyetértés elve. Ezek az elvek a második világháború után már tételes joggá szilárdultak, hiszen a kollektív, egyetemes biztonság megvalósítására hivatott ENSz Alapokmánya mindegyik elvre vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket. Ez még inkább parancsoló szükségessé teszi a demokratikus jogászok számára azt, hogy ne csak az elvek megfogalmazásán, hanem az

ezeket megtestesítő nemzetközi jogi szabályok megtartása érdekében is a jog eszközeivel folytassanak harcot.

Karl Polak professzor részletesen kitért a német jogászokat foglalkoztató problémákra. Abból indult ki, hogy a Kongresszus napirendjén szereplő kérdések mindegyike a Német Demokratikus Köztársaság jogászait is foglalkoztatja. A Kongresszuson megtárgyalt témák közös vonása, hogy a szocialista állam és jog olyan problémáira vonatkoztak, melyek az állam gazdasági és politikai alapjainak megerősítését szolgálják. Mindezeknek a kérdéseknek a Német Demokratikus Köztársaságban még az ad nagyobb hangsúlyt, hogy Németország ketté van szakítva, nyugati részében az imperialista hatalmak felvonulási területet készítenek elő a Szovjetunió és a népi demokráciák ellen s így a Német Demokratikus Köztársaság államának és jogának arra kell törekednie, hogy az egész német nép számára bebizonyítsa a békés építés sikereit. Részletesen felsorolta a nyugati hatalmak és az Adenauer-kormány szerződészegő és a Német Demokratikus Köztársasággal szemben ellenséges cselekedeteit. Hangsúlyozta, hogy Nyugatnémetországban a Kommunisták Párt elleni terrorper bevezetője a dolgozók jogai ellen indítandó nagyszabású támadásnak. A német demokratikus jogászok számára tehát a tudomány kérdéseivel való foglalkozás a német nép egységéért, a békeszerető, demokratikus német állam megteremtéséért folytatott mindennapi harctól elválaszthatatlan.

Nagy érdeklődés előzte meg *I. V. Pavlov* előadását a szovjet jogtudomány jelenlegi problémáiról. *I. V. Pavlov* hangsúlyozta, hogy a marxistaleninista jogtudósok a különböző opportunistákkal folytatott harcban felállították és megvédelmezték azt az egyedüli helyes tételt, hogy az állam és a jog ugyan történeti kategória, de elhalásuk nem metafizikusan, hanem dialektikusan következik be; ez azt jelenti, hogy az állam és jog elhalása nem meggyengülésük útján, hanem minden eszközzel történő megerősítésük útján következik be. Ennek az elméleti tételnek helyességét a szovjet állam története és sikerei bizonyítják. Ez a megállapítás vonatkozik a kommunizmus építésének időszakára is. Jelenleg a Szovjetunió munkásosztálya és a kolhozparasztság közötti baráti szövetség további megerősítése a szovjet jogtudomány művelői elé azt a feladatot állítja, hogy a szűzföldek megművelésével, a kolhoztulajdonjog problémájával, a gép- és traktorállomások valamint a kolhozok közötti kapcsolatok jogi formáinak megoldásával vigye előre a kommunizmus építésének ügyét. Feladatot jelent továbbá a népi hatalom további kibontakozásának kérdése. A polgári jog művelői elé a termelő-s általában a gazdasági szervezetek közötti kapcsolatok megerősítése, a kolhozok anyagi érdekelttségének fokozása állít problémákat. A jelenlegi fejlődési szakasz azt igényli, hogy a régebben alkotott kódexek a kommunizmus építésének megfelelő új kódexekkel váltandók fel. Az a tény, hogy a Szovjetunió élén áll a béke megőrzéséért folytatott harcnak, a nemzetközi jog művelőire is nagy feladatokat ró. Külön foglalkozott *I. V. Pavlov* a jogi főiskolai tankönyvek kérdésével, melyek terén még sok a kívánnivaló. A Kongresszus résztvevői nagy lelkesedéssel fogadták *I. V. Pavlov*nak azt a javaslatát, hogy szorosabb kapcsolatok kiépítése kívánatos a béketábor államainak jogtudósai között. E kapcsolatok konkrét formáiként *I. V. Pavlov* javasolta a személyes érintkezés gyakoribbá tételét rövidebb és hosszabb tanulmányutak segítségével. A jogi irodalom kialakuló cseréje a kapcsolatok szorosabbra fűzése következtében további kiszélesítést igényel. Az együttműködés magas formáját

jelentené, ha a béketábor jogászai más baráti államok folyóirataiban az informatív közléseken túlmenő egyes problémákra vonatkozó cikkeket közölnének. A Szovjetunió és Lengyelország jogtudósai között már részben megvalósult kapcsolat továbbfejlesztésével helyes volna arra törekedni, ha a más baráti államok jogtudományát érdeklő művek konzultálása és bírálata megtörténne. Nagy segítséget jelentene különösen a népi demokráciáknak az új törvények és kódexek elkészítésében való közreműködés más baráti államok jogtudósai részéről.

Fogarasi Béla akadémikus zárszavában összefoglalta a Kongresszus tanulságait. Megállapította, hogy a Kongresszust egészében feltétlenül pozitívan kell értékelni. Erre az értékelésre az ad alapot, hogy a Kongresszus elindult az elmélet és gyakorlat egységének megvalósítása útján; igen örvendetes volt továbbá a Kongresszust végigkísérő hatalmas érdeklődés; résztvettek a Kongresszus tanácskozásain az idősebb nemzedék neves jogtudósai épp úgy, mint a fiatal nemzedék képviselői; a Kongresszus számos vitás kérdést vetett fel, ami sok esetben színvonalas hozzászólásokra is vezetett. A külföldi vendégek aktív és magas színvonalú részvétele is a Kongresszus sikerének egyik bizonyítéka. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az állam- és jogtudomány művelőinek semmi okuk sincs az önelégültségre. Komoly lépés történt az elmélet és gyakorlat egységének megvalósítása irányában, de még mindig megmutatkozik az elvont formalisztikus módszer és a szűk praktizmus. Különösen az egyes részletkérdések tekintetében többször hiányzott az elméleti megalapozottság. A marxista tudomány nemcsak magyarázza és értelmezi a valóságot, hanem fegyver a fejlődés befolyásolásában, tervszerű irányításában. *Fogarasi* akadémikus megjelölt néhány olyan problémakört, amely a Kongresszus vitáiból kitűnőleg további kutatást igényel. Ilyen pl. a népi demokrácia első szakasza államának és jogának története és jellege, a szocialista állam formáinak kérdése, a szocialista törvényesség és jogalkalmazás problémái, a tanácsok és a Hazafias Népfront kapcsolatának formái, a falu és város szerződéses kapcsolatai, a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmének kérdései stb.

A Kongresszus akkor tölti be hivatását — hangsúlyozta *Fogarasi Béla* akadémikus — ha az állam- és jogtudomány művelői nem elégednek meg a kezdeti sikerekkel, hanem tanulságait felhasználják, s további munkájuk kiindulópontjának tekintik.

Pulay Gábor

az Állam- és Jogtudományi
Intézet tudományos munkatársa

KITÜNTETÉSEK

(1954. negyedik negyedévben)

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa

Fogarasi Bélának, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjának
40 éves szolgálati jubileuma alkalmából a

»Munka Vörös Zászló Érdemrend«

kitüntetést adományozta.

***

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa

Nizsalovszky Endre egyetemi tanárnak és
Hetényi Géza egyetemi tanárnak, 60. születésnapjuk alkalmából a

»Munka Érdemrend«

kitüntetést adományozta.

***

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa

Germanus Gyulának, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem tanárának,
70. születésnapja és tudományos munkássága 50. évfordulója alkalmából a

»Munka Érdemrend«

kitüntetést adományozta.

1954. ÉVI AKADÉMIAI JUTALMAK

1954. december 23-án osztotta ki Osztrovszki György főtitkár az 1954. évi akadémiai jutalmakat azoknak a tudósoknak és tudományos dolgozóknak, akik az elmúlt évben kiváló tudományos, illetve tudományos szervező munkájukkal kitűntek.

A megjutalmazottak a következők :

Bárczi Géza akadémikus (6000 Ft). 1954-ben megjelent »Bevezetés a nyelvtudományba« című összefoglaló munkájával hosszú idő óta elsőnek vállalkozott a nyelvtudomány elméleti és módszertani kérdéseinek szintetikus előadására. A Sztálin cikkeinek és Marr-vitának eredményeire épülő könyv magábaolvasztja az általános nyelvészet eddigi termését és új elméleti megállapításokkal, valamint tudománytörténeti fejtegetésekkel gazdagítja azt.

Hadrovics László levelező tag (4000 Ft). Az ó-magyar »Trója-regény nyomai a délszláv irodalomban« című terjedelmes értekezése, amely az I. Osztály Közleményeinek ez évi kötetében jelent meg — a magyar filológiai szakirodalom egyik mesteri alkotása, amely egészen új módszerekkel bizonyítja be egy elveszett középkori magyar nyelvű irodalmi alkotás létezését, korát és szerzőjét. Kutatásai nyomán jelentősen megváltozik a középkori magyar irodalom fejlődéséről eddig alkotott képünk.

Waldapfel József levelező tag (6000 Ft). »A magyar irodalom a felvilágosodás korában« c. akadémiai monográfiája marxista irodalomtörténetírásunknak első olyan nagyobb alkotása, amely egy egész irodalmi korszak összefoglaló tárgyalását adja. A munka úttörőjellegű és a további kutatások alapját szolgálja.

Benkő Loránd, a nyelvészeti tudományok kandidátusa (5000 Ft) és *Fábián Pál* főiskolai tanár (4000 Ft). Benkő Loránd és Fábián Pál szerkesztésében készült el és jelent meg 1954 őszén az Akadémia új Helyesírási Szabályzata. Fáradtságot nem ismerve vállalták ennek az igen bonyolult és nem népszerű feladatnak az elvégzését és azt igen jól oldották meg. A munka nemcsak gyakorlati jellegű, hanem komoly tudományos teljesítmény, a magyar helyesírás számos, ez ideig tisztázatlan kérdésének megoldása az ő személyes tudományos teljesítményüknek tekinthető.

Gyergyai Albert, az irodalomtudomány kandidátusa (4000 Ft). Ebben az évben számos értékes tanulmánya jelent meg a magyar és a francia irodalom egyes kérdéseiről, ezek mindegyike fontos új eredményekkel gazdagította a tudományt. Különösen kiemelkedő a »Francia felvilágosodás« c. kötete, mely sokévi elmélyült kutatómunka gyümölcseként ez év őszén jelent meg. A mű terjedelmes, összefoglaló bevezetése és az egyes írókról készített portréi a francia felvilágosodás kérdéseinek magasszínvonalú elemzését tartalmazzák.

Alexits György akadémikus (6000 Ft). Az Elnökség mellett működő Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság titkára. Aktív közreműködésével, a tudománypolitikai szempontok és a publikálás anyagi feltételeinek összehangolásával, a hibák feltárásával és jó javaslatok kidolgozásával elősegítette tudományos könyv- és folyóiratkiadásunk mindannyiunk által tapasztalt fejlődését.

Ember Győző levelező tag (5000 Ft). Az egyetemi történelemtankönyvsorozat 1526—1790-ig terjedő kötetének szerkesztéséért és a benne írt magas színvonalú fejezeteiért.

Szabó Imre levelező tag (6000 Ft). Az Állam- és Jogtudományi Kongresszus és a Jogtudományi Főbizottság elvi irányításáért, a Kongresszuson tartott kiemelkedő előadásáért.

Eckhard Ferenc, a jogi tudományok doktora (4000 Ft). »A földesúri büntetőbíráskodás a XVI—XVIII. században« c. munkája az első átfogó és részletes feldolgozása a földesúri erőszakszervezet jogszolgáltató működésének s ezen belül a jobbágyelnyomás és kizsákmányolás történetében oly nagy jelentőséghez jutott úriszéki bíráskodásnak. A munka közvetlenül hozzáférhető, rendszeres feldolgozása hézagpótló jelentőségű. A haladó jogtörténet-írás számára komoly nyereséget jelent.

Bónis György, a jogi tudományok kandidátusa (3000 Ft). »Hajnóczy József« c. munkájáért. Ezzel a könyvével becsülettel törlesztette a magyar jogászság egy komoly adósságát. Sikerült Hajnócziról olyan képet alkotnia, amely azt élő emberként, korának jellegzetes alakjaként mutatja be, rámutatva arra, hogy haladó hagyományaink sorában mennyire kiemelkedő helyet foglal el.

Kovács Endre, a történettudományok kandidátusa (4000 Ft). »Bem József« c. monográfiájában először rajzolja meg a lengyel és a magyar nép egy közös haladó hősének hiteles arcképét, szakítva a korábbi legendákkal. A szerző realisan állapítja meg Bem szerepét kora történetének fejlődési folyamatában. Kovács Endre e munkájával a lengyel és a magyar nép haladó hagyományainak egész sorát viszi közel a magyar olvasóhoz.

Pach Zsigmond Pál, a történettudományok kandidátusa (5000 Ft). Az öt éve fennálló Történettudományi Intézetet vezető kiváló elvi irányítással, helyes tudományszervezési és tudománypolitikai vonalon. Az intézet jó működése nem kis mértékben az ő kiemelkedő vezetői munkájának köszönhető.

Pigler Andor, a művészettörténeti tudományok kandidátusa (3000 Ft). »Az Országos Szépművészeti Múzeum Régi Képtárának katalógusa« és a »Pártfogolt művészet« c. munkáiért. Pigler Andor az Országos Szépművészeti Múzeum világviszonylatban kiemelkedő Régi Képtárának anyagát több évtizedes kutatómunka eredményeképpen tudományos katalógusban tette közzé, amely valamennyi ország művészettörténeti kutatása számára elsőrendű segítséget nyújt. »A pártfogolt művészet« c. cikke ikonográfiai szempontból foglalkozik a XVII. és XVIII. századi képzőművészetnek azokkal az alkotásaival, amelyek a korabeli művészeti élet társadalmi és szervezeti kérdéseire vetnek fényt.

Székely Endréné a neveléstudományok kandidátusa (2000 Ft). Mint a Pedagógiai Főbizottság titkára lelkes, áldozatos munkát végez, a pedagógia-tudomány fejlesztésének kérdéseiért komoly felelősséget érez, a Bizottság munkáját lendületesen viszi.

Szilágyi János György a művészettörténeti tudományok kandidátusa (2000 Ft). »Görög művészet« c. könyvéért, amely első kísérlet arra, hogy a görög művészet történetét a marxizmus szempontjából foglalja össze. Jelentőségét időszerű volta és kezdeményező jellege szabja meg. Ismeretterjesztő jellegén túlmenően új tudományos eredményeket is hoz, amelyeket hosszú évek kutatómunkájával és a legújabb tudományos irodalom kritikai feldolgozásával ér el.

Pamlényi Ervin (2000 Ft). A Történelmi Társulat népszerű kiadványsorozatában megjelent »Horváth Mihály« c. munkájáért, amely a kiadványsorozat legkiemelkedőbb tanulmánya. Különös érdeme a feldolgozás tudományos alaposága mellett, hogy historiográfiával is foglalkozik és kijelöli Horváth Mihály méltó helyét a magyar történészek között, ugyanakkor kritikailag helyesen értékeli szerepét.

Radocsay Dénes, a Szépművészeti Múzeum Régi Magyar Osztályának vezetője (3000 Ft). »A középkori Magyarország falképei« c. könyvéért, valamint kiváló tudományszervezői munkájáért. Könyve jelentős lépést tesz abban az irányban, hogy a magyarországi művészet történetét a marxizmus szemlélete alapján teljes alaposással dolgozza fel. Az anyag alapját képezi minden ilyen irányú kutatómunkának.

Sándor Vilmos (3000 Ft). »A nagyipari fejlődés Magyarországon 1867—1899-ig« c. munkájáért, amely értékes alapvető munka. A szerzőnek sikerült a nagyipar magyarországi fejlődésének számos sajátosságát az eddiginél jóval pontosabban, illetőleg újonnan felderítenie, behatóan elemzi az ország félgymartati helyzetéből és feudális maradványokból származó sajátságokat.

Péteri Zoltán (1000 Ft).

Herczeg Géza (1000 Ft).

Pulay Gábor (1000 Ft).

Papp Tibor (1000 Ft). A Jogászkongresszus szervezési feladatainak maradéktalan és kifogástalan végrehajtásáért.

Komlós Aladár, az irodalomtudomány kandidátusa (4000 Ft). Az Akadémia irodalomtörténeti monográfiáinak sorában ez évben jelent meg Vajda Jánosról szóló összefoglaló könyve. Művében Vajda János életének és munkásságának egyes ismeretlen vonatkozásait tárja fel és elsőnek rajzolja meg a költő mellett a publicista Vajda arcképét. Vajda munkásságának elemzése során könyvében tárgyalja a XIX. század második fele magyar irodalmának számos elvi kérdését is.

Szabó Árpád, a történettudományok kandidátusa (3000 Ft). Idén megjelent »Homeros« c. könyve klasszika-filológiánk első nagyobb önálló alkotása az Akadémia újjászervezése óta. A szerzőnek sikerült a rendkívül bonyolult és szétágazó Homeros-kérdésről átfogó és eredeti képet nyújtania a marxizmus-leninizmus elméletének segítségével. Külön értéke a könyvnek, hogy kitűnő stílusa és előadásmódja következtében az elmélyült tudományos elemzések az olvasók szélesebb rétege számára is hozzáférhetővé válnak.

Király Péter tudományos kutató (3000 Ft). »A kelet-szlavák nyelvjárás nyomtatott emlékei« c. könyve, mely ebben az évben jelent meg, szlavisztikai kutatásunk jelentős eredménye. Nemcsak idehaza, de Csehszlovákiában is komoly feltűnést keltett, mert ez jelenleg az első összefoglaló irodalomtörténeti és nyelvészeti feldolgozása a kelet-szlavák nyelvjárásban írott nyomtatott műveknek.

Ország László, a Szótári Főbizottság titkára (3000 Ft). A Szótári Főbizottság hatásköre és munkája igen nagy mértékben megnőtt. Jelentős részben Ország László érdeme, hogy a Főbizottság eredményesen látta el munkáját. A Főbizottsági ügyeket nagy odaadással és lelkiismeretesen intézte, emellett nem hanyagolta el az Értelmező Szótár munkálatainak irányítását sem. A szótári munkálatok irányítása során kiváló lexikográfiai tapasztalatokra tett szert, melyeket az Akadémia elmúlt nagygyűlésén elméletileg is általánosított.

Egerváry Jenő akadémikus (6000 Ft). Jelentős eredményeket ért el a mátrix-számítás és differenciálegyenletek elmélete terén. Eredményei a matematikai fizika egyes kérdéseivel, különösen a mechanikával kapcsolatosak. Gyakorlati szempontból is jelentős eredménye a lánchidak számítása mátrixok segítségével.

Hajós György akadémikus (6000 Ft). Mint a III. Osztály titkára áldozatkész és lelkiismeretes munkát végez. Nemcsak matematikai kérdésekkel foglalkozik behatóan, hanem különös gondot fordít a fizika és csillagászat kérdéseire.

Turán Pál akadémikus (6000 Ft). Az elmúlt év folyamán számos, jelentős eredményeket tartalmazó dolgozata jelent meg. Különösen kiemelkedő eredményekről számol be a »Rieman-féle zeta függvény gyökeiről« c. dolgozata.

Budó Ágoston levelező tag (5000 Ft). Kovács Istvánnal együtt írt »Vizsgálatok O_2^+ molekula 4 állapotán« c. dolgozatában, amely az Acta Physicában jelenik meg jelentősen előbbre viszik az O_2^+ molekula szerkezetére vonatkozó ismereteket. A Fizikus Főbizottságban fáradhatatlan és lelkes munkát végez.

Kovács István levelező tag (5000 Ft). Budó Ágostonnal közösen írmunkájáért, valamint a Központi Fizikai Kutató Intézet felépítése és megszervezése terén végzett odaadó és szívós munkájáért.

Szalay Sándor levelező tag (5000 Ft). A nagy atomsúlyú kationok adszorpciójának humusz kolloidokon végzett vizsgálatáért, valamint a Debreceni Fizikai Kutató Intézet szervezése és felépítése érdekében kifejtett fáradhatatlan munkájáért.

Fejes-Tóth László, a matematikai tudományok doktora (5000 Ft). A geometria egy szűkebb területén évek óta komoly tudományos munkásságot fejt ki és eredményeit világszerte értékelik. Tudományos eredményeit tartalmazó dolgozatai az *Acta Mathematica*-ban jelentek meg, illetőleg megjelenés alatt vannak.

Fenyő István a matematikai tudományok kandidátusa (3000 Ft). Figyelemreméltó eredményeket ért el az »Über die Lösung der im Banachschen Raume definierten nichtlinearen Gleichungen« címen az *Acta Mathematica*-ban, valamint az Alkalmazott Matematikai Intézet Közleményeinek II. kötetében megjelent két dolgozatában, amelyek a matematikai fizika szempontjából is igen jelentősek.

Horváth János, a fizikai tudományok kandidátusa (3000 Ft). Ez évben 6 dolgozata jelent meg, amelyek számos új eredményt tartalmaznak az elméleti fizika köréből. L

Csada Imre tudományos munkatárs (3000 Ft). A turbulencia elmélete és a csillagok mágnességére vonatkozó vizsgálatai során ért el szép eredményeket.

Jeges Károly főiskolai tanár (3000 Ft). Jelentős eredményeket ért el a félvezetők és lumineszcenciái kutatások területén. »Vizsgálatok a kassziterit elektronlumineszcenciájával kapcsolatban« című dolgozatban elsőként állapította meg, hogy a kassziterit elektrolumineszcenciát mutat.

Vargha Lajos, a biológiai tudományok doktora (2000 Ft). Az új homokjavítási rendszer eredményességének és biológiai okainak felderítésében alapvető — tudományos nézőpontból igen kiemelkedő — munkát végzett. Bebizonyította a rendszer alkalmazásának hatását a talajlakók életfeltételeivel kapcsolatban, a mennyiségi és minőségi formában kifejezésre juttatott változásokat számszerűleg is igazolta.

Dési Frigyes, a fizikai tudományok kandidátusa (3000 Ft). A Meteorológiai Főbizottság elnökeként igen eredményes tudománypolitikai szervezőmunkát végez. A tudományterületen rendezett ankétek, vitaülések, kongresszusok sikeres lebonyolításában igen nagy szerepe volt.

Tanql Harald a mezőgazdasági tudományok kandidátusa (2000 Ft), *Kunffy Zoltán* (2000 Ft), *Lomb Frigyes* (2000 Ft). Az Akadémia megbízásából és anyagi támogatásával kidolgozták a hazai klimatikai, agrotechnikai és energetikai adottságok alapulvételével szénakészítési eljárásukat, amely

állattenyésztésünk szempontjából igen jelentős. A természetes szénaszáritással járó táplálóanyag-vesztéséget az új eljárással sikerült mintegy tizedrészére csökkenteni, az eljárás egyszerű, olcsó, könnyen bevezethető. Elősegíti a takarmányozás önköltségének csökkentését, gyakorlati bevezetése folyamatban van.

Egerszegi Sándor (4000 Ft). 12 éven keresztül végzett előtanulmányok után megvalósította a homoki gazdálkodás okszerű módjának a világirodalomban, valamint a gyakorlatban ismeretlen új homokjavítási, ún. aljtrágyázási rendszerét. A második éve folyó nagyüzemi kísérletek bizonyítják eljárásának helyességét és azt, hogy ennek segítségével homokterületeken 5—10-szeres termésemelkedés érhető el.

Babos Imre, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa (3000 Ft). Egerszegi Sándor új homokjavítási rendszerét az erdőgazdasági követelményeknek megfelelően tovább fejlesztette és eredményesen alkalmazta. A mezőgazdaságtól eltérő viszonyoknak megfelelően a szervesanyag rétegek elhelyezését más eljárással oldotta meg. Ezzel lehetővé tette, hogy sülevényes homoktalajokon is biztosan telepít olyan fajokot, amelyeket eddig ilyen területen nem sikerült.

Jánossy Andor (3000 Ft). Kiemelkedő munkát végez a Növénynevelési és Növénytermesztési Főbizottságban, feladatát lelkiismeretesen és nagy körültekintéssel végzi. Konkrét javaslatainak megvalósítása mindkét tudományterületen igen eredményes volt.

Kuzmiák Miklós (2000 Ft), *Pálinkás István* (2000 Ft). A mezőgazdaság szocialista átszervezésének kezdete óta első ízben teremtették meg a termelőszövetkezetek gazdálkodási és ökonómiai viszonyai üzemi összefüggésekben való tudományos vizsgálatának alapját, feldolgozták és elemezték a termelőszövetkezetek szervezeti és gazdasági megvalósítása szempontjából azokat a jelentős kérdéseket, amelyekkel segítséget nyújtottak a párt- és állami szervek részére.

Takács Lajos (2000 Ft). Tudományos megalapozottsággal növénytársítási kísérletekből kiindulva olyan nagyüzemileg is bevált eljárást dolgozott ki, amely lehetővé teszi, a magfüves biztos telepítéssel egyidőben, illetve egy területen számottevő gabonatermés elérését is.

Jancsó Miklós akadémikus (6000 Ft). A sejtek fehérjetárolása mechanizmusának tisztázására irányuló nagyjelentőségű kísérleteiért.

Straub F. Brunó akadémikus (6000 Ft). Az Élettani Főbizottságban kifejtett eredményes tevékenységéért és a fehérjekutatás terén végzett munkájáért.

Gömöri Pál levelező tag és munkatársai (6000 Ft). A vese vérkeringésének regulációja terén kifejtett kiváló tudományos munkájáért.

Szentágothai János levelező tag (6000 Ft). A Morfológiai Főbizottságban végzett széleskörű tevékenységéért, valamint a neuromorfológiai kutatásaiért.

Párducz Béla, a biológiai tudományok kandidátusa (3000 Ft). A paraméciumok mozgásának idegi regulációja terén kifejtett munkásságáért.

Baló József (3000 Ft), és *Földvály Ferenc* (3000 Ft). A pemphigus pathogenesisének tisztázására irányuló komoly tudományos kutatásaikért.

Korpássy Béla és munkatársai (3000 Ft). A hypothalamus magvak és a vízanyagszere közötti kapcsolat szöveti tényezőinek vizsgálata terén kifejtett munkásságáért.

Krompecher István (3000 Ft). A regenerációra és izületképzésre vonatkozó tudományos munkásságáért.

Kudász József (3000 Ft). A szív és érsebészet terén kifejtett tudományos tevékenységéért.

Radnót Magda (4000 Ft). A fény hatása az ivarmirigyek működésére témában elért eredményeiért.

Barta György, a műszaki tudományok kandidátusa (4000 Ft). A felszabadulás óta állandó működést fejtett ki a Magyar Állami Eötvös Loránd Geofizikai Intézet Tihanyi Mágneses Observatóriumának felállításáért, és kitartó munkájával elérte annak létesítését. Az ő érdeme az Observatórium részlet tervezése és a tudományos kívánalmaknak megfelelő kivitelezése.

Domony András, a műszaki tudományok kandidátusa (2000 Ft). Rendkívül szorgalmas és fáradhatatlan, igen hasznos tevékenységet folytatott a Műszaki osztály második ötéves népgazdasági fejlesztési tervjavaslata, a második ötéves kutatási tervjavaslat és az ipari intézetek felülvizsgálatával egybekötött racionalizálási javaslat előkészítésében és kidolgozásában.

Brodzsky Dezső (3000 Ft). Tanszéke kis létszáma mellett csekély anyagráfordítással figyelemreméltó tudományos munkát végez, munkája megbízható és eredményes.

Egri Imre (3000 Ft). A roncsolásmentes anyagvizsgáló kutatások eddigi tudományos irányításáért, valamint a Méréstechnikai Kongresszuson »Lemezzárványok vizsgálata ultrahanggal« c. tartott előadásáért és a Kongresszus sikeres előkészítéséért.

Fazekas Sándor (2000 Ft). Mint a Közlekedéstudományi Főbizottság titkára eredményes munkát végzett a bizottságok szervezése, az ülések színvonalának emelése és előkészítése terén.

Barlai Ervin (1000 Ft), *Bozso László* (1000 Ft), *Hilvert Elek* (2000 Ft), *Lengyel László* (1000 Ft), *Nagy József* (2000 Ft), *Szilassy Károly* (2000 Ft). A Könnyűipari Főbizottság Faipari Szakbizottsága részéről a »Ragasztott faelemek« c. bizottsági munkában résztvevő tagok, akik az elmúlt év során igen értékes kollektív munkában határozták meg az egyes intézmények bevonásával a ragasztott faelemek gyártásának és alkalmazásának hazai

lehetőségét. Ez mintegy 30–40%-os famegtakarítást tesz lehetővé épületeszerkezetekben, talpfákban és főleg váltóaljaknál.

Stark Gyula (3000 Ft). A svájci elektronmikroszkóp továbbfejlesztéséért, valamint több bonyolult készüléken végrehajtott számos újításért és műszaki tökéletesítéssel történő kiegészítéséért és továbbfejlesztéséért.

Szabó János (2000 Ft). Jó bizottsági szervező munkájáért, amellyel a tudományterület jobb munkáját segítette elő.

Vajda György (3000 Ft). A Méréstechnikai Intézet megszervezéséért és a vezetésben kifejtett jó munkájáért. Hosszú időn át egyedül vezette az intézetet és nehéz körülmények között vetette meg annak alapjait.

Vámos György (3000 Ft). A Könnyűipari Főbizottság és a területéhez tartozó szakbizottságok szervezési munkáját nagyobbára ő irányítja.

Bognár Rezső akadémikus (6000 Ft). Jelentős eredményeket ért el a szénhidrátok kémiájában, előrevitte a karbamidaromás származékaira vonatkozó ismereteket és iparilag is hasznosítható eljárásokat dolgozott ki a mákalkaloidok területén.

Csűrös Zoltán akadémikus (6000 Ft). Számos akadémiai bizottságban fejt ki széleskörű munkásságot. Az *Acta Chimica Hungarica* főszerkesztője, eredményesen munkálkodott azon, hogy a folyóirat a magyar kémiai kutatás eredményeit magas színvonalon reprezentálja.

Gerecs Árpád levelező tag (6000 Ft). A Kémiai Tudományok Osztálya vezetőségében kifejtett tevékenységével sokban hozzájárult a tudományterület helyes elvi irányításához. Kidolgozta a perspektivikus tudományos terv elvi szempontjait. Kezdeményező javaslataival hozzájárult a kormányservektől kapott feladatok kidolgozásához.

Telegdy Kováts László, a kémiai tudományok doktora (4000 Ft). Az élel-miszerkémiai kutatások terén elért jelentős eredményeiről ez évben több alkalommal beszámolt az Osztály rendezvényein. Eredményesek az objektív érzékszervi vizsgálatok értékelésére vonatkozó kutatásai.

Imre Lajos, a kémiai tudományok kandidátusa (5000 Ft). Az ez évi Fizikai Kémiai Konferencián a »Rádióaktív anyagok elektrolízise« és a »Vizsgálatok a kromotográfia kinetikájáról« címmel tartott két nagyjelentőségű előadást. Kutatásaiban elvileg új nézőpontból vizsgálja a rádiokémia egyes jelenségeit.

Oláh György, a kémiai tudományok kandidátusa (5000 Ft). A fluor-kémiában Magyarországon úttörő munkát végzett, irányítása mellett, új eljárásai segítségével számos szerves vegyületet állítottak elő az Intézetben, amelyek mind elméleti, mind gyakorlati szempontból jelentősek.

Tettamanti Károly, a kémiai tudományok kandidátusa (4000 Ft). A kémiai tudomány területét érintő tervezési és szervezési kérdésekben állandó segít-

séget nyújt az Osztálynak, mind a tudományos utánpótlás biztosítása érdekében, mind a kormányzervektől kapott feladatok megoldásában.

Buzás Lajosné (3000 Ft). Az elmúlt évben egyrészt új reduktometriás módszerek kidolgozásával foglalkozott, másrészt a kemilumineszcencia jelenlétének analitikai alkalmazásával. Két dolgozata jelent meg az ezüst ionok aszkorbinometriás meghatározásáról.

Gegus Ernő (3000 Ft). A spektrokémia területére eső kutatómunkáját nagy önállóság jellemzi. Új módszert dolgozott ki a ciánsav zavaró hatásának a kiküszöbölésére.

Pavláth Attila (3000 Ft). Nagy része van azokban a nemzetközileg jelentős eredményekben, melyeket a fluorkémiai témakörben elértünk. Munkásságát önálló kezdeményezés, átlagon felüli preparatív készség, elméleti felkészültség és nagy szorgalom jellemzi.

A Magyar Tudományos Akadémia ún. »Elnöki alap«-jából jutalmazta *Balázs János* szaktitkárt (3000 Ft), aki mint a Matematikai és Fizikai Tudományok Osztályának szaktitkára igen lelkiismeretes és körültekintő munkát végez, az Osztály irányítását — különös tekintettel a különböző tudományterületek egyensúlyára — kiválóan végzi.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA RÉSZVÉTELE KÜLFÖLDI KONGRESSZUSOKON, KONFERENCIÁKON ÉS MÁS RENDEZVÉNYEKEN 1954-BEN

Szovjetunió

Ferromágneses Félvezetők Konferenciája	Leningrád, II. 1.
Finn-ugor Nyelvészeti Konferencia	Moszkva, III. 9—12.
A Szovjet Tudományos Akadémia Történettudományi Osztályának ülészsaka. (Régészeti és etnográfiai konferencia.)	Moszkva, IV. 23—29.
Szovjet Tudományos Akadémia pulkovói obszervató- rium megnyitása és a napfogyatkozás megtekinté- tése.	Leningrád—Pulkovó, V. 20-tól 6 hét
IV. Szovjet Kozmogóniai Konferencia	Moszkva, X. 26—29.

Lengyelország

Maria Curie Sklodowska Emlékünnepség	Varsó, X. 6—8.
Szemészorvosi Kongresszus	Varsó, X. 14—16.
Lengyel Geodéziai Konferencia	Varsó, X. 17—28.
Hematológiai Kongresszus	Lodz, XII. 10—12.
Élettani Kongresszus	Krakkó, XII. 17—19.
Lengyel Matematikus Kongresszus	Wroclav, XII. 28—30.

Csehszlovákia

Építőipari Konferencia	Prága, IV. 7—10.
Csehszlovák Tudományos Akadémia III. Közgyűlése	Prága, IV.
Minerológiai és Geológiai Konferencia	Prága, V. 22—25.
Csehszlovák Nagyvízépítészeti Konferencia	Smolence, V. 22—25.
Színképelemző Munkaértekezlet	Prága, V. 26—29.
Csehszlovák Polarográfiai Kongresszus	Smolence, VI. 6—10.
Csehszlovák Történész Konferencia	Smolence, VI. 18—23.
Matematikai Kongresszus	Prága, VI. 27—30.
Csehszlovák Vegyész-kongresszus	Banska-Stiavnice, VII. 4—11.
Csehszlovák Hegesztő Szakemberek Konferenciája ..	Smolence, IX. 6—10.
Régész Konferencia	Prága, IX. 25—30.
Csehszlovák Élettani Kongresszus	Prága, X. 19—21.

Csehszlovák Orientalista Konferencia	Prága, XI. 16—19.
Huszita Konferencia	Prága, XI. 26—27.
Immunológiai Konferencia.....	Liblice, XI. 28—XII.
Biológiai Konferencia	Liblice, XII. 2—4.
Vasbeton Konferencia	Smolenice, XI. 24—26.

Német Demokratikus Köztársaság

Pavlov Napok	Leipzig, I. 15—17.
Talajtani Konferencia.....	Berlin, III. 23—25.
Optikai Munkaértekezlet	Jena, III. 26—27.
Szilárd testek fizikája Kongresszus	Drezda, IV. 11—17.
Mezőgazdasági Konferencia	Berlin, VI. 24—31.
A modern technika alkalmazása a belvízi halászatban	Markleeberg, VI. 25.
Kártevőirtás új módszerei a mezőgazdaságban	Markleeberg, VI. 29.
Ésszerűsítés a gyümölcsstermelésben új technikai esz- közök alkalmazásával. (Mindhárom a Kammer der Technik rendezésében)	Markleeberg, VI. 30.
Lipcei Vásár	Leipzig, IX. 7—12.
Reimann Ünnepest és Matematikai Kongresszus	Berlin, X. 9—11.
Valószínűségszámítási Konferencia	Berlin, X. 19—21.
Német Kémiai Egyesület Kongresszusa	Leipzig, X. 21—24.
Német Mezőgazdasági Szaklap Konferencia	Berlin, XII. 14—16.
Parazitológiai Kongresszus	Berlin, XI. 24—25.

Anglia

Nemzetközi Luminescencia Kongresszus	Cambridge, IV. 7—10.
Elektronmikroszkóp Kongresszus	London, VII. 15—21.

Belgium

Ipari Víz tisztítási Kongresszus	Liège, IV. 27—29.
Nemzetközi Ipari Kémiai Kongresszus	Bruxelles, IX. 11—19.

Brazília

Energia Világkongresszus.....	Rio de Janeiro, VII. 23—VIII. 10.
-------------------------------	--------------------------------------

Finnország

Kalevala Ünnepest	Helsinki, II.
-------------------------	---------------

Franciaország

Poincaré Ünnepestek	Páris, V. 14—22.
Nagy Elektromos Hálózatok Nemzetközi Kongresszusa (CIGRÉ)	Páris, V. 12—22.

Nemzetközi Botanikai Kongresszus	Páris—Nizza, VII. 2—26.
Nemzetközi Kristálytani Kongresszus	Páris, VII. 21—28.
Nemzetközi Hematológiai Kongresszus	Páris, IX. 6—12.
Nemzetközi Vérátömlesztési Kongresszus	Páris, IX. 13—20.

Francia Unió

Nemzetközi Öntözésügyi Kongresszus	Algir, IV. 12—17.
--	-------------------

Hollandia

Tranzisztorfizikai Kongresszus	Eindhoven, VI. 29—VII. 3.
Nemzetközi Matematikai Kongresszus	Amsterdam, IX. 2—9.

Nyugat-Németország

Reológiai (Herbert-Freundlich) Kongresszus	Ny.-Berlin, V. 5—8.
Vitaülés a kapilláris funkciókról	Hamburg, X. 28—31.

Olaszország

Elektroradiológiai Kongresszus és Kiállítás	Róma, IV. 5—10.
Poliomyelitis Kongresszus	Róma, IX. 6—10.
Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Unió Kongresszusa	Róma, IX. 14—25.
Nemzetközi Hidrológiai Kongresszus	Róma, IX. 14—25.

Svájc

Svájci Kémiai Társaság Kongresszusa	Zürich, II. 28.
Nemzetközi Szülész Nőgyógyász Kongresszus	Genf, VII. 26—31.
Nemzetközi Tudományfilozófiai Kongresszus	Zürich, VIII. 23—28.
Nemzetközi Állattenyésztési Kongresszus	Luzern, IX. 25—X. 2.
Gyermekgyógyászati Kongresszus	Zürich, X. 11—16.

1954. ÉVBEN MAGYARORSZÁGON JÁRT KÜLFÖLDI TUDOMÁNYOS DELEGÁCIÓK ÉS EGYES SZEMÉLYEK NÉVSORA

Az Állatorvostudományi Kongresszuson:

(március 1—3.)

Szovjetunió: K. I. Szkrjabin, állatorvos és felesége, D. N. Antyipin állatorvos.

Lengyelország: Roman Hoppe állatorvos, Abdon Spisak állatorvos.

Csehszlovákia: Jan Hovorska állatorvos.

Bulgária: K. A. Ivanov állatorvos.

Német Demokratikus Köztársaság: J. Dobberstein állatorvos, és felesége, Arthur Katz állatorvos, Heiz Theile állatorvos.

A Korányi Vándorgyűlésen:

(május 6—9.)

Szovjetunió: P. E. Lukomszkij orvos, J. Alekszandrovics orvos.

Csehszlovákia: Josef Charvat orvos, Rudolf Niederland orvos.

Német Demokratikus Köztársaság: G. Katsch orvos és felesége, H. Kleinsorge orvos.

A Magyar Tudományos Akadémia 1954. évi Nagygyűlésén:

(jún. 14—19.)

Szovjetunió: M. M. Dubinyin, fiziko-kémikus, G. H. Hruscov biológus, P. A. Petrisceva parazitológus, A. A. Volokov fiziológus, I. V. Szergievskij történész.

Lengyelország: K. Kuratovszki matematikus.

Csehszlovákia: Bohuslav Havránek nyelvész, Jaroslav Kopesnik, Otto Jirovec.

Bulgária: Ljubomir Csakalov matematikus, Ljuba Vasziljev jogász.

Románia: Stefan Milku orvos, Tuberin Popovici matematikus, S. Viann történész.

Német Demokratikus Köztársaság: W. Friedrich biofizikus és felesége, August Petersen mezőgazdasági üzemtanász, Wolfgang Bobeth textilvegyész, A. P. Wende műanyag vegyész, Hans Biehlfeldt nyelvész, Siegfried Langham jogász.

Az Élettani Kongresszuson:

(július 8—10.)

Szovjetunió: P. Sz. Kupalov orvos, A. M. Vorobjov orvos, K. I. Kaveckij orvos, H. Sz. Kostojanc orvos, N. A. Nyegovszkij orvos.

Lengyelország: W. Niemirko orvos, W. Missinro orvos, K. Dux.

Csehszlovákia: L. Servit orvos, A. Guttman orvos, P. Keil vegyész.

Bulgária: T. Gocev Sztojánov orvos.

Románia: D. Danielopolu orvos, Nitzulescu orvos, R. Floru orvos.

Anglia: J. Needham biokémikus és felesége.

Német Demokratikus Köztársaság: R. Havemann orvos, K. Lüher orvos.

A Takarmányozási Kongresszuson:

(szeptember 15—16.)

Szovjetunió: A. A. Zubilin mezőgazdasági tudományok doktora, B. F. Szolovjov mezőgazdász.

Csehszlovákia: Miroslav Maloch mezőgazdász, Jaroslav Herzig mezőgazdász.

Bulgária: Nikolaj Platikanov mezőgazdász.

Német Demokratikus Köztársaság: Hans Baumann mezőgazdász, Erich Plosa mezőgazdász.

A Méréstechnikai Kongresszuson:

(október 4—6.)

Szovjetunió: Szergej Szokolov, a Szovjet Tudományos Akadémia tagja, N. P. Rajevszkij a műszaki tudományok doktora, M. D. Gyenkin, a műszaki tudományok kandidátusa.

Lengyelország: I. Maleczky, a Lengyel Tudományos Akadémia levelező tagja, Filipczynszky Leszek kandidátus.

Csehszlovákia: Adela Kohanovska fizikus, Miroslav Baimler, a Gépipari Minisztérium tudományos munkatársa, Miroslav Rosival fizikus.

Bulgária: Emil Dzsakov, a Bulgár Tudományos Akadémia levelező tagja.

Románia: Ilie Carafoli, a Román Tudományos Akadémia tagja, Radu Bogdan adjunktus.

Német Demokratikus Köztársaság: Ernst Schiebold, Anyag- és Áruvizsgáló Hivatal, Hansgeorge Laporte fizikus, Alfred Eckart fizikus, Rudolf Ritsche, a Német Tudományos Akadémia tagja, Karl Hormuth mérnök.

Anglia: William H. Wooster egyetemi tanár, Nora Wooster röntgenkristallografus.

A Meteorológiai Kongresszuson:

(szeptember 27—28.)

Szovjetunió: Arisztov Nikolaj Alekszandrovic, Obuhov Alekszandr Mihajlovics.

Lengyelország: Teodor Kopcevicz, Vincenty Okotovicz.

Csehszlovákia: Jilek Josef.

Bulgária: L. Krisztaniov.

Románia: Todor Nikolae, Ranga Konstantin.

Német Demokratikus Köztársaság: Philips Horst, Bernhard Fritz, Martin Teich, Hans Maede.

Kína: Kuo Chen-Csao, Lo Mo, Chang Nai-Csao, Sun Ling.

Az Egészségügyi Kongresszuson:

(november 18—20.)

Szovjetunió: Fedor Krotkov, orvos

A Jogász Kongresszuson:

(december 1—3.)

Szovjetunió: I. V. Pavlov, a jogi tudományok doktora, V. Sz. Tadevoszjan, a jogi tudományok kandidátusa.

Csehszlovákia: Viktor Knapp, a Csehszlovák Tudományos Akadémia levelező tagja.

Bulgária: Ljubomir Radoilszky, a Bolgár Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézetének osztályvezetője.

Lengyelország: Stefan Rozmarin, a Lengyel Tudományos Akadémia levelező tagja, S. Zawadszky kandidátus.

Románia: Lőrincz László, a Román Tudományos Akadémia titkára.

Német Demokratikus Köztársaság: Karl Polák, a Német Demokratikus Köztársaság Jogtudományi Munkaközösségének tagja.

Az N. G. K. T. keretében:

Csehszlovákia: Karel Havlicek, dokumentációs kérdések, Vladimir Knihal matematikus.

Bulgária: Leon Izrael Mitváni fizikus, Ignat Emmanuilov Igov állatorvos.

K. K. I. (kultúregyezmény) keretében:

Lengyelország: Marian Szymona orvos, Barbara Kovsl orvos, Vladimir Ostrovsky orvos.

Csehszlovákia: Josef Cabelka hegesztőmérnök, A. Borovansky vegyész-mérnök, Petrovska Miroslava irodalomtörténész, Marian Vároasa művészet-történész, Bedrich Svoboda régész, Jan Dubniczky történész, Ladislav Zathureczky orvos, Jan Misianik irodalmár, Emil Polacek orvos, Emil Spaldon, agrártudomány, Á. Fridecky, agrártudomány, Alexander Huscava történész, Vaclav Kubista biokémikus, Ladislav Jansky biokémikus, L. Burlas zenetudós, J. Riman biokémikus, Jan Podolak néprajzos, Eduard Hala vegyész-mérnök, Ladislav Pavelka gépészmérnök, Joska Semrad gépészmérnök.

Bulgária: Georgi Krisztov Georgiev biológus, Vidor Krümov Dokov hisztológus, Angel Georgiev Konstantinov biológus, Vaszil Todorov Dimitrov mezőgazd. üzemszervező, Venceszlav Konstantinov Angelov, Ivan Dragonov Popov biokémikus, Rumen Georgiev Canev, biológus, Dimitr Kosztov Cikov növénytan, Kosztadin Hrisztov Kosztov állatorvos, Sztójne Mitov Sztójanov, bőrbetegségek, Daniel Danilov szemész, J. Velikov Szjárov állatorvos, Gjuro Filcsev Gjurov talajtanász.

Románia: Marius Nasta orvos, Marcel Saragea orvos, E. Stanescu történész, T. Tanescu híradástechnikus, N. Hortolomei orvos-sebész és felesége, Daniel Danielopolu orvos, Vasile Marza biológus és felesége.

Német Demokratikus Köztársaság: Wohlgemuth és felesége, Maximilian Hauschke történész, W. Felix orvos, Erwin Bach zenetudós és felesége, Gerhard Steiner irodalmár és felesége, Hans Wittbrodt fizikus és felesége, Günther Vogel, élettan, Wolfgang Rüdiger, élettan, Heiz Sanke földrajztudós

és felesége, Gerhardt Schilfert történész, Johannes Irmscher, klasszika filológia, Walter Freund.

Kína: Li Si-Sung biológus, Szu-Te-Lung orvos.

Külön meghívások:

Szovjetunió: N. P. Tatarenko pszichiáter, P. I. Nyikityin fizikus, V. V. Szerpinszkij kémikus, A. Makarevits fiziológus.

Lengyelország: B. Szmielov geodéta, B. Gawrys.

Csehszlovákia: Jan Denbowski biológus, Stefan Zolkiewski irodalomtörténész, Arkadius Musierowicz, talajtan, Andrzej Soltan fizikus, Robert Szewalski, gőzturbina, Josef Heller biokémikus, Magister Zaremba, jogász.

Német Demokratikus Köztársaság: Emil Lewiczki műszaki, Horst Peschl, műszaki, Ernst Gusov csillagász.

Korea: Li Szin Gi, vegyész, Kim Ju Szik, fémkohász.

Anglia: I. D. Bernal fizikus.

Franciaország: Marcel Cohen nyelvész és felesége.

Finnország: Erkki Itkonen nyelvész.

ÚJ KANDIDÁTUSOK ÉS DOKTOROK

(A TUDOMÁNYOS MINŐSÍTŐ BIZOTTSÁG HÍREI)

B e n k ő S á n d o r

1954. szeptember 27-én védte meg »Az ún. autogresszióról és az autogressziós betegségekről« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Rajka Ödön levelező tag

Barta Imre, az orvosi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Fornet Béla, az orvosi tudományok kandidátusa

Titkár : Farkas Károly, az orvosi tudományok kandidátusa

Tagok : Hetényi Géza akadémikus

Went István levelező tag

Sós József, az orvosi tudományok doktora

Karády István, az orvosi tudományok kandidátusa

Hajós Károly, az orvosi tudományok kandidátusa

Sümeghy István, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettét az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

K e m é n y I m r e

1954. október 5-én védte meg »Retenciós protézis« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Hattyasy Dezső, az orvosi tudományok doktora

Ádler Péter, az orvosi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Balogh Károly, az orvosi tudományok doktora

Titkár : Molnár László, az orvosi tudományok kandidátusa

Tagok : Simon Béla, az orvosi tudományok kandidátusa

Oravecz Pál, az orvosi tudományok kandidátusa

Schrantz Dénes, az orvosi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezettét az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

Karádi Gábor

1954. október 8-án védte meg »A keresztiszelvényalak hatása szabadfelszínű hidraulikai ellenállásra«.

Az értekezés opponensei:

Pattantyus Á. Géza levelező tag
Németh Endre, a műszaki tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Bogárdi János, a műszaki tudományok doktora
Titkár : Kézdy Árpád, a műszaki tudományok kandidátusa
Tagok : Lampl Hugó, a műszaki tudományok kandidátusa
Szilágyi Gyula, a műszaki tudományok kandidátusa
Károlyi Zoltán, a műszaki tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

*

Nemky Ernő

1954. október 9-én védte meg »Az erdeifenyő csemeték növekedése, különös tekintettel a változó fényviszonyokra« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Fehér Dániel levelező tag
Roller Kálmán, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Magyar János, a mezőgazdasági tudományok doktora
Titkár : Róth Gyula, a mezőgazdasági tudományok doktora
Tagok : Botvai Károly, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Fekete Zoltán levelező tag
Gyórfi János, a biológiai tudományok doktora
Haracsi Lajos, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a biológiai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Huszár István

1954. október 20-án védte meg »Hajlításra terhelt rúd szimmetrikus megerősítése« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Pattantyus Á. Géza levelező tag
Reuss Endre, a műszaki tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Rázsó Imre levelező tag

Titkár : Terplán Zénó, a műszaki tudományok kandidátusa

Tagok : Borbély Samu levelező tag

Gyengő Tibor, a műszaki tudományok doktora

Korányi Imre, a műszaki tudományok doktora

Vörös Imre, a műszaki tudományok kandidátusa

Zórkóczi Béla, a műszaki tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a műszaki tudományok kandidátusává minősítette.

*

Stiller Jolán

1954. október 22-én védte meg »Környezethatások által kiváltott módosulatok a Peritricha csillósokon« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Dudich Endre akadémikus

Maucha Rezső akadémikus

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Varga Lajos, a biológiai tudományok doktora

Titkár : Párducz Béla, a biológiai tudományok kandidátusa

Tagok : Horváth János, a biológiai tudományok kandidátusa

Entz Béla, a biológiai tudományok kandidátusa

Kol Erzsébet, a biológiai tudományok kandidátusa

Székessy Vilmos, a biológiai tudományok kandidátusa

Soós Árpád, a biológiai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a biológiai tudományok kandidátusává minősítette.

*

Szamel Lajos

✓ 1954. október 29-én védte meg »Az állam-igazgatási jogorvoslatok« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

✓ Beér János, a jogi tudományok kandidátusa

Martony János, a jogi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Nizsalovszky Endre akadémikus

Titkár : Halász József, a jogi tudományok kandidátusa

Tagok : Beck Salamon, a jogi tudományok kandidátusa

Harrer Ferenc, a jogi tudományok kandidátusa

Kocsis Mihály, a jogi tudományok kandidátusa

Kovács Tibor

Mártonffy Károly

Világhy Miklós, a jogi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a jogi tudományok kandidátusává minősítette.

*

N a g y K á r o l y

1954. november 5-én védte meg »Az elektromágneses sugárzás kvantumelmélete dielektrikumokban« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

- ✓ Horváth János, a fizikai tudományok kandidátusa
Hoffmann Tibor, a fizikai tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök : Kovács István levelező tag

Titkár : Mátrai Tibor, a fizikai tudományok kandidátusa

Tagok : Pál Lénárd, a fizikai tudományok kandidátusa

Gáspár Rezső, a fizikai tudományok kandidátusa

Marx György, a fizikai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a fizikai tudományok kandidátusává minősítette.

*

L o s o n c z y I s t v á n

1954. november 11-én védte meg »Tanulmány a tettesség köréből« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Marton Géza levelező tag

Kádár Miklós, a jogi tudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

✓ Elnök : Sultheisz Emil, a jogi tudományok kandidátusa

Titkár : Medve Zsigmond, a jogi tudományok kandidátusa

Tagok : Szabó Imre levelező tag

Hajdu Gyula, a jogi tudományok kandidátusa

Halász József, a jogi tudományok kandidátusa

Jankó Péter, a jogi tudományok kandidátusa

Kocsis Mihály, a jogi tudományok kandidátusa

Móra Mihály, a jogi tudományok kandidátusa

Névai László, a jogi tudományok kandidátusa

Vas Tibor, a jogi tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a jogi tudományok kandidátusává minősítette.

*

K e r t é s z A n d o r

1954. november 12-én védte meg »Operátormodulusok és féligegyszerű gyűrűk« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

✓ Rédei László levelező tag

Fuchs László, a matematikai tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök: Turán Pál akadémikus

Titkár: Szép Jenő, a matematikai tudományok kandidátusa

Tagok: Egerváry Jenő akadémikus

Rényi Alfréd levelező tag

Gyires Béla, a matematikai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a matematikai tudományok kandidátusává minősítette.

*

G u b a F e r e n c

1954. november 16-án védte meg »Az izom elektronmikroszkópos vizsgálata« című kandidátusi értekezését.

Az értekezés opponensei:

Ernst Jenő akadémikus

Romhányi György, az orvostudományok kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök: Straub F. Brunó akadémikus

Titkár: Feuer György, az orvosi tudományok kandidátusa

Tagok: Székessy Vilmosné, az orvosi tudományok kandidátusa

Balóné Bangha Ilona, az orvosi tudományok kandidátusa

Gerendás Mihály, a biológiai tudományok kandidátusa

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett az orvosi tudományok kandidátusává minősítette.

*

G á l d i L á s z l ó

1954. november 17-én védte meg »A magyar szótáriródalom a felújulás korában és a reformkorban« című doktori értekezését.

Az értekezés opponensei:

Bárczi Géza akadémikus

Pais Dezső akadémikus

Mészöly Gedeon, a nyelvészeti tudományok doktora

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök: Tamás Lajos akadémikus

Titkár: Horváth János, az irodalomtudomány doktora

Tagok: Knieszsa István akadémikus

Hadrovics László levelező tag

I. Tóth Zoltán levelező tag

Tolnai Gábor levelező tag

A Tudományos Minősítő Bizottság nevezett a nyelvészeti tudományok doktorává minősítette.

*

R ó n a É v a

1954. november 23-án védte meg »Phers the Plowmann és az 1381-es parasztforradalom« című kandidátusi disszertációját.

Az értekezés opponensei:

Révész Imre akadémikus

Lutter Tibor, az irodalomtudomány kandidátusa

Kiküldött bírálóbizottság:

Elnök: Hadrovics László levelező tag

Titkár: Gyóni Mátyás levelező tag

Tagok: Gyergyai Albert, az irodalomtudomány kandidátusa

Hajdu Helga, az irodalomtudomány kandidátusa

ifj. Horváth János, az irodalomtudomány doktora

Kardos László, az irodalomtudomány kandidátusa

Koltai Kastner Jenő, az irodalomtudomány kandidátusa

Mezei László, az irodalomtudomány kandidátusa

*

A Tudományos Minősítő Bizottság 1954. december 9-i ülésén

B e r e c z E n d r é t

a Szovjetunióban megvédett kandidátusi értekezése alapján a kémiai tudományok kandidátusává nyilvánította.

*

A Tudományos Minősítő Bizottság 1954. november 4-i ülésén

N y e v z o r o v a K l a v d i á t

a Harkovban megszerzett kandidátusi fokozata alapján a mezőgazdasági tudományok kandidátusává nyilvánította.

TARTALOMJEGYZÉK

A Magyar Tudományos Akadémia csatlakozása a Hazafias Népfronthoz.	
A Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének 1954. október 9-én tartott rendkívüli bővített elnökségi ülése	253
<i>Kovács Máté</i> , a Magyar Enciklopédia főszerkesztője:	
Beszámoló a Nagy Szovjet Enciklopédia szerkesztőségében szerzett tapasztalatokról	264
<i>Korach Mór</i> , a műszaki tudományok doktora:	
A műszaki tudományok szerepe a tudományok osztályozásában.....	281
<i>Pulay Gábor</i> :	
A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Kongresszusa	295
Kitüntetések	306
Az 1954. évi akadémiai jutalmak	307
A Magyar Tudományos Akadémia részvétele külföldi kongresszusokon, konferenciákon és más rendezvényeken 1954-ben	316
1954. évben Magyarországon járt külföldi tudományos delegációk és egyes személyek névsora	319
A Tudományos Minősítő Bizottság hírei:	
Új doktorok és kandidátusok	323

СО Д Е Р Ж А Н И Е

Присоединение Академии Наук Венгрии к Отечественному Народному Фронту	
Чрезвычайное расширенное заседание Президиума Академии Наук Венгрии 9 октября 1954 г.	253
Гл. редактор Венгерской Энциклопедии <i>Мате Ковач</i> : Отчет о командировке по изучению работы редакции Большой Советской Энциклопедии	264
Доктор технических наук <i>Мор Корач</i> : Роль технических наук в классификации наук	281
<i>Габор Пулай</i> : Съезд по вопросам государства и права, организованный Академией Наук Венгрии	295
Награждения	306
Премии Академии Наук Венгрии	307
Участие Академии Наук Венгрии в работе зарубежных конгрессов, конференций и в других мероприятиях в 1954 г.	316
Зарубежные делегации ученых и отдельные лица, побывавшие в Венгрии в 1954 году	319
Известия Высшей Квалификационной комиссии: Новые доктора и кандидаты наук	323

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki felelős: Farkas Sándor

Kézirat beérkezett: 1955. II. 16. — Terjedelem: 6,8 (A/5) ív

35666/55 — Akadémiai nyomda, V., Gerlóczy-u. 2 — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

Felelős szerkesztő : Osztrovszki György

Technikai szerkesztő : Görög Erzsébet

Szerkesztőség : Budapest, V., Akadémia u. 2. Távbeszélő: 127-069

Kiadóhivatal : Budapest, V., Alkotmány u. 21. Távbeszélő: 111-010

Egyes szám ára : 3 Ft

Előfizetés 1 évre : 36 Ft (Az Akadémia tagjai tagilletményként kapják.)

Csekk számla : 04-878-111-48

22

2

Hármas szám ára: 9,— Ft

•